MIHAIL SADOVEANU

ISTORISIRI VECHI ȘI NOUĂ

EDITURA TINERETULUI

MIHAIL SADOVEANU

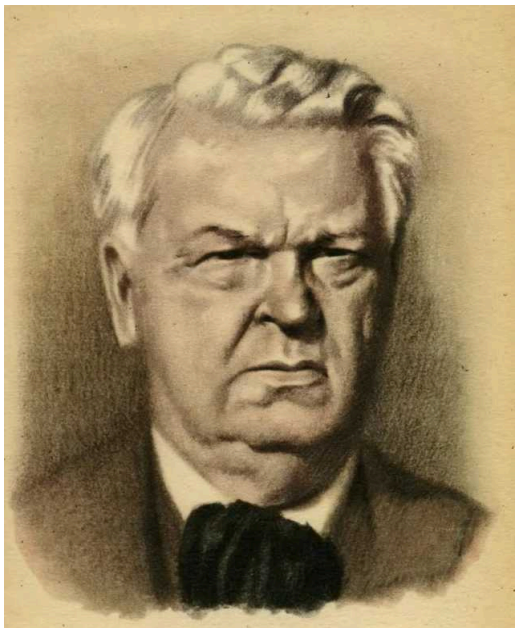

ISTORISIRI VECHI SI NOUĂ

ILUSTRAȚII: J. PERAHIM
COPERTA ŞI INIȚIALE DE S. SANDULOVICI

EDITURA TINERETULUI A C.C. AL U.T.M.
1954

PREFAȚĂ 8
SLUGA 17
ION RUSU UNGUREANU 23
CÎNELE 29
VÎNTUL 35
O INSPECȚIE 41
CÎȚIVA PUMNI 45
ÎN CONCENTRARE 52
CĂPITANUL MANOILESCU 63
STRĂJERUL 75
PĂCAT BOIERESC 82
I 82
II 90
III 93
IV 98
V 100
VI 104
VII 107
O UMBRĂ 111
ÎNTR'O ZI DE PRIMĂVARĂ 119
O ISTORIE DE DEMULT 128
MERGÎND SPRE HÎRLĂU 134
EMIGRANȚII LA BRAZILIA 144
PRISACĂ DE ALTĂDATĂ 152
HOȚUL 159
CEASUL AL DOILEA 166
O MICĂ CERCETARE 176
UN INSTIGATOR 184
UN MEȘTER ȘI OAMENII LUI 192
LACRIMILE UNUI CETĂȚEAN 201
MEȘTERUL BLÎNDU 207
SLUJBAȘ VECHI 213
MINUNEA 219

BULBOANA- LUI-VĂLINAȘ 224
I 224
II 229
III 233
IV 238
V 243
VI 247
VII 250
VIII 255
ORBUL 259
ISAC ZODARU 266
BROZ 274
MITREA COCOR 288
I 288
II 293
III 297
IV 301
V 305
VI 310
VII 317
VIII 325
IX 329
X 335
XI 339
XII 344
XIII 352
XIV 359
XV 363
XVI 372
XVII 381
XVIII 388
XIX 395
XX 402
XXI 407
CLONȚ-DE-FIER 419

I De unde a venit profesorul universitar Iova Ileni 419

II Sfatul lui Iova cu moașa Maria despre un nepot din Valea Mare 421

III Pățania lui Nică Giudeț 426

MUNCITORI ȘI PĂSTORI 437

GLOSAR*) 448

PREFAȚĂ

PREFAȚĂ

Mihail Sadoveanu este unul dintre cei mai mari povestitori din literatura noastră. Urmaş vrednic în meşteşugul povestirii al lui Neculce, cronicarul, şi al humuleşteanului Creangă, M. Sadoveanu a dăruit literaturii romîne minunate opere realiste, străbătute de dragoste şi de înțelegere pentru poporul nostru.

S'a născut în 1880 la Paşcani. Părinții tatălui, moşneni de prin părțile Olteniei, pribegiți după zaveră, se aşezaseră în Iaşi. Dinspre mamă, scriitorul se trage din clăcaşi, țărani odinioară şi ei „neamuri" — adică liberi — de pe apa Moldovei, de la Verşeni.

Cele mai vechi amintiri *vorbesc despre copilăria sa plină de sburătăciri „ca un căluț în ceair", despre satul Verşenilor ori Vatra Paşcanilor, unde vara, laolaltă cu ceilalți copii ai gospodarilor, colinda potecile, petrecea la scăldat şi asculta vorba domoală, sfătoasă a vr'unui bătrîn din sat, care povestea „de la noi, de la Moldova".*

Scriitorul va păstra veşnic dragostea pentru „lărgime", pentru libertate, pentru locurile şi natura patriei sale, pentru poveştile şi cîntecele bătrîneşti. M. Sadoveanu a urmat şcoala primară în sat, la Paşcani. Dascălul său, domnul Busuioc, l-a învățat, odată cu buchile, să iubească poveştile lui Creangă şi i-a deschis astfel „lumea cărților".

Scriitorul face gimnaziul la Fălticeni şi liceul la Iaşi, vechea şi tradiționala Academie Mihăileană. Este epoca în care citeşte cu nesaț pe cronicari, pe Neculce îndeosebi, precum şi literatura noastră clasică — Alecsandri, Kogălniceanu, Russo, Creangă, Eminescu — văzînd în ea „veşnica dorință de ceva mai bun, mai luminos, mai drept, care a caracterizat întotdeauna sufletele mari". *Prețuia deasemeni operele clasice ale literaturii universale şi socotea,* „ca una dintre cele dintăi mari bucurii spirituale" *contactul pe care l-a avut atunci, în anii liceului, cu*

operele lui Tolstoi, Gogol, Turgheniev, Puşchin, Gorki…

În aceşti ani de ucenicie literară i se limpezeşte şi calea pe care va merge. Într'o seară, tîrziu, la pîlpîirile focului, după o discuție cu un prieten — scriitorul N. Dunăreanu — îşi svîrle manuscrisul unei tragedii compusă după Euripide şi isbucneşte:

„— Măi — zic — ce-mi pasă mie de Hecuba şi de durerile ei, cînd sînt oameni care trăiesc şi care sînt mai chinuiți şi mai năcăjiți? De ce să nu scriu durerile lor*?"Şi de-atunci a început să scrie despre oamenii necăjiți şi chinuiți pe care-i cunoscuse în sat sau îi întîlnise în răzlețirile sale vînătoreşti, dînd la iveală* durerile lor înăbuşite.

De-atunci a trecut peste o jumătate de veac. Şi necontenit, în cuprinsul celor de mai bine de o sută de volume publicate, a isvodit durerile cele vechi ale poporului său în povestiri noi — urmînd bunele tradiții ale literaturii noastre clasice şi recunoscînd în înțelepciunea folclorului, în cîntărețul popular, pe adevăratul maestru al artei sale.

Scriitorul a trăit retras mulți ani în tîrgul Fălticenilor, aproape de hugeacurile dragi lui — unde, an de an, a scris multe şi frumoase cărți. „Retragerea" lui spre apa Şomuzului, spre locurile de unde se zăreau „munții în ceață, dealuri şi văi romantice", nu venea numai din căutarea tihnei trebuincioasă lucrului, ci şi din ostilitatea față de lumea marilor oraşe, în care viața era irosită mecanic, meschin, mărunt. Fără a vedea atunci cu claritate relația dintre exploatați şi exploatatori, Sadoveanu a schițat totuşi urîciunea traiului sub orînduirea capitalistă, care ofileşte *totul, macină totul (vezi vol* „Floare ofilită", „Strada Lăpuşneanu", „Duduia Margareta" *sau schițele adunate aici:* „Cînele", „Vîntul" *etc.)*

Şi prin opera sa — profund democratică şi păstrătoare a tradiției popular-patriotice — şi prin atitudinea sa politică, Mihail Sadoveanu s'a opus politicii regimurilor asupritoare, reacționare, din trecut.

După 23 August 1944, Sadoveanu a fost printre primii scriitori care s'au înrolat la chemarea partidului în lupta pentru

socialism şi pace. Marele şi iubitul nostru scriitor este azi unul dintre fruntaşii vieții culturale din R.P.R.

Nepărăsind scrisul, el a creat opere noi, deosebit de valoroase, ca „Mitrea Cocor", „Nada Florilor", „Nicoară Potcoavă", *realizări de seamă pe drumul realismului socialist.*

Volumul de față a strîns laolaltă cele mai cunoscute şi mai valoroase dintre povestirile mai vechi, despre viața țărănimii noastre muncitoare, alături de realizări mai noi — „Mitrea Cocor", „Clonț-de-fier", „Muncitori şi păstori" — *tinzînd să prezinte tineretului o imagine cuprinzătoare a creației maestrului Mihail Sadoveanu.*

*

* *

Aşa cum recunoştea însuşi scriitorul, țăranul romîn a fost principalul erou *al operei sale. Pe acesta, M. Sadoveanu l-a înfățişat realist şi cu o vigoare artistică deosebită, scoțînd în lumină ceea ce este esențial poporului nostru, omului simplu, iubitor de pace şi libertate.*

Dragostea de patrie a țăranului romîn şi rolul maselor în făurirea istoriei, încă din vremi de cumplită luptă împotriva năvălitorilor — stau la baza povestirilor despre trecut şi a romanelor istorice ale lui Mihail Sadoveanu.

Este evocată rezistența poporului nostru împotriva năvălirilor tătăreşti („Vremuri de bejenie"), *lupta țăranilor liberi împotriva boierilor hrăpăreți* („Neamul Şoimăreştilor"), *gloria acelor domnitori care în trecut s'au sprijinit pe popor* („Frații Jderi", „Viața lui Ştefan cel Mare" *şi recent* „Nicoară Potcoavă") *şi îndeosebi legătura țăranului cu pămîntul patriei. Pentru ogorul lor, răzăşii lui Ştefan — plugari necăjiți, hărțuiți şi de boieri şi de stăpînitorii din afară ai țării — se ridică, ținînd în mîinile bătucite coasa ori baltagul şi lovind cu ele năpraznic în duşman. Cînd povesteşte despre viața țărănimii muncitoare îndeosebi în veacul al XX-lea — scriitorul, cunoscînd realitățile satului nostru, subliniază ceea ce este caracteristic acestei epoci: ascuțirea contradicțiilor de clasă.*

Țăranii în opera lui Sadoveanu îşi poartă fiecare durerea lui ascunsă, drama lui sufletească, isvorîtă din condițiile sociale. Sunt oameni cu sufletul întunecat, apăsat parcă de ură nedomolită împotriva împilatorilor. În ei mocneşte această durere înăbuşită. *Revolta împotriva ciocoiului care i-a sărăcit, ori împotriva boierului care le-a ruşinat casa izbucneşte uneori fățiş, cu o îndîrjire care merge pînă la cruntă răzbunare. Aşa ştiau în trecut să-şi facă dreptate cei sărmani… Numai lovitura de baltag, dreaptă şi neiertătoare, stingea nedreptatea pe care o răbdaseră atîta (*„Județ al sărmanlior").

În îndîrjirea țărănimii sărace împotriva asupririi boiereşti, desluşim, cu fiecare erou în parte, o anumită latură a problemei, o anumită treaptă a revoltei masei țărăneşti — de la simple şi scurte răbufniri, neputincioase uneori, (ca în povestirile „Ion Rusu Ungureanu", „Sluga", „O umbră" *etc.) pînă la trezirea şi formarea conştiinței revoluționare a țărănimii muncitoare, aşa cum apare din povestirile*, „Clonț-de-fier" *şi* „Mitrea Cocor."

Ion Rusu Ungureanu (din schița cu acelaşi nume) e un pribeag sărman de pe apa Bistriței, care a apucat să vadă vremuri de demult şi judecăți crîncene. El povesteşte cum un sătean a dat cu sapa în primarul asupritor de la el din sat şi gestul i se pare drept, dar teama îl face să glăsuiască resemnat: „Cum o îndrăznit Gheorghe Ursu să deie în omu' stăpînirii?… Că stăpînirea-i de la Dumnezeu şi-i cu primejdie dacă te ridici împotriva ei".

Un argat nu uită că a fost lovit de boier pe nedrept şi-l priveşte crunt pe sub sprincene. Într'o noapte, pe furtună, mînînd trăsura prin codrul întunecat, se bucură de spaima stăpînului său, sporindu-i-o prin cîteva vorbe strecurate cu tîlc („Sluga").

Ca o amintire a nemulțumirii care a dus la răscoala din 1907, Moş Neculai („Un instigator"), *meşter de ispravă şi bun povestitor, ticluieşte snoava cu boierul care plăteşte pe cealaltă lume, în iad, toate blăstămățiile făcute țăranilor. Mai dîrzi şi mai închişi în mînia lor încă neputincioasă apar cei doi Ioni din*

schița „Emigranții la Brazilia”, *amîndoi îmbătrîniți înainte de vreme „de bine” cum spune, cu zîmbet amar, unul din ei.*

Viața chinuită, îndurată de țăranii săraci în trecut, e comunicată de erou în cuvinte puține, zmulse din adîncul inimii. Marin — vînătorul iscusit şi întunecat din nuvela „Păcat boieresc” — *rosteşte cu scîrbă şi ciudă:* — „Nu! la noi nu-i chip să trăiască rumînul! Pe mine m’a sărăcit boierul ăl de-a murit, şi ăsta care a venit m’a afundat şi mai rău în necaz... am rămas numai cu casa, atît, — şi cu puşca...” Această *ură împotriva ciocoiului îl face să sloboadă puşca în propria lui copilă, ruşinată de un tînăr boier, şi să încerce să-l omoare şi pe vinovat. Tot disperarea îl duce şi pe țăranul descris în* „O umbră” l*a hotărîri anarhice. În desişul codrului, omul aşteaptă, cu baltagul pregătit, trecerea „preceptului”, care l-a adus la sapă de lemn, spre a se răfui cu el.*

Țăranii săraci cunosc neomenia boierului exploatator şi de aceea îl privesc cu ură ori cu neîncredere sumbră şi pe el şi pe slujitorii săi. Ostilitatea omului simplu împotriva administrației regimului burghezo-moşieresc se vădeşte şi în prezentarea primarului, notarului sau jandarmului din sat. („Într’o zi de primă- vară”, „O mică cercetare”, „Străjerul” *etc.)*

*

* *

Între povestirile acestea mai vechi despre țărani şi despre secular a lor ciocnire cu asupritorii şi povestirile sale noi, „Clonț-de-fier”, „Muncitori şi păstori” şi „Mitrea Cocor”, *există fireşti şi adînci înrudiri.*

Încercarea de a crea un erou pozitiv desprins din rîndul țărănimii sărace o realizează M. Sadoveanu pe deplin în chipul lui Mitrea Cocor, reprezentantul tipic al țărănimii noastre muncitoare de astăzi, care a ajuns, sub îndrumarea partidului, să străbată calea de la răzvrătire la conştiința revoluționară. Mitrea Cocor e un personaj pozitiv, un erou de tip nou, fiindcă întruchipează cel mai bine aspirațiile şi virtuțile omului nou, comunistului dîrz, luptătorului revoluționar. Desfăşurarea istoriei i-a dat lui M. Sadoveanu perspectivă, arătîndu-i limpede

care este drumul țărănimii noastre muncitoare şi ce trebuie să facă ea pentru a ajunge la victorie, la înlăturarea boierilor şi asupritorilor. Romanul „Mitrea Cocor" *a fost scris în perspectiva transformărilor revoluționare trăite de noi, după 23 August 1944. Mitrea este un băietan orfan, crescut de fratele său, chiaburul Ghiță Lungu, care îl munceşte fără milă. Spre a-i frînge dîrzenia, chiaburul îl tocmeşte pe Mitrea la boierul Trei-Nasuri, unde tînărul va simți mai aprig pumnul asupritorului. Mitrea e luat apoi la oaste şi trimis pe front, în războiul deslănțuit împotriva Uniunii Sovietice. În armată, viața recruților e apăsătoare, neomenească. Sadoveanu întregeşte critica sistemului cazon din regimul burghezo-moşieresc, cu militari înrăiți şi obtuzi, conduşi de principiul „bătăii" şi al respectării „reglementelor", aşa cum o făcuse în volumul din trecut:* „Amintirile căprarului Gheorghiță." *Numai că acum, țăranul Mitrea întîlneşte în armată şi oameni cărora le va păstra o amintire scumpă: sunt muncitori, oamenii partidului, care îl călăuzesc spre înțelegerea vechiului fel de viață şi al celui nou.*

Mitrea urăşte războiul fascist în care este împins, desluşindu-i caracterul imperialist, cotropitor şi prădalnic. El „începe a pricepe că războiul acesta e dintr'o parte al nesățioşilor: că pentru veşnic-nesățioşii pier veşnic-flămînzii" etc. Una din marile probleme pe care le pune romanul este şi aceasta a demascării războiului imperialist şi deci a sprijinirii luptei pentru pace.

Suferințele trecutului şi ale războiului l-au călit repede pe Mitrea. Dar mai ales i-au deschis ochii realizările de seamă ale marii țări a socialismului — realizări pe care le-a văzut în prizonierat — păstrate veşnic vii şi luminoase în mintea lui.

Întors în sat, după ce războiul s'a sfîrşit, Mitrea este printre cei dintîi care trage cu sete o brazdă adîncă în pămîntul boieresc împărțit țăranilor la reformă.

Romanul se încheie lăsînd deschisă perspectiva vieții noi, socialiste, a creşterii conştiinței sătenilor de la Malu-Surpat, care deşi s'au desfăcut de trecut „mai aveau încă de străbătut

drumul spinos al înțelegerii", pînă la deplina victorie a socialismului.

*

* *

Țăranul este prezentat în opera lui Sadoveanu în întreaga complexitate şi bogăție a vieții lui sufleteşti. În el nu vibrează numai coarda durerii, ci multe altele, cu sunetele tot aşa de răscolitoare, de adevărate şi sensibile. Omul din popor e caracterizat printr'un profund umanism, prin înțelegerea pe care o are pentru cei asemenea lui, nevoiaşi şi amărîți. Compasiunea scriitorului se îndreaptă şi înspre muncitorul de alte naționalități, turc sau evreu, tot aşa de trudit ca şi muncitorul romîn şi țăranul sărac, cu care trăieşte în bună înțelegere, fără porniri şovine de o parte ori de alta.

Isac Zodaru, după o viață de chin, isbuteşte în fine să-şi înjghebe o casă, adică „patru păreți lipiți cu vălătuci', cu acoperiş de tablă veche, spartă, zăngănind în izbirile vîntului, iar Orbul, prietenul copiilor, aparul isteț şi vesel, se simte mai aproape de țăranii exploatați decît de bogătaşii de acelaşi rit religios cu el. Deşi se supune rabinului, el repetă cu înverşunare: „Eu ce să am cu el? n'am nimica. Numai mă gîndesc că el şade pe pernă de puf şi de matasă şi eu muncesc amar şi trăiesc ca un cîne."

M. Sadoveanu şi-a înfățişat eroii — oameni simpli, pădurari, pescari, prisăcari şi plugari — cu traiul lor obişnuit, cu îndeletnicirile lor zilnice. Toți deopotrivă de dibaci şi neostoiți în munca lor prin care îşi cîştigă pîinea, ei au reale calități, pe care Sadoveanu ştie a le surprinde. El subliniază iscusința creatoare a omului din popor („Un meşter şi oamenii lui" *şi* „Meşterul Blîndu"), *geniul popular care în regimul trecut se pierdea nevalorificat.*

Oamenii lui Sadoveanu trăiesc, în afară de drama socială ori împletită cu ea, adevărate pasiuni tumultoase, iubiri aprige, uneori neîmplinite, care rup opreliştile sociale. Iubirea e un sentiment mistuitor, năvalnic, mîndru şi statornic („Bulboana-lui-Vălinaş" „Broz"). *Oamenii împrumută din natură cam*

aceleaşi trăsături cu ea: Broz, munteanul pierdut în sihla neguroasă, este întunecat la fire, taciturn, aspru. Ca şi furtunile din munte, simțămintele i se sbuciumă în piept şi pînă nu-şi face dreptate nu se poate domoli.

S'a mai spus, şi foarte pe drept, că M. Sadoveanu este, în literatura noastră, cel mai mare poet al naturii. El descrie cu măiestrie neîntrecută peisajele cele mai felurite ale patriei noastre şi face mereu legătură între locurile descrise şi oamenii de aici.

De la lunca Moldovei la cîmpia Bărăganului ori bălțile dobrogene, de la țărmul pontic la munții Ardealului ori Bucovinei, ne întîmpină, în opera maestrului Sadoveanu, poiene şi păduri tainice, unde calcă ursul şi tropotă cerbul, ape repezi cu bulboane negre, învîrtejite, ostroave minunate ca Nada Florilor, năpădite de trestii şi flori, iazuri tăcute, mustind de viață vegetală, colcăind de peşti şi vietăți, o adevărată „împărăție a apelor".

În aceste „împărății" singuratice şi foind de viață, omul se ascunde la năvăliri vrăjmaşe, îşi caută alean ori adăpost împotriva legii asupritorilor. Pescarul ori vînătorul cunoaşte potecile, urmele animalelor, zecile de zburătoare cu numele şi traiul fiecăreia, luîndu-şi prin dibăcia brațelor şi iscusința observației, din această natură opulentă, vînatul ori rodul.

Între om şi natură nu există însă numai această puternică legătură. De multe ori, în cursul povestirilor lui M.Sadoveanu, ca şi în cîntecul popular, ai simțămîntul că natura ia parte la sbuciumul eroului. În „Hoțul" *de pildă, cerul e plumbuit şi ploaia se cerne mărunt, formînd noroaie şi băltoace. Sub lovitura plumbului boieresc, Ile, „hoțul", îngenunche în noroi. Viața lui e tot aşa de mohorîtă şi apăsătoare ca văzduhul încărcat de nori sumbri. În* „Mergînd spre Hîrlău", *soarele arde dureros „deasupra cîmpiilor triste în arşița zilei" şi iată că, în lanul fierbinte, în această zăpuşeală care trezeşte ideea însăşi a apăsării şi a trudei, o babă beteagă seceră gîrbovită, scoasă cu forța la muncă de vătaful boierului.*

Alegerea peisajului, în cadrul căruia se desfăşoară aceste

adevărate drame, este unul din mijloacele de subliniere a conținutului realist în arta povestirii la Sadocoeanu. Natura pune astfel în relief personajul.

M. Sadoveanu este un desăvîrşit maestru al povestirii. Întîm- plări vechi, purtînd fiorul tainei şi al tristeței, sunt „spuse" mai adesea la popasuri vînătoreşti, în ceasuri de cumpănită aducere aminte. La lumină de flăcări, lîngă vatră, ori pe malul lacului sticlind în lună, povestirea vine din adîncuri, deodată, ca o mărturisire. După ce şi-a spus amarul strîns în fundul inimii, cu glas domol ori înăsprit de ură împotriva nedreptății şi umilinței răbdate, eroul se învăluie iar în tăcerea lui obişnuită, intră în umbră. O clipă mai e evocată natura. Şi rămîi astfel sub farmecul povestirii, răscolit pînă în adîncuri, continuînd să trăieşti viața acelor oameni necăjiți, revoltați, aprigi şi dîrzi. Fiecare amănunt al povestirii subliniază mai puternic portretul personajului, ceea ce îi este esențial, specific fiecăruia.

Scriitorul foloseşte cu măiestrie limba poporului — fie că e vorba de limbajul eroilor ori de comentariul povestitorului însuşi. Păstrînd forme ale graiului părintesc „de la Moldova" — sub aspectul lui actual dar şi arhaic uneori, cu turnura frazei cronicăreşti — limba lui Sadoveanu este plină de farmec şi de o nemaiîntîlnită bogăție şi varietate, avînd caracterul cel mai autentic popular. Limba se schimbă după cadrul istoric şi uman: într'alt fel vorbesc răzăşii lui Ştefan, altfel oamenii de la Malu-Surpat, altfel locuitorii tîrgurilor şi oraşelor etc. Limba devine astfel la Sadoveanu un alt mijloc al caracterizării realiste.

*

* *

Întreaga operă a maestrului Mihail Sadoveanu oglindeşte realist complexitatea vieții trăite de poporul nostru, din vremuri vechi, cînd țăranii se împotriveau năvălirilor şi fiarelor codrului, nevoilor şi boierilor, pînă în vremea noastră, cînd Mitrea Cocor „trăieşte, ceasul desrobirii" sale, luptînd cu tărie pentru un viitor tot mai luminos al patriei.

În opera lui M. Sadoveanu ne vorbeşte însuşi poporul. Aşa cum neîntrecutul nostru povestitor a spus-o singur — cu modestia şi mulțumirea deplină a identificării lui ca artist şi om cu poporul romîn, cu zecile de generații ale neamului său — el a scos la lumină sufletul „acelora care s'au petrecut cu frunzele şi florile anotimpurilor şi care totuşi mi-au transmis depozitul sufletului lor, ca să-l pun în fața lumii nouă, mărturie pentru nedreptatea imensă pe care au suferit-o şi pentru crima săvîrşită asupra lor de către asupritori".

SLUGA

Într-o dimineață, o lună după moartea bătrînului Tudor Lupaşcu, cuconaşul Ionică, ieşind din casă, nu găsi, ca totdeauna, calul înşăuat la scară. De multe ori te scoate din fire un lucru de nimic, – dar mi-te cînd e vorbă de o greşală care face să întîrzie cu jumătate de ceas o întîlnire aşteptată cu bătăi repezi de inimă? Cuconaşul Ionică se făcu foc şi pară, bătu din picioare, răcni, chemă pe argatul care trebuia să-i aducă înşăuat calul, – îi dădu patru palme repezi, una după alta, îl croi de cîteva ori cu cravaşa şi-i porunci să-i aducă la moment pe Cezar. Omul îşi luă de jos pălăria care căzuse din pricina zguduiturii, şi-o puse în cap, scuipă într'o parte cu sînge în două şi porni spre grajd.

— Ce bestii! ce bestii! strigă cuconaşul, întorcîndu-se spre vechil.

Bătrînul, om cu minte, de mult în slujba familiei, răspunse blînd:

— Dă, cucoane Ionică, omul nu era vinovat. Cezar a fost la potcovit şi de-abia acum a venit...

— Aş! Ce tot îmi vorbiți dumneavoastră...

— Cucoane Ionică, ascultă ce-ți spun eu: acu nu-i de o palmă, două... dar trebuie să cunoşti şi omul. Ai făcut rău c-ai dat. Năstase e om închis, dar, cînd izbucneşte, e mînia lui Dumnezeu! Şi răposatul boier, Dumnezeu să-l ierte, îl cruța, – mai ales că e muncitor şi voinic ca un taur...

— Fleacuri! răspunse pufnind Ionică; vezi să mi se aducă mai degrabă calul...

Năstase veni tăcut, cu obrajii roşii, aducînd calul de căpăstru. Era un român cît un munte, cu ochii foarte pătrunzători. Boierul nici nu se uită la el; se zvîrli în şa şi porni acolo unde-l chema dragostea.

Trecu cîtăva vreme şi, într'o zi, boierul Lupaşcu se hotărî să plece la Iaşi. Avea nevoie de parale de-i ţipa măseaua şi se ducea să puie amanet moşia Roşcani.

Cu toate că în ziua aceea cerul nu făgăduia vreme bună, cuconaşul, hotărît ca întotdeauna, dădu ordin să se puie caii la droşcă. Apoi căută hîrtiile trebuitoare, băgă de samă să i se aşeze în cufăr toate lucrurile de care credea că va avea nevoie, stătu la masă în fugă şi, foarte grăbit, porunci să-i vie trăsura la scară.

Vătaful îl întîmpină şi-i spuse că vizitiul s'a îmbolnăvit, dar s'a găsit alt argat să meargă. S'a cerut chiar el singur. Boierul se supără, certă pe vătaf, apoi se sui mormăind în trăsură.

Cînd caii porniră, privi cerul. Nouri mari, vineţi, rătăceau prin văzduh, venind de la miazănoapte. Soarele, trecut de amiază, ardea cu o strălucire neobişnuită. Ioniţă Lupaşcu ar fi dorit foarte mult să nu-l apuce vremea rea pe drum, ca să-i zădărnicească interesele.

— Nu cred să ploaie! murmură el.

Apoi răcni la vizitiu:

— Mînă mai repede, – să nu ne apuce ploaia pe drum...

Vizitiul întoarse peste umăr o figură roşcată, cu ochii pătrunzători, şi buza de sus se încreţi zîmbind:

— Poate n'a ploua, cucoane. Nourii trec...

Un miros tare de băutură izbi în faţă pe cuoonaş. Îndată îi sări ţandăra.

— Bine, măi ticălosule! strigă el gata să se ridice şi să înşface pe vizitiu; acu ţi-ai găsit să te îmbeţi? Ce canalii!

Dar vizitiul îşi întoarse iar obrazul; boierul cunoscu pe Năstase şi tăcu dintr'o dată.

— Nu te teme, cucoane... Dacă s'a întîmpla ceva, păcatul meu va fi... Şi buza dublă de sus se încreţi iar. Se întoarse şi dădu bici cailor.

Boierul rămase cu ochii la spatele uriaş dinaintea lui şi la capul pletos, – gîndindu-se la întîmplarea cu palmele.

În adevăr, – *bruta* de pe capră e voinic cît un munte şi samănă a fi foarte violent. De vină nu-i decît vătaful, că-i dă la drum oameni de aceştia. Trebuie pedepsit ticălosul de vătaf, trebuie dat afară, fără milă. Auzi, dumneata? Numai la noi se întîmplă lucruri de acestea... Îți primejduieşti viața pentru un lucru de nimic. E adevărat că-i dăduse cîteva palme şi nu fusese la mijloc cine ştie ce vinovăție... Ei, dar asta se întîmplă des... Ce-a făcut Năstase atunci? A scuipat în două cu sînge, a tăcut şi a rămas foarte neguros...

Boierul cercă să se gîndească la alte cele: la femeia care-i era dragă; la vînătorile care trebuiau să înceapă o dată cu toamna; la viața Parisului, viață fără primejdii şi fără griji, pe care n'ar fi întrerupt-o de nu murea bătrînul; la multe; – dar nelinişstea i se furişase pe nesimțite în suflet.

Caii fugeau în trap grabnic pe şoseaua vînătă. Trăsura duruia din cînd în cînd pe podețe. Ionică Lupaşcu, în mantaua albă de doc, se legăna pe perinile trăsurii. În urmă, pluteau pînze gălbii de pulbere.

La asfințit se grămădeau munți uriaşi de nouri negri.

— Se întunecă! strigă Năstase de pe capră.

— Vine furtună! vorbi boierul. N-ar fi bine să ne întoarcem? Ori să mergem înainte...

— Eu aş zice, cucoane, ca să mergem înainte...

Ionică privi iar capul pletos şi se gîndi: oare ce se petrece acolo, în tidva omului aceluia? Un om care bea rachiu, are buza dublă, suduie, scuipă şi mînă caii, e ceva foarte caraghios. El n'a fost la Paris, nu ştie ce înseamnă a trăi, şi-a dus viața ca un animal, singura plăcere i-a fost băutura; nervii de frînghie nu i-au tresărit niciodată în fața lucrurilor nouă... Ce poți aştepta de la dînsul? Iată-l, acuma stă pe capră, cam cu chef, îndeamnă caii şi vorbeşte cu ei. E mai aproape cu sufletul de dînşii decît de boier. Ce-o fi simțind el; ce-o fi gîndind?

Boierul Ionică îşi ridică fața albă, împresurată de barbă scurtă, neagră, şi întrebă:

— Năstase, mai este mult pînă la Moldova?

— Cam mult, că nu-i nici o crîşmă... zise rînjind Năstase.

Vorbeşte cam ciudat cu mine! gîndi Lupaşcu.

Deodată, soarele fu înghiţit de uriaşele îngrămădiri de nouri, şi lumina scăzu brusc. Năstase se înfăşură mai bine în suman şi puse mîna pe bici; caii se încordară, ca subt un fior ascuţit.

Prin văzduh, pe sub păcura nourilor, fugeau coloane de neguri despletite. În pragul asfinţitului era o frămîntare ca de vîrtej. Începu să vie jucînd dintr-acolo un vînt subţire.

Năstase înfăşură caii în două biciuiri şi trăsura începu a fugi spre răsărit, către Moldova, pe cînd munţii de nouri se rostogoleau pe deasupra în văzduhul neguros.

Cînd ajunseră la malul rîului, un fulger ca o sîrmă de foc tresări în urmă, pe zarea asfinţitului, şi, ca şi cum ar fi fost un semnal, o duruire prelungă ca o dărîmare de stînci izbucni, şi uraganul, scăpat din peştera-i rece, se năpusti asupra lumii, mugind.

Caii treceau repede prin vad. Apele, suflate de o putere grozavă, se ridicau în stîlpi mari, se răsuceau în vîrtejuri, descoperind prundişul, şi veneau răsfirate, izbeau trăsura, stropeau pe oameni cu o răpăire de gloanţe. Apoi fugarii, scăpaţi la mal, începură să alerge mînaţi de uragan spre pînza neagră de pădure, care se zărea la o fugă de cal şi părea tot una cu nourii.

Năstase se întoarse pe capră şi, rînjind, zvîrli boierului cîteva vorbe. Lupaşcu puse mînile la urechi şi strigă şi el, cît ce putu:

— Ce zici?

Năstase se plecă mai tare spre Ionică:

— Acuşi intrăm în pădure. Acu-i acu!

Boierul simţi că frica ce se furişase în el îl strîngea deodată de inimă. Năstase îşi vîrî stînga în buzunarul sumanului, scoase un şip şi trase cîteva înghiţituri zdravene, apoi iar se întoarse spre Ionică.

— Cînd mergeam cu boierul, Dumnezeu să-l ierte…

Vîntul îi luă celelalte vorbe. Lupaşcu de-abia putu deosebi cîteva cuvinte: bordei… pădure… — şi uraganul îşi mîna cumplitele armii de nouri pe deasupra şi umplea cîmpiile de freamăt. Se întuneca, se întuneca; apoi, dintr'o dată, trăsura intră în codru, într'o noapte umedă, bîntuită de buciumări sălbatice, de urlete de cascadă, de înfiorătoarea bubuitură a adîncurilor. Şi, o dată cu noaptea, frica rece începu a rătăci prin sufletul boierului ca o mînă care se tîrăşte prin întuneric, pipăie şi caută să apuce ceva.

Ionică îşi ridică ochii spre Năstase. Era aşa de întuneric încît nu-l mai vedea. Şi deodată îi păru rău că n'a luat o armă de acasă, pentru orice împrejurare; apoi se gîndi că fără armă e pierdut, că omul de pe capră e ameţit de băutură, că *anume* a plecat cu el; gîndurile veniră sumedenie, spaima veni în zgomotele înspăimîntătoare ale pădurii, spaima îl învălui prin întuneric; şi trăsura alerga, alerga, prin noaptea neagră a codrului.

Din bolţi, veneau suflări gheţoase, ca din peşteri; pîrîituri de crăci rupte treceau ca ţipete de groază; apoi vîrtejuri de plîngeri, de cîntece fioroase răscoleau pădurea.

Era întuneric adînc şi trăsura alerga. Alergă multă vreme. Apoi, dintr'o dată, într'o suflare domolită a uraganului, un răcnet omenesc izbucni, un răcnet prelung, iute acoperit de glasul furtunii.

Trăsura se oprise. În noaptea codrului, la marginea drumului, lucea o lumină slabă. Pe urmă altă lumină mişcătoare se arătă, se apropie, prin întuneric. În roata de lumină, răsări faţa bărboasă şi trupul voinic al pădurarului cu baltagul în mînă.

— Cine-i? răcni el. Se apropie şi lumină trăsura.

— Eu, frate Ilie, strigă Năstase de pe capră. Te-am strigat să deschizi poarta, să intru.

Pădurarul ridică felinarul pînă la obrazul vizitiului. Apoi făcu trei paşi, apucă caii de căpăstru, îi trecu podeţul,

deschise poarta şi vîrî trăsura în ogradă.

Cînd se coborî din trăsură să intre în casă, boierul tremura ca varga.

— Ți-i frig, cucoane? întrebă Năstase.

— Da, mi-i frig! şopti Lupaşcu, clănțănind.

— Ce să-i faci? zise rînjind vizitiul; se întîmplă şi de-acestea!

După ce caii fură puşi la adăpost sub şopron, pădurarul şi vizitiul intrară şi ei în casă, se puseră lîngă vatră şi începură a vorbi în şoaptă, în lumina gazorniței. Afară, vîntul tot răscolea pădurea. De pe cuptor, scoteau capete mirate, cînd şi cînd, copii bălani numai în cămăşuici. Nevasta aprinsese lumînarea de la Paşti şi se ruga la icoane. Boierul sta pe patul cel mare, sub culme, şi tremura într-un cojoc. Privea cu ochii blînzi la Năstase şi parcă ar fi vrut să-i spuie ceva; dar vizitiul nici nu se uita la el şi sfătuia cu pădurarul. Iar cuconul Lupaşcu se gîndea că brutele care se îmbată, scuipă şi suduie, tot au oleacă de inimă. Îndură palme şi umilinți, – şi iartă.

(Din volumul „Dureri înăbuşite” 19

04)

ION RUSU UNGUREANU

Într-o zi, la o moară din marginea tîrgului, am întîlnit un om cu ciudată înfățişare. Capul lui semăna cu capetele chinezilor de pe cutiile de ceai. Aceiaşi ochi mici şi oblici, umerii obrajilor ieşiți, acelaşi fuior de barbă rară. Se vedea a fi un om năcăjit, cu obrazul ars, cu o privire trudită. Sumanul şi iţarii îi erau peticiți, dar curați. În cap purta o căciulă albă, cu zagara{1} neagră. Sta liniştit, rezemat de un stîlp; parcă se gîndea la lucruri adînci. Din cînd în cînd, un gospodar încărca o lopățică de făină din postavă{2} şi se apropia de dînsul. El se îndrepta, cu un zîmbet prietinesc, cu cîteva cuvinte murmurate şi aducea de la şold în față o traistă vrîstată. Gospodarul turna făină; el se rezema iar de stîlp, cu aeru-i de amărăciune.

O vreme l-am observat de afară; apoi m'am îndreptat spre el. Cînd m'a văzut intrînd, s'a descoperit şi s'a ploconit cu smerenie. Îmi zîmbi şi mie ca unui prietin şi aşteptă să-i vorbesc.

Îl întrebai cîteva lucruri. De unde e, cum îl chiamă. În vuietul morii el se pleca spre urechea mea şi rostea vorbele cu greutate, din gîtlej. Avea o intonare tristă şi blîndă, parcă voia să plîngă.

Şi numele-i era curios: Ion Rusu Ungureanu!

— Eu îs din colo, de la munte, de pe apa Bistriței... Îs un om beteag, îmi zicea el, nu mai pot munci cu palmele... Îs beteag în coş. De purtat mă port cu greutate. Şi umblu aşa, de ici-colo, şi creştinii cei buni mă miluiesc...

— Nevastă, copii ai?

— Am avut, dar nevasta a murit de mult, de pe cînd eram om teafăr. Iar copiii s'au răsleţit prin lume; numai aşa, din cînd în cînd mă întîlnesc cu ei...

Ieşirăm afară din vuietul morii. Omul îşi acoperi încet, cu grijă, pletele cărunte. Umbla cu greutate şi zîmbea necontenit. În faţa soarelui clipi de cîteva ori.

— Iaca şi sfîntul soare, zise el; sfîntul soare ni-i prietin, el totdeauna ne vrea binele...

Îl întrebai:

— Şi cum trăieşti singur?

— Nu trăiesc singur. Oamenii cei buni toţi mi-s fraţi. Intru într-un sat şi mă opresc la poarta unui român. O nevastă mă vede şi se milostiveşte. Vede că mă port cu greutate şi că nu vreau răul nimănui. Na-ţi, omule, zice, un ou şi puţintică făină... De-acolo mă duc în altă parte: găsesc alt suflet bun, mă aşez lîngă foc şi-mi pregătesc puţinul ce-mi trebuie. Bogdaproste – zic; şi de-acolo mă duc la o fîntînă. Îmi dă şi fîntîna apă şi eu mă întorc la răsărit şi mulţămesc lui Dumnezeu pentru bunătăţile lui.

Eu îs prietinul oamenilor, zise el iar, după puţină tăcere şi cu oarecare taină. Cînd îi secetă şi trec numai nouri albi pe departe prin fundurile cerului, vin oamenii la mine şi-mi zic aşa: Bade Ioane, moş Ioane, adu-ţi aminte şi de noi, că ne trebuie ploaie. Ş-atunci mă duc eu la apa Bistriţei şi cad în genunchi şi mă rog la Maica Domnului! Zic: Sfîntă Născătoare, îndură-te de noi cei păcătoşi! Desleagă izvoarele cerului! Dă poruncă nourilor să lese ploaie... Să curgă ploaie curată ca apa Bistriţei, că sufăr cîmpurile şi-s însetate vitele... Dacă nu ţi-i milă de noi, fie-ţi milă măcar de vitişoarele creştinilor... Ascul- tă-mă, Maică, pe mine păcătosul. — Şi Maica Domnului se îndură, mă ascultă şi dă ploaie.

Ş-aşa cînd se întîmplă de vin nouri urîţi şi necuraţi, cu ghiaţă, şi încep a bate clopotele de spaimă, eu iar mă gîndesc: cum să se prăpădească aşa munca omului, toate ostenelile şi lacrimile lui? Şi ştiu vorbe pe care le spun, asupra balaurului şi asupra nourilor spurcaţi, şi se duce piatra pe pustii locuri, că scapă satele creştinilor... De aceea şi oamenii care pot

munci nu mă lasă pe mine, beteagul, şi-mi dă fiecare ce poate şi ce-l lasă inima...

Ion Rusu Ungureanu mă învălui într'o privire caldă şi ochii i se umeziră. Oftă apoi, şi se aşeză pe laiță. Vuietul pietrelor, bătaia teicilor{3} glasul oamenilor umpleau moara. Cîteva găini ciuguleau de la picioarele noastre grăunțele risipite în bătătură. În soarele cald de primăvară, Ion Rusu închise pleoapele, apoi păru a-şi aduce aminte de ceva şi se întoarse spre mine.

— Azi am intrat în tîrg, zise el, m'am dus să văd o prietină a mea... Stă aici, în ulița Rădăşenilor. Am cunoscut-o de cînd era numai atîta, nici n'ajungea cu capul chimirul oamenilor. Ei, pe urmă a crescut, s'a făcut fată mare şi s'a dus după un tîrgovăț, care-i slujbaş... Am auzit că tare frumos scrie: are mînă uşoară... Şi mă duc s-o văd. Am purtat-o în brațe, s'am hrănit-o, şi de la grea boală am scăpat-o. Poate a pune pribeagului ceva pe un colț de masă. Da' ea, cînd m'a văzut la poartă că-i rîd cu prietinie, tare s'a mai supărat şi nu m'a cunoscut; s'a prins a țipa. Eu am plecat capul şi m'am dus de la poarta ei. Acu cîțiva ani era fată la noi în sat. Azi era frumoasă şi gătită: cucoană... şi şi-a schimbat căutătura... Ce să fac? Sînt un biet sărman, nu m'a cunoscut. M-am întors din drumul meu ş-am venit la moară aici, unde m'au miluit oamenii cu puțină *făr*ină...

— Cei ce se ridică de jos asupresc mai tare pe sărmani, zisei eu.

— Asta aşa-i, răspunse Ungureanu, suspinînd. Asta am băgat-o de samă de mult. Eu am apucat vremuri mai vechi. Am apucat vremuri cînd nu ştia nimeni de judecător şi de primar. Judecata se făcea la curtea boierească şi vechilul era mai mare... Ş-apoi băteau pe oameni pentru datorii şi-i judecau ei la curte în voia lor.

— Cînd a fost asta? Înainte de Cuza?

— Ei, demult, dar după ce a dat Cuza pămînturile...

— Apoi pe atunci erau primari şi judecători...

— Eu ştiu? Eu aşa am apucat la noi. C-apoi de pe atunci au prins a se ridica la felurite slujbe dintre ai noştri, s'apoi mă gîndesc la vorba dumitale, că ei mai tare ne-au fript... Era primar unu Jîpa s'apoi mi-a luat biru de două ori, s'a venit s'a treia oară, în puterea nopții... Eu am îndrăznit a spune o vorbă, el m'a turnat la pămînt cu vătăjeii lui, şi rău m'a usturat; ş-au căutat în ladă şi numai opt franci şi jumătate au găsit, şi i-au luat. Apoi de-atuncea din bătaia ceea am rămas eu slab de piept...

— Cum se poate una ca asta? Doar nu era țara în pradă.

— Ei, nu era. Dar ce puteam face? C-aşa umbla primarele cela al nostru Jîpa, în puterea nopții, şi împlinea oamenii pentru datoriile perceptului...

— Noaptea nu-i voie să umble perceptorul, nici să împlinească...

— Ştiu, ştiu, zise cu blîndeță Ungureanu. Am ştiut eu chiar atunci, după ce m'a bătut şi m'a năcăjit şi mi-a luat opt lei şi jumătate... C-apoi s'a întîmplat atunci mare poznă în satul nostru. Mai la vale de mine şedeau unu Gheorghe Ursu, gospodar vrednic, da' iute din firea lui. Tot auzea el zvoană prin sat, că țipau femeile şi copiii. Pune el pe nevastă să închidă uşa. Şi se duce Jîpa şi la dînsul. Era în puterea nopții. Pune Jîpa mîna pe clanță şi scutură uşa şi strigă: Deschideți, măi! Da' femeia din casă: Cine-i? Nu deschid, nu-i barbatu-meu acasă. — Aşa? şi-ncepe primarele a sudui. Nu-i acasă? Dacă nu deschizi, stric uşa. Să plătiți banii birului, că vă ia dracu... Şi poc! în uşă, poc! Atuncea Gheorghe Ursu a ieşit în tindă şi a împins pe femeie în casă. A pus mîna pe o sapă, s'a ieşit în prag cît era de mare şi de voinic. — Care-i, măi? Ce bir în puterea nopții? Ce căutați voi să spargeți uşile oamenilor? Ce căutați pe la neveste?... Da' primarele de colo zice: Mă! Eu îs Gheorghe Jîpa. Cînd a zis vorba asta,. Gheorghe Ursu l-a pălit cu muchea sapei. L-a culcat la pămînt. Pe urmă l-a apucat de păr şi l-a tras în casă. Vătăjeii

au împuns-o la fugă. Apoi el în casă l-a năcăjit o vreme, că cela nici nu se mai putea ţinea pe picioare de bătut ce era...

Şi cum îl judeca Gheorghe Ursu pe primar, s'a vestit în sat, şi s'au strîns femeile care aveau barbaţii la lucru la cîmp, pe care le prădase Jîpa şi le împlinise, şi m'am dus şi eu. Şi Gheorghe Ursu pusese pe primar pe un scăunaş şi nevasta-i pusese într'o strachină nişte sarmale, s'alăturea o bucată de mămăligă, şi gospodarul îl îndemna să mînînce... Mînîncă, măi! Dac-ai năvălit în casa mea la vreme de noapte, cată să mînînci! Da' Jîpa era aşa de bătut şi îngrozit, că nici nu ştia pe ce lume-i şi nu putea bleşti nici o vorbă... — Dacă nu mînînci, atunci să-mi cînţi, măi bade! zice Ursu... Dacă nu cînţi, îţi mai dau un ropot de ciomege... Cum ştii tu, măi, să vîri în boale copiii şi femeile şi să stîlceşti pe cei nevoiaşi?... Frate cu noi eşti tu, măi, ori duşman?... Şi l-a dăscălit atunci Gheorghe Ursu şi i-a luat paralele şi le-a dat înapoi la femei... I-a scos parale şi din ciubote. S'a făcut socoteală pînă-ntr-un ban... Da' eu mă uitam şi tot îmi ştergeam cu mînica oleacă de sînge care-mi dădea pe nas şi mă gîndeam: – Cum o îndrăznit Gheorghe Ursu să deie în omu stăpînirii?... Că stăpînirea-i de la Dumnezeu şi-i cu primejdie dacă te ridici împotriva ei... Eu am plecat capul, ce să fac? Da' Gheorghe Ursu a făcut o poznă ca aceasta...

Iaca aşa s'a întîmplat, sfîrşi oftînd Ungureanu. Da' ce ochi avea Gheorghe Ursu şi ce braţ de criţă!... C-apoi n'a mai îndrăznit primarele să se ridice împotriva lui... Eu, ca omul cel slab, m'am lăsat în voia celui tare, s'am rămas cel bătut şi cel oropsit şi cel beteag... Iar Gheorghe Ursu bine n'a făcut ce a făcut...

— De ce n'a făcut bine?

— Hei... de ce... căci Dumnezeu ne are în grija lui. El ne dă ploaie, el ne dă piatră şi secetă. El ne dă boale şi oamenii răi, pentru pacatele noastre. Acestea sînt orînduiri drepte, şi trebuie să suferim şi să zicem aşa: Asta-i voia lui Dumnezeu Sfîntul.

— Apoi tot voia lui Dumnezeu s'acolo.

— Unde?

— Acolo, în sat, cînd a întărit brațul lui Gheorghe Ursu...

Ion Rusu Ungureanu se întoarse deodată spre mine cu ochii măriți de uimire. Apoi îşi scutură încet capul şi oftă:

— Ei, nu, asta nu se poate. Dumnezeu ne porunceşte să fim blînzi şi să suferim. De ce să ne mîniem? Eu nu mă mînii. Prietina mea, pe care am crescut-o s'am apărat-o, m'a alungat de la poarta ei şi nu m'am supărat; am oftat şi m'am dus. Unii m'au lovit; am răbdat şi m'am dus pe drumurile mele... Noi sîntem ca nişte gîze, ca nişte pulberi, trebuie să ne strîngem, să tăcem şi să ne lăsăm să ne poarte vîntul. Dumnezeu are grijă şi de puțina noastră viață şi de hodina noastră cea din urmă... Eu aşa mă gîndesc în gîndul meu şi mă împac, şi trec şi eu prin lumea asta. Tare-i frumoasă lumea asta a lui Dumnezeu, tare-i bine să trăieşti şi să te încălzeşti la sfîntul soare... Şi vine un creştin şi te miluieşte, şi altul trece şi-ți spune o vorbă bună... şi toate cîte sînt rele le uităm...

Omul meu oftă iar. Apoi zîmbi cu mare dragoste şi-şi trase dinainte traista: un om îi aducea o lopățică de făină.

— Bogdapostre! – zise beteagul cu blîndeță – Dumnezeu să-ți sporească însutit... Se închină spre cel ce-l dăruia, îşi scoase din cap căciula şi-şi făcu cruce. Apoi îşi întoarse spre mine zîmbetul blînd şi fața amărîtă şi grăi:

— Asta-i mămăliga săracului... Dumnezeu are grijă de noi ca şi de paserile cerului...

(Din volumul „Dureri înăbuşite" 1904)

CÎNELE

Strada era de obicei tăcută. Ferită de cursul birjelor, de năvala carălor din sate şi de glasurile precupeților, şapte zile din săptămînă o ducea, mai ales vara, într'un fel de moleşală, ca un om oare abia stă de somn.

Doar spre sară, cînd slujbaşii trebuiau să se întoarcă de pe la *cantelerii,* cucoanele cu treburile şi mîncările isprăvite îndrăzneau să înainteze pe la porți, şi acolo puneau la cale politica tîrgului, aşteptîndu-şi soții.

Erau şi copii puțini, fiindcă familiile se înțelegeau asupra punctului că „astăzi, dragă, viața e grea, nu mai e ca odinioară, cînd te duceai cu un sorocovăț în piață, cumpărai cît puteai duce în spate, şi te întorceai şi cu *cusur".* Copii erau puțini, şi cîți erau creşteau în frica lui Dumnezeu şi a lui *Sfîntu Neculai* din cui. N'aveau voie să se joace cu băieții „mahalagiilor" pe sub garduri şi pe maidanuri, n'aveau voie să-şi rupă hainele şi să-şi svîrlă pălăriile în colb, trebuiau să fie ca nişte fete mari, să mînînce puțin, să se poarte cuviincios, că astăzi viața-i grea. Glasurile lor se auzeau numai sîmbăta sara, ca nişte țipete de moarte, cînd mamele săreau asupra lor, îi desbrăcau, îi făceau albi de săpun şi-i vîrau cu capul în albiile cu leşie.

Altfel pe strada aceasta, a Prefecturii, stăteau numai familii cumsecade de funcționari. Numai în capăt, spre marginea tîrgului, rămăsese din vechi un om de rînd, un fanaragiu. Îl chema Dorobanțu. În amurg pornea, cu scara trecută pe umărul stîng, ca să aprindă luminile tîrgului, şi se întorcea stîngîndu-le la miezul nopții. Le stingea şi cînta încet, cumpănindu-se şi sprijinindu-se în scară.

Foileana bobului —
Pe malul Siretului
Paşte mînzul Iorgului...

Cînd se suia să stingă flacăra, nasul lui mare sclipea roş în bătaia felinarului.

Acasă, Dorobanțu se certa cu Huza, nevastă-sa, ba uneori ieşeau în puterea nopții trăgîndu-se de cap, chiuind şi tăvălin- du-se prin şanțuri. De altminteri Huza, femeie grasă şi voinică, era destul de vrednică şi spăla, cu ziua, toate rufele murdare ale boierilor din strada Prefecturii.

Cel mai cu vază locuitor sălăşluia de bună-samă în casa cea mai mare. Cuconul Vasile Teodoreanu polițaiul. Trăia numai cu cucoana Adela, erau singuri, fără copii, şi amîndoi mărturiseau că sînt foarte fericiți. Dumnealui era scurt şi gros, chel, cu un nas mare pornit în jos, către barba şi mustățile cărunte; dumneaei era uscată, cu obrajii supți şi cu un nas lung, care privea spre cer. Cucoana Adela avea o pisică roşă, Floricica; cuconul Vasile un copoi mare, Osman; şi cînd Osman lua la goană lătrînd pe Floricica, care fugea de- şi scotea ochii, scuipînd, cu coada înfoiată cît un măturoi, — dumnealor se luau la ceartă: cucoana ridica țipînd ascuțit mînile şi nasul către cer, boierul înjura gros cu nasul întors amenințător spre pămînt. Pe urmă se împăcau şi dădeau vecinilor lămuriri:

— Ce să facem? Dacă n'avem copii...

Dintre vecini, prietinul de aproape al polițaiului era cuconul Gheorghieş Horga, directorul prefecturii, mijlociu, sprinten şi mare *amatior* de cucoşi şi de găini. Ograda lui era plină de tot soiul de cobăi, şi dimineața domnul Horga se scula cel dintăi, ca să vadă bătăliile dintre cucoşi. Peste zi povestea prietinilor asalturile şi vitejiile împintenaților săi, cu amănunte şi înfloriturі.

Cucoana Caliopi era acuma sură pe la tîmple şi tot nu se mai săturase de dragoste. Cetea romane şi cînta, sara, cu glas tremurat, melodii arzătoare; cînd vorbea, întorcea oohii pe dos, dădea din cap, îşi umfla nările şi îşi subția buzele; dar cuconul Gheorghieş nu vroia să ştie de fleacurile acestea; după ce-şi bea cafeaua, adormea în jîlț gîndindu-se la galițele lui colorate.

Alți vecini erau: Th. Th. Gavrilescu, grefierul, care totdeauna, după ce lua leafa, se întorcea în trăsură cu capu'n piept; Ioniță Mărculescu, secretarul primăriei, care era mai disprețuit dintre toți, din pricină că la dînsul în casă cînta găina, adică cucoana Frosa, subțire, frumuşică şi iute ca un spiriduş; cuconu Toader Lascarache, *ofițerul* stării civile, însurat la tinerețâ cu bătrîneța moaşei Maria, unguroaică de neam, care-l bănuia totdeauna că umblă după *muieri,* şi se tînguia tuturora de necredința lui *Todere,* — şi alți mulți mai mărunți şi mai neînsemnați slujbaşi.

Toti trăiau într'o linişte şi o înțelegere desăvîrşită, în casele curate, împrejmuite de grădini şi livezi. De multă vreme o duceau aşa. Dorobantu aprinzînd şi stîngînd felinarele, Teodorescu repezindu-şi nasul în pămînt, cucoana Adela înălțîndu-l spre cer, Horga atîțîndu-şi cucoşii, cucoana Caliopi spăriind cu cîntecele ei vietățile împrejurimilor, — şi se simțeau foarte la locul lor.

Dar într'un rînd o spaimă mare a burzuluit toate sufletele.

Era într'amurgul. Cucoana Frosa stătea la zăbrea, frumos pieptănată şi privea gînditoare la rarii trecători; cucoana Adela era în balcon; cucoana Caliopi, la poartă, privind în lungul drumului şi aşteptîndu-şi odrasla cea mai mare, trimeasă la pitărie după pîne.

Băiatul, Costică, venea încet cu pînea la subsoară, privind cu luare-aminte pulberea pe care o stîrnea valuri, tîrîndu-şi botinele.

Din balcon, cucoana Adela îşi înălță nasul şi întrebă:

— Ai mai ieşit la poartă, soro?

— Da, dragă. Aştept să-mi vie diavolul de băiat cu pînea. Acuşi trebuie să pice şi dumnealui de la cancelerie. — Apoi începu să țipe ascuțit: — Dar hai, *dimone,* mai răpede! ai să-ți strici botinele tîrîindu-le prin colb…

Zărind pe Frosa la geam, îi făcu din cap un compliment şi-i surîse cu dulceață.

În vremea aceasta boierii întorseseră colțul stradei şi ajunseseră pe Costică înaintea casei lui Mărculescu. Acolo se

opriră o clipă urmîndu-şi vorba începută încă de la birou, pe cînd nevestica secretarului se trăgea roşă şi grăbită de la geam.

Costică se plecă şi ridică de jos o piatră: un biet cîne ogîrjit, cu coastele ieşite, intrase în uliță, cu coada între picioare, şi muşluia pe sub garduri. Era aşa de umilit şi aşa de amărît, — şi vîntul de-ar fi bătut l-ar fi dat jos.

Cînii mahalalei îl simțiră şi dădură năvală în uliță, care strecurîndu-se pe sub porți, care sărind peste garduri. Erau de toate neamurile şi de toate mărimile: creți şi lînoşi; sbîrliți, cu păr aspru în jurul botului; bocşi graşi cu nasurile turtite; copoi sprinteni; dulăi cu hămăituri răguşite, — şi toți dădură năvală în jurul veneticului. Piatra copilului porni şi pocni într'un gard, — străinul îşi încovoie spinarea, îşi ridică buzele şi-şi arătă dinții, pe cînd hămăiturile celorlalți umpleau strada de larmă.

Unul, mai îndrăzneț, se avîntă. Veneticul se întoarse ca fulgerul clămpănind din dinții albi, apoi porni încet, cu ochii la pîndă... Cînii ceilalți, însă, dînd un iureş, îl întoarseră. Costică repezi altă piatră, şi javra izbită icni, făcu două copce şi trecu arsă pe alături. Băiatul răcni odată ascuțit şi se plecă spre picioare, boierii îl împresurară cu întrebări felurite, iar cucoana Caliopi din poartă lăsă să-i scape un țipăt ascuțit:

— Haah! l-a muşcat cînele!...

Din balcon, cucoana Adela începu a striga cu nasul spre cer:

— Vasile! Vasile! ieşi afară! un cîne turbat pe uliță! A muşcat pe Osman!

Şi cuconul Vasile dădu busna afară spăriat, privi o clipă cu ochii uimiți furtuna din stradă, oamenii şi femeile care ieşeau de pretutindeni întrebîndu-se, repezindu-se, izbindu-se, — se întoarse, năvăli iar în casă şi ieşi numaidecît cu puşca.

— Haah! țipă iar cucoana, Caliopi, un cîne turbat!...

Şi cînii lătrau, şi oamenii se prăbuşiră în toate părțile şi se arătară care cu ce putuseră apuca, cu ciomege, cu bastoane,

cu ostrețe rupte din garduri, doi. Servitori ieşiră cu furcile, — şi începură goana.

Cînele străin se strecura rînjind prin şanț pe sub garduri; din cînd în cînd clămpănea la năvălirile prea înaintate ale duşmanilor care-l lătrau furioşi; apoi cînd răcnetele şi fîşcîiturile oamenilor îl împresurară, o porni ceva mai repegior, cu coada mai strânsă pe pîntece. Era foarte umilit şi parcă nu cerea decît să fie lăsat în plata Domnului.

Dar o piatră îl ajunse, apoi alta; din urmă veneau mînioşi şi cuconul Georghieş Horga, şi grefierul Gavrilescu, şi Mărculescu, şi Lascarache şi toți locuitorii şi slugile străzii, învîrtind arme ucigaşe. Cuconul Vasile se opri o țîră, ridică puşca, ochi, şi, odată cu bubuitura asurzitoare, un fum des învălui grămada. Cînele o porni în fugă spăriată şi urmăritorii se răsfirară răcnind şi chiuind.

Din strada Prefecturii cotiră în ulița Ştefan-cel-Mare. Acolo oamenii, înspăimântați de atîta larmă, săriseră în păr şi se bă- teau cap în cap.

— Ce-i, frate, ce s'a întâmplat?

— Domnule! strigă polițaiul bălăbănindu-şi puşca; e turbat!

— Cine-i turbat?

— După el, domnule, nu sta la vorbă! ordon, domnule, ordon! Cîne turbat! După el!

Şi alergau toți după el.

Cînele fugea îngrozit de strigătele sălbatice şi bătut de bolovanii care alergau, sărind pe drum, în urma lui.

— A muşcat un băiat!

— Pe cine l-a muşcat?

— Un băiat al lui Horga, de zece ani…

— Ce spune? ce zice că a muşcat? pe cine?

— Nu ştiu!… aud că a muşcat zece copii.

Şi goană, şi țipete, şi fluierături, — şi iată că ulița deşteptată în capătul celalalt se ridică în picioare ca un singur om şi opreşte fuga urmăritului cu o grindină repede de pietre. Cînele se întoarce, dar de dincoace duşmanii s'au

înteţit, şi printre răcnete răzbate o vorbă spăimîntată: „Turbat! e turbat! cîne turbat!” şi vin cu mînie, îşi bălăbănesc ciomegele, furcile, bastoanele, nu mai este chip de scăpare, şi pribeagul începe a urla înfiorător, stă o clipă în loc, apoi se repede şi se strecoară subt un podeţ.

L-au împresurat. Guconul Vasile, de departe, trage al doilea foc asurzitor, bolovanii pornesc, se izbesc şi se înfundă pe gura neagră a podeţului, mulţimea se apropie fierbînd. Dar deodată se răsfrânge în laturi îngrozită, unii cad pe spate, alţii se rostogolesc spre laturi... Cînele a zvîcnit ca un bulgăre de zăpadă de sub pod şi, prin şanţul pe care l-a croit spaima înaintea lui, sfîrîie ca o arătare. Dar ciomegele l-au ajuns: l-au îngrămădit subt un gard.

Izbit, sfîşiat, zdrobit, începe iar a urla cu sălbătăcie, cu ochii căscaţi de spaimă aţintiţi asupra lumii care-l împresoară şi care-l ucide. Gemetele slăbesc înăbuşite; sîngele năvăleşte pe gură, iese ca nişte flori pe blana albă, printre coaste, — şi ochii se rostogolesc ca nişte globuri crunte, apoi rămîn neclintiţi, plini de lacrimi şi sînge, şi parcă întreabă ceva cu groază şi cu durere.

Mulţimea se mişcă, se împrăştie. Şi boierii intră pe strada Prefecturii, vorbind zgomotos. Cine a dat întăi? cine l-a sfîrşit? Fiecare a dat lovitura ceta din urmă.

Cucoanele aşteaptă neliniştite. Ce-a fost? Cum a fost? Costică nu-i muşcat, nu-i muşcat nici Osman, dar putea să se întîmple mare comedie. Praful uliţii, ca niciodată, se ridică des şi scînteiază ca o pulbere de aur în luminile asfinţitului, peste casele curate şi peste livezile verzi.

Şi deodată o cucoană îşi aduce aminte că mîncarea se răceşte, — şi toţi îşi aduc aminte că n’au cinat încă, şi se grăbesc spre case. Poftă bună, bun apetit, praful se potoleşte, lătrăturile contenesc, sar a coboară peste liniştea oamenilor.

(Din volumul „Crîşma lui Moş Precu” 1904)

VÎNTUL

În noaptea de Crăciun, Vîntului îi veni toana să tragă o raită prin capitala noastră.

Felinarele ardeau în cearcăne sidefii, prin roirile de fulgi care se înfundau vîrtej pe străzi, intrau fîşîind în ganguri goale şi se purtau ca nişte aripi mari, albe, prin muțenie şi singurătate.

Rari trecători ieşeau o clipă în roțile slabe de lumină, zgreburiți, cu gulerele paltoanelor ridicate, cu mînile şi cu bastonul în buzunar, apoi intrau în marea de umbră, se pierdeau prin dosuri, ca nişte năluci negre. Prin geamurile înghețate pătrundeau lumini roşe.

Vîntul pomi murmurînd întăi încet; apoi ridică un val mare de zăpadă măruntă sus, deasupra oraşului întunecat, unde pare că pluteşte un fum luminos, şi-l repezi bubuind peste casele negre şi peste luminile pîlpîitoare. După aceea prinse a cînta pe gînduri, rătăcind pe căile goale.

Îşi scutura din cînd în cînd barba mare, albă, ca o învăluire de vifor, şi pletele cărunte care pîrîiau biciuind ziduri reci; ochii licăreau ca două stele de fosfor şi trupul străveziu se înmlădia în vîrtejuri nalte şi alerga învăluit în pînzele-i albe, ca o fantasmă.

— Ia să vedem, — îşi şopti Vîntul în barbă, — ce mai alabala prin cetatea asta romînească? — Ce-i aici? Palatul Regal.

Se furişă pe lîngă ziduri, apoi năvăli asupra sentinelelor, le învălui în roți de viscol şi trecu pe lîngă ele. Glasul lui pătrunse ca o cîntare moale pe sub bolți. Singurătate şi tăcere pretutindeni. Numai de departe, dintr'un colț, părea că vine, ca în vis, un zvon melodios.

— Aici e locul cel rîvnit? murmură Vîntul şi ieşi suspinînd; zvîrli snopi albi de nea asupra străjilor tăcute şi trecu înainte.

Pe Calea Victoriei, scînteiau lumini la geamuri mari, şi prin cernerea luminoasă a fulgilor treceau siluete elegante de femei. Gomoşi în paltoane cu umere uriaşe mergeau îndărătul lor, făceau paşi mari şi întindeau capetele şoptind şi zîmbind.

— Prostii! zise Vîntul. Apoi se opri.

— Dar aici ce-i? — Teatru National! Ei, bravo, aici este ce este. Să vedem!

Un gulerat deschise uşile pe rînd ca să iasă afară, şi bătrînul se strecură înăuntru.

Staluri goale. Ici-colo, pe scaune, dormitau umbre singuratice. Şi'n lumina vioaie a lămpilor, pe scena uriaşă, un cavaler în haine brodate, c'o spadă lucitoare în mînă, țipa cu jale şi se uita înspăimîntat în jurul lui, la scena goală şi la stalurile goale.

— Vai de capul lor! — oftă Vîntul, furişîndu-se afară. Altădată, pe vremea asta, ce veselie şi ce chef era pretutindeni! *Premelege!* mare ticăloşie!

Mormăind, Vîntul dădu pe Bulevarde şi deodată o porni chiuind în lungul lor.

Trecea prin colțuri întunecoase, zvîrlind sarcini grele de zăpadă, se ridica pe sus, umbla pe casele tăbluite, care viuiau sec, striga pe coşuri, se lăsa în lungul zidurilor, zvîrlea pumni de viscol în geamuri şi trecea înainte. Intonările lui aici erau melodii de jale, aici erau hohote de rîs; cîteodată scădeau în bombăniri duioase, se prelungeau în suspine mîhnite, ca nişte plîngeri de vioară, creşteau gemînd în strigări de bucium, scădeau în note joase de flaut, în murmurări adînci.

Cetatea era pustie; pe căile ei fugeau umbre încovoiate.

Deodată Vîntul se opri la un colț, rîzînd încet.

Un cetățean venea greu pe strada dosnică. Se oprea cîteodată şi mormăia vorbe nedesluşite, apoi pornea repede, şovăind, către un felinar. Acolo se oprea brusc, îmbrățişa stîlpul, îşi pleca trupul şi capul înainte, vorbind duios. Era îmbrăcat cu un pardesiu rupt şi ponosit şi în cap avea un joben desfundat, plesnit cam pe-o ureche.

Vîntul ieşi de după colț şi prinse a glumi cu dînsul. Îi

suflă prin coatele pardesiului întâi, apoi răsfrînse în laturi dintrodată pulpanele fără bumbi.

— A dracului treabă! mormăi omul, dă-mi pace, domnule! Acum vrai să-mi iei şi baltonul? Ai spus că-mi dai pă datorie!... Lasă baltonul, nenişorule!

— Cum te cheamă, frate? şopti Vîntul.

— Cum mă cheamă? Asta-i! acum nu ştii cum mă cheamă! răspunse omul lăsînd felinarul şi repezindu-se pînă în cealaltă margine a stradei; eu sînt om mare, domnule, om mare! Lasă baltonul! Te pui cu mine? Ştii cu cine ai a face? Pe mine, nenişorule, mă cheamă Cinste Politică!...

— Bravo ție, bre! vorbi Vîntul. Bravo ție. Cinste Politică, ține bine baltonul!

Domnul Cinste apucă cu amîndouă mînile pulpanele parde- siului, dar bătrînul îi umflă jobenul spart şi i-l zvîrli cine ştie unde, apoi îi rîse în nasul roşu aprins, îl învălui într'un vîrtej albăstriu şi-l repezi înainte.

— Musiu, nu mă ofensa! strigă domnul Cinste; dă-mi pace măcar în noaptea asta că destul sînt eu năcăjit tot anul! Dă-mi jobenul, domnule!

Dar pălăria zbura ca o pasere neagră prin viscol şi domnul Cinste începu a alerga după dînsa bălăbănindu-se în toate părțile şi călcînd de sus, ca din pod.

Vîntul trecu repede înainte şi pătrunse în curtea unei case boiereşti, odată cu pălăria.

Privi pe ferestre: oameni sclivisiți şi falnici dădeau din mîni şi se zbuciumau; era larmă mare înlăuntru, discuție cu răcnete, de nu se mai auzeau rîsetele de-afară ale moşului.

— Aha! aici e sfat mare politic, murmură Vîntul rînjind. Să-l trimet şi pe domnul Cinste aici... şi pe cînd se deschidea mare o uşă şi izbucnea lumina în noaptea de afară, bătrînul zvîrli jobenul spart în salonul sfatului, apoi înşfăcă de ceafă pe cetățean şi-l repezi după jobenul său.

Se făcu o larmă nemaipomenită în sfat:

— Afară! Afară! Afară! Calicul! Dați-l afară!...

În vreme ce izbucnea furtuna de răcnete asupra domnului

Cinste, Vîntul porni hohotind înainte, învelindu-se în pînzele-i albe.

În negura străzilor îl întâmpinau troiene de zăpadă; el le răscolea, făcea suluri şi le zvîrlea în noapte. Pe ici, pe colo, copaci singuratici se ridicau; el îi scutura, trecea prin ei ca un zvon de cascadă, lua cele din urmă frunze uscate şi le purta în undele răsuflării lui.

— Hu-hu-hu-hu! prinse a rîde bătrînul; la să văd şi tinereţă ce face... Tinereţă plină de viaţă, hu-hu-hu! Tinereţă, dragoste şi poezie!

Se opri în mijlocul unei grădini, la geamurile unei căsuţe. Răsuflă odată adînc şi duhul lui trecu ca un şuiet de val prin ramuri uscate şi printr'un brad singuratic, apoi îşi ţinu sufletul şi se piti la fereastră.

O fată sta la masă şi cetea în lumina lămpii. Genele lungi, plecate, puneau o umbra uşoară pe obrajii străvezii. Cetea, dar se cunoştea că gîndurile-i sînt călătoare. Vîntul o privi o clipă în tăcere, apoi oftă şi bătu în geam. Fata tresări, îşi ridică ochii plini de visuri şi rămase ascultând. Moşul prinse a îngîna pe nas o melodie de dragoste, apoi ciocăni iar în geam. Copila se ridică şi păşi încet spre fereastră.

— Tu eşti, moşule? întrebă ea.

— Eu sînt.

— Tare mi-e dor, moşule, de El! — şi-şi puse mîna pe inimă. Du-te şi-i spune că mă gîndesc la dînsul, şi mi-e drag cum nu se poate spune!

— Bine, bine, murmură înduioşat Vîntul, mă duc, draga moşului, nu te teme!

— Mîngîie-l, Vîntule, sărută-l din partea mea!

Bătrînul porni. Trecu peste grădini pustiite, peste case reci şi întunecoase, prin ganguri negre, prin care se strecura nenorocirea, trecu deşteptând cu glasul lui multe suflete şi multe dureri, — şi departe, departe, la marginea oraşului, se opri la fereastra poetului sărac.

— Aici e poezia, aici e gloria ţării... mormăi supărat Vîntul şi privi pe geamul îngheţat.

Poetul sta la masa de brad, tremurînd de frig şi de foame poate. În vatra rece, în cenuşă, nu licărea nici o steluță. În toată odaia mohorîtă îşi împrăştia lumina mîhnită un capăt de lumî- nare, care se topea pe sfîrşite, pe un colț de masă.

Poetul scria. Din cînd în cînd îşi ridica în tavanul sur ochii bolnavi, îşi apropia de gură pumnii şi sufla în degetele înghețate.

— Aici e bucuria țării!... mormăi milos bătrînul. Hai, moş- nege, du-te şi-i spune vorbe bune din partea fetei. Hai să-l încălzim cu mîngîieri. I-a trimes fata dor şi sărutări.

Şi Vîntul se năpusti pe fereastră, sparse geamurile, intră în odaie c'o dîră lungă de viscol, îşi flutură barba şi stînse luminarea, şi-şi puse sărutarea înghețată pe fruntea poetului.

Apoi suflă spuza din vatră, lăsă odaia săracă în întuneric şi tăcere şi ieşi cîntînd pe hoarnă. Prinse a alerga înainte, prin cetatea plîngerii, înmlădiindu-se în vîrtejuri nalte, scuturîndu-şi barba mare şi biciuind cu ea ziduri reci. Ochii lui scînteiau ca două stele de fosfor; glasul lui deştepta durerea, țipa chinuit şi viforos, ca un arcuş pe vioară, cobora în murmurări duioase. Trecu pe străzi pustii, se opri la geamuri mohorîte, cîntînd încet, cu jale, şi intră pe coşuri oftînd în casele săracilor; cîntă copiilor naşterea Mîntuitorului, bătrînilor le îngînă romanțe din vremuri fericite, şi tuturora, acum ca şi într'atîtea sute de ani, le aduse mîngîierea că răsare luceafărul Nădejdii, pentru vremuri mai bune.

(Din volumul „Crîşma lui Moş Precu" 1904)

O INSPECȚIE

Ne ajunse şi inspecția domnului colonel, pe la sfîrşitul lui Fevruarie, pe o ploae rece şi măruntă de te pătrundea la ciolane. Pentru întăiaşi dată, am fost duşi în hala cea mare, în care se îmbulzesc, pe vremea concentrărilor, dorobanții cu schimbul. Glasul căpitanului vuia ca un tunet, supt acoperişurile înnalte.

Am fost aliniați frumos, la marginea unei scînduri, am fost inspectați la haine, la centiroane, la arme, pe urmă ni s'a dat pe loc repaos. Începurăm să suflăm în pumni şi să vorbim în şoaptă.

Ofițerii — căpitanul, locotenentul şi sublocotenentul — se plimbau pe dinnaintea frontului nerăbdători, tremurînd puțin în tunica de ceremonie. Sergentul-major Anton pîndea la uşă.

„Nu mai vine moşneagul, zise locotenentul Ioan, şi noi ne învinețim de frig aici...

— Serviciul, serviciul, camarade! gemu căpitanul răsucindu-şi o țigară.

— Ce mai serviciu! răspunse locotenentul, mîngîindu-şi mustățile lungi roşcate şi frecîndu-şi vîrful nasului mare; ce-ai muncit într'o vară, dai într'o seară."

Sublocotenentul Leonescu rîse încetinel şi făcu, şuerînd, cîțiva paşi de vals.

"Domnu' colonel! strigă înnăbuşit Anton, alergînd într'un suflet la front.

— Moş-Tăgîrță! moş-Tăgîrță!" şopti sublocotenentul, aşezîndu-şi chipiul bine pe o sprînceană şi ştergîndu-şi tunica de un fir nevăzut de praf. Apoi făcu doi paşi mari-mari ca un clovn şi se aşează țeapăn la dreapta plutonului nostru. Locotenentul trecu răsucindu-şi mustața la plutonul

soldaților vechi, şi căpitanul Năstase zvîrli țigara, trase sabia şi-şi drese glasul.

— Drepți!... Pentru onor — *arm'!*— capul la dreap-*ta*!

— Pst! nimeni nu mai mişcă! — şopti sublocotenentul.

Domnul colonel era un om mititel şi gros, cu mustața căruntă; se uita ciudat, cu ochii totdeauna pe jumătate închişi.

Căpitanul raportă. Colonelul, urmat de maiorul batalionului nostru, trecu în revistă plutoanele, privind de aproape pe soldați. Se oprea, făcea cîte-o observație asupra hainelor, asupra ținutei; căpitanul răspundea încet, moale, cu capul plecat pe un umăr, şi maiorul, legănîndu-se ca o rață, însemna într'o condicuță.

— Sublocotenent Leonescu, comandă pe umăr arm'!

Sublocotenentul ieşi din front şi comandă.

— Comandă la picior arm'! zise iar colonelul.

Sublocotenentul îndeplini porunca. Glasul lui limpede răsuna înnălțindu-se, învăluindu-se supt acoperişul negru.

Colonelul ridică mîna, cu arătătorul înnainte:

— Soldatul acesta are poziție defectuoasă... Maiorul, legănîndu-se ca o rață, scrise observația în condicuță.

— Comandă pe umăr. Stînga 'mprejur. Aşa. Soldatul acesta... cum te chiamă? Dobinciuc Costache!... nu poate face stînga 'mpre!

Maiorul însemnă: Soldatul Dobinciuc Costache nu poate face stînga 'mpre.

Sublocotenentul mai comandă cîteva mişcări şi domnul colonel trecu repede la plutonul celor vechi.

— Locotenent Ioan, comandă pe umăr arm'! Locotenent Ioan, comandă la mînă! Aşa. Acest soldat, — cum te chiamă? Bamboi Vasile! are poziție defectuoasă...

Maiorul se legăna şi scria.

Încă vre-o cîteva mişcări şi domnul colonel vorbi repede, privind înnainte:

— Destul! Ei apoi? Nu-s mulțămit. Ei apoi? Mai multă silință în executarea reglementelor militare, da, mai multă

silință! Ei apoi? Nu ştie soldatul să facă stînga'mpre! Ei apoi? Nădăjduesc că pe viitor...

— Am înțeles, domnule colonel! zise căpitanul Năstase, căci şi el era grăbit.

Domnul colonel plecă, mai degrabă lunecă ca o bombă spre ieşire; maiorul se legăna ca o rață în urmă, zăngănindu-şi sabia.

— Ei apoi? Ce v'am spus eu? zise locotenentul Ioan; executarea reglementelor militare, frate!

— Nu faci o țigară, camarade? vorbi tainic căpitanul Năstase. Trecurăm şi această inspecție! — Antoane! ia oamenii şi-i du în plutoane. Altădată mai bine, măi băeți, mai bine!

Ieşirăm prin ploae, dădurăm în noroiu şi'n bălți de apă, intrarăm în plutoane, şi într'o clipă asfaltul se făcu vînăt.

— Florescu, zise sergentul major, pune oamenii la frecat, să facă pe jos oglindă! oglinda lui Dumnezeu! Hea, am mai văzut noi de-astea, zise el apoi. Pentru astfel de treburi ia domnul colonel atîtea sute de franci pe lună şi soldatul un franc — un franc cincizeci de bani, nici mai mult, nici mai puțin — da! un franc cinci zeci de bani! — Ia să mă mai duc la cantină... Zicea domnu' Mendel că a adus un vas cu vin... aşa zicea domnul *maior* Mendel... hm! un vas de vin... Mă duc să-i fac inspecție lui domnu' Mendel!

Şi astfel s'a sfîrşit întăia noastră inspecție.

(Din volumul „Amintirile căprarului Gheorghiță" 1906)

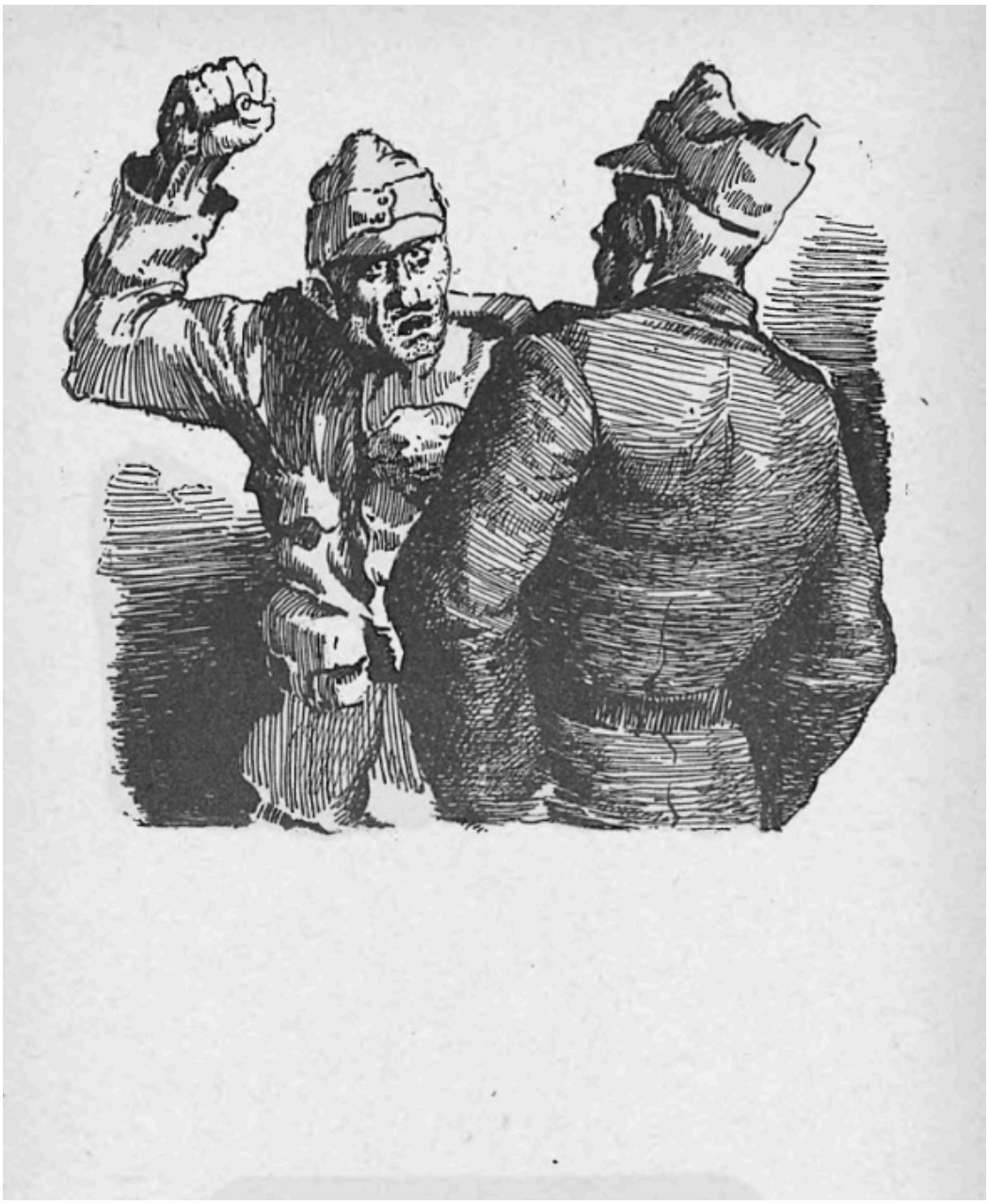

CÎȚIVA PUMNI

A doua zi, înnainte de începerea instrucției, Simina se apropie de Dănilă.

— Măi Dănilă măi! înc'odată, măi Dănilă...

— Da' nu ți-am citit-o eri de trei ori? Acu ar trebui să ştii s'o spui pe de rost, ca la teorie!

— O ştiu eu, măi Dănilă, dar tot mai citeşte-mi-o odată...

Cu vorbele acestea, Simina scoase o hîrtie unsuroasă şi boțită şi o întinse lui Dănilă.

— Hai, măi Dănilă, c'apoi mergem iar la Ilic!

Dănilă îşi şterse mînile de genunchi, tuşi, apucă hîrtia din mîna lui Simina, mai tuşi odată şi începu să citească.

„Scumpul meu iubit! Mai întăiu de toate doresc ca mica mea epistolie să te întîmpine în momentele cele mai fericite ale sănătății d-v. Despre mine veți şti că sînt bine sănătoasă şi aşi vrea să ştiu şi despre d-ta cum o duci cu serviciul militar. Să ştii ca a venit pe la tătuca Ion a Petrei şi mo cerut de la tătuca şi tătuca a zis că cum oi vre eu aşa să fie da eu am vrut să te întreb întăi pe tine aş vrea să ştiu cum te afli a venit Ion a Petrei da eu vreau să-ți spun întăi ție să văd ce zici tu şi aşi vrea să ştiu cum o duci cu miliția dar eu numai de cît am vrut să-ți spun şi ție, a ta iubită Ileana Cumpătă. Scris de mine Gheorghe Băluță."

— Bun, zise Simina, vezi, bre Dănilă, că tot ține Ileana la mine! Las' că mergem noi la domnul Ilic!

Instrucția începu. Sergentul-major Anton intră în cameră şi zise căprarilor:

— Florescu mă! şi tu Ciobanu! Luați seama, azi are să dea domnu' căpitan prin plutoane!

— S'trăiți, dom' sergent-major, am înțeles.

— Ei, ia să vă văd!

Sergentul-major era un bunduc scurt şi gros, cu capul mare; fața bună cu ochi căprii, umezi şi turburi, şi c'o pereche de mustăți castanii bine răsucite. Totdeauna mirosea a vin. Era în reangajarea a treia — soldat vechiu, vulpe bătrînă, ştia cum să învîrtă treburile; el era totul în companie. Povestea de o bucată de vreme despre o campanie în Dobrogea contra lăcustelor, campania 77—78, zicea el... Vorbea colorat şi frumos, cu multe glume şi observații frumoase. Venise de-acolo cu o amintire înduioşătoare mai cu seamă: vin bun şi ieftin!

Căprarul Florescu comandă cîteva mişcări. Lăzăroi rămînea la urmă.

— Măi Nevoie! zise Anton, ai să ne dai de ruşine, măi! Ce ai, măi? dormi în front?

— Trăiți, dom' sergent-majur, îngînă Lăzăroi, cu ochi pe sus; aşa-s eu din fire...

— Eşti bolnav?

— Nu-s bolnav...

— Ba nici sănătos nu-i, dom' sergent-majur! zise Holeaucă.

— Da' ce are, Dascăle, îl doare vătămătura?

— Nu. Din frică i se trage asta dom' sergent-majur.

— Taci, bre!...

În clipa asta un glas gros izbucni în sală, la intrare:

— Antoane!

— Ordonați! strigă cît ce putu sergentul major, prăbuşindu-se pe uşă.

— Domnu' căpitan! zise după o clipă căprarul Florescu... Apoi se încruntă şi arătă pumnul lui Lăzăroi: Măi săracu, să dea dracul să greşeşti cînd o fi domnu' căpitan aici.,., c'apoi cu mine ai de-aface. Să dea dracu să... să... să... greşeşti... na, eu ți-o spun... să... să... să mă pue la închisoare pentru tine..."

Lăzăroi oftă şi nu zise nimic.

— Măi Săracu! Da' să lucrați, măi...

— Iaca vine! şopti căprarul Ciobanu.

— Pss! luați seama! şueră Florescu, îngălbenindu-se. Drepți! Pentru onor, *arm*'!

Căpitanul intră, voinic şi gros cît un taur, cu cap mare tuns scurt, cu bărbia rasă, revărsată peste guler, cu mustăți stufoase. Ochii negri şi lucitori ca două picături de păcură, de-abia se vedeau sub fruntea sprîncenată.

— Ei, ia să văd, măi băeți, zise el, să nu care cumva să mă dați de ruşine! — Comandă, Florescu!

Florescu începu să bîlbîe.

— T…trăiți, dom'căpitan, să… să… să comand mînuire…

— Da, mînuire de armă. Să văd!

Căprarul comandă cîteva mişcări. În tăcerea adîncă, se auzea numai şuerul şoaptelor şi tactul armei.

— M'dă, zise căpitanul, cam moale, cam moale, dar tot ar merge, că-s recruți…

(În urma lui, Anton dădu din cap, ca şi cum ar zice: "Fireşte!") Dar, urmă căpitanul, este unul, colo, la mijloc… cel negricios… Cum te chiamă?

— Lăzăroi! trăiți, dom' căpitan!

— Lăzăroi, de ce lucrezi aşa de moale?

— Aşa-s eu, trăiți, dom' căpitan.

— E fricos, şopti Anton, lungind puțin capul spre căpitan.

— Ei, fricos pe dracu! E moale, domnule! E adormit! Deşteaptă-te, Lăzăroi, că are să fie rău dacă nu te vei deştepta. Căprarul Florescu, iaca, ți-l dau pe seamă!

— Am înțeles, s'trăiți, dom' căpitan!

— Bine, te-oi vedea! Anton dădu iar din cap: Aşa-i!

Căpitanul ieşi; în urma lui ieşi şi sergentul major, după ce şopti rîzînd:

— Ți-am spus eu!

Florescu gemu, îşi culcă arma pe un pat, se încruntă şi îşi puse mînile în şolduri. La fricã şi la mînie, bîlbîia totdeauna:

— Ei, ce… ce… ce ți-am spus eu, măi Săracu? — ce ți-am spus, măi… ț… ți-am spus… să… să lucrezi mai viu… mă!…

Un rînjet ciudat prefăcuse fața căprarului: ochii sticleau răi şi aprigi, fruntea se încrețise, sprîncenele se lăsaseră pe

ochi, în gura cu buze răsfrînte dinții sticleau ca la o fiară. Spatele i se corogise mai tare. Aşa, cu mînile în şolduri, se apropie de Lăzăroi.

— Trăiți, dom' căprar, nu mă bate, aşa-s eu din fire... nu mă bate!

— Lasă-1, dom' căprar, îngînă Holeaucă, uite cum tremură... vai de capul lui!...

— He-he! nu!...

Cînd ajunse lîngă soldat, odată îşi ridică amîndoi pumnii şi-i repezi în obrajii galbeni de frică. Lăzăroi începu să tremure ca o frunză.

— Lasă-1, dom' căprar! cercă iar Holeaucă.

— Nu! icni Florescu.

Pumnul se abătu în pieptul lui Lăzăroi, deasupra pîntecelui. Soldatul şovăi şi se lăsă pe vine, cu mîna la inimă.

— Vai de mine! vai de mine! Mugea plin de spaimă, nu vorbea. Vai de mine!...

— Vai de mine? Te faci? Las' că-ți arăt eu vai de mine! Şi poc! poc! poc! pumnii începură să cadă ca ciocanele, în capul soldatului.

— Vai de mine? te faci, hai? Vai de mine? Din pricina ta, să mînînc eu închisoare?

Lăzăroi scoase un țipăt înnăduşit, ascuțit, şi se întinse ca fulgerul cît era de lung, pe asfalt — sub fața întunecoasă a căprarului. Şi deodată începu să horcăiască, ca un porc înjunghiat, care îşi varsă sîngele şi pe gură şi pe rană: Hu! hu! hu! hu! — La fiecare horcăitură corpul tresărea şi se ridica tremurînd de la pămînt; o spumă gălbie ieşea pe gură şi pe nas şi-l înnăduşea.

Florescu se îngălbeni şi se trase, fără de nici-o vorbă, într'un colț de pat. Ciobanu se repezi afară s'aducă apă. Pantelimon ieşi din rînd, scuipă îngreţoşat şi se alătură de o fereastră; acolo începu să privească cu luare aminte în curtea căzărmei. Holeaucă se strîmbă şi două lacrimi îi izvorîră în tăcere din ochi.

— Măi Lăzăroi, zise el, moale, măi Lăzăroi, scoală, măi; scoală, că iaca, acuşi vine domnul căpitan; scoală, bre!

Dar Lăzăroi horcăia înnainte şi se zbătea, şi spuma se grămădea necontenit pe fața lui. Deodată țipă iar ascuțit:

— Vai de mine! Vai de mine! Un spasm mai greu îl zgudui. Începu să bată cu pumnii în asfalt şi printre horcăituri ofta: Of! hof! ooof! Vai de mine, vai de mine! of! hof! ooof! mamă-mamă-măiculiță, mămucă, of! of! mămucă-mămucă!

Soldații se uitau miloşi, cu fețele încrețite. Cîțiva plîngeau în tăcere. Florescu încremenise, nu zicea nimic.

Ciobanu aduse apă, udă pe Lăzăroi,— degeaba! Bătea înnainte cu pumnii şi cu capu'n asfalt, țipa şi gemea.

— Ce să fac? zise Ciobanu; mă duc să chem pe domnu' sergent-majur. Şi eşi.

Fața căzutului era îngrozitoare: galbenă ca de mort, încrețită, plină de spumă galbenă, cu gura strîmbă. Din ochii închişi curgeau lacrimi.

— Vai de mine! vai de mine! of! hof! ooof! mămucă-mămucă!

— Ce-i? ce este? strigă sergentul-major, intrînd; ce s'a întîmplat, ha? Toți întoarseră spre el fețe speriate, dar nimeni nu răspunse.

Anton se apropie, se uită plecîndu-se puțin, şi se trase înnapoi cîțiva paşi. Normalistul se alătură de umărul lui şi zise încet:

— Florescu... domnule sergent-major...

— El lasă, lasă! întrerupse Anton... Ce să mai facem bucluc şi tărăboiu? E bolnav omul şi pace! — Lăzăroi! strigă el după aceia; Lăzăroi! — Scoală, Lăzăroi! E ruşine, bre, om voinic ca tine, să se culce jos! Scoală, bre!

Lăzăroi stătea acum nemişcat şi ofta greu numai. Zguduiri treceau prin trupul slăbit. Din cînd în cînd şoptea: mămucă-mămucă! cu un accent de desperare nemărginită.

— Lăzăroi! zise iar sergentul-major, scoală!

— Ia luați-l doi, urmă el zîmbind, — şi du-ceți-1 la *fermelie,* să vadă doftoru' ce are... Dac'a vedea că-i bolnav,

îi dă drumul acasă!

— Ei nu, nu, nu se face, zise el încet, după o clipă. Se cunoaşte că nu se face! Ia ridicați-l doi şi puneți-l pe-un pat, s'a linişti el!

Pe pat Lăzăroi se mai linişti. Rar, tresăriri ca izbiri de unde îl munceau. Într'un tîrziu rămase nemişcat, aşa, cu ochii lipiți, şi gura se închise. Holeaucă îi şterse spuma de pe obraz. În tăcere i se auzea răsuflarea grea şi regulată.

— Doarme, zise Holeaucă, să-l lăsăm să doarmă; i-a trecut!

Căprarul Florescu încremenise în colțul lui de pat, galben, îngrijat, şi ranița din spate parcă era mai mare ca de-obiceiu.

După o jumătate de ceas, bolnavul deschise ochi rătăciți, dureroşi şi crunți de sînge. Soldații tăcură deodată. În tăcere, Lăzăroi se ridică în capul oaselor şi vorbi cu greutate, cu privirile rătăcite:

— Unde mi-s cizmele?

— Iacătă-le-s, în picioare, Lăzăroi! zise Holeaucă.

— Unde-s cizmele?

Holeaucă tăcu. Dar după o clipă îl întrebă:

— Ce-i Lăzăroi, ai visat poate?

— Da, am visat, vorbi cu greutate bolnavul; am visat! Şi ochii priveau nemişcați înnainte.

— Ce-ai visat, Lăzăroi?

— Am visat... Doi moşnegi bătrîni-bătrîni cu nişte bărbi mari... mi-au luat cizmele şi mi-au tras cu nişte topoare mari-mari în cap... Doamne, Doamne!

— Nu-i nimica, Lăzăroi, iaca, cizmele-s aici.

— Hei, am visat, da... Am văzut pe mămuca... A venit şi m'a luat de mînă şi m'a dus departe, departe, încolo, în jos... Şi eu îi ziceam: Mămucă! mămucă! Tătuca m'a bătut şi m'a chinuit! Şi ea-mi spunea: Hai cu mine, Ionică!

Oftă şi tăcu. Vorba îi era rară, ostenită, grea. Rămase cu ochii țintiți înnainte, aiurit ca un nebun. Apoi murmură iar:

Mămucă-mămucă!, se lăsă cu capul pe perină, închise ochii şi adormi din nou.

După ce se sculă, nu-şi mai aduse aminte de nimic. Două zile umblă ca un nebun, istovit, prostit, moale ca o cîrpă. Pe urmă începu să-şi vie în simțire.

(Din volumul „Amintirile căprarului Gheorghiță" 1906)

ÎN CONCENTRARE

În primăvara aceea, au fost concentrați opt sute de recruți — dorobanți cu schimbul — pentru instrucție. Au venit patru companii, pe rînd, şi iau umplut de larmă și de praf hala cea mare a cazărmii. A doua zi de cum au venit, îmbrăcați cum a dat Dumnezeu, încălțați cu opinci, cu puşca în spate, au şi fost scoşi la cîmp.

Ş'apoi dă, Doamne, bine! O muncă de tartar începu! Atunci am văzut eu cît poate dorobanțul nostru.

Eu eram căprar, ataşat ca instructor da compania a zecea.

Deşteptarea, după program, era la patru. Dar înaintea programului stau căprarii; prin urmare de cum răsărea luceafărul de ziuă, începeau răcnetele: — Scoală, măi! Sus, măi! Scoală, *răgălie!* Scoală tîrîie-obială! Iar cei care aveau glas slab — aveau bețe tari de alun.

În liniştea sălii se stîrnea îndată freamătul mulțimii; glasurile căprarilor numai, izbucneau deasupra freamătului ca nişte trîmbițe. Lumini uşor-rumene de zori pătrundeau prin geamuri. În lumina slabă, praful stîrnit juca, se frămînta ca purtat de vînt.

Îndată oamenii se îmbrăcau, se încălțau şi prindeau să aşeze paiele care le slujiseră de paturi. Deabia atunci suna de cornişti. Răcnetele creşteau, roirea prafului sporea. Oamenii ieşeau afară, se spălau pe ochi în răcoarea dimineții de primăvară.

Se suna deşteptarea; urmau cîteva clipe de linişte. Dorobanții se strîngeau ca oile. Se uitau unii la alții, se întrebau, se cercetau, — pe cînd valuri de purpură umpleau răsăritul. Pădurile se întindeau în zări, subt un painjeniş de pîcle de un albastru posomorît; pe costişe lanurile erau verzi şi se lămureau încet-încet, cu cît luminile cîştigau văile. Vorbeau de vite, de pămînt, de arat, de sămănat — pînă ce

prindeau de veste căprarii. Asta-i pacostea dorobanțului: căprarul. Dacă n'ar fi căprarii, ar fi cum ar fi în oaste.

Se îmbrăcau cu mântălile, se încingeau, luau puşca şi, mai mult duşi de dinapoi, se aşezau pe două rânduri.

ÎIntăi începeau să se numere. Greu de tot! Unu, doi, trei... pînă la douăzeci. La douăzeci învălmăşală: doi se ceartă: unul zice că-i locul lui, celălalt că-i al lui. Vine un căprar şi-i aşază cu mîna. Nu mai spun *cum* îi aşază; asta se înțelege de la sine. Se începe numărătoarea de la capăt; dar după treizeci şi nouă, unul răcneşte cît ce poate... Şaizeci!... Vine iar căprarul. Pînă la două sute şi ceva — greu de tot!

După numărătoare, coloana de marş... Vai-vai! Unul se întoarce la dreapta, unul la stînga, stau aşa şi se privesc mirați; unul rămîne stingher, se înciudează, zvîrle pe altul de la locul lui, se aşază el. Căprarii răcnesc cît ce pot:

— Măi! cu *unu,* toată lumea se întoarce la dreapta; eu *doi,* rîndul al doilea primeşte un pas la dreapta; cu *trei,* numerele cu soț trec la 'dreapta celor fără soț — printr'un pas mare; toată lumea numără!

Ş'odată, după comandă, îi vezi, doi cîte doi, că se trezesc față în față.

— Stăi aşa! răcneşte sergentul; scuipă-l, mă! tare, aşa! Măgarule, nu ştii unde ți-i dreapta?

Şi căprarii iar încep.

— Măi! cu *unu,* toată lumea se întoarce la dreapta; cu *doi,* rîndul al doilea primeşte un pas la dreapta; cu *trei,* numerele cu soț trec la dreapta celor fără soț — printr-un pas mare; toată lumea numără.

Ş'odată, după comandă

Şi răcnesc dînd din cap, cu fețele grozav de amărîte.

Un moment de răgaz: împărțirea suplimentului. O pîne trebuie împărțită, după reglement, la nouă oameni; dar căprarul sau sergentul de serviciu împarte o pîne la douăzeci de oameni. În armată trebuie să te deprinzi a fi econom; şi tot în armată este o zicătoare: cînd vin dorobanții, o duc bine gradații.

În sfîrşit, se sună adunarea, apelul şi ieşirea la cîmp. Vin ofițerii, se uită la oameni.

— Ei, ceva instrucție ați mai făcut înainte de apel?

— Da, s'trăiti, domnule căpitan, am făcut coloană de marş…

— Comandă, şi să ieşim.

Sergentul-major comandă coloana de marş şi oamenii ies în *Tîrgul-Vitelor.* Pe cîmp, compania se împarte la gradați. Se fac opt secții, cîte doi galonați de fiecare secție.

Căpitanul adună instructorii şi le tine cam următorul logos:

— Căutați de vă dați toată silința. Luați sama: în douăzeci de zile oamenii trebuie să iasă cu instrucția complectă. Fiți aspri. Fiți pătrunşi de adevăratul simț militar. Ați înțeles?

— Da, am înțeles, s'trăiti, domnule căpitan!

Soarele începe să ardă; o să fie o zăpuşală cumplită. Acuma începe munca de tartar.

Îmi vine să rîd cînd îmi aduc aminte de vremea cînd eram căprar-instructor. Eram straşnic pătruns de datoria mea. Cu cîtă seriozitate comandam: Înainte-marş! La dreapta-marş! La stînga-marş! Pluton la *front!*

Răcneam în gura mare ca un disperat şi băgam în toți dracii pe cei douăzeci de oameni de sub comanda mea. Şi cît eram de pătruns de *adevăratul simț militar!* Prin adevărat simț militar se înțelege pumnul, palma, ghiontul, răcnetul, crucea, Dumnezeul, evanghelia — şi toate celelalte lucruri mai mult sau mai puțin simțitoare fără de care nu poate să existe un adevărat şi bun căprar.

Cum spun, răcneam cît ce puteam; oamenii şi ei făceau cît puteau — ca nişte bieți copii spărieți ce erau! Dacă comandam la dreapta, unii se întorceau la stînga şi prăvăleau un rînd întreg în fierbințeala lor. Dacă comandam înainte, unul apuca ceala şi mergea pieziş, pătruns că merge bine, pînă ce se trezea la douăzeci de paşi de tovarăşii lui.

Căpitanul şuiera şi instructorii se adunau.

— Domnilor! merge prost de tot. Dacă va merge tot aşa, o

să vă bag la închisoare! Fiți aspri, fiți pătrunşi de adevăratul simț militar! Trage-i! Aista-i dorobanț, nu e permanent; face douăzeci de zile şi s'a dus; trage-i, altfel nu merge!

— Da, am înțeles, s'trăiți, domnule căpitan!

După aceste vorbe părinteşti, căprarii se pătrundeau cu o adevărată frenezie de adevăratul simț militar.

La ceasurile unsprezece, şi soldații şi căprarii erau numai apă.

Se suna *ruperea*; oamenii intrau în cazarmă. Căpitanului îi plăcea să meargă oamenii țanțoşi, veseli, şi să bată talpa la pă- mînt. Asta-i patima cea mai mare a tuturor: să bată talpa! că nu s'aude nimic, nu s'aude niciun tact!

Şi căprarii alergau şi se zbuciumau:

— Bate talpa, că te ia muma dracului!

Se suna de *masă.* — Vorba vine, că numai la masă nu mîncau oamenii. Dacă era noroi, mîncau în picioare, dacă era praf se trînteau jos.

Zicătoarea: cînd vin dorobanții, o duc bine gradații — se împlinea cu prisos: căprarii mîncau carnea şi dorobanții zama — cînd era de frupt; iar cînd era de sec, atunci dorobanții mîncau zama şi căprarii fasolele.

De la douăsprezece la unu, teorie.

Oamenii învățau cum să se prezinte, cum să salute, jurămîntul şi teorie din tragerea în țintă.

Dorobanții noştri sînt cei mai mulți flăcăi deştepți. Cei ageri n'o duc rău. Dar vai de cei slabi de cap — adică vai de capul lor şi de pumnii căprarilor!…

Îmi aduc aminte de doi: — n'o să-i mai uit!

Unul — Magherca — era scurt, bine făcut, smolit, frumuşel la chip, — dar cu ochii tulburi şi şterşi.

— Magherca, spune jurămîntul!

Magherca ridica ochii şi începea să murmure:

— Eu sînt soldat…

— Nu aşa, Magherca. Ascultă: în numele lui Dumnezeu atotputernicul, eu soldatul Magherca Toader… spune după mine că te ia muma dracului…

— Eu atotputernicul soldat Magherca Toader… eu sînt soldat…

Vorbea încurcat, sfios, bîlbîit, şi ochii se ațintеau dureros în gol.

Pe celălalt îl chema Prostire. Era slab, cu pieptul îngust, cu mînile şi picioarele subțiri; fața încrețită, totdeauna nemişcată, ca o mască. Ochii încrucişați, tulburi, aveau în ei o lucire de oțel.

Cu sergentul Mezenucă avea el ce avea.

— Prostire, spune jurămîntul…

— În numele lui Dumnezeu şi atotputernicul…

— Nu *şi,* mă! Fără *şi*: în numele lui Dumnezeu atotputernicul…

— Înțeleg! În numele lui Dumnezeu şi atotputernicul…

— Nu aşa, mă, că te ia muma dracului… Spune după mine… În numele lui Dumnezeu…

— În numele lui Dumnezeu…

— Atotputernicul…

— Şi atotputernicul…

— Nu aşa, mă, nu *şi,* mă! Fără *şi,* mă! că te ia muma dracului, măgarule! Îți zvîrl măselele pe sub pat, măgarule! — na! na! nu *şi,* fără *şi!* nu *şi,* măgarule, că te ia muma dracului!

La pumnii lui Mezenucă fața lui Prostire rămînea nemişcată şi încrețită ca o mască, numai ochii încrucişați ardeau umezi şi îngrozitori, ca doi ochi de fiară.

Dar cu Mezenucă nu e de glumit. Nu degeaba fusese el poreclit *Otravă.*

Amar era. Îşi scuipau soldații sufletul!

— Acu, spune după mine, răcane. La fiecare *şi,* îți scot o măsea! A-tot-puternicul…

Ochii lui Prostire licăreau.

— *Şi* a-tot-puternicul!

— *Şi?* na *şi!* A-tot-puternicul!

— *Şi* a-tot-puternicul…

— Iar *şi?* Ia să-ți arăt eu ție *şi!*

Dar niciun muşchi de pe faţa lui Prostire nu tresărea.

După-amiază, de la două, începe iar instrucţia, într'un soare arzător de se frige pielea pe oameni. Căprarii nu mai pot. Îi apucă toate boalele; oamenii au ajuns la aman; şi căpitanul vorbeşte întruna de adevăratul simţ militar!

La şase, se sună iar ruperea. Atunci toată lumea pare că mai răsuflă. Căpitanului iar îi place să audă *tactul,* să bată dorobanţul talpa să crape opinca, — şi să nu meargă posomorît, că nu vine de la îngropare!

La şase, căprarii mînîncă carnea şi soldaţii sorb zama. La opt, apelul şi retragerea.

Afară e răcoare dulce, vîntul pare că taie oboseala, aşa vine de mîngîietor şi lin, — dar dorobanţii trebuie să intre în hală. Opt sute de oameni! E un freamăt greu de pare că-ţi fierb creierii în cap, şi un miros înăbuşitor de mulţime îngrămădită.

Cele din urmă lumini galbene se şterg de pe geamuri; se aprind lămpile. Se întunecă. Prin colţuri e întuneric; numai primprejurul lămpilor stau cercuri roşcate de lumină; hala bubuie; în cercurile de lumină roieşte praf luminos, vioriu; suluri negre de fum se ridică din ţilindrele de sticlă şi mişcă pînzele mari de painjen aninate de legăturile de sus ale acoperişului.

Dar dorobanţii mai au de lucru. Un fluier începe să murmure într'un colţ, un ţigan toboşar începe să-şi cerce toba; un cornist îşi pregăteşte cornul, şi muzica începe: fluierul porneşte tremurător în viers repede — o rusească, — toba bate tactul, cornul vîjîie înăbuşit... Şi ca din pămînt au răsărit figuri nelămurite în lumina slabă, roate se înjgheabă; necunoscuţi se îmbrăţişează, se strîng şi se lasă duşi roată, într'o goană nebună... Cei care s'au zbătut şi n'au avut răgaz o clipă din zori şi pînă în noapte, — acum se frămîntă, chiuie, se zbuciumă într'un vîrtej de pulbere luminoasă. În larmă şi'n zgomot, melodia de fluier se aude slabă, tremurătoare — o aţă subţire de cîntec, umbrele trec repede, nelămurite, ca într'un vis.

Tîrziu, după stîngere, cînd melodia repede s'a schimbat într'o plîngere trăgănată şi melancolică, — oamenii prind a se linişti... Ici, colo se mai aud glasuri obosite, trupurile prind a amorți, — sufletele încep a zări ogoare şi lunci; melodia de fluier se stînge ca un suspin...

Prostire o ducea din ce în ce mai rău cu sergentul Mezenucă. Sergentul răcnea şi-şi strica pumnii şi Prostire nici nu voia să ştie: parcă era de piatră. Tăcea, nu se plîngea, nu ofta; numai ochii negri, încrucişați, licăreau ca doi ochi de fiară. Toată ziua se zbuciuma deavalma cu ceilalți: sara, cînd ceilalți se roteau în joc, el se trăgea cu paşi uşori în umbra colțurilor, şi de-acolo, ochii lui nu părăseau o clipă pe sergent. Mezenucă îi simțea privirile grele, îl descoperea, se repezea şi începea să facă teorie — cu atît mai mare simț militar cu cît mai mare era numărul de păhăruțe băute la cantină.

— Drepți, Prostire! drepți, măgarule! Spune jurămîntul, că te ia muma dracului! Nu *şi,* măgarule! A-tot-puternicul, nu *şi* a-tot-puternicul! Îți faci de cap! Tu anume zici aşa ca să-mi faci în ciudă! Te pui *condra!* Aşa? Apoi nu degeaba m'am abătut eu pe la domnul Ilic! Nu, nu te bat! Drepți, Prostire! Pentru mlădiere, — drepți! — Lasă-te pe amîndouă picioarele — începeți! — Aşa... Nu uiți! Încet! Aşa — unaaaaa... numără! — Las'că scot eu dracii din tine! Încetați*! Întinde*ți brațele în sus — începeți*! Un-doi,* un-doi, — mai viu, mai viu, că te ia muma dracului!

Prostire tăcea şi făcea foarte liniştit exerciții de mlădiere. Cînd sergentul îl lăsa în pace, — el iar se trăgea cu paşi uşori de mîță în umbră, şi iar țintea cu privirile-i cumplite pe sergentul Mezenucă.

— Te uiți ila mine, Prostire, hai? Ce zici tu în gîndul tău acu? Al dracului e Mezenucă! Straşnic trebuie să mă sudui tu acu în gîndul tău! He-hei! Unu-i Mezenucă! Scot eu dracii din tine; fac eu miliție cu tine; ori dezertezi, ori te faci de treabă! Taci? Te ia muma dracului!

Am alflat că Prostire şi cu sergentul erau dintr'un sat.

La 11 mai trebuia să se dea drumul la trei părți din recruți. Cu trei zile înainte, într'o duminică, veni femeia lui Prostire, să-şi vadă bărbatul.

Dimineața fusese instrucție. După amiază, spălat. Nici duminica nu era răgaz! Oamenii coborîră la iaz; nevestele, surorile, mamele, frații coborîră şi ei.

Femeia lui Prostire era oacheşă, frumuşică; cu botine cu potcoave galbene, cu fustă roşă şi tulpan verde. Avea ochi frumoşi, căprii, sub sprîncene groase, nas scurt şi buze cărnoase. Sergentul Mezenucă se uita zîmbind la ea, de departe.

— Ce mai este pe-acasă, Marandă? întrebă încet Prostire.

— Dă, e bine; tătuca a zis să faci ce-i face şi să vii mai degrabă acasă.

— Au răsărit păpuşoii?

— Răsărit.

Femeia vorbea sfioasă; ochii lui Prostire păreau că o străpung.

— Încă n'a fătat Joiana! zise Maranda, după o tăcere lungă.

Prostire nu răspunse. Femeia vorbi iar după un răstimp:

— Iaca, ți-am adus nişte vărzări, o leacă de malai, vreo două ouă fierte…

Prostire nu răspunse nici de data asta. Se uita la sergentul Mezenucă.

— Oare pe cînd îi veni? Pe cînd s'aude să vă deie drumul?

— Cînd a da Dumnezeu.

— Eu am auzit că pe la o poimîni.

— Aşa, — pe la o poimîni.

După asta nu mai vorbiră nimic. Corniştii sunară adunarea. Femeia porni încet spre tîrg. Sergentul Mezenucă se lăsă şi el mai încetul: Maranda îl ajunse, amîndoi începură să vorbească.

A-doua-zi am auzit printre soldați că nevasta lui Prostire nu s'a întors acasă, că a mas primprejurul căzărmii. Unii ziceau că aşteaptă pe bărbatu-său să meargă odată acasă;

alții vorbeau că din pricina sergentului Mezenucă a rămas.

Prostire nu zicea nimic. Sara, s'a tras în colț, şi de acolo se uita cu ochii lui străpungători la sergent.

Mezenucă se ținea de capul lui Magherca. Jurămîntul, cunoaşterea gradelor, cine comandă compania, regimentul, brigada, o mulțime de năzbîtii de care Magherqa habar n'avea. Bîlbîia în neştire vorbe fără şir.

— Drepți, Magherca! Pentru mlădiere, drepți! Ridică piciorul drept în sus şi şezi aşa. Las'că scot eu mahmurul din tine! Nu mişca că te ia muma dracului, măgarule! Ştii jurămîntul? Nu ştii! Ai noroc că's în toane bune, ai noroc că m'aşteaptă o puică colea afară... Să mi te scoli la douăsprezece, măgarule! Plantonu' al doilea, măgarule; tu plantonul al doilea şi Prostire al treilea! Cînd oi veni, să-mi ştiți jurămîntul!

Fluierul începu să murmure; pulberea prinse a roi în lumina roşcată.

Dar larma se stinse încet-încet. Afară se auzi stingerea tră- gănată şi tristă ca o plîngere; fluierul tăcu şi mulțimea se linişti.

Tîrziu, la douăsprezece, Magherca fu trezit de plantonul întăi:

— Scoală, Magherca, tu eşti plantonu' al doilea.

Magherca se sculă, se încinse, şi începu să umble ca o nălucă printre culcuşuri. Fața-i era jalnică, ostenită; ochii trişti se uitau țintă înainte. Toată lumea dormea: numai pasul domol al plantoanelor fîşîia pe podelele aspre. Câteodată se auzeau gemete în somn, oftări, suspine... O răsuflare aspră, grea, se ridica spre acoperişul înegrit al clădirii. În răstimpuri mari se auzeau răcnetele spăriate ale santinelelor de-afară: Cine-i? Cine-i? Cin'? Stăi!

Magherca se rezemă de poliță şi începu să murmure cu glas trudit:

— Spune jurămîntul, Magherca... În numele lui Dumnezeu... a-tot-puternicul eu sînt soldatul Magherca Toader... pe urmă vine... eu sînt soldat... da... jur supunere

regilor... Carul... eu sînt soldat... în toate caziunile... În numele lui Dumnezeu... jur... eu sînt Magherca... nu... eu sînt soldat...

Pe urmă tăcere; oftă şi rămase nemişcat, cu ochii duşi înainte, cu fruntea încreţită.

Deodată tresări. Un glas slab se auzi la cîţiva paşi de el:

— Ce faci, măi Magherca? Ai gătit de descîntat?

— Tu eşti, măi Prostire? zise Magherca; iaca nu-l pot învăţa şi pace! Nu ştiu ce am, nu pot învăţa jurămîntul, batîr să-mi facă ce mi-or face!

Prostire se sculă în capul oaselor şi se uită la Magherca lung, cu ochii lui licăritori, apoi zise:

— Să te învăţ eu, măi Magherca...

— Mai învaţă-mă, poate mi-a intra în cap!

Prostire începu lin, răspicat:

— În numele lui Dumnezeu... a-tot-puternicul... eu soldatul Magherca Toader... jur credinţă... Şi Magherca murmură după dînsul: În numele iui Dumnezeu şi a-tot-puternic*ul* eu sînt soldat...

— Nu aşa, măi, zise Prostire; nu cu *şi*; fără; zi după mine...

Magherca aştepta; dar Prostire se opri, tăcu o vreme, apoi zise încet:

— Adică de ce ţi-ai bate tu capul degeaba?

Amîndoi tăcură un răstimp. Magherca oftă din greu. Zise:

— Eu văd că tu ştii, măi Prostire. De ce cînd te întreabă sergentul, nu ştii?

Prostire nu răspunse. Magherca iar oftă şi iar vorbi:

— Măi Prostire, mai întreabă-mă ceva!

— Să te întreb? Iaca te întreb: cine comandă brigada a şaisprezecea?

— Brigada şaisprezecea? A şaisprezecea?

— Da.

— Domnul suplocotinescu Lionescu Leugint!

Prostire zise iar lin:

— Nu-ţi mai bate capul degeaba...

Urmă o tăcere lungă. Se auzi iar răcnetul spărios al

santinelelor. Apoi întrebări şi răspunsuri picurară încet, rar, în şoaptă, ca la un priveghi:

— De unde eşti tu, măi, Magherca?

— De la Ruginoasa... Măi Prostire, am auzit vorbindu-se de nevastă-ta... De ce nu s'a dus acasă? Te aşteaptă pe tine?

— Poate m'aşteaptă.

Tăcere lungă.

— Cumplit romîn e sergentul Mezenucă, bre! zise Magherca cu fricǎ.

Prostire nu răspunse.

— E dintr'un sat cu tine?

— Da, dintr'un sat cu mine!

Magherca oftă greu şi începu iar, încet: În numele lui Dumnezeu, eu sînt soldat... Apoi adăogi, trist: Doamne, bre, de ne-ar da drumu' acasă...

Prostire se uita înainte, nemişcat; ochii păreau, în umbră, doi licurici.

Într'un tîrziu, se auziră glasuri afară. Sergentul Mezenucă se prăbuşi în hală ca împins de o suflare de furtună. Venea cu capul înainte, parcă voia să împungă pe cineva, şi mînile-i umblau din încheieturi, ca aripele unei mori de vînt. Cîteodată se oprea, ca înaintea unui vrăjmaş, scotea pieptul afară, rînjea; apoi iar se repezea înainte; ciubotele mari cădeau ca din pod pe duşamele.

Magherca se uita fricos la el; Prostire îşi ţinti privirile fosforice asupra sergentului.

Mezenucă se opri iar scurt, în faţa celor doi dorobanţi, şi mormăi slab, cu limba şi buzele leneşe:

— Drepţi! Pentru mlădiere, — drepţi! — Măi Prostire, — hm! Se opri; dinţii albi rînjiră pe faţa neagră: Măi Prostire... — Se îndoi din şale şi dădu din mîni, ca stăpînit de un rîs cu hohote; dar numai gura se deschise mare; rîsul era un sîsîit de gînsac.

Cînd îşi ridicîă ochii asupra lui Prostire, — se opri, se îndreptă; cercă să rînjească dar nu putu; nu mai zise nimic; bocăni de vreo cîteva ori cu cizmele pe duşamele şi se trînti pe

un pat. Adormi îndată.

— Du-te şi te culcă şi tu, măi Magherca! zise liniştit Prostire.

După ce dorobanțul se culcă, — el începu să se plimbe printre paturi, pe gînduri.

După un răstimp, şopti:

— Măi Magherca, măi Magherca! — Doarme! Şi iar începu să se plimbe.

L-am auzit oftînd din greu de două ori, — un oftat îngrozitor de dureros, un răget scos din fundul pieptului, din mormîntul inimii.

Luneca încet, cu paşi uşori, ca o fantomă, prin umbră.

(Din volumul „Amintirile căprarului Gheorghiță” 1906)

CĂPITANUL MANOILESCU

Căpitanul era om bine legat, smolit, cu ochii scăpărători sub sprîncene încruntate şi c'o cicatrice mare, o tăetură, în umărul obrazului stîng. Ochii ascuțiți, fața asudată şi bătută de praf, rana astupată, de-asupra mustății negre, zbîrlite, îi dădeau o înfățişare grozavă. Cînd se arăta, prin toată compania trecea o înfiorare.

— Mă moglane! te fac chisăliță!...

Şi *moglanul* ştia ce-l aşteaptă. Căpitanul îşi încrunta sprîncenele, şi, cu capul pornit înnainte, se apropia. Ridica odată amîndoi pumnii şi dintr'odată îi izbea în fălcile dorobanțului. Asta se chema: a strămuta căpriorii...

Şi înjurături! Cînd începea, îți venea s'apuci cîmpii, ori să intri în pămînt! Iar printre înjurături, de multe ori, cînd venea cu ochii mai lucitori, amesteca cîte glume şi pozne toate, de se prăpădeau flăcăii de rîs, în repaosuri. Cu asta îşi mai plătea pumnii pe care-i da în dreapta şi'n stînga, pe care-i da aşa de îndesat, de rămîneau peceți sîngerate.

Şi rar de tot era domnul căpitan mulțămit de instrucție.

— Mai tare comanda, mai tare! că te vîr în pămînt!

Iar căprarii şi sergenții răcneau de le eşeau ochii din cap cît cepele. Urla cîmpul. Şi dorobanții lucrau zmuncit, băteau în armă de s'auzea cine ştie de unde; şi cînd porneau, izbeau talpa de se cutremura pămîntul.

— Aşa, măi tată! Dar tot nu-i bine... Mai tare, *mai* tare!...

Şi la glasul lui răguşit, prin căldura şi lumina orbitoare, răspundeau comenzi lungi şi disperate, şi dupăituri grele, cu icnituri.

— Aşşa, ghiorlane, aşa! scurt! unu, doi! Căprar! bagă de seamă, căprar, că te iau în labe! U-liu-liu! şi 'ncă te uiți! la mine? Uită-te la oile tale, cîne!... Vai-vai! cînd ți-oi lepăda două palme, te-a văzut Sfîntul!

Stătea drept, în mijlocul cîmpului; în juru-i se mişcau în toate felurile secțiile, şi comenzile se amestecau, parcă se împleticeau suindu-se în văzduhul înfocat.

Se înnăsprise, după o săptămînă de începuturi, miliția! Era greu acuma. Greşalele nu se prea iertau. Căpitanul avea priviri de şoim.

Într'un rînd, căprarul Boroianu se opri drept în mijlocul unei comenzi.

— La loc comanda... Măi Nedelcu, nu te uita la dreapta, mă...

Îşi scoase pieptul în afară şi-şi umflă guşa:

— Înnain-teee...

— Ia stăi... stăi... nițeluş, căprar!... răcnise căpitanul. Lui Boroianu i se zbîrli părul în cap.

— Ia vină 'ncoace, măi neică Boroene...

Boroianu se întoarce şi porneşte în fugă spre căpitan. Se opreşte scurt şi ia arma pentru onor:

— Trăiți, domnule căpitane....

— Hm! Ce-a făcut soldatul ăla?

— Trăiți, domnule căpitane, — a întors capul...

— Aşa, a întors capul? Şi dumneata ce i-ai făcut, domnule căprar?...

— I-am făcut *obsirvație...*

— Cum se poate! Ei al dracului eşti mătăluță, domnule căprar... Auzi dumneata, — observație, ca la domnişoare...

O clipă se opreşte. Apoi răcneşte cît ce poate:

— E domnişoară, mă?

Căprarul se cutremură şi înghite cu greutate:

— Nu, s'trăiți, domnule căpitane...

— Apoi dacă nu-i domnişoară, — să-i dai la fălci, mă, ai auzit? Uite-aşa să-i dai, ghiorlane! Una! două! aşa!

Supt cele două palme, Boroianu se cumpăni întăi spre dreapta, apoi spre stînga. În urmă rămase drept, cu ochii dintr'odată în lacrimi, țintiți spre obrazul negru şi încruntat al căpitanului.

— Ne-am înțeles?

— Ț'eles, trăiți, domnule căpitane!

Şi Boroianu se întoarse la secția lui. Comandă o mişcare, două, — se apropia de un soldat:

— Mă! aşa se lucrează? Şi pac-pac! două palme.

Căpitanul de la locul lui privea şi zîmbea.

— Aşa, Boroene taică, aşa! Învață-te, băiete, că nu-i de chip!...

Un vînt de groază parcă-i purta pe toți în toate părțile. Pînă şi sergentul-major Tudose tremura cînd simțea că domnul căpitan nu-i în toane bune. Îi ştia *moarea.*

Se spunea că la venirea în companie a căpitanului, sergentul-major, om însurat, nu se prea ținea de gospodărie. Juca cărți, chefuia şi-şi lăsa nevasta singură, fără un ban în casă, cu zilele. Biata femeie, ce să facă? S'a dus la căpitan, a căzut în genunchi, a plîns, s'a jeluit, – că are patru copii, că casa e grea, şi patima bărbatu-său are s'aducă o nenorocire.

— Bine, zice căpitanul, las' că vorbesc eu cu bărbatu-tău...

Şi l-a chemat în cancelarie pe Tudose. Acolo a prins a-l dăscăli, — apoi dintr'o dată l-a luat în maşina de palme. După ce l-a pălmuit bine, l-a pus jos, şi l-a bătut cu pumnii, pînă ce a ostenit şi pînă ce Tudose nici n'a mai putut răcni, nici nu s'a mai putut ridica.

A zăcut omul două săptămîni de zile, şi biata nevastă-sa bocea ca după mort, se trăgea de păr şi se izbea cu capul de pereți. Iar Tudose, după ce s'a ridicat din pat, nici la crîşmă nu s'a mai dus, nici cărți n'a mai jucat. S'a făcut un gospodar de mîna 'ntăi. — Ş'avea o frică de căpitan, ceva neînchipuit. Ajunsese de-i pricepea dintr'o aruncătură din ochi dorințele, numai după o mişcare, ori după o clipire.... Era acum o înțelegere între căpitan şi el, ceva rar.

Isprăvi de-astea multe făcuse căpitanul Manoilescu. Era căpitan vechiu; camarazii de altă dată ajunseseră colonei; iar el rămăsese în urmă numai din pricina grozavelor lui mînii. Cînd îi sărea țandăra, nu mai ținea în seamă nimic: să fi fost înnainte-i oricine, îi trîntea cîteva vorbe de-şi aducea aminte pînă la moarte. Căpitanii, maiorii, îi ştiau de frică;

ştiau că cu Manoilescu nu prea se glumeşte. Unuia, între patru ochi, după ce primise aspre observaţii, îi spusese scurt:

— Ia ascultă-mă, domnule maior; cînd te-oi lua de fundul pantalonilor şi te-oi proiecta pe părete, lipit acolo rămîi...

Ce putea să-i facă? Să se pue cu el? Ar fi fost în stare să-şi îndeplinească ameninţarea cu destulă uşurinţă.

Şi aşa rămăsese şi trecuse ani de zile, cu porniri de mînie, strămutînd fălcile dorobanţilor şi învăţîndu-i instrucţie la cataramă.

Şi cu toate palmele lui grele, cu toţi pumnii lui de fier, flăcăii nu-l urau. Glumele pe cere le amesteca printre înjurături descreţea totdeauna frunţile; şi cînd avea el chef, făcea nişte comedii de le plăcea şi lor. Dădea poruncă să intre trupa în hală cu o jumătate de ceas înnainte; toţi trebuiau să se desbrace şi să se culce; cornistul suna stingerea; fiecare îşi pleca capul pe ranița făcută perină şi nimeni n'avea voe nici să se mişte, nici să crîcnească. Dar dintr'odată, pe cînd băeţii începeau să aţipească, izbucnea ca un glas de spaimă alarma! Zgomot, frămîntare, răcnetele căprarilor, murmurul soldaţilor, praful răscolit umpleau hala. Şi în cinci minute toată compania trebuia să fie gata, ca de război. Căpitanul îşi vîra capul dintr'odată, pe uşă, şi se îndrepta spre locul unde mai vedea mişcare... Acolo era greu de cei rămaşi în urmă!

Ce-i păsa lui? Nevastă, copii n'avea; de rude nu voia să ştie; nimic nu-l lega de lumea asta; puţin îi păsa de orice. Numai la chefuri, la chefuri grozave, ţinea. Îi plăcea să s'aşeze seara şi să se scoale dimineaţa, — şi de-acolo să plece la instrucţie, pe cîmp. Bea cu tact; vinului îi dădea drumul pe gît, după ce, suflînd printre dinţi în pahar, îl făcea spumă. Lăutarii îi cîntau, întinzînd gîturi lungi, de inimă albastră. El se răsturna pe speteaza scaunului, îşi ţintea ochii în bagdadie, stătea o jumătate de ceas ca pierdut în amintiri, apoi deodată ofta lung, deşerta pe gît ca pe o leică un pahar mare, işi izbea apoi pumnul de masă de săreau ţăndări de sticle în toate părţile. Şi răcnea:

— Zi-i, mă, că mă arde la inimă!

Şi lăutarii, înstrunîndu-şi scripcile şi ghitara, începeau cîntecul lui dom' căpitan Manoilescu:

Piatra-i piatră, că e piatră
Şi de la o vreme crapă...
Inima din om nu crapă
C'aşa este blestemată...

Şi în nişte ofuri lungi, trăgănate, cu întorsături din gîtlej, îşi tremurau ţiganii cîntecul, pe cînd căpitanul sta cu ochii aţintiţi în gol.

Într'o zi, după un aşa chef, veni la instrucţie palid, cu sprîncenele groase aplecate tare de-asupra ochilor şi cu cicatricea roşie în umărul obrazului, ca o zgîrietură proaspătă ce-i gata să sîngereze încă.

Des-de-dimineaţă, atunci, trebuia să fie tragere în ţintă cu cartuşe reduse.

Se aşează flăcăii în rînduri, la zece paşi de ţintă, şi încep a pîrîi în foile de hîrtie lipite pe scînduri. Căpitanul urmărea cu ochii cît pune fiecare.

Doi dau greş toate cinci cartuşele. Căpitanul prinde a rîde:

— Ia veniţi încoa la tetea, mă!

Dorobanţii se apropie.

— Cîte-ai dat tu la *ţăntru,* mă

— Trăiţi, domnule căpitan, — nici-una.

— Da' tu, cellalt, ai dat la *ţăntru* vre-un halici?...

— Nu, s'trăiţi, domnule căpitan...

— Nu? Prea bine. Aşa... Tu, cel dintăi, ia dă o palmă istuia, să-l înveţi minte, să nu mai greşească, — înţelesu-m'ai?... Da' palmă să fie!

Dorobanţul îşi trece puşca în stînga şi cu dreapta cîrpeşte tovarăşului o palmă.

— Hm! parcă n'ai mîncat azi... Nici nu l-ai clătinat din loc... — Ia să te văd acu pe tine... Ţi-a plăcut cum ţi-a tras? Acu dă-i tu una mai straşnică!...

Cestălalt, fără un zîmbet, se îndreptă spre cel dintăiu, care s'a aşezat drept şi nemişcat, — şi-şi repede palma cît ce poate.

— Aha-ha-ha!.. strigă căpitanul vesel, ca supt un duş de apă rece. Brava! Se cunosc, domnule, toate cinci degetele... Ia uite cum s'a înroşit obrazul! Odată romîn!... Ți-a plăcut, mă?

— Mi-a plăcut! murmură soldatul pălmuit.

— Bun, bravo! Acu dați mîna prieteneşte şi duceți-vă la locurile voastre... Cum? Încă mai stați?... Ha? Vă ia dracul! Mă!

Căpitanul îşi răsuceşte, zîmbind cu capul plecat puțin pe-un umăr, o țigară groasă; un flăcău scapără; el se întinde şi-şi aprinde țigara. Zice înnălțînd mîna la chipiu:

— Mersi!

Începe apoi a trage adînc şi a zvîrli în juru-i nouri groşi de fum alburiu.

Soldații, înşirați în lungul şanțului de hotar al tîrgului, ridicau armele, trăgeau, în pocnituri uşoare, apoi treceau îndărăt către gradați, care-i puneau la „înmlădieri". Soarele, deasupra răsăritului, lumina pieziş, prevestea o căldură grea şi parcă de pe acum strecura o lene moale în toate mădularele.

Iazul în vale îşi scînteia apele; o clopotniță a unui sat se arată după o spinare uşoară de colnic, fulgerînd raze lungi în soare; un lan de porumb tremura la domoale suflări de vînt, mişcînd frunze lungi ca nişte săbii, care fîşîiau atingîndu-se.

Căpitanul era plictisit; poate-i era şi somn; căsca prelung cu lacrimi.

În lenea zilei se înnălță glasul cornului de pe cîmpul de exerciții.

— Ne chiamă la muştru, băeți! zise căpitanul sculîndu-se şi întinzîndu-şi brațele. Apoi începu a rîde, scuipînd într'o parte: E greu să stai o zi, să te plimbi, să caşti, să mai strămuți cuiva fălcile, cînd ai chefuit o noapte întreagă!...

Un murmur de rîs, ca un nechezat adînc, trecu printre rînduri. Mai ales sergentul Mezenucă era foarte vesel, rînjea larg, la gluma căpitanului

Suirăm costişa. Pe podiş umblau şiraguri lungi în toate părțile, răsunau comenzi asurzitoare şi ofițerii se plictiseau grozav.

— Ia să vă văd ce puteți voi, măi tată! gemu răguşit căpitanul Manoilescu. Zece paşi buni, da' să se cutremure pămîntul, — şi v'am dat pe loc repaos! — Ia seama! Drepți!

Căpitanul îşi plecase capul şi privea fioros, cu fața umbrită parcă de o aripă de corb. Numai linia cicatricei se desluşea supt ochiul stîng. Deodată îşi înnălță sabia şi comandă gros şi rar:

— Înnainteee... — *marş!*

Compania porni în bătae cu tact apăsat, surd, zguduind pămîntul.

— Aşşa, măi tată! gemea căpitanul. Aşşa! bz!, bz!, bz!, bz!, dup-dup-dup-dup! Aşşa! — Companieee... (şi tactul vuia din ce în ce mai apăsat) — stăi!

Oprirea se făcu scurt, într'o bătae răsunătoare de călcăie. Domnul căpitan se îndreptă cu un zîmbet, care pe obrazul lui nu putea fi decît crud. Răcni:

— Bine, băeți!

Compania răspunse, izbucnind:

— Trăiți!

— Aşa! Pe loc — repaos!

Îndată toate fețele se luminară; şoapte de bucurie tremurau printre rînduri. Căpitanul era cu chef!

— Mezenucă!

— Ordinați, domnule căpitan!

— Auzi, mă, pe ceilalți cum urlă şi cum asudă?

— Trăiți, domnule căpitan, cala treer!... răspunse rînjind sergentul.

Căpitanul începu a rîde.

— Lasă-i să se zbuciume! Voi scoateți-vă paciocul şi vă faceți cîte-o țigară! Care n'are, să vie să ceară la mine; că i-oi

da două palme de nici nu le-a putea duce!...”

Flăcăii iar prinseră a rîde.

— Bun! Măi Ancuța, mă hoțule!...

— Aici-s, trăiți, domnule căpitan!...

— Cum a fost, măi, cu bătaia ceia? cu vechilul.... ştii, pentru care ai păpat cincisprezece zile de închisoare!

— Cum să fie? mormăi Ancuța ruşinos, țintindu-şi în jos ochii mici ca de cîrtiță.

— Spune, mă!

— I-i ruşine.... rînji Mezenucă.

— I-i ruşine? Auzi dumneata!... *macmazel* Ancuță, ți-i ruşine?...

— Trăiți, domnule căpitane, grăi iar Mezenucă, i-i ruşine *teribel!* Da’ atuncea s’a purtat chiar ca Mihai Viteazu! Nu ştiu ce i-a zis vechilul, că ista era cu vacile la păscut — e văcar, domnule căpitane! — nu ştiu ce-i zice, şi Ancuța numai ridică în sus bota şi-i trage o sudalmă de se cutremură cela, şi nici nu mai aşteaptă! Bici la cai, — şi hi! Iar Ancuța după el cu ghioaga în sus! Şi l-a alungat pîn’ la poarta satului, de fugea cela ca de lup.... Dădea bice după bice, se sculase în picioare, îi zburase pălăria din cap!... Şi Ancuța dacă vede şi vede că din fugă nu-i poate sări în spate, — se opreşte o țîră şi face un vînt ghioagei... Şi cînd l-a pălit după cap — acolo, în trăsură, lat a rămas!... Căpitanul prinse a hohoti:

— Aşa da, aşa mai zic şi eu! Vină ’ncoa la tetea, să-ți dau o țigară ş’o palmă!...

Şi ’n jur, *Tîrgul- Vitelor* vuia de răcnete şi tropote, şi era plin de oameni. Soarele vărsa şuvoae de foc; prin văzduh se roteau puncte întunecoase. Nori de praf se înnălțau, şi prin pînza lor alburie treceau şiraguri de dorobanți cu fețele asudate.

Într’un tîrziu se sună repaosul şi toată lumea se trînti la pămînt, cu capul pe raniță. Căpitanul, plictisit, se plimba singur pe la marginea cîmpului, departe de roata celorlalți ofițeri, strînşi cioatcă la umbră, supt magazia de lemne a regimentului.

Dinspre tîrg grăbea un negustor evreu c'un paner mare atîrnat într'o frînghiuță trecută pe după gît. În paner, covrigi şi pîne pentr'o companie întreagă.

Flăcăii se ridicară unul cîte unul de pe la locurile lor şi prinseră a face roată în jurul tîrgovățului. Scoteau încet pitacii şi alegeau cu luare-aminte bucățile de pîne, apoi se trăgeau deoparte şi se puneau să înbuce.

Căpitanul se apropia:

— Ce cauți tu aici, negustorule? Ha?

— Am venit cu ceva de vînzare.... îngînâ zîmbind sfios negustorul.

— Aici eşti în compania mea. Ai cerut voe de la mine?...

Ovreiul nu răspunse.

— Ai cerut, mă? spune!

— N'am cerut.... Trebue să cer?

Şi omul privea înfricoşat spre căpitan, rotindu-şi în jur ochii mari, negri pe un obraz palid, supt, împresurat de barbă rară, roşcată.

— Aha-ha-ha! rîncheză domnul căpitan. N'ai cerut voe.... Mezenucă! Bagă de seamă că n'a cerut voe... Şi făcu din ochi semn sergentului. Apoi, sunîndu-şi sabia, porni leneş în spre marginea cîmpului.

Negustorul, împresurat de flăcăi, nu ştia cum să scape. Cînd, deodată, Mezenucă cu glas înnăbuşit dădu îndemnul. Făcîndu-şi loc cu brațele, dădu de jos în sus o izbitură de cizmă în fundul panerului. Marfa izbită în sus se risipi printre soldați. Într'o furnicare iute, toți se trîntiră pe brînci încălecîndu-se, izbindu-se în capete. Iar Ovreiul începu a răcni cu disperare şi a se învîrti năuc în jurul marfei risipite.

— Ce-i, mă? răcni căpitanul întorcîndu-se cu țigara în gură şi cu mînile în buzunări.

— Toată marfa mea, pînea copiilor mei, toată mi-au luat-o! se tînguia omul. Ce fac eu acuma? Şi se trăgea de cap. — Pentru ce? Pentru ce? Ce-am făcut eu? De ce-ați dat ordin

să mă prade? Mă duc la domnu' colonel! Banii mei! Dreptul meu!"

Căpitanul făcu doi paşi repezi şi scrîşni, încruntîndu-se:

— Cine-a dat ordin, mă?

Ovreiul se dădu înnapoi cu un pas, se împiedică de panerul căzut, se poticni şi întinse, spre apărare, palmele înnainte, cu degetele resfirate.

Dar căpitanul, cu obrazul negru, se repezise.

Îi dădu întăi două palme. Cu un ghiont în deşert, îl doborî la pămînt. Îl încălecă şi începu a-1 bate cu pumnii în cap.

— Cine-a dat ordin, măi jidane? Cine-a dat ordin, mă? Şi pumnii băteau surd, cădeau peste fruntea nenorocitului, peste ochi, peste fălci, repezi, grei, ca nişte bolovani. Şi omul, strîns între genunchi tari, ca într'un butuc, urla plin de groază şi dădea iute din mîni şi din picioare. La fiecare pumn dat de sus în jos, urletul devenea răguşit, stîns, şi trupul se cutremura adînc ca supt o descărcare electrică. Şi răcnetele de moarte erau acum cînd ascuțite, cînd groase, tremurate, lugubre, nişte țipete de fiară pe care o ucizi.

Rîndurile de flăcăi în jur încremeniseră. Priveau toți galbeni, fără de nici-un cuvînt. Numai Ancuța şi Mezenucă rînjeau.

Însfîrșit căpitanul descălecă şi se dădu la o parte. Omul se ridică ca împins de dedesupt. Cu mînile în păr, urlînd nebun, începu a se învîrti ca un titirez. Se prăvălea printre soldați tremurînd din tot trupul şi urla, şi urla ca alungat de un vînt de spaimă.

Rînduri de soldați se tălăzuiau spre compania noastră. Maiorii cu ceilalți ofițeri porniseră, din umbra unde stăteau, spre mijlocul cîmpului. Ofițerul de zi veni şi pofti pe căpitan. De departe văzurăm pe ovrei dînd din mîni şi trăgîndu-se de păr. Căpitanul nostru sta drept, cu mînile în buzunar, şi vorbea ceva, dînd încet din cap.

Apoi cornul sună *drepți.* Sublocotenentul nostru veni întunecat; veni şi Tudose destul de îngrijorat, şi dintr'odată se

răspîndi zvonul că pe căpitan are să-l închidă. Maiorii erau foarte supărați, şi căpitanul răspunsese cu vorbe grele. Trebuia să stea închis şi să plătească şi marfa părăduită.

Cînd se apropia de noi, căpitanul începu a rînji. Se opri, se sprijini în sabie şi zise răguşit: .

— Domnule sublocotenent, comandă *marş*.

Sublocotenentul comandă, noi pornirăm cu vioiciune, dar domnului căpitan nu-i mai plăcea.

— Foarte rău! şi comanda slabă... Ce? sîntem cucoană? Domnule sublocotenent, te rog, treci la o parte...

Îşi trase sabia.

— Ia seama! acu lucrezi cu mine...În-nainte — marş!

Ne privea țintă, încruntat.

— Nu-i bine. Vra să zică nu vrai să lucrezi, măi tată? Bine. Companie – stăi!... Bagă de seamă! Înnainte, pas alergător, — marş!... — Ține tactul, mă, ține tactul, că te vîr în pămînt, evanghelia şi vascrisu! Un', doi, — tactul, tactul, moglane!... La stînga 'mprejur, — marş!... Mai viu, mai viu!... şi tactul, că nu s'aude nici-un tact!

Dorobanții, cu buzele strânse, plecați puțin înnainte, alergau în tact, dupăind greu pe pământul ars de soare, prin căldură şi praf.

Deocamdată şi mie mi se părea uşor. Dar ranița începu să se îngreueze în spate; mă simții dint'odată asudat, rîuri fierbinți îmi curgeau pe tâmple şi pe obraji; pe nas răsuflarea se făcea tot mai fierbinte. Trebuii să deschid gura cu buzele arse. Praful mă zgîrîia în gîtlej. Un nod fierbinte începu să mă chinuiască îndărătul limbei. Răsuflarea tot mai scurtă mi se făcea. Glasul căpitanului comandînd stînga 'mprejur parcă tot mai de departe venea. Auzeam: Mai viu! mai viu!... Şi'n jurumi răsuflări scurte şuerau şi vedeam fețe galbene, ofilite, prăfuite, pe care sudoarea trăgea şuvițe. Mezenucă alerga ca un drac, cu ochii holbați, de la un capăt la altul al şiragului, negru şi uscat, şi țipa: Tactul, canalie, că te ia muma dracului!..

Şi'n dupăitul greu şi ostenit al flăcăilor, mă simțeam slăbind şi eu din ce în ce. Inima îmi bătea nebună în piept; îmi simțeam răsuflarea de foc... Înc'o clipă, — şi vedeam bine că o să cad... O pînză roşie parcă-mi flutura înnaintea ochilor...

Şi ca printr'o sită vedeam pe căpitan răzimat în sabie, cu fața neagră şi cu dunga cumplită din umărul obrazului...

Cînd ne-am oprit, apa curgea în şiroaie de pe toate obrazurile. Tremurau toți genunchii; printre buzele arse răsuflările şuerau scurte. Şi ochii ardeau uscați, măriți, înfricoşați parcă. O oboseală istovitoare mă cuprinsese. Cînd a fost să pornim, picioarele mi se păreau de plumb; de-abia le puteam urni, şi în încheieturi parcă mă înțepau nişte ace.

Mergea un şirag lung de oameni, cu capetele grele, cu trupurile frînte, ca după o boală lungă şi istovitoare.

Cînd am intrat în hală, după o mîncare ca vai de lume, înghițită cu noduri, şi cînd m'am aşezat pe saltelele de paie prăfuite şi murdare, cînd m'am întins pe spate, mi-am pus mînile supt cap ş'am închis ochii, — mi s'a părut că intru într'o împărăție a fericirii. Pleoapele mi se lipiră, răsuflai adînc, şi un somn de plumb simțeam cum îmi cucereşte clipă cu clipă toată ființa.

Şi înnainte de a adormi, zdrobit, auzeam murmurul greu al halei, un freamăt adînc, din care străbateau spre acoperiş răcnetele gradaților. Mă gîndii şi la nenorocitul nostru căpitan, şi mă întrebam ce răutăți, ce suferinți mari i-au stricat astfel cumpăna sufletului.

...Şi somnul de plumb mă prăbuşi ca într'un întunerec.

(Din volumul „Amintirile căprarului Gheorghiță" 1906)

STRĂJERUL

Dormnul Ghiță Samson, primarele tîrguşorului nostru, alaltăieri-sara se simțea foarte singur. După ce Lisaveta servitoarea, o femeie naltă cît un dragon şi uscată ca o scîndură, strînse masa şi-i aduse cafeaua, dumnealui rămase singur în sufrageria goală, pe gînduri, pe cînd un painjeniş abia văzut, de aburi, se ridica din filigean, prin lumină pe lîngă obrazu-i roşcovan, cu bărbia grea, rasă cu îngrijire. Ochii mici, îngropați sub frunte, îndărătul sprîncenelor groase, priveau țintă înainte: domnu Ghiță Samson se gîndea la singurătatea lui.

Într-un tîrguşor ca vai de lume, cum e al nostru, ce poți face? Nici tu cafenea, nici tu berărie – nimic. Pe la ceasurile zece, toate prăvăliile închise; poți să dai cu tunul! Ce să faci în aşa pustietate? Dacă întîrzii undeva, greu de venit acasă; cele două, trei felinare mai mult fumegă decît ard. Ce te faci dacă dai într-un nămol, într'o băltoagă?... Vezi dumneata, de cînd se gîndeşte domnu Ghiță Samson să facă ceva pentru comună! Dar unde are chip! Cu slujba asta şi cu grijile, e greu s-o scoți la un capăt. Multe are pe cap un primar. Trebuie să ştii cum să învîrți treburile: să te pui bine cu cutare, cu cutare, să bagi de samă, sus, la centru; nour ori soare? E-he, cunoaşte domnu Samson lumea!

Şi iată că stă singur acasă. Cucoana Adela a plecat la Iaşi.

— Ce să faci la *Eş,* frate dragă?

— Uite, am treabă: pentru rochia de bal, pentru pălăria de iarnă...

Aşa-i, rochie de bal, pălărie de iarnă... O mulțime de marafeturi au cucoanele astea! Iaca asta-i a doua sară pe care o petrece singur. Cînd a ieşit pe înserate de la primărie, a trimes pe vătăjelul Ghiță Balan să cheme pe comisar, să petreacă nițel amîndoi, să bea un păhărel de vin şi să joace

un pichet: ca nişte oameni cumsecade, într'o sară de toamnă. Dar şi comisarul Leon Vasiliu era la Iaşi; a plecat la amiază.

— Ce dracu, frate, toată lumea pleacă la Iaşi?

Cu gîndurile, era să uite cafeaua. O soarbe încet, cu înghiţituri scurte, repezi; apoi se scoală săltându-şi de pe scaun burta mare şi intră, cu ghetele scîrţîind, în odaia de alături. Lisaveta a aşternut, i-a pregătit papucii jos, pe blana de lup, ca totdeauna. Domnul primar se aşază în jîlţ, lîngă pat. Scoate din buzunarul surtucului *Universul.* La primărie a cetit jumătate; mai are jumătate. Se aşează bine, c-un geamăt uşor de mulţămire, şi începe a ceti veşti din toată ţara şi din toate colţurile lumii. Afară a încetat vîntul care a bătut toată ziua; abia mai adie suflarea-i tremurată pe la geamuri, ca o oftare, ca o strecurare de şoapte. — Bine-i, domnule, să stai aşa, mulţămit şi sătul, în casa ta, în scaunul tău moale, şi să ceteşti colo despre toate drăciile din lume, şi tu nici să te clinteşti, nici să-ţi pese!

De la bucătărie vine, un răstimp, sunetul farfuriilor pe care le spală Lisaveta cu zgomotul, ca totdeauna.

— Ce are fiinţa asta, frate dragă? Tot sălbatică a rămas: iar trînteşte şi dărîmă farfuriile şi tacîmurile... ce dracu!...

Dar domnu Ghiţă e singur, şi n'are cine-i răspunde. Glasul subţire al cucoanei Adela nu mai tresare:

— Ce să-i faci, dragă? Aşa-s slugile...

Vezi dumneata, aşa-s slugile. Are dreptate domnu Ghiţă Samson cînd se poartă aşa de aspru'n comuna lui.

— Ce? La mine, domnule, ţăranul, cînd intră, căciula şi-o lasă la uşă: să ştie cu cine are de-a face...

Un glas parcă l-ar întreba în şoaptă:

— Dar la alegeri, cînd o fi să s'aleagă din nou primar? Heh! asta-i!... Spate să fie, domnule! De sus să zică: aprob! — şi s'a sfîrşit! Stăm bine cu centrul!...

Domnul Ghiţă Samson zîmbeşte, căci stă foarte bine cu centrul. Încolo, pe ceilalţi îi poartă el cum vrea. Consilierii, săteni din cătunele de prin împrejurimi, tot nişte oameni

cumsecade. Cum au să'ndrăznească ei, în straiele lor țărăneşti, să se puie contra, cînd pe jiletca domnului primar luceşte lanț de aur? Zice domnul primar: asta să se facă! Şi ei dau din cap pe rînd:

— *Ademitem! Ademitem!*

Ce ştiu ei, săracii!

Domnul primar iarăşi zîmbeşte, căci în adevăr, ei, săracii, nu ştiu nimic, şi dumnealui multe ştie!

Ademitem – şi în fiecare dimineață cui trimet casapii muşchiul cel mai gras, iar pitarii pînea cea mai rumână? *Ademitem*, dar cum dracul se face că-şi rup sătenii osiile roților prin rătăcănile drumului, în mijlocul tîrgului? Domnul Ghiță Samson zîmbeşte şi ceteşte în gînd gazeta; cîteodată îşi mişcă buzele, pe cînd tăcerea mare ce s'a întins parcă-l strînge din toate părțile. Cînd mişcă mîna, gazeta tresare cu o foşnire aspră. Domnu Samson oftează adînc, şi liniştea, o clipă înspăimîntată, iar îl împresură. Fleacuri toate: ți-ai făcut o poziție? Stai în cuibul tău, cu banul tău, cu nevasta ta, cu mîncarea şi cu vinişorul tău? S'a sfîrşit!

În căldura odăii, pleoapele-i lunecă odată pe luminile ochilor; capu-i scapătă scurt spre mîni. Îl ridică încet, cu grijă, cască cu lacrimi.

Unde era? Caută rîndul cu ochii măriți, dar simte cum o lene caldă îi pătrunde toate mădularele.

— Cum se moaie toate ciolănelele! murmură domnu Ghiță Samson cu înduioşare; şi iar pierde şirul: o pînză de paianjen îi tremură pe dinaintea ochilor.

Nu, nu-i chip să mai steie; trebuie să se culce. — Cîte ceasuri? Trebuie să fie nouă jumătate. Scoate ceasornicul şi se uită la el lung, căscînd, cu fălcile pîrîind. Nu, deabia nouă. Cam devreme... Asta-i: cînd eşti singur, n'ai ce face! În alte seri stă de vorbă cu cucoana Adela, mai pune țara la cale cu prietenul Leon.

— Ce mai zici tu, comisarule? Cum merge cu politica?

— Ai noştri, sireacii, răspunde comisarul, şi priveşte

rîzînd spre cucoana Adela.

Dumneaei face un haz nemaipomenit! Ş'aşa trece vremea. Dar acum ce să faci? Să te culci, ce să faci alta?

Îşi ridică suflînd greu trupul mare, iese în săliță, cearcă uşa care dă afară, la uliță, se întoarce, încuie uşa de la odaie, apoi se dezbracă repede, gîfîind. Se închină două secunde, din obicei, după aceea se lasă pe salteaua moale. Patul țipă o dată, ca o ființă vie. Domnul Ghiță se întinde spre lampa care arde pe măsuță, alături, şi suflă o dată, tare, într'însa. Limba de lumină se lungeşte ascuțită pînă în vîrful țilindrului, fumegă o clipită, apoi se stinge cu un pîcîit uşor. În odaie a rămas o umbră lină prin care se cerne parcă rumeneala slabă a candelei de subt icoanele din păretele răsăritului; primarul îşi cufundă capu'n pernă, şi cele două colțuri ascuțite, albe, se ridică de o parte şi de alta ca nişte urechi uriaşe.

Pesemne din pricina singurătății îi vin domnului primar idei aşa de ciudate, în ațipeala care-l cucereşte încet-încet. — Ce caută la primărie țăranii ăştia?

— Ce căutați, mă, aici? Ce vă zgîiți aşa la mine, mă? Ce este? Iar v'ați îmbătat? Iar ați băut?

— Apoi să vezi, domnule *premare...*

— Ce să văd, mă, ce să văd? Grija voastră am eu? Pentru asta îmi plăteşte mie Statul, mă? Am eu alte griji pe cap!

— Apoi să vedeți, cu beilicul ista... Cum să facem noi cincisprezece zile? Domnu *pecheri,* domnu *preceptor...*

— Care picher, mă? Care perceptor Ce stai, mă, cu căciula'n cap? Sînteți în satul lui Cremene? Unde vă treziți, mă?...

Ce-i şi cu țăranii iştia! gîndeşte domnu Ghiță Samson. Aiştia-s în stare să te ia pe sus, nu vor să ştie de nimic, nici de masa ta, nici de somnul tău; ei ştiu de ale lor; ce le pasă? Şi te privesc pe sub căciulă, parcă le ninge şi le plouă... Îs în stare, domnule, să sară la dumneata, îți primejduieşti viața cu ei!

— Parcă ce, dumneata nu te-ai trezit cu nevoi şi cu

mămăligă? Nu tot dintre noi te-ai ridicat?

Poftim! gîndeşte domnu primar, ăştia-s în stare să-ți zvîrlă în față orice obrăznicie!... Îți atentează şi la viață, dacă vrei să mă crezi, zău îs în stare să-ți atenteze şi la viață!

Dar deodată Ghiță Samson tresare, se întoarce scurt în pat, cu ochii căscați ațintiți asupra ferestrei. Cineva bătuse de două ori foarte desluşit în cercevea: tac! tac!

— Ce să fie? se întrebă în sine domnu Ghiță Samson şi înghiți greu, în sec. Dumnealui era om cam slab de înger şi, în singurătatea în care se găsea, cine ştie ce primejdii puteau veni. Mai ales că pusese dracul pe comisar să plece şi el la Iaşi! Asta mai trebuia! Cu ochii mari priveşte țintă spre fereastră. Storul era numai pe jumătate lăsat, şi bucata de geam neastupată răsărea ca o placă albăstrie, pe care pînă atunci n'o băgase în samă, o pată de umbră care ascundea o amenințare.

Ceva ca o mînă fîşîi iarăşi pe cercevele: o bătaie tare, scurtă, adîncă tresări în părete, apoi răspunse în clipa următoare în pieptul lui; inima zvîcni scurt, se opri o clipă, după aceea începu a bate repede, spăriată, parcă răspundea grăbită bătăilor de afară. C'o aburealâ de sudoare pe tot trupul, Ghiță Samson se trezi pe marginea patului, cu picioarele-n papuci, între frîntura lui de vis şi-ntre o răzbunare sîngeroasă, o hăcuire cu toporul, o grozăvie roşie, se făcu, ca într'o lumină de fulger, o legătură. Şi cînd un glas adînc, un strigăt amenințător şi o sudalmă izbucniră la fereastră – întreaga lui ființă greoaie, înfricoşată, tremurînd, răsări în mijlocul odăii. Cu ochii nebuni privi spre gura sobei: parcă voia să se izbească acolo, să intre în ea; făcu un pas grăbit spre pat: voia să-şi grămădească subt el muntele de carne – apoi, cu părul zbîrlit şi umed, se întoarse, se opri iar în mijlocul camerei.

Glasul vorbea iarăşi, acuma-l pricepea, acuma-l cunoştea: era glasul străjerului Ghiță Bălan, era glasul lui Ghiță Bălan care alunga ceva, supărat, cu înjurături:

— *Hi, animală!* Dă-te dracului! Mînca-ți-ar lupchii carnea şi stăpînu-tău pielea! Ce te vîri sub fereastră, ha? Vrei să mînînci steclă, boala dracului?

Atunci domnu primar, gîfîind, îşi luă repede paltonu'n spate, îşi îndesă căciula în cap, descuie cu mîna nesigură uşa, trecu prin săliță, clămpănind din papuci, deschise uşa care da afară şi făcu un pas peste prag.

— Ce-i, bre Bălan, ce s'a întîmplat?

— Ia, o boală de vacă, dom' primar! Vaca lui Şloim tinichigiul. ...Şi o umbră neagră se desprinse din colțul zidului. Străjerul, învălit în cojoc, cu căciula peste urechi, cu şpanga la subsuoară, făcu doi paşi grei, cu cizmele-i mari care miroseau a dohot, şi se apropie de uşă.

Domnu Samson simțea în piept o gîdilitură ciudată, limba-i tremura în gură ca de o bucurie mare: parcă nu putea să dea zbor cuvintelor.

— Vezi, bre Bălan, de cînd mă gîndesc eu... cum umblă aşa animalele de izbelişte... Dar parcă mai avem vreme?... Multe am eu pe cap...

Străjerul nu răspunse.

Primarul îl privi țintă:

— Ce zici tu, Bălane, să-ți dau un păhărel de rum... ți-o fi fiind frig...

— Dă, cam răcoare... răspunse domol omul.

O licărire de lună, strecurată din zare prin marginea unui nour, îi descoperi fața bărboasă, încrețită de năcazuri.

Domnu primar vorbi încet:

— Iaca, răsare şi luna...

Apoi iar privi pe Bălan, parcă atunci îl vedea întăia oară:

— E cam greu, bre, cînd eşti singur... Iaca, mi-a plecat cucoana la *Eş...* Şi l-a pus dracu şi pe comisar să plece... O clipă se gîndi: nu ştia parcă ce să mai spuie. Da' tu cum o duci?

— Apoi cum s'o duc? mormăi săteanul; ia, cum dă Dumnezeu!... De douăzeci de ani aşa o duc... Vai de capul

meu...

— Aha-da! Aha-da! zicea primarul dînd din cap, şi se gîndea că şi-a făcut zadarnic spaimă; dar, mai ştii, ş'o nenorocire se putea întîmpla – parcă ce-i viața omului?

Tîrgul era cufundat într'o tăcere de mormînt; Ghiță Bălan sta sprijinit în şpangă, învălit în cojocul şi'n necazurile lui.

— Hai! Hai să-ți dau un păhărel de rum! zise înfiorat domnu Ghiță Samson. E frig al dracului şi, de cînd m'am culcat, n'am putut închide ochii...

Stătu în cumpănă o clipă; în urmă se răzgîndi:

— Adică ce? Mai bine ți-oi da mîne de un păhărel de rachiu... Îl bei la Iancu Ştern, ori la Şloim... Acu-s ostenit teribil!

Se trase în umbră, închise uşa, întoarse de două ori cheia. Paşii lui se auziră prin sală. Răzbătu pînă afară şi scrîşnitul cheii de la uşa odăii. După un răstimp, căzu repede şi storul de la fereastră. Iar străjerul rămase singur, trist, neclintit, cu capul plecat, în lucirea lunii.

(Din volumul „Mormîntul unui copil" 1906)

PĂCAT BOIERESC

I

Moşia noastră e departe de balta plină de vînat şi de peşte a Borcii, cale de două ceasuri cu calul înlăuntrul Bărăganului.

În vara anului 1896 eram singur, cu logofătul, cu lucrătorii, cu lanurile întinse, în căldura nemiloasă a verii. Veniseră *ai noştri* la putere şi tata sta la Bucureşti, om *politic,* năpădit de grele afaceri. Mama şi două surori erau cu el. Nu ştiam ce să fac în casa mare albă, pustie acum. Şi tinerețea mea avea nevoie de ceva, asta o simțeam eu bine, eram nelinişţit, şi căutînd parcă acel ceva, începui a mă duce la vînat în Iezer, cînd aveam vreme.

Acolo, în Iezer, am avut eu cea dintăi iubire; şi eram să şi mor acolo.

Stepa, îmi era dragă. Întreaga copilărie şi întreaga tinerețe le petrecusem în Bărăgan. Ars de soare vara, bătut de vînturi iarna, pustiu şi trist, fără zare, fără rîuri, fără răcoarea florilor şi a pădurilor, nemărginire dreaptă, – şi totuşi era cel mai drag pămînt sufletului meu.

Acolo nu se văd munți cu coame albastre înălțîndu-se cu creştetele în cer, aproape; nici codri bătrîni cu cînturi aspre şi veşnice; nici cucul nu cîntă de noroc, cînd şuvoaie vin rostogolindu-se înspumate pe treptele costişelor, cînd luncile se umplu de flori şi de oaspeți cîntăreți. Acolo se aude, iarna, suflarea crivățului viforos într-un pustiu fără sfîrşit, pe o nemărginire de zăpadă, sub care zac, triste şi rare, sate zvîrlite în întindere; iar vara priveşti ori pămînturi goale, ori lanuri mari, în care soarele varsă aur topit, în care oamenii lucrează din greu, încovoiați ca sub poveri dureroase. Totuşi,

în aceste locuri zgîrcite în obişnuite frumuseți, am simțit fiorii zărilor fără sfîrşit, cînd calul mă ducea în zbor vulturesc, pe întinderi fără drumuri, şi melancolia amurgurilor m'a pătruns cu adînca taină a neştiutului unei mări fără hotar. Şi încet, cu tinerețea şi cu dorul, am început a vedea frumuseți nebănuite.

Dimineața, mă trezeam cînd soarele roş, ca de sînge, înflăcăra geamurile. Ieşeam repede afară, după ce mă îmbrăcam. Calul mă aştepta la scară, lîngă pîlcul de salcîmi care străjuia casa, *palatul* nostru, cum îi zicea tata, Dumnezeu să-l ierte. Depărtările erau învăluite de aburi; ciocîrlii cîntau deasupra lanurilor noastre. Porneam cu logofătul, un om mărunt, cu ochii mici, sfredelitori, cu mustățile lungi. Vorbeam puțin cu el, nu-mi era drag deloc. Caii mergeau la trap înăbuşit pe drumul de țărînă, în cîntecele amețitoare ale ciocîrliilor, care tremurau cascade melodioase în lumina înălțimilor. Nemărginita cîmpie plină de pîne adia uşor la suflarea vîntului dimineții, întunecîndu-se în coborîşuri, sclipind ca aurul în coamele de val. Şi treceam prin răzoarele umede de rouă, prin armata de secerători tăcuți, – şi gîndurile-mi pribegeau aiurea...

Peste zi se lăsau călduri copleşitoare. Stam undeva, la umbră; îmi era sete şi n'aveam apă; priveam petele rotitoare ale căldurii, şi ochii mi se ținteau departe, în necunoscut, – şi-n clipele acelea mă simțeam aşa de plictisit, ş-aşa de singur, – că mă-ntrebam de ce mai trăiesc.

Spre sară, ca să mai petrec, călătoream spre una din stațiile mici, roşii, pierdute în buchete de salcîmi, în lungul drumului-de-fier, drept, fără sfîrşit. Dam de cîte-o crîşmă singuratică, în care, în răstimpuri rare, se auzea zarvă de glasuri, iute copleşită de tăcerea pustiului. Pe urmă ajungeam la stație, aşteptam un tren, care venea de departe şi trecea în depărtarea fumurie a răsăritului. La un geam, în verdeața care căptuşea zidul, se arăta un cap de femeie gătită ca de sărbătoare; funcționarii se mişcau încet, schimbau saluturi cu cunoscuții; maşina pufăia, pleca; gara rămînea mică şi

singuratică în pacea amurgului. Plecam în trap țăcănit, pe gînduri; tăcerea pustiului mă învăluia de pretutindeni, umbra cucerea lanurile năvălind ca valuri de la răsărit, şi, din cînd în cînd, un canton suna trist, plîngînd parcă, în imensitate: lang-ling!

Soarele, scufundat de mult în asfințitul vînăt, trimetea încă luciri trandafirii nourilor nemişcați deasupra, în înălțimi. Sate depărtate, în întunecimea care creştea, se cunoşteau întăi după fumegări uşoare, apoi după lumini pierdute în noapte, ca licurici pe o întindere fără margini, care se amestecau de la o vreme cu stelele zării.

Şi mă culcam trist în casa pustie, nu ştiam ce să fac; nu puteam ceti, nu puteam scrie, o plictiseală grozavă mă apăsa.

Dragomir, logofătul, cu ochii lui mici, mă sfredelea, parcă îmi cetea în fundul sufletului; şi de cîteva ori, răsucindu-şi mustața, mi-a dat a înțelege, zîmbind, că pentru un boier tînăr ca mine este leac la plictiseală.

— De, s'ar putea... să nu vă fie cu supărare... Pe-aici, pe la noi, găsim aşa o nevastă sprintenă, o fată frumoasă... Hm! Şi mă privea țintă.

Dar mie logofătul nu-mi plăcea şi n'aş fi vrut cu nici un preț să-mi ştie tainele şi slăbiciunile. Îl trimeteam la plimbare c'o vorbă scurtă, şi aşteptam. Dar ce aşteptam eu întîrzia şi plictiseala îmi înnegura sufletul tot mai mult.

Totuşi, într'o bună zi prinsei din zbor o vorbă de la Dragomir:

— Vînat ca-n Iezer nu este nicăieri pe lume...

Mă întorsei spre el cu bucurie. Aveam cel puțin o petrecere nouă.

— Ce spui, Dragomire?...

— Zic de Iezer... Maică-maică! Ce vînat e acolo! Ți se ridică părul măciucă în vîrful capului...

– Să ştii că mă duc acolo la vînat...

Lui Dragomir îi sticliră ochii. Bucuria lui că va rămînea singur şi va putea să-şi mai facă mendrele! Începu a-mi

spune despre Iezer cîte minuni toate, – de credeam că nu mai sfîrşeşte. Iar eu toată noaptea m'am gîndit la plăcerea unui vînat în balta Dunării, şi a doua zi m'am şi hotărît să mă reped cu calul şi cu puşca pînă acolo.

Acesta a fost începutul călătoriilor mele la Iezer.

Întăia vînătoare n'a fost cu nici un folos. Mi-am lăsat calul la crîşmă, în marginea satului ş-am coborît spre apă, în apropierea liniei. Reţeaua albă a podului de fier se întindea pînă departe, dincolo, peste mlaştină. În bălţi pline de ţipirig stăteau pînă la piept cai, mestecînd leneş verdeaţa care plutea în mănunchiuri pe luciu. Pe urmă, după bălţile acestea scăzute, se deschideau deodată marile lunci de sălcii bătrîne, închizînd ochiuri largi şi adînci de apă. Mergeam cu puşca în mînă, cu ochii aţintiţi asupra acestor păduri umede, pline de întuneric şi sălbătăciuni, cu urechea aţintită la zgomotele undelor, la freamătul sălciilor. Vedeam zboruri grăbite de raţe, vedeam stîrci fîlfîind greoi peste pămătufurile trestiilor, auzeam ţipetele găinuşilor şi ale lişiţilor, dar eram prea departe de ele. Înţelegeam că am nevoie de un tovarăş, de un vînător din partea locului, de o luntre care să mă ducă la bătelişti şi ascunzişuri, – şi lăsam vînatul în linişte să se strecoare pe luciu, să se ridice în unghiuri lungi pe roşeaţa asfinţitului, şi, cu sufletul plin de frumuseţa locurilor, de miile de glasuri ciudate ale amurgului în bălţi, de minunatele colorаţii ale apei sub bătaia celor din urmă raze, rătăcii mult, la întîmplare, fără ţel hotărît.

Cînd mă întorsei, crîşmarul se uită cu coada ochiului la tolba mea goală.

— Apoi văd eu că n'ai prins nimic...

— Nu, n'am avut luntre...

— Nici luntre, domnule, nici om care cunoaşte locurile... Dacă mai ai plăcere să vii pe la noi, să te învăţ eu ce să faci... Ştii ce? Să-mi spui mie... o vorbă şi nimic mai mult, şi eu trimit răspuns lui Marin... Dumneata vrei să vînezi numaidecît?

— Vreau, cum nu?

— Aşa? Atunci să-mi spui o vorbă şi eu trimit răspuns lui Marin... Ăsta, domnule, e mare vînător... şi nu numai vînător, – şi pescar, domnule, îți spui eu... Cu el să te duci la vînat, şi pe urmă să stăm de vorbă!

Crîşmarul îmi vorbea cu înfocare, mîndru de Iezer şi de Marin.

— Bine, atunci cînd oi veni, să chemăm pe Marin.

— Uite, domnule! zise iute crîşmarul, cu ochii în sus şi cu un deget înainte, parcă voia să-şi aducă aminte de ceva: uite îl chemăm şi vă înțelegeți din două vorbe... O să-l cinsteşti cu țuică, domnule... Un pahar, două, trei, cît ai dumneata bunătate... şi afacerea s'a încheiat! Îți spui eu! Pe onoarea mea! Eu, domnule, am fost caporal în oaste, la artilerie!... Mă chiamă Sandu Popescu!

Şi mă privi tăcînd deodată, cu bărbia în piept, parcă voia să-mi vadă mai bine mirarea. Apoi zîmbi şi-şi mîngîie cu un singur deget, arătătorul de la dreapta, mustățile scurte, negre, care erau trase cu cărbunele parcă pe fața-i roşcovană şi plină. Mă privi cu ochii mici, veseli:

— Treaba e ca şi făcută!... Atunci, cînd vii pe la noi?

— Chiar mîne... Numai vezi de-mi pregăteşte ceva mîncare bună...

— Cum? Aoleu! Pun pe nevastă, domnule, şi taie o găină... Am şi vacă, domnule! Pe onoarea mea! Eu am fost caporal la artilerie! Îți pregătesc o mîncare grozavă... Vra să zică treaba e ca şi făcută... Ce mîncare îți place dumitale?

Şi mă privi iar zîmbind, cu bărbia în piept. Apoi tresări, cu un deget înainte:

— Stai! O friptură bună, şi totul s'a sfîrşit! Şi o ciorbă! O ciorbă şi o friptură! Asta e! Şi chem pe Marin, şi treaba e gata! Pe onoarea mea!...

Şi rămase în fața crîşmei, cu mînile în şolduri, cu nădragii largi umflați ca de vînt, privind fericit în urma mea, pe cînd eu mă cufundam repede pe Corbul meu, în umbrele

Bărăganului, spre asfințitul şters, aproape stîns.

A doua zi, pe la toacă, cum descălecai, Sandu se repezi pe uşa crîşmei ca izbit de cineva şi răcni la un țînc numai de o şchioapă, care se pîrjolea la soare:

— Mă, tătuță, mă! Fuga la neica Marin, mă!

Pînă ce-mi duse calul în şopron, pînă răcni la muiere: „U! Ano, fă! rupe gîtul la găina a pestriță!", pînă intră în odaia scundă, afumată, cu zîmbetu-i frățesc, – Marin puşcaşul sosi, cu băiatul ca un mînz după el.

— Uite, ăsta-i! zise mîndru Sandu, şi întinse mîna spre om.

Puşcaşul, scund, lat tare în spete, cu obrazul uscat, înnegrit de o barbă rară, zbîrlită, mă privea fără să clipească, fără să zîmbească, cu doi ochi rotunzi, verzi. Cu dreapta ținea de strat puşca atîrnată pe umăr, şi mîna neagră, mare, cu degetele lungi, osoase, noduroase, mi se păru înspăimîntătoare.

Zîmbii:

— Dumneata eşti Marin?... Pe urmă nu mai ştiui ce să-i spun. Ce obişnuieşti?

— Țuică, o țuică mi-e destul, zise el încet, cu voce lină şi joasă.

— O țuică, două, cît ai dumneata bunătate, vorbi zîmbind şi frecîndu-şi mînile Sandu Popescu.

Puşcaşul tăcu o clipă, privind în pămînt, apoi mă ținti cu ochii lui rotunzi:

— Dumneata eşti boierul din Sărățeni?

— Da! răcni repede crîşmarul; boierul Niculiță! Şi aşează cu grijă, pe masă, trei păhărele de țuică.

Vînătorul sorbi încet băutura, cu ochii pe jumătate închişi. Puse paharul la loc şi-şi şterse mustățile zbîrlite. Grăi iar cu glasu-i ostenit:

— Am auzit că la Sărățeni o duc mai bine rumînii...

Sandu nu-mi dădu voie să răspund. Îşi repezi arătătorul drept înainte:

— Cum? Foarte bine! Acolo ca în sînul lui Avram! Ți-o spun eu, neică Marine, pe onoare!

Omul dădu din cap. Crîşmarul îi puse în mînă a doua țuică. O sorbi şi pe asta încet. Începu după aceasta să se scociorască în chimir. Scuipă cu greață şi mormăi:

— Nu-i!...

— Ce să fie?

— Tutun! Tutun! strigă Sandu. Las' că-ți dă boierul Niculiță un pachet!... Aşa boier zic şi eu; om, nu glumă! Şi-ai văzut ce cal are? Un zmeu, neică Marine!...

Vînătorul desfăcu tutunul şi scoase din carîmbul cizmei o pipă neagră. Suflă de cîteva ori tare în țeavă şi o bătu cu botul de marginea mesei.

Deodată rosti tare, întinzînd mîna stîngă, mare şi neagră, spre mine:

— Nu! La noi nu-i chip să mai trăiască rumînul! Pe mine m'a sărăcit boierul ăl de-a murit, şi ăsta care a venit m'a afundat şi mai rău în necaz... Am rămas numai cu casa, atît, – şi cu puşca...

În glasul lui era ca un hîrîit aspru, dureros. Prin ochii verzi, care mă priveau, trecu o lucire.

Crîşmarul îmi făcu cu ochiul şi tuşi. Puse apoi mîna pa puşca lui Marin şi mi-o întinse:

— Dumneata, boierule, ai *foc central!* Eu cunosc! am fost caporal în artilerie... Neica Marin are de celelalte, vechi... Dar puşcă bună, ştii cum bate?

— Dacă n'ar fi fost bună, n'ar fi ținut pînă acum! zise iar moale, deodată liniştit, vînătorul, îndopîndu-şi pipa cu tutun.

— Aşa-i, are dreptate! strigă Sandu Popescu. Dar o țuică, – ce mai zici, neică Marine?

Marin clătină din cap şi-şi aşează pe umăr puşca.

— Nu, mi-e destul! De-acum mergem... Scapătă soarele...

Pornirăm spre Iezer, pe cînd din urmă ne petrecea din ochi Sandu, cu mînile în şolduri, cu zîmbetul pe buze.

Tot drumul, pînă la baltă, Marin nu zise nimic. Pîcîia din

pipă, cu ochii rotunzi aţintiţi înainte, slobozind vălurele albăstrii de fum, care se înălţau pînă la pălăria lui înverzită de ploi şi de vreme şi se topeau într'o clipă în aerul luminos. Mergea domol; cizmele mari, cu carîmbii pînă la genunchi, sunau greu pe pămîntul tare, de două ori fiecare cizmă: întăi călcîiul şi pe urmă talpa groasă. Pantalonii largi de lînă roşcată, zeghea neagră arătau pete mari de sînge şi de untură; solzi de peşte, lipiţi în creţuri, sticleau verzii în lumina piezişă a soarelui.

Coborîrăm drept în baltă. Căsuţele risipite ale satului, cu fumurile luminoase, rămaseră în urmă zugrăvite pe cerul limpede. Într-o băltoagă neclintită, în noroi, printre papură zdrobită, se arătă o luntre, neagră de catran, priponită cu o frînghie groasă de un ţăruş înfipt în malul hleios.

— Asta-i luntrea mea! rosti deodată vînătorul. Mai încolo am ascunzişul vîslelor... Şi uite, colea pe mal, între sălcii, deasupra stufului bălţii, căsuţa mea... Atît mi-a mai rămas!...

Şi mă privi întunecat, cu hîrîitu-i de durere deşteptat în glas.

Omul îmi plăcea, cu toate că vorbea aşa de puţin şi mă privea aşa de ciudat. Din toată înfăţişarea lui cătrănită, din glasu-i adînc, se cunoştea că trecuse prin dureroase furtuni. Amărăciunile-i săpaseră brazde pe faţă şi-i secătuiseră izvorul vorbirii. Şi privindu-l, mă gîndeam la spusele lui, la „boierul cel bătrîn", la cel nou, la furtuna care poate sta înlănţuită în fundul sufletului, de unde izvorîseră greu cuvintele amare: „Atîta mi-a mai rămas! Căsuţa şi puşca!"

Şi voiam să-i spun o vorbă de mîngîiere. Dar el se întoarse spre mine, cu ochii lui rotunzi, şi zise tare, înviorat:

— Hai, boierule! Urcă! Eu iau opăcinile şi pornim...

Pornirăm cu luntrea, intrarăm încet în stufării. Din sat veneau mugete prelungi de vite, sunete moi de tălăngi şi glasuri omeneşti aşa de lămurite, încît păreau că vorbesc aproape de noi, undeva, în baltă. Apoi încet-încet zgomotele scăzură – şi noi pluteam pe cărări strîmte, printre trestiile

care foşneau uşor şi tremurau odată cu lumina aurie de soare. Din cînd în cînd apa clipotea, sunînd grăbit; aproape de noi, o umbră neagră trecea printr-o şuviță de lumină, şi puşcaşul întorcea fața spre mine:

— O lişiță...

Şi iar ne strecurăm în tăcere un răstimp. Apoi deodată un măcăit aspru mă scutura din liniştea ce mă cucerise, aripi băteau, şi rața se înălța săgetînd pe deasupra pămătufurilor roşcate, dincolo de bătaia puştii.

După aceea, dintrodată plutirăm lin şi intrarăm sub bolțile luncii mari de sălcii.

Soarele da în asfințit, o pulbere de aur se strecură prin pletele verzi şi tremura în flori de lumină pe pînza neclintită şi întunecoasă a apei. Ramurile, împreunîndu-se, deschideau arcade negre, sub care treceam într'o linişte nețărmurită, lăsînd o cărare de solzi de oțel în urma luntrii.

Şi ne oprirăm între două sălcii scorburoase, adăpostiți de ramuri dese, care curgeau de sus pînă la luciul bălții. În față aveam o oglindă uriaşă în care soarele se învolbura într-un cuibar de foc, între două ziduri de trestii, ce-şi clătinau uşor vîrfurile subt o boare de-abia simțită.

Marin scăpără şi-şi aprinse pipa, apoi, cu degetele răşchirate, îşi dădu pe după urechi părul cărunt.

Îmi pregătii puşca; trăsei încet cucoaşele care țăcăniră de cîte două ori fiecare.

Soarele vărsa valuri sîngeroase acum, se cufunda în zare. O lişiță se arătă, cu puii după dînsa, în partea cealaltă a ochiului de apă, din trestii.

— Mai avem! zise Marin întorcîndu-şi fața neclintită spre mine. Acum asfinţeşte soarele...

Şi pîcîia liniştit din lulea.

— Neică Marin, şoptii eu, scormonit de dorința de a-i spune o vorbă bună.

— Ei?...

— Ai dus-o rău cu proprietarul cel bătrîn, cel ce-a murit?...

El îşi întoarse spre mine ochii verzi, rotunzi, şi-şi scoase luleaua din gură.

— Am răbdat, zise el domol, am răbdat... Dar acum o să mai pot răbda, cu ăst nou? Şi mă întreba cu ochii. Din pricina ălui bătrîn mi s'a dus în pulbere ce bruma am agonisit, şi din pricina lui nevasta a intrat în pămînt!...

Şi mă privea crunt, parcă scrîşnea. În ochii verzi jucau raze apoase. Mîna stîngă, neagră, noduroasă, se ridicase spre mine.

Voia să mai zică ceva, dar deodată ochii, sticlind, i se înălțară şi mînile cuprinseră puşca. Un vîjîit ca de vînt trecea pe sus. Un stol mare de rațe se învălui deasupra noastră.

Puştile trăsniră, umplînd de tunete adînci pădurile bătrîne de sălcii. Țipete ascuțite şi mirate de găinuşi răspunseră din trestii, cîteva rațe căzură greu în stropi roşii, pe apă, pe cînd stolul, ca izbit de furtună, se întorcea brusc, se înălța, se pierdea pe deasupra luncilor.

II

Din tăcerea sau din vorba ruptă, zgîrcită a vînătorului, nu putusem să pricep multe lucruri. Sandu crîşmarul, iar, vorbea prea mult, şi ce voiam eu să aflu, ori nu era în stare să-mi spuie, ori se prefăcea că nu înțelege. Şi mă lua cu vorba-i pripită înainte, îmi zîmbea prietineşte, îşi întindea degetul, trăgîndu-şi în piept bărbia, se jura pe onoare şi striga că a fost caporal în artilerie. Era o vulpe şireată domnul Sandu Popescu, de nu mai avea margine. Țuicile pe nesimțite le strecura spre puşcaş: boierul plăteşte! Şi tutunul, ori lipsea, ori nu lipsea din chimir, un pac nu strica: boierul plăteşte! Şi zîmbea cu fața rumănă ca o lună plină, aşa de fericit, că n'aveam ce face, tăceam şi plăteam cu voie-bună...

De-altminteri aveam şi de ce. Pîndele, vînătorile noastre erau foarte fericite. Marin cunoştea cotloanele cele mai ascunse ale sălbătăciunilor şi mă strecura cu luntrea spre ele,

încet, cu fereală, cu un meşteşug de care mă minunam totdeauna. Balta, pe de altă parte, gemea de rațe, de găinuşi, de dupli, – de toate neamurile zburătoare şi fricoase, cu ochii rotunzi, cu gîturile lungi, tremurătoare şi lucii. Şi parcă şi vînătorul meu avea ceva din mlădierea aceea a gîtului, uşoară, cu fereală şi cu teamă, şi ceva din privirea pătrunzătoare, rotundă, ascuțită, verde ca şi apa stătătoare a iezerului, privire care mă neliniştea.

Într-o săptămînă, patima pîndei, a vînatului bălții, îmi intrase în suflet, în sînge, în simțuri. Veneam în galop întins, cum da soarele spre asfințit, treceam repede prin crîşmă, unde mă aştepta Marin şi gălăgiosul sfat al lui Sandu, umpleam pentru puşcaş o gărăfioară de țuică şi plăteam două pacuri de tutun, şi ne coboram spre pînza stufăriilor. În liniştea bălții întinse, țipătul singuratic al unei paseri deştepta ca un răcnet singurătățile şi mă făcea să tresar. Cu ochii deschişi mari, cercetam văzduhul la linia pămătufurilor roşcate, spre asfințitul înflăcărat, ori cărările lungi în trestii, ori bolțile întunecoase ale sălciilor, în care se cerneau stelele, florile de lumină, şi inima-mi bătea grăbit cînd un fir de papură sau de mlajă se clătina. Acum puteam să deosebesc clătirea domoală a vîntului, de fiorul uşor, sfios, pe care-l da strecurarea paserei de apă.

Deosebeam acum cu urechea şi zborurile ca izbiri de vînt ale rațelor, de fîlfîirile moi, abia auzite ale stîrcilor, ori de sfîrîiturile de aripi ale cristeilor de papură; deosebeam bine şi strigătul vulturilor care se roteau în văzduh, după pradă, de răcnetul de trîmbiță al bîtlanilor, de gîgîirile aspre, scurte, ale gîştelor vinete. Şi toată vremea cît stam în luntre, cu puşca în mînă, eram cu ochii mari la pîndă, cu inima gata să zvîcnească înfierbîntată, fără nici o simțire alta, fără nici un gînd.

Marin îmi da desluşiri asupra acestui vînat pătimaş, cu glas domol, cu cuvinte întrerupte, cum îi era obiceiul. În răstimpurile mari de tăcere, pîcîia din pipa totdeauna plină. Cînd sfîrşea, o umplea din nou, dar, înainte de a o aprinde, îşi

dregea gustul cu un gît, două de țuică.

Cîte puțin, cîte puțin, deşi greu, ne mai împrietinirăm, şi aflai ceva şi din trecutul care aşa de tare îi amărîse sufletul.

Boierul vechi, „ăl de-a murit", boierul Leonida, cum îi zicea Marin, îşi făcuse de cap o viață întreagă. Dusese pe oameni numai în răcnete şi-n sfîrcul harapnicului. Şi pe toți îi domolise, îi frămînta ca pe nişte robi. Şi de la acela, de la bătrîn, i se trăgea puşcaşului meseria aceasta fără hodină, de pescar şi vînător, de care nu fusese niciodată bucuros, dar care la sfîrşit îi intrase în sînge cu miasmele, cu frigurile, cu duhurile bălții. Şi de la acela i se trăgea şi durerea cea mare din tinereță – despre care el nu-mi spunea nimic lămurit, dar pe care eu totuşi parcă o înțelegeam, căci era vorba, în această durere, şi de nevasta puşcaşului, care de pe atunci a murit, aşa, s'a dus, „numai de foc şi de amar!"

Şi-acuma, cu stăpînul acest tînăr, vînătorul n'avea nimic desluşit. Cel puțin mie nu voia să-mi spuie nimic. Şi nu înțelegeam ce putea să aibă, pe cîtă vreme „boierul lui" nici nu sta la moşie; venea numai aşa, toamna, pe-o lună, două.

— Ce ai cu el, neică Marine?,..

— Eu? Cu el? Nimic! Cînd vine, îi duc vînat şi peşte, atît. Şi pentru asta îmi dă voie să mă hrănesc din bălți un an, că numai atît mi-a rămas: puşca şj căsuța...

Mă privea ostenit, cu fața întunecoasă, cu ochii verzi, rotunzi, şi dădea din cap.

Într-un rînd îmi zise scurt:

— Şi dumneata te-ai teme ca şi mine...

— De ce să mă tem? Zici că n'ai nimic cu el.

— Dar cu celălalt parcă ce-am avut? A avut el!... Eu n'am avut nimic!

— Ei!...

— Cum ei? Nimic. Atît!

Dintr-atît nu puteam înțelege nimic. Omul era cu sufletul prea închis, cu inima împietrită, cu o ură veche, ascunsă, care nu se mai domolea. Şi cu toate că mă purtam bine cu el,

ceva din amarul lui parcă mă ajungea şi pe mine; mă privea cum îşi privea vînatul, cu ochii sticlind uneori; cîteodată nu-mi răspundea la întrebări. Toată fiinţa lui uscată, cu barba zbîrlită, cu ochii adînci, neînţeleşi ca apa Iezerului, era plină de neîncredere, de pornire asupra ciocoiului, care-l lăsase cu puşca şi căsuţa numai, şi care-i făcuse un rău mare, odată, în tinereţă poate.

Şi orice-aş fi făcut, şi eu eram un ciocoi. Oricît se stăpînea el, – pătrundea ceva ascuţit, ceva nemulţămit din vorba lui, ceva care mă tulbura, – şi cu o sfială ciudată mă uitam la mîinile uriaşe, negre, cu degetele noduroase.

Încet-încet trecură însă acestea. Şi el încet-încet uita pe *boier.* Începeam să-i fiu un tovarăş, după ce-i fusesem un învăţăcel, şi parcă se mai domoli faţă de mine, cînd, la sfîrşitul săptămînii, îi strecurai în palmele care mă înfricoşaseră două piese de cîte cinci lei.

Îi scăpărară ochii, într-un fulger verziu. Apoi mă privi mulţămit, cu un zîmbet:

— Să trăieşti, boierule, să-ţi dea Dumnezeu sănătate... Asta nu-i pentru mine...

— Dar pentru cine?...

Deodată ridică ochii şi mă privi. Apoi îşi coborî încet pleoapele, cu luminile spre botul pipei, şi nu-mi răspunse. Voia totuşi să-mi arate că l-am ajuns la inimă, că-mi era recunoscător. Începu a mormăi, şi tuşi de cîteva ori:

— Ştii ce, boierule Niculiţă? Dimineaţa n'ai venit niciodată la baltă...

— Nu.

— Ei, atunci nu ştii nimic. Dimineaţa este ce este... Eu, şi la vînat şi la pescuit, dimineaţa fac treabă... Şi sara pică, nu-i vorbă, – dar n'are a face! Ai vreme dimineaţa?

— Am, neică Marine, cum nu?...

— Ei, atunci să vii intr-o dimineaţă. Mîne, dacă vrei. Şi să te plimb eu pe apă... Aoleu! Maică-măiculiţă, dimineaţa să vezi frumuseţă...

Şi se scărpină în cap, cu pipa în colțul gurii, cu privirile o clipă încălzite.

Pe mine mă înfiorau neliniştea, nerăbdarea, făgăduiala unei vînători cum n'am mai văzut, şi-mi luceau ochii de bucurie.

— Atunci mîni, o să vin mîni negreşit.

— Să vii, boierule, că n'o să-ți pară rău!...

Şi începu a vîsli mai vioi, trecîndu-mă prin tufele de trestii şi papură, spre mal.

Sara de vară împînzea taina-i fumurie peste Iezer. Marele pod de fier, departe, părea o panglică lungă, albă, întinsă pe sub cerul albastru.. Din fund, din urmă, se înălțau aburii uşori, leneşi, ai apei stătute; un vînt abia simțit aducea miasmele ascuțite, calde ale mîlului şi ale stufăriilor putrezite.

Omul vîslea, încordîndu-şi grumazul; scuipa în palme, trăgea de mănunchiuri, şi apa plescăia uşor, apoi rămînea în urmă tremurînd în cercurele.

Tresării.

— Boierule, să nu te superi... Sînt aşa eu, un om prost... Parcă ce învățătură am?

— De ce să mă supăr, neică Marine?

— Apoi uite, eu nu pot aşa, să vorbesc, să spui multe şi mărunte... Eu mai mult tac, eu sînt fire închisă... Vai de sufletul meu... Ce am pătimit, numai Dumnezeu de sus ştie!

— Bine, neică Marine, pentru asta nu mă supăr eu. De ce să mă supăr?

— Nu, da' vezi, să nu-ți închipui... Asta... Sandu e vorbă lungă...

Deodată se opri, scuipă o dată tare în palme şi nu mai zise nimic. Trăgea mai cu încordare. Parcă-i părea rău şi de ce spusese. Iar eu mă gîndeam la o cumplită deslănțuire de patimi, care a fost cîndva, odată, cu boierul cel bătrîn, „ăl de-a murit".

III

M-am sculat cu noaptea-n cap; de-abia trecuse miezul nopții. Dragomir, care, de cînd cu rătăcirile mele, mă îngrijea ca pe ochii din cap, dăduse porunci de cu sară, şi calul era gata la scară. Cînd mă simți, prin întuneric, necheză uşurel, dulce, şi-mi atinse cu botul umed mîna întinsă.

Grăjdarul strînse chinga. }mi pipăii torba, cercai oțelele puştii şi mă avîntai în şa.

Noaptea era caldă. Pete mari de nouri acopereau stelele. Bărăganul tăcea, desfăşurîndu-se ca o mare împietrită în necunoscutul depărtării. Nici glas de om, nici trîmbițare de cucoş, nimic; umbra din fața mea făcea un zid, care se retrăgea cu repejune, pe măsură ce calul înainta în trap iute.

Eram nerăbdător, dădeam pinteni fugarului. Nourii de pe boltă se îngroşau, mîncau albastrul cerului; cînd boarea lină a bălții prinse a-mi mîngîia fața, simții o picătură de ploaie pe obraz.

„Are să ploaie! gîndii. N-am făcut nimic!" Şi o părere mare de rău îmi înnegură sufletul, parcă încercam o grea pierdere.

Grăbii pasul calului prin întunericul adînc. Satul cu moşiroaie neclintite izvorî deodată aproape de mine. La margine, spre apă, crîşma lui Sandu n'avea nici un fir de lumină.

Îmi făcui o mulțime de gînduri.

Ce fac cu calul? Unde îl adăpostesc? În ajun, înainte de a pleca spre Sărățeni, mă înțelesesem cu Marin vînătorul să vin a doua zi de cu noapte, ca să avem vreme să intrăm în lunci, dar uitasem să spun lui Sandu să m'aştepte, să-mi adăpostească calul. Acuma ce era de făcut? Pînă ce se trezeşte la răcnetele mele, pînă ce se îmbracă, pînă ce iese – trece vremea. Vînătorul, iar, văzînd ploaia, crede că nu vin şi pleacă undeva. Dar dacă conteneşte pînă în zori-de-ziuă cernerea stropilor? Atunci să mă reped aşa, cu calul, pînă la baltă. Trebuie să găsesc pe Marin. Să vedem.

Şi pornii cu grabă spre locul unde ştiam că-i priponită luntrea. Zarea răsăritului, spre Dunăre, era închisă de un zid de întuneric. De sus, ploaia curgea tot mai deasă, măruntă şi caldă.

Găsii locul luntrii; luntrea însă lipsea. Cîteva bucăți de coşcovă, grămădite pe malul umed, ardeau încet, aprinse de cu sară poate de Marin, ca să-mi însemne de departe locul. Dar de ce lipsea luntrea? Să fi venit omul? A plecat pe baltă? Nu se poate, trebuia să mă aştepte. Poate încă n'a venit.

Pentru un vînător tînăr şi pătimaş ca mine, lucrurile acestea mici, nimicuri, aveau mare însemnătate. O neplăcere a tinereții, cît de uşoară, multe năcazuri îți aduce. Stam, îmi făceam socoteli fel şi chip, şi ploaia curgea deasă, îmi umezise obrajii şi mînile.

Întorsei puşca cu țevile în jos şi aşteptai. Bucățile de coşcovă ardeau încet, înăbuşit, fără flacără; din cînd în cînd pufneau şi împroşcau fire alburii de fum luminos. Îmi răsucii o țigară, o aprinsei de la un tăciune de jos, mă învălii mai bine în tunica subțire de vară, şi, coborît de pe cal, rezemat de şa, aşteptam gîndindu-mă. Dar noaptea se prelungea, – satul în urmă, Iezerul nemărginit înainte-mi, zăceau într'o tăcere de moarte; tremurul uşurel al ploii în stufuri abia-abia răzbătea pînă la urechile mele, şi eu nu ştiam ce să fac, cu aceleaşi întrebări şi presupusuri copilăreşti.

Deodată, întorcîndu-mă, zării o lumină lucind pe mal. Tremura ca o stea roşie. Acolo-i casa lui Marin, trebuia să mă gîndesc mai de mult. Acu ce puteam să fac, dacă ploua? Să mă duc pînă la el şi să-l întreb ce facem!

Trecui prin mîna stîngă frîul calului şi pornii, încet, lunecînd prin mîzga malului, spre căsuța vînătorului.

Nu părea departe de la foc, – dar mersei o bună bucată de vreme. În juru-mi, negura groasă a nopții slăbea.

Ajunsei. O căsuță joasă, acoperită cu stuf, care de-abia se desluşea prin întuneric. Lumina ieşea printr-o singură ferăstruie cît palma. Bătătura goală, curată. În dos, zaplaz, ogradă, grădiniță, care se bănuiau, dar nu se vedeau.

Strigai:

— Neică Marine!... şi aşteptai un timp. Nimeni nu ieşi.

Mă apropiai mai tare, cu calul după mine.

— Neică Marine!...

Cineva trase zăvorul uşii. Mă pregăteam să spun ceva despre ploaie, despre vînat, – dar rămăsei în loc cu gura căscată. Înainte-mi, la doi paşi, în uşă, cu gazornița în mînă, sta o fată, o fată să tot fi avut douăzeci de ani. Ridicase lumina deasupra capului şi cerca prin întuneric să desluşească pe cel ce strigase.

— Cine-i acolo? Taica nu-i acasă...

Apoi se opri. Mă văzuse bine. Voi să se tragă înapoi, ca înfricoşată de ceva. Eu făcui repede un pas înainte.

— Neică Marin nu-i acasă?

— Nu. Dumneata eşti boierul de la Sărățeni?...

Eu făcui un semn cu capul. Mă gîndeam ce-i pot spune. Ea îşi lăsase luminița în jos, în dreptul pieptului, şi flacăra îmi descoperea o față curată, oacheşă, sprîncenată, cu doi ochi minunați. Acum ochii aceia zîmbeau. Şi eu mă simții deodată străbătut de o înfiorare ciudată, acolo pe malul Iezerului, în noaptea care mă împresura, sub ploaia care şuroia de-abia auzit în juru-mi, în singurătatea aceea mare, în fața unei fete deodată, – a unei fete care-mi izvorîse înainte ca din pămînt, c'o lumină în mînă, cu doi ochi sprîncenați aşa de frumoşi. Ceva cald îmi umplu coşul pieptului, apoi căldura mi se sui în obraz şi în ochi. Pe buze îmi năvăli un roi de cuvinte îndrăznețe. Toată tinerețea înflăcărată, c'o dragoste iute, izvorîtă din întuneric, din necunoscut, mă pornea ca o izbire de val spre fata ce sta înainte-mi şi zîmbea.

Ea vorbi, coborîndu-şi deodată pleoapele:

— Taica s'a dus pe Iezer. A văzut că plouă şi a socotit că n'o să mai vii... Acuma s'a dus să cerce nişte coşuri pe care le-a lăsat de cu sară la loc bun...

Începeam să mă minunez de glasu-i blînd. S'a sfîrşit! Mă hotărîm din clipă în clipă, – şi-mi ardeau ochii în cap.

— Eu l-am aşteptat multă vreme la foc, şi mă miram de ce nu mai vine...

— Nu, s'a dus...

Mai făcui un pas. Ea se trase cu lumina îndărăt. Zisei repede:

— Uite, las calul niţel afară, şi eu, pînă una alta, intru de mă zbicesc de ploaie... M-a pătruns pînă la os!

Ea îmi făcu loc şi eu intrai. În urmă-mi şi lumina umplu încăperea scundă, descoperind vatra pe care mureau flăcările cîtorva găteje, şi păreţii curaţi, şi lada din fund, cu zestrea ridicată pînă sus în grindă. – Şi dragostea, fiorii fierbinţi pe care tinereţea mea îi aştepta de mult, mă învăluiră ca flăcările unui rug. Era de vină şi ploaia, şi noaptea, şi necunoscutul fioros al locului, şi lumina care descoperise ochi aşa de mari şi de negri... Fata, în rochia-i de stambă albastră, în cămaşa-i albă cu altiţe, încinsă tare cu brîu îngust, pieptănată strîns, cu cosiţe, mă privea cu ochi de întuneric, şi nu ştia ce să spuie. Pusese lîngă vatră gazornița şi mă privea cu frică parcă.

Zisei iar repede:

— Bine, eu nu ştiam că neica Marin are fată mare... Şi încă aşa fată!... Mie nu mi-a spus nimic...

Ea tăcea, c'o mînă la bărbie, cu ochii întorşi spre foc.

— Cum te chiamă?

— Chiva!

Eu mă gîndeam: „Ce să mai spun?"

— Am să vorbesc cu neică Marin, să nu te mai ţie aşa ascunsă...

— Nu, nu! răspunse ea pripit; să nu-i spui nimic!

Şi în glas deodată i se deşteptase un fior de spaimă.

— De ce?

— Mă ucide taica, cînd o afla că ţi-am dat drumu-n casă...

— Atunci de ce mi-ai dat drumul?...

Ea parcă sta la îndoială:

— Dacă zici că te-a pătruns ploaia...

Şi ochii mari, întorşi spre mine numai o clipită, luceau cu bunătate.

— Bine, Chivo, pentru asta, pentru că ți-a fost milă de mine, să ştii că am să-ți cumpăr o păreche de cercei...

Ea tăcu, apoi zîmbi.

Urmă un răstimp de tăcere. Un cucoş trîmbiță înăbuşit, afară. Întunericul din ferestruică slăbea. O căldură ciudată mă învăluise; sîngele îmi năvălise în obraji. Nu mai puteam spune nici o vorbă; nici nu aveam ce spune. – Făcui un pas; fata tresări. Întinsei brațul drept, o apucai de mijlocul strîns tare cu brîul. O simții că se trage îndărăt, încordată din grumaz cu putere. O apucai şi cu stînga. Ea-şi trăgea capu-ndărăt, albă la față ca varul deodată, cu gura strînsă, fără nici o vorbă. Apoi brațul drept, pe care mi-l pusese în piept, slăbi, căzu. O cuprinsei tare, îi sărutai pleoapele. Ea tot îşi ferea fața. Şi brusc îi simții buzele într'o arsură de foc, iute, – pe cînd ochii i se aprinseră într'o văpaie neagră.

Şi-n glas dintr'o dată parcă-i tremura o durere:

— Vine taica de-acum... Se face ziuă... Stăi! Uite, i s'aude şi glasul...

Deschise grăbit uşa. – Iezerul pînă în depărtări mari fumega aburi calzi în revărsarea umedă, posomorîtă a zilei. Un glas striga cine ştie unde, prin luncile întinse, – un răcnet prelung, înfiorător, care tremura în scăderi şi creşteri, pe cărările din trestii, prin bolțile sălciilor.

Fata zise domol:

— De-acuma vine...

Eu aşezam frînele calului. Întrebai:

— Ce strigă?... Ce-zice?

— Nu zice nimic. Strigă aşa. Trebuie să mă duc să iau peştele pentru mîncare...

Ochii negri mă fulgerau numai cîte o clipă, după aceea se plecau iute în jos. Umerii obrajilor, înainte albi, acuma se rumeniseră ca floarea mărului.

Voiam să mai spun ceva. Întinsei iar brațul, dar ea se trase

scurt îndărăt.

— Vin mine dimineață! rostii eu cu glas tremurat.

Ea nu răspunse îndată. Apoi şopti, fără să se uite la mine:

— Mîne nu, e duminică; taica stă acasă...

— Atunci vin luni... tot pe astă vreme...

Ea tăcu. Se întoarse şi intră repede în casă. Închise uşa, puse cu zgomot zăvorul. Lumina se stînse. Iar în răsărit, prin îngrămădirile de nouri zdrențuiți, curgeau izvoarele de foc ale zorilor trandafirii, peste apa şi peste munții de neguri din baltă. Ploaia tot cădea, dar din ce în ce mai rărită, glasul aspru din lunci contenise, – şi în liniştea care învăluia singurătatea, prin ceața nelămurită a zorilor, încălecai şi pornii ca alungat de ceva spre Sărățeni.

IV

Dragostea înflăcărată, cea dintăi dragoste, mă ardea! Tremuram ca scuturat de friguri în odaia mea, singur, pe cînd afară ploaia tot cădea. Şi mă gîndeam la fiecare clipă a vremii cît stătusem față în față cu Chiva, la fiecare clipă, la fiecare privire, şi la sărutarea de foc care-mi ardea încă buzele, care îmi pătrunsese fierbinte, aprigă, în tot sîngele. Acuma, departe de fată, mă gîndeam că puteam fi mai îndrăzneț decît fusesem; îmi era dor de ea, de ochii care mă săgetaseră în răstimpuri, de sărutarea a cărei beție mă stăpînea încă. Parcă simțeam în vîrfurile degetelor căldura trupului plin şi tare, parcă simțeam tot trupul mlădios la piept, – şi aveam numai un gînd stăpînitor, numai o dorință pătimaşă.

Cea dintăi dragoste! Numai din cărți, numai din vorbe cunoşteam dragostea. Visam şi eu, precum se visează, o fecioară subțirică, ş-un colț de pădure, ş-o pajişte de flori, ş-un izvor care murmură în taina înserării, şi şoapte, şi făgăduinți, – şi cît de deosebite erau închipuirile mele de această boală grabnică, arzătoare şi dulce, care mă purtase

dintrodată spre fata unui vînător de pe malul unei bălți, din două vorbe, dintr'o privire! Şi cît de repede se petrecuse totul! Nu mă mai puteam reculege; nu puteam să mă gîndesc la nimic. Gîndurile mi se împrăştiau, apoi se adunau într-un singur punct, – şi deodată răsărea fata înainte-mi, înaintea ochilor închişi pe jumătate...

Îmi făceam planuri, rosteam în gînd vorbe pătimaşe. Şi vremea curgea încet-încet, ca picurii ploii care cădeau domol din streşină. Voiam să încalec, să plec; mă răzgîn- deam; ar fi fost o nebunie. Şi n'aş mai putea să spun cum am petrecut noaptea spre duminică, cît de bolnav am fost ziua următoare toată, şi noaptea cealaltă care nu mai ajungea la miezul ei, care mă chinuia în friguri cu fiecare clipă. Ştiți, dacă sînteți oameni, ce este dragostea aceasta care-ți răscoleşte simțurile şi-ți tulbură mintea!

Luni, înainte de revărsatul zorilor, călăream în galop întins pe Corbul meu, prin întunericul cîmpiei nemărginite, subt un cer limpede, fără lună, plin de luminiți de aur. Mergeam repede tare; vîntul zborului îmi vîjîia pe la urechi.

Cum sticli în depărtare Iezerul, îmi potolii fuga. Cotii satul pe departe, şi pe mal, în galop moale, mă întorsei spre căsuță, călăuzit de lumina care ardea acum ca şi întîia oară.

Mă gîndeam cu inima strînsă că poate Marin n'a plecat pe baltă, – şi atunci ce fac eu? Mă mai gîndeam că fata nu mi-a răspuns nimic cînd am plecat, şi-atunci ce va fi de sufletul meu? Şi prin cap îmi treceau încă multe gînduri, care veneau şi mă părăseau în zbor de furtună, ca nişte paseri spărioase.

La o bătaie de puşcă descălecai şi-mi apucai calul de căpăstru. Mă apropiai încet, cu răsufletul greu, şi inima mi se zbătea cu tărie în coşul pieptului.

Lăsai calul singur. Mă apropiai, mă oprii lîngă uşă. Voii să strig. Pe cine să strig? Poate-i acasă puşcaşul. Şi nici n'aveam glas în gîtlej.

Tresării deodată. Glasul Chivei întreba chiar lîngă mine, îndărătul uşii:

— Dumneata eşti, taică?

De-abia putui îngîna:

— Nu, Chivo, eu sînt, deschide…

Nici un răspuns. Poate sta la îndoială; poate se gîndea să nu-mi dea drumul; şi iar rostii rugător:

— Nu mă cunoşti, Chivo?…

Atunci, scurt zăvorul scrîşni; şi deodată îmi răsări în față fata, cu ochii întunecoşi sticlind în lucirea de lumină care năvălise în prag odată cu ea. Era palidă, cu dinții strînşi, ca în clipa cînd o sărutasem. Mă privea neclintită, nehotărîtă încă.

Tremuram de tulburare. Întinsei mînile. Ea se trase îndărăt, brusc, ca izbită de ceva. Gemu încet:

– Are să te găsească taica! dar aşa de încet, ca de-abia auzii.

Şi cînd intrai în tindă, îmi puse mînile în piept şi începu a mi se zbate în brațe. Apoi dintrodată se linişti, mi se lăsă pe piept, mă cuprinse de după gît ş-o simții caldă, c'o răsuflare fierbinte care mă amețea.

V

O pace mare îmi stăpînea acum sufletul. Întors acasă, ieşii la cîmp, ca să supraveghez clădirea girezilor de grîu. Stătui de vorbă vesel, ca niciodată, cu Dragomir, care era tare mirat de această *considerație,* cu care nu era obişnuit din parte-mi. Făgăduii oamenilor țuică, şi multă vreme îi privii cum se mişcau vioi printre snopii aurii, cu țăpoaiele, cu brațele, cu glasuri puternice, cu glume vesele.

Pe la toacă, pornii spre Iezer în trap leneş. Domnul Sandu, crîşmarul, mă aştepta în prag cu mînile în şolduri, zîmbindu-mi cu obişnuita-i prietinie.

— S'a întors iar vremea bună, boierule! Ce mai zici? Te aşteaptă neica Marin…

Şi vînătorul ieşi îndată tropăind cu cizmele-i grele, privindu-mă iscoditor cu ochii lui verzi şi rotunzi. Zise cu vocea-i joasă, ostenită:

— *Atuncea* n'am aşteptat... Era vremea urîtă... Ştiam că n'ai să vii.

Şi cum mă privea, o nelinişte ciudată mă învălui ca o negură, dintrodată. Îmi întorsei privirile în altă parte, spre calul pe care-l ducea Sandu la grajd. Figura amărîtă şi aspră a vînătorului, însă, iar mi se arătă; îmi întorsei ochii, cercetîndu-l. Nu bănuieşte nimic? N-a simțit nimic?

Nu bănuia nimic; nici n'avea de unde să bănuiască. Liniştit, îşi umplea pipa cu tutun. Şi-o puse în gură şi mă privi lung:

— Ce ai dumneata, boierule Niculiță? Nu te simți bine? Parcă eşti tras la obraz... Eşti ostenit?

— Da, am umblat mult pe cîmp...

Ostenit însă nu eram, şi nu înțelegeam ce puteam avea, – de şi greutatea, negura care mă învăluise, mă apăsa încă.

Fără voie, ținteam cu ochii mînile uriaşe şi pline de noduri ale puşcaşului. Şi dintrodată simții frica mînilor acelora mari, care m'ar fi putut strivi într'o clipă; frică de ele şi de mînia multă vreme închisă, care ar fi putut să izbucnească dintrodată şi să se abată şi asupră-mi.

Asta o simțeam însă nelămurit numai, în clipele acelea, în fundul ființii mele, ca o adiere slabă, ca un tremur uşor.

Apoi se întoarse Sandu crîşmarul, dădu țuicile zîmbind, dădu pacul de tutun şi-şi puse mînile-n şolduri:

— Boierule, am pus la fript un pui şi-ți fac şi o ciorbă de crap, adus din Iezer de neica Marin... Ceva ca la un restaurant, pe onoarea mea, îți spun eu... Şi întinse arătătorul, ca şi cum voia să mi-l dea mie.

Am umblat pe baltă în sara aceea şi-n multe seri următoare. Dimineții le nu prea aveam vreme. Mă întreba Marin:

– De ce nu vii, boierule, cum ne era vorba, într'o

dimineață?... Atunci să vezi vînat!

– Apoi, vezi, neică Marine, o să viu... Dar mîne dimineață nu prea am vreme...

Mă uitam cu sufletul strîns într'o parte şi adăugam îndată cu hotărîre:

— Nu. Mîne am treabă multă, nu pot veni...

Înspre zorile răcoroase, în fiecare dimineață, Corbu mă aducea ca vîntul spre Iezer. Dacă era lumina stinsă la căsuța de pe mal, mă întorceam domol, gînditor, cu inima grea; dacă lumina era aprinsă, mă străbătea în suflet ca o undă de fericire. Veneam încet, pe jos, cu calul după mine, cu frîul trecut prin stînga, şi glasul moale, înfiorat, întreba ca totdeauna, aproape, îndărătul uşii de brad:

– Dumneata eşti, taică?

Şi inima mi se zbătea tare în piept ca o pasere rănită.

Pe urmă, tinerețea noastră nu putu răbda diminețile cînd gazornița trebuia să rămînă stinsă.

Într-o coşcovă, subt o înfundătură de mal între ierburi crescute pe pămîntul grămădit în țesătura de papură şi trestii, venea Chiva tremurînd, cu ochii mari ațintiți, cu urechea atentă la cel mai uşor zgomot al împrejurimilor. Tremura, gemea încet cînd o cuprindeam în brațe, şi se lipea strîns de mine. Totuşi de multe ori obrazul îi era alb ca varul şi înfiorat de răceală.

O întrebam încet:

— Ce ai, Chivo?...

Şi ea de-abia putea să-mi răspundă:

— Ah! De-ar afla taica... de-ar afla taica... ar fi amar de mine! Tare mă tem de mînia lui...

Şi frica ei o încercam şi eu, mai îndepărtată, mai slabă, ca o nelinişte în fața necunoscutului.

Iar pe fată o iubeam cu tot focul celor douăzeci şi doi de ani ai mei. Nu-mi mai păsa nici de treburile moşiei, nici de afacerile celelalte ale tatii, nici nu mai ceteam măcar scrisorile care-mi veneau de la Bucureşti; eram ca într-un vis frumos,

din care voiam să nu mă mai trezesc.

Dragomir îşi mişca cu bucurie mustăţile lungi, mă lăsa cu dorurile mele, mă primea vesel, mă petrecea cu ochi şireţi cînd plecam, – şi-şi făcea afacerile. Dar de ce putea el face în lipsă-mi, nu-mi mai păsa. Voiam să mă lase în pace toată lumea, de altceva n'aveam trebuinţă.

Şi fata părea că n'are nimic în viaţa ei decît ceasurile şoaptelor de dragoste. Cu frică venea ori mă aştepta, cu teamă se despărţea de mine. Era acum trasă la faţă, îi luceau ochii ca de o suferinţă ascunsă; cu ruşine, cu umilinţă, deseori se uita la mine, şi frica, frica de mînia puşcaşului de multe ori tresărea din fundul fiinţii ei puternice, în vorbe şoptite cu ochii mari, şi atunci peste dragostea noastră parcă trecea o suflare rece.

Era o fată simplă, vorbe frumoase nu putea spune, însă toate simţurile ascuţite îi dădeau o înţelegere ciudată a lucrurilor. Vedea bine că a făptuit o greşală, că boierul tînăr care o iubea trebuia numai să treacă prin viaţa ei, – dar ce putea să facă? Ceva mai tare decît frica şi decît cunoştinţa limpede a greşalei, focul tinereţii, îi năvălise în toată fiinţa, şi cu ochii închişi se lăsa ca-ntr-o prăpastie. Şi pentru mine erau surprinderi mari vorbele ei întretăiate, întunecate, sfioase, cu care-mi spunea acestea şi mă făcea să înţeleg că n'aştepta nimic de la mine.

Într-un rînd, în zori, în ascunzişul pădurii de trestii şi verdeaţă, îmi zise cu glas tulburat:

— Taica poate să şi afle tot, – parcă nu mă tem de nimic... Eu am să-i spun *atunci* că altfel nu se putea...

— Cînd *atunci?*

— Cînd o afla... Mi-e frică, tare, dar atunci poate n'o să mă mai tem... Şi pe maica a zdrobit-o cu călcîiul cizmei... şi răcneam şi eu, parcă voia să mă ucidă şi pe mine, aşa era de mînios... Dar pe maica n'a ucis-o, – a murit ea mai tîrziu de inimă rea... Eram copiliţă mică tare, dar ţin minte...

— Şi de ce, Chivo? Ce s'a întîmplat?

— Eu am înțeles tot, răspunse fata, privindu-mă cu un zîmbet sfios. Mama a trăit cu boierul cel bătrîn... Şi taica striga că mă omoară şi pe mine, că nu-s copilul lui, că sînt spurcată şi mă dă la cîni... Am înțeles tot. Şi pe urmă maica a murit!...

Eu o priveam cu nelinişte. Înțelegeam acum şi întunericul din sufletul puşcaşului, şi, poate, şi simțirea mai deosebită a Chivei. Dar greşala tinereții mele o vedeam nelămurită încă: nici nu puteam s-o înțeleg; cumplitele lucruri neguroase de demult, totuşi, îmi trimeteau o adiere de durere din mormîntul trecutului.

Iar Chiva, alături, se gîndea cu ochii negri, mari, nemişcați. Deodată zise cu glasul moale:

— Şi maica a păcătuit cu stăpînul cel vechi al moşiei... Acuma, parcă-i un blestem!...

Începu a rîde întorcîndu-şi fața spre mine:

— Lasă, Niculiță, nu-i nimic; poate n'o să mai afle nimeni!

Şi închise ochii, plecîndu-se spre mine, ca s-o sărut.

Înfiorat, amețit de dragoste, pornii spre Sărățeni călare, prin lumina nehotărîtă a zorilor. Şi în minte deodată, într'o lumină de vis, răsări mama Chivei, o umbră, şi fantoma boierului bătrîn. – A fost atunci, demult, o dragoste care poate semăna cu a mea, şi boierul a zdrobit două vieți fără remuşcare, fără să-şi dea sama poate. Şi acum, poate zdrobeam şi eu o viață, viața fetei lui Marin, poate a fetei celorlalți doi ce nu mai erau... Ce putea să fie? Ce putea să se întîmple?

Un sfîrşit dragostei mele încă nu-mi închipuiam. Toate zilele de dragoste ale trecutului îmi stăteau în suflet ca o lumină; fiecare clipă se întorcea cu fericirea ei nețărmurită, făgăduind un viitor care trebuia să curgă fără sfîrşit – după cum fără sfîrşit îmi închipuiam că va fi flacăra tinereții mele. – Dar tresării ca dintr'un vis: îmi răsărise înaintea ochilor icoana vînătorului, amărîtă şi aspră...

Înainte-mi, pînă în depărtări nemăsurate, în perdele de

neguri, se întindea Bărăganul drept, fără o ridicătură, fără un arbore. Călăream singur subt un cer nemărginit, cu dragostea şi cu nelinişştea; un vînt slab îmi mîngîia şi-mi răcorea faţa.

Un canton, undeva departe, sună de două ori trist, prelung, în nemărginire. Şi cele dintăi raze ale răsăritului fulgerară spre negurile depărtării.

VI

Dragostea mea a durat pînă către începutul toamnei. Veneam înainte de revărsarea zorilor pe Iezer, pe furiş ca un hoţ, ocoleam pe departe satul, legam calul la marginea stufăriilor, şi, cu inima bătînd, ca totdeauna, mă îndreptam spre ascunzişul cunoscut. Pe bălţile întinse stăpînea pacea, numai din cînd în cînd trecea pe sus un freamăt de aripi sau un ţipăt scurt, singuratic. Chiva mă aştepta, în rochia-i de stambă, în ghetele-i cu tocuri nalte, pieptănată strîns cu cosiţele în cunună, cu ochii lucind. Cum mă alăturam de dînsa, zîmbetul îi lumina toată faţa şi întindea spre mine amîndouă mînile cu palmele întoarse, ca spre apărare.

Nimeni nu bănuia nimic. Locurile bătute de pasul calului meu erau fără sate, fără oameni, – şi nimeni nu putea să bage de samă venirile şi plecările mele.

Spre sară soseam pe drumul obişnuit şi poposeam fără grijă la crîşmă lui Sandu. Îndată fostul caporal îmi sărea înainte cu ţuicile şi cu tutunul lui neica Marin, îmi vorbea despre cele mai felurite lucruri şi-mi zîmbea ca un prietin vechi. Vînătorul nu lipsea niciodată; se mai dezgheţase faţă de mine; pînă la baltă şi pînă în luncile de sălcii, îmi spunea cîte ceva şi mă întreba ce se petrece prin lumea asta mare. Apoi, cum dădeam în locul pîndei, tăceam amîndoi, cu ochii aţintiţi, cu urechile atente la cele mai uşoare zgomote, cu degetele pe trăgaci. Acuma începeam să uit că el e tatăl Chivei. Alături nu-i văzusem niciodată, nici n'auzisem glasurile lor

amestecîndu-se.

Dar iată că într'o zi, după ce descălecai şi intrai în crîşmă, Sandu îmi zîmbi cu înțeles: parcă voia să-mi spuie ceva tainic, să mă întrebe un lucru deosebit, şi nu îndrăznea. Marin, la locu-i obişnuit, îşi desfunda țeava lulelei, îmi dădu bună-ziua cu glasu-i încet şi-şi căută de treabă. Nimic nu putea să mă neliniştească. Dar domnul Sandu Popescu voia să-mi spuie ceva şi nu putea. Totuşi, cînd pornirăm spre baltă, îmi făcu un semn din ochi spre puşcaş.

Îmi făceam felurite gînduri. Poate m'a simțit el, sau altcineva, şi-mi da de veste să mă feresc, sau poate chiar vînătorul căzuse la bănuială. O neliniște uşoară îmi plutea pe suflet, şi băgam de samă la toate mişcările lui Marin.

Nimic deosebit. Deslegă priponul ca totdeauna, vîsli cu liniște, mă strecură lin prin aceleaşi cărări ale pădurilor de trestii, şi încet furişă luntrea pe sub bolțile sălciilor. Doar că-mi vorbi mai puțin ca de obicei; dar asta nu se întîmpla numai acum.

La întoarcere, la crîşmă, Sandu iar neliniştit, iar parcă nu îndrăznea. Însfîrşit, după plecarea lui Marin, cînd să încalec pe Corbu, se alătură de mine şi mă atinse uşor pe umăr:

— Boierule Niculiță...

— Ce-i, Sandule?

El mă privi zîmbind:

— Uite ce-i, boierule: ast' dimineață în zori, n'ai trecut dumneata cu calul pe la marginea satului, spre Iezer?...

— Da' ce-i?

— Nu-i nimic... Întreb. Vorbea un om aci, în cîrciumă, că te-a văzut... Dar eu ştiu că-n dimineața asta n'ai fost cu neica Marin pe baltă...

— Nu, n'am fost.

— Da' cu calul ai trecut?

— Dacă n'aveam nici o treabă pe aici, de ce să trec cu calul?

– Apoi da, asta spuneam şi eu lui neica Marin, că el

întreba pe rumîn dacă te-a cunoscut bine...

— A întrebat dacă m'a cunoscut bine? Nu, eu dimineața am alte treburi; nici n'am vreme să vin la vînat...

— Asta spuneam şi eu... Dar neica Marin întreba într-una pe rumîn... Omul spunea acum că nu poate şti, i s'a părut...

— Bine, de ce întreba? El nu ştia că n'am fost?...

Simții că prea întrebam şi răspundeam uşor. Trebuia mai bine să curm dintrodată ciorovăiala aceasta. Sandu, tot zîmbind, mă privea în ochi. Eu, acuma, tăceam.

— Apoi, asta-i, boierule, eu voiam numai să ştiu... Atît... Şi ochii lui şireți aşteptau parcă o mărturisire. Eu încălecai repede şi dădui pinteni calului. Iar pe drum, cu nelinişte, începui să-mi perindez prin minte toate mişcările şi privirile puşcaşului. Apoi mă gîndii la Chiva, la zorii de dragoste pe care abia-i aşteptam iar; şi iar îmi veni în minte chipul lui neica Marin... O mulțime de gînduri felurite, care însă nu puteau să-mi aducă nici o hotărîre, nici nu puteau să-mi oprească drumul de a doua zi noaptea, spre Iezer.

Mă dusei şi a doua zi, ca-ntotdeauna, cu puțină nelinişte, cu puțină grijă, făcînd un înconjur mai mare. Şi Chiva aştepta cu ochii lucitori, caldă, înfiorată, gemînd ca de durere cînd o strîngeam în brațe... Nelinişstea se risipi ca fumul.

A treia zi însă, cînd Corbu dădu pe obişnuita cărare de lîngă trestii, începu a ciuli urechile. Îl oprii şi descălecai, cu mîna pe puşcă. Şi prin întunericul care acoperea locul, prin aburii lăptoşi ai bălții, deodată simții pe Chiva lîngă mine. Mă cuprinse strîns cu brațele, îşi lipi buzele de gura mea, – şi tresării sub sărutarea-i fierbinte; parcă mă străbătea o arsură, ca şi în clipa întăia a dragostei mele.

Îmi zise încet punîndu-mi mînile pe umere:

— Stăi, nu te duce mai departe; întoarce-te... Şi eu numai ca să-ți spun m'am repezit..

Stam mut de încremenire. Ea mă privea prin întuneric, cu ochii lucind; parcă zîmbea, răsuflarea fierbinte îmi dogorea fața.

— Ce s'a întîmplat, Chivo?

— Nu ştiu... Ieri taica a tăcut toată ziua şi m'a cercetat cu ochii... Apoi, cînd puneam sara de mîncare, a zis deodată: „De ce ai slăbit tu aşa? De ce eşti trasă la față? Ce ai?" „N-am nimic, taică, ce să am?" Şi mi-a izbucnit în față sîngele... Atunci a zbierat la mine: „Mîncare e asta, ori ce e?" Şi m'a pleznit peste obraji cu palma, m'a izbit cu pumnul în piept... Eu stam doborîtă la pămînt... S'am înțeles că poate a aflat ceva...

— Nu, Chivo, nu te teme... Ce putea să afle?...

Vorbeam hotărît, dar din adînc mi se suia un tremur în glas. Fata începu a plînge, lăsîndu-şi fruntea în pieptul meu.

— Ah! Dacă află, dacă află, – atunci mă zdrobeşte şi pe mine cu cizma, ca pe maica... Se uita la mine cu sprîncenele lăsate pe lumina ochilor. Dacă află, mă ucide, mă aruncă în Iezer, Niculiță... Ah! Nu cunoşti pe taica, dar eu ştiu, eu am văzut!...

Lacrimile ei îmi ardeau mînile.

Voi să mai zică ceva; deodată o simții tresărind, îndreptîndu-se. Mă strînse de după cap, mă sărută repede de două ori pe ochi, cu geamătu-i uşor de durere şi de dragoste, se desfăcu şi se şterse în negura care izvora în valuri alburii din marginea bălții.

Eu îmi simțeam sufletul greu, plin de tulburare. Şi o întrebare, parcă scrisă cu sînge mi se zugrăvea înaintea ochilor: „E adevărat? Bănuieşte? A aflat?" Şi pe vîntul zorilor îmi veni un zgomot uşor de paşi, de glasuri. – Dar poate a fost o părere. – Ceva dinlăuntru îmi izbi inima, apoi mi-o strînse, fierbinte. Amețit, pusei piciorul în scară şi mă avîntai în şa.

VII

O dorință bolnavă de *a afla* mă chinuise toata ziua şi mă adusese întins, cu toată strîngerea de inimă, la crîşma lui

Sandu şi apoi la luntrea care aştepta ca întotdeauna.

Cercetasem cu ochii pe crîşmar, cercetam pe puşcaş: nu, parcă nu era nimic. Mă gîndeam. Un timp n'o să mai vin dimineţile; şi lucrurile se vor linişti, dacă este vreo bănuială. De ştiut *nu se putea* să ştie vînătorul. N-avea de unde. S'apoi era destul de liniştit.

Iată-l: cu pipa-n colţul gurii, deslegă frînghia, aşează opăcinele şi-şi potriveşte cu grijă puşca la botul luntrii. Mă priveşte în treacăt, să vadă dacă m'am aşezat bine, şi împlîntă în apa noroioasă o lopată. Ne urnim. Intrăm încet în papură, apoi pe cărarea din trestii.

Astăzi am cam întîrziat. Soarele asfinţeşte într'o îngrămădire mare de nouri albaştri posomorîţi. Printre trestii, pe dungi de apă, tremură luciri roşcate. Un zbor iute de raţe taie cu un şuier văzduhul, deasupra noastră.

— Astăzi n'o să întîrziem, neică Marine?

— De ce? N-o să întîrziem!...

Şi trecem încet-îneet, tot mai în adîncul Iezerului. Un freamăt lung, mii de glasuri deşteptate ale locuitorilor bălţii, înfioară stufăriile pînă departe, ca înaintea vremii rele. Şi la asfinţit, pe jumătate de cer cuprins de munţi de nouri, s'a arătat deodată un tighel de aur frînt, neregulat, pe toată marginea îngrămădirii întunecate. Parcă ar fi încremenit pe cer un fulger rupt, ca o ameninţare.

— Are să vie vreme rea, neică Marine!...

Vînătorul nu întoarce capul; vîsleşte încordat; şi din lulea se înalţă pînze uşoare de fum.

În asfinţit, nourii se sparg deodată, şi asupra Iezerului, prin spărturi, ţîşnesc izvoarele sîngeroase ale amurgului de flăcări. Balta neclintită pare de sînge, pînă la umbra neagră, depărtată a sălciilor.

Luntrea face un ocol mare prin apele înflăcărate. Apoi încet-încet lumina scade, pe cînd lopeţile sună cu lopăit de unde. Nourii în asfinţit se închid; umbrele se întind deodată, şi freamătul stufăriilor tace. Un bîtlan singuratic trece fîlfîind

rar pe departe. Din cînd în cînd țipă prelung, cu glas de trîmbiță.

Şi luntrea se strecoară prin marginea luncilor, intră iar în trestii, care foşnesc cu şoapte vii, înclinîndu-se, atingîndu-se. Ceața uşoară, ca răsuflarea caldă a unei ființe, a Iezerului, ne învăluie încet-încet, şi lumina scade; parcă aş privi printre gene împrejurimile.

— Neică Marine, unde ne oprim? Ar fi bine aici, la dreapta, sub sălcii...

Vînătorul parcă a tresărit, dar nu s'a întors. Pipa nu-i mai fumegă. Opăcinile bat apa mai cu putere.

— Mergem în altă parte?

El tace. Şi eu deodată simt vechea nelinişte înfiorîndu-mă din adîncul ființei mele, spre inima strînsă deodată, încălzită. Şi mă gîndesc într'o licărire de fulger la arătarea de dimineață a Chivei şi apoi la părerea ce am avut auzind zvoană de glasuri. Şi vreau să mă ridic, vreau să întreb, inima porneşte bătăi grăbite, – cînd scurt, luntrea intrată în stuf se opreşte într'o coşcovă. Marin se înalță, – şi, izbit întăi îndărăt, mă ridic şi eu şi păşesc pe pămîntul plutitor, între plante de apă cunoscute, lîngă un culcuş cunoscut... E locul întîlnirii! Şi deodată o lumină mă orbeşte, mă face să închid ochii, amețit. Am înțeles!

— Ai înțeles? zice greu Marin, răsărind lîngă mine. Ochii rotunzi mă privesc şi ard. Îi simt răsuflarea zgomotoasă. De ce mi-ai înşelat copila?...

Eu, cu puşca în dreapta, cu stînga în lungul trupului, îl privesc uimit. Şi ceva rece mă înfăşură, ca un şarpe ce mi se încolăceşte în jurul trupului. Mi-i gîtul uscat, limbra grea. Nu pot rosti nici un cuvînt. Şi înțeleg, înțeleg ce se va petrece! Îmi închipui şi ce s'a petrecut. Parcă prin urechea ațintită vine, cu adierea vîntului şoptitor prin trestii, un glas pierdut, cine ştie de unde, de la o ființă care se stinge în mlaştini, departe, sau care poate s'a şi stins:

— Niculiță! Niculiță!

Tresar. Şi într'o clipă, fără să vreau, întrebarea naşte:

— Unde-i Chiva? Ce-ai făcut cu ea?...

Puşcaşul rînjeşte; ochii rotunzi au sticlirea Iezerului. Şi deodată un glas, – un glas străin parcă, jos, ostenit, înfiorător, – glasul lui Marin totuşi, porneşte:

— Unde-i? Ce-am făcut? Ce-am făcut eu? Dar tu ce-ai făcut?... Şi iar rînji neclintit, lîngă mine. – Boierule!... ciocoiule! Şi tu, mă, ai făcut ca ălălalt, ca ăl de-a murit!... El mi-a ruşinat muierea, m'a sărăcit, m'a prigonit, – şi acuma ciocoiul iar s'arată!... Iar s'arată! Ce-ai făcut, cîine? Spune, cîine, de ce mi-ai ruşinat copila? De ce-ai ucis-o? De ce m'ai otrăvit?

Nici n'am puterea să mă clintesc. În glasul lui grozav, tremură o ură zeci de ani stăpînită, o ură mistuitoare, fără nume, ura unui întreg neam obijduit poate, şi văd, pricep foarte limpede că mă va strivi fără milă, căci nu este nici loc de scăpare, nici clipă de iertare.

Mînile, mînile mari, noduroase, cu vinele ca frînghii grămădite, mi se arată deodată, cu degetele răşchirate, înălțîndu-se spre mine, spre gîtul meu! Se mişcă, se mişcă încet, ca nişte animale întunecoase ce-mi vor strînge gîtul, şi înțeleg, într-un fulger de lumină, că dacă nu trag scurt cucoaşele, dacă nu plec iute țeava armei într'o clipă numai, şi dacă nu trag, – totul s'a sfîrşit. Degetele îmi vor cuprinde gîtul şi mă vor strivi!

Şi atunci nu ştiu cît a trecut, nu ştiu cît a trebuit groazei nebune care mă împietrise să-mi sloboadă răsuflarea, să-mi deştepenească mînile! Dar parcă a fost o veşnicie, – în care privii şi în largul Iezerului întunecos, plin de aburi, plin de taină şi de un întuneric crescut, în care totuşi se strecurau fîşii de sînge; în care mă gîndii şi la Chiva, care poate trăieşte, care poate-i întinsă cu brațele înainte în fundul apei negre, în mocirlă, printre ierburi...

Şi simții mînile grele, şi văzui ochii răi, lucitori, care parcă mă ardeau; țeava se aplecă şi degetul încovoiat al mînii drepte

tresări!

Un tunet lung, care cutremură adîncile lunci bătrîne, pocni. Şi mă prăbuşii şi eu ca într-un întuneric nesfîrşit.

Cînd deschisei pleoapele spre stele, lîngă mortul cu ochii neclintiți albi, simțeam încă în jurul gîtului strînsoarea unui arcan de fier.

(Din volumul „Mormîntul unui copil” 1906)

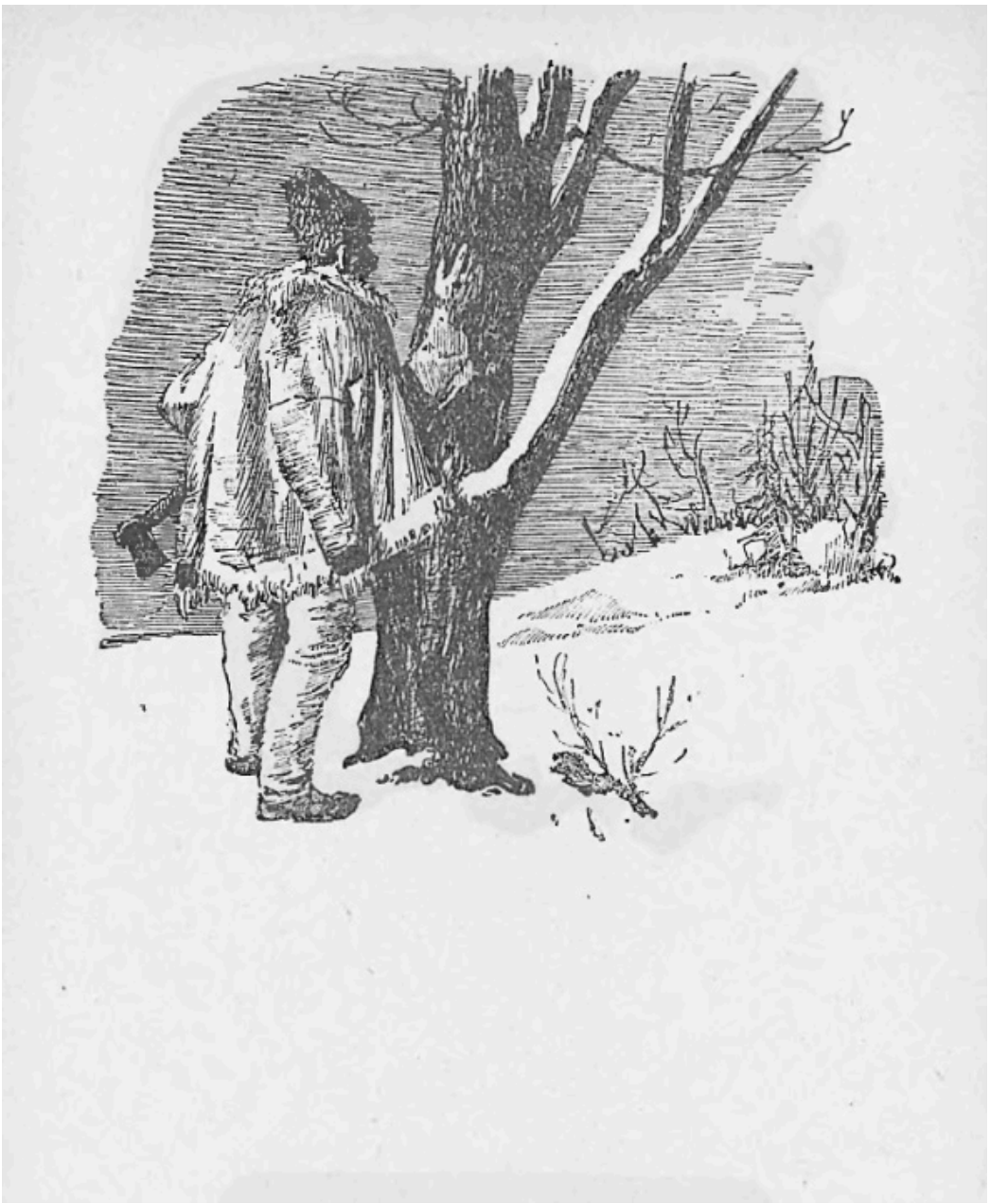

O UMBRĂ

Cînd am pornit din Iaşi cu trenul, vreme bună. Mă gîndeam, nu tocmai bucuros: are haz să petrecem un Crăciun sec; de-acu, tocmai la Bobotează dac-a ninge. Cam pe la toacă, însă, începu a fulgui mărunt, mărunt, ca o bură de ploaie. Un om de lîngă mine zîmbi şi-mi zise bucuros, parcă eram vechi prietini:

— Să ştii că are să se puie omăt.

Pe fereastra vagonului priveam cum fulgii sporesc, cum se învîrtejesc, cum cad apoi lin, cum ţes pînză albă pe cîmpii, pînă la pădurile negre de sub pîcla zării.

Mă cobor din tren bucuros, mă înţeleg repede c-un birjar, aburc pe capră sipeţelul cu cărţile şi cu albiturile, – şi pornim. Aşa, cam pe la zece ceasuri din noapte, mă gîndeam eu, ajung acasă. Tata poate a adormit cetind gazeta; dar mama de bună-samă că-i trează. Cînd a striga birjarul la poartă, am să-i zăresc umbra, prin perdelele luminate ale geamurilor!

Mi-am îmbrobodit bine în glugi capul, mi-am vîrît mînile în mînici, m'am strîns cum am putut; şi birjarul într-una îşi îndemna caii şi-i plesnea cu biciul. Eu priveam la cernerea de fulgi din juru-mi, la covorul alb ca o lînă moale de miel care se aşternea pretutindeni, şi din cînd în cînd cîte o scînteioară îngheţată îmi intra printre gene şi se topea, rece, pe globul ochiului.

Dar pe întinderile nelămurite acum creştea amurgul. O dată cu zăpada mi se părea că se cern pe pămînt fulgi negri, mărunţi, rotunzi, ca dintr'un fum al înaltului necunoscut. Mi se părea că merg mai încet, spre depărtări triste, îngheţate, fără lumină. Mi se îngurzise{4} grumazul stînd ghemuit; un vînt iute începu a-mi tăia obrajii, şi deodată parcă o mînă vrăjmaşă îmi zvîrli în ochi un pumn de zăpadă măruntă ca

năsipul.

O dată cu înserarea, intrarăm în sat la Tomuleşti. Birjarul părea foarte obosit şi pătruns de răceală. În fața crîşmei se opri, sări de pe capră şi-mi dădu jos cufăraşul. Jupîn Avrum, stăpînul orîndei, ieşi în prag şi întinse spre noi capul, cercetîndu-ne prin întunecime. Birjarul începu a-i vorbi. Parcă se tînguia, parcă se certau, nu înțelegeam nimica.

— Ei! ce facem, jupîne?

— Eu ştiu ce să facem? răspunse omul uitându-se spre caii lui; de-acu nu-i chip să mergem mai departe... Poate să ne apuce viscol, şi mai avem o bucată bună de drum...

Voiam să mă înțeleg cu el, să-l fac să se ție de tocmeală – dar ori îi vorbeam lui, ori aş fi vorbit păretelui, tot una. Parcă nici nu m'auzea; se uita în altă parte, îşi tot îndesa căciula în cap, îşi freca barba neagră cu amîndouă mînile, şi se tot foia în surtucu-i rupt. Nu voia să mă ducă mai departe cu nici un chip! Cînd văzu că m'am săturat, că n'am ce-i face, iar începu a vorbi cu jupîn Avrum, apropiindu-şi barba lui neagră de barba roşie a celuilalt, iar începu a se tîngui, iar părură a se certa; după aceea birjarul se retrase, şi, din crîşmă, auzii duruitul roților pe podişcă.

— Îşi trage trăsura sub şopron, îmi zise jupîn Avrum cu nepăsare, clipind din ochii lui fără gene; nu poate să meargă mai departe... Poți să mă crezi şi dumneata, că mai bine-i să stai peste noapte aici... Ai ce mînca, ai unde dormi...

Vedeam eu bine că n'am ce face. Dacă nu poate omul, nu poate. Totuşi am început să fac o gură, o larmă de om mîniat, de mă miram eu singur cînd m'am făcut aşa de cumplit. Birjarul se apropiase de uşă şi la glasul meu întărîtat se trăsese îndărăt, parcă-şi adusese aminte că mai are ceva de regulat în şopron; jupîn Avrum se făcuse mititel şi se învăluise în nepăsarea lui, după tejghea; iar oamenii care intrau şi se scuturau, dupăind, de omăt, se opreau lîngă uşă şi mă priveau mirați. Dar un tînăr ca mine, seminarist, cu puf sub nas, are multă îndrăzneală! Un moşneag îndesat şi vîrtos,

după ce-şi bău păhărelul de rachiu, şi se şterse la gură cu dosul palmelor, zise cu glas în care străbătea o răguşală uşoară:

— Iaca, jupîne Avrum, noi nu ne temem, chiar dacă-i vreme rea...

Jupînul nu răspunse. Clipi numai din ochii fără gene. Moşneagul îşi scoase luleaua şi suvacul.

— Chm! începu el iar. Dumnealui – şi făcu semn cu capul spre mine – dumnealui se cheamă că-i om cu *coraj.* Iaca, dacă nu merge cu *berja* lui, merg eu cu sania mea... Am eu doi cai buni, şi pînă la tîrg nu-i departe. Peste un ceas, două, ajungem... Dă celuia ce i se cuvine, mie îmi dă ce mi se cuvine, şi iaca treaba făcută! Eu de vreme ca asta nu mă tem! De ce să mă tem?...

După ce-şi desfundă pipa cu suvacul, şi-o umplu tacticos cu tutun, pe cînd eu cinsteam bucuros cu moşneagul un păhărel de rachiu de săcărică.

— Cum te cheamă, moşule?

— Gheorghe! Gheorghe mă cheamă. Gheorghe Catargiu! Apoi gustă încet din păhărel. Chm! Apoi aista-i rachiu boieresc... Noi, ştii, nu prea bem aşa rachiu; noi, de cel mai tare; cînd torni un păhărel se cheamă că-ți scîrțîie gîtul! Eu, să-ți spun dumnitale... Într-un ceas, mult două, eşti în tîrg... Da' eu, drept să-ți spun, mai degrabă aş bea un rachiu de celălalt mai prost, de-al nostru...

Eram împăcat acuma. Moşneagul îşi bău păhărelul şi se duse s'aducă sania. Birjarul meu îndrăzni să intre în crîşmă şi să s'apropie de foc, tremurînd; jupîn Avrum îmi puse dinainte ceva de gustat şi o sticluță cu vin, şi-şi descleştă gura.

— Aşa-i mai bine, îmi zise el zîmbind; moşneagul are cai buni... Ştii, el n'are nevoie, e om gospodar, e dascăl aici la noi, dar acu a avut aşa un gust... cu dînsul, ai să vezi, n'are să ți se urască...

— Apoi da, moş Gheorghe are el ale lui... E om umblat!...

zise unul din săteni.

Încălzit, îmbodolit iar, m'am îngrămădit în sanie. Moş Gheorghe se aşează alături-mi de mine, învălit în cojoc şi cu suman pe deasupra. Puse mîna pe hăţuri.

— Hi! zise el domol. Apoi întoarse spre mine capul: Dumneata te-ai aşezat cumsecade? Nu de alta, da' pe urmă nu-i bine să te foieşti, că te ia frigul. La drum, trebuie să stai nemişcat. Hi, mînzule! Cînd veneam, mă întîlnesc cu popa. — Încotro, dascăle? — Ia, zic, m'am prins să duc pe un flăcăuaş pînă la tîrg... Am văzut că-i om cu coraj. De ce să-l las în mijlocul drumului?... Hm! Dumneata vii de la învăţătură, am văzut eu... Poate vrei să te faci preot... Ei, vezi? Cum să te las eu aşa? Doar oameni sîntem...

Sania luneca bine pe zăpada proaspătă. Cum trecurăm de jitărie, vîntul începu să ne spulbere. Dar moş Gheorghe avea cai buni. Îi îndemna cu glas blînd, şi simţeam cum spintecam vîntul cu repeziciune, cum lăsam în urmă fîntîni, case singuratice, toate locurile cunoscute, pe care acum, prin întunericul mişcător, nu le zăream.

Moş Gheorghe mă ispiti o vreme despre şcoală, despre cei de-acasă, despre ce se mai aude prin ţară; după aceea, din vorbă în vorbă, prinse a-mi istorisi despre o întîmplare a lui cu lupii, o întîmplare lungă şi încurcată.

— Iaca aşa, vorbi el, după ce-mi spuse tot, cu de-amănuntul; ce crezi dumneata, dihania-i rea... cînd flămînzeşte, numaidecît iese la drum şi sare la om... Da' se cheamă că atunci era o iarnă tare... he... he! şedeau troienele cît casa! De mult n'a mai fost aşa iarnă... Acu, ia acolo, oleacă de pospai! Aista se cheamă omăt? Atuncea de-abia puteau înota caii!

Bătrînul părea foarte mulţămit de iernile din vremea veche, şi din înmlădierea cuvintelor pătrundea un dispreţ neprefăcut pentru începutul de viscol care ne împresura în vîrtejuri de zăpadă, pentru vîntul aspru care sufla prin noaptea pustie.

După aceea un timp îndelungat tăcu. Sania alerga prin zbaterea fulgilor; caii lăsați în voie fugeau pe drum cunoscut; stîlpii la marginea drumului, la capete de poduri, păreau umbre, se apropiau de noi, rămîneau în urmă pe zăpada albăstrie. Un pîlc de copaci se arătă cu rețeaua uscată de ramuri tremurînd, şuierînd, fîşîind în năvala vîntului.

Aici e Dumbrăvioara, gîndeam eu; de acum nu mai avem mult pînă la han la Şindilita.

Cunoşteam locurile. Caii se năpustiră la vale, pe drumul prăvălatic, printre viroage îmbrăcate cu tufişuri. Moş Gheorghe Catargiu mormăia mulțămit:

— Aşa-a-a! Hi, Mînzule dragă! Hi, Cîrlanule! Hi, băieții moşului... Cu voi merg, măi, pînă unde se bat munții în capete!

Tăcu deodată scurt. Îl simții strîngînd cu putere hățurile; caii cotiră şi se opriră, parcă-i răsturnase cineva unul peste altul. O umbră se ridicase din tufe.

Un glas strigase fioros, răguşit; zărisem scînteierea unui baltag, iute, ca o ridicare de pleoape pe ochi mînioşi.

Moş Gheorghe izbucni lîngă mine.

— Care-i acolo, măi? Şi plecîndu-se, frămîntându-se, vîrî mîna sub cojoc.

— Ce vrei? strigă el iar, îndesat, cu glasu-i uşor răguşit. De sub cojoc scosese un pistol lung, turcesc. Auzii de două ori țăcănirea oțelelor.

— Na! na! urlă deodată omul de lîngă cai şi-şi îndreptă prin întuneric trupul uriaş. Nu trage, că-ți despic țeasta capului!...

Eu încremenisem. Îmi jucau fulgere negre şi verzi pe dinaintea vederilor. O clipită închisei ochii; moş Gheorghe întinse brațul.

— Lasă pistolul, moşule... auzii deodată un glas nou, muiat. Dumneata eşti? Unde te duci?

Un romîn nalt, bine zidit, sta lîngă noi, cu baltagul pe umărul drept, cu cuşma dată pe ceafă. Obrazu-i era ascuns

ca subt un văl de întuneric.

— Tu eşti, Petrache? întrebă lin moş Gheorghe. Îşi vîrî în chimir sub cojoc, pistolul, apoi îşi înălță capul: Măi Petrache, măi băiete, ce vînt rău a dat peste tine? La asta ai ajuns tu, măi? Să ieşi la drumul mare, să tai pungile oamenilor, să le crăpi capetele?

Vîntul care venea din largul cîmpiilor răsfira pletele lungi ale necunoscutului. Caiii suflau greu. Eu stăteam neclintit, nedumerit, înfiorat încă.

— Moş Gheorghe, zise încet omul, aştept pe *preceptu!*

— Pe *preceptu?* Da' ce ai tu cu el?

— Moş Gheorghe, rosti domol romînul, am eu cu dînsul o socoteală... Moş Gheorghe, am ajuns de nu ştiu pe ce lume-s... Iaca, s'apropie sfintele sărbători, şi la mine nu arde o lumînare; şi mi-i nevasta bolnavă, şi mi-a murit băieţelul cel de trei ani în postul ista... Iaca, acum trei zile, a venit s'a pus mîna pe văcuță, mi-a luat cojocul, nişte lăicere, şi eu nu eram acasă... Mă duc eu la el, îl întreb – ce? zice, să te cari de aici, că am o puşcă, trece prin cinci ca tine... Iaca aşa, eu am copii şi nevastă, pîne nu s'a îndurat Dumnezeu să ne deie anul ista, ce aveam mi-a luat, şi zice că şi viața mi-o ia... Ca pe un cîne, zice, am să te puşc! — Omul se opri o clipă. Parcă gemu. — Moş Gheorghe, Dumnezeu să mă ierte, moş Gheorghe, da' eu intru cu el în pacat!... S'a dus la Iaşi, şi trebuie să se întoarcă. Îl aştept. Acu am crezut că vine el. Da' tot trebuie să vie. Şi vreau să-l judec eu, că altcineva nu se găseşte! — Iar se opri un răstimp. Parcă numai pe mine m'a asuprit acu, la vreme de iarnă?... Un sat de oameni nevoieşi l-a rugat. El nu, că el are o puşcă, dă cinci focuri şi ne omoară pe toți! Aista-i *preceptu,* moş Gheorghe... Feciorul lui Gavril Mînzatu; tatu-său era de-ai noştri, om de omenie; iaca, fecioru-său umblă în straie nemțeşti şi vrea să ne puşte!

O mînie întunecoasă pătrunsese încet prin liniştea vorbelor dintăi. Omul rostea o hotărîre nestrămutată. Parcă era pe patul morții şi spunea tot ce avea de spus, o dată,

pentru veşnicie.

— Măi Petrache, grăi moş Gheorghe, şi vîntul îi fura vorbele; lasă-l în plata Domnului, măi băiete! Se cheamă că el e omul stăpînirii. Îți rămîn copiii şi nevasta pe drumuri, la vreme de iarnă...

Vorbele celuilalt fluierară prin jalea vîntului:

— Moş Gheorghe, mult amar am eu în mine. Dacă nu-ți cunoşteam glasul, poate tot dam cu baltagul; aşa am ajuns, de parcă îs duşman cu toată lumea! E-he! De cînd rabd eu! Îs plin de venin pînă-n gît!... De-acu în noaptea asta, pot să zic că toate au să se sfîrşească...

Pe mine parcă nici nu mă văzuse; iar eu nici nu ştiu dacă am suflat.

Moş Gheorghe Catargiu tăcu şi rămase cu ochii înainte ațintiți în întunericul depărtării.

Străinul oftă adînc. Zise apoi blînd:

— Moş Gheorghe, să iei sama la podețul de devale, din dreptul fîntînii. Să lăsați caii la pas... Este o bîrnă putredă...

Bătrînul de lîngă mine scutură hățurile şi caii porniră. La o zvîrlitură de băț, bătrînul strînse frînele şi întoarse capul:

— Măi băiete, suie-n sanie şi hai cu noi...

Din urmă nu răspunse nimeni. Se zărea prin viscol numai o umbră nelămurită, neclintită.

— Poate-a da Dumnezeu şi n'a mai trece în noaptea asta, vorbi încet moş Gheorghe, şi-şi îndemnă iar caii. Se cheamă că dintre ai noştri s'a ridicat, şi de zece ani aşa, iaca aşa se poartă... Bine, ştim noi că-i lege... S'acela, Statu, cere – da' trebuie să mai îngăduie, că tare-i saracă şi năcăjită lumea în ziua de azi... Iar se întoarse. — Măi Petrache, măi! N-auzi?... Măi Petrache!

În urmă, spre dealul singuratic, se tînguia vîntul învăluind cernerea zăpezii. Omul rămas în pustietate nu răspunse; noaptea-i învălui fantoma mută.

— Vai! lume amărîtă! şopti bătrînul. Cine ştie ce-i în sufletul lui!

La podul din vale, din dreptul fîntînii, moşneagul lăsă caii la pas; după aceea, pe drum drept, le dădu drumul în fugă iute prin bătaia vîntului.

Eu întrebai într-un tîrziu:

— De unde-i romînul ista?

— Ia, de ici, răspunse bătrînul, din satul din vale... Casa lui e la margine: s'ar vedea unde-i, dacă ar avea gazorniță. Aşa, zicea că nevasta-i zace bolnavă, prin întuneric...

Deodată mă simții cu sufletul trist, apăsat de o amară greutate. Cu cîteva clipe mai înainte un om rostise cu greu cîteva cuvinte; a stat lîngă mine, m'a atins, şi acum a rămas în urmă, la marginea drumului, cu baltagul lui, aşteptînd, pîndind. În vorba lui nu pătrunseseră strigăte, auzisem vorbe blînde, era un un ca toți oamenii, cum în toate zilele întîlneam; şi parcă abia acum înțelegeam că omul acesta aşteaptă cu baltagul lui ca să verse sînge...

Nu puteam pricepe cum s'ar putea întîmpla aşa ceva. Nu puteam pricepe de ce tace moşneagul lîngă mine, cu îndărătnicie. Nelinişte tot mai grea mă cucerea, cu cît gîndul se întărea, nemilos; ş-un fior de căldură mi se sui pînă în creştetul capului, se coborî în ochi, sub pleoape. Amețit, mă întorsei spre moşneag:

— Moş Gheorghe, ce facem?

Bătrînul oftă, aşa cum oftase şi Petrache. Nu-mi răspunse. Puse mîna pe bici şi caii, arşi de iuşcă, fugeau prin întuneric, prin singurătatea drumului. Departe încă, scînteiau luminile hanului celui mare de la Şindilita. Voiam să mai întreb ceva pe bătrîn, dar simțeam bine că era hotărît să tacă. Mă răsucii şi privii în urmă. Prin întuneric tremurau vîrtejuri de nea; vîntul, venind din depărtări şi trecînd în necunoscut, fîşia fără hodină.

(Din volumul „Vremuri de bejenie" 1907)

ÎNTR'O ZI DE PRIMĂVARĂ

Într'un rînd, primăvara, ieşisem la sitari prin împrejurimile Arămeştilor, în ținutul Sucevei, şi căutam amănunțit, cu cînele, huceagurile umede din preajma satului. Văzduhul era încărcat de aburi; de pe colnice vedeam zările cufundate în perdele nelămurite, într'o ceață pătrunsă de o slabă lumină, ca fumul cu răsfrîngeri de flăcări al unui incendiu nevăzut.

Vîntul nu adia. Pretutindeni plutea neclintită mireazma proaspătă a pămîmtului arat. Din cînd în cînd, la marginea unor desişuri, în plină lumină, se arăta o baltă limpede rămasă după topirea zăpezilor. O codobatură cu pene cenuşii sălta în sbor nelinişţit, singuratică, spăriată de linişţtea cuprinsului. Treceam încet călcînd pe țărîna neagră; în ochiul de apă neclintit se desluşea lămurit imaginea mea cu puşca pe brațul stîng, şi a cînelui care mergea înainte-mi, adulmecînd.

Cîte-un stol de nagîți se ridica la depărtări mari dintr'un smîrc. Fîlfîiau rar cu aripile lor rotunde, țipau jalnic un timp, apoi se pierdeau şi iar umblam singur o vreme prin pustiul şi melancolia aceea de primăvară.

Într'un tîrziu, în tufişuri înmugurite, cînele începu a fi nelinişţit; şi deodată, la douăzeci de paşi înainte-mi, pîlpîi sitarul prin rețeaua de crengi. — După bătaia puştii, întăia în ziua aceea, osteneala îmi trecu ca prin farmec. Începui a umbla mai vioi, strecurîndu-mă printre tufari, lăsînd cu cizmele urme adînci în pămîntul îmbibat de mustul omătului. Cînele, un setter cuminte, roş, cu ochii blînzi, căuta cu vioiciune, şi cînd da peste pîlcuri violete de toporaşi, întorcea spre mine capul şi dădea din coadă, parcă le simțea şi el

mireazma dulce. Din vreme'n vreme, deodată se lăsa pe brînci şi, cu ochii aţintiţi înainte, începea să se tîrască pe pîntece. Sitarul zvîcnea, cu gîtu-i gingaş întins, se zbătea în reţeaua de ramuri, apoi îşi lua zborul iute, drept.

Aşa eram de înfierbîntat în urmărirea aceasta, încît abia hăt într'un tîrziu am băgat de samă nourii grabnici de ploaie care veneau dinspre asfinţit. Soarele, în crucea amiezii, înfierbîntase tare văzduhul umed. Perdeaua întunecoasă venea spre el ca o ameninţare. Simţii şi o adiere slabă de vînt, o fîlfîire care adormea şi iar se deştepta. Cu multă părere de rău, bănuii o vîntoasă iute de început de aprilie, şi mă îndreptai, spre satul revărsat pe o coastă de pîrău, un sat întins, cu case rare, cu sălcii pe marginea drumului noroios, toate înfrunzite verde-galben. Prin ogrăzile pline de strujeni putrezi, zăream vite slabe, cu şoldurile dindărăt negre de murdăria iernii: stăteau triste, cu ochii mari deschişi în lumină. Copii în durligi se soreau pe prispe. Cîte-un gospodar trecea tăcut pe o hudiţă, cu căciula pe ochi. O bardă bocănea rar şi regulat undeva, în golul liniştii.

Cunoşteam pe judeţ, Dumitru Simion Gavril Nistor. Neamul lui, al Nistoreştilor, umplea un sfert din Arămeşti, şi el era cel mai gospodar, cel mai cuprins dintre toţi. Stătea la margine: avea şi moară în înfundătura malului, şi înaintea lăptocului apa pîrăului se oprea într'o baltă liniştită, în jurul căreia crescuseră sălcii nenumărate. Trunchiurile lor noduroase, cu ramuri ciudat crescute, îşi oglindeau formele fantastice în apa neagră a rîmnicului.

În lătratul somnoros al unui cîne, care zăpăia dar nu se clintea din culcuşul lui de sub şopron, intrai pe poartă; şi cum intrai, din înfundătura ei, moara deodată începu să vîjîie. Pînă acolo n'o auzisem. Sub şandramaua neagră, îmi ieşi înainte şi gospodarul, om cărunt, cu obrazul blînd, cu privirea pătrunzătoare. Chiar atunci sălciile, ca şi cum ar fi fost vii, începură să se frămînte în toate chipurile; parcă-şi făceau semne şi voiau să pornească undeva. Creţuri neliniştite se fugăreau pe luciul bălţii. Cu întunericul nourilor, venea

grăbită furtuna primăverii.

— Vine răpede, dar n'are să ție mult! zise Nistor, cu un zîmbet prietinos, pe care i-l cunoşteam. Poftiți în moară; mai avem nişte oaspeți de la comună: au venit cu încasările, pentru prestații.

În fumul uşor din moară, în vuietul moale şi neîntrerupt al rîşniței şi al undelor, lîngă focul de vreascuri, stăteau slujbaşii fiscului, pe scăunaşe, în jurul mesei scunde cu trei picioare. Îi cunoşteam din vedere: era casierul, om scund şi bărbos, cu doi agenți, băieți tineri cărora abia le înfiera mustața. Întingeau mămăliga într'o strachină cu brînză frămîntată, şi mestecau iute. La foc se frigeau pe cărbuni cîțiva caraşi. Un vătăjel, c'o manta ferfeniță şi cu un chipiu care nu mai avea nici o formă, încins c'un tesac cu teaca jupuită, aştepta liniştit la o parte, şi molfăia în barba-i sălbătăcită un capăt de țigară.

Cînd intrai eu, cei trei funcționari tăcură.

Unul din băieți rămase cu îmbucătura în gură, oprită din mestecat, şi mă privi țintă. Casierul se sculă şi-mi întinse mîna.

— Ne cunoaştem din vedere! zise el vesel. Poftiți la masă!

Cu gura plină, adăogi:

— Am venit cu încasările. Avem o mulțime de năcaz cu rămăşițele din anul trecut!

Mă cercetă cu luare-aminte, şi întinse un deget spre cele două paseri aninate în lanțurile torbei:

— Frumoşi sitari... zise el cu pătrundere.

Se uită şi spre cîne:

— Vină'ncoace, cățelule! — şi începu a se bate peste coapse cu dreapta. Frumos cățel!...

Apoi, mîngîindu-şi mustățile negre, începu să mînînce cu poftă. Iar vătăjelul, ca şi cum s'ar fi deşteptat dintr'un somn, abia atunci se ridică în picioare, cu un umăr mai ridicat, şi-mi făcu salutul militar, cu mîna dreaptă la cozoroc, cu palma întoarsă în afară.

Județul veni dintr'un colț c'un scăunaş şi mi-l aşează lîngă

foc.

— Poftiți de şedeți oleacă. S'a găsi ş'o leacă de gustare, dacă doriți...

Îmi rezemai puşca de un stîlp, alături. Cînele mi se culcă la picioare. Nu-mi era foame. Priveam pe uşa deschisă a morii cum se învăluie afară cei dintăi stropi de ploaie.

În vuietul monoton, vătăjelul iar se cufundase în colțul lui, în umbră; iar cei trei oameni înghițeau cu lăcomie, în jurul măsuței scunde. Nistor trecu în fund, spre lădoi, şi răscoli cu lopățica făina care se strînsese într'o moviliță mare. Cercetă după aceea între degete pulberea măruntă care zvîcnea uşurel pe pisc.

Cu gura plină, casierul întrebă:

— Ei, şi cum a fost cu omul cel de ieri?...

Nistor îşi întoarse fața:

— Da, cu Dumitraehe Lupu... Umbla aşa, fugar, de trei zile...

Se opri puțin şi mă privi. Eu nu ştiam despre ce-i vorba, şi el voia să-mi dea o lămurire. Înțelegeam din privirea lui.

Întrebai:

— Despre ce-i vorba?

El zise liniştit:

— E vorba despre unul Dumitrache Lupu, care a tras cu puşca în socru-său... S'au luat de la casă... Bătrînul voia să-l deie afară cu tot cu nevastă şi cu copii. Zicea că nu vrea să-l mai ție: să iasă! Şi sărise cu ciomagul. S'au sfădit ei cît s'au sfădit, şi bătrînul a ridicat bîta. Ista a pus mîna pe puşcă şi a tras. L-a pălit pe moşneag în pîntece... Ş'iapoi pînă'n sară a murit... Dumitrache Lupu a fugit... A umblat aşa fugar trei zile... Am strîns eu oameni, am pus să-l caute... Nu l-au găsit... El cine ştie pe unde umbla... Da'ieri, aşa după asfințitul soarelui numai ce-l văd că intră în moară... Eu aşa stam, aici... Şi el intră cu părul vîlvoi, tot plin de glod... Spun drept că m'am spăriat întăi... Da' el se dă lîngă foc, colo, şi face către mine: „Bădiță Nistore, zice, am venit! De-acu pune să mă lege..."

— Am chemat doi schimbaşi, l-am legat şi l-am trimes la primărie…

Casierul, de la locul lui, ridică ochii spre mine şi-şi mîngîie mustățile. Apoi îşi coborî ochii spre peştii care sfîrîiau pe jăratic. Zise către băiatul din dreapta lui:

— Ia întinde mîna şi dă peştele cela…

Se întoarse apoi spre județ:

— De-acu ocna pe viață e-a lui… Aşa-i trebuie dacă trage cu puşca…

Nistor vorbi încet, întorcîndu-şi ochii spre lădoiul cu făină:

— Era om gospodar. Îi rămîne nevasta cu trei copii… cînd îl duceau, bocea muierea şi se trăgea de cap, cu pledurile după dînsa…

— Da' el? întrebă casierul.

— El nu zicea nimic. Numai ofta…

Urmă un răstimp de tăcere. Ploaia afară venea vijelioasă, purtată de învăluirile năvalnice ale vîntului; duruitul ei creştea tot mai des pe acoperişul de şindrilă al morii. Casierul alegea cu luare-aminte oasele peştelui, întingea bucăți mari în sare, şi le mistuia repede după aceea în barba-i deasă. Județul sta linişstit, străin parcă, în colțul lui, gîndindu-se la ceva.

Într'o vreme, unul din agenți rămase cu privirile ațintite afară, şi zise întorcînd puțin capul spre casier:

— Iacătă-o, iar vine…

Poarta de la ogradă ae izbise. Afară, cînele începuse să latre sub şopron.

Casierul întinse gîtul şi privi şi el. Mormăi nemulțămit:

— Iar vine să facă gură! Femeia asta-i bună de bătut! Ia vezi, Nistore, de ce vine să-mi bată iar capul?

Morarul nu se urni de la locul lui. O femeie desculță venea prin mîzga lunecoasă a ogrăzii. Pe polcuța cafenie i se scurgeau şiroaie de apă; fusta udă de stambă i se lipea de glezne la fiecare pas. Se opri în prag şi-şi dădu cu stînga la o parte de pe ochii mari, căprii, o şuviță umedă de păr. Strigă ascuțit, gîfîind:

— Iaca, mi s'a întors omul acasă! L-am adus şi pe dînsul. I-am spus că aţi luat calul cu hapca!... Cum aşa, să luaţi munca omului? Doar nu-i ţara în pradă!...

— Taci, femeie! zise casierul privind-o ţintă. Iar ai venit să ţipi? Du-te şi-ţi caută de treabă! S'aducă bărbatu-tău paralele şi-i dau calul. Scurtă vorbă!

Ochii femeii se măriră. Îşi dădu iar la o parte şuviţa de pe ochi, se pregătea iar să strige cu mînie. Nistor se îndreptă spre ea cu blîndeţă:

— Taci tu, Marandă. Iaca, vine bărbatu-tău. A spune el ce are de spus...

— Bădiţă Dumitrache! strigă femeia cu privirea înflăcărată. Cum să vie aşa, să ne ieie munca noastră? Doar ştiu că n'am omorît pe nimeni... — Plăti-le-ar Dumnezeu să le plătească! — Se întoarse în loc şi făcu semn de îndemnare cu capul: Da vină mai răpede, omule! Vină mai răpede. Ce umbli aşa? Parcă eşti împiedicat. Vină tu şi întreabă. Ai fost acasă tu? A vorbit cu tine? că tu eşti gospodarul! Cu tine se înţelege lumea! Au luat calul şi s'au dus... Am crezut că nebunesc... Zice că vinde calul pentru opt franci şi jumătate! n'ar mai ajunge să deie Dumnezeu şi Maica-Domnului!...

— Ia taci, tu, măi femeie! rosti de afară un glas înăbuşit. Şi romînul, bărbatul Marandei, intră cu opincile-i mari pline de apă şi noroi, cu căciula plouată şi cu bunda întoarsă pe dos, pi- curînd din miţe boabe mari de ploaie.

— Noroc bun! zise el uitîndu-se împrejur.

— Să deie Dumnezeu! răspunse judeţul.

Ceilalţi tăcură. — Omul se întoarse spre mine, cu faţa slăbită, cu ochii îngropaţi sub frunte.

— Nu-i acesta! zise femeia oţărîtă, împingîndu-l de la spate. Iaca, celalalt, cel bărbos! A venit ş'a luat calul, zice că-l vinde... Şi zice că de-acu, gata, s'a sfârşit... De-acu am rămas fără cal...

— Am dat pe dînsul optzeci şi cinci de franci ş'o bucată... zise încet romînul, întorcîndu-se spre cei trei funcţionari.

— De ce nu ţi-ai plătit datoria către comună? întrebă

casierul ridicînd capul. Ha? De ce n'ai plătit-o? Vă duceți la crîşmă şi beți, da' de plătit dările nu vă pricepeți...

— Ce crîşmă? vorbi omul privind într'o parte, spre vătăjel.

Casierul dădu din umeri şi privi spre mine. Femeia prinse a se boci.

— Vai de viața noastră cea ticăloasă!...

— Ia taci, măi femeie! zise bărbatu-său întorcînd peste umăr capul spre ea. Femeia tăcu şi-şi potrivi pe cap tulpanul cu a- mîndouă mînile.

— Ce tot urli atîta? urmă romînul. După aceea se întoarse spre județ.

— Bădiță Nistore, ce să fac acu?...

— Dă, bre Toadere, eu ştiu? răspunse morarul. Dacă aşa-i legea!

— Care lege? strigă femeia de la spatele bărbatului său. Care lege?

Casierul îşi înghiți îmbucătura, apoi zise linişstit:

— Adă datoria, opt franci, cincizeci, şi-ți dau animalul... L-am sechestrat pentru datorie. Aşa scrie la carte...

Toader tăcu şi mă privi, fără să mă vadă.

— Eu ştiu ce să fac? zise el. De unde să iau parale? Am dat pe dînsul optzeci de franci ş'o bucată...

Rămase un timp uitîndu-se în pămînt. Se întoarse încet apoi, cu fața neclintită, şi ieşi. În urma lui, în ogradă, femeia începu să se tînguie:

— Bată-te Dumnezeu să te bată! Und'te duci? Întoarce-te şi cere să-ți deie calul! Cum să ți-l ieie cu hapca? Ca hoții au venit şi l-au luat! Bărbat eşti tu, ori ce?...

— Ce? mormăi scurt omul. Şi'ndată, după mormăitul lui, auzii strigătele de durere ale femeii.

— Nu da, Toadere! Nu trage, că-mi rupi tulpanul, nu trage că-mi zmulgi părul! Amărîta de mine! Vai de sufletul meu!... Nu da! nu da! Vai de mine şi de mine!

Se auzeau izbituri în plin. Cînele, afară sub şopron, lătra. La picioare, lîngă mine, Stop ridică botul şi începu să mormăie. Poarta se izbi. Glasul femeii se depărtă.

În moară iar se făcu tăcere. Cei doi băieți se sculară de la locurile lor o clipă şi-şi făcură cruce: isprăviseră mîncarea. Casierul îşi mîngîia mustățile, privind oasele subțiri de caras dinainte-i, apoi scoase tabacherea şi se puse să-şi răsucească o țigară.

Vîntul contenise scurt. Stătuse şi ploaia. Şi în soarele fierbinte şi orbitor se ridicau aburi, care treceau încet pe dinaintea uşii. Apa morii murmura surd afară, grămădindu-se la spetezele roții din lăptoc.

Niu vorbea nimeni. Aşa stătură multă vreme. Casierul îşi isprăvise țigara, şi acum îşi răsucea alta.

Mă pregăteam să plec. Mă sculasem şi-mi luasem puşca. Nis- tor județul se îndreptă spre mine. Vătăjelul, urnindu-se din colțul lui, privea lung la mîncarea rămasă pe măsuța de lîngă foc.

Chiar atunci se auzi iar poarta; paşi se apropiară. Toader intră, cu ochii ațintiți înainte, spre umbra din fundul morii.

— Ce-i? întrebă casierul, ridicînd barba.

Omul răspunse îndesat:

— Apoi, să-mi dai calul.

— Ai adus paralele?

Romînul puse mîna la brîu şi scoase punga de piele. Se uită la dînsa: trase şi o deschise.

Întrebă fără să ridice ochii:

— Cît am să-ți dau?

— Nu ți-am spus? Opt lei, cincizeci…

Încet, Toader apucă punga de fund şi o întoarse în palma stîngă. Strînse palma. Cu dreapta îşi scoase căciula, o puse pe pămînt, la picioare, făcu un pas şi plecîndu-se, începu să aşeze pe marginea măsuței francii unul lîngă altul.

— Mai trebuie cincizeci de bani, zise casierul. Omul vîrî degetul arătător în fundul pungii. Scociorî, şi scoase şi banul cel din urmă, mic şi luciu. Morarul făcuse doi paşi şi privea, întinzînd gîtul pe deasupra bărbosului. Vătăjelul se apropie şi lepădă o condică verde. Unul dintre agenți o apucă, o deschise şi rupse chitanța. Romînul o primi pe vîrful palmei,

ca pe o anaforă, o privi pe față şi pe dos şi o vîrî în pungă, în locul banilor.

— Apoi să-mi dai calul, zise el rar, ridicîndu-şi cuşma.

— Du-te şi ți-l ia, răspunse casierul. E'n ocol la Nistor. Dar muierea de ce ți-ai bătut-o?

Fără să răspundă, romînul se întoarse, mă privi o clipă cu ochii lui întunecoşi, după aceea ieşi, cu bunda-i întoarsă pe dos şi cu căciula-i buboasă.

Ieşii şi eu în urma lui. Cum dădeam în cîmp pe malul pîrău- lui, mă uitai odată în urmă, şi-l zării pe ulița îngustă, ducîndu-şi de căpăstru căluțul roib, care venea după el cu capul plecat. Prin lumina strălucită a primăverii apoi, printre arături proaspete mă îndreptai înspre huceagurile înverzite care răsuflau aburi uşori spre cerul limpede.

(Din volumul „Vremuri de bejenie" 1907)

O ISTORIE DE DEMULT

Mergeam departe, spre podgoriile de la Băiceni, pe o vreme frumoasă de toamnă. Soarele nu ardea, avea o lumină lină de aur, şi vîntul abia-abia adia, ici cu miros tare de pădure, dincolo cu parfumul uscat al miriştilor.

Eram c-un advocat bătrîn, care apucase şi vremurile vechi de la 48; stam aşezat bine în trăsura lui largă cu arcuri moi, „cu arcuri pentru bătrîneță”, zicea moş Ştefan Leu; şi doi cai albi băteau şoseaua prunduită, nici prea iute, nici prea domol. Vizitiul de pe capră era şi el bătrîn, cam de vîrsta lui moş Ştefan, cu o păreche de mustăți albe ca două caiere, şi într-una vorbea cu „zmeii” lui. La drum drept le dădea sfaturi, la deal îi îndemna, la vale-i certa.

Bătrînul de lîngă mine privea gînditor şi zîmbind locurile pe unde treceam. Ne apropiam de capitală (moş Ştefan Leu zicea: „reşedință”); dar ziua era prielnică pentru călătorie cu trăsura, la picioarele noastre aveam un paner plin cu lucruri bune de ale gurii – şi amîndoi am fost într-un gînd să nu ne mai abatem pe la tîrg.

— Nu mai mergem pe la reşedință, Ilio!... strigă de la locul lui moş Ştefan.

Vizitiul scutură hățurile şi dădu din cap în semn de înțelegere.

Suiam acum o costişă lină, lungă, fără sfîrşit parcă; tîrgul, într’o înfundătură, rămînea la stînga, în urmă. La dreapta noastră deodată răsări un tapşan larg, între muncele. Era un loc drept, sălbătăcit, plin de spinării bogate, printre care răzbăteau cîțiva pruni pitici, strîmbi, răsuciți ca’ntr’o durere. În fund, pe clina unui muncel, pe iarba arsă, şedeau într’o rînă două cruci de piatră. Un stol de potîrnichi se ridică dintr’o dată din apropierea drumului, zbîrnîind, se risipi – şi, împrăştiate, paserile pline şi rotunde zburau pe deasupra

tufişurilor, pe deasupra prunilor, apoi, cu aripile întinse, uşor încovoiate, lunecară spre crucile de piatră.

— Ce caută prunii aici, şi crucile? întrebai eu. Parcă a fost un ţintirim în locul acesta...

— A fost, răspunse bătrînul întorcînd spre mine barba-i albă şi ochii albaştri, dar nu cum îti închipui dumneata... Aici era odată spînzurătoarea reşedinţei... Am apucat şi eu pe vestitul Gavril, cînd a spînzurat pe o femeie... Îmi aduc bine aminte... Ş-apoi au pus nişte creştini cîţiva copăcei, şi-au rămas şi două cruci, dar locul se tot sălbătăceşte, şi peste cîţiva ani nimic n'are să se mai cunoască...

Eu mă întorsei cu mai multă luare-aminte spre vechiul loc de pedeapsă. Îngrămădirea de tufişuri era liniştită şi pustie..

— Am să-ţi spun istoria asta, zise deodată bătrînul Ştefan Leu e interesantă şi-mi aduc bine aminte de dînsa... Eram pe atuncea flăcău, aveam ş-o lecuţă de slujbă la ocîrmuire, ş-am fost de faţă.

Să vezi... Pe fata asta, pe care au spînzurat-o, o dăduseră părinţii ei după un flăcău cam tomnatic, dar altfel om chiabur, vornic în satul lui. N'a vrut ea, s'a împotrivit – dar ce putea să facă? A zis că i-i drag altul, că nu ştiu ce; tatu-său a pus-o jos, i-a dat o bătaie bună, şi pe urmă au făcut nunta cu tămbălău mare.

Bine. Astea le-am ştiut pe urmă. Ce-ţi pare dumnitale, cucoane, nu trece anul, şi pe la iarmarocul lui Sfîntu-Ilie, pe cînd se întorcea vornicul – îl chema Gheorghe Timofte – cu nevastă-sa spre casa, ici, în pădure, după deal, iese un cioban din sihlă, sare în căruţă, şi dă năvală asupra barbatului. Sare şi femeia, şi apucă ea baltagul ciobanului şi trage-n capul vornicului. Ce-a mai fost nu ştiu. L-au omorît. Au lăsat căruţa şi mortul acolo şi ei au fugit. Au umblat ei aşa fugari două săptămîni, pe urmă i-a prins stăpînirea într'o colibă în colo, la munte, subt o poală de codru.

Ş-apoi a fost judecată aici, în tîrg. Întîi cercetare. La cercetare eram şi eu, că făceam oleacă de slujbă, cum ţi-am

spus. Îmi aduc bine aminte. A fost ceva cum n'am apucat eu, cît îs de bătrîn.

O cheamă judele pe Aniţa întăi, Aniţa lui Timofte, nevasta omorîtului.

Da' era o femeie mititică şi iute, tînără, abia împlinise douăzeci de ani, cam smolită la obraz, cu sprîncenele groase puţin încruntate. Cînd vorbea, îi tremurau uşurel nările. Era îmbrăcată cu caţaveică cafenie, cu fustă roşă, îmbrobodită cu bariz verde şi în picioare cu ciuboţele de cordovan cu potcoave de alamă. Se opreşte şi se uită ţintă la judecător, îşi duce dreapta peste ochi, apoi îşi lasă jos palmele cu degetele împreunate.

Bătrînul Gîţu, judecătorul (a murit de mult), se uită lung la dînsa, o vede aşa frumoasă şi sprintenă, cu ochii negri aşa de aprigi şi de deştepţi, parcă nu-i vine a crede că o fată ca dînsa a făcut moarte de om.

— Spune, Aniţă, dar spune drept, ai omorît tu pe barbatu-tău?

— Vă sărut dreapta cocoane, l-am omorît.

— Şi de ce l-ai omorît? Ce ţi-a făcut?

Ea se uită o clipă în juru-i, apoi îşi trece iar palma dreaptă peste ochi.

— L-am omorît, boieri dumneavoastră, că nu mai puteam trăi cu dînsul... Mie-mi era altul drag!...

Şi i se zbăteau ca într-un fior nările. Se ţinea să nu plîngă poate, şi-şi încrunta mai tare sprîncenele.

— Bine, atunci de ce l-ai luat?

— Eu? Eu n'am vrut să-l iau... Am spus de la început că mi-i drag Ioniţă Spataru. Da' tătuca şi mămuca n'au vrut să ştie. M-au pus jos şi m'au zdrobit, s'apoi după aceea ce puteam face? Au zis că mă ucid, că-mi pun cuţitul la beregată... Am zis aşa: cum a vrea Dumnezeu!... Şi m'am dus după Gheorghe Timofte. Şi Spataru a fugit la ciobănie, de năduh şi de amar!

— Ei, şi cu barbatu-tău n'ai trăit bine?

Ea se uita țintă în pămînt acuma.

— Spune, Aniță, n'ai trăit bine? Te bătea? Ce-ți făcea?

— Vă sărut dreapta, şopteşte încet femeia, îmi era urît! Nu puteam să trăiesc cu urîtu-n casă! Era urît şi bătrîn! Tuşea noaptea. Nu-l puteam suferi... Eu nu m'am lăsat...

— Ce nu te-ai lăsat? întrebă judele.

— Vă sărut dreapta, zice Anița, numai la nuntă, atuncea, m'am îmbătat – ş-atuncea şi-a făcut rîs de mine... Eu n'am ştiut nimica... Da' pe urmă am făcut eu în inima mea jurămînt şi nu m'am lăsat!... Ş-apoi de la asta a început Gheorghe Timofte a mă bate. Că de ce nu i-s nevastă? I-am zis aşa: lasă-mă, dă-mi drumu-n lumea mea, mi-i drag altul... El zicea aşa: eşti nevasta mea. Am să te omor. Vin'aici!

— Eu nu voiam să mă duc la dînsul!...

Noi toți tăceam. Bătrînul o privea țintă. Iar Anița se uita într'o parte cu privirile-i negre şi umede şi-şi frămînta mînile.

— Şi pe urmă cum a fost? Spune drept! A tras Spataru cu baltagul? Spune drept!...

— Nu, n'a tras Spataru... Eu l-am văzut pe Ioniță în iarmaroc şi parcă mi-a venit aşa o amețeală... S'am zis lui Timofte: de-acu hai să mergem... El n'a vrut. S'am mai stat. Pe urmă, pe sub sară, am pornit acasă... Mergem noi, mergem, şi cînd ajungem im pădure, iaca iese Ioniță Spataru, şi sare în căruță peste Timofte... Atuncea am zis aşa: lasă-l, Ioniță! S'am luat eu baltagul cu amîndouă mînile s'am tras în barbatu-meu... Eu l-am omorît!...

— Tu ai tras? Spune drept. Ai avut tu atîta putere să despici capul unui om? Toți spun că Spataru trebuie să-l fi ucis.

— Nu, boieri dumneavoastră, eu l-am omorît!... Eu i-am dat în cap şi l-am omorît...

După ce a vorbit aşa apăsat, şi-a făcut cruce şi şi-a întors deodată privirile spre jude.

— Ei, şi pe urmă?

— Ei, pe urmă atîta-i... Pe urmă m'am dus în lumea mea cu Ioniță. Atîta am avut şi eu drag pe lume, şi m'am dus cu el!...

*

La asta m'am aflat eu de față, urmă încet cuconu Ştefan Leu, pe cînd caii suiau domol în pas, coasta, s'atîta a fost. Cînd a intrat ciobanul, un băiet frumos, tînăr, drept ca un brad, ea a întins numai mînile spre el şi a strigat:

— Spune şi tu, Ioniță, iaca, eşti de față. Eu l-am omorît! Eu i-am dat cu baltagul...

Şi-l privea cu ochii negri, fără să clipească, pătimaşă, cu nările tremurînd. Iar Ioniță Spataru a început a-şi şterge lacrimile încet, şi se uita în pămînt.

Pe dînsul l-au osîndit la muncă silnică, zece ani iar pe Anița au dus-o la spînzurătoare. Aşa au hotărît; şi cînd a venit Gavril Buzatu ş-a ridicat furca acolo, pe tapşan, s'a îmbulzit toată lumea din tîrg şi de prin satele dimprejur, ca la un iarmaroc. N-aveai unde zvîrli un ac. Soldații cu chivără, cum era pe atunci, stăteau şi opreau grămădeala cu şpăngile puştilor. Ş-am văzut şi pe bătrîni, pe părinții Aniței. Veniseră şi ei, sărăcii. Tatăl cu cojoc de sărbătoare, cu cămaşă curată, iar nevasta cu catrință şi cu ştergar. Plîngeau amîndoi, cînd au adus-o pe Anița sub juvăț. Atîta fată aveau. Şi era mai frumoasă şi mai subțirică decît toate femeile şi fetele care erau acolo, de față.

A venit popa s'a binecuvîntat-o acolo, nu ştiu ce i-a făcut – şi iaca, s'acuma parc'o văd pe Anița: cu cațaveica ei cafenie, cu fusta roşă, cu barizul verde şi cu ciuboțelele de cordovan cu potcoave de alamă; s'a întors dreaptă spre mulțime şi a ridicat mînile. A zis aşa:

— Oameni buni, iertați-mă!...

Au răspuns toți: "Dumnezeu să te ierte!"

Iar bătrînii au început a plînge

— Aniță, Aniță, ce-ai făcut! Cum de ne-ai ruşinat tu pe lumea asta!...

Atuncea s'a întors ea şi a băgat de samă că şi bătrînii sînt acolo. A început a tremura, pe cînd călăul îi pregătea juvățul, s'a răcnit cu ură, spre dînşii, i-a blăstămat:

— Să deie Dumnezeu să nu mai muriți! Că m'ați dat în lume spre pedeapsă!...

Şi deodată s'a făcut o tăcere adîncă. Şi ea a strigat iar cu glas amar:

— Ah! Drag mi-a fost să trăiesc şi eu pe lumea asta şi n'am avut parte!...

Şi şi-a dus amîndouă mînile la ochi. Atît a fost plînsul ei: cîteva clipe. Toți stăteau încremeniți. Ca o suflare de foc trecuseră vorbele ei pe deasupra capetelor.

Atuncea i-a pus călăul juvățul de gît. Ea şi-a lăsat mînile în jos şi privea neclintită, cu sprîncenele uşor încruntate, în juru-i.

S'au tras ştreangul!

*

Cuconu Ştefan Leu tăcu. După un răstimp rosti domol:

— Stăi...

Caii se opriră.

Ne întoarserăm în loc, pe perinile trăsurii. În urmă, tapşanul singuratic, între muncele, se desluşea cu tufişurile, cu arborii lui pitici şi răsuciți, deasupra mormintelor pierdute şi uitate. Peste singurătatea şi peste melancolia aceea de început de toamnă luneca lin un vultur cu aripile neclintite.

(Din volumul „O Istorie de demult" 1908)

MERGÎND SPRE HÎRLĂU

Mai anii trecuți, mergînd spre tabăra de la Şipote, am făcut un drum care mi s'a părut grozav de lung. Era într'o zi înăbuşitoare de august; în ajun făcusem cel dintăi marş ca ofițer în rezervă, cu cizme nouă, şi tălpile picioarelor mi se beşicaseră; precum se cuvenea unui tîrgovăț, făceam ziua a doua de marş în ambulanță, în tovărăşia doctorului Andronescu, un om foarte vesel, cu burta mare.

Pornisem pe un drum întortochiat, prin ținutul Botoşanilor. Coloana îşi întindea înainte furnicarea neagră în care se țeseau scînteieri, se încovoia printre muncele, cobora în văi, se ridica, pe costişe. Şi în trăsura cu pînze, mare cît o corabie, legănat şi scuturat pas cu pas prin bolovanii şi gropile drumului, stăteam de vorbă cu doctorul. Priveam cum, rămîn în urmă lanuri singuratice, un sat care părea pustiu în lumina orbitoare a zilei; şi mă miram că văd aşa de puțini oameni. Sătenii parcă părăsiseră locurile.

— Ne ducem pe pustii locuri! zise doctoral Andronescu, rîzînd cu toată fața-i ca o lună plină, săltîndu-şi burta ca-n undoiri de val.

După ambulanță venea o căruță cu doi boi. În căruță, între ranițe, stătea un moşneag: din cînd în cînd atingea boii cu sfîrcul biciului, şi atuncea i se vedeau ochii, apoi părea că-şi închide obrazul în sprîncenele-i stufoase şi-n barba-i zbîrlită. Cîțiva soldați, cei mai slăbiți de drum,, despovărați de greutăți, păşeau în urma chilnei{5} de dinapoi, domol, cu capetele plecate, prin roirea pulberei deşteptate.

La ambulanța noastră, pe lîngă caii regimentului erau înhamați şi doi căiuți care se zbăteau în ştreanguri şi trăgeau cu încordare, îndemnați din cînd în cînd de glasul stăpînului lor, un romîn nalt şi uscat, negricios la obraz.

Într-o vreme, pe cînd omul se lăsase mai în urma trăsurii, doctorul îl întrebă:

— Da' ştii că ai cai straşnici? Trag mai bine decît cei mari.

— D-apoi ce crezi? zise romînul şi deodată obrazul i se umplu de bucurie. Cu aşa cai mă simt în putere să duc trăsura asta şi fără cei mari...

După un, răstimp, doctorul întrebă iar:

— Cum te cheamă?

— Pe mine? Ştefan... Da' cu caii iştia, pot să spun, nu că mă laud, că am dus greutăți de m'am spăriat chiar eu...

Trăsura începu să se hurduce prin făgaşuri.

Doctorul zise iar:

— Am auzit că drumurile-s rele pe aici... Le cunoşti? Mai avem mult pînă la Hîrlău?

— Nu prea cunosc locurile, răspunse Ştefan. Da' om întreba pe-un romîn. Poate ştie şi moşneagul ista. Moşule! Ştii drumul la Hîrlău?

Din car, moşneagul deschise doi ochi rotunzi în sprîncenele-i tufoase, albe. Apoi dădu din cap la dreapta şi la stînga: nu-l cunoştea.

— Da las' că tot ajungem noi! zise Ştefan şi, ridicîndu-şi biciul, trecu repede înainte, ca să-şi îndemne roibii.

În fundul unei văi ne oprirăm deodată. Un caporal se arătă în deschizătura de dinapoi a trăsurii, roş la față şi asudat.

— Trăiți, domnule căpitan, drumul pe care a apucat trupa e din nou prunduit şi greu, nu puteți merge pe el. A dat ordin domnu colonel să apucați tot pe drumul vechi, să ieşiți înainte, deasupra Hîrlăului, şi s'aşteptați acolo coloana...

— Aha-aha! zise doctorul şi începu a rîde. Vra să zică pînă acuma, dacă nimereau ceilalți toți, nimeream şi noi, da' acu în adevăr că-i nevoie să ştim drumul... Căci drept să-ți spun, dragă, e cam primejdios prin pustietățile acestea... Uite, mergem de-un ceas: n'am văzut un om... Şi de-acu cine ştie unde-om da peste un sat...

Caporalul dispăruse. Doctorul se uita la mine rîzînd. Apoi

ochii mari, bulbucați, deodată se opriră asupra unui soldat mărunțel, slăbit la față, care venea încovoiat din mijloc spre noi,

— Ce este?

— Trăiți, domnule căpitan, vătămătura...

Şi deodată, pe fața slăbită se arătă albul ochilor, ca de lapte.

— Cum?

— Vătămătura... nu mai pot merge...

— Aşa? Da' drumu la Hîrlău îl ştii? Că auzi, de-acu apucăm prin altă parte...

— Nu-l ştiu, trăiți, domnule căpitan...

— Aşa? Ia arată limba...

Soldatul scoase limba, apoi o trase înapoi, se încreți la față, îşi plecă capul pe umăr şi se apucă cu amîndouă mînile de pîntece.

— Ai devastat o grădină de pruni, mişelule! zise doctorul vesel. Hai, marş în căruță! Suie îndărătul moşneagului...

Cînd se sui soldatul cu luare-aminte, privindu-ne cu coada ochiului, în căruță, dindărătul moşneagului sări în pulberea drumului, peste draghini{6}, un țînc numai în durligi, cu capul gol, cu părul galben şi zbîrlit. Cum sări, nici nu se uită la noi, se alătură de jug, în stînga, apucă funia boilor şi începu să-i îndemne.

— Da' asta ce-i, moşule? întrebă doctorul căscînd ochii. A cui e flăcăul ista?

— Apoi dă, zise moşneagul arătîndu-şi ochii dintre sprîncene. Iaca aşa, s'a luat ca un mînz după mine, din sat... Numai m'am trezit cu el în căruță... Îi de acolo, din sat... a unui romîn...

— A lui Ilie Popa! zise țîncul cu părul zbîrlit, cu un glas pe care cerca să şi-l îngroaşe.

— Şi pe tine cum te cheamă?

— Dumitru! răspunse el cu nepăsare.

Şi, fără să se mai uite la noi, îşi căută de treabă cu boii,

păşind mărunt prin pulberea fierbinte.

Pornirăm pe un drum îngust, plin de făgaşuri. Ne cumpăneam la dreapta şi la stînga, cădeam c'o lături, scurt, ca'ntr'o groapă, şi ne opream o clipă, apoi caii se opinteau, după glasul gros al vizitiului de pe capră şi după îndemnul blînd al lui Ştefan, şi porneau domol; şi mergeam acuma printre mirişti întinse, printre ogoare lungi de păpuşoi care-şi clăteau încet, atingîndu-le, săbiile frunzelor.

Aşa merserăm multă vreme prin arşiţa zilei şi prin singurătate. Oamenii şi animalele parcă dormitau; nu vorbea decît doctorul, din cînd în cînd, şi atunci îşi sălta pîntecele rotund într-un rîs tăcut.

— Cine ştie unde mergem! zise el vesel.

Glasul lui Ştefan se auzi într'o vreme:

— Iaca un om...

— Aha-aha! rosti doctorul căscînd. Slavă Domnului!

Se sculă de la locul lui şi scoase îndărătul trăsurii capul.

—Măi bădişorule! rosti el cu un glas foarte dulceag. Pe aici e drumul la Hîrlău?...

Romînul se oprise în drum, cu căciula roşcată pe ochi, cu sumanul şi cu traista în băţ, pe umăr. Era un om năcăjit, cu obrazul ars, cu fruntea încreţită. Răspunse săltîndu-şi în sus căciula cu mîna stîngă;

— Pe aici, tot înainte... Este loc bun pe lîngă pădure... tot prin margine... pe lîngă curţile cucoanei Roza... da' acelea nu se văd... pe lîngă moşia lui domnu Todirescu şi pe la conu Dumitrache...

— Aşa? Bun. Da' mai avem mult?...

— Ei, nu, nu mai este aşa de mult...

Omul porni, fără să ne mai privească, caii urniră trăsura grea; doctorului îi veni iar rîsul tăcut, apoi rămase privind la Dumitru, ţîncul cu capul flocos, care mergea tip-tip prin blana de praf a drumului, ţinînd boii de funie, foarte serios şi cu glasul tot mai gros parcă.

— Vra să zică, pe-aici e drumul! vorbi doctorul, oftînd

greu. Dar cred că n'o fi fiind aşa departe pînă la Hîrlău... Acu mergem şi singuri, nu mai sîntem coadă de şarpe... Dar eu nu înțeleg, dragă, de ce atîta pustietate... Unde-or fi fiind casele cucoanei Roza?...

— Apoi zice că nu se văd...

— Aşa-i, nu se văd... şopti doctorul, căscînd plictisit.

Tăcurăm multă vreme. În urmă-ne se deşirau mirişti şi lanuri pustii. Treceam prin ținuturile de pămînt sfărîmicios, negru, al Botoşanilor, „prin partea cîmpului", şi zările parcă ardeau, tremurau într'o flacără alburie. Nici arbori, nici case nu se zăreau cît bătea ochiul. În ierburile care începeau să se usuce, în țepile gălbii ale miriştilor, sfîrîiau cosaşi. Vîntul cîteodată venea ca o suflare fierbinte.

Deodată simțirăm umbra şi mirosul pădurii. Doctorul răsuflă de două ori adînc, cu nările larg deschise – şi îndată scoase capul.

— La stînga pădure... La dreapta văd un fel de sat... Pe-aici trebuie să fie casele cucoanei Roza, dar nu se văd... Şi începu a rîde înveselit.

Satul era gol. Nici cînii nu lătrau. Oamenii erau undeva, la lucru, pe cîmpiile întinse. Totuşi, un om sta rezemat în băț la o cotitură, sub geana întunecoasă a pădurii şi parcă ne aştepta.

— Un om! strigă doctorul, ca şi cum ar fi făcut o mare descoperire. Stați! Bădişorule, ai putea să ne spui cît mai avem pînă la Hîrlău?...

— Cum?

— Cît mai avem pînă la Hîrlău! strigă doctorul.

— Pîn' la Hîrlău?... Apoi aşa de mult nu mai este...

— Da' cît? Aşa, într-un ceas ajungem?

— Apoi da, cam aşa, într-un ceas...

— Bun! — oftă cu veselie doctorul. — Hai înainte...

Caii porniră; săteanul îşi puse pălăria în cap şi rămase sprijinit în băț, în umbra pădurii... Acuma adieri răcoroase treceau. Ne dădurăm jos. Băiețelul în durligi vorbea cu boii.

Noi păşeam în urma ambulanței, apoi rămaserăm mai în urmă. Moşneagul sta neclintit în car. Soldatul negricios îndată îşi duse mînile în deşerturi şi se făcu covrig. Ceilalți cinci-şase oameni umblau domol, cu mînile atîrnate, cu capelele pe ceafă.

În pădurea de stejari era linişte. Soarele după-amiezii tremura prin rețeaua crengilor. Pe lîngă desişuri bogate, printre gropi şi printre cioate, ținînd poala pădurii, drumeagul urca şi cobora, ocolea la dreapta şi la stînga, dispărea şi se arăta în depărtare, undeva, cine ştie unde, apoi se pierdea pe o muche de deal, unde, singuratică, se zugrăvea pe cer o fîntînă cu cumpănă.

Merserăm un ceas, merserăm două, la pas, urcînd şi coborînd necontenit, pe sub pădure. Apoi abia într-un tîrziu suirăm cu greu, cu suferință, spre acea fîntînă; şi după ce adăparăm caii, după ce ne mai răcorirăm, mai privirăm o dată în urmă spre pădurea neagră, ce părea fără sfîrşit, şi într-un tropot grăbit ne lăsarăm la vale, cu țîncul şi cu boii după noi, porniți tot în goană.

Şi la o cotitură, deodată, mă izbi mormăitul unei batoze. Şi-n cîmp, într'o curte fără arbori, plină parcă de un soare mai luminos şi mai fierbinte, o casă se arăta, o casă mare, urîtă, cu acoperişuri vechi, cu ferestre întunecoase. După garduri de nuiele, pe lîngă hambare lungi de scînduri, se mişcau cîțiva oameni, printre saci, printre paie îngrămădite, şi un glas ascuțit, ciudat, se urca, parcă sfredelea linişтea locurilor.

— Iaca ş-o locuință omenească! zise doctorul.

Şi deodată, la o portiță îngustă, printre spinii gardurilor, răsări un cap spăriat, un cap negru, cu barba şi cu părul ca-n spulber de vînt.

— Stăi! zise doctorul. Şi dădu să coboare.

La portiță, în clipa aceea, obrazul omului bărbos parcă se umfla de bucurie. Două mîni negre se ridicară, glasul ascuțit izbucni deodată:

— A! ce mai faci, iubite?... Încotro? Încotro?

Şi întindea şi scutura acum o mînă prin aer, întinzînd-o spre ambulanță.

Doctorul sări din trăsură. Părea mirat. Se apropie şi întinse şi el mîna.

— Ce mai faci? Nu te-am văzut de mult! zise bărbosul, şi nu mai putea de bucurie.

— Bine! zise încet, nedumerit, doctorul Andronescu.

— Ce? Nu mă mai cunoşti?

— Ba da, ba da, cum nu...

Străinul negru îşi scutură capul buhos, rîzînd fericit.

— Bine, foarte bine! strigă el ascuțit şi foarte repede. Îmi pare foarte bine că te-am văzut. Încotro mergeți? De unde veniți? Aha! Mergeți la Hîrlău! Aha-da! Aha-da! Vra să zică eşti bine? Eşti sănătos? Nici n'ai idee ce bine-mi pare! Dar Agache ce mai face?

— Care Agache? zise doctorul cu îndoială. Apoi pare a-şi aduce aminte: Aha! E bine, e bine şi el e sănătos!

— Aşa? E bine? bolborosi stăpînul hambarelor, rîzînd plin de fericire. Să-i spui aşa, cînd l-ei întîlni: multe complimente de la mine!...

Doctorul întinse repede mîna:

— La revedere! La revedere! O să-i spun. Acu mă grăbesc. Trebuie să ajung coloana.

— Care coloană? Care coloană? Ce coloană? bolboroseşte bărbosul, tremurîndu-şi în toate felurile brațul ce părea uriaş.

Mă aplecai de după pînza trăsurii, ca să-l văd mai bine. Într-o. clipă mă zări; începu să strige, înălțînd mînile: "A! Ce mai faci, doctore? *Comment* ça *va*?"

Mă zvîrlii îndărăt, îngrozit. Doctorul se aruncă şi el lîngă mine. Strigă scurt: înainte! Şi trăsura, smuncită, se urni şi porni repede. Mă întorsei spre doctor:

— Cine-i proprietarul, ori arendaşul ăsta?

— Nu ştiu! Cine ştie! S-o fi sălbătăcit aici. N-ai văzut? Ş-am uitat să-l întreb de Hîrlău. Dar Agache acela cine-o fi

fiind?... Hm! Aşa nostimadă încă nu mi s'a întîmplat...

Tăcurăm. Ne aplecarăm apoi afară. Omul sălbatic răcnea ascuțit pe lîngă hambarul lui, dar nu-l mai zăream.

— Hm! Foarte curios! şopti doctorul.

Cîmpiile triste, în arşița zilei, iar se desfăşurară de o parte şi de alta a drumului. Într-o văgăună, subt o răsfirare uşoară de fum, mormăia batoza, dar mişcarea oamenilor nu se zărea. Mergeam încet, trudiți de cale zbuciumată, de soare, de singurătate. Şi moşneagul coborîse din carul lui, şi mergea încet pe drum, desculț şi el, lîngă băiatul cu părul ca untdelemnul.

Mergeam şi noi pe jos, ca să ne mai dezmorțim. Şi deodată, într-un pîlc de holdă întîrziată, zărirăm umbre de secerători. Se ridicau şi se plecau regulat. Iar la margine o momîie se tîra la fața pămîntului, ceva negru ce se mişca cu greutate.

— Ce să fie acolo? întrebă doctorul.

Ne apropiam încet. Apoi ne abăturăm în loc. Trăsura, în drumeag, se opri. Oamenii care ne întovărăşeau se apropiară şi ei. Acu vedeam: era o femeie, o bătrînă care se tîra pe pămînt.

— E o babă, zisei eu către doctor.

— Şi ce face acoio?...

Atunci, întăia oară în ziua aceea, auzii lîngă mine glasul moşneagului cu sprîncenele şi cu barba stufoase:

— Ce să facă? Seceră... Avea un glas aspru, un fel de hîrîire dureroasă.

Doctorul se întoarse spre el:

— Ce vorbeşti, moşule? Cum seceră?...

Bătrînul nu răspunse.

Iar bătrîna, corogită, rezemîndu-se în coate, se tîra, ca o rîmă prin lanul fierbinte, prindea mănunchiuri şi le tăia cu secerea sclipitoare. Cînd ne văzu, se opri şi, aşa cum era, în genunchi, aținti asupra noastră doi ochi trişti şi tulburi pe un obraz pămîntiu, zbîrcit, chinuit ca o mască.

— Ce faci acolo, mătuşă?

Şi abia îi auzirăm răspunsul, gîfîit:

— Ia, ce să fac? Secer. Vai de capul meu. De dimineață, de cînd s'a zărit geană de ziuă, am venit. M-a adus Ghiță...

— Care Ghiță?

— Aista, Ghiță, vatavu boierului...

— A cărui boier...

— Apoi nu ştiu cum îl cheamă...

— Şi cum aşa? Văd că eşti bolnavă...

— Vai de pacatele mele... Iaca, aşa m'au adus. Era dator băietu... Da' pe dînsul l-au chemat la cazarmă... Şi m'au luat pe mine... A venit Ghiță vatavu şi m'a luat... parcă cu ciocoiul te poți pune? El e omul ciocoiului...

Prin lan, cele cîteva umbre se îndreptaseră şi ascultau. Baba sta cu fața-i dureroasă îndreptată spre noi. Apoi oftă greu şi se ghemui pe pămînt.

— Da' ce ai, bătrîno? întrebă doctorul. De ce seceri în genunchi?...

Bătrînul vorbi iar lîngă mine, cu hîrîitu-i aspru, neprietenesc:

— Vai de capul ei... O biată păcătoasă... Aşa-i ea, beteagă... Boală femeiască... Ce să facă? Parcă o iartă cineva?...

Doctorul nu zise nimic. Tăceam şi eu. Ne urcăm aşa în trăsură. Bătrîna, în genunchi, rezemîndu-se în coate, începuse iar a secera în arşița zilei. O privea neclintit bătrînul. Alături de el, cu mînile în lungul trupului, privea şi băiatul cel desculț şi cu capul gol. Priveau şi soldații înşirați pe drumeag. Bătrîna secera. O auzeam gemînd din cînd în cînd.

Bătrînul întoarse o clipă capul peste umăr fără să se uite la noi, sau fără să ne vadă, apoi se scociorî la brîu şi trase punga. O deschise şi scoase un gologan. Făcu cîțiva paşi prin holdă. Întinse banul luciu babei. Abia-i auzeam glasul:

— Babă hăi, iaca, să bei desară un pahar de rachiu cu untdelemn... Are să-ți facă bine...

Se întoarse cu fața-i tristă la carul lui; băiatul se alătură nepăsător de boi.

Doctorul zise scurt:

— Mînă!...

Şi pornirăm iar pe drumul lung, fără sfîrşit, pe sub văzduhul plin de vîrtejuri de foc. După noi, venea băiatul zbîrlit. Lîngă el, păşea pe gînduri moşneagul. Amîndoi, eu şi doctorul, ne gîndeam la acelaşi lucru, dar nu ziceam nimic. Dispăruseră curțile şi lanurile cu umbrele care se aplecau şi se ridicau, nu se mai auzea murmurul adînc al batozei.

Şi într-un tîrziu, doctorul tresări. Doi oameni veneau pe drum, încet, vorbind.

— Ce dracu! Nu mai ajungem la Hîrlău... mormăi tovarăşul meu. Oameni buni, mult mai avem pînă la Hîrlău?

Unul din cei doi răspunse:

— Tot mai este oleacă...

Şi al doilea adăogi:

— Nu mai este aşa de mult...

— Cam cît?

— Ia, ca la două ceasuri, mai mult nu este...

— Cu căruța ori cu piciorul?...

— Apoi tot una-i, răspunse zîmbind unul din oameni, că nu-i aşa de departe...

Doctorul mă privi țintă, voi să rîdă, apoi oftă greu o dată, îşi scoase batista şi începu să-şi şteargă cu năduf fruntea de sudoare.

(Din volumul „O istorie de demult” 1908)

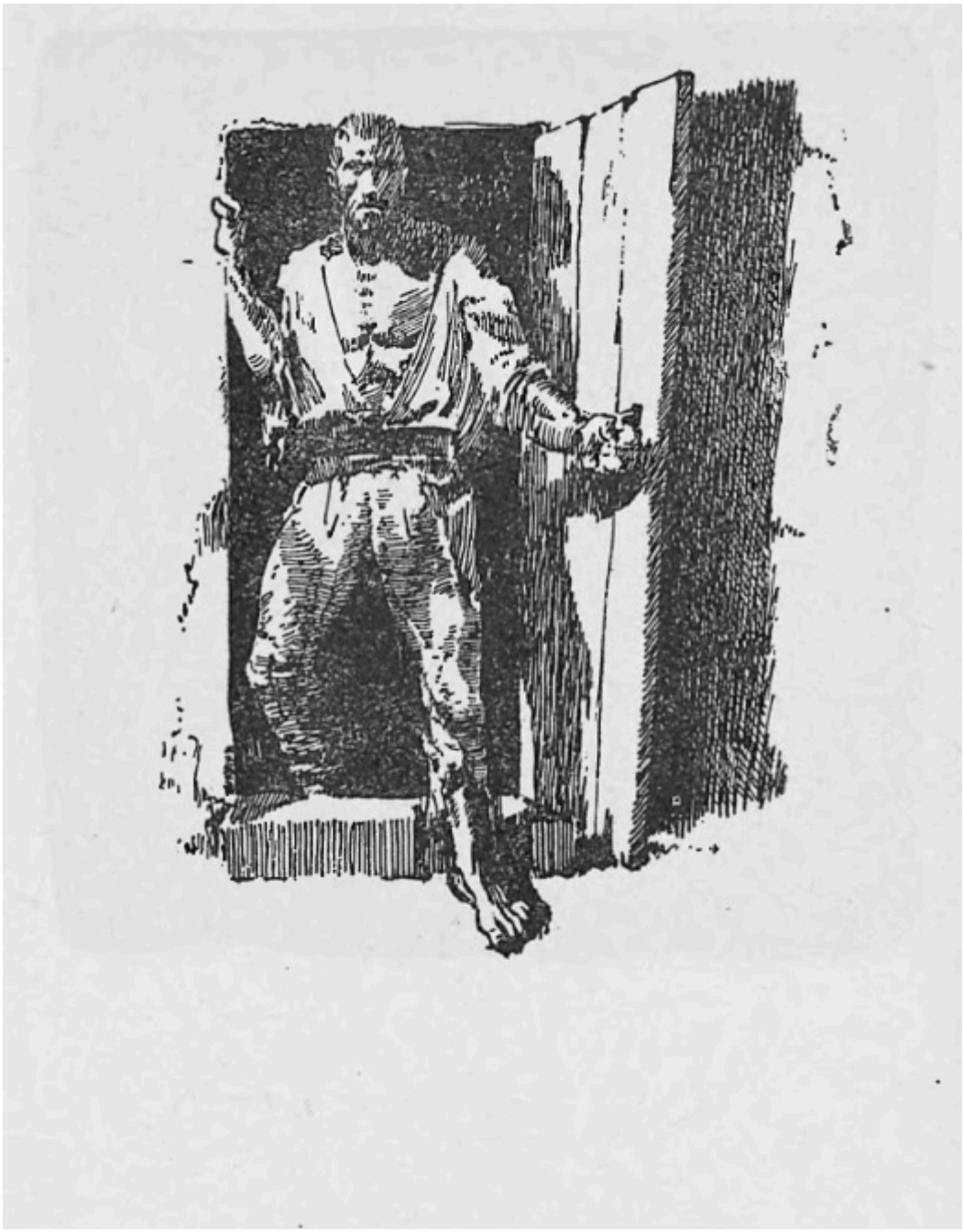

EMIGRANȚII LA BRAZILIA

O amintire mă cearcă din cînd în cînd.

Eram copil şi petreceam după examene într'o singurătate, la podul Dumbrăviței, dus acolo de conducătorul lucrărilor, la care stăteam în gazdă în vremea şcolii. Venise acest ajutor al inginerului, cu lucrători, ca să dreagă podul rupt de năvala apelor Moldovei. Îl zăream dimineața şi sara numai, bărbos şi ars de soare, abia încăpînd în hainele-i de şiac. Vremea cealaltă o petreceam bucurîndu-mă de zilele liniştite ale lui iunie, intrînd în luncile de răchită, ori tolănit într'o poieniță mărginaşă, în iarba fină şi curată, cetind *Poveştile unchiaşului sfătos* şi istoriile lui Rîureanu. Uneori intram printre sfărîmaturile negre ale podului, mă aşezam undeva, între lemnării, ca pe un scaun prielnic şi priveam jocul clenilor ori al scobailor în undele limpezi. Treceau întăi ca sulişoare negre pe dedesubtul meu, apoi deodată, întorcîndu-se pe-o coastă, fulgerau ca nişte plăci de argint în bătaia soarelui. Îmi făcusem eu şi-o leacă de plută din nişte dulapi şi din capete de grinzi, pe care cu greu le adunasem la un loc şi le încălecasem una peste alta. Pe un braț liniştit, stătător, al Moldovei, îmi mînam pluta mea c'o prăjină, visam la isprăvile multor eroi din cărțile nu de mult cetite, apoi rămîneam, la o cotitură, cu ochii ațintiți, privind uimit la sorenii spăriați, care se împrăştiau ca o puzderie prin apa limpede şi călduță.

Prietini cu care schimbam din cînd în cînd păreri asupra lumii, aveam pe doi țărani voinici din satul de-aproape. Beau tutun din lulele roşii de pămînt, într'o colibă de nuiele frunzoase şi din vreme în vreme ieşeau şi treceau în spate prin vadul repede pe unii drumeți dincolo, ori din celălalt mal dincoace. Treceau şi căruțe cu poveri, cu năcaz mult, cu răcnete, cu năduh; apoi, goi, cu pielea ca bronzul, veneau la

hainele lăsate la colibă. Îşi aprindeau întâi lulelele, după aceea prindeau să se îmbrace în tăcere, iar eu mă uitam cu admirație la ei.

— Era unul Jean Bart, începui eu într-un rînd; un marinar, care tot aşa nu se temea de apă... Era mare viteaz... Am cetit despre el într'o carte...

Sătenii dădură din cap privind spre boturile pipelor, ca şi cum în gîndul lor ziceau: prea bine! ca şi cum cunoscuseră şi ei de-aproape pe marinarul minunat despre care încercam eu să le povestesc.

Pe amîndoi îi chema Ion. Unul striga: Măi Ioane! şi celălalt răspundea: Ce-i, bre Ioane? Şi mie mi se părea ciudat că pe amîndoi îi cheamă la fel. Poate ş-acum a rămas în mine încredințarea că aceşti Ioni erau adevărați filozofi. Mai întâi, tăceau mult şi se gîndeau; al doilea, cînd vorbeau, rosteau puține cuvinte; al treilea, aveau nişte priviri tare năcăjite şi disprețuiau, vedeam eu bine, pe primarul din sat şi pe notar, doi surtucari cu nasurile rumene, cu care gazda mea vorbea voios şi se înțelegea de minune. Disprețul pentru autoritate mi se părea o tărie deosebită. Eram, se vede, şi eu oleacă de revoluționar.

Tovarăşii aceştia ai mei erau oameni tineri încă, dar părul le surise. Amîndoi nalți, spătoşi, cu obrazurile arse şi încrețite. Nu purtau barbă. Numai la mustăți se deosebeau: unul avea lungi şi cărunte, iar altul negre, scurte, rotunjite numai cît țineau buzele.

I-am întrebat într-un rînd, curios:

— De ce sînteți aşa de îmbătrîniți?

— De bine... Noi toată viața am petrecut şi ne-am bucurat... răspunse Ion, cel cu mustața lungă.

Mă priveau zîmbind amîndoi. O clipă mă priviră. Apoi îşi căutară de tăcerea lor filozofică, şi de pipele care fumegau încet în aerul limpede.

Într-un rînd umblam şi eu prin apropierea lucrătorilor. Îi priveam cum se încordează, cum bat la taraşi ridicînd odată

babele uriaşe şi lăsîndu-le în tact, cu răcnete scurte. Apa curgea pe sub schelele lor, întunecoasă: soare nu era, nouri cenuşii se răsfrîngeau în apele limpezi ale rîului, în ziua pe sfîrşite se împuțina lumina, iar din asfințit, de la munți, parcă veneau spre noi neguri rotitoare.

Apucasem domol la vale, pe prund. Dar mă întorsei îndată chemat de o larmă mare. Întîi între schele, apoi la mal văzui învălmăşeală. Primarul răcnea cît ce putea, iar cîțiva milițieni se năcăjau să lege pe cineva. Mă apropiai repede. Mă oprii.

— Auzi dumneata, domnule! strigă primarul privind pe sub sprîncene cu ură. După ce dezertează, domnule, după ce face moarte de om, vine şi se amestecă printre lucrători! Strînge bine, leagă-l straşnic! Pe urmă să-l ieie vătăjeii între şpăngi şi să-l ducă la primărie... Măi, da' să-l păziți ca ochii din cap! Bagă de samă, mă, că-i dezertor!...

Legat cu frînghii, prinsul parcă se grămădise asupra lui însuşi şi nu rostea nici o vorbă. Era un flăcău spătos, negricios, cu privirile tăioase. O clipă mă privi – şi simții o săgetare fierbinte în măruntaie. Era cu părul zbîrlit, fără suman, fără căciulă, numai în cămaşă, încins cu brîu roşu. Tot obrazul îi era ras din proaspăt. Ținea buzele strînse cu mînie.

Oamenii se frămîntau şi murmurau în jurul lui. Dar numai primarul şi gazda mea erau mînioşi.

— Auzi dumneata! răcnea primarul. Şi încă vine aicea în comună şi se angajază la lucrările județului! Un criminal! — Şi se întoarse, cu fața spărioasă, către prins. — La ocnă, banditule! La muncă silnică! Cînd primesc azi ordin să fac cercetare, m'am crucit, nici nu-mi venea a crede!... La ocnă!... La muncă silnică!...

Gazda mea privea cu mirare, cu un fel de zîmbet, în jurul lui. Zise cu încredințare:

— Despre asta are să se scrie şi la gazete!

Cei doi prieteni ai mei de la colibă se apropiaseră şi ei în tăcere. Priveau mai de la o parte şi ascultau.

Iar domnul primar tot mai amar se mînia. Într-o clipă, pe cînd vătăjeii vroiau să pornească, se repezi.

— Staţi!

Prinsul se întoarse puţin în loc şi se opri, întunecat şi trist la faţă.

Primarul îşi puse mâinile în şolduri şi-şi ridică bărbia:

— Bine, ticălosule, cum ai putut tu dezerta de la datorie, şi comite omor?...

Fugarul nu răspunse. Parcă nici n'auzise. Întoarse capu-n altă parte.

— Cum, mă? Cum, mă? strigă primarul cuprins de o mînie grozavă. Şi nici nu răspunzi, criminalule?...

Şi dintr'o dată, scurt, se năpusti asupra omului legat şi începu să-l lovească cu pumnii peste faţă.

— Foarte bine! încuviinţa gazda mea şi privea în juru-i cu zîmbetu-i oarecum mîndru. Primarul dădea îndesat lovitură după lovitură, omul cerca să se ferească, se întorcea în loc, dădea înapoi, îşi ferea capul, dar pumnii îl ajungeau necontenit şi băteau acuma în sînge.

— Mă, eu am fost grad în oaste, eu ştiu ce ţi se cuvine ţie!... Eu sînt autoritate, mă!... Ce te uiţi aşa la mine? Că te zdrobesc aici, te calc în picioare. Cu cine crezi tu, mă, că ai de-a face?

Dezertorul sta în loc; îi curgea sîngele în lungul obrazului şi picura repede pe cămaşa albă.

— Hai, *paşol!* strigă autoritatea. Şi să-l închideţi bine, aţi auzit?... Pînă ce-or veni călăraşii să-l ridice...

Oamenii se risipiră o clipă, apoi se strînseră iar la schele... Gazda mea strigă de departe la un cantonist:

— Gavrile, băiete! Ai adus sticla ceea?

— Am adus-o! Am adus-o! răcni Gavril din ruinile podului. Am pus-o pe fereastră.

— Hai! vorbi gazda mea către primar. Hai mai iute, că nu-i de chip altfel!

Vătăjeii, cu prinsul, se depărtau pe şosea. Se pierdură

apoi la o cotitură, după un zid de răchiți neclintite. Prietenii mei, cu pipele, se întorceau la coliba lor de frunzare. Prin tăcerea care se întinsese mă luai şi eu după dînşii. Eram foarte tulburat.

Intrai în colibă, mă aşezai pe o legătură de nuiele. Ion cel cu mustața scurtă se năcăjea să aţîţe un foc de vreascuri.

— Mult într-un ceas vine vîntoasă şi ploaie, zise el, scăpărînd.

— D'apoi cum! mormăi celălalt Ion, pîcîind din lulea.

Eu îi priveam cu curiozitate. De ce nu vorbesc de prins? Mă gîndeam la cele ce se întîmplaseră şi mi se înflăcărau obrajii.

— Mie-mi era milă de băietanul acela, începui eu dintr'o dată, cu însufleţire. Eu să fi avut o putere, îi dădeam drumul... Cine ştie ce năcazuri au căzut pe capul lui... Iar primarele de ce-l bătea?...

Amîndoi tovarăşi întoarseră capetele spre mine.

— De ce-l bătea?

— Apoi de unde să ştim noi? rosti liniştit cel cu mustața lungă. Dacă-i primar, ce să facă?...

— E un beţiv! strigai eu cu curaj, înfiorîndu-mă. Acu s'a dus să beie...

Mii de gînduri şi de cuvinte se grămădeau în mine. Din cărţile cetite, ca un băiat ce eram, căpătasem porniri grozave. Pentru mine un urmărit trebuia să fie un nedreptăţit. Şi alergam cu gîndul pe urma dezertorului. Pîndeam clipa cînd vătăjeii se vor opri. Mă strecor prin întunericul înserării, cu cuţitul în dreapta. Îmi fac loc cu grijă prin iarba cîmpiei, şoptesc nenorocitului: Nu te mişca. Sînt salvatorul tău!... Şi tai legăturile. Apoi, cu un strigăt de război, ne ridicăm în picioare, răsturnăm pe zbiri la pămînt, alergăm spre nişte cai din apropiere, ne aruncăm pe spinările lor şi pornim o goană turbată şi fugim spre singurătăţi, unde nimeni nu ne mai poate găsi. Acolo îmi cade în genunchi flăcăul şi întinde braţele spre mine. Îmi sărută mînile. Şi ne despărţim.

Focul ardea în colibă şi umbrele înserării ne împresurau. Cel cu mustața neagră aninase ceaunul de cujbă. Cum stam înfiorat, luminat de flăcări, deodată începui să spun tovarăşilor mei ce-aş face, dacă aş avea o putere.

Ei mă ascultau în tăcere. Poate mi se părea mie că mă ascultă. Pregăteau mujdeiul pentru peştele bătrîn, mestecau mămăliga cum se cuvine, întinseră un ştergar în bătaia luminii – apoi îmi zîmbiră cu bunătate, tocmai cînd mă întorceam eu din rătăcirile mele. Mă îndemnară blajini:

— Poftim cu noi la masă...

Îmi rupsei mămăligă şi peşte şi mă aşezai greceşte între dînşii. Mujdeiul mi-a plăcut totdeauna. Mîncam cu toții şi vorbeam – mai mult eu – de una şi de alta, cum se vorbeşte între prietini.

— Vra să zică, dacă ai fi avut o putere, l-ai fi scăpat?... mă întreabă deodată Ion mustăciosul.

— L-aş fi scăpat, strigai eu cu pătrundere.

Amîndoi se uitară unul la altul şi zîmbiră cu îngăduință. Tăcurăm apoi, ospătînd, pe cînd afară, într-un întuneric orb, se simțeau înfiorările furtunii.

Parcă ne împresurară coliba valuri de neguri, ori de ape; lunca porni zvon de spaimă; scuturături de ploaie răpăiau în frunzişul uscat de deasupra noastră. În fîlfîirile luminii stăteam tustrei, negri – şi parcă ascultam glasurile depărtării, ale apelor şi ale vijeliei – şi cît am stat aşa nu ştiu, ci în amintirea mea a rămas limpede numai o lunecare grăbită de paşi şi deodată m'am tras cu spaimă înapoi: în uşa colibei se arătase dezertorul, ud, cu fața plină de sînge închegat.

Gîfiia, cu ochii morți de trudă.

— Nu mă vindteți, oameni buni! gemu el, cu amar. Vai de sufletul meu! Am fugit de la cazarmă şi m'am dus pînă la unul de-acolo, din tîrg.... Acela era un fel de boier; a trăit c'o soră a mea, care intrase în slujbă la dînsul, a făcut trei copii cu dînsa, şi pe urmă a alungat-o... Întăi zicea c'o ia de nevastă. M-am dus la el să văd ce are de gînd să facă. Ea nu

se mari poate întoarce la noi... Acu-i învățată altfel, ca o cucoană... Şi moare de foame cu trei copii. Mă duc la el... El e boier şi eu un biet muncitor... Şi cum intru, sara şi cum îi spun, se repede cu palmele la mine, îmi trage patru palme, pe urmă pune mîna pe puşcă... L-am grămădit la pămînt şi l-am omorît... I-am zdrobit capul cu patul puştii... Pe urmă am fugit, am umblat prin lume, vai de capul meu... Nu mă alungați. Acu, în başcă, mi-am ars frînghia la lampă, s'am scăpat... Iaca, mînele negre, fripte. Se opri, aiurit, cu ochii bolnavi. Sfîrşi repede muindu-şi glasul într'o rugăminte spăimîntată. Pe unde să mă duc? Pe unde să fug... Treceți-mă cineva dincolo... De asta am venit... Eu nu mai pot...

Ne arăta, gemînd de chin, mînile negre cu pielea umflată şi arsă. Cu fața încrețită, eu ochii topiți, tremura în fața noastră. Îmi pieriseră gîndurile şi planurile mă grămădisem cu spatele în îngrăditura colibei şi spăimîntat priveam la ucigaşul acela, care scîncea lîngă noi.

O clipă tovarăşii mei tăcură. Se uitară la mine amîndoi deodată. După aceea cel cu mustața scurtă se sculă liniştit şi zise fugarului:

— Hai cu mine...

Ieşiră prin învolburările ploii, prin buciumarea vîntoasei. Celălalt tăcea şi asculta, pe gînduri. Zgomotele apei şi ale luncii, aveau ceva din murmurul unei mulțimi în răscoală. Am stat aşa neclintiți o vreme. Apoi paşi se apropiară cu grabă în dosul colibei. Cel plecat se arătă îndată, încingîndu-se.

— L-am trecut dincolo, zise încet; creşte apa iute... Şi se cinchi cu linişte la foc.

Amîndoi se întoarseră spre mine. Eu înțelegeam ce mă întreabă ei din ochi. Şoptii înfiorat, abia venit în fire;

— Nu, nu, nu vă temeți... Am să tac!

Şi-mi aduc iar aminte de zvoana care a urmat prin furtună. Am văzut călăraşi, vătăjei, am văzut pe primar clătinîndu-se, cu părul vîlvol. Striga cu glas mare:

— Nu l-aţi văzut? Nu l-aţi simţit?...

Tovarăşii mei răspundeau cu nepăsare, dar în mine se zbuciuma cu durere inima.

Se auzea vîjîirea apelor răscolite, crescute. Dincolo nu era chip de trecut. Umblam şi eu prin ploaie în jurul colibei, mă uitam des spre prietinii mei, pe cînd sălciile, în luminile fugare ale focului, se zbuciumau ca nişte capete îngrozite. Urmăritorii, frămîntîndu-se, se depărtau. Primarul de departe mai întreba pe cei doi Ioni:

— Nu-i chip de trecut dincolo?

— Nu, nu-i chip!... răspundeau tovarăşii. Şi rămaserăm singuri, la foc, şi nu spunea nimenea dintre noi nici o vorbă. Vijelia conteni, licăriră deodată în văzduh stele umede. Şi din miazănoapte, aduşi parcă de vînturile înălţimilor, veneau puhoieri, chemînd cu jale, ca din nişte tulnice de aramă.

Şi n'am putut să dorm după aceea, în canton, în patul tare, toată noaptea. Necontenit îmi închipuiam că se va descoperi fapta noastră a celor de la colibă – şi foarte desluşit îmi aduc aminte de planurile pe care le puneam împotriva acestor împrejurări.

Visam o fugă spre ţărmuri mai fericite, spre oameni mai buni – şi adormii cu hotărîrea să propun prietinilor mei chiar a doua zi să emigrăm în Brazilia. Acolo, murmuram eu, curge Amazonul printr-o veşnică primăvară... Acolo nu sînt primari şi persecuţii. Acolo vom întemeia o plantaţie de orez, eu şi cu cei doi Ioni ai mei...

Iar călcarea de atunci a legilor, cu smerenie abia astăzi o mărturisesc.

(Din volumul „O istorie de demult" 1908)

PRISACĂ DE ALTĂDATĂ

Moş Neculai Andruşcă îşi aduse aminte de o istorie cu nişte *alghine...*

Nu ştiu dacă cunoaşte careva dintre cei mai tineri unde a fost prisaca lui Buburuz – începu el. Mai de demult erau pădurile mai întinse, s'apoi era ici o poiană, dincolo alta şi creştea, bre omule, iarba pîn' la piept prin poienile celea. Umblai de-a dragul şuierînd, te păleau spicele peste nas de strănutai şi era o mirozmă ca prin preajma raiului. Şi nu umbla nimenea să le calce şi să le strice, creşteau toate în voia lor. Şi ici-colo, prin singurătăți, numai ce vedeai cîte-un bordei şi cîte-o prisacă... Umblau albinele la cules şi strîngeau la ştiubeie lamura florilor.

Avea şi boierul nostru o mulțime de prisăci.

Acu eu învățam treaba muştelor la unul Dumitru Cîmpanu în Poiana Rotundă. Eram flăcăuaş şi şedeam şi eu pe lîngă bordei, drept ajutor moşneagului. Mă duceam cu dînsul pe lîngă ştiubeie, cu hobotu-n cap, îmi arăta el cum joacă musca, îşi aprindea luleaua şi mai cerceta fagurii de trîntori şi de botci, şi-mi arăta el toate. Şi mai ales aveam eu treabă şi eram de ajutor la vremea roitului. Stam cu ochii zgîiți la ştiubeiele însemnate cu cărbune, şi dintr'o sută de ştiubeie se nimereau a fi multe însemnate de bătrîn. Şi numai cînd începeau albinele să se fure repede-repede pe urdiniş şi să joace şi să împînzească văzduhul ca o puzderie, strigam la prisacar cît ce puteam:

— Moşule! Moşule!

Ş-apoi venea el şi mă îmboldea, şi mă suiam eu c-un ştiubeieş prin copaci şi prindeam roiul. Şi moşneagul îi da:

— Ha-ha! ha-ha! iaca-i bun...

Bea un gît de rachiu şi se ducea să se culce. Şi eu iar mă aşezam lîngă ştiubeie. Şi el ridica de subt o tufă capul şi se

răstea la mine:

— Măi Culai! Da' să nu deie dracu să scapi vreun roi, că te zdrobesc! Că eu le descînt şi le cunosc care au roit...

Şi mă temeam, c-avea o măciucă pîrlită, de mă seca la ciolan cînd îmi trîntea cîte una.

Da' de la o vreme, cînd am început a mai înțelege, mai fugeam ca să mă răcoresc şi mă duceam pîn' la prisaca lui Buburuz. Se cheamă că roiam şi eu cîte oleacă.

Prisaca lui Buburuz era drept la marginea moşiei boierului, dincolo de hotar, într'o poieniță sub poala pădurii. Da' moşneagul Buburuz nu era prisacaru nimărui. Îşi avea el prisaca lui. Şi-o stăpînea el, o avea danie de la stăpînul lui cel vechi, şi sta în poiană într'o căsuță, şi iarna şi vara, cu muştele lui, şi c'o fată, oleacă mai răsărită decît mine. O chema Marghiolița. Baba murise de vreme multă. Eu nici n'o apucasem.

Mă duceam eu cîteodată acolo: cît pentru fată, cît ca să mai văd dintre ale moşneagului, că el era mare meşter.

Mă duceam aşa dis-de-dimineață, cînd nu era încă luată roua. Ş'apoi căsuța sta colo, singuratică, în poiană. Şi dinaintea căsuței se înşirau ştiubeiele cu străchinele deasupra lor, ca nişte pălării. Şi fata umbla după treabă, desculță şi cu capul gol, şi era albă la obraz, ca una ce era crescută la umbră de codru. Iar moşneagul Iftimie Buburuz avea o barbă ca un fuior de in, şi ochi rotunzi şi iuți la căutătură. Parcă mă apuca o sfială cînd mă uitam la dînsul. Parcă avea ceva tulbure şi negru în ochi. Da' de grăit, grăia blînd şi-mi spunea multe. Îmi zicea:

— Măi Culai, măi băiete! ai mai venit pe la noi?

— Am venit, moşule, zic.

— Da' Cîmpanu ce mai face?

— Ce să facă? Cu muştele.

— Apoi aşa: zice că are şi el albine de-a ciocoiului; da' cît ştie el, ştii şi tu...

Şi pe urmă mă lua şi mă ducea pe dinaintea urdinişurilor.

Eu mă înfricoşam. Şi moşneagul îmi zicea:

— Nu te teme, măi băiete, că albinele mele-s blînde... La mine merge altfel treaba... Eu nici nu le bat, nici nu le înăbuş cu pucioasă, nici nimica... Eu mă uit în ştiubei după Sînt-Ilie şi văd dacă este prisos de miere. Dacă este, tai faguri: dacă nu, las lucrătoarele în pace. Dacă dă Dumnezeu roi, tai buduroaie şi le dau drumu-n ele. Toamna le mai aleg, le mai împreunez; iarna se mai aleg ele singure; şi merg cu ele cum vrea Dumnezeu; dar ca să omor eu musca, asta n'o fac...

Avea moşneagul glas blînd şi umbla printre ştiubeie cu fuiorul lui de barbă, şi albinele nu-i făceau nimica. Eu mă ţineam de dînsul, mai mititel, şi nici mie nu-mi făceau nimica. Cîntau în prisacă şi jucau şi-şi căutau de munca lor. Pe prispă sta Marghiolița – şi eu ascultam pînă într'o vreme glasul moşneagului, pe urmă rămîneam cu ochii la fată şi nu mai auzeam ce spune prisacarul. Iar fata tot rîdea la mine, şi cum i se lumina faţa de rîs, întorcea ochii într'o parte.

Într-un rînd, zice Iftimie Buburuz:

— Măi băiete, măi Culai! Cine prinde roii la voi?

— Eu îi prind, zic. Mă sui în copaci. Pe unii îi mai scăpăm, ş-apoi se supără moşneagul pe mine si se răsteşte cu bîta cea pîrlită... Da' acu nu mă mai tem de dînsul...

Fata rîdea de pe prispă. Da' Buburuz îşi întoarce către mine barba. Zice:

— Măi băiete, iaca colo un ştiubei care are să roiască. Azi e vreme lină. Tu stai gata, şi te uită, şi cînd a izvorî musca pe urdiniş, tu pleacă-te lîngă pîrău şi rupe de pe strat şapte fire de mătăciune şi adă-mi-le mie...

Stau eu, stau. Moşneagul umbla pe la alte buduroaie. Da' fata, de pe prispă, zice:

— Ce te uiţi la mine, mă Culai? Iaca ies albinele...

Eu m'am ruşinat. Buburuz a început să rîdă. Mă reped eu şi rup mătăciune ş-o aduc. Şi ia prisacarul în mînă un ştiubei, şi se dă sub vîrtejul muştelor. Merge roiul prin poiană şi împînzeşte zarea, moşneagul stă tot subt el. Ş-odată îl văd

că se opreşte şi începe să frece roinița cu mătăciune, pe urmă prinde să sufle în buruiană... Şi venea şi pînă la mine, aşa, o mireasmă lină... Şi iaca, împresoară roiul pe moşneag, şi el pune la pămînt ştiubeiul şi toată musca se aşează pe el.

— Ei! zice Buburuz, face Dumitru Cîmpanu aşa? Prinde el astfel roii?...

— Da' de unde? zic.

— Apoi eu, măi băiete, zice, nici duhănesc mahorcă, nici beau holercă... Eu îs om curat... Da' tu dacă vii aici, poți învăța bune lucruri, numai să nu te ticăloşeşti pe urmă...

Se uita blînd moşneagul la mine – ş'atuncea am văzut eu că ochii lui sămănau cu ochii fetei.

Aşa am umblat eu vreo două veri; şi-ntr-un an am început să mă dau mai aproape de fată. Porneau să-mi iasă tuleiele sub nas. Şi strîngeam pe fată de mînă, şi mă munceam să-i scot o veriguță de argint din degetul cel mic; i-am furat şi două naframe din sîn; şi simțeam eu că, cum trec zilele, intră un fel de tulburare în mine... Îmi era dragă fata lui moş Iftimie. Aveam eu ş-un gînd: să mă-nțeleg cu dînsa, să iasă într'o noapte la marginea poienii, că eu am să vin ş-am s-o aştept. Noaptea, pe lună, altfel vorbesc tinerețele... Au glas dulce – ca viersul privighetorilor... Şi fata se uita la mine, zîmbea şi mă-nțelegea...

Da' iaca, într'o zi, se scoală Dumitru Cîmpanu din tufele lui, cu luleaua aprinsă, şi începe a umbla printre ştiubeie. Era aşa prin luna lui cuptor, pe o vreme de secetă... Se opreşte la un ştiubei, şi puf! la urdiniş fum de tutun; se opreşte la alt ştiubei şi iar: puf!

Ce dracu să fie? mă gîndesc. Şi mă dau aproape.

— Moşule, zic, ce este?

— Ia vină-ncoace, Culai! zice Cîmpanu. Vezi tu cum se bat muştele ici şi colo, şi colo?

— Văd. Se apucă în lăbuțe şi se-mpung cu acele.

— Dacă vezi, e bine; Apoi află, măi băiete, că la ştiubeiele noastre vin albine străine, ca să fure mierea... Iaca, este

cineva care se năcăjeşte să ne ieie mana... Iaca, de-o săptămînă tot cerc eu şi pîndesc, şi văd că vin muşte trimese, care bat pe-a noastre...

— Cum se poate, moşule?

— Iaca se poate.

— S'a cui muşte să vie? zic.

— Apoi am eu prepus pe cineva...

Şi s'apucă Cîmpanu şi aşează la vreo două ştiubeie țevi de trestie şi închide de jur împrejur la urdiniş. Şi vin albine, şi vin, şi intră hai-hai, prin țevile de trestie, da' de ieşit nu mai ies. Şi după asta moaie el nişte humă, – şi scoate țava de la un ştiubei, şi ies albinele buluc. Şi cum ieşeau, el, cu pămatuful, le stropea cu muruială... Face el tot aşa şi la celelalte urdinişuri, şi pe urmă mă ia cu dînsul, şi, repede, prin pădure, ne ducem pîn' la prisaca lui Buburuz. Ajungem acolo, se dă pe lîngă un ştiubei, se dă pe lîngă altul, vede albine stropite cu humă.

— Măi Buburuz, zice, tu trimeți albine la furat...

Fata se uita uimită şi mă întreba din ochi: ce-i?

Iar Buburuz s'a încruntat şi s'a întors spre Cîmpanu:

— Măi, tu eşti haidău, nu eşti prisacar, dacă grăieşti asemenea vorbă...

— Măi Buburuz, zice Cîmpanu, ba eu îs prisacar, nu-s haidău. Eu albinele tale ți le-am stropit cu humă şi le văd aici. Albinele tale-s. Eu mă duc să spun boierului, măi Buburuz, şi n'are să-ți fie moale...

Moşneagul s'a uitat cu nişte ochi ascuțiți, cu asprime, la Dumitru Cîmpanu şi şi-a cutremurat barba cînd i-a răspuns:

— Măi! zice, la porci, nu la albine!

Şi fata, înfricoşată, pe prispă, lîngă colțul păretelui, s'a uitat cu jale la mine; şi parcă mi-a trecut o înfiorare prin inimă...

Ne-am dus. M-am uitat înapoi. Pe fată n'o mai vedeam, iar moşneagul sta cu capul plecat, cu mare mîhnire, între albinele lui.

Iar Dumitru Cîmpanu a băut o garafă de rachiu şi s'a dus într-un suflet la boier, şi a căzut în genunchi şi a început să se vaiete:

— Aman! Aman, cucoane! Anu ista n'ai să mai ai mană la prisacă... Este unu Buburuz, care farmăcă albinele, şi le trimete la noi de ne fură mierea...

Cînd a auzit una ca asta stăpînul, rău s'a tulburat. Zice:

— Care Buburuz?...

— Este unul Buburuz, cucoane; are o fată. Frumoasă fată, cucoane! Şi el farmăcă albinele...

Atunci boierul s'a gîndit pesemne mai mult la fată decît la mana prisăcii lui. Boieru-i boier. S'a sculat ş'a dat poruncă să-i puie şaua pe cal. A luat cu el un vatav şi doi feciori boiereşti, l-a luat şi pe Cîmpanu, m'a luat şi pe mine, şi hai la prisaca cea cu albinele fărmăcate.

Da' eu atuncea eram prost. Tot nu pricepeam ce vrea boieru, şi nu pricepeam ce ludă şireată fusese Cîmpanu. Ajungem noi. Găsim pe Buburuz cu fruntea încreţită şi cu ochii tulburi. Mă uit eu, parcă să nu-l mai cunosc.

Boierul nostru era gras tare şi cărunt. Avea două bărbii şi vorbea cam pe nas. Zice:

— Tu eşti Buburuz?

— Eu.

— Tu ai o fată?

— Eu am nişte albine, răspunde Buburuz, pe care le vedeţi. Muncesc la ele cu cinste, şi văd că de la dumneavoastră îmi vine năpastă. Judecată este şi văd că vine siluire...

Boieru se mînie.

— Măi! zice. Tu ai luat mana prisăcii mele. Luaţi-l, bre, puneţi-l jos, şi-i daţi cincizeci de vergi!...

Se repede vatavul, se reped feciorii boiereşti – iar ciocoiul, printre ştiubeie, îşi face vînt spre căsuţă...

Eu stam deoparte. Văd ceva alb, un obraz parcă, la o ferestruică, şi mi s'a strîns inima. Şi văd deodată şi pe

moşneagul Buburuz înălțîndu-se, fluturîndu-şi barba, vînzolindu-se între slugi. Îl văd colea, îl văd între stiubeie, îl văd lîngă boier, şi numai zăresc prin soare fărmîndu-se o puzderie iute, un vîrtej – şi parcă toată prisaca a început să bîzîie a război. Văd pe boier că pune mînile la ochi şi prinde să se apere, aud pe un fecior boieresc suduind – şi-ncep să se frămînte, încep să fugă în toate părțile, dau năvală la cai, caii prind să zvîrlă ş-am fugit şi eu, au umplut şi ei cărările pădurii, ş-apoi i-am întîlnit pe toți într-un tîrziu, cu obrajii umflați puhavi, şi cu ochii subțiri ca nişte vîrfuri de cuțit.

Asta s'a întîmplat. Iar peste noapte a venit un şirag de căruțe, a încărcat Buburuz toate muştele lui şi s'a dus cu fată cu tot. S'a dus în alt colț de țară, în altă poiană, cine ştie unde – şi eu am rămas cu Cîmpanu...

Da' Cîmpanu, în tufa lui, se uita la sticla cu rachiu şi zicea că pe Buburuz l-au dus pe sus albinele cu tot cu fată...

Ş-aşa cîntec a avut ş-o dragoste din tinereță...

(Din volumul „Cîntecul amintirii" 1909)

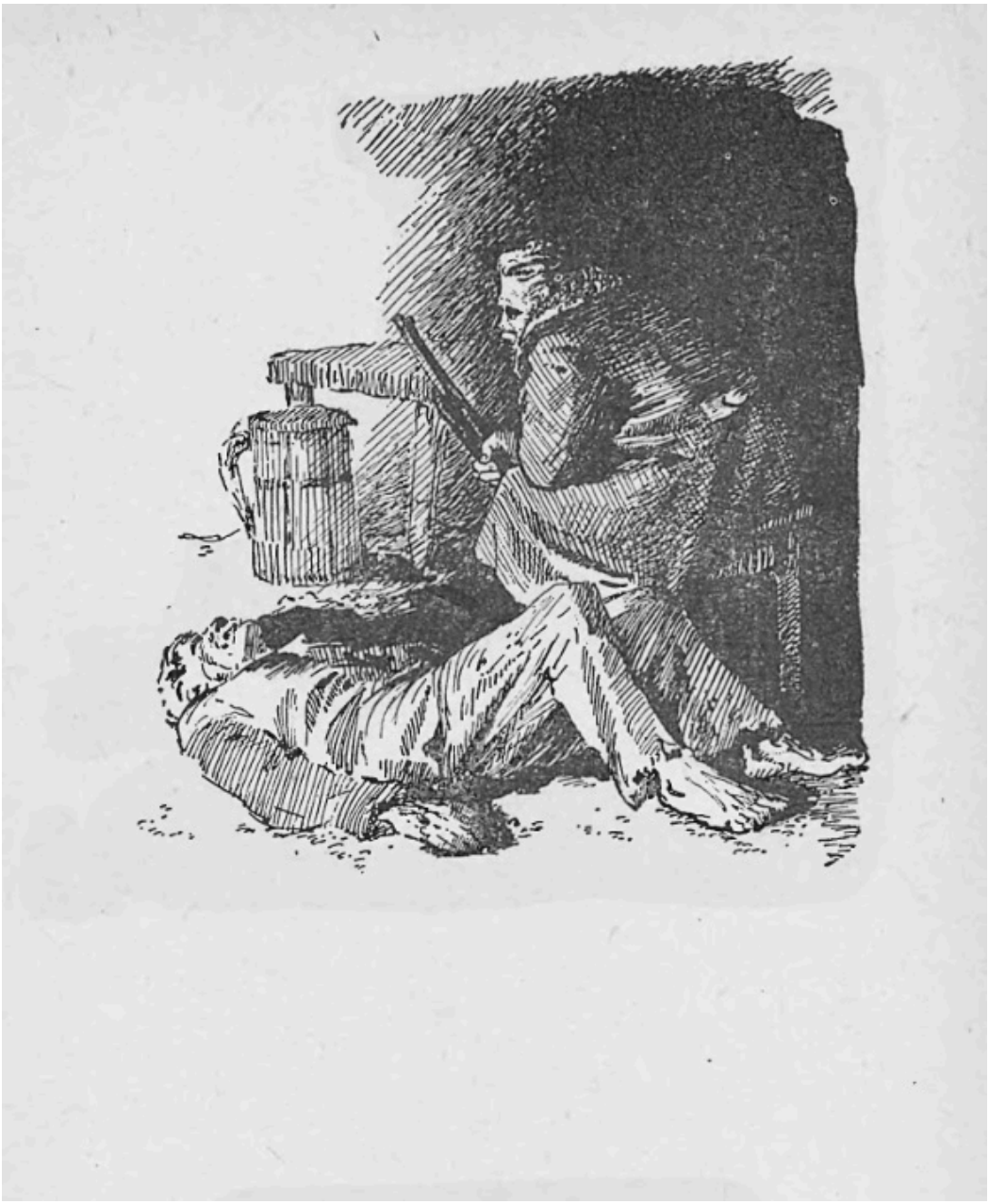

HOȚUL

Boierul Costea Forăscu, îngrămădit şi încovoiat în mantaua-i groasă, pătruns de apă, de frig şi plictiseală, îşi opri calul la casa chihaiei.

Dincolo de poartă, în fund, în tindă, pîlpîia focul pe vatră cu sclipiri vesele de rîs.

— Gavrile! strigă boierul scurt, cu mînie.

Un om nalt, spătos, cărunt, cu plete revărsate pe umeri, ieşi îndată, plecîndu-şi grumazul, ca să nu se pălească cu capul de pragul de sus.

— Poronciți, cucoane!

Cu coada harapnicului, stăpînul îşi dădu la o parte gluga care-i acoperea capul, şi ochii luciră încruntați pe obrazul smead.

— Ia-ți puşca şi vină după mine! grăi el cu hotărîre.

Chihaia se întoarse grabnic, intră în tindă, dădu cu brațul la o parte pe cineva care i se pusese în cale, şi căută prin unghere torba, cornul, puşca şi baltagul. Trase pe mînici repede sumanul, îşi îndesă în cap o căciulă veche şi ieşi în ogradă făcînd paşi mari şi lunecînd cu opincile prin hleiul desfundat. Capauca Moța, lîngă cotlonul ei din colțul casei, începu să se zbată în lanț şi să schiaune cu jale. Gavril se opri, în cumpănă, cu capu-ntors spre ea:

— Las-o acasă! zise stăpînul.

Omul îşi strînse sumanul la piept şi ieşi în drum cu baltagul şi cu puşca.

— Ce este, cucoane Coste?

— Mă-ntrebi ce este? izbucni îndîrjit boierul şi îşi acoperi obrazul cu gluga. Tu ştii să te hodineşti la foc; haidăii ceilalți, iar nu fac nimica – şi trebuie să mă vestească străinii că intră hoți în pădure. Ba pot să-i văd şi eu ziua-n amiaza mare, cum

mă pradă. Acu o jumătate de ceas am văzut eu, cu ochii mei, pe-un muşteriu...

— Cum se poate, cucoane? Unde-i? Doar de-a fi intrat după ce-am făcut eu *ispecția!*

Stăpînul începu să rîdă amărît:

— Ia slăbeşte-mă... N-ai mai ieşit tu pe vremea asta în pădure cum nu-s eu popă... Las' că vă ştiu!

— Da' unde se află, cucoane, am ieşit, cum să nu ies?... Am cercetat, am dat glas din corn pădurarilor, mi-au răspuns... Nu era nimica... Linişte, pace... Numai de sus ploua... De trei zile plouă. Cum să intre în codru pe aşa vreme?

Boierul pufni mînios. Chihaia Gavril mai încercă domol, două vorbe:

— Poate-acu să fi intrat... pe furiş... mai ştii?...

— Da' cum? izbucni Costea. Vrei să treacă pe lîngă casa ta?...

Chihaia tăcu. Stăpînul îşi îndemna eu pintenii calul, care-şi înfunda copitele adînc în noroiul drumeagului. Chihaia se ferea de bălтoage, se strecura printre tufe, pe lîngă trunchiuri de copaci, se încovoia, luneca, se depărta şi se apropia de cal. Aşa merseră multă vreme fără să vorbească.

Prin pădure treceau adieri ca oftări de ființi chinuite, nevăzute. O bură rece, o cernere de pulbere fină şi umedă umplea aerul şi dădea zilei o coloare cenuşie. Chihaia se ținea grăbit după cal, lunecînd, sprijinindu-se în baltag, scuturînd în mersul lui buchetele de ferigi, făcînd să ploaie tufişurile înalte de fagi cu broboane mari peste pletele lui cărunte. Chihaia se gîndea nemulțămit: Ciocoiu-i mînios şi trebuie să-i fac voile... Aşa – mai bine să se facă el păzitor pe pădure şi eu să mă fac boier...

— Ce-ți vine a rîde? întrebă deodată Costea, cu capu-ntors spre chihaie.

Gavril dădu din cap.

— Dă, mă gîndesc şi eu că dacă punem mîna pe-acela,

cine-a fi, n'are să-i fie moale...

Boieru ista-i mare şpion... gîndi apoi sluga... Hm!... Şi-i mînios Dunăre...

— Unde-a fi fiind, cucoane, hoţul? A fi fiind chiar în tăietura cea nouă...

— Pe-acolo l-am zărit intrînd...

— Atuncea să-i ieşim înainte pe cararea asta...

Apucară de-a dreptul printre tufe, şi rămurelele începură să-i bată c'o ploaie deasă.. Din vreme în vreme boierul mormăia cu mînie. Gavril mergea înainte, deschizînd drumul. Şi deodată dădură-n tăietură – şi, oprindu-se, deodată auziră glas de om.

— Auzi? gemu cu glas înăbuşit Costea, înălţînd un deget.

Se auzea îndemn stăpînit de glas silnic, din gîtlej. Scurt, Gavril se lăsă prin pădure ca să iasă înaintea hoţului la vale, iar boierul îşi repezi calul de-a dreptul năprasnic; şi omul, hoţul, îndemna încă în sumanu-i roşcat la jugul boilor nemişcaţi, pînă la genunchi în băltoagă – cînd boierul îl ajunse şi-l luă în pieptul calului.

— Vii la furat, păgînule? Da' ce, intri-n pădurea tătîni-tu?

Omul întoarse un obraz pămîntiu, c'o barbă rară, cu doi ochi rotunzi şi spăimîntaţi. Strigă răguşit:

— Cucoane Coste! Nu mă mai zdrobi şi dumneata!

Dar boierul întoarse calul şi izbi pe om spre roatele carului şi spre lobdele încărcate. Dădu de două ori cu harapnicul, apoi se feri o clipă, se dădu alături şi-l păli cu boamba de plumb din capătul mănunchiului. Omul căzu peste roată.

— De-acu-s gata! gemu el scurt, cu spaimă. Cu mînile prinse de schiţe, îngenunche în noroi, şi-o undă de sînge i se sui pe buzele palide. Chiar atunci şi chihaia se repezi din tufe. Strigă gros:

— Ce-i, măi hoţomanule?... Apoi se opri lîngă car, uimit:

— Tu erai, mă Ile? — Ce este? — Cucoane, aista-i Ile Covataru... Da' ce are?

— Nu vezi ce are? strigă stăpînul. Văd că a îngenunchiat şi dă ochii peste cap...

Amîndoi se uitau la om. Clipea din ochi şi obrazul i se încreţea dintr'o durere grea din trup parcă-i ieşeau picăturile de sînge şi vorbele:

— Am îndrăznit şi eu...

Pe urmă îşi încleştă dinţii şi se lăsă în apa drumului.

Boierul sta neclintit pe cal. Nu ştia ce hotărîre să ia. Nu ştia ce să creadă. Chihaia Gavril aştepta şi-şi purta ochii într-una de la stăpîn la căzut. Apoi se hotărî şi se îndreptă spre boier:

— Cucoane, eu zic să-l iau şi să-l duc pînă la bordeiul meu... Cum să-l lăsăm aici?... Are el ceva...

— Bine, ia-l şi du-l... rosti cu jumătate de glas stăpînul.

Chihaia îşi rezemă la o parte puşca şi baltagul şi începu să descarce repede carul, azvîrlind lobdele la marginea drumului. De deasupra ploua încet, mocnit, şi văzduhul plumburiu apăsa parcă asupra lumii o mîhnire sfîşietoare. Ile Covataru gemea încet, în noroi, lîngă car, sprijinit într-un cot.

După ce isprăvi, Gavril apucă pe romîn de subsuori şi-l aburcă încet în car. Apoi îndemnă scurt boii:

— Hai!

Boii porumbi se opintiră şi scoaseră cu greutate carul din hlei.

— Cucoane! zise Gavril cu tărie; dumneata apucă de-a dreptul pe unde am venit noi... Eu fac pe drum – şi am oleacă de înconjur...

Carul porni cu boii blînzi, şi cu omul toropit, prin fumul burniţei. Boierul, tăcut, îşi întoarse calul şi apucă prin pădure, prin răceala pătrunzătoare, prin oftările domoale ale adîncului. Mergea în pas, gînditor şi-şi simţea mădularele amorţite. Ş-avea şi-n el ca o nemulţămire nedesluşită. Şi parcă şi de el însuşi şi de roibul care-l purta de jumătate de zi, ud şi flămând, îi era milă. Poate s'ar fi bucurat de focul din vatra chihaiei – dacă n'ar fi avut a veni cel îngenunchiat. Ce

are omul cela? se gîndea boierul. Nu l-am pălit aşa de rău... Trebuie să aibă de mai nainte ceva... Şi mergea la pas prin pădurea plină de apă...

De două ori greşi drumul şi trebui să se întoarcă înapoi. Acu iar începea să se mînie. Dar cînd ajunse într-un tîrziu la casa chihaiei, îndîrjirea-i căzu: carul sta gol în mijlocul ogrăzii şi boii mestecau oleacă de iarbă la adăpost, subt un şopron.

Intră în tindă. Îndată simți blîndeța focului. Dar lîngă vatră, jos, sta, slab şi sfîrşit, plin de noroi, hoțul de lemne.

— L-am adus... zise încet, c'o privire ciudată, chihaia Gavril. Tare-i slab... A mai avut el un val... S'a opintit azi tare greu pe lîngă boi... Poftiți, cucoane, în casa asta mare...

Boierul intră în odaia mai curată. Din umbră ieşi deodată nevasta lui Gavril, nedesluşită, apucă mîna stăpînului şi o sărută. Apoi se dădu la o parte, cu brațele încrucişate pe piept.

— Da' băieții unde ți-s?

— Îs la treabă, cucoane, zise Gavril. Îs stoleri[7].

Umbra odăii era rece şi mohorîtă. Boierul simțea în nări un miros ascuțit de aer închis, de pulbere şi de rachiu. Îşi lepădă mantaua grea şi trecu în tindă, spre focul din vatră.

— Te pătrunde la ciolan umezeala... zise el frecîndu-şi mînile şi întinzîndu-le spre flăcări.

— Dă, aşa-i pe ploaie... vorbi chihaia privind în pămînt. Apoi adăogi îndată: Am tăiat o găină... s-o facă nevasta c'oleacă de borş...

Boierul Costea simți într'o clipă foamea încălzindu-i coşul şi gura i se uncropi. Apoi îşi plecă ochii. Lîngă laturea cealaltă a vetrei, omul bolnav deschise ochii mari, sălbatici, tulburi. Gemu deodată fioros:

— Bade Gavrile... bade Gavrile...

— Ce vrei? întrebă blînd, apropiindu-se, chihaia...

— Bade Gavrile, să-mi dai o lumînare...

Stăpînul simți o înfiorare: omul îşi aştepta ceasul morții! Şi dintr'o dată o simțire neobişnuită îşi făcu loc în sufletul lui:

o adiere de milă pentru cel ce se stingea. Şi cuvinte parcă i se ridicau în întrebări. Chihaia aduse o lumînăricǎ de ceară. Boierul îl privea cum se mişcă, solemn, nepăsător parcă, c'o încreţitură în frunte, deasupra nasului, pe cînd în el se iezea neliniştea.

Omul primi lumînarea şi o puse alăturea, pe pămînt Apoi se întinse drept, pe spate.

Deodată boierul vorbi:

— Bine, omule, dar ce-ai avut?

— L-au pălit cu ciomagul nişte oameni... mi-a spus... rosti chihaia. S'au luat de la nişte pămînt... L-au bătut în spate şi-n piept... Coşul lui e numai vînătăi...

Boierul îşi aduse privirea iar spre bolnav; îi întîlni ochiul mare, dureros, şi dintr'o dată îşi aminti de lovitura boambei de plumb. Îşi întoarse capul. Întrebă încet, stînjenit:

— Da' el de unde-i? Şi ce face?

Omul deodată începu să geamă, apoi întinse mînile, parcă se apăra de ceva: două mîni negre, arse, uscate, noduroase ca nişte vreascuri, două mîni de rob al pămîntului.

— E muncitor... zise încet chihaia.

— Îs un biet om muncitor... gemu bolnavul deschizînd ochii cu albul mărit. M-au farmat nişte romîni... Şi mi-a murit un copil, şi n'aveam cu ce-l îngropa... ş-am vrut să duc la tîrg un car de lemne.

Începu să tuşească... Îşi şterse domol cu mînica, de pe buze, sîngele năvalnic. Şi deodată avu o privire stranie, fixă spre boier.

— Acu ce să fac? zise el cu glas schimbat, jos, adînc. Acu eu zic aşa: mă-nsor...

Tăcu, privind stăruitor spre boier. Începu iar, aiurit:

— Acu zic: Hai, măi nevastă, la cîmp, la Cioara. Acolo muncim o vară-ntreagă şi dormim sub căruţă... cu cînele legat lîngă noi...

În casă era tăcere. Chihaia se aşezase pe un scăunaş într-un colţ. Boierul asculta încremenit pe scaunul lui, în bătaia

focului cu tresăriri şi bîzîiri încete.

— Da' eu ce fac? zise deodată hoțul de lemne... Eu zic una, boierul zice alta... Cucoane! şopti el cu durere, cucoane! Am asudat ani de zile pe lanurile dumitale; dă-mi v-o două parale să-mi cumpăr păpuşoi pe iarnă... Acu eu zic altfel: mă duc să-mi vînd boii că n'am ce le da de mîncare...

Răstimp de tăcere. Şi pe urmă alt glas, o plîngere adîncă, o rugare chinuită, de departe:

— Oameni buni! Nu mă zdrobiți! Nu mă zdrobiți! Nu mă omorîți, măi fraților...

O înfiorare se strecură parcă prin umbra cenuşie. Omul începu a geme, închise ochii apoi tăcu.

Într-un tîrziu, şopti lin:

— Bade Gavrile, dă-mi lumina...

Din casa cea mare se auzi înecat în lacrimi plînsul tremurat al nevestei pădurarului. Gavril aprinse lumînărica de ceară; bolnavul o cuprinse strîns cu mîna dreaptă, apoi şopti foarte încet:

— De-acu rămîne femeia... Cine plînge? Să-i duci boii şi carul...

— Bine...

Omul avu o zguduire, apoi rămase cu ochii ațintiți în sus, în bagdadie. Obrazul pămîntiu, ochii trişti, i se cufundară ca într'o fumegare: ziua se întuneca încet-încet.

— Iertați-mă... şopti el şi oftă o dată adînc. De lîngă foc, palid, boierul avu o întrebare înceată, tulburată:

— Ce-i de făcut?

Lumina din mîna întinsă se plecă spre pămînt, căzu şi se stinse. Nimeni nu răspunse. Omul, în umbra dureroasă, tăcu pentru totdeauna.

(Din volumul „Cîntecul amintirii" 1909)

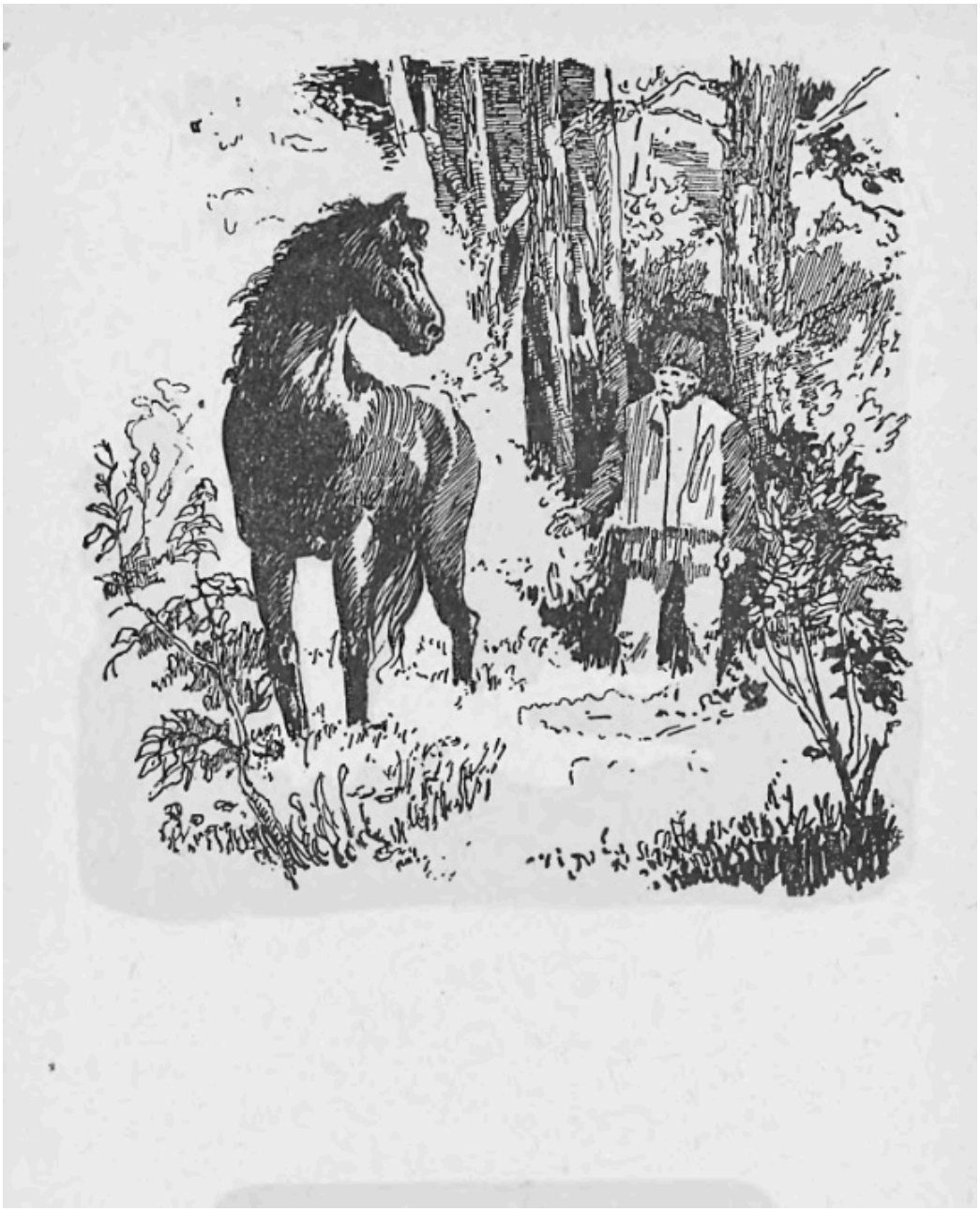

CEASUL AL DOILEA

Gheorghe Mutu se gîndi să iasă în dimineața de Florii cu calu-n luncă. Îşi închipuia el că degeaba iese, dar ce să facă? Parcă dacă l-ar fi ținut acasă, era mai bine? N-avea în tot țarcul un fir de pai, de leac. Luă pe Suru de căpăstru şi ieşi pe ulițile satului.

La crîşma lui Axinte, aproape de biserică, se opri. Lăsă pe Suru la uşa gîrliciului şi el intră şi bău aşa mai mult într-un năcaz, pe inima goală, două pahare de rachiu. Cînd s'a întors, calul şi-a ridicat capul, s'a uitat la el cu ochi blînzi şi a început a rîncheza încetinel. Lui Gheorghe Mutu, tot mai mult de năcaz, i-a venit a rîde.

— Ce-i, măi Surule? strigă el cu puțină mînie. Vrei fîn? Nu-i, măi băiete, nu-i! Eu un pahar de rachiu am de unde scoate, da' fîn nu-i, măi, nu-i de loc!

Apoi îl apucă pe Suru de căpăstru şi-l smunci trăgîndu-l după el.

— Hai! îi roade şi tu spinii luncii...

Se lăsă la vale; ajunse 1a gîrla Hulubului. Acolo se opri şi privi de ceea parte. O pînză subțirică de apă amorțită de frigul nopții se întindea cît bătea ochiul în lunca desfrunzită. Zarea avea ceva trist; o streşină de cer verzui se înclina spre ape revărsate, în depărtări.

— Degeaba mai venim noi aici!... şopti Mutu c-un fel de rînjet. Iarna asta nu se sfîrşeşte cu una cu două. Nu mai dă colțul ierbii cît hăul! Parcă n'a mai fost primăvară de cînd lumea.

Se întoarse spre Suru şi-l privi crunt, ca şi cum calul ar fi fost vinovat de toate acestea.

— Dacă-l vindeam an-vară, mormăi Gheorghe, aş fi luat bune parale pe el. Ori, macar dacă-l vindeam către toamnă... Da' acu ce pot face? Doar pielea să i-o vînd...

Stătu o clipă privind țintă în pămînt, apoi se îndreptă din şale şi desfăcu căpăstrul din capul Surului. Plecîndu-se, îi împiedică picioarele. Îi dădu apoi doi pumni peste şale:

— Hi! roade şi tu ce-i putea...

Calul făcu două copce, săltîndu-şi cu greutate de două ori, scurt, picioarele de dinainte; apoi rămase neclintit în marginea mlaştinii înghețate. Un soare bolnav se ridica din răsărit şi lumina satul împrăştiat pe costişă, în urmă. Crucea bisericii de lîngă curtea boierească lucea neclintită.

Gheorghe voia să-şi facă întoarsă calea spre sat; dar glasuri proaspete sunau în preajma luncii. Ici-colo se arătau oameni cu cîte-o vită slabă; ei se opreau pe malul pîrăului, unele din vite se opreau şi ele, altele treceau în mlaştină, altele, ca umbre triste, intrau între copacii luncii şi încremeneau acolo.

— Apoi dintru începutul postului mare încă, e ros mugurul luncii... zise Gheorghe Mutu şi începu a rîde cu răutate, privind pieziş spre oamenii care se adunau grămadă. Înainte de a se îndrepta şi el spre ei, se gîndi să-şi facă o țigară. Scoase punga cu iarba rău-mirositoare, răsuci țigara groasă, scăpără şi aprinse o viță de iască. Se îndreptă spre oameni. De departe-i auzea cum vorbesc despre năcazurile din iarna care stăruia încă şi-n lumina primăverii. Începu şi el a clătina din cap. – Hm! Despre ce puteau vorbi? Era atîta jale ş-atîta prăpăd în sat dinspre partea vitelor – încît la toți le venea ca o nebunealã...

Aşa vreme – cugeta Gheorghe Mutu – n'au apucat nici bătrînii, după cîte spun ei şi-şi aduc aminte.

Anul trecut, primăvara deodată a început cu secetă. Rău şi rău. Nu puteau oamenii ara, pămîntul era tare ca fierul. Şi-n puținul pe care l-au dezbătut şi l-au semănat, parcă a ieşit ceva acătării? Păpuşoiul a îmbătrînit de-o palmă şi a scos spic. Dintre celelalte holde iar nu s'a ales mare lucru. Numai grîul boierului a ieşit bunişor. Dar cînd nu mai trebuia nimănui ploaie, ori cînd ploaia nu mai putea folosi nimic,

deodată a deschis Dumnezeu zăgazurile cerului. S'a plouat, a plouat săptămîni fără oprire, în toată luna iulie. La rîndu-i şi boierul se trăgea de cap şi de barbă, căci ploaia mocnită pătrunsese prin girezi. Grîul s'a înnegrit; pe urmă pe girezi au început să se ivească, ca o perie, colţii palizi ai semînţei. Pagubă mare. Apoi au crescut buruienile şi mohorul înecînd ce mai rămăsese pe ogoarele gospodarilor. Acuma o nădejde îşi mai făcea loc în inimile tuturor. După atîtea ploi, s'a face măcar iarba, ca să fie iernatic pentru vite. Într-adevăr, în august au înflorit cîmpurile mîndru; şi către sfîrşitul lui septemvrie au intrat oamenii cu coasa în fînaţuri. Dar cînd să zică Doamne-ajută, au pornit ploi putrede de toamnă. O parte din iarbă a rămas necosită, cealaltă în brazdă. Şi încă s'acuma tot mai nădăjduiau bieţii oameni într'o toamnă bună... Însă c'o săptămînă înainte de Sfînta Paraschiva, a căzut cel dintăi îngheţ şi s'a aşternut omăt pe florile tîrzii ale cîmpului. Şi de-atunci, s'a sfîrşit! Iarna nu s'a mai luat. Omăt şi geruri au ţinut-o o întinsoare, fără slăbire.

A fost ca o groază. Lumea din toate părţile a prins a striga: Aman! Vitele! Ce-au să facă vitele! Iarnă cumplită, fără nutreţ! Au alergat la boieri, au cerut paie de grîu, au desfăcut girezile vechi – şi dintr'o dată s'a suit preţul paielor de grîu la 60 şi la 80 de lei stînjenul. Bătrînii îşi făceau cruce. Doamne fereşte! Aista-i sfîrşitul lumii, oameni buni! În alţi ani paiul de grîu 6 lei şi 8 lei stînjenul, ş-acu s'ajungă aşa de scump, mai scump decît pînea omului!

Şi geruri năprasnice. În adăposturile lor şubrede, vitele îşi rodeau aşternutul.

Gheorghe intră în adunarea oamenilor, după ce dădu la toţi deodată, foarte serios, – bună-dimineaţa... Apoi îşi aşează capătul bâtului lustruit sub cotul drept şi se lăsă în sprijinul acesta.

— Ţi-ai adus şi tu calul, măi Gheorghe? îl întrebă un bătrîn.

— L-am adus, moş Gavrile... răspunse încet Gheorghe, şi-

şi încreți buzele cu dezgust. Dar parcă are ce apuca?

— Nu-i, bre omule, nu-i... oftă bătrînul clătinînd din cap. Asta vorbeam noi aici... De cînd sînt eu, aşa sărăcie n'am apucat, şi doar am însemnat şi eu la răbuş vreo optzeci şi mai bine de *ai*...

Oamenii din jur îşi clătinară şi ei căciulile grele de oaie şi se priviră o clipă cu întristare, parcă s'ar fi aflat între ei, la pămînt, un frate căzut de moarte cumplită.

— Iaca, astă-noapte a picat şi celălalt bou al lui Ion Maftei... zise bătrînul. Cu aista, se fac patruzeci şi trei de vite căzute în satul nostru... Nu mai vorbesc de cele tăiete. Acelea se cheamă că le-am mîncat... şi mult, puțin, tot au mai scos oamenii ceva de pe ele.

— Doamne, moş Gavrile, vorbi Mutu, stăteam eu mai înainte şi mă gîndeam. Mă uitam la cal şi ziceam în mine: Oare de ce să se mai pedepsească o biată vită? Că de murit tot are să moară. Nu-i nimic; altădată, pe vremea asta, tot vedeai oleacă de colț de iarbă; acu nu-i nimic, iar mugurul luncii e ros încă de la începutul postului mare. Decît să văd vita murind de foame, mai bine-i pun cuțitul la beregată, şi capătul!

În glasul lui Gheorghe Mutu tremura ca un fel de mînie şi ochii lui negri scînteiau întunecoşi.

— E păcat, măi băiete, să dai aşa moarte unei făpturi a lui Dumnezeu... grăi moşneagul Gavril. Încaltea o vită albă foloseşte ca hrană omului – dar calul dacă-l omori, vin şi-l farmă lupii...

— Da' de ce să trăiască, moşule? De ce să trăiască? răspunse întărîtat Gavril. Îl dă vîntul jos. Cînd îl văd aşa, mi se face negru în fața ochilor!

Răstimp de tăcere. Bătrînul Gavril zise cu blîndeță:

— Măi băieți, am apucat holeră, şi ciumă, şi foamete; ne-a dat Dumnezeu şi asta, tot aşa de ră ca toate... Să nu credeți că pentru bunătatea noastră ne-a fost dată!

Oamenii tăcură, cu capetele plecate. Unii scormoneau

pământul amorțit cu capetele bețelor. Pe urmă moş Gavril îşi mîngîie barba căruntă şi-şi aduse aminte de-o întîmplare de la tîrg.

— Doamne, oameni buni, grăi el cu voce potolită; acu de boier ca de boier, nu mai zic nimic, se cheamă că nu-i de-a noştri; da' creştin ca noi, moldovan ca noi – să vedeți la ce-ajunge pe o vreme de crîşcare ca asta. Eram, oameni buni, la tîrg, duminica trecută, şi văd un om c-un car de fîn, înconjurat de-o droaie de romîni şi de negustori... Ce să zic? Carul bine încărcat, fînul frumos... M-apropii eu, ascult. Întreabă unul: – Cît cei pe fînul ista, bade? Omul nici nu s'a întors. A zis scurt: – O sută cincizeci de franci! Cînd am auzit, mi-a venit amețeală. Cei care erau acolo, s'au uitat unii la alții. Zice unul: – Măi creştine, nu-i pacat de Dumnezeu? Înțeleg să ceri optzeci de lei, înțeleg să ceri nouăzeci... Bre! Da' o sută cincizeci de lei!... Mai bine nu mai deschide gura, că te bate Dumnezeu! Iaca, îți dau nouăzeci de lei, îți dau o sută; de la gură luăm, că ne rag vitişoarele de foame. Dă-ne carul c'o sută de lei, că ți-a fi ş-o pomană!... Da' romînu păgîn! Nu! O sută cincizeci de lei să-mi puneți în palmă şi vă dau fînul!

Hîr încolo, hîr încoace – intră omu-ntr-o crîşmă să-şi ieie un pac de tutun... Cînd se-ntoarce afară, ridică mînile în sus şi începe a urla... Unu – amărît peste samă – scoase un chibrit, hîrşti! ş-a dat foc fînului... A fost o harmalaie ş-o poznă... S'au luat de piept, s'au dus la poliție la judecător...

Eu m'am uitat cu jale cum a ars un car de fîn... S'a mistuit ca o țigară, oameni buni!

— Ei, şi ce-au făcut la judecător? întrebă cu luare-aminte Mutu.

— Ce să facă, bre? Am auzit şi eu – că judecătorul aşa ar fi spus: – Cine-a mai auzit o sută cincizeci de lei pe-un car de fîn? Tu nu eşti romîn! Tu eşti păgîn! Băgați-l, măi, la închisoare!

— Cine-a zis aşa? întrebă un gospodar.

— Judecătorul!

— Hm! Şi l-au pus la închisoare pe cel cu fînul?

— Pe-acela.

— Ei vezi! Iaca, aşa zic şi eu că-i dreptate... zice încet Mutu cu ochii întunecați... Nouă ne mor vitele de foame – şi el o sută cincizeci de lei! Atîta am cheltuit eu cînd mi-am făcut casa. Judecătorul acela a fost om cuminte.

Şi oamenii murmurau şi păreau răcoriți şi mulțămiți de aşa hotărîre judecătorească.

— Da' să vedeți, bre oameni buni, începu repede un moşneguț mărunt, cu ochii mititei şi licăritori. Ieri, în sat la Brăteşti, am văzut un lipovan la crîşmă. Da' era bat şi răcnea: – Nu mai am cu ce hrăni calul, fraților creştini! Îmi moare calul de foame! Am luat paiele de pe casă şi i-am dat să mănînce, da' nu vrea să le-apuce şi moare de foame! Şi calul îl vedeam cu toții înaintea crîşmei: slab, i se vedeau coastele. Sta cu botu-n pămînt. — Ce să fac? zice. Ş-odată, oameni buni, scoate un cuțit din tureatcă; îl cearcă să vadă dacă-i bine ascuțit, se duce la cal, îl împinge pînă lîngă şanț, şi numai îi pune tăişul la beregată. După aceea a prins a se trage cu mînile de cap ş'a plînge: – Saracu calu meu, saracu! Decît să moară de foame, mai bine-i ridic eu viața! A intrat în crîşmă plîngînd şi s'a pus iar la băut...

— Hm! mormăi Gheorghe Mutu, şi-şi aduse aminte de hotărîrea lui. Ce să facă, a ajuns omul la greu năduh!

— Ferească Dumnezeu! grăi cu blîndeță moş Gavril, şi-şi făcu cruce.

Apoi porniră cu toții spre sat.

Dar pe Gheorghe Mutu îl munceau gînduri de amărăciune. Se uita la casele triste din juru-i în ziua aceea de Florii, la țarcurile goale, şi păşea încet spre căsuța lui: acolo boulenii nu mai erau, nici vaca nu mai era; acolo țarcul tot aşa de pustiu se deschidea în bătaia vîntului; acolo nevasta ofta şi se tînguia gîndindu-se la năcazurile şi la prăpădul iernii; şi copiii țipau acolo, în casa umplută de întuneric şi jale!

Ce să facă omul? Cum să-şi aline durerea?

O primăvară şo vară munceşte creştinul în arşiță, şi toamna are o mîngîiere, cînd el duce boii de funie, şi-n vîrful carului încărcat stau copiii şi nevasta... Par zările pline de aur, vîntul are un miros de flori coapte, auzi zumzetul albinelor, sfîrîie cosaşi în ierburi, şi-n toate părțile gospodarii duc poveri de holde spre casă. Iarna o duci bine – încaltea ştii că ai pentru ce te odihni.

Dar aşa – vai s'amar, după un an de secetă si sărăcie! Toate au fost uscate, ca-ntr-un țintirim, în jurul lui; ş-acuma atîta durere răsuflă de pretutindeni în primăvara aceasta pustie, atîta jale îi umple sufletul, încît parcă-i vine să-şi facă o samă!

A intrat în casă. S'a împiedicat de un copil, şi l-a azvîrlit cu opinca-ntr-o parte. Cînd l-a auzit țipînd, a început să urle şi dînsul. Nevasta a prins a murmura într-un colț, cu tulpanul tras peste gură. — Hai-hai! a strigat omul. Pe urmă s'a răzgîndit: de ce s-o mai plesnesc şi s-o mai ghiontesc? Am plesnit-o ş'am ghiontit-o destul. I-i lehamite şi ei de viață!

Şi l-a cuprins aşa o milă şi de copii, şi de nevastă, şi de sine-însuşi. Şi-a lăsat capu-n palme, şi-a pus coatele pe genunchi, şi-a înfipt degetele în păr şi a gemut cu nespus amar:

— Of! Doamne Dumnezeule!

Pleoapele i s'au înfierbîntat de lacrimi. În casă, în juru-i, s'a făcut tăcere, parcă s'a făcut şi întuneric. Şi-n amorțirea care-l cuprinsese, Gheorghe Mutu a început a se gîndi la toate durerile lui din urmă – din tinereță pînă în anul acela – s'a gîndit la toată viața-i zbuciumată şi parcă vedea, gîndindu-se la asta, o țarină pustie, uscată, fără sfîrşit, prin care umbla încovoiată o ființă nelămurită, fără formă, fără nume... Parcă era un om; nu-l cunoştea, şi totuşi i se părea că-i el acela...

*

Către sară, după ce s'a simțit amărît toată ziua, a ieşit din sat să-şi vadă singurul tovarăş, singurul rămas dintre animalele de muncă. Încă nu luase o hotărîre, dar în negura minții lui îşi făcea loc, nedesluşit, o pornire aspră: O dată să-l mai văd, pe urmă să nu-l mai ştiu chinuindu-se!

Şi tot îl cerca amintirea cu lipovanul care şi-a sfîrşit calul cu o lovitură de cuțit. — Aşa-i mai bine, murmură el, încaltea îmi iau de-o grijă... Doar al meu e; eu l-am crescut, eu l-am hrănit, ş'acu nu mai am cu ce-l ținea şi nici nu mă mai poate sluji... Încaltea să nu-l mai ştiu chinuit, şi eu să scap de-o grijă, dacă nu-i o dreptate în viața asta, dacă Dumnezeu şi-a întors fața de la noi!...

Era îndîrjit Gheorghe Mutu împotriva puterii acesteia oarbe care sfarmă fără milă tot ce-am clădit şi spulberă toate nădejdile.

Înserarea veni repede c'o tăcere nesfîrşită în cîmpiile goale. Ca un fum se întindea spre asfințit, întăi cenuşiu, uşor, pe urmă tot mai des, pînă ce se rumenea şi se deschidea într'o coloare foarte dulce în depărtatele zări unde se cufundase soarele.

Gheorghe Mutu intră în lunca pustie. Îşi găsi calul subt arcul unei sălcii înmugurite. Sta neclintit, parcă dormita; era slab, părea o umbră jalnică.

În pieptul omului tremură ceva cald. Începu să vorbească singur, dar cuvintele nu izvorau, ci parcă picurau fierbinți înlăuntrul lui.

— Măi frate, cu tine m'am dus la Stolniceni acu cinci ani îmbrăcat de nuntă. Cu tine eram cînd am chiuit ş'am bătut din pistoale... Şi ți-am dat să bei vin... Ş'am petrecut, ş-am adus pe Ileana la noi acasă... Şi pe urmă am muncit ş'au mers bine toate, ş'am făcut şi boi... Dar acu toate se duc, am prăpădit toate. Te duci şi tu...

Parcă i se înnegura mintea. Îşi pipăi cuțitul de la brîu...

— Trebuie să-i ridic viața!

Calul rîncheză deodată încetinel şi întoarse capul.

Gheorghe Mutu se simți zguduit în toată ființa de o înduioşare amară.

— Măi Surule, măi…

Atîta putu zice. Se plecă jos, căută piedica de frînghie a calului şi i-o deznodă. După aceea se ridică iar în picioare, întinse o mînă şi mîngîie calul pe bot. Grăi cu tristeță:

— Du-te, măi, în lume, eu nu te mai pot hrăni!

*

Începutul acela de primăvară a fost foarte trist pentru Gheorghe Mutu. Au dat ploi calde şi îmbielşugate, cîmpiile au început a înflori, luncile şi pădurile se clătinau pornind valuri de verdeață. Ieşeau oamenii cîrduri la arat.

Gheorghe Mutu cu greu a izbîndit să-şi semene pămîntul pe care-l avea şi să-şi îngrijească grădina mare din dosul casei. Se gîndea la vitele pierdute, de multe ori, şi grăia cu nevastă-sa, sara, lîngă focul care pîlpîia în vatra de lîngă şură. Florile trimeteau acuma miresme din toate părțile satului, ogoarele se îmbrăcau ca nişte covoare de mare preț, anul se arăta mănos, şi oamenii începeau să uite durerile trecute.

Zilele parcă se grămădeau una după alta, aducînd fiecare darul său. Sătenii nu mai găseau o clipă de hodină. Abia într'o duminică, pe înserate, mînat aşa de-o aducere-aminte, de-o pornire necunoscută dinlăuntru, Gheorghe a coborît în luncă, unde ziua sunau acuma clopote de la vitele gospodarilor. N-a întîlnit pe nimeni, drumul era singuratic. Şi pulberea răscolită de cireada de vite se potolise.

El mergea singur, şi privea pîcla trandafirie care umplea munții la asfințit.

Intră în luncă pe cărările cunoscute. — Aici sînt buni parii, dincolo nuielile… Se gîndea acuma că are nevoie de-un coşar.

Şi sub nişte sălcii vechi, cum mergea aşa încet, îşi văzu deodată calul. Era o arătare, ori era aevea? Inima începu să-i bată.

Şi-ntr-o clipă înțelese că Suru n'a părăsit lunca; a trăit: mugurul şi iarba au dat repede, primăvara a fost bogată, şi într'o lună de zile a scăpat cu zile, s'a întremat şi s'a făcut frumos şi rotund. Dar cum de n'a aflat de la oameni că vita lui rătăceşte pe imaş şi-n crîng? Oamenii toți erau învăluiți cu trebile, haidăul care păzeşte vitele nu ştia ce-i cu Suru lui; şi aşa de foame şi de lup calul a scăpat, a scăpat şi de mînă de hoț...

Inima-i bătea cu grăbire, i se împainjeneau ochii. Se apropie încet, şi-i tremura glasul:

— Măi Surule, măi băiete...

Întinse mîna şi-i mîngîie coama. Apoi îi pipăi părul luciu, simți pielea caldă. Calul răspunse nechezînd cu prietinie; privea la stăpîn cu ochi mari; îl cunoştea.

Şi-n uimirea care-l cuprinsese, Gheorghe Mutu nici nu ştia ce să mai facă. Vorbea încet singur, întreba pe cal, şi se mira că Suru n'are glas să răspundă...

Şi i se părea ciudat că nimic din crunta durere de pe vremea Floriilor nu mai rămăsese în sufletul lui; nici cît de tristă era lunca şi iarba atunci nu-şi mai aducea aminte, nici cît de slab şi de flămînd era calul. Avea aşa numai o bucurie mare, îşi descingea brîul şi făcea căpăstru tovarăşului de muncă. Un gînd îi alerga prin minte: – Ce-are să zică Ileana? Cum au să țipe de bucurie copiii! Parcă am găsit o comoară...

În nechezul calului şi-n rîsul omului răzbătea toată puterea şi bogăția primăverii şi a vieții care pune un văl de uitare peste toate şi presară flori peste durerile trecute. Dar nici calul, nici stăpînul nu înțelegeau toate acestea; unul era sătul, altul se gîndea la bielşugul clipei, şi uita năcazurile care-l pîndeau la răspîntiile viitorului.

(Din volumul „Povestiri de sară" 1910)

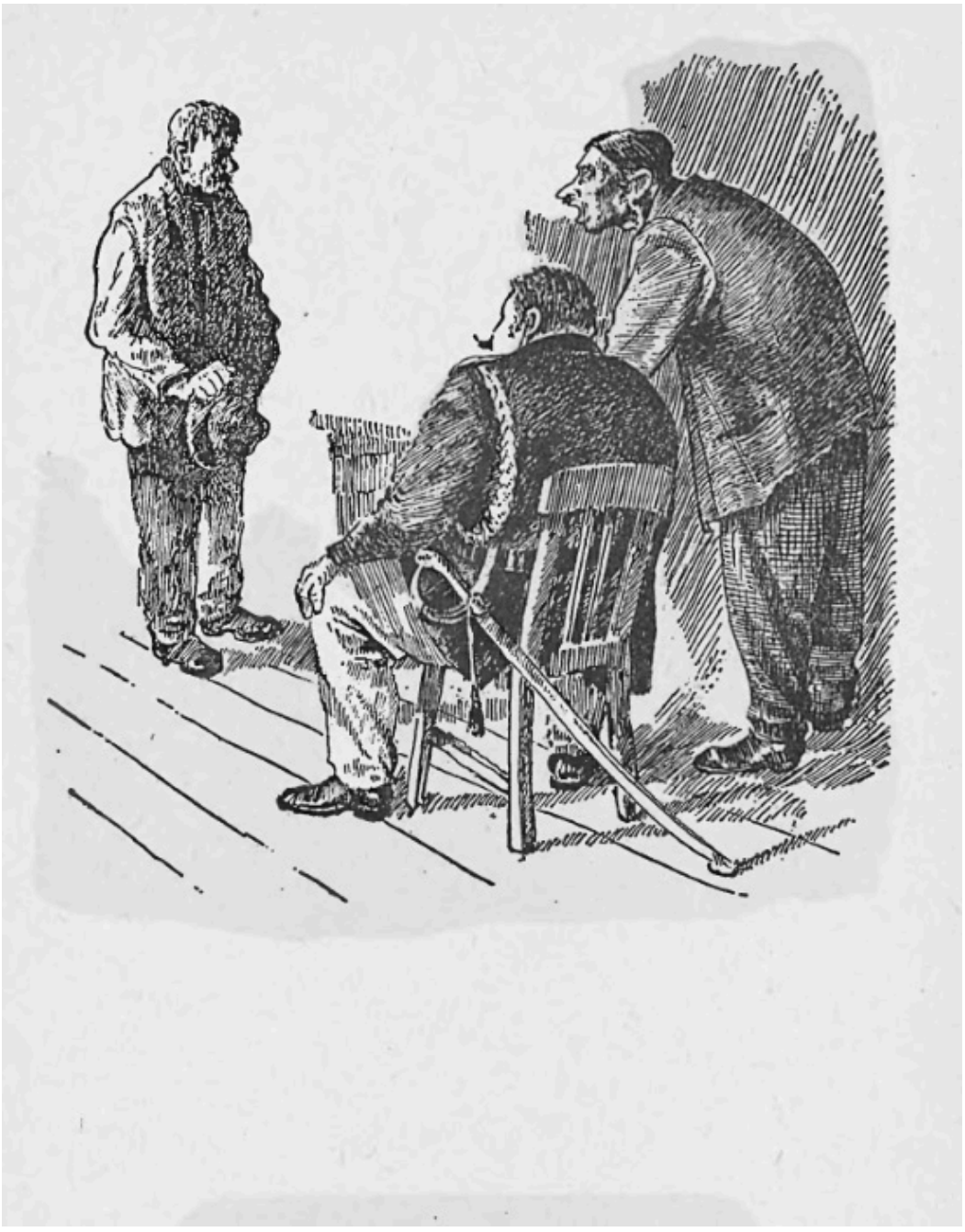

O MICĂ CERCETARE

Domnu primar de la noi, din Petreşti, a ieşit de un ceas de la cancelaria primăriei, împreună cu domnu notar. Înainte de a intra pe la casele dumnealor, după obicei, au poposit puțin la crîşma din mijlocul satului. Acolo este o odăiță în fund; abia te poți învîrti într-însa; dar e bună pentru ca să mai răsufle doi slujbaşi după o zi întreagă de muncă. Crîşmarul, domnul Vasile, le-a adus în două rînduri cîte o jumătate chilo – vin bun... Şi întăia oară ş-a doua oară i-a privit zîmbind cu ochii lui încrucişați, le-a pus cănița pe masă şi şi-a frecat mulțămit mînile.

Cei doi oameni vorbesc despre obişnuitele treburi ale slujbei lor. Primarele e om balan, nalt, tînăr: feciorul preotului Dumitru. A făcut trei clase de seminar, pe urmă s'a lăsat de carte. Aici de cîtăva vreme ține primăria. Grăieşte c-un glas frumos şi răsunător de psalt; dar rîsul i-i stăpînit, înăbuşit, cu buzele întinse. Parcă totdeauna cînd rîde, domnul primar Răuț îşi aduce aminte că are lipsă dinții dinainte, din partea de sus... De aceea, printr-o mişcare furişată, îşi duce şi o mînă la gură cînd rîde.

Domnul Matei Pintilescu, notarul, e om vechi. Are o caligrafie rotundă şi mare, frumoasă cum nu cred să aibă vreun notar din țara românească. Ca un O uriaş, foarte rotund, tras de mîna-i dibace, se dezvăluie şi obrazul său roş ca gotca. Pe acest obraz stau neclintiți, ca nişte ochi fioroşi, ochelarii albaştri rotunzi şi mari, care-i umplu găvanurile de sub frunte. Încolo veşnica stare pe loc, de-atîția ani de zile pe un scaun, la o masă, parcă i-a îndesat şi i-a scurtat şi trupul şi picioarele.

Într-o vreme, către sfîrşitul gărăfii de al doilea, amîndoi tăcură. Afară se întunecase de-a binelea şi bătea un vînt răsunător, vînt cald, vestitor de primăvară. Lumina slabă din

odăiță lucea în garafa şi în paharele goale în linioare argintii. Pe lîngă părete se auziră paşi; cineva se puse în dreptul ferestrei, apoi un deget bătu de trei ori în geam.

— Cine să fie? zise Dumitru Răuț. Iar vreun nacaz pe la cancelarie...

— Ne-o fi chemînd pe careva la telefon... Şi ochelarii întunecoşi ai notarului se ațintiră asupra ferestrei. Nu! adăogi el îndată; e Ambrozie, îl cunosc după nasturi; îi văd sticlind... Şi răcni: Poftim pe la noi, domnule *gheneral!* Intră!

Ambrozie, şeful secției de jandarmi, om voinic, nalt cît un munte, strîns în uniforma-i albastră plină de galoane, intră zăngănindu-şi sabia. Pe obrazu-i smead înflori un zîmbet de prietinie. Dădu mîna cu părinții comunei, apoi îşi trase un scaun.

— Ştiam că vă găsesc aici, zise el repede şi vesel... Oamenii mei mă informează de orice mişcare. Întreb: Unde s'au dus? — Încolo! Mă duc la celalalt post. Încotro s'au dus? Au intrat ici!... — Gata, aici v-am găsit...

Domnul Vasile, crîşmarul, se strecură nesimțit pe uşă, ca un duh necurat şi-şi lunecă privirile spre oaspeți:

— Poate poftiți ceva...

— Stăi, domnule, stăi, grăi Ambrozie, întinzînd palma întoarsă spre crîşmar... Stăi, nu ieşi aşa ca din pămînt! Întăi am onorul să comunic domnului primar că un individ a fost vîrît de un sfert de ceas în başca primăriei... L-a dus un străjer... Cum a înserat, cum l-a văzut rătăcind fără rost prin sat. — Ce cauți, măi? (I-am dăscălit eu bine pe străjeri.) Ce cauți, măi, prin sat? — Că-i cîr, că-i mîr... — Hai la primărie!... El nu voia. L-a luat în şpangă! I-am dăscălit eu bine pe străjeri...

Vagmistrul zîmbi şi-şi pipăi repede cu vîrful degetelor mustața neagră-corb.

— Să fie vreun negustor? zise gînditor notarul. Dar ce caută el la vreme de noapte?

— Dumneata nu l-ai văzut? întrebă deodată primarele întorcîndu-se spre Ambrozie.

— Nu. Mi-a raportat străjerul. Şi trecînd pe aici, m'am gîndit să vă spun şi dumneavoastră. Mergînd spre casă, poate vă abateți pe la primărie... Nici eu nu înțeleg cine să fie... Ciobanu zice că-i îmbrăcat în straie nemțeşti.

— Care Ciobanu?

— Străjerul. Şi zice că nu voia să meargă. De grăit nu grăia, numai se punea împotrivă...

— Cine ştie! zise pe gînduri primarele. Om vedea.

— E dezertor, vorbi cu încredințare Pintilescu notarul. Întăi am crezut că să fie un negustor care trebuie să vie... Are o mică afacere pe aici... Are de scos nişte acte de la mine... Da' văd că trebuie să fie un dezertor. Nu-i negustorul.

— Dacă ar fi fost vreun jandarm la primărie, l-ar fi cercetat şi poate pîn'acum am şti... zise Ambrozie.

— Zici că-i în straie nemțeşti? întrebă notarul ridicîndu-şi ochelarii. Atunci nu-i dezertor. Credeam întăi că să fie vreun dezertor. Dar dac-ar fi dezertor ar fi îmbrăcat cu straiele de la cazarmă... Poate să fie vechilul de pe moşia Plopeni... Are de făcut nişte angajamente, de scos nişte contracte... Atuncea trebuie să mă duc şi eu... Nu spunea că mă caută pe mine?

— Ciobanu nu mi-a spus nimic de asta, răspunse Ambrozie şi făcu din ochi primarelui.

— Atuncea nu-i vechilul... Are şi el nişte afaceri cu mine... Şi notarul, gînditor, îşi aținti ochelarii spre sticla goală. Primarele se ridică de pe scaun. Crîşmarul întrebă cu duioşie:

— Vra să zică nu aduc nimica!...

Ambrozie începu a rîde:

— Domnul Pintilescu poate ar sta, da' nu-l lasă prizonierul în straie nemțeşti... Eu îs om tînăr şi m'aşteaptă nevasta... Cu regret, domnule negustor, cu regret... şi rămîn al dumitale cu toată stima!

Cu toții începură a rîde zgomotos; apoi notarul iar rămase cu sticlele albastre ațintite asupra garăfii.

— Atunci poate să fie altcineva... grăi el cu îndoială... Poate are afaceri c'o hîrtie, cu ceva...

Ambrozie iar făcu cu ochiul şi primarele duse mîna la buze să-şi ascundă cei doi dinți lipsă.

Se gătiră să plece. Primarele începu să se scotocească prin buzunarele jiletcii îndoindu-se de mijloc. Notarul făcu semn de împotrivire.

— Domnule primar, nu se poate... Am cu negustorul o vorbă... Plătesc eu, domnule Vasile...

— Foarte bine, foarte bine! răspunse crîşmarul frecîndu-şi mînile. Mai poftiți, mă rog...

Ieşiră pe dindos. O clipă auziră zarvă de glasuri în crîşmă, o clipă primarele zări obrazul balai şi dulce-zîmbitor al crîşmăriței; apoi uşa se închise şi-i izbi în față vîntul cel cald de la miazăzi. Apucară în tăcere printre căsuțele satului; steluțe de lumină izvorau din toate părțile. Ambrozie fluiera încetişor un cîntec, şi-şi zăngănea sabia. Notarul îşi punea cu nelinişte întrebări: Cine să fie? Iar primarele, nalt şi subțire, mergea cu capul plecat şi se gîndea la obrazul balai şi luminos care i se arătase o clipă. Apoi începu a cugeta la observația pe care i-o făcuse prefectul pentru reaua stare a drumurilor comunei... El era om care-şi făcea pe cît putea datoria, dar dacă e săracă comuna ce putea face el? Acu şi subprefectul, om vechi şi şmecher, a început a-l încolți... Ba drumurile, ba clădirea primăriei, ba pregătirea delegaților pentru alegeri... Înțelege primarele ce înseamnă asta... Domnul subprefect are doi cai şi acum, la sfîrşitul iernii, e mare lipsă de nutreț, îs aşa de rele drumurile comunei şi aşa de tare se îngrijeşte de ele domnul subprefect Georgescu pentru că, primarele, om gospodar, are cîteva stoguri de strînsură...

— Nu-i chip... se gîndeşte Răuț primarele; stau eu împotrivă cît stau, îmi caut eu pe cît pot de dreptul meu, da' la urmă are să trebuiască să-i trimet un car de fîn... Cu cei mari nu te poți pune!

— Ce-ai zis? îl întrebă notarul. Răuț tresări.

— Cu cei mari nu te poți pune, răspunse primarele.

— De, asta aşa-i! întări suspinînd Pintilescu.

Ambrozie se opri deodată. Chemă cu glas poruncitor:

— Ciobanule!

Străjerul se apropie prin întuneric, cu sumanul bine strîns pe trup, încins cu o curea, şi cu puşca cu şpangă în spate.

Era un om slab, bărbos – un om care de ani de zile îşi petrecea nopțile prin şanțuri şi veghea făcînd de strajă cu plată.

— Iaca, aista l-a dus la primărie... zise Ambrozie.

— Aşa? Tu l-ai dus? întrebă grabnic notarul. Cine-i? Nu ți-a spus...

— Nu mi-a spus... răspunse străjerul cu glas trăgănat, ostenit.

— Cum aşa, măi? N-ai avut gură să-l întrebi?

— Apoi l-am întrebat, cucoane Matei!

— Şi el ce ți-a răspuns?

— El a zis că treaba lui, n'are a-mi răspunde mie.

— Nu ți-a spus că mă caută pe mine.

— Nu. E un fel de *maşinistru!*

— Cum maşinistru?

— Apoi e-mbrăcat cu nişte straie cam ponosite... Ce poate să fie? M-am uitat la el. Trebuie să fie maşinistru...

Cei trei slujbaşi începură a rîde şi porniră spre primărie. Al patrulea slujbaş rămase în întuneric tăcut, cu puşca în spate, aninată c'o bucată de sfoară. Pus să păzească pe ceilalți şi ca om al datoriei, se duse să se aşeze subt un gard, la adăpost de vînt.

În primărie notarul intră cu oarecare pornire de mînie. Dacă nu-i negustorul, dacă nu-i vechilul, atunci degeaba a mai făcut un drum şi s'a trudit!

Dacă-i un vagabond, apoi are să aibă de-a face cu el, căci notarul e om deprins să se mînie, să se zbîrlească şi să bată

din picior. De ani de zile a învățat slujba asta. Primarul ascultă cum îi lămureşte Ambrozie instrucțiile date străjerilor...

— Pază ca la noi cred că nu se face nicăieri!... zice el cu zîmbire prietinească.

Notarul a poruncit vătăjelului din primărie să aducă pe arestat. L-a adus, i-a dat drumu-n odaie şi cei trei slujbaşi se uită la el curioşi. E un om care n'are nimic deosebit. Un om mijlociu la stat, în straie nemțeşti, cam ponosite. Îşi ține în mînă pălăria pleoştită, sub părul zbîrlit se rotesc doi ochi, uimiți oarecum de lumină şi de privirile ațintite asupră-le.

— Ştiam eu că nu-i negustorul, nici vechilul! zice întărîtat notarul. Ce eşti tu, măi? Eşti maşinistru?

— Nu-s nici un maşinistru! răspunse arestatul. Dar de ce m'au adus aici?

— Asta nu-i treaba ta! Cum te chiamă?

— Tudose Cazacu.

Vagmistrul vrea să ia el cuvîntul, dar notarul are gînduri de răzbunare. Obrazul stacojiu începe să i se mişte; asta înseamnă că încearcă să scrîşnească.

— Şi unde eşti tu, măi, maşinistru? răcneşte Pintilescu.

— Da' nu-s maşinistru, domnule! răspunde, nemulțămit, omul.

— Cum? Ce? Te-ai supărat? Nu te supăra aşa de rău, că mînînci trîntească!... N-ai nici o afacere pe aici, cu notarul, cu altcineva, atuncea ce cauți?

— Ba am o afacere...

— Poate ai de făcut hîrtii, acte?... întreabă mai blajin notarul.

— N-am nici un act de făcut, nici o hîrtie... .

— Atuncea eşti vagabond!... Cine te-a trimes?...

— Domnu subprefect...

Aici întrebările se opresc deodată. Pintilescu îşi coboară deodată ochii în pămînt; primarul şi Ambrozie se uită unul la altul, apoi Răuț îşi duce palma la buze.

— Cînd slujeam acu doi ani pe domnu subprefect, începu singur omul, apoi avea alte daraveri dumnealui. Mă trimetea pe la tîrg cu nişte scrisori la o cucoană...

Omul începu a rîde. Notarul, mînios, ridică capul.

— Ei şi ce-i cu asta? Obraznic să nu fii. Ce-i cu asta: acu doi ani... Ai slujit pe domnu subprefect, şi pe urmă?

— Pe urmă m'a dat afară, da' eu n'am fost vinovat...

— A, vra să zică te-a dat afară!... Notarul îşi încrucişă mînile pe piept şi se întoarse uimit spre tovarăşii lui.

— Apoi pentru o haimana ca asta am venit noi aici!?... Să-l trînteşti, domnule, la başcă, să-i iasă ochii din cap... Dumneata eşti om prea bun, domnule Ambrozie... Da' am să-i fac eu oleacă de slujbă. Auzi dumneata... vine vagabond... stă cu noi de vorbă... c-aşa, că pe dincolo... Cine ştie ce-i fi furat de la domnu subprefect, măi! Să mărturiseşti, că ce păţeşti şi morţilor din morminte ai să spui!...

Notarul, puţin înflăcărat de vin, înflăcărat şi de vorbă, începea să-şi iasă din sărite.

— Da' n'am furat, domnule, nimica, ce ai cu mine? Cine eşti dumneata?... Domnule jandarm, dă-mi drumul!...

— Cum? Sînt... măi, vătăjel, ia vină-ncoace!... Auzi dumneata, domnule!...

— Stăi, stăi... stăi, domnule Pintilescu... zise blajin Ambrozie, şi se îndreptă spre prizonier. Ia să-mi spui dumneata mie de unde eşti, de unde ai venit?

— Din tîrg...

— Aşa, bun. Ce cauţi aici?

— Caut pe domnu primar.

— Bun. Iaca, domnu primar e aici... Şi cine te-a trimes pe dumneata?...

— Domnu subprefect...

— Cum domnu subprefect?... strigă indignat notarul. Ai spus, magarule, că te-a dat afară...

— Stăi, stăi... vorbi Ambrozie şi întoarse spre Pintilescu palma, în semn de liniştire. Ce eşti dumneata la domnu

subprefect?

— Eu îl slujesc pe dumnealui.

— Aşa? Da' ai spus că te-a dat afară.

— Da. Da' acu a văzut că nu-s vinovat, a luat-o de nevastă pe cucoana ceea, ş'acu am intrat iar în slujbă...

— Care cucoană? se amestecă notarul.

— Căreia-i duceam scrisorile.

— Stăi, zise cu blîndeță Ambrozie. Bun. Vra să zică te-a trimes domnu subprefect la domnu primar.

— Da... M-a trimes c'o poruncă...

Pintilescu notarul dintr'o dată începu a zîmbi cu prietinie... Se apropie de servitor şi-l bătu pe umăr:

— Apoi bine, domnule, de ce nu spui aşa?... Ce tot umbli că eşti maşinistru şi mai nu ştiu ce?...

— Da' nu-s maşinistru, domnule... răspunse omul.

— Bine, ştiu, ştiu... Dacă eşti de la domnu subprefect, vină cu mine să-ți dau o cinste... Aşa spune, bădiță...

— Stăi, vorbi iar Ambrozie. Şi ce ai a spune domnului primar?

— Apoi m'a trimes domnu subprefect... pentru nişte fîn...

— Aşa? zise primarele zîmbind şi dînd din cap. Bine. Am primit şi arvună... da... Foarte bine...

Notarul îşi scoase batista şi şi-o trecu cu gingăşie peste mustăți, apoi intră într'o grozavă uimire:

— Auzi dumneata!... şi începu a trage după sine pe solul subprefectului... Întăi credeam că ai vreo afacere, vreo hîrtie... Dar de unde puteam eu să ştiu!... Vină, domnule, să te cinstesc...

Domnul primar rămăsese gînditor – ca un cal sătul dinaintea fînului. Fugise acum dinaintea lui şi icoana crîşmăriței. Numai Ambrozie, zîmbitor şi senin, îşi răsucea mustața şi-i făcea cu ochiul spre notar. Apoi zise cu pătrundere:

— Ai văzut cercetare? Asta se cheamă, domnule, cercetare!...

(Din volumul „Povestiri de sară” 1910)

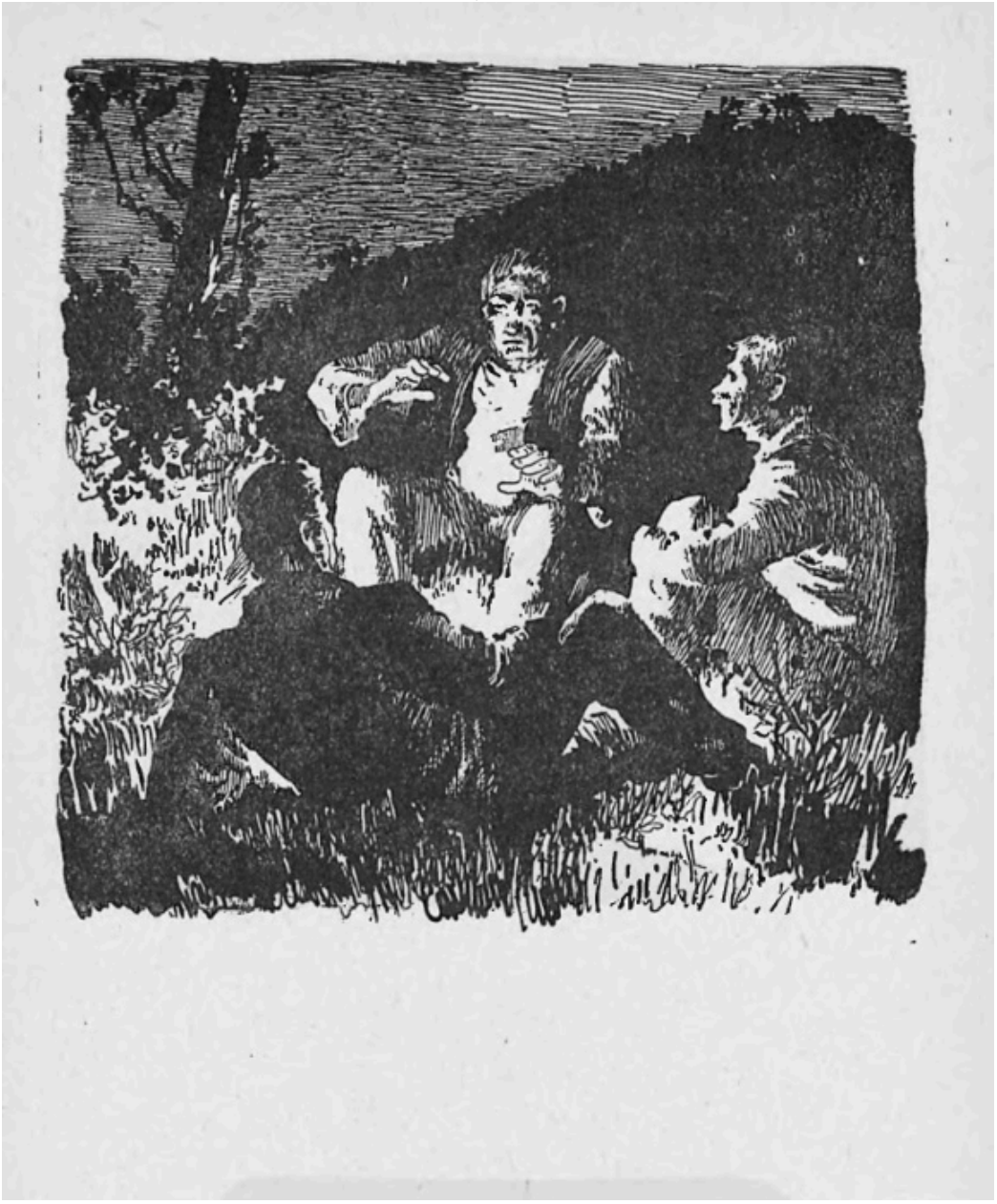

UN INSTIGATOR

De cîtăva vreme îmi lucrează la împrejmuirea grădinii doi săteni de la Scutăreşti.

Unul cărunt tare, cu doi ochi mititei pe un obraz roşcovan; gros, cu picioarele mari, se mişcă greoi, adus din şale, şi mînile lungi îi atîrnă şi se cumpănesc încet către genunchi. Acesta-i moş Vasile Blană. Vorbeşte lat, răguşit puţin. Cam moale la treabă; face amiezile lungi; îşi răsuceşte cîte un sfert de ceas ţigara.

Celălalt e moş Neculai Prună: mărunt şi sprinten, cu părul încă negru, cu doi ochi lucitori pe faţa arsă de soare.

Îi aud într'o zi strigîndu-se. Eu îl ţineam pe cel cărunt, pe moş Vasile Blană, mai bătrîn; şi-l aud pe el chemînd:

— Bade Neculai! N-auzi, bade Neculai?

— Ce-i, măi Vasile? răspunde moş Neculai Prună.

— Ia fă-ntr-acoace şi vezi, îs aşezaţi bine stîlpii iştia?...

Moş Neculai e maistrul şi Vasile Blană e lucrătorul lui.

Mă apropii şi întreb:

— Moş Vasile, ce, dumneata eşti mai tînăr decît moş Neculai? Eu te ţineam mai în vîrstă...

Heai, conaşule, eu eram flăcăuş cînd s'a însurat badea Neculai. Te uiţi că-i cu părul negru şi se bărbiereşte ca un flăcău? Da-i tare cumplit. Acu ţine femeie de-al treilea. La două le-a făcut capătul!

— Aşa? Şi cu cîţi ani e mai mare?

— Apoi va fi fiind cu doisprezece-treisprezece ani mai mare decît mine!...

Eu prind a mă minuna şi privesc cînd la unul, cînd la altul. Moş Neculai s'a întors o clipă spre noi şi şi-a văzut apoi de datoria lui, dar moş Vasile Blană rîde, îşi scutură pletele, şi se uită şiret la mine. Ca să mai cîştige vreme, se reazemă în hîrleţ şi-şi scoate beşica cu tutun. Zice iar, clătinînd o dată,

scurt, din cap, de sus în jos:

— Iaca, îl vezi, cuconaşule? E mai mare decît mine. Pe mine mă doare mijlocul şi mă port plecat din şale, şi mînile mi-s grele şi umblă aşa ca nişte bucăți de lemn; nu prea am putere; am îmbătrînit mai degrabă...

— Da' de ce, moş Vasile?

— Apoi de bine, cuconaşule. Am nevastă, patru copii, şi-n totul lui tot, pămînt, şase prăjini. Se cheamă că am huzurit!...

— Hei, adăogi el cu un gemăt, dînd din cap. Noi muncim din greu, cuconaşule. Nouă, pînă ce cîştigăm francul, ne iese părul prin căciulă!

— Da' lasă căciula, măi Vasile, strigă înturnînd capul moş Neculai Prună, vezi mai bine de hîrleț şi de gropi...

Moş Neculai vede că mie îmi place să stau de vorbă; ştie că moş Vasile caută să se folosească de această slăbiciune a mea şi are scrupule.

— Hai-hai! că îndată e gata şi groapa asta, grăieşte Blană liniştit. — Crezi dumneata, cuconaşule, că eu am trăit ca badea Neculai? El cu meşteşugul lui multe parale a cîştigat şi multe a băut!

— Ce tot îndrugi tu acolo, măi Vasile? — şi moş Neculai începe a rîde.

— Apoi nu-i aşa? Zi că nu-i aşa! De aceea ai şi avut vreme să înveți atîtea pozne. Ştie, cuconaşule, şi toaca-n cer, omul ista... Care vrea să afle cîte ceva, la badea Neculai vine. El ştie şi apele să le înghețe. Şi cîte spune, te năuceşte! Şi ține femeie de-al treilea... Acu era un chiag bătrîn cînd s'a însurat iar...

— Dă, zice cu îndoială Neculai, singur nu poate omul trăi... Am luat una de la Avrămeni: făcuse un copil de fată mare...

Asta o spunea, parcă ar fi vrut să se dezvinovățească oarecum.

Moş Vasile cată să-şi mai prelungească odihna, şi vrea iar să-mi spuie palavre; dar moş Neculai îl ia pe dinainte.

— Măi Vasile, pesemne că tu nu te mai îngrijeşti de ceea

lume... Cînd te-i duce acolo, are să te spînzure Caraoschi de limbă şi are să te ție aşa cît stai şi aici rezemat în hîrleț spunînd pozne şi fumînd tutun...

Blană se îndreaptă din şale şi are un zîmbet larg de admirație:

— Îl auzi, cuconaşule? Multe mai ştie!... Bade Neculai, da' Alixandru Neamțu ce-are să pățească pe ceea lume? Acela, cuconaşule, are narav de îndoseşte cuie cînd lucrează ici şi colo; altfel, bun stoler...

— Apoi cîte cuie îndoseşte, toate i le-a bate dracu-n frunte – răspunse Prună, fără să contenească din lucru.

— Da' cu cuiu şi cu bradu cum îi, bade Neculai?...

— Care cui şi care brad?

— Povestea cu cepii bradului!... zise moş Vasile dînd din mîni.

— Apoi da – bradul se cheamă că-i lemnu omului... i l-a dat Dumnezeu să-l lucreze... Şi dracu, ca să năcăjească pe romîn, s'a apucat ş'a bătut cuie de fier în brad... Da' Dumnezeu le-a prefăcut în lemn. De-atuncea cepii bradului îs tari ca fierul!...

— Iaca aşa, toată ziua spune de-acestea!... zise mîndru Vasile Blană.

Şiretenia lui moş Vasile e cusută cu ață albă. Mă depărtez şi el se apucă iar, domol, cu părere de rău, de lucru. Neculai Prună îl mustră încetinel; Blană îi răspunde în surdină şi-şi strecoară spre mine privirile şirete; îi văd lucind ochii printre pletele care-i cad pe umăr, pe lîngă tîmple.

Cîtă vreme lucra, nu l-am putut face pe moş Neculai Prună să vorbească. Într-o sară însă, pe cînd îmbucau amîndoi oamenii cina lor săracă, m'am apropiat de foc ş-am cercat:.

— Moş Neculai, dumneata ştii multe poveşti şi istorii vechi...

— Dumneata, cucoane, te uiți în gura lui Vasile Blană!...

Moş Vasile nu zice nimic; acuma vorba nu-i mai foloseşte.

— Apoi aşa zicea moş Vasile... Spunea că ştii cîte-n lună şi-n soare...

— Da, ştie cîte pozne toate!... abia mormăieşte Blană.

Moş Neculai îşi frecă palmele, apoi se ridică în picioare, se întoarse spre răsărit, serios, şi-şi făcu de trei ori cruce. Se întoarse şi se cinchi la foc; flacările-i luminau obrazul plin de bunătate. Moş Vasile mînca cele din urmă îmbucături, plecat din şale, cu pletele căzute.

— Dumneata nu fumezi, moş Neculai? întreb eu.

— Nu. Numai Vasile ista duhăneşte toată ziua. Cît a fumat el în viața lui prețuieşte o casă şi patru boi!...

— Hm! geme Blană. Iar începi cu drăcăriile, bade Neculai! Cu de-acestea ai săvîrşit din viață nişte biete femei.

— Ba acolo a fost voința lui Dumnezeu, ca-n toate, măi Vasile; nu mai lehăi degeaba!

— De-aceea ai fost pe ceea lume după inel boieresc...

Moş Neculai începu a rîde încet

— Da' ce, este o poveste c-un inel? — întreb eu...

— Un inel cu pecete încă, mormăieşte moş Vasile.

— Apoi cu inelul puteai să fii şi tu, măi Vasile!

Mi-am început întrebările şi meşteşugirile, ca să pot face drum istorisirii. Moş Neculai părea cam scump la vorbă, cel puțin față de mine.

— Spune! îl îndemnă Blană. Cînd s'adună satul la prispa dumitale, cum ştii să le spui ca din carte? Ast primăvară, cînd cu *răvoluția,* nu erau să te ieie în cängi jandarii?

— Bine, da' ce rău am făcut? Oamenii vin la mine, aşa, la un sfat... Doamne, cucoane, grăieşte el deodată cu glas schimbat, multe nacazuri avem şi noi, şi ne mai mîngîiem cu vorba – ce să facem? Mîncarea noastră – Dumnezeu o cunoaşte! Hodina noastră o cunoaşteți şi dumneavoastră... Casa noastră, cu humă humuită, cu paie acoperită, şi cu nacazuri împrejmuită... Mai spunem o vorbă, mai bem un pahar, ca să mai uităm cele multe!...

Acu se cheamă că este o poveste, c-un boier, bunăoară

cum e cel din satul nostru; şi c-un vornic, cum e primarele nostru, Gheorghe Şoldan. Şi este ş-un romîn, bunăoară cum sînt eu, sarac şi năcăjit, cu copii mulți, cu casă grea şi cu pămînt puțin. Acu romînului îi mai face nevasta un prunc: aşa a fost voia Celui-de-sus. Şi omul îşi pune căciula în cap şi se duce la vornic. Bade vornice, fii bun şi mi-i boteza odrasla! Vine vornicul, botează copilul. Aşa. Face omul ş-oleacă de cumătrie din toată calicia lui. A pus pe vornic în capul mesei, i-a dat bucățica cea mai bună şi l-a cinstit şi c'o garafă de rachiu. Crede, cumătre vornice, zice, numa cu atîta te pot cinsti, da-i cu inimă bună! A băut cumătru-vornic rachiul, da-n gîndul lui zice: Las' că ți-o coc eu, măi bade! Pentru un slujbaş ca mine, atîta ai găsit? Numa o garafă de rachiu?... Şi cum se gîndeşte să-i răsplătească cumătru-său, face un plan, şi pe loc se înfățişează la boier. — Ce-i, vornicule? — Ce să fie, cucoane, sărut mîna?... Un om din sat, căruia i-am botezat azi, s'a lăudat că el se poate duce pe ceea lume s'aducă inelul cel cu pecete de la taica dumitale... — Cum se poate?... — Iaca aşa, cucoane, s'a lăudat; l-am auzit eu, cu urechile mele! — Să mi-l aduci aici într'o clipă! — cuvintează boierul.

L-a adus pe romîn.

— Bine, măi ticălosule, te-ai lăudat tu că te duci pe ceea lume?

— Da' de unde, cucoane? Nici n'am visat.

— Cum? Da' vornicu spune minciuni?...

— Dă, cucoane, se cheamă că vornicu-i vornic: omu boierului, omu stăpînirii.

— Aşa? Apoi, măi bade, dac-ai spus, trebuie să te ții de cuvînt. Să te duci pe ceea lume să-mi aduci inelul de la taica!

Începe omul a se tîngui, spăriat. Dă să se roage, cade-n genunchi. Boierul – nu! Vornicu rînjea... Lui îi părea bine – că de asta-i pus el, ca să năcăjească oamenii. Ce să facă omul? Se duce acasă şi-şi spune nevestii tot amarul. Şi-i dă şi muierea, cum s'a priceput un sfat, şi l-a mînat înapoi la curte.

— Ce mai vrei? zice boierul. Încă n'ai pornit?

— Mă rog de iertare, cucoane – zice omul – da' eu pe taica dumitale nu l-am cunoscut. Vornicul, zice, a fost om de casa lui; să meargă şi el cu mine, să mi-l arăte...

— Aşa? Bun! Să meargă! De ce să nu meargă?

Vornicul de colo începe şi el a se crămălui şi a geme; da' acu rîdea boierul.

— Bine, vornice, zice, nu-ți pare bine să vezi pe taica? Că doar omul lui ai fost!

Şi-n sfîrşit au trebuit să ieie amîndoi cumătrii calea către ceea lume.

Au umblat ei cu trăistile lor de malai, au băut apă pe la multe fîntîni, ş'au mers ei vreme multă, cît e de aici pînă pe ceea lume; şi nici n'au băgat de samă cînd au trecut pe celălalt tărîm.

Deodată s'a făcut aşa, ca-ntr-un amurg, şi s'au arătat drumuri încîlcite ş-o cîmpie fără sfîrşit. Doi draci treceau, ducînd o căldare cu catran clocotit.

— Bună vremea.

— Mulțămim dumilorvoastră.

— Mă rog, da' ce-i cu caldarea asta? întrebă romînul.

— Asta-i pentru cei care au băut rachiu în lumea voastră!

— Aşa? Da' mai văd pe unii ducînd nuci în vîrfuri de prăjini.

— Apoi în nucile celea se chinuiesc sufletele zgîrciților care nu se mai satură de bani.

— Aşa? Mare minune! Apoi aici sîntem pe ceea lume...

— Pe ceea lume, în împărăția Iadului – răspunse unul din diavoli.

Omul întrebă iar:

— Mă rog dumitale, nu ne-i putea spune unde să găsim noi pe tata boierului nostru... că ne-a trimes să-i cerem inelul cu pecete.

— Tata boierului vostru? grăieşte diavolul rîzînd. Ia uitați-vă colo pe lanul cela lung. Vedeți voi pluguri arînd? Apoi la plugul cel mai de aproape, ici, trag şase bivoli. Duceți-vă

acolo: bivolul din brazdă, de la prigon, e babaca boierului vostru!

— Mare minune! cuvintează romînul. Şi se duce, după vorba diavolului, spre arătură. Ş'acolo, dracul cu harapnicul şi cu strămurările opreşte plugul.

— Bivolul ista, din brazdă, de la prigon, e tata boierului nostru! grăieşte romînul. Aş vrea să-i spun două vorbe.

— Bine, zice dracul. Ş-odată pocneşte din harapnic, şi bivolul se preface în boierul cel bătrîn şi-ntreabă pe om:

— Ce vrei de la mine, măi creştine?

— Apoi, cucoane, grăieşte romînul, iaca aşa, ş'aşa – m'a trimes feciorul dumitale să-i dai inelul cel cu pecete... Şi mi-a mai poruncit să te întreb cum petreci în lumea asta – că el în lumea lui tare bine o duce!

— Măi omule, grăieşte boierul ia uită-te la grumazul meu şi vezi-l cum sîngeră. Uită-te la coastele mele împunse şi vezi-le cum sîngeră. Află că amară-i viaţa mea pe astă lume ş'am fost rînduit să mă chinuiesc astfel pînă-n veacul cel de-apoi...

Pe cînd grăia boierul, diavolul rîdea; pe urmă a pocnit din bici şi l-a prefăcut pe vornic în bivol. A mugit vornicul; şi romînul s'a gîndit: asta-i pentru bunătatea ta, măi cumătre. A pus dracul pe vornic la jug. Iar boierul a zis iar, cu mare amărăciune:

— Măi omule, zice, să spui lui fecioru-meu aşa: că dacă vrea să n'ajungă la osîndă, unde am ajuns eu, apoi să se poarte cu dreptate în lumea lui, că viaţa tare-i puţină; iar osînda de dincoace e fără de sfîrşit! Să-i spui să miluiască pe văduve şi pe orfani, să-i spui să îngrijească de biserică. Să-i mai spui să se poarte bine cu oamenii, să nu-i calce în picioare, că şi ei tot făpturi ale lui Dumnezeu sînt; să nu aibă aşa lăcomie asupra lor şi asupra pămîntului, că nu-i bine. Atîta bucurie ş-atîta bun pe lume are şi ţăranul: pămîntul! Asta să-i spui şi să-i dai inelul meu drept credinţă...

După ce sfîrşi povestea moş Neculai, rămaserăm tăcuţi în

preajma focului. Priveam la fața tristă şi gînditoare a bătrînului – şi dintr'o dată îmi înfățişai sfaturile de duminică, într'o ogradă, subt un copac bătrîn – cu oameni mulți şi năcăjiți, şi cu bătrînul Neculai care aduce povestea lui izvorîtă din înseşi suferințele lor seculare.

Bătrînul tăcea. Îl priveam, mă gîndeam la poveste, la sfaturile din sat, şi la tragedia anului 1907.

Fără îndoială că aveam de-a face cu un adevărat instigator.

Îmi fac o datorie, denunțîndu-l stăpînirii.

(Din volumul „Un instigator" 1912)

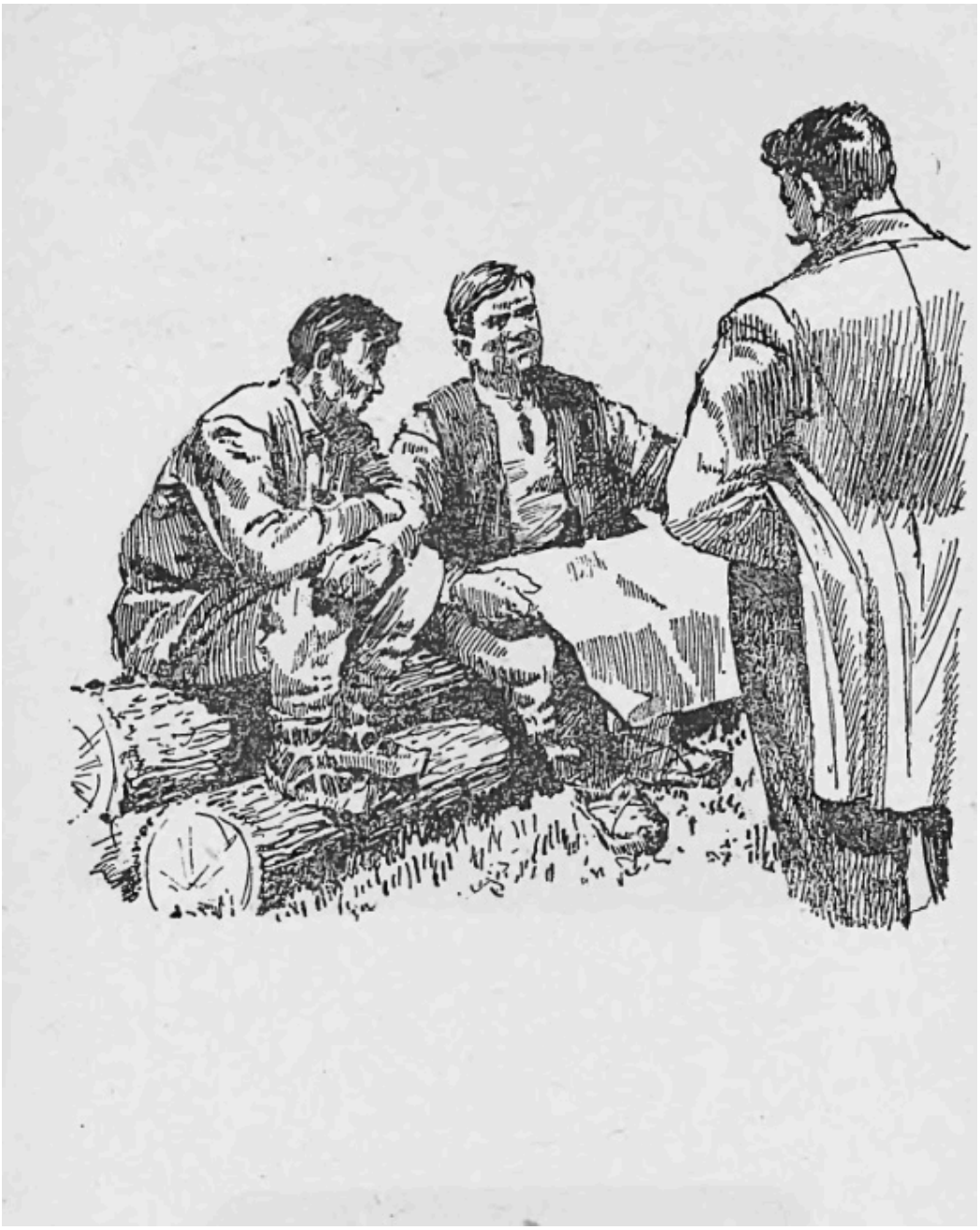

UN MEȘTER ȘI OAMENII LUI

Anul trecut, cît au ținut căldurile, cuconu Mihai, megieşul meu, a clădit o casă şi nişte hambare.

Mă duceam foarte des pe la el. Îl găseam în mijlocul livezii mari, într'o poiană, unde ajungeam pe o alee de tei. Pomi cu umbră deasă se aliniau în jurul nostru; pe la margini, în copacii sălbatici, rîdeau răutăcios țărcile ori fluierau alene grangurii.

Priveam amîndoi mişcarea încordată a muncitorilor şi stăteam de vorbă. În răstimpurile cît tăceam, auzeam bătaia bărzilor, ori sunetele ascuțite ale gealăului, care se amestecau cu glumele lucrătorilor. Cînd tăceau ş'acestea, se întindea o pace de loc depărtat şi singuratic şi zvonurile livezii se deşteptau din cînd în cînd în jurul nostru ca într'o somnie.

Lucrătorii stăteau retraşi undeva, într-un colț de baratcă, la mîncare şi la hodină. În aceste răstimpuri de linişte îi plăcea vecinului meu să-mi vorbească despre aşezarea pe care o ridica acolo, în marginea tîrgului.

— Mai întăi, îmi zicea el, am ținut să fac o casă de bîrne, precum făceau părinții noştri. Am vrut să am un cuib liniştit şi o gospodărie ca în vremurile cele bune...

Istoria cu planul casei era destul de interesantă. Pentru ca să aibă o casă cum îi plăcea lui, vecinul meu a făcut un drum la Bucureşti ş'a căutat un arhitect. L-a găsit. I-a arătat ce-l doare şi i-a dat toate lămuririle. Foarte bine. Arhitectul i-a făgăduit o schiță de plan, „stil romînesc". Şi-n scurt i-a şi înfățişat o căsuță frumuşică, ca pentru o grădiniță dintr'o mahala a Capitalei.

— Trebuie însă s-o faci din cărămidă... — a spus arhitectul zîmbind.

Şi bănuind o împotrivire, repede a tăiat vecinului meu apa de la moară.

— Ți-o spun eu: astăzi, dacă vrei să ai o casă bună, s-o faci aşa...

Cuconu Mihai era însă un om curios. Avea şi el un gust şi voia să şi-l facă. Vroia să-şi clădească o casă de lemn. Planul unei case de lemn însă are „anume marafeturi", care nu se învață în şcoli. De aceea vecinul meu s'a întors în tîrgul nostru ş-a căutat pe singurul nostru „inginer", un om în vîrstă, „cu şcoală puțină şi cu practică multă". Cum i-a arătat cuconu Mihai, aşa i-a făcut casa. În privința asta, inginerul s'a purtat foarte bine. După ce-a dobîndit planul, s'a înfățişat la vecinul meu un meşter lemnar, un țăran dintr'un sat de-aproape.

— Uite, omule, zice cuconu Mihai, am nevoie de o casă de bîrne. Ai putea să mi-o faci?

— Facem, de ce nu?

— Apoi uite ce vreau eu; eu vreau o casă precum se arată în planul acesta... cu şase odăi... Împărțite în anume chip...

— Cucoane, să văd planul, zice meşterul.

Cuconu Mihai îi întinde planul, dar îl întreabă cu neîncredere:

— Dar cunoşti planurile? Ştii carte?

— Nu ştiu carte, cucoane, dar un plan tot îl cunosc, ca unul care am lucrat la case mari şi biserici...

Gospodarul a luat încet planul şi l-a privit mult. Cuconu Mihai s'a dat lîngă el şi i-a lămurit în amănunt toate, arătînd şi cu degetul. Spunea, şi arăta şi de două ori, şi întreba pe om dacă pricepe.

— Pricep, cucoane; văd eu ce-ți trebuie dumnitale... Dumnitale îți trebuie o casă gospodărească...

— Tocmai, şi să mi-o faci precum se arată în planul acesta.

— Bine, cucoane, om face-o, răspunse meşterul. Da' aici, în partea de miazănoapte, nu facem apărătoare? În plan nu este. Dar la o casă de bîrne trebuie apărătoare pentru ploile mari şi pentru viscolele iernii.

— Aşa este, zise cuconu Mihai dînd din cap cu oarecare îndoială; trebuie apărătoare la miazănoapte.

— În acest paravan, urmă omul, încap multe cioveie ale casei, ca într'o camară; tot aici e şi scara la pod. În plan e arătată afară, în partea de miazăzi. E mai bine să fie în paravan.

— Bine şi asta, vorbi vecinul meu.

— Apoi mai este ceva, cucoane, la împărțirea odăilor... Om face cum a fi mai bine şi mai cu economie.

— Toate acestea au fost iarna, îmi spunea vecinul meu. Cum s'a desprimăvărat, meşterul Ghiță a venit la lucru cu oamenii lui. Dar înainte de a începe, s'a înfățişat şi mi-a înmînat o coală de hîrtie pe care era tras planul casei, aşa cum îl înțelesese el. În acest plan, meşterul Ghiță luase îndrăzneala să corecteze în două locuri pe „inginerul" meu. Deşi liniile sînt trase cu plumb mare de stoler, deşi însemnările sînt scrise de o mînă stîngace, a unui copil al lui, am înțeles ce voia omul meu; şi mi s'a părut că are dreptate... Iată planul... Poftim! (Şi cuconu Mihai scoase din buzunar o hîrtie şi o desfăcu pe genunchi). Nici eu, nici „inginerul" n'am văzut că o mică schimbare de linii aduce o împărțeală mai bună a camerelor... Nu ştiu, poate inginerul să-şi aibă motivele lui, dar mie mi se pare că meşterul Ghiță are dreptate... Dumneata ce spui?...

Eu nu spuneam nimic. Priveam cu mirare la schița grosolană, care cuprindea planul temeliei, vederea fațadei şi vederea unei laturi clădite din bîrne. Erau însemnări pe ea cu slove de bucher: „fața casei", „laturea despre tîrg" şi altele, cu o ortografie dintre cele mai curioase. Două hogeaguri erau însemnate la coama clădirii, şi fumuri groase erau trase cu îmbielşugare, ca nişte izbucniri vulcanice. Zîmbeam privind desemnul acesta naiv; era însă un plan de casă.

— Uite, aici sînt prefacerile. Eu zic că l-a bătut pe „inginer" – zise cu pornire vecinul meu. Dumneata ce zici?

— Eu ce să zic? Îți dau dreptate. L-a bătut... Şi nu mă mai

săturam privind schița de plan trasă c'o margine de scîndură şi cu un plumb de stoler.

— Iată cum se pierd inginerii şi arhitecții cei mari – zisei eu cu filozofie vecinului meu. Meşterul Ghiță nici nu ştie carte...

Meşterul Ghiță şi-a început lucrul. L-am lăsat să lucreze cum ştie – îmi zicea vecinul meu. După cum vezi şi dumneata, vine cîteodată c'o mică modificare, „un plan nou", cum spune el, şi îl las să facă şi văd că nu iese rău... Mai întăi mi-a zidit temelia...

— Care temelie?

— Temelia casei: temelie adîncă, cu piatră de carieră, legată cu var hidraulic. Ți se pare de mirare?

— Fireşte; doar nu e zidar.

— Cu toate acestea a zidit temelia şi am rămas mulțămit. Dacă te miri, am să-ți spun că după ce-a clădit scheletul de lemn pe temelie şi după ce a bîrnuit, după ce s'a aşezat haizaşul{8} şi s'a făcut lipitura, Ghiță mi-a clădit hogeagurile de la temelie pînă în vîrful acoperişului, hogeagurile cele cu fumuri groase din planul lui; după ce le-a tencuit cu îngrijire, a început cu oamenii lui vopsitul lemnăriei... Acuma, sufiturile, din var şi năsip, tot el le face... Şi-mi spunea la început că şi tabla ar fi întins-o tot el pe acoperiş dacă ar fi avut vreme... Aşa fel toată vara poartă cînd barda şi fierăstrăul, cînd pestelca albastră şi mistria zidarului, cînd îl văd stropit de vopsea şi plin pe mîni, ca adevărații fii ai lui Israel, care singuri se îndeletnicesc în tîrgul nostru cu asemenea meşteşug...

*

După aceste sfaturi cu vecinul meu, baratca de scînduri, în care se adăposteau lucrătorii țărani, mi s'a părut mai vrednică de luare-aminte. Mă apropiam de ea în amurg cînd se zbătea focul şi lumina pe oamenii strînşi în jur şi cinchiți

roată la pămînt.

Ceaunul de mămăligă forfotea înăbuşit, prins în cujbă deasupra flăcărilor. Pe policioare, în baratcă, stăteau aşezate străchini, oale, linguri şi felurite provizii. Cîte-o lădiță, cîte-un dulăpaş, încheiate în ceasurile de ploaie, stăteau prin colțuri. Vorbeam cu oamenii mei, îi cercetam, şi încet-încet aflam despre fiecare cîte ceva.

Meşterul Ghiță a Andrioaei era un om tînăr încă, roşcovan la față şi cu ochii verzi. Umbla îmbrăcat țărăneşte foarte curat. Vorbea blînd şi moale. Altfel n'avea nimic deosebit în înfățişare. În satul lui era bun gospodar, ş-avea o dorință mare: să dobîndească pămînt mai mult. Puținul pe care-l avea, îl îngrijea bine, cu îngrăşăminte; în jurul casei sădise ş-o livadă. Din pricina „strîmtoarei" în care se afla, ieşea la lucru cum da primăvara şi clădea case şi acareturi.

Cît a lucrat în livadă cu cei şapte ori opt oameni ai lui, nu l-am auzit niciodată ridicînd glasul. Umbla de colo-colo măsurînd, potrivind; oamenii îl ascultau şi-i îndeplineau fără să crîcnească poruncile. De altfel, pentru ştiința şi pentru priceperea lui, toți ceilalți îi ziceau „domnu Ghiță".

Meşterul Ghiță avea ş-un fel de contabil; pe Ion Bîrleanu, un flăcău sprinten şi roş la păr ca focul. Era cel mai cu duh dintre toți lucrătorii. Într-una răstălmăcea vorbele şi tăia pe ceilalți din glume şi pilde. Aşezat la pămînt, punea pe genunchi un caiețel cu scoarțe negre pe care i-l întindea Ghiță a Andrioaei, muia tare plumbul de stoler în gură şi prindea să însemne.

— Înseamnă socoteala sufitului, îi zicea cu glas liniştit meşterul. O sută cincizeci de metri pătrați...

Şi Ion Bîrleanu însemna încet socoteli în metri pătrați, socoteli cu metri cubi. Meşterul făcea numărăturile în gînd şi el le însemna. Uneori făceam şi eu înmulțiri şi probe şi priveam mirat peste umărul lui Bîrleanu la numerele din condicuță.

— Aşa-i socoteala... zicea cu glas moale meşterul Ghiță,

zîmbind către mine.

După ce isprăveau, Ghiță băga de samă dacă tacîmurile au fost spălate, rînduite şi puse la locul lor; apoi aţîţau focul cu surcele, şi Bîrleanu începea să cetească dintr'o *Alexandrie* ori dintr'o *Genovevă* dăruite de mine, şi ceilalți, în jur, ascultau cu luare-aminte, fumînd ţigări groase de tutun prost.

Printre lucrătorii ceilalți, era un frate mai mare al meşterului. Îl chema Dumitru. Acesta rămăsese mai în urmă cu gospodăria, deşi venise de mai multe zile pe lume. Zicea el singur: „M-a dăruit Dumnezeu c-un *talant..."* Îi plăcea păhărelul de băutură. Altfel era un om dibaci şi se pricepea să lucreze şi el la toate cîte începea Ghiță. În afară de asta, acasă, avea foi şi scule de fierar, şi unele din „fierăriile ţigăneşti" trebuitoare la clădirea cea mare şi la acareturi, el le făcuse, acasă, în săptămînile de vreme rea.

— Ce să faci, cucoane? Mai leg o căruță, mai fac nişte scoabe, nişte bălămăli, că nu-i de chip; avem pămînt puțin... Ne pricepem şi noi cîte oleacă la toate.

Mai era la baratcă ş-un fost „maşinistru", unul Toader Manolache. Un om negricios, stricat de vărsat şi cu ochii tulburi, cu părul totdeauna zbîrlit. Fusese un biet băiat orfan şi năcăjit, ridicat între străini, şi deprinsese meşteşugul morilor de apă. Era o veche cunoştință a mea. Cu un an înainte îl cunoscusem „conducător de moară cu motor de benzină", cu brevet, la una din nenumăratele mori nouă, care s'au întemeiat în vremea din urmă în ținutul nostru.

Nemți care nu ştiau boabă romîneşte montau un motor de douăzeci de cai putere. Stăpînul morii adusese pe acest Toader, neştiutor de carte şi zbîrlit, şi-l pusese să se înțeleagă cu nemții prin semne. S'au înțeles ca vai de lume. Şi nemții au plecat, iar Toader Manolache a rămas cu motorul. Îl purta, îi curăța, îi şlefuia ventilurile, făcea toată treaba de mecanic. Purta cheie franțuzească, ciocane, cîrlige, ca un neamț adevărat. Şi el purta şi moara, fereca pietrele şi făcea făină la oameni. În capătul „transmisiei" aşezase o curea ş-o tocilă şi

ascuțea topoarele şi bărzile gospodarilor. Ba a făcut şi altceva: a desfăcut ş'a tocmit nişte maşini de cafea ale unor negustori care aduceau la măcinat, deşi, ca țopîrlan sălbatic ce se afla, întăia oară întindea laba spre asemenea civilizate instrumente. A mai făcut el şi alte lucruri, pentru care sătenii din împrejurimi l-au poreclit „mehalnicu".

Cînd stăpînul a desfăcut moara ş-a trimes-o spre alte țărmuri mai fericite, Toader s'a tras acasă, a pus mîna pe fierăstrău şi pe bardă, s'a ieşit la lucru de stolerie.

Dar între lemnarii meşterului Ghiță, se găsea ş-un cizmar. Era Costan Gherasim, un om nalt, slab şi subțire. Sara, cînd avea vreme, se aşeza greceşte, scotea din traistă piele, o potrivea, o întindea, apoi începea să-şi ascută custurile.

L-am întrebat într-un rînd:

— Cînd ai învățat ciubotăria, Costane?

— Ei, cucoane, cînd eram mititel, mă jucam şi eu şi coseam ciubote de carton.

— Cum? Şi la meşter n'ai învățat?

— Nu, îmi răspunse cu oarecare ruşine Costan. M-am dus numai la un ciubotar în tîrg şi mi-a croit el un tipar. Şi pe urmă mi-am făcut încet-încet sculele. Iarna lucram ciubote oamenilor, – da' de cînd m'am mutat în Pocoleni, sat nou, cu puțini gospodari, n'am ce face cu meşteşugul meu... Numai din cînd în cînd îmi mai scot sculele, ca să nu uit.

— Iaca, cucoane, zise Ion Arghir, întinzînd nişte ciubote uriaşe: *cizmele* acestea, Costan mi le-a făcut...

Mai sărac cu duhul dintre toți, mi se părea a fi un om mărunt şi întunecat la față. Umbla domol şi era cam morocănos de felul lui; răspundea cu vorbe puține şi înăbuşite şi se trăgea sara într-un colț. După poreclă, îi ziceau "bursucul". În singurătatea lui parcă rumega gînduri amărîte.

— Se gîndeşte la datoriile pe care le are la boier... zicea rîzînd Ion Bîrleanu cel roş.

Dar într-un rînd maistrul avea chef şi aduse oamenilor lui

puțină băutură. În umbra barătcii focul se aprinse mai vioi, glasurile porniră mai cu veselie, apoi scîrțîi deodată o scripcă şi larma se linişti. Cînd mă apropiai, văzui în cotlonul lui pe Bursuc cîntînd. Zicea pe strune ceva încet şi trist. Ceilalți îl ascultau, şi profilurile lor se zugrăveau palide şi gînditoare în bătaia luminii. Cineva întinse celui ce cînta un pahar; cîntecul se opri. Cînd porni iar, arcuşul tremura mai vioi pe strune, şi-n curînd se alese un cîntec de joc sprinten şi iute.

Un glas chiui bucuros. O clipă se învăluiră vorbele. Apoi o voce zise: „Vine boierul!" Se făcu tăcere.

— De ce v-ați oprit? întrebai eu apropiindu-mă.

— Ei, aşa, numai cu scripca, nu prea are haz... răspunse meşterul Ghiță. Pacat că nu şi-a adus Costan fligornul. Ar ieşi altfel de cîntec de joc.

Mă întorsei mirat spre Gherasim.

— Da' ce, Costane? Nu eşti numai ciubotar? Eşti şi muzicant?

— Apoi, cucoane, înainte vreme, cînd eram la Boteşti, un căprar de muzică de acolo din sat s'a liberat. Cînta cu *clarnetu.* Şi ne-a spus el aşa la cîțiva într-un rînd, că să ne învățăm a cînta şi să facem muzică. Şi, a început a ne deprinde el, ne-a mai arătat pe *noate* profesorul din sat care-i *țe,* care-i be... şi m'am năcăjit eu o iarnă ş-am învățat a zice din *fligorn.* Şi nu mi-au mai trebuit *noate*, ziceam mai bine după ureche.

— Vra să zică ai fost în banda de la Boteşti?

— Da, cucoane, ş'am suflat eu la multe nunți şi cumătrii. Pe urmă dacă m'am mutat din sat de acolo, m'am lăsat. Cînt numai aşa cînd îmi vine. După o vreme s'au împrăştiat şi ceilalți.

Banda de muzicanți de la Boteşti a făcut acum cîțiva ani mare zgomot în satele de la marginea țării. Fligorn, clarinet, elicon, viori, talgere şi tobe – porneau prin sate în sărbători cu mare zvoană. Era ceva în adevăr spăimîntător şi de mirare. Toba mai ales se auzea de la mari depărtări. Ca şi Costan, nu

aveam mare părere de rău pentru împrăştierea ei, căci o auzisem de trei-patru ori în viața mea şi n'am s-o uit niciodată.

*

Aşa, în multe rînduri, am făcut popas lung la baratca din livadă, pe cînd se înălțau clădirile vecinului meu. Am cunoscut de-aproape pe toți lucrătorii aceia cuminți şi harnici. Îşi lăsaseră în sate gospodăriile sărace şi veniseră la tîrg, să cîştige un ban mai cu uşurință. Cu toate acestea aveau o mare părere de rău pentru lipsa de pămînt. Cîştigul meşteşugului lor parcă nu-i mîngîia.

— Cucoane, zicea Ghiță meşterul, omul fără pămînt nu-i om... Noi fără pămînt şi fără de vite nu putem trăi. Pămîntu-i ca o mamă a noastră...

Despre pămînt şi despre holde vorbeau c-un fel de duioşie, care mă mişca şi mă tulbura. Pămîntul era dragostea şi scopul vieții lor; pămîntul fusese dragostea părinților şi străbunilor lor.

Şi cunoscînd aşa, de-aproape, pe aceşti oameni adunați la întîmplare, pe aceste „documente" vii, îmi treceau multe gînduri prin minte.

Mai întăi mă gîndeam că nu e o legendă vană ceea ce arătau sufletele generoase despre însuşirile poporului nostru. Apoi mă gîndeam că aceste documente ar fi bune de cercetat pentru cei ce scriu din cabinet, pentru cei care vorbesc de inconştiența prostimii şi pentru cei care se îngrozesc fără vreme de întunericul de la țară. Mai au de învățat şi cei care cred că „meseriile vor fi scăparea", căci aceste documente vii arată că între oameni trăieşte un mare învățător, care propovăduieşte la vremea lui; acest învățător e nevoia cu gheara ei de fier. În sfîrşit, oamenii meşterului Ghiță mi-au pus într'o lumină deosebită pe cei care înfățişează în sate statul cu puterea, cu lumina şi cu civilizația lui: cărturarii satelor pot sta alăturea cu cei mai negri făcători de rele...

Statul şi cu reprezentanții lui sînt duşmanii şi prigonitorii oamenilor noştri...

Au lucrat oamenii meşterului Ghiță în grădina vecinului meu pînă toamna tîrziu. Cînd au început a se risipi frunzele în vîntul toamnei, au stricat baratca ş-au pornit spre satele lor... Au rămas case frumoase şi vesele, ca o cetățuie împotriva iernii, iar ei au intrat iar în întunericul necunoscut în care nimeni nu cercetează.

(Din volumul „Un instigator" 1912)

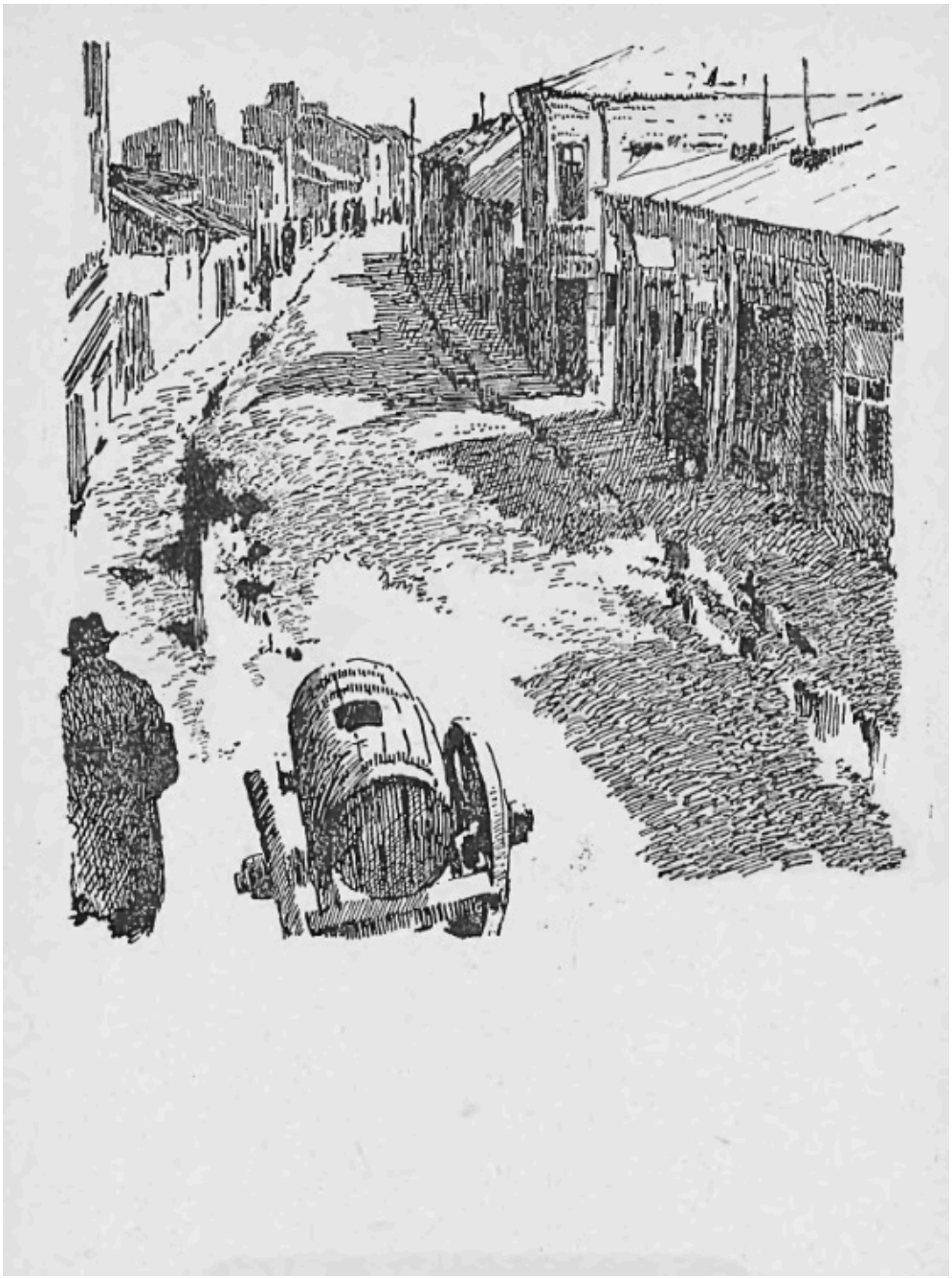

LACRIMILE UNUI CETĂȚEAN

Septemvrie, 1910

După cum ştii, iubite prietine, trotuarele în tîrgul nostru au fost făcute prin bunăvoința şi rîvna primarilor şi ajutoarelor din trecut; fiecare şi-a legat domiciliul cu primăria, fiecare deci a contribuit cu ceva la binele obştesc; primarii şi ajutorii s'au dus, trotuarele au rămas; a trecut apa şi au rămas pietrele. Nici unul însă dintre mahalagiii lungii noastre uliți n'a avut norocul să fie ales între edilii oraşului; nici eu, care stau tocmai la deal, în capul uliții, nu m'am bucurat de această cinste; de aceea trotuarele pînă la noi încă n'au pătruns, de aceea nopțile sîntem luminați numai de lucirea blîndelor stele, de aceea pe strada lăsată în părăsire din străvechi vremuri, şuvoaiele au săpat viroage adînci.

Administrația tîrgului nostru a fost totdeauna plină de compătimire pentru colțul acesta unde locuiesc. Şase ori şapte candidați guvernamentali au vărsat lacrimi în pulberile şi în rîpile sărmanei noastre uliți şi, înduioşați, făgăduiau mahalagiilor şi lespezi de piatră, şi lumină, şi tot ce le poftea inima; iar după alegeri, poate tot din pricina aceloraşi simțiminte, aleşii noştri nu se mai arătau; le era groază de noi, le era milă şi ne socoteau, ori ne-ar fi dorit, depărtați la capătul pămîntului.

Dar ulița noastră, dragă prietine, e o uliță istorică. Se zice că a fost drumul oştilor lui Ştefan-Vodă.

Alexandru Cuza-Voievod a întrebat, la 1860, cînd se va aşterne pe ea prundul trebuitor; în capătul uliții noastre, pe vreme de îngheț bineînțeles, s'a jucat hora Unirii; şi prin noroaiele toamnei a răzbătut cu greu ilustrul Ion Creangă, pe cînd învăța la şcoala de catiheți. E celebră deci, sărmana

noastră uliță, nepietruită şi neluminată, şi prin moş Bodrîngă, popa Buligă, Pavăl Ciubotariu, Trăsnea, Mogorogea, şi atîția alții, care de la o vreme şi-au astîmpărat plimbările şi se odihnesc, ca într-un sicriu de aur, în cartea *Amintirilor* lui Creangă.

Mai sînt şi alte motive, care cereau puternic ca strada noastră să nu rămîie în starea de la 1860. După multe oişti frînte şi picioare de cai rupte, birjarii tîrgului nu mai îndrăzneau să se aventureze spre noi de cum cădea amurgul. Pe vremea ploilor de primăvară şi de toamnă, circulația devenea mai anevoioasă decît prin cele mai grozave smîrcuri siberiene; colțul nostru de tîrg era o spaimă, eram o colonie părăsită ca într'o sălbătăcime; după năvala apelor lui martie, din semințele aduse de vîntul întîmplării, răsăreau pretutindeni toate soiurile de plante, ca şi cum natura ar fi înțeles că administrația a hotărît să-i abandoneze pentru totdeauna ulița.

Nu ştiu dacă cuvîntul lui Alexandru Cuza, ori alte amintiri istorice, ori țipetele şi gemetele disperării noastre au hotărît în sfîrşit, în anul de la facerea lumii şapte mii şi nu ştiu cîte, acu trei ani, pe un milostiv primar, să puie în consiliu întrebarea: Oare ce să facem cu ulița *ceea?* Domnii consilieri au oftat şi s'au privit cu nedumerire. Unul era doctor, alții erau avocați, nici unul n'avea interes prin rătăcănile uliții cu pricina.

— Domnule primar, a întrebat unul strecurînd o privire piezişă; oare n'ar fi bine să ne ocupăm de chestiile la ordinea zilei?

— Adevărat, a întărit doctorul, avem furnitura spitalului.

— Avem şi două licitații, suspină cu blîndeță unul dintre avocați.

Deşi afacerea noastră nu mai era la ordinea zilei după cum nu-i la ordinea zilei un om de mult îngropat, totuşi primarele, printr-o ciudată şi nelămurită încăpățînare, a cerut un vot şi o sumă de bani pentru asanarea şi civilizarea uliții noastre. E adevărat că pentru a dobîndi aceasta, a trebuit să îngăduie

oarecare compromisuri, în afacerea spitalului şi a celorlalte furnituri, dar în sfîrşit am avut şi noi putința, sărmani mahalagii sălbatici, să nădăjduim ceea ce nu mai îndrăzneam să visăm: un trotuar, o stradă.

Nemaipomenit eveniment!

Încăpățînatul primar, om care probabil cinstea pe Creangă, a organizat o expediție: a adus trei consilieri şi pe bătrînul inginer al comunei la „starea locului". A fost un triumf. Au ieşit toate nevestele cu mînicile suflecate, toții copiii nespălați în durligi, toți gospodarii zbîrliți şi-au lăsat mascurii şi vitele. Aşa, cu ochii mari şi cu gurile căscate, priveau autohtonii Nigerului african pe cei dintîi exploratori europeni. Au fost bătrîni care a vărsat lacrimi de bucurie, au fost alții care au chefuit şi au petrecut; tuturora nădejdea le deschidea drum parcă spre o viață nouă. Aşa de mare fusese părăsirea în care zăcusem, aşa de sălbătăcită ajunsese vechea uliță a lui Cuza-Vodă şi Ion Creangă!

Şi iată că la lumina primăverii, bătrînul inginer cuconu Ionică a început a alinia şi a bate țăruşi. A aliniat şi a bătut țăruşi în toate părțile, urmărit de aceeaşi numeroasă escortă de copii gălăgioşi care se tăvăleau prin pulbere şi se trăgeau de cap.

După măsurătoare a trecut o vreme de odihnă. Şuvoaiele au mai adîncit rîpile. Doctorii şi avocații şi-au văzut de ale lor afaceri. Eu şi cu prietinii mei mahalagiii visam o stradă fără rîpi, fără noroi, şi luminată.

Protectorul nostru însă, primarele care cetise pe Creangă, a trebuit să-şi facă geamantanul, căci „nu sînt vremile supt cîrma omului, ci bietul om supt vremi". Un guvern nou a adus alți avocați şi alți doctori; în locul lui cuconu Ionică au pus să măsoare din nou strada noastră pe un silvicultor, care nu ştiu din ce pricină a fost sortit să fie inginerul tîrgului. Deocamdată am crezut că primarele nou are de gînd să împădurească rîpile uliții noastre. Dar nu, silvicultorul a aliniat din nou şi a bătut țăruşi, întovărăşit de aceeaşi escortă de copii.

Începeam a nădăjdui din nou, cu toate că vremea trecea. Într-o bună zi m'am hotărît să mă cobor spre străzile civilizate şi am intrat la primărie. Am pătruns în consiliu. Ca cetățean al unei țări democratice am ridicat cuvîntul în numele umiliților şi obijduiților străzii celei vechi şi am cerut cu glas mare să ni se facă dreptate.

Primarele, om subțire, nu putea să înțeleagă durerea mea: mă privea mirat şi nedumerit. El era cetățeanul *urbei*; eu un barbat de la nord. A binevoit, totuşi, să cheme pe un funcționar şi să ceară lucrările. De pe braț pe braț schimbate şi din odaie în odaie purtate, au sosit la noi cîteva teancuri în care se cuprindea de bună-samă istoria de dezolație şi de abominație a vechii străzi, cu toate plîngerile anilor căzuți în veşnicie, cu toate uşoarele şi vanele discuții ale consiliilor comunale, cu toate procesele verbale de zdrobiri, căderi, bătăi şi încercări de asasinate, petrecute în întunecimile „vechii străzi". Mîna domnului primar ridică la urmă şi planurile bătrînului inginer şi ale tînărului silvicultor.

Domnul primar dorea să mă linişteascâ. Îmi făcea semne de domolire cu mîna, mă privea în răstimpuri pe furiş, şi cu glas dulce îmi cetea devizurile şi propunerile. Dosarele vorbeau de pavaj în granit şi de trotuar cu asfalt, altele mai modeste arătau pavaj de bolovani şi trotuar de lespezi de gresie, în sfîrşit altele vorbeau de trotuar de granit şi de pavaj de gresie, şi domnul primar rostea cu spaimă, cu voce joasă, nişte sume de bani cu care s'ar fi putut cumpăra toate proprietățile mahalalei.

Mi-a dat mîna apoi domnul primar şi m'a asigurat solemn că istorica noastră stradă îşi are soarta asigurată. Apoi a mai trecut vreme şi, toamna tîrziu, mahalagiii mei au început a privi cu uimire la patru oameni care scurmau cu cazmale şi cărau pămînt cu tărăboanțele, ici-colea, pe ulița noastră. Un om în straie strîmte îşi făcea regulat apariția la amiază, fuma o țigară şi privea pe gînduri la cei patru oameni cu cazmalele şi cu tărăboanțele.

Înghețul şi viscolele iernii au întrerupt lucrările acestei

avangarde a civilizației. Şuvoaiele lui martie au făcut ce fac de atîta amar de ani, şi inginerul zadarnic mai căuta locurile pe unde scurmaseră pionierii săi. Alți oameni au apărut cu două cazmale şi cu două tărăboanțe; apoi la începutul căldurilor verii au dispărut. Într-o bună zi cuconu Ionică cel bătrîn a prins iar a măsura vesel strada.

L-am întrebat despre ce e vorba.

— Domnul meu, mi-a răspuns inginerul, silvicultorii nu ştiu să facă străzi. Stăpînirea a înțeles că trebuie să revenim la vechiul plan pe care am avut onoarea să-l alcătuiesc eu.

Copiii au avut un timp un nou prilej de desfătare.

Toamna care a urmat ne-a adus însă o mare surprindere. S'a arătat în rîpile noastre din nou silvicultorul.

— Domnule Ionescu, m'a lămurit el, şi-n țara noastră cîteodată e cu putință să găseşti dreptate. Planul meu fusese înlăturat. Acuma cată să-l punem iară în lucrare. Trebuie să ne grăbim!

O, iubite prietine, a mai trecut o iarnă şi a mai venit o vară, ş-acuma toamna iar şi-a pornit cîntările şi plîngerile, şi ieri, domnul cel care fumează țigară şi stă pe gînduri mi-a lămurit cu bunăvoință că poate spre primăvară se va face o bordură de trotuar şi se vor aşterne cîteva movili de prund.

— Bine, dar ce-i cu granitul? Ce-i cu bolovanii? Ce-i cu gresia? Fumîndu-şi țigara, omul cel gînditor mă privea mirat, parcă i-aş fi vorbit de pe ceea lume.

Nu-ți voi mai povesti despre expediția pe care am făcut-o în urbe, la primărie, şi despre duioşia cu care mi-a vorbit domnul primar, ca un adevărat părinte. Înțelegea durerea noastră, noroiul nostru, întunericul nostru, dar mărturisea că mai mult decît făcuse nu putea face.

Am plecat fără să-i mulțămesc. Astăzi aflu că e vorba de o nouă schimbare a părinților comunei, şi în firea lucrurilor este ca în locul silvicultorului să fie adus la trebile publice ale tîrgului un absolvent al şcoalei comerciale de la Iaşi, ori un diplomat al şcoalei superioare de agricultură de la Herăstrău.

Nu ştiu ce vom mai face! După multe zbuciume, eu încaltea am ajuns la o linişte desăvîrşită – ca în fața fatalității. Țîncii de pe strada noastră numai au mai păstrat o nădejde şi-un vis: cînd a veni primăvara, iar are să s'arăte inginerul cu țăruşii, şi patru oameni, şi domnul cel care fumează şi stă pe gînduri. Pentru generațiile viitoare, asta va alcătui emblema primăverii.

(Din volumul „Foi de toamnă" 1916)

MEȘTERUL BLÎNDU

Acum doi ani, prietinul meu Eugen Singurelu, căruia, printre îndeletnicirile lui avocățeşti, îi place să se ocupe de mecanică şi alte lucruri străine, întîlnindu-mă pe drum, mă opri şi mă apucă de un bumb de la piept, cum i-i obiceiul.

— Ascultă-mă, dragă, zise el, am descoperit ceva cu totul deosebit!

— Ce este? Vreo problemă de mecanică!

— Nu, ceva mai de samă, nici nu-ți închipui! Ascultă! Uite, subt aparența mea liniştită, trebuie să ştii că fierb. Sînt entuziasmat! La cofetărie, sc uitau toți la mine ca la un nebun! Dar parcă ei ce ştiu! Ce-i interesează pe pensionarii noştri lucrurile care ies din comun!

— Dar ce este, frate? zisei eu, şi-l privii cu nelinişte. Nu cumva ai descoperit vreun *perpetuum mobile?*

— Nu; nu te uita aşa la mine că încă n'am nebunit! îmi strigă Singurelu. Am descoperit un om!

— Cum? asta la tine-i descoperire?

— Nu! Ascultă! Nu rîde! Am descoperit în sat la Boteni un țăran, care se ocupă cu mecanica; un om simplu şi fără cultură, care se năcăjeşte cu probleme inginereşti... Le frămîntă el, acolo, în capul lui, şi pe urmă se pune să lucreze. Face mori, dragă; să vezi, face nişte mori... El zice că are să le tot prefacă, pînă ce-or fi aşa de uşor de purtat, să le pui în mişcare c'un deget: să le poată avea oamenii la casele lor şi să macine în ele şi copiii toată făina trebuitoare în gospodărie.

— Atunci taci din gură, zic eu zîmbind, nu mai risipi vorba. Or auzi fabricanții cei mari, care ne-au umplut țara de mori şi motoare, şi te pomeneşti c'or pune să-l otrăvească pe inventatorul dumnitale.

— Ascultă, dragă, nu rîde... — şi mustața lui Singurelu se

zbîrli a supărare. — Nu rîde! Ai să mergi ş'ai să vezi! — Iar începu a-mi răsuci un bumb de la haină. — Ascultă! Ai să mergi cu mine. Nu-i departe. Ai să vezi ş'ai să te convingi. Ai să vezi ş'un lucru mai minunat, de care nu vreau să-ți vorbesc acum, ca să nu rîzi iar.

— Ce lucru? zisei eu c'un glas care trebuia să liniştească pe prietinul meu. Şi deodată mă prefăcui foarte atent.

Într'o vorbă iute, emoționată parcă, presărată de foarte mulți „ascultă", Eugen Singurelu îmi descoperi că țăranul lui din Boteni, Năstase Blîndu, lucrează la o maşină de zburat!

— Ascultă! o maşină de zburat, nici mai mult, nici mai puțin! A cetit omul prin gazete de aeroplane, de baloane cu cîrmă, şi i-a venit şi lui în cap ceva. Ai să vezi!

Singurelu îmi răsucea bumbul de la haină cu atîta putere şi grăia atîta de convins despre minunea din sat de la Boteni, încît mă lăsai cîştigat, şi hotărîrăm ca chiar după-amiază să facem o plimbare cu trăsura pînă la meşterul Năstase Blîndu.

Drumul fireşte a fost frumos. Ziua era limpede, c'un cer albastru de primăvară, şi ținutul nostru plin de livezi, de colnice şi vîlcele deschidea în toate părțile privelişti felurite, spre apa Şomuzului, spre valea Moldovei, spre pădurile de brazi de dincolo de Baia şi spre munții cei mari ai Bistriței. Ogoarele erau înverzite frumos şi oamenii pe care-i întîlneam aveau ochii liniştiți şi plini de nădejde. Zările erau învăluite de ceața aceea neclintită a primăverilor prielnice.

În sat intrarăm printre lătraturile cînilor. La un podeț, un băiețel de patru ani păzea un cîrd de boboci, c'o vărguță lungă de răchită în mînă. Era într'o cămaşă pînă în călcăie, încins c'o bîrneață roşă. Cum ajunserăm în dreptul lui, ne privi c'o nedumerire în ochii lui cu gene bălăi. Apoi amenință cu vărguța. Strigă după noi c'un glas subțirel: *Măi neamțule!* — Singurelu era vesel că ajungem la țintă, şi începu a rîde.

Într'adevăr, ne oprirăm foarte curînd la poarta unei căsuțe curățele, cu acoperişul şindrilit, foarte pieziş. Ferestrele şi uşile aveau rame de lemn frumos lucrate, înflorite şi vopsite roş şi albastru. Pajiştea era curată. Lîngă casă, se ridica o

şandrama lungă în care văzurăm pe gospodar între o mulțime de unelte felurite.

Meşterul ne ieşi îndată înainte. Era smead, cu ochii căprii foarte pătrunzători. Dar capu-i era prea mare şi gura prea largă, cu mustața spînatică. Venea şchiopătînd: avea un picior beteag, mai scurt.

Îşi descoperi capul tuns şi ne pofti cuviincios şi liniştit ziua-bună.

— Am venit să-ți vedem meşteşugurile…

— Aşa-i, răspunse omul zîmbind blînd, ca şi cum atunci îşi amintea de ceva. Dumneavoastră ați fost pe-aici acu o săptă- mînă, cu împărțirea ceea de pămînt… Apoi poftim!

Şi stînd puțin plecat într'o parte, întinse o mînă în laturi, făcîndu-ne semn să trecem înaintea lui.

Trecurăm spre şură.

Năstase Blîndu strigă în urma noastră:

— Ilincuță, Ilincuță!

Un glas cîntător răspunse din casă.

— Ilincuță, ia să scoți nişte apă rece şi s'aduci dulceață la boieri. Pe urmă să faci şi cafele!

— Da' de ce te mai superi, domnule Blîndu?… protestă Singurelu, întorcîndu-se în loc.

Gospodarul ridică o mînă:

— Nu se poate; aşa se cuvine!… zise el cu pătrundere. Slavă Domnului, avem de unde; şi ştim şi noi ce-i prin lume!

Acum băgai de samă că gustul lui pentru civilizație îl făcuse să îmbrace, peste hainele albe țărăneşti, un surtuc orăşenesc, de altfel curat, şi să-şi înoade la gulerul întors al cămăşii de bumbac o basma subțire de matasă roşă.

— E foarte curat la dumneata în gospodărie, îi zisei eu, cînd veni lîngă noi, în şură.

— Apoi nici nu se poate altfel, răspunse omul. Şi pe urmă eu, ca om beteag ce sînt, nu prea fac, plugărie şi nu țin vite… Ia acolo o vacă şi cîteva paseri… Ştie nevasta de sama lor… Nici pămînt nu prea am. Eu am învățat meşteşuguri… Fac roate şi căruțe, le leg în fier, pot şi potcovi, pot face de toate

cîte puțin…

Pe cînd vorbea şi ne lămurea îndeletnicirile lui, eu priveam cele grămădite în şura-i largă. Unelte de fierărie şi foi, la o parte. În altă parte tejgheaua, cobîla şi toate cele trebuitoare lemnarului. Şi între două mese mari şi grele de fag, în fund, la mijloc, o roată, — un fel de roată ca la morile de apă, în jurul căreia stăteau răspîndite unelte şi bucăți de alamă şi de lemn din proaspăt lucrate.

Aici trebuie să fie meşteşugul cu pricina! mă gîndii eu.

Stăturăm puțin de vorbă despre altele, pe cînd o nevastă tînără încă, curățel îmbrăcată, încălțată cu ghete nouă, trase fără îndoială chiar atunci în picioare, ne aducea pe tabla dulceață şi cafea. Năstase Blîndu ne vorbea liniştit, dar ochii căprii îi jucau necontenit în cap şi înfățişarea lui dobîndea ceva simpatic.

În sfîrşit, deodată Singurelu vorbi de maşina de zburat, şi Blîndu surîse: înțelegea el că numai de asta am venit. Mai repede decît m'aş fi aşteptat, se apropie şchiopătînd de cele două mese şi începu să se învîrtă împrejur şi să ne lămurească!…

Încet-încet, înțelegeam despre ce-i vorba, şi rămăsei uimit. Aş vrea să lămuresc pe scurt, în puține vorbe, ceea ce meşterul ne arăta în amănunțime, vorbind tot mai repede.

Roata cea mare, aşezată cu osia pe cele două mese în nişte lagăre de alamă, era alcătuită ca roata unei mori, ori ca a unui vapor. Spetezele însă erau prelungite pînă la osie şi alcătuiau planuri multe. Planurile acestea erau mişcătoare. Pe nişte săpături anume făcute se mişca, în fiecare plan, un fel de stor, care se putea întinde şi strînge sul. Pusă în mişcare roata, pornea ş'un sistem de rotițe cu zimți şi storurile începeau să se întindă şi să se strîngă. În învîrtirea roții, se întindeau storurile sau planurile acelea care călcau aerul, şi îndată ce prindeau a trece în partea cealaltă, ridicîndu-se, se strîngeau sul, ca să nu mai puie împotrivire aerului. Deci roata, în învîrtirea ei, desfăşura o serie de planuri care băteau aerul, şi care apoi se strîngeau…

— Acu eu m'am gîndit aşa, zicea meşterul, că dacă roata bate cu aripile aerul, se poate ridica din locul ei, dacă s'a învîrti tare. Pînzele acestea pe rînd calcă vîntul şi se strîng. Dacă două roți legate s'or învîrti, una într'o parte şi una în alta, şi s'or învîrti repede, trebuie să se înalțe, cum se înalță paserea care fîlfîie. Eu m'am gîndit aşa: că maşina trebuie să se suie drept în sus, ca ciocîrlia care se înalță drept, bătînd iute din aripi...

— Da' dumneata, ai cetit de aeroplane?

— Am cetit, cum nu? Da' acelea nu se suie drept în sus. Eu cred că dacă se împlineşte ce-am gîndit eu şi se saltă roata de la pămînt, apoi cu maşini tari şi cu roți de oțel or face oamenii cei mai meşteri decît mine maşina care să se suie drept în sus. Asta de-abia acu se trudesc oamenii s'o facă...

Omul meu vorbea acum grăbit şi grav, şi ochii lui neliniştiți îi jucau necontenit în orbite. Fără îndoială că în capul lui Năstase Blîndu se zămislise un gînd mare. Nu sînt inginer, nu pot calcula în amănunte, nu pot şti dacă o maşină construită cu asemenea roți ar putea ridica propria ei greutate, dar ideia simplă a omului aceluia, care visa şi căuta ceva, m'a izbit.

Ne-a mai vorbit apoi meşterul Blîndu despre morişca lui, cu două pietre potrivite mai mari decît la rîşnițele vechi de prin gospodării. Fusul alergătoarei era pus în mişcare de nişte roți dințate, pe care le putea purta oricine cheltuind o putere foarte mică.

— Am făcut şi eu ce mi-a venit în cap, zicea Blîndu. Eu de mititel am avut dragoste pentru maşinării de-aceste; şi întăi şi'ntăi am făcut un velociped de lemn. Oamenii îi zic filicipet, dar ei nu ştiu!...

Şi începu a rîde cu hohot şi repede, ca un copil.

Am căutat după aceasta să-l urmăresc de-aproape în lucrarea lui pe meşterul acesta primitiv. A schimbat nişte rotițe, a prefăcut storurile din pînză în piele subțire; dregea şi prefăcea necontenit, ş'avea credință că va izbîndi.

Dar într'o zi, anul trecut, la 30 iunie, mă opreşte pe stradă Singurelu şi-mi spune brusc, cu mustața zbîrlită, că Năstase Blîndu a murit! Parc'am primit o lovitură în piept. Prietinul meu părea nemîngîiat.

— Ascultă! îmi zise el repede. Închipuie-ți! L-au apucat apele mari dincolo de Moldova, şi pe ploile acestea năprasnice a trecut rîul ca să vie acasă, de la munte... A căzut la pat ş'a murit după trei zile, de aprindere de plămîni... Am aflat azi de la un om din sat...

Multă vreme m'am gîndit la meşterul nostru necunoscut. Nu-l pot uita. Parcă am păreri de rău şi mustrări că şi el şi planul lui au rămas necunoscuți în întunecimea unui sat, la poalele muntelui. — Eu ştiu? Trebuie să fi fost ceva în capul mare al lui Năstase Blîndu, în ochii aceia înfrigurați, în omul acela urît şi genial ca şi străvechiul şi popularul meşter-Perdaf.

(Din volumul „Foi de toamnă" 1916)

SLUJBAŞ VECHI

Domnul Grigorian, şeful vămii, vecinul meu, cum venise în oraş băgase de samă la fața năcăjită şi brăzdată de suferinți a bătrînului Duțu. Chiar din ceasul cînd pusese piciorul în lunga clădire de scînduri a vămii, şi păşise, în îmbulzeala de negustori, printre lăzile cu scînduri şi cutiile de carton desfăcute în toate ungherele, printre pachete de stofe, lînuri, mătăsuri felurit colorate – îl izbise, în mijlocul mişcărilor ş'a zgomotelor de glasuri, înfățişarea măruntă, umilită, tăcută a lui Gheorghe Duțu.

Cum înțeleseră că intrase între ei, „şeful nou", cel permutat de la Galați – şi negustorii, şi funcționarii tăcură. Se grăbiră să-i facă loc, să se recomande, să răspundă politicos, zîmbind, la orice întrebare. Țineau în stînga, cum îi apucase vremea, cîte-un obiect, cîte-o bucată de pînză, de panglică – parcă toți îl întîmpinau cu daruri. El păşea încet, nalt şi zîmbitor, mîngîindu-şi domol favoritele. Se opri în fața lui Gheorghe Duțu, care îl privea demult c-un fel de teamă nedesluşită.

— Da' dumneata? Eşti, slujbaş aici?

— Da, domnule şef... şi-l ținti înfricoşat cu doi ochi negri umezi; sînt demult funcționar aici... Toți domnii şefi au fost mulțămiți de mine...

— Ce leafă ai?

— Am ajuns la o sută douăzeci de lei, domnule şef... De douăzeci de ani servesc şi totdeauna mi-am făcut datoria... Da' n'am avut ,,studii", domnule şef, şi n'am putut merge mai departe...

Vorbea repede. Mîna dreaptă, în care ținea un condei, tremura. Stînga şi-o purta uşor în sus, şi-n jos în lungul coapsei. Straiele-i erau vechi, curate, roase de perieturi.

— Măcar două clase gimnaziale să fi avut – zise el iar, cu mîhnire – bine ar fi fost!

Dădu din cap şi oftă.

— Ai familie? întrebă domnul Grigorian.

— Am, tresări Duțu. Am şase fete, domnule şef... N-am nici un băiat!...

Spusese că n'are nici un băiat, parcă-şi mărturisea cea din urmă nenorocire.

Domnul Grigorian trecu spre alți funcționari, printre negustori, dar simți un timp ațintită asupră-i privirea înfricoşată şi dureroasă a bătrînului.

În cancelarie, domnul Grigorian întrebă pe subşefi de toți slujbaşii şi se opri mai mult asupra lui Duțu.

— E un biet nenorocit, îi răspunse subşeful. E împovărat de casă grea. Acuma se teme să nu-l dați afară.

— De ce se teme?

— Apoi, domnule şef, sînt atîția tineri care se ațin să-i ia locul! El greu îşi face slujba, nu se prea pricepe, şi din pricina năcazurilor uneori parcă îşi sare din fire... Dar nimeni nu s'a gîndit să-l lase pe drumuri, muritor de foame...

— Fără îndoială, murmură domnul Grigorian.

— La toată lumea spune că are şase fete şi că nu i-a dat Dumnezeu nici un flăcău...

Şi subşeful începu a rîde. Zîmbi şi domnul Grigorian.

— N-a putut mărita nici una încă. În ziua de azi poate să fie fata cît de bună, fără zestre nu se poate mărita!

Subşeful rostise cuvintele acestea cu oarecare pornire. Domnul Grigorian îl privi şi zîmbi iar.

— Ai şi dumneata fete de măritat, domnule Panaitescu?

— Am, răspunse subşeful, parcă s'ar fi ruşinat de ceva.

— Asemenea lucru e totdeauna cu năcaz, zise domnul Grigorian. Eu am scăpat de el, trăiesc singur, nu m'am însurat.

— În ziua de azi, familia e o greutate şi o grijă... vorbi înăbuşit Panaitescu. De dumneavoastră e mai bine.

Într-o zi, domnul Grigorian îşi plimba prin şandramaua vămii trupul înalt şi-şi mîngîia favoritele castanii. Vorbe murmurau amestecate în juru-i; băteau ciocane pe ici, pe colo; oameni se strecurau frecîndu-se unii de alții, încărcați cu lăzi şi cu cutii, suna dulce zîngănitul banilor la un ghişeu. Raze de soare scăpătau prin crăpături în umbra şandramalei, luminau țesăturile prăfuite ale păianjenilor, sus, şi scînteiau în mătăsuri şi dantele viu colorate, răspîndite în neorînduială pe mese.

Gheorghe Duțu scria la măsuța lui într'o condică mare. Scria încet, cu încordare, dînd din cap după înmlădierile penei. „Are caligrafia chinuită, se gîndi domnul Grigorian, şi de douăzeci de ani se năcăjeşte aşa..."

La fiecare literă mare, Duțu învîrtea condeiul pe deasupra hîrtiei, apoi deodată parcă înțepa ceva, şi pana lui lua o întorsătură ciudată, pe cînd mustața-i căruntă se mişca şi ea, schițînd sub nas rotunzimea literei.

— Ce scrii, domnule Duțu? întrebă şeful.

— Scriu nume de negustori, zise Duțu zîmbind şi ridicîndu-se în picioare; adică nume de oameni care cîştigă bani fără muncă...

— Aşa? Azi îmi pari bine dispus... vorbi şeful cu bunăvoință.

— Am şi eu două ori trei zile de împăcare şi de răgaz, răspunse c-un accent duios Duțu – după ce îmi iau leafa...

Şeful zîmbi iar.

— Mai scriu, domnule şef, îndrăzni bătrînul, şi mărfuri: mai ales mătăsuri şi dantele. De douăzeci de ani le scriu... Nimicuri şi prisosuri – frumusețile cucoanelor! De douăzeci de ani! Mătăsurile vechi au căzut la gunoaie, şi cucoanele care le-au purtat au îmbătrînit... lucruri scumpe... le scrie un om sărac... Fetele mele n'au să le poarte niciodată!

— Dumneata eşti filozof, cum văd, zise şeful.

— Două ori trei zile pe lună... răspunse cu tristeță bătrînul.

În ziua aceea domnul Grigorian a plecat destul de mulțămit de lîngă slujbaşul lui; dar peste cîteva zile, într'o duminică, l-a întîlnit sub o înfățişare cu totul deosebită. Era la înmormîntarea unui colonel pensionar, pe o zi umedă şi înnourată. O muzică militară cînta marşul funebru, trăgănat, în bubuiri de tobă şi-n acorduri adînci de bas; cînd se oprea ea la prohoduri, îşi înălțau glasuri nazale preoții şi psalții, şi adia un cor de voci tinere. O plîngere tremurată se auzea înainte de pornirea din nou a convoiului. Se mişcau apoi uniforme scînteietoare, haine negre, soldați cu arme, ş-un şirag lung de trăsuri. Domnul Grigorian, ca om care n'avea ce face în zi de sărbătoare, pornise şi el cu mulțimea spre *Eternitate.* Umbla gînditor, privind spre figurile nouă ale oraşului în care de curînd sosise, cînd, dintr'o dată, dădu cu ochii de Gheorghe Duțu. Mergea în pas cu toți cei din jurul lui, avea însă o ținută ciudată: umbla cam într'o parte şi puțin cam pe spate. O clipă domnul Grigorian îi văzu profilul cu nasul rumenit în vîrf, şi înțelese. Se trezi rîzînd, apoi îşi muşcă buza şi se uită la dreapta şi la stînga, să vadă dacă nu l-a zărit cineva. Ca şi cum ar fi fost o legătură nevăzută între ei, Duțu, cum mergea înaintea şefului, începu şi el să rîdă şi murmură ceva. Apoi păru mirat – şi cu mare luare-aminte începu a privi spre două mîni care stăteau la spate pe o uniformă militară şi țineau nişte mănuşi albe. Erau mînile unui maior de artilerie, scurt şi gros, care se legăna domol în mers. Mînile împreunate şi mănuşile albe aveau un fel de fascinație asupra lui Duțu. Le privi aşa un timp umblînd pe urma lor – apoi avu un salt uşurel înainte, şi cu un deget întins le atinse uşor şi repede, şi iarăşi îşi luă poziția lui puțin haitişă şi puțin pe spate... Maiorul întoarse surprins o față congestionată. Dar Duțu păşea grozav de indiferent. Numai coada ochiului i se încreți, cînd maiorul îşi întoarse iar fața înainte. Un timp, domnu Grigorian îl pierdu din vedere, apoi îl zări iar, discutînd cu glas cam tare şi purtîndu-şi amîndouă mînile în sus şi-n jos. Căută să vadă cu cine vorbeşte? Nu vorbea cu nimeni. Un vardist îl ținu puțin mai îndărăt şi-i

făcu semn, cu arătătorul la buze. Domnul Grigorian era nemulțămit cu desăvîrşire. Apoi, în cimitir, aproape de groapă, îl văzu din nou. Era spăimîntat, îl privea cu nişte ochi rotunzi şi părea deşteptat. Se făcuse aproape pămîntiu la față. Ş-atunci abia păru a observa că lîngă el cioclii coborau un mort în groapă. Privi şi-nspre mort c-un fel de groază, apoi se trase spre şeful lui, şi-n ochi i se arătase o rugăminte disperată şi lacrimi adevărate.

— Domnul şef... nu mă nenoroci, auzi domnul Grigorian, şi glasul lui Duțu ajungea la el ca un fel de suflare a durerii iartă-mă, mi se întîmplă şi asta o dată pe lună... Năcazuri, amărăciuni, şase fete fără zestre, domnule şef.

Domnul Grigorian întoarse capul: avea un dezgust mare pentru oamenii beți.

Multă vreme îl urmări prin şandramaua vămii privirea umilită, rugătoare şi disperată a lui Duțu. Îl vedea totdeauna neclintit la locul lui, muncind cu încordare şi mişcîndu-şi deasupra literelor mustața căruntă. Slăbise şi parcă se mai încovoiase, sub o grijă cruntă.

Domnul Grigorian se milostivi într'o zi de disperarea-i mută şi porni încet spre el, cu zîmbetu-i blajin. Era afară vreme cețoasă de toamnă. În colțul lui rece şi plin de umbră, slujbaşul scria cu repeziciune ceva, se oprea din cînd în cînd, cetea, ştergea cu condeiul, iar scria şi iar se oprea. Părea aţîțat, neliniştit.

— Ce scrii, Duțule? întrebă domnul Grigorian.

Bătrînul tresări, împinse repede un registru asupra foii de hîrtie. Apoi se sculă, ochii îi clipiră şi prinseră a fugi pierduți în laturi.

— Spune, ce scriai? întrebă a doua oară domnul Grigorian.

— Domnule şef, nu mă nenoroci; am isprăvit de scris în condică... Asta era pentru mine... o jalbă...

Şi trăgînd foaia de sub condică o întinse şefului, iar el căzu istovit la locul lui.

— Domnule şef! Fie-ți milă! se tînguia el încet. Vine iarna;

vin greutățile, vai de sufletul meu!... De douăzeci de ani muncesc de dimineață pînă în sară, ş'acu, după atîta muncă nu mai pot dovedi. Fetele au crescut mari, le trebuie haine, încălțări... Trebuie hrană... trebuie foc... Le aud plîngînd, le aud cerînd. Îmi vine cîteodată să mă dau cu capul de părețI! Cîteodată nu mai pot; intru într'o crîşmă, beau un pahar, şi se face ca o negură în mine, şi mai uit şi eu... Domnule şef! Eu am ajuns la un fel de disperare – mă rog să fiu iertat!...

Şeful asculta cetind foaia de hîrtie.

— Cum, faci o scrisoare regelui? întrebă el uimit, ridicînd ochii şi privindu-l țintă. Apoi îşi aruncă din nou ochii asupra slovelor încîlcite, fără ortografie, fără punctuație: *Majestate!... cad în genunchi cu lacrimi în culmea nenorocirii şi vă rog să faceți o lege...* Vrai să facă o lege?... întrebă domnul Grigorian.

— Ce să fac? răspunse prăpădit slujbaşul. Am şase fete, şase pietre de moară, domnule şef! Mă rog şi eu de majestatea sa să puie să se facă o lege... ca să plătească amendă mare toți cei care stau aşa, neînsurați...

Domnul Grigorian începu a rîde. Duțu îşi aduse aminte că şeful lui era neînsurat. Înălță spre el o privire îngrozită:

— Domnule şef!...

Atîta putu spune, se vedea că ar fi vrut să se deschidă sub el pămîntul.

Deodată, cu glas straniu, oftă:

— ...Domnule şef! Sînt foarte nenorocit!

Omul privea țintă înainte, şi era atîta durere în el şi-n glasul lui, încît domnul Grigorian îşi simți ochii umezi de milă.

Nu ştiu. Dar poate gemătul cesta, în care străbătea durerea atîtor suflete chinuite, a hotărît pe domnul Grigorian să calce peste hotărîrile lui. Numai aşa îmi pot lămuri vizitele lui dese la căsuța curată, cu grădinuță, în Sărărie: căsuța lui Duțu. Numai aşa pot să-mi lămuresc zvonurile care arată cum că domnul Grigorian, vecinul meu, s'ar fi hotărît să se însoare...

(Din volumul „Umbre” 1920)

MINUNEA

— Într’o sară de iarnă, acum şaptezeci de ani, în Iaşi, domnul Alecu Russo, tînăr bonjurist cu surîsul batjocoritor, povestea o întîmplare. Stătea între cucoane zîmbitoare, cu zulufi şi crinoline, într-un salon al Ruseteştilor, sub candelabre în care ardeau lumînări de seu, înmiite de oglinzile bizotate de Veneția. Bătrînii, vechea gardă a regimului, îşi apropiaseră pe nesimțite bărbile mari şi ascultau cu un fel de spărioasă uimire.

— Ce să vă spun? zicea domnul Alecu Russo, mîngîindu-şi părul drotat la tîmple. Mai întăi nimenea nu voia să creadă. Cu toate acestea jidovul, care adusese vestea şi o împrăştia în chip dibaci, încredința pe cine poftea să-l asculte, că nimic nu poate fi mai adevărat decît acea minune nemaipomenită. Niciodată nu s’a mai auzit, şi cu toate acestea aşa este! Nimeni nu poate crede, şi cu toate acestea oricine se va încredința cu ochii lui! Poate să se jure pe fericirea lui Abraam, poate lua mărturie cele douăsprezece seminții ieşite din Iacov: aşa este cum spune el! — Senior Antonio va sosi, peste trei zile, în Piatra, — şi va îndeplini ceea ce nimeni nu crede: va învia un mort. Va învia şi mai mulți dacă e nevoie! Peste trei zile trece prin Tulgheş, sosind din Țara Ungurească şi de mai departe, tocmai de la Beci, unde a mai făcut asemenea isprăvi, — şi vine de-a dreptul întăi la Piatra.

S’au strîns boierii la ispravnic. Căpitenia ținutului a trimes după Bercu Cioară — care s’a şi înfățişat în caftanul lui, clipind din ochi.

— Ia ascultă, Bercule, zice ispravnicul; e adevărat ce s’aude? Ai spus tu că vine un talian care învie morții?

— E adevărat, stăpîne, am spus…

— Ce talian?

— Un talian frumos, cu plete şi cu mantie, stăpîne. E un om de treizeci de ani şi are nişte ochi de nici nu te poți uita la el. Parcă-s diamante! E de loc din Ostrovul Malta, — un țărm frumos şi fericit unde cresc portocalele pe marginea drumului: întinzi mîna şi iei… Cine-a fost tatu lui, nu se ştie. Cine-a fost mama lui, nu se ştie. A ieşit aşa în lume şi are un dar de la Dumnezeu: învie morții!

— Asta nu se poate, Bercule! strigă ispravnicul scos din fire. De unde, ai mai scornit asemenea minciuni? *Aista-i* bun de pus în butuc! adăogă el, pufnind şi întorcîndu-se către ascultători.

Ceilalți boieri clătinau nedumeriți din cap.

— L-ai văzut tu, cu ochii tăi? strigă ispravnicul.

Bercu Cioară se bătu cu pumnul în piept.

— Aşa să am eu parte de bine cu copiii mei, stăpîne. L-a văzut Marcu Baraş la Peşta! cu ochii lui l-a văzut!

— Care Marcu Baraş?

— Marcu Baraş: un om al nostru, cu care avem noi daraveri de mărfuri. L-a văzut, măriile voastre, cum vă văd. L-a auzit vorbind. A pus mîna pe straiul lui.

— Ei, şi a înviat un mort la Peşta?

— Nu unu, stăpîne! Uite-aşa: cît păr în cap!

— Cum cît păr în cap, omule? Ce fel de vorbă-i asta?

— Vai! stăpîne, într'adevăr, asemenea poznă nu este de crezut! Înțeleg un mort. Aşa ceva s'a mai văzut — şi scrie şi'n cărți. Dar el nu învie un biet om care a răposat ieri. El asta putere n'o are. Nu ştiu de ce, dar asta putere n'o are. El se duce, măriile voastre, la țintirim… Nimeni nu vede ce face, nimeni n'aude ce spune, — şi iaca toți morții se scoală din gropile lor cu sicriile în cap… Se scoală toți, stăpîne! se văita Bercu Cioară înfricoşat, cu mînile la tîmple.

— Fugi încolo, Bercule, strigă jupînul ispravnic. Ai ajuns în mintea copiilor, ori eşti în anul morții.

— Ferească Dumnezeu, strigă disperat Bercu Cioară. Doar ceea ce spun eu a văzut o lume întreagă şi s'a înspăimîntat… Duminică vine şi veți vedea.

— Cine vine?

— Senior Antonio.

— Ş'are să învie morții din țintirim?

— Are să învie morții din țintirim.

Ispravnicul porni într'un rîs vesel. Rîdeau întrucîtva şi ceilalți boieri. Pe urmă se potoliră şi începură a vorbi de năzdrăvănia asta, cercînd a dovedi unul altuia că e un lucru peste firea omenească.

Pînă'n sară, în tîrg, era o fierbere nemaipomenită. În toate părțile sindrofiile se prelungiră pînă noaptea tîrziu. Cucoanele mai ales vorbiră aşa de mult de talian şi de morții înviați, — încît le era frică să se ducă pe întuneric acasă.

A doua zi, vineri, fierberea crescu. Erau oameni treji, care cercau să potolească spiritele. Arătau că nu e de crezut, că nu e'n firea lucrurilor, că maltezul n'are să vie. — Aşa e; fiecare înțelegea că nu-i la mijloc decît un zvon nebun. Cu toate acestea... cu toate acestea... cine ştie? Dar dacă vine?

Bercu Cioară încredința pe toată lumea că senior Antonio vine duminică.

Sîmbătă, toată ziua, zvon. — Pe la toacă, un arnăut caută pe Bercu Cioară în căsuța lui din mahalaua ovreiască şi-l duce cam repede pînă la clucerul Mihalache Mavrodin. Acolo, în cămăruța cu catastifurile moşiilor, Bercu Cioară găseşte pe cuconu Mihalache mai uscat şi mai zbîrcit decît altădată.

— Ascultă, Bercule, zice el repede. Vine?

— Vine! răspunde liniştit ovreiul. Mîni se coboară din droşcă cu şase cai la hanul lui Lambru.

Boierul Mihalache Mavrodin tresare.

— Vine întradevăr? Şi se poate să învie pe cei adormiți în țintirim? Să le strice liniştea? Să se scoale frate-meu, şi văru-meu, şi nepoții pe care i-am epitropisit, de la care mi-au rămas pădurile şi toate moşiile... Se poate o asemenea încurcătură şi tulburare?

Bercu Cioară nu zicea nimic.

— Ascultă, Bercule, eu nu cred în minuni şi fleacuri. Dar la urma urmei ar putea să nu învie pe cutare şi cutare de

pildă, — de care nu-i nevoie, şi pe care noi nu-i dorim.

— Ştiu eu, cucoane? Să-l întrebăm!

— Să zicem că i-aş trimete prin tine o sută de galbeni.

Bercu Cioară se uita cu îndoială pe fereastră.

După ce-a ieşit ovreiul de la clucerul Mihalache Mavrodin — iată că pe uliță îl înşfacă un haidău uriaş şi-i spune c'o voce groasă că-l cheamă domnița Ralu să-i deie o poruncă. Domnița Ralu era o cucoană bogată, precum se cuvine; foarte frumoasă, c'un benchi negru sub gropița din obrazul drept; şi văduvă numai de şase luni. Gurile rele spuneau că dumneaei, încă de cînd trăia răposatul, făcuse vad unui tinerel cu contăş de sobol care venea calare noaptea de la trei ceasuri depărtare de Piatra. Însă toată lumea o auzea cum şi acuma se căina şi plîngea pe răposatul... Aşa că nu era adevărat.

Cînd ieşi Bercu Cioară de la dumneaei, fără să se ştie ce i-a poruncit, — un logofăt subțire şi spîn îl ajunse din urmă şi-l pofti, pînă la Dumitraşcu Ciohodaru. Om bogat cuconu Dumitraşcu, deşi de neamul lui era din proşti. În tinerețe găsise o comoară. Duşmani de-ai lui arătau însă că slujise zece ani ca vechil la spătarul Canta, — şi spătarul sărăcise zi cu zi în zece ani. Cînd ar fi aflat deodată pe Ciohodaru bogat, a pus mîna pe buzdugan, căci era om năprasnic şi tare ca un urs... Dar de tulburare, l-a săgetat sîngele prin cap şi inimă ş'a căzut trăsnit cu buzduganul în mînă.

Cuconu Dumitraşeu Ciohodaru, roş şi gras cum era, primi rîzînd pe Bercu Cioară, — şi-l descusu multă vreme asupra unor afaceri încurcate.

În sfîrşit, în ziua aceea ovreiul a colindat tîrgul în toate părțile. Toți îl chemau şi-l cercetau. Sara, la ispravnic, adunare mare. Şi fiind față toată lumea, domnița Ralu, făcînd gropițe, în obraz, întrebă pe cei de față:

— Boieri dumneavoastră, să ne închipuim că senior Antonio vine şi îndeplineşte ceea ce s'aude şi eu nu cred. Dar dacă se'n- deplineşte, — ce se fac boierii văduvoi care s'au însurat şi cucoanele văduve care s'au măritat? Eu ştiu pe cineva căruia au să-i intre trei stafii în casă!

Boierul ispravnic, om cu minte, a rămas gînditor. Aşa-i, avea dreptate domnița Ralu. Deşi nu-s de crezut asemenea proaste fantazii, mai bine ar fi să puie pe cineva, de pildă pe Bercu Cioară, — să vorbească cu maltezul acela nebun, să treacă tot înainte, la Tatar ori la Muscal, să'nvie morții în alte părți...

Maltezul, om frumos cu ochii ca două picături de păcură, a venit în droşcă cu şase cai ş'a coborît sprinten la hanul lui Lam- bru. I-a ieşit înainte privindu-l cu viclenie Bercu, şi aşa de bine l-a sucit şi l-a învîrtit într'o odaie tainică, încît chiar în ziua aceea l-a hotărît să se ducă în lumea lui.

De-atuncea Bercu Cioară e aşa de prețuit în tîrgul Pietrei, încît el e mîna dreaptă, sfatul şi taina boierilor...

Cînd Alecu Russo isprăvi, cucoanele şi boierii rîdeau cu veselie. Apoi începură a se încredința unul pe altul că pretenția maltezului de a învia morții era pur şi simplu ridicolă.

Această istorisire a ajuns şi la urechile lui Vodă Sturza, şi, după cît spuneau giubelele bătrîne, „foarte s'a minunat Măria Sa..."

(Din volumul „Umbre" 1920)

BULBOANA- LUI-VĂLINAȘ

I

Aveau nişte nume şi nişte porecle, care de care mai straşnice. Lui popa Costache cel cu barba fuioraş de cînepă îi ziceau Uliță-Fierbinte, pentru că de dimineață pînă-n sară îşi plimba repede trupul înalt, subțire şi puțin adus, prin toate cotloanele şi hudițile. Notarului, de la părinți îi rămăsese numele de Scovarză, ceea ce în partea locului înseamnă un fel de plăcintă; oamenii însă-i mai ziceau şi Cap-întortură, după numele paserei aceleia care țîrîie primăvara în vîrfuri de copaci şi-şi întoarce căpşoru-ntruna ca-n şurub. Primarele Dăscălescu, om mărunt, cu ochii mici şi negri, era Țîncu-Pămîntului. În sfîrşit, *talianu,* domnul inginer Giovanni Sciagamozzi era, pentru muntenii din valea Bistriței pur şi simplu domnul Juvani, ori domnu Şaga-Mîței. Era scund, pîntecos, bărbos şi c'o lulea scurtă totdeauna în colțul gurii, în stînga.

Domnu Juvani, popa Uliță-Fierbinte, Cap-întortură şi Țîncu-Pămîntului erau în vara aceea tare buni prietini şi în fiecare după-amiază se întîlneau la cantina din Cot, ca să puie țara la cale. Era acolo un loc singuratic, între brazi bătrîni, de unde puteau vedea limpezimea cerului în fund, devale, în apa Bistriței. Cînd asfințea soarele în pîclele Ceahlăului, domnu inginer ieşea de sub cetină, cu paharul în mînă, şi saluta cu strigăte de entuziasm muntele, ca pe un rege uriaş şi fantastic, cu plete şi barbă de negură, cu mantie de aur şi purpură. Cu stînga îi întindea paharul într-un gest teatral, cu dreapta îşi smulgea din cap pălăria lată-n boruri şi zvîrlea cîteva note de bariton răguşit, într'o limbă pocită, de se stricau de rîs ceilalți trei tovarăşi.

Popa, liniştindu-se şi suflîndu-şi nasul în batista roşie, declara:

— Tare-i comic talianu!

Dăscălescu şi Scovarză ciocneau paharele cu inginerul şi deveneau solemni, ca să poată sorbi în tihnă vinul.

Nepăsător şi față de munte, şi față de strigăte şi de rîsete, era numai cantinierul, domnu Leibuca Leizer. Era *dreptar,* adică cetățean, deoarece trecuse ca soldat Dunărea la 1877. Avea şi el poreclă: Lăcrămuță – pentru că deseori, cînd sta la tejghea, în ceasurile singuratice, cufundat în barba-i neagră, cu gînduri şi planuri la cei şase copii ai lui, i se ivea în vîrful nasului ascuțit o picătură strălucitoare.

Leibuca Leizer era un om serios şi cărturar. Era serios, pentru că nu-şi pierdea vremea ca Şaga-Mîței, ca să se uite la Ceahlău şi la Bistrița, şi să le ție încă şi discursuri, în ceea ce privea învățătura şi mai ales cărțile lui cu slove ca painjenii – apoi nici domnu inginer n'avea ce-i face. Dezbăteau uneori amîndoi fraze şi cuvinte biblice, răsucindu-şi mînile şi degetele-n toate felurile, intrau în argumente ca într'o mlaştină, pînă ce se scula părintele Uliță-Fierbinte şi întindea mînile spre ei ca să-i blastăme ca pe nişte antihrişti:

— Da' lasă pe păgîn, domnu Juvani, că se-ncălzeşte vinu.

Cum italianu avea mare slăbiciune pentru vin, se întorcea rîzînd spre prietini, apuca paharul şi-şi scotea luleaua; şi toată cărturăria rămînea încurcată. Iar jidanul se rezema în tăcere de uşorul căsuței de bîrne şi în ochiu-i adînc şi liniştit se zugrăvea îndoitul tablou al celor patru prietini firitisindu-se, ciocnind şi dînd paliciurile peste oap.

Domnu Leibuca avea un uşor dispreț față de colțul de lume în care intrase ca să cîştige o bucățică de pîne pentru el şi pentru odraslele lui. Lucrătorii de la fierăstraie, italienii care lucrau şoseaua cea mare şi podurile de piatră, toți veneau acolo, în umbrare, şi-şi deşertau la tejgheaua lui cîştigul c'o nepăsare sălbatică, bînd, mîncînd şi făcînd gălăgie... Toți se bucurau de viață cheltuind-o şi sfărîmînd-o,

între cîntece şi rîsete, pahare de vin şi doruri de dragoste. Pentru ei soarele, lumea, apa Bistriței, vitele albe care păşeau pe culmi sunînd din tălăngi de aramă, umbra codrului, arcurile mişcătoare ale izvoarelor şi toate celelalte zădărnicii ale lumii aveau un înțeles pe care el nu-l pricepea. Zădărnicia zădărniciilor – gîndea el. Toți se zbat fugind spre moarte. Şi nu lasă nimic în urma lor, Ei rîd şi cîntă – şi nu cunosc acea aspră datorie de a statornici puterea unei familii, ca Abraham patriarhul, de a o întări în viitor, prin răbdările, suferințile şi lipsurile prezentului... Ei rîd la soare, la codri şi la ape. El stă în umbra maghernița lui, în muntele singuratic şi indiferent; şi de multe ori, în nopțile oarbe, tresare cu groază şi cutremur şi i se bate inima, pentru că banii care picură neîntrerupt în tejghea ştie el că pot deştepta patimi sîngeroase... Leibuca ştie primejdia: ştie că n'o poate înlătura nici prin puterea brațului, nici prin curaj; cu toate acestea stăruieşte acolo, cu dezgust şi cu frică, pentru că trebuie şi pentru că are de crescut şase copii: „patru băieți şi două fete, să trăiască"...

Domnu notar Scovarză avea un mare năcaz, „o daravelă". la care se întorcea cu stăruință, „ca vulpea la galițe", cum spunea rîzînd răutăcios popa Uliță-Fierbinte. În după-amiaza aceea de august iar începuse, şi iar i se tulburaseră ochii verzi. Erau la masa de brad, sub cetină – numai ei patru. Buhaiul nu sunase încă în munte contenirea lucrului şi Leibuca, în picioare, în prag, dormita cu capul rezemat de uşor, nepăsător, după obicei, şi la strălucita lumină de secetă care umplea valea, şi la munții care se zugrăveau curat pe un cer verzui şi limpede, Domnu notar privea c-un fel de ură spre satul risipit pe costişe şi colnice: căsuțe albe, şindilite şi împrejmuite cu răzlogi, cărări cenuşii care coborau la apa Bistriței, buchete de molizi tineri, o turmă de mioare – şi-n fund, pe-o măgură, bisericuța de lemn... Şi vorbea, puțintel răguşit:

– La urma urmei, ce sînt eu, ca să-şi facă rîs de mine nepoata babei Paraschiva? Am întîlnit-o şi ast-dimineață, cînd

mă duceam la primărie. Ascultă, Mădălină, zic; tu ştii cine sînt eu şi ce pot. Eu, dacă mă supăr, am mînă grea!

Primarele îl lovi uşor cu cotul pe notar şi-i arătă din ochi pe ovrei. Scovarză îşi răsfrînse cu nepăsare buzele:

— El n'aude. Şi chiar dac-aude, trebuie să tacă. Eu am mînă grea, zic. Ştii că mă ţin după tine de-un an. Şi tu parc-ai fi împărătească, aşa îţi încreţeşti buzele şi te uiţi în altă parte...

— Şi ea ce-a răspuns! întrebă ca şi altă dată, din obicei, inginerul, punînd cotul pe masă şi sprijinîndu-şi barba în palmă.

— Asta-i tot „daravela" veche, se amestecă părintele. Iar ai întrebat-o, iar nu ţi-a răspuns, şi iar te jăluieşti...

— Ba acuma, socot eu, a înţeles că-i pe viaţă şi pe moarte! hotărî, încruntat, Scovarză. Tovarăşii lui ridicară ochii şi-l aţintiră cu îndoială. Hm, da' mult am să rabd ş-am să mă frig ca pe cărbuni? Eu, zic, am făcut o şcoală, sînt un cărturar, am învăţat gimnaziul, am ieşit întăi în toate clasele, care asemenea nici nu se mai află aci la noi, în Ponoară... Eu nici nu mai muncesc din greu, nici nu mai duc plute la Piatra, luptînd cu apa, cu furtunile şi cu stîncile ca la o muncă silnică, cum fac alţii. Eu cu ştiinţa şi cu condeiul meu te pot ţine-n matasă şi-n mărgărintare, ca pe-o crăiasă... Cînd am fost, an, la Eş, am adus de-acolo un album legat cu catifea albastră ş-am scris în el cîntece şi ţi l-am dat de ziua ta. Tu ai cetit ş'ai înţeles, dar te-ai făcut că nu-nţelegi. Eu, răspuns, prin mătuşă-ta Paraschiva, ţi-am trimes şi ea te-a învăţat să fii cuminte, c-are să fie bine. Eu la biserică mă înfiinţez în fiecare duminică şi-s tot cu ochii la tine... Aicea ştiţi ce mi-a răspuns?

— Ce ţi-a răspuns? mormăi italianul, pe lîngă ţeava lulelei.

— Că de aceea-mi zice lumea Cap-întortură! Poftim! Dragă Mădălină, zic eu, tu faci rău că şuguieşti. Eu de urmările tale am cunoştinţă. Eu ştiu cu cine te-ai întîlnit tu lîngă Bulboana lui Vălinaş şi-n ochii cui te-ai oglindit. Eu toate le ştiu, că am pe cine pune să se ţie de tine ca umbra. Apoi tu vrai să-ţi

prăpădeşti viaţa c-un ticălos ca Ilie Bădişor? Apoi acela, fată, n'a cunoscut decît muntele şi apa Bistriţei pîn' mai la vale. Acela, bre, nici macar *Eşul* nu l-a văzut. Acela-i o sălbătăciune, desculţ, cu toporu sub braţ, cu fruntea arsă. El ştie să poarte pe Bistriţă catarguri şi să beie rachiu. Cînd îl bat nahlapii{9} şi furtunile, fuge la mal şi s'ascunde-n covru{10} de piatră... Asta-i el, un plutaş. Ş'are să moară ca tatu-său, ori în nişte zimţi de stîncă, ori într-un vîrtej, ş'au să-l lepede apele pe gunoaie şi mîl, într-un cot, la un agestru{11}... Ce minte ai tu? Ce-ai găsit la el? Frumos nu-i, deştept nu-i. Un calic! Asta ţi-a spus-o şi mătuşă-ta... Ei, aici ştiţi ce mi-a răspuns? urmă notarul uitîndu-se urît la tovarăşii lui.

— Ei? îl îndemnă inginerul, mutîndu-şi luleaua dintr'un colţ al gurii în celălalt.

— M-a întrebat dacă i-s tată, ori i-s frate.

— Se-nţelege! zvîcni părintele Costache, şi găsi prilej să umple paharele.

— Ei bine, domnilor, atuncea m'am supărat. Apoi dacă-i vorba aşa, zic, află dumneata că eu pot să-l trimăt la oaste. Eu de-un an te-am ales, ca să trăim noi amîndoi, şi să ne fie bine. De-un an eu tînjesc de dragoste. Şi ţi-am spus, şi ţi-am scris cîntece. Şi tu pe mine nu ştii a mă preţui? Să se ducă! Să-i strămute fălcile la armată. Acolo au să-i rămîie ciolanele...

— Ai turnat oleu peste foc! observă filosofic inginerul.

— Aş! Nu! Ea întăi s'a spăriat.

— Nu se poate să-l ieie la oaste, grăi primarele. E fecior singur la mamă văduvă.

— Da, asta zicea şi ea pe urmă. Dar eu am hotărît că-l trimăt. Eu, dragă, zic, pot face şi desface. Ea iar s'a spăriat. Dar pe urmă a prins a rîde, a strîmbat ia aşa din buze, a întors capul şi s'a dus... Ei, acu spuneţi-mi şi dumneavoastră dacă poate să rămîie aşa. Eu mă zbat fără hodină. Cînd o văd, carnea pe mine-i ace. Eu am să intru într-un bucluc!

În prag, Leibuca Leizer dezvăli o clipă ca-ntr-un fulger căutătura-i neagră, apoi păru iar copleşit de căldura şi liniştea zilei.

— Leizer! Adă aici vin! strigă notarul. Tot de cel de Nicoreşti. Acela-mi place mie. Da' ce folos: că nu mă răcoreşte! Şi de ce, mă rog, să nu se poată? urmă el, întorcîndu-se spre primar. Adicătelea de ce sîntem noi mai mari aicea, în comună? Dacă nu ne-om putea face gustul cînd vrem, atuncea de ce dracu mai trăim pe lume?

— Trăim ca să bem un pahar de vin bun! răspunse părintele Uliță-Fierbinte. Ce să-ți fac, dacă nu putem învia morții? Tatăl lui Ilie de mult a putrezit în cotloanele Bistriței...

Sciagamozzi îi privea serios, pîcîind din lulea.

— Notarule, nu se poate, zise el încet.

— Hm! făcu Scovarză, apucîndu-şi cu buza de jos fire de mustață şi rozîndu-le în dinți. Dumneata, domnule Giovanni, nu te-amesteca. Lasă-ne pe noi să facem cum ştim. Văd eu că-i greu – şi de aceea mi-i inima cătrănită... Nu ştiu unde-oi ajunge; da' eu pe Ilie Bădişor trebuie să-l dărîm. Aista-i un gînd care şi-a făcut cuib în cap la mine ca o pasere... Cloceşte ş-are să scoată pui, rînji el, şi apucă garafa de vin din mîna lui Leibuca. Ține paharul, domnule italian. Iar te-ai rezemat de uşor, domnu Leizer? Ce poate şti un jidov? El cu balabusta şi cu țîncii lui! El un pahar de vin nu cinsteşte, el altă bucurie la aşternut nu rîvneşte. De ce zîmbeşti, domnu Leizer?

— Nu zîmbesc.

— Hm! cine ştie la ce te vei fi gîndind tu. Noi sîntem nişte proşti, nu-i aşa?

— Eu nu spun asta.

— Nu spui, dar gîndeşti. Parcă tu ştii ce-i pe lume? Bre, omu dacă nu se bucură de viață e un prost; degeaba l-a făcut mă-sa. Bre, eu mă lupt pentru o plăcere azi, pentru că mîni poate nu mai sînt. Omul ca iarba, – nu-i aşa, domnu Giovanni? Dumneata ai învățat filosofia. Iaca, dacă mai bem un pahar, noi se chiamă cîştigăm ceva.

— Drept vorbind, cîştigă negustorul, observă părintele Uliță-Fierbinte.

— Ba nu, cîştigăm noi. Iaca, eu închin paharul în sănătatea dumneavoastră şi mă bucur că ne-am adunat iar aici. Nu se bucură negustorul, mă bucur eu. Şi-i mai cer să ne mai aducă o ocă. Domnu Leizer, trezeşte-te din somn şi mai osteneşte-te pentru o leacă de vin. Eu vrau să beau cu dumneavoastră pentru cine ştiu eu. Eu zic aşa, domnilor, c-are să fie bine... Are să vie ziua s-o văd atîrnată de grumazul meu. Altfel, trebuie să mă dau cu capu-n jos în Bistrița.

— Are să se domolească, îl încredință şi primarele.

— Eu ştiu? Are pe dracu-ntr-însa... sfîrşi întunecat Scovarză şi rămase cu ochii ațintiți înainte-i, spre un punct nevăzut.

Ovreiul sosi iar, liniştit, cu vinul; tovarăşii cinstiră; notarul rămase cufundat ca într'o negură.

Tîrziu, după ce izbucni în munte buhaiul de la fierăstrău şi prinseră a furnica pe poteci lucrătorii, cei patru tovarăşi se ridicară şi ieşiră în lumină. Erau cam tulburi. Notarul avea un pas nesigur de care se bucura părintele Uliță-Fierbinte, făcînd cu ochiul şi rîzînd într-un dinte cînesc spre inginer şi spre primar. O apucară ca printr-o fulguire de aur spre Ponoare. Plutea în văile şi cotloanele munților o liniște măreață. În dreptul soarelui, departe, pe Ceahlău, sta un nour vioriu, tivit c-un fulger încremenit. Şi-n pacea asfințitului, de la şoseaua cea mare a lui Sciagamozzi, porniră la deal talienii cîntînd.

II

Un om suia costişa, spre cantină. Era un plutaş nalt, desculț şi suflecat pînă la genunchi. De brațul stîng îndoit îi atîrna toporul, cu coada în jos. Îi privi cu nişte ochi alburii, care păreau grozavi pe obrazul bronzat şi stricat de vărsat. Îşi

scoase pălăria din cap cu dreapta şi dădu „buna-vremea”. Părul roş îi apăru în lumina apusului ca răscolit de vînt. Îl acoperi îndată, ca şi cum ar fi vrut să-l apere de-o primejdie.

Notarul se opri. Îl întrebă, privindu-l cu luare-aminte:

— De unde vii tu, Petre?

— De la baltă, domnule Mateieş. Pîn’acu am lucrat la plute.

— Şi te duci la cantină?

— Mă duc la cantină.

Scovarză se întoarse spre tovarăşii lui:

— Apoi eu mai rămîn. Am ceva de vorbit cu Petrea Ţarcă. Cred că mîni ne întîlnim, după cum se cuvine.

— Asta *musai!* zise inginerul, şi ceilalţi prinseră a rîde. Deviza noastră este constanţa!

Ţarcă îl privi holbat şi cu gura căscată. Apoi se gîndi că părintele, primarul şi mai ales notarul vor fi învăţat talieneşte, şi zîmbi.

Cînd rămase singur cu plutaşul, Scovarză cercă să-şi aducă aminte de ce l-a oprit. Ceva nehotărît, ca-ntr-o fulgerare, îl îndemnase. Omul era cunoscut în tot muntele pentru multele-i răutăţi şi ticăloşii. Îi plăcea să petreacă la crîşmă cu tovarăşi şi cu sunet; era iute la harţă şi crunt. De multe ori jandarmii îl scoteau dintre capete sparte şi coaste rupte şi-l duceau legat „la răcoare”. Ceva tulbure în trecutul lui era şi cu milităria. Şi notarul ştia. Tulburi rămăseseră şi unele cercetări cu privire la o încercare de prădăciune a casierului de la fierăstrăul din munte. Şi notarul avea întru aceasta amestec: acoperise pe Petrea ca pe un om al său, care-i aducea foloase la alegerile cele mari de deputat. Atuncea clanţa şi pumnul de uriaş al lui Ţarcă făceau minuni în crîşmele de la Piatra.

— Iaca ce-i, Ţarcă, zise deodată notarul. Voiam să te întreb dacă nu te-ai întîlnit astăzi cu Bădişor.

— Cu Ilie? L-am văzut lucrînd la catarguri. Da’ eu cu dînsul îs ca neamţu cu turcu. Trecem unul pe lîngă altul. Eu

nu spun nimic, nu spune nici el...

— De ce?

— Apoi el îi altfel de om. Pahar de vin noi la un loc n'am cinstit. El, cu muierile. Cît nu-i înfierase mustața, ce cîştiga se ducea şi vărsa în poala mîni-sa. Acu umblă zanatic adulmecînd catrința Mădălinei... Fiecare cu-a lui.

— Vra să zică ştii şi tu că umblă-n calea fetei.

— Da' cine nu ştie? Eu am pornit-o într-acoace. El a luat-o în sus, pe malul Bistriței...

Scovarză îl privi deodată cu ochi mari, cu albuşul scrijelat de sînge:

— S'a dus să se-ntîlnească cu dînsa!

— S'a dus, domnule Mateieş. Da' ce te uiți aşa la mine? Şi plutaşul rînji. După cît văd eu, domnule Mateieş, asta-i boală ră. Am tot auzit eu printre oameni cîte ceva. Dar chiteam că s'a trecut. Acu bag de samă că flăcăul Irinei lui Bădişor îți stă spin în ochi. Notarul îl privea stăruitor, fără să clipească. Aşa? urmă Petrea c-un fel de veselie şi c'o intonație prelungă şi mirată. Şi scoțîndu-şi beşica de tutun, o desfăcu şi-şi răsuci o țigară groasă. Şi-o aşează în colțul gurii şi, pe cînd scăpăra, cu ochii țintă la iască, clătina din cap, ca şi cum ar fi răspuns la nişte întrebări pe care şi le punea singur. Slobozi pe nas două şuvițe de fum şi se apropie încă un pas, cu prietinie, de notar. Apoi, domnule Mateieş...

De friguri zaci şi te scoli,
Da' de asta zaci şi mori...

— Eu am să fiu doftorul dumnitale. Că noi, se chiamă, trăim bine şi sîntem prietini. Vorba ceea: mînă pe mînă spală ş'amîndouă obrazul. Cine ştie, domnule Mateieş, ce se poate întîmpla! Se poate să-l mînînce şi pe Ilie peştii într'o bulboană, ca pe tatu-său...

Deodată rînji iar, scuturîndu-şi capul, minunat parcă de ideea lui.

— Acu a apucat-o înspre Bulboana lui Vălinaş? întrebă Scovarză.

— Da. Este acolo un loc tainic ş-o frumusaţă ca-n rai. Apoi om mai vedea noi ce este de făcut, ş-om mai grăi, nu-i aşa, domnule notar? Poate am vreo daravelă, cum zice părintele, vreun nacaz... Eu la dumneata vin, domnule Mateieş. Dumneata eşti om învăţat. Ştii să scrii acolo, în condici. Doamne fereşte de-o nevoie, pui aripa şi mă acoperi. Ce zici, domnule Mateieş?

— Om mai vorbi noi, răspunse încet notarul,

— Da. Apoi, cu bine!

Şi Ţarcă porni trăgînd adînc din ţigara-i groasă. Silueta lui în mers domol şi săltat, creştea la deal pe lumina trandafirie a asfinţitului. De sus, de la cantină, venea o larmă nedesluşită în care se deosebea un ţîrîit de strune. În vale, cotul Bistriţei oglindea un cer nalt, de coloarea toporaşului. Două tălăngi nevăzute cu sonuri felurite cîntau spre coasta satului. Şi, pe poteca singuratică notarul se lăsă mai mult în voia paşilor, gînditor.

Într-adevăr, Petrea Ţarcă îi lămurise gîndul cel nedesluşit. Acuma vedea de ce-l oprise. Între ei dintrodată născuse parcă o dihanie străină care se strecurase în el şi-i încleştase inima. Tulburat şi de vorbele în doi peri ale plutaşului, şi de vinul lui Leibuca Leizer, domnu Scovarză mergea hotărît înspre Bulboana lui Vălinaş. Îl scurmau din nou nedumerirea şi vechea mînie. „Cum poate să-i steie în cale un desculţ ş-un sălbatic? Ce drac povăţuieşte anapoda pe muieri?...” El socotea întăi că-i şagă. Şi chiar se bucura puţintel că fata nu-i cade în braţe uşor ca altele. El cunoştea bine drumul inimilor, cu vorbe meşteşugite şi c-un şirag de mărgele... Vorbe avea cît de multe, şiragul de mărgele îl purta în buzunarul de la piept, într-un pachetel legat cu cordicuţă albastră, dar Mădălina întorcea capul. Subţire şi mlădioasă în catrinţa-i neagră, trecea repede pe dinaintea lui şi abia se uita la el, în fugă, „aşa, ca la un căţel”. Asta nu putea el s-o sufere!

Întăi s'a înflăcărat de mînie. Pe urmă a prins a se zbate ca-n nişte lanțuri. Neputincios, se simți luat de patimă ca de-un puhoi. Ş'acuma, de cînd aflase spre ce labe pîrlite de soare se apleacă fruntea aceea albă, ca de domniță, avea în el otravă.

Cînd coti la drum, între cele dintăi case ale satului, domnu Mateieş păru că se deşteaptă. Lăsase drumul Bulboanei. Unde se ducea? Mugeau vite în bătături, se aprindeau focuri în ogrăzi, sub ceaune. Mirosea a lapte fiert. Glasuri prelungi se chemau de pe-un colnic pe altul. Întîlni un om, care-i dădu, cu glas domol, „bună-sara'"; pe urmă o femeie trecu pe lîngă el c-un pas harnic şi lin, cu furca-n brîu... Îndată după ea venea o umbră subțirică. Era nedesluşită încă prin cernerea amurgului, dar notarul o cunoscu şi inima începu a-i bate cu grabă în piept. Era Mădălina.

— Buna sara! zise Scovarză şi se opri.

Fata şopti trecînd înainte, grăbit:

— Buna sara!

Domnu Mateieş se întoarse şi se luă după ea. Îi vorbea puțintel batjocoritor:

— Unde te duci, Mădălină? Pot să ştiu şi eu? Eşti bună, domnişoară, să stai o clipă?

— Da. Ce vrai? răspunse c'o voce subțire şi cîntată fata.

Se opri şi-i făcu față. Avea ochii mari şi părul împletit în cunună. Cu cămaşa albă şi catrința strînsă, al cărei sul se îngusta spre glesnele goale, sta neclintită, aşteptînd. Aproape de ea, Scovarză simți mireasmă de busuioc.

— Mădălină! zise notarul deodată, cu ochii fierbinți. De ce nu vrai tu să mă-nțelegi pe mine?...

— Asta vrai să-mi spui? Şi fata începu a rîde, fără duşmănie. Domnu Mateieş, lasă vorba asta pe altă dată.

— De ce?

— De ce, nu-ți spun acuma. Du-te la mătuşa Paraschiva: are să-ți spună ea...

Scovarză, tresărind de un fior de bucurie, vru să-i cuprindă mîna. Ea porni, se depărtă uşoară, trecu în umbra

unui gard de răzlogi. Domnu Mateieş, tulburat, stătu o clipă la îndoială. Încă nu înțelegea. După ce porni spre casa babei Paraschiva, simți, ca o adiere, bănuiala că fata a vrut să scape de el. Totuşi, clipa de bucurie lăsase o nădejde de care de mult era însetat. Şi trecu în lungul gardurilor, prin înserarea limpede, spre căsuța cu doi brazi, unde sălăşluia mătuşa fetei.

III

Mădălina ştia că trebuie să răsară luna. Altfel i-ar fi fost frică prin întuneric şi pe cărarea de sub brazi, la malul apei. Dosită la cotitură, în umbră, aşteptă cîteva clipe, să se încredințeze că domnu Mateieş n'o urmăreşte. Zîmbea viclean în întuneric şi ochii negri îi luceau ca jocuri de undă. Pe urmă porni repede, se lăsă pe ponor drept la malul Bistriței ş-o apucă printre nişte ciritei. Cînd ajunse sub ştreşina de cetini, parc-ar fi închis ochii: nu mai zărea nimic. Începu a i se zbate inima. Cînd ieşi pe partea cealaltă, ca dintr'o peşteră de umbră, parc-ar fi intrat pe-un alt tărîm. Luna mare, roşie se arăta pe codri, într-un fum vioriu; şi pe Bistrița se întinse o punte mişcătoare de solzi de aur, care luneca la deal, pe sfor, între dînsa şi lună. Un şipot tresări deodată dintr'un corn de stîncă – parc-ar fi stat ascuns pîndind; paşii ei lepăiau mărunțel pe cărarea albă. Un lăstun de apă țivli ascuțit de două ori şi trecu dincolo, zburînd la fața apei; aici Bistrița se lărgea într-un cotlon larg şi odihnea molcomă, sub revărsările de sălcii. Mădălina se opri. Apoi țipă scurt şi îndată începu a rîde. Două brațe o cuprinseră pe la spate, de umeri, şi simți subt urechea stîngă mustața măruntă şi moale a lui Ilie Bădişor.

— Dumneata erai, bădiță? Tare m'am spăriat!

Flăcăul i se arătă în lumină, mai nalt decît ea, cu pălăria rotundă pe ceafă, cu sumăieşul scurt între umeri, cu baltagul

subsuoară. O cuprinse ca pe-un pui c-un braț şi-i luceau ochii în găvanurile lor adînci cînd o săltă spre el, ca s-o sărute. Ea-şi feri şi-şi zvîrli capul pe spate. Apoi se alină şi se ghemui lîngă umărul lui, simțind iar, înfiorată, mustăcioara aceea măruntă şi moale...

În fața lor, sub lună, era vechea şi tainica Bulboană a lui Vălinaş. Era bulboana unui flăcău necunoscut, de demult. De el nu-şi mai aducea nimeni aminte, dar, avea cîntec în tot muntele. Îl cîntase de multe ori şi Mădălina cu fetele în şezători. Şi pe urmă tocmai la acel mal de apă i se arătase şi ei un flăcău ca-n cînteeul bătrînesc. Ş'acuma sta sub brațul lui şi se gîndea la dragostele şi nenorocirile de demult.

— Am cam întîrziat, bădiță, grăi fata încet.

— Da' ce s'a întîmplat? întrebă îngrijat flăcăul, simțind ceva în vocea ei.

— Nu s'a întîmplat nimica. M-am întîlnit cu notarul. Da' am scăpat de el. L-am trimes să steie de vorbă cu mătuşa.

Începu a rîde înveselită. Pe urmă glasul i se coborî:

— Mi-a aținut calea şi ieri... Flăcăul rămase tăcut. Ea i se agăță de umeri şi-i îndesă fruntea în pieptul lui.

— Tare-s năcăjită; bădiță Ilieş. Zice că să te scrie la oaste.

— Cine? Notarul?

— Da. Da' eu i-am spus că nu se poate. Aşa-i că nu se poate?

— Nu se poate, răspunse cu îndoială Bădişor. Mămuca-i văduvă.

— Aşa-i. El numai la răutăți se gîndeşte. Cînd îl văd, îmi vine să stupesc şi să fug, ca de dracu. A amețit-o şi pe mătuşa Paraschiva. Şi ea îmi bate capul: c-aşa şi pe dincolo. C-are să mă ieie cu cununie, ş-are să mă ție ca pe-o fată de boier... Are să-mi facă rochie ca la tîrg şi ciuboțele de glanț... Da' eu nu mă uit în gura ei, urmă Mădălina alintîndu-se şi scînteind ochi în lacrimi spre flăcău; mie mi-i drag bădița Ilieş... Flăcăul se aplecă ş-o sărută pe florile de umbră ale ochilor. Fata rîse încetinel. Pe urmă porni iar, supărată:

Mătuşa asta poate-ar face ş-o poznă cu mine. M-ar horopsi, m'ar bate şi m'ar sili să iau pe urît. Da' nu-ndrăzneşte. Că ea se ține şi se hrăneşte de pe pămîntul meu, rămas de la părinți. Vinde brazi din partea mea. Eu mă fac a nu-nțelege; numai să mă lese-ntr-ale mele. Da' de ce taci şi eşti supărat? Cînd porneşti la Piatra? Aşa-i că te duci iar?

— De unde ştii?

— De nicăieri. Înțeleg şi te simțesc eu aşa. Te-am văzut azi de pe deal legînd plutele.

— Nu-s supărat de asta, Mădălină. Într-o săptămînă mă-ntorc înapoi.

— Să vii sănătos, bădiță Ilieş. O săptămînă eu am să fiu mai scîrbită. De-ar fi o ploaie, să nu mai ies din casă! Flăcăul zîmbi. Ea-l împunse copilăroasă cu fruntea. Te văd că rîzi. Nu, să nu ploaie, să nu te primejduieşti pe apă. Cînd îi veni, am să ştiu, ş'am să te-aştept aici. Nu fi amărît de altele. Tot umblînd şi cercetînd, are să-mbătrînească saracu domnu Mateieş! El cu surtucarii şi cu ştronții care au umplut muntele îşi face vacul. Să-şi caute o tîrgovață. Ce are cu mine? Eu îs o fată proastă. Şi mie, de-acu un an, de la Probajeni, mi-i drag altcineva. Spune, Bădişor, că şi eu ți-s dragă!

Flăcăul nu pricepea ce să-i răspundă. O mîngîia ca pe-un copil şi simțea că moare de iubire pentru dînsa.

Luna îi bătea în plin. Se traseră mai în umbră, la malul apei, subt o salcie. Şi-n luciul bulboanei, aproape, răsări umbra lor neagră, îngemănată, parc-ar fi născut-o brusc farmecul singurătății.

Nu se clintea o frunză. Toată valea tăcea, pînă la pîclele fantastice de pe opcine. Bulboana părea încremenită. Fata mai şopti un timp, amintindu-şi de începuturile dragostei lor. Îi plăcea să vorbească aşa, parc-ar fi chiscuit un pui subt aripa lui Bădişor.

Era o codăniță sfioasă acu un an, cînd, înfricoşată, cu genele plecate şi cu inima bătînd, ieşise întăi la horă.

Atunci, acolo, sub molizii cei bătrîni de lîngă crîşma lui Bulbuc în Ponoare, văzuse între flăcăi pe Ilie.

Era un zvon de glasuri şi de strune. Gospodarii amestecați cu femeile cinsteau rachiu, după obiceiul muntenilor; vorbeau aprins, cu sîngele lor iute fierbînd; se lăsau petrecerii cu patimă, fără frîu, ca unui zăpor nebiruit. Femeile, strînse-n catrințe, cu cămăşile ca helgea-nflorite cu acul, aveau un fel de zîmbet leneş de iubire. Erau albe, gătite cu flori şi hurmuzuri, rumenite cu dresuri în umerii obrajilor, cu priviri viclene ca apele. Nu erau roabe trudite şi uscate ca țărancele din şesuri. Crescute în umbra cetinii şi-n furtunile muntelui, trăind uşor şi muncind puțin, ele înțelegeau că trec prin lume numai pentru frumusețea lor şi pentru dragoste.

Cînd a ajuns Mădălina acolo, în frămîntarea aceea, mătuşă-sa Paraschiva a împins-o de la spate între copile şi după asta s'a dus spre nişte cumătri care-i făceau semne cu ulcelele. Dincolo de cercul fetelor, pe tapşan, flăcăii jucau singuri un danț aprig şi furtunos. Era, după obiceiul lor, un fel de întrecere în fața satului ş-a fetelor. Acolo l-a văzut Mădălina pe Ilie.

Umbla în fruntea şiragului. Ducea fudul jocul. Nu se uita la nimeni. Se purta şi striga c-un fel de patimă. Cunoştea şi ea vorbele danțului:

Haideți, flăcăi, după mine,
Că ştiu calea-n codru bine...

Dar el le spunea c'o dulceață, c'o dragoste, care răspunse deodată în inima ei. Şi cînd îndată după asta s'a început joc de doi, ea s'a îndreptat singură către el. I-a zîmbit cu îndrăzneală. Şi cînd a cuprins-o, întăi ea l-a strîns de mînă. Amețită şi fericită, tulburată şi cu inima bătînd, fata tot a putut băga de samă sfiala flăcălui şi-ndată şi-a simțit crescînd în ea mîndria şi puterea. Cînd a fost o codană proastă? Cînd s'a prefăcut într'o femeie ageră? Parc-ar fi fost

un mugur cenuşiu care-ntr-un fulger de soare deodată plesnise şi-nflorise minunat.

Bădişor crescuse ca fecior liniştit şi cuminte de vadană. Umbla potolit, vorbea moale. Deodată însă cunoscuse o fioroasă dulceață. Şi viața şi patima lui acu erau una. Serioasă şi gravă, cu vorbe puține, dragostea lui avea ceva din taina şi pîcla munților. El pe Mădălina o socotea ca un bun pe care trebuia să şi-l apere pînă-n pragul morții. Nu dezbătea în cuvinte îndoielile lui, şi la măruntele năcazuri pe care le scutura asupra-i, rîzînd, Mădălina, el rămînea tăcut; cu toate acestea ea simțea în el încordarea, i-o cetea în suflet ca unui copil, se înfiora de teamă ca lîngă o primejdie şi-l iubea şi mai mult, mai ales din pricina asta

Acest simțimînt ciudat – că-i stăpînă desăvîrşită pe Bădişor, dar că-i o gînganie măruntă pe care el o poate strivi între degete – l-a avut fata întăia oară în iarna trecută: şi de el îşi aducea aminte pe cînd vorbea încetişor de altele la pieptul flăcăului.

Era la o nuntă; şi pe sub codrii negri, pe Bistrița înghețată, se înşirau săniile înflorite, în zumzet de cobze şi larmă de pistoale. Printre păreții albi ai Bistriței, pe podul sunător de ghiață, caii mărunți trăgeau iute săniile. Şi din cînd în cînd, la coşuri, sălciile scuturau promoroacă pe capetele goale ale fetelor. Atunci domnu Mateieş notarul, ajungînd-o c'o săniuță din urmă, a cuprins-o din fugă cu mîna, rîzînd şi şăguind, pe cînd celelalte fete țipau ca spăriate de lup. Mădălina rîdea; ea n'avea a se teme de notar. Dar cînd a întors ochii ş-a văzut între vornicei pe Bădişor privind-o pe sub sprînceană ca dintr'un fund de peşteră – inima ei s'a făcut cît o neghiniță, şi-ndată a crescut de-o plăcere nețărmurită...

— Bădiță Ilie, zicea încet fata, amintindu-şi de asta; mie cîteodată mi-i frică de tine...

— Să-ți fie, Mădălină, răspunse Bădişor; că eu numai pe tine te am. Eu mă gîndese aşa... El a fost la învățătură...

— Vorbeşti de saracu domnu notar?

— Da. El a fost la învățătură: a deprins în lume cîte răutăți toate. Aici la primărie învîrte şuruburile şi face cum ştie el. Parcă oamenii se pricep? El zice că aşa scrie la carte; ei se scociorăsc în chimir şi dau. Cu primarele-i înțeles, cu popa-i înțeles, cu negustorii îi înțeles. El şede ca balauru la izvor şi tot cere şi tot înghite. O picătură de apă nu poate lua lumea fără bir. Da' eu n'am nimica cu el. Facă ce ştie. Drumu meu cu al lui nu se-ntîlneşte. Eu pe Bistrița cu catargurile mele, el la primărie cu condicile lui. Da' ce are cu tine? Eu răbd, da-n mine tot se strînge venin. Şi la urmă n'are să fie bine.

— Bădiță Ilieş, fii cuminte, grăi cu hotărîre fata. Pe noi nimenea nu ne mai poate despărți.

— Bine, Mădălină, să fiu, răspunse domol Bădişor. Eu îs ca Bistrița. Dac'o frămîntă vîntul, se tulbură. Mă mai gîndesc: ce are lumea cu noi? Îmi vine aşa să mă fac o sălbătăciune, să te iau şi să te duc în sihlă.

— Lumea las-o să spuie, bădiță Ilieş. Las-o şi pe mătuşa Paraschiva să mă ciocănească de dimineață pînă-n sară... Mă-ntreabă unde mă duc, eu îi spun că mă duc la fragi. – Da' acu nu mai sînt fragi, fată hăi! – Eu am găsit, mătuşă Paraschivă. Îs dulci şi tare-mi plac!... N-are ce-mi face, bădiță Ilieş! Flăcăul o cuprinse ş-o strînse – minunat de vorbele ei. Şi să nu uiți, bădiță Ilieş, la Piatra, de-o zgărdiță de mărgele...

Rîzînd subțirel, se răsucea în brațul lui, mlădie şi tare ca o coardă.

Tîrziu ieşiră din cotlonul lor în lumina lunii pline. Trecură ca printr-un abur de vis, ca printr-o împărăție a liniştii. Nici nu-şi dădeau socoteală că noaptea aceea venise în lume numai pentru ei. Aproape n'o băgau în samă, înlănțuiți şi închişi în iubire ca-ntr-o scoică. Numai într-un tîrziu fata tresări la rîsul fantastic al huhurezului. Paserea trecu prin lumină ca printr-un puf de argint, mişcînd aripile fără nici un zgomot. Apoi o lostriță bătu cu putere apa la adînc, împrăştiind stele şi oglinzi sfărîmate. Cînd intrară sub cetinile cele negre, bulboana rămase solemnă şi tristă sub lună...

IV

Domnu notar Mateieş Scovarză era frămîntat de felurite gînduri şi planuri. În cap la dînsul era furtună. Cît sta la primărie şi se lupta cu hîrtii, pricini şi oameni, cît umbla prin sat, cît se odihnea la cantina lui Leibuca Leizer între prietini, el se gîndea la năcazul lui şi făcea planuri.

Urmările gîndurilor lui se vădeau cînd şi cînd.

Într-o după-amiază, Gîţu, *argent* la percepţie, se înfăţişează la poarta lelei Irina, mama lui Ilie Bădişor. După ce iese gospodina cu catrinţa prinsă-n brîu şi se alină cînii, domnu *argent* prinde a se uita prin gospodărie, numără vreo doi viţei, vreo doi căluţi, întreabă ce poclăzi sînt în casă şi-şi face socoteli în gînd uitîndu-se cruciş în laturi.

— Da' ce este? Ce numeri dumneata şi ce socoteşti? strigă spăriată văduva, potrivindu-şi casînca{12} pe cap.

— M-a trimes domnu notar, zice Gîţu. N-aţi plătit banii *ghirului.*

— Ba am plătit, omule; cum n'am plătit, vai de mine! Chiar dumitale ţi-am plătit.

— Mie? Nu-mi aduc aminte. Ai *cvitanţă* de la mine?

— Am. Era şi băietu acasă. I-ai dat-o lui. Şi eu am pus-o la icoane. Este.

— Atuncea bine. Da' domnu notar socotea că nu voiţi să plătiţi banii Domniei. Armată nu face feciorul dumnitale, bir nu plăteşte... Să meargă la judecată să deie socoteală...

— Care judecată? ţipă femeia, privind cu ochi rotunzi şi aţintiţi pe slujbaş.

Gîţu îşi frecă, zîmbind, nasul ascuţit, îşi trase dinspre ureche la loc cravata soioasă şi tuşi încetişor:

— Nu ştiu, lele Irină. Să deie socoteală. El ce face? Şede la malul bălţii şi ţine de bîrneaţă pe nepoata Paraschivei... Ba, un flăcău ca dînsul, cît un brad, să se ducă la oaste, să-şi

facă datoria, să aibă un drept! Chiar zice domnu notar: de ce nu vede de gospodăria maică-sa? Să fie flăcău cuminte, să lese copilele oamenilor în pace şi nimene n'are nimica cu dînsul...

— Da' nu-i el vinovat, omule! izbucni oțărîtă gospodina. Fata se ține de dînsul, c-apoi mi-am şi pus eu în gînd să-i ies în cale şi s-o întreb ce are cu băietul... Deodată se linişti şi, zîmbind şiret, privi țintă în ochii de dihor ai agentului. Dinspre mine, vorbi ea c'o voce tainică şi scăzută, mai bucuroasă aş fi să-l văd îmbunat pe saracu domnu Mateieş...

— Care îmbunat, care Mateieş? se apără Gîțu, privind cruciş în laturi.

— Ei lasă, c-acu văd eu cum vine treaba. Ați vrut să spărieți o biată femeie proastă. Parcă mie îmi trebuie bucluc? Să mi se ducă mie puterea de la casă şi să rămîn singurică? Eu încă n'am fecior de însurat. Lasă că mă pun eu luntre şi punte, domnule Gîțu, ş-o abat eu din drum... Iar *ghiru* să-i spui lui domnu notar că l-am plătit, dacă nu poate dormi din pricina asta!

Cu acest răspuns a plecat Gîțu pe cărare, spre primărie, mîngîindu-şi din cînd în cînd nasul ascuțit şi potrivindu-şi cravata pe gîtul lung şi subțire.

La mătuşa Paraschiva s'a înfățişat în altă zi, într'o dimineață, ş'a găsit pe Mădălina între găini pestrițe şi boghete, împrăştiindu-le grăunțe şi vorbind cu ele.

— Buna dimineață, nepoată Mădălină, zice domnu *argent.*

— Mulțămim dumnitale, domnu Gîțu; da' ce vînt te-aduce pe la noi?

— Nici un vînt. Am trecut pe-aici ş'am vrut să văd dacă nu-i acasă cumătră Paraschiva.

— Ba-i acasă! Şi fata începu să cheme c'o mlădiere de cîntec în glas: Mătuşă hăi! Mătuşă hăi! Iaca ți-a venit răvaş de la domnu notar!

Nasul lui domnu Gîțu se făcu roş. Uimit de-atîta îndrăzneală, părăsi lîngă ureche, ca pe ceva netrebnic şi mort,

cravata, şi se uita prostit la mătuşa Paraschiva care ieşise pe prispă cu mînile în şolduri şi privea nehotărîtă, cînd la el, cînd la fată.

— Apoi acu văd eu că n'ai vreme, izbuti în sfîrşit să grăiască agentul. Oi trece altă dată. Ori ne vedem duminică, la crîşmă.

— Bine, domnu Gîţu, murmură mătuşa Paraschiva; şi, încrucişîndu-şi braţele-i scurte şi groase pe sîni, se uita lung la Mădălina ca la o sălbătăciune minunată.

— Da' ce dracu i-ai mai spus, fată hăi?

— Nu i-am spus nimica, mătuşă Paraschivă. Ce ştiu eu? Eu îs o fată proastă!...

— De asta aşa-i, încuviinţă bătrîna, îndesîndu-şi adînc bărbia în piept. Dac-ai fi cuminte, ai face cum te-nvăţ eu...

Fata se-ntoarse spre găini c-un zîmbet viclean şi cu ochii umbriţi de amintirile nopţilor de la Bulboană. Bătrîna făcu un semn cu mîna: parcă fata s'ar fi depărtat, ar fi pierdut-o şi nu mai avea cu cine vorbi. Şi intră în casă la stativele ei.

Într-o după-amiază, în umbră la cantină, abia se aşezaseră pe scaune Cap-întortură şi Şaga-Mîţei, sosiţi cei dintăi la obişnuita întîlnire – şi Petrea Ţarcă se înfăţişă în dosul lor. Le dădu bună-ziua, privindu-i cu ochii lui alburii, apoi trecu spre ovrei.

Leibuca îl observa atent. Îi făcu loc să treacă. Intră după el. Şi-ndată cei de-afară auziră glasul întărîtat al lui Petrea. Cerea de băut. După un timp cantinierul se arătă iar şi se rezemă de uşor. Cu coada ochiului însă observa pe cel dinlăuntru. Notarul şi inginerul îşi sorbeau lin păhărelele de vin şi priveau cerul verziu al depărtării.

Pe lîngă Leizer îşi făcu deodată loc cu cotul Petrea. Privea tulbure şi parcă luase o hotărîre.

Se opri în faţa celor doi tovarăşi.

— Ce este, Petre? întrebă notarul.

— Ce să fie, domnu notar? Eu aş avea către dumneavoastră o *lacramație...*

— Ce reclamație? Spune!

— Apoi iaca ce-i. Eu, se chiamă, îs un om muncitor. Eu de dimineață pînă în sară cu toporu ista şi cu brazii. Eu altă grijă n'am. Eu de altele nu ştiu. Acu văd că domnu şef mă năcăjeşte.

— Care şef?

— Domnu şef de *jandari,* Alecu Deşca... Mă năcăjeşte ca să-i spun ce ştiu eu şi pe cine prepun cu afacerea ceea, cu casieru de la *gater* – cînd a sărit unu asupra lui, noaptea, să-i ieie banii.

— Bine, dar asta-i o afacere clasată. Nu s'a putut descoperi nimica.

— Nu s'a putut descoperi, domnu Mateieş. Îi cum spui dumneata. Da' ştiu eu ce are domnu şef, de caută iar? Zice că s'ar fi arătat un martor...

Leibuca Leizer părea că dormitează în prag, dar ochii lui erau foarte vii. Ochii lui aveau o ascuțime ş-o înțelegere deosebită, privind la trupul nalt şi la înfățişarea sălbatică a lui Petrea Țarcă.

— M-am gîndit eu aşa, domnu Mateieş, ce martor poate să fie şi de ce mă năcăjeşte domnu şef pe mine... M-am gîndit, domnu Mateieş, să mă iei iar subt aripa dumnitale...

Țarcă era tulbure: băuse rachiu, lîngă tejghea, în cantină. Dar ştia ce spune şi cere, şi privea țintă la notar.

— Ştiu eu ce martor să fie? zise zîmbind notarul. Nu-i nimica, bre Petrea, du-te şi te linişteşte. Vorbesc eu cu domnu Alecu Deşca, şi văd ce-i. Tu n'ai de ce te teme: nu te ştii vinovat cu nimica...

— Asta zic şi eu, domnu Mateieş. Cu nimica nu mă ştiu vinovat...

În prag, Leibuca avu un zîmbet subțire.

— E greu de aflat adevărul, zise şi inginerul turnînd vin în pahare. Era întuneric şi pe aproape nu se afla nimeni.

— Hoțul avea şi obrazar, observă încet ovreiul. Nimenea nu-l mai poate descoperi...

— Ce martor poate să se arate? vorbi iar, rîzînd, notarul şi privind țintă la cantinier. Aşa martor cu prepusuri poate să fie şi Leizer.

— Se poate, dar eu nu sînt martor!... se apără cu energie şi grabă Leibuca.

Domnu Scovarză urmă:

— Cu prepus poate veni şi unul ca Ilie Bădişor, care umblă noaptea căutînd comori la malul Bistriței.

— Foarte adevărat! strigă Sciagamozzi, rîzînd cu mare poftă. Umblă căutînd comori. Numai el poate şti ce dihănii mai rătăcesc noaptea pe poteci.

Petrea Țarcă zîmbi larg, cu ochii sticlind:

— Aşa-i, domnu Mateiaş. Şi el poate să fie... Acu mă gîndesc eu că poate să fie el... Eu am cu dînsul o afacere mai veche – de la o fată... Ş'acu mă sapă ca un duşman şi împrăştie vorbe... Am să aflu eu dacă-i el, domnu Mateieş...

Plutaşul îşi scutură capul, ca şi cum ar fi căpătat o deplină încredințare şi s'ar fi oprit la o hotărîre. Apoi intră iar în cantină, trăgînd după dînsul pe ovrei.

Nu după multe zile, într'o duminică, era horă mare sub molizi, la Bulbuc. Hora era mai ales pentru tineret. Lumea cea multă gusta şi lăuda băutura moşneagului.

Erau acolo muncitori de pe toate costişele, şi talieni de la şoseaua lui Şaga-Mîței, şi nişte nemți *maşiniştri* de la fierăstraie; şi moş Pavalache Bulbuc, mare şi spătos, cu pîntecele ieşit înainte prin pulpanele cojocelului, roş la obraz şi cu mustața albă, umbla de colo-colo rînduind ulcelele şi prujind cu muierile. De-atîta zarvă, abia se auzeau strunele scripcii, miorlăite şi leşinate. Dar flăcăii aveau destul sunet pentru danțul lor. Jucau aprinşi şi amețiți, cu ochii arzători. Fetele păreau mai stăpînite şi atingeau mai domol pămîntul cu ciuboțelele lor cu potcoave galbene.

Petrea Țarcă se ridică într'o vreme de pe-o laiță şi, clătinîndu-se uşor, trecu la joc. Se opri c-un zîmbet nehotărît, privind cum saltă pe dinainte-i şi se-nvîrt părechile, într-un joc ce se chiamă cărăşel. Mai întăi i se părea că toți roiesc într'o pîclă. Pe urmă deosebi pe Bădişor şi pe Mădălina. El se ridicase c-un gînd. Ştia că acolo-i fata şi acolo trebuie să fie şi flăcăul. Îşi lăsase ulcica neisprăvită şi ieşise la lumină cu gust de harțag şi cu îndemn. Trebuia să facă ceva pentru prietinia lui cu notarul...

În preajma jocului se ivi deodată şi domnu Mateieş Scovarză. Fetele-şi dădeau cu cotul şi şopteau, rîzînd, una la urechea alteia: „Cap-întortură! Cap-întortură!". Pe urmă lungeau gîturile şi căutau din ochi pe Mădălina. Sosirea notarului hotărî pe Țarcă.

Cu zîmbetu-i strîmb trecu înainte, lovi cu umărul una după alta două părechi şi, oprindu-se, puse o mînă grea pe brațul Mădălinei. Şi flăcăul şi fata se opriră. Era semn că pe copilă o cere la joc alt flăcău. Dar cînd văzu pe Petrea Țarcă, Bădişor smunci pe fată spre el. Chiar atunci zărise şi pe notar.

— Ce vrai? strigă el, privind deodată aprig pe plutaş. Dumneata n'ai rînd între flăcăi...

Țarcă rînji:

— Am eu gust să joc pe fata asta! Am să plătesc şi pe lăutari. Fac cinste şi la flăcăi!

Danțul se opri. Un fecior puse mîna pe scripcă şi strunele conteniră gîtuite. Mădălina trase în laturi pe Bădişor.

— Te-a trimes notaru! răcni Ilie, fulgerînd cu privirea spre Scovarză.

Țarcă plecă grumazul şi-şi făcu vînt. Cîteva fete țipară spăimîntate. Mădălina se făcu ghem la o parte, repezită de stînga flăcăului. Cu dreapta, Ilie cuprinsese de după cap pe Țarcă şi-l oprise încovoiat – pe cînd flăcăii năvăleau să-i despartă...

Petrea gîfîia tras la o parte de brațe vînjoase şi numai capul şi-l zvîcnea în sus cu mînie:

— Lasă, măi fecior de văduvă, că ne-ntîlnim noi în altă parte!

Fudul în straiele lui strîmte şi părînd jignit, domnu Mateieş îşi făcea loc printre lumea îmbulzită şi tălăzuită şi întreba:

— Ce s'a întîmplat? Cine îndrăzneşte a vorbi de mine?

Ilie Bădişor îl măsură cu ură din tălpi în creştet. Notarul se făcu că nu-l vede. Acuma înțelegea că n'are ce căuta aici. Dădu cu ochii de Mădălina.

— Ce este, Mădălină? Ce s'a întîmplat?

— A venit lupul şi ne-a stricat jocul! zise repede fata; iar copilele celelalte îşi strînseră la un loc capetele chicotind înăduşit.

Domnu Mateieş îşi scoase ceasornicul cu lanț şi se uită să vadă cîte ceasuri sînt, pe urmă îşi bătu pantalonul cu vîna de bou, şi se simțea ca lîngă-un cuib de viespi.

— Să se ducă cineva să cheme pe Alecu Deşca! hotărî el cu străşnicie şi ieşi cu pas îndesat dintre oameni.

V

Domnu „şef" făcuse o mică anchetă, statornicise rînduială şi linişte, ş-acum se îndrepta cu pas domol la deal, sunîndu-şi sabia pe cărarea de piatră. Domnu şef Alecu Deşca era un om puțintel la trup, dar bine legat, şi c-un obraz larg, balan şi spîn. Obrazul acesta încrețit, care parcă totdeauna rîdea, îi adusese porecla de „Babă turcească". Avea într-adevăr un obraz de babă veselă domnu şef de jandarmi. Ochii însă nu erau nici veseli, nici femeieşti. Erau nişte ochi cenuşii, c'o lucire de oțel, care sfredeleau sufletele şi lucrurile.

Domnu şef Alecu Deşca îşi avea ideile lui despre oameni. Îi răsucea, îi judeca, îi întorcea şi-i osîndea, şi nu dădea pe ei

nici măcar solda pe-o zi. Îşi avea ideile lui şi despre slujba pe care-o îndeplinea. El era un om care cetise cîteva cărți în viața lui şi socotea să-şi împlinească datoria către stăpînire ca un adevărat artist. Cînd avea un „caz" – apoi niciodată nu-l călca în picioare şi nu-l sfărîma. Ca un ceasornicar, îl desfăcea în bucătățele şi şuruburi, îl răsucea, îl privea din toate părțile şi-şi combina în linişte părerile lui...

Gînditor şi de data asta ca totdeauna, Deşca sui drumul la cantină. Era o înserare rece de sfîrşit de vară şi Leibuca, zgribulit, ridica obloanele de scînduri ale magherniții lui. Cînd zări pe jandarm, ovreiul zîmbi înveselit şi-l salută înălțînd mîna la frunte.

— Buna sara, domnu Alecu. Faci bine că mai vii pe la noi. Femeia mea-i liniştită numai cînd treci dumneata pe-aici.

— Aşa? Atunci du-te şi spune-i c-am venit şi roag-o să-mi facă o cafeluță cu caimac. Eu-s neam de turc, domnu Leibuca. Îmi place cafeaua.

— Şi mie-mi place, domnu Alecu, macar că nu-s neam de turc. Am să-i spun să facă două...

Alecu Deşca se aşează pe-un scaun, între brazi. Leibuca intră în căsuța-i de bîrne ca să ducă femeii veste bună, apoi se întoarse frecîndu-şi mînile.

— Da' un păhărel de rom, domnu Alecu, aşa-i că merge pe lîngă cafea?

— Merge, dacă-mi ții tovărăşie. Eu cu dreptatea, domnu Leibuca.

— Ştiu, ştiu, răspunse ovreiul, rîzînd domol. Te cunosc eu, domnu Alecu. Dumneata eşti un om rar pe meleagurile acestea. Cine te-a adus pe dumneata aici, domnu Alecu?

— Cine m'a adus? răspunse jandarmul. Nu m'a adus nimeni. Am venit eu. Eu nu mă tem de slujbă, oriunde-oi fi. Eu şi-ntr-o pustie trăiesc, domnu Leibuca. Eu îs o leacă de filosof. Dacă n'am ce face, mă gîndesc de ce-a zidit Dumnezeu pe om. Caut să desleg fără martori şi fără probe cine-a atacat

pe casierul de la gater. Pun ochii pe-un om şi pot să ştiu în ce noapte are să cerce să facă o vizită lui domnu Leibuca...

Ovreiul sări în sus:

— Nu vorbi aşa, domnu Alecu. Iaca vine nevastă-mea.... Ea se sparie îndată de orice.

Madama Ester dădu mîna cu domnu Alecu şi se aşează gemînd pe-un scaun.

— E greu de trăit aici, zise ea zîmbind trist; numai cu grijă şi cu nacazuri. Cîteodată nu dorm toată noaptea...

Jandarmul se întoarse spre cantinier. Începu a rîde:

— Atuncea să te-ntreb eu pe dumneata, domnu Leibuca, ce cauți aici?...

Ovreiul oftă:

— Cine nu caută să cîştige o bucățică de pîne?...

— Aşa este, încuviință cu vocea scăzută omul stăpînirii.

Un timp tăcură. În sat se aprindeau luminile. Pe-o coastă, în munte, tresări un foc, ca un ochi al singurătăților. Ovreica avu o înfiorare, îşi strînse la gît berta{13} şi intră iar în cantină.

— Ce spuneai dumneata mai-nainte, domnu Alecu? întrebă cu sfială Leibuca.

— Aha, n'ai uitat. Spuneam că eu ştiu cine-a ieşit mascat înaintea casierului.

— Poate ştiu şi eu, domnu Alecu. Eu cred că ştie şi domnu notar.

— Se poate, grăi domol jandarmul, scăpărînd şi aprinzîndu-şi o țigară. Apoi pe-acela care a făcut asemenea treabă îl urmăresc eu cu privirea de departe... El nici nu ştie. Vra să vie într'o noapte, să scoată un oblon de-aici şi să cotrobăiască în tejgheaua dumnitale! Ovreiul tăcea. Eu cunosc pe oameni, urmă Alecu Deşca rîzînd. Eu îs în sufletul lui şi ştiu că aşa vra să facă... Cum vine, cum ştiu cine a fost.

— Domnu Alecu, zise încet cantinierul, mai bine să nu vie.

— Se-nțelege că mai bine să nu vie. Cînd el rupe oblonul şi sparge tejgheaua, dumneata sai cu părul vîlvoi şi cu lumînarea în mînă răcnind. Ş-atuncea el, într'o fierbințeală,

poate să-ți deie cu toporu-n cap. Asta nu se poate. Aşa mai bine-l chem la mine, îl cercetez pentru altele – şi el stă cuminte. Cugetă să făptuiască, dar nu îndrăzneşte... Alecu Deşca fuma şi-şi sorbea cu poftă cafeaua prin întuneric. Bună cafea, zise el. Aşa numai la *Eş* am băut, la nişte armeni. Ovreiul oftă iar. Aici, domnu Leibuca, trăim între nişte oameni foarte răi... Aicea ei îs vecini cu fiarele din codru. Sar, dau cu colții şi cu coarnele. Astăzi erau să se omoare.

— Cine, domnu Alecu?

— A sărit Petrea Țarcă la Bădişor!

— Vra să zică tot el era.

— Da. Acu are şi nacazul ista. Altă pricină ca să amîie vizita la dumneata. Notarul nostru, domnu Leibuca, a fost la şcoală: poartă straie ca noi – da' sufletu-ntr-însu tot de sălbătăciune. Umblă de-un an după o fată ş'acu l-a apucat un fel de disperare. Eu tac, dar toate le observ. A pus pe Țarcă în buza tunului. Pe urmă el îşi spală mînile. Nici nu ştie, nici n'a văzut.

— Cum îşi spală mînile? Da' de ce să-şi spele mînile, domnu Alecu?

— Aşa. Crezi că nu ştiu cum are să se sfîrşească afacerea asta? Ştiu, ca şi cum aş fi Dumnezeu. Muntele-i nalt. Bistrița-i adîncă. Într-o zi au să-l bocească femeile pe Ilie Bădişor...

Ovreiul se sculă tulburat în picioare.

— Nu se poate! Nu se poate, domnu Alecu! strigă el mişcat. Dumneata eşti un om ciudat şi mă îngrozeşti aşa totdeauna. Da' nu eşti rău. Dumneata poți să faci ceva şi să împiedici...

— Nu, domnu Leibuca, nu pot face nimica, răspunse încet Alecu Deşca. Patimile oamenilor de-aici sînt ca vîntul şi ca apa: nu le poate nimeni opri... Asta-i, domnu Leibuca... Apoi vezi dumneata ce face notarul nostru? Trimete veşti mamei flăcăului; se duce şi stă de vorbă cu baba Paraschiva, iese-n calea fetei; aici la cantină într'o zi vorbeşte-n gura mare de patima lui; mai alaltăieri, vorbeşte iarăşi despre asta cu Țarcă, nu-i aşa?

— Aşa-i. A vorbit.

— Apoi nu vezi dumneata singur, domnu Leibuca, unde merg treburile? Eu, dacă ştiu cine-i Ţarcă, şi dacă-l ştiu amestecat aici, şi dacă-l văd azi vrînd să muşte ca lupu, ştiu ce-are să se întîmple. Dar ce pot face? Pot să mă ţin de dînşii? Nu pot să mă ţin de dînşii. Îi las cu Dumnezeu. Aici omu, apa, vîntu şi fiara-s la fel, domnu Leibuca. Poţi s'aduci păhărelele de rom, dacă nu te superi.

— Îndată. Da' eu nu cred, domnu Alecu. Aşa-ţi place dumnitale, să vii sara şi să-mi spui de-aceste. Mie-mi pare bine că vii. Dumneata eşti stăpînirea şi eu mă simt bine cu dumneata, macar că mă vîri în toate boalele. Eu nu cred că are să fie ce spui dumneata.

— Bine, dumneata nu crede. Dumneata eşti om de cetate. Acolo, cînd se face moarte de om, se-ngrozesc toţi şi se bat cap în cap. Aicea viaţa omului ca floarea cîmpului, domnu Leibuca, cum scrie la psaltire. Într-o zi are să se-ntîmple pe Bistriţa o poznă, domnu Leibuca, şi ziua aceea nu-i departe...

Ovreiul rămase ghemuit şi înfiorat la locul lui, pe cînd obrazul de babă turcească al lui Alecu Deşca se încreţea într-un rîs tăcut şi straniu.

VI

„Baba turcească" avea dreptate. Trebuia să se întîmple ceva. De la postul lui, de lîngă primărie, de lîngă prăjina cu steag spălat de ploi, domnu Alecu Deşca băga de samă la toate cîte se petreceau pe vale şi pe poteci, şi le însemna în capul lui sub zîmbetul încremenit al obrazului. Privirea lui cenuşie parcă trecea şi prin păreţi. El putea să spuie că-i de faţă la sfaturile lui Petrea Ţarcă cu domnu Mateieş. Căci de cîteva zile plutaşul, regulat, în amurg, suia drumul la căsuţa notarului, cu pasu-i săltat şi cu toporul sub braţ.

Domnu Alecu Deşca fuma, stînd călare pe scaunul lui, cu spataru'n față, cu brațele-ncrucişate pe spătar şi cu bărbia pe brațe. Fumul țigării avea întortocheri şi zvîrcoliri de vietate în limpezimea zilelor acelora de început de toamnă. El vedea şi pe părintele Uliță-Fierbinte umblînd fără astîmpăr cînd pe-o cărare, cînd la o cotitură de hudiță.

Părintele Costache se deşteptase şi el şi umbla să facă o rînduială după capul şi interesele lui. Mai întăi de toate el era prietin cu notarul. La poarta lelei Irina îşi pocnea palmele una de alta şi se minuna.

— Cum poți dumneata, femeie harnică şi gospodină, lele Irină, năcăjită şi văduvă, să suferi una ca asta: să-ți îmbrobodească flăcăul şi să ți-l facă neom.

— Da, părinte Costache, sărutăm dreapta... Închipuieşte-ți ce lume ră în ziua de azi! O ticăloşie de fată, cît o mîță, se ține de capul lui Ilie şi nu se lasă! Şi doar am fost la Paraschiva şi i-am spus. Da' nici ea nu-i bucuroasă, saraca... Şi mi se jăluia că nu poate stăpîni asemenea ghiavol, cum nu poți stăpîni un cîrd de iepuri... Dacă văd, părinte Costache, una ca asta, ațin calea fetei, o iau repede ş-o întreb: Fată hăi, da' cum nu-mi laşi tu flăcău-n pace?...

— Aşa-aşa... Şi ea ce-a zis?...

— Doamne, părinte, dacă ți-oi spune, n'ai să mă crezi... Ea n'a zis nimica. A stat aşa uitîndu-se la mine. Pe urmă s'a apropiat cu capul plecat şi mi-a sărutat mîna... Mătuşă Irină, – zice, – într'o zi are să mă fure Ilie ş'are să mă aducă la dumneata pe cuptor... Să nu mă osîndeşti şi să nu mă asupreşti, zice, că şi dumneata ai fost ca mine. Şi eu lui Ilie nu-i doresc nici un rău... Iaca, părinte, astă vorbă mi-a spus... Ce pot să-i fac? Eu, drept să-ți spun, sfinția-ta, m'am uitat la dînsa cu lacrimi în ochi, aşa m'a apucat de inimă...

— Apoi văd, apoi văd... grăi cam batjocoritor părintele Costache. Ți-ai adus aminte de demult. Ştiu eu...

— Ei, părinte, zi-i tinereță şi te mîntuie, răspunse văduva oftînd.

Tropăind repede şi cu aripile antereului pîlpîind, preotul Costache răsări pe altă hudiță, la altă poartă. Şi Alecu Deşca îl vedea stînd îndelung rezemat de-un stîlp bătrîn de brad, sub streşina porții, şi dînd din mîni către baba Paraschiva, care-l asculta cu catrința-n brîu, cu mînicile suflecate, cu brațele subpuse.

Dar Alecu Deşca vedea şi pe notar umblînd fără astîmpăr în amurg, în calea fetei. Îl vedea un sat întreg. Căci după umilința de la crîşma lui Bulbuc, acuma parcă nu se mai putea opri. Fata se întorcea cu alte copile, din munte, în urma vacilor, cînd asfințitul înroşea țancurile. Şi el se afla acolo, în calea lor, bătîndu-şi pantalonii cu vîna de bou. Uneori se oprea şi parcă asculta cîntecul tălăngilor; şi se uita într-un singur loc. „Se uită la buricu dracului...", şopteau şi chicoteau fetele rîzînd înfundat.

Într-un rînd opri hotărît pe Mădălina. Se răsti către celelalte fete:

— Ce stați? Voi duceți-vă şi vă vedeți de treabă. Ascultă, Mădălină, zise el către fată, privind-o ațintit şi neguros. Eu vrau să te mai întreb o dată: Eşti legată pe veci de altul şi către mine nu te mai întorci? Răspunde la asta...

— Domnu Mateieş, eu n'am nimic a-ți răspunde, zise liniştită Mădălina.

— Ascultă, Mădălină. Tu nu vezi că s'au isprăvit toate? La crîşmă el m'a înfruntat pe mine față de-o lume. De-acu eu n'am hodină pînă ce nu-l măturdin calea mea. Ista-i lucru hotărît şi legat cu jurămînt...

— Domnu Mateieş, nu te gîndeşti la pacat? vorbi fata aruncîndu-i o căutătură iute.

— Nu.

— Bine, dar el cu nimica nu ți-i dator. Rău nimănuia n'a făcut. De nicăieri nu-l poți apuca. Ce-i poți face?

— Mădălină, lasă-l. Atîta-ți spun. Altfel sufletul tău are să răspundă în fața lui Dumnezeu...

Alecu Deşca-l văzu pe Mateieş Scovarză îndreptîndu-se după aceea cu paşi mari spre cantină. „Am să vorbesc cu jidovul, gîndea el. Acu se duce să beie. Bea ca să se aţîţe şi să se hotărască la ceva.”

Cu masca-i încremenită-n zîmbet neclintit, jandarmul se sculă de pe scaun, îşi aprinse altă ţigară şi porni încet la vale, cu sabia zăngănind. Se abătu pe-o hudiţă şi se opri la poarta lelei Irina. Bătrîna mulgea vaca. Flăcăul ieşi din umbra tinzii şi veni către Alecu Deşca.

— Ieşi pe poartă şi hai cu mine pînă mai încolo, zise jandarmul.

Flăcăul îl privi cu luare-aminte şi cu grijă... Cînd îl ajunse, Deşca îl bătu pe umăr cu mîna stîngă:

— Măi băiete, nu te tulbura, eu n’am nimica cu tine. Tu eşti om detreabă. Dar vroiam să te-ntreb un lucru.

— Întreabă-mă, domnule şef, şi eu îţi răspund, grăi repede Ilie Bădişor.

— Aşa, foarte bine, văd eu că tu mă cunoşti pe mine. Eu nu asupresc şi nu sfănţuiesc. Eu îs om drept, măi Ilie, şi eu dac-aş fi intrat în tagma monahicească, m’aş fi putut face un egumen, ori un mitropolit. Aşa eu mă uit, măi băiete, în jurul meu, şi toate le văd şi le pricep. Bre, eu ştiu de mult că tu te ai bine cu Mădălina. Da’ eu în dragostele tinereţilor nu mă amestec... Le-a lăsat Dumnezeu omului, ca să-l facă să mai uite de bătrîneţă şi de moarte. Da’ tu ştii, măi Ilie, că te duşmăneşte Mateieş Scovarză?

— Ştiu, domnule şef, dar eu de el nu mă tem.

— Bine, bine, ştiu eu ca nu te temi. Da’ el poate-i mai tare dacă are un tovarăş. Da’ poate-ţi sare unul în spate prin întuneric. Da’ poate se prăvale peste tine un bolovan din munte. Măi băiete, fii cu grijă. Aşa mi-am făcut eu socoteală, că trebuie să fii cu grijă...

Rînjind ciudat, Baba-Turcească bătu iar pe umăr pe flăcău. Pe urmă porni încetişor şi legănat spre cantină şi o

vreme flăcăul rămas pe loc îi auzi tot mai slab şi mai departe zăngănitul săbiei.

Deşteptat din gînduri, Bădişor făcu cîțiva paşi spre Bistrița. Pe urmă îşi aminti de vorbele lui Deşca şi clătină din cap zîmbind. Se întoarse cu paşi mari acasă, intră furişat în tindă şi căută în cotlonul ştiut baltagul. Îşi zvîrli din fugă pe umeri cojocelul şi răspunse de la poartă maică-sa, care întreba din căsuță cine-i. Prin înserarea albăstrie, pe-o potecuță oablă, se lăsă înspre Bulboană, unde-l aştepta Mădălina lui...

VII

La trei zile după asta, în noaptea Sîntămăriei, căzu un brumărel ca o sticlă pisată pe valea Bistriței, şi sfertul de lună tîrzie, spre zori, poleia costişele, sălciile şi bolovănişurile grămădite de puhoaie. Luceafărul de ziuă ieşise deasupra munților pe o fîşie sură de nour. În căsuța lui, domnu Mateieş Scovarză se trezi din somn greu de bubuituri în uşă şi glas de om.

— Eu sînt, domnule notar, strigă de-afară Petrea Țarcă. Deschide!

Scovarză era încă tulburat de visuri. Lumina de lună intra ca un fum pe ferestre. Luceafărul parcă-l privea ca un ochi şi clipea cu gene de raze.

— Deschide, domnule Mateieş!

— Ce este? Ce strigi aşa? întrebă notarul trăgînd zăvorul.

Plutaşul păşi în odaie rîzînd, şi notarul simți miros puternic de tutun şi rachiu.

— Ce este, bre omule? Vii de la crîşmă.

— Fireşte. Vin de la Bulbuc. Dar vin cu veste mare, domnule Mateieş. Îmbracă-te şi pe loc să pornim. De-acu nu ne mai scapă, domnule Mateieş. Îi port eu de-o vreme sîmbetele; acu mi-a picat în labă.

— Vorbeşti de Bădişor?

— D-apoi de cine? De bunica? Asară vine la crîşmă vatavu de la *firmă.* Un jidov, nici nu ştiu cum îl chiamă. Caută plutaş s'aducă douăzeci de catarguri mari, numaidecît azi, în zi de Sîntămărie, din gura Barazului. Că trebuie mîni să le sloboadă numaidecît la Piatra. Au ei afacerile lor care nu sufăr întîrziere. Ei lucrează cu ceasornicu-n mînă... Da' oamenii toți s'au ferit, se-nțelege. Mîni – adică azi – e sărbătoare şi hodină. Te mai duci, ca creştinu, la crîşmă... Eu unu ştiu că n'am vrut să mă prind...

— Stăi, bre Petre, stăi, îl întrerupse notarul. Ce are a face asta şi cu Bădişor?

— Apoi dacă nu vrai să m'asculți, domnule Mateieş... Să vezi. S'a dus jidovu. Noi mai stăm, mai bem o sîngeapă de rachiu, mai povestim de-a noastre... Aşa, într-un tîrziu, vine unu Timofte şi spune că s'a găsit plutaş pentru gura Barazului. Cine? Ilie Bădişor. El îi mai lacom de parale decît alții. Lui nu-i trebuie crîşmă şi petrecere. Dacă-i dă preț mare, el aduce catargurile. Şi, zice Timofte, chiar a şi pornit să le-aducă!

Notarul se frămînta, cîştigat de însuflețirea plutaşului, şi începea să se îmbrace.

— Acu-i acu, domnu Mateieş, urma Țarcă, vîrîndu-i-se în suflet. Zi de sărbătoare: în munte şi pe Bistrița nu lucrează nimene... El porneşte singur. Dacă dă în nişte stînci, se chiamă că l-a pedepsit Dumnezeu pentru că munceşte în zi oprită...

Gura lui Țarcă se întinse într-un rînjet negru în lumina lunii. Se clătina uşor şi-şi ciocănea fruntea, c-un deget, minunat el singur de planul lui.

— Hai, domnu Mateieş. Nu sta. Luăm cai... După ce se-ntîmplă pedeapsa lui Dumnezeu, domnu Mateieş, noi repede sîntem înapoi... Vorbim cu oamenii, trecem la crîşmă, şi ne mirăm şi noi grozav cînd aflăm că s'a dus fecioru să caute pe tatu-său, în fundul bălții...

Scovarză de cîteva clipe nu mai era stăpîn pe el. Smulgea din colțuri straiele ca prins de friguri. Toată otrava adunată în luni de zile, şi sporită în vremea din urmă cu disperare şi umilință, se răscolise în el, aburea şi-i împainjenea judecata. Se răsturnă spre plutaş şi-i puse mîna în beregată, gemînd înăbuşit:

— Taci din gură! Taci din gură! Să nu te-audă cineva! Nu te-a zărit nimeni cînd ai intrat aici?

— Nu m'a văzut nimeni, domnu Mateieş, n'ai grijă. Eu îs vulpe roşă... Înveselit şi de-această glumă, Petrea Țarcă se bătu cu mîna peste taşca de la şold: Am luat cu mine ş-o leacă de putere. Un clondiraş de şpirt. Am eu acu un coraj, domnu Mateieş, ca la o zi de vînătoare...

Notarul îşi trăgea, smucit, paltonul pe mînici. Împinse cu umărul pe plutaş:

— Ce stai? Hai să mergem!

— Mergem. Cum nu? Da' cai sînt?

— Sînt. Găsim sub pădure. Cred că altceva nu trebuie să mai iau.

— Nu se află, domnu Mateieş, vai de mine! Noi nu punem mîna. Bistrița are să-i ştie de samă!

— Aşa-i, mormăi notarul.

Se simți atins de un tremur de frig. Zgribulit păşi afară, învîrti de două ori cheia în uşă, şi oftă prelung, parcă ar fi scoborît de pe umeri o povară. O apucă repede la deal. Ştia că trebuie să ajungă numaidecît la gura Barazului.

Simțea că numaidecît trebuie să se petreacă un lucru mare,

În ziua aceea, un lucru pe care el nu-l mai putea opri. Şi după asta poate-i va veni alinarea şi o clipă de plăcere cu învierşunare dorită.

Cînd ajunseră, pe cai fără tarnițe, pe culmea Vătuiului, ca să treacă dincolo, în rîpa Barazului, răsărea soarele în pîcle uşoare. O tăcere mare stăpînea codrii şi valurile încremenite ale munților. Din stînga, din rîpi, de la Săhăstrie, porni un

tremur dulce şi lin de toacă; apoi sunară o vreme clopotele cu adieri de cîntec. Cei doi tovarăşi se opriră o clipă, cercetînd în rîpă balta pe care lunecau perdele de neguri luminoase. Dincolo, pe un drumeag stîncos, umbla călare bărbăteşte o munteancă învălită în cojocel ş-un şirag de căluți, cu poveri de desagi cu păpuşoi, umblau cu capetele plecate, legați unul de coada altuia, călătorind spre un sat de plăieşi şi venind din tîrgurile de la cîmp.

Domnu Mateieş şi Petrea Țarcă trecură culmea şi intrară în valea Barazului. Într-un cotlon de pădure descălicară. Nu mai aveau mult pînă la gura pîrăului. Locul era singuratic şi nădăjduiau să se afle ei singuri cu flăcăul între ape... Plutaşul îşi scoase clondirul şi-l înfățişă lui domnu notar. Mai întăi Scovarză îl lovi cu dosul mînii şi-l dădu la o parte. Apoi se răzgîndi, îl apucă şi-l duse la gură, înghițind prelung. Țarcă rîdea şi sta cu mîna întinsă ca o ghiară:

– Bun! Da' să-mi laşi şi mie, domnu Mateieş. Asta-i doftoria mea!

Domnu Mateieş găsi gluma foarte potrivită şi-i întinse clondirul rîzînd şi el, cu ochii sticlind aprins.

Păşiră cu hotărîre printre brazi răsturnați şi rămaseră privind cu luare-aminte spre clădirea de scînduri a fierăstrăului. Acolo era linişte; nu se simțea nici o mişcare. În dreapta lor, Barazul, iezit de opusturi, se întindea într'o baltă largă şi lină, pe care stăteau îmbulzite trupuri albe de brazi cojiți: butuci şi, catarguri.

Aici, apele pîrăului, grămădite şi liniştite în hait, aşteptau ceasul să umfle undele împuținate de secetă ale Bistriței şi să mîie mai repede şi mai plin plutele spre văi. Ş-aici era singurătate şi linişte. Pe sub luciul verde al iazului, fulgerau cînd şi cînd păstrăvi ca nişte andrele de argint.

— Nu-i aicea, zise Mateieş Scovarză, încruntînd sprîncenele. N-a ajuns încă?

— Ba a ajuns, răspunse plutaşul trecînd între taraşii opustului; da' am venit noi cam tîrzior. Pluta de catarguri

trebuie să fi fost dincoace, în Bistrița. Acuma nu-i. A deslegat-o nu de mult ş-a plecat...

Notarul îşi frămînta mustața în dinți. Întoarse ochii crunți spre Țarcă.

— Atuncea cum facem?

— Hm! Cum facem? Este leac la toate, domnu Mateieş! Cu mine nu mori. Eu m'am gîndit pe drum că poate nu-l prindem aici. Ştiam că sînt în hait plute uşoare, aduse pe pîrău, şi nedeslegate încă. Sînt de față, poți să le vezi şi dumneata. Dăm drumul apei, ieşim cu pluta în Bistriță, şi haitu ne duce ca un harmasar peste el... Îi cădem din urmă-n spate...

O lucire crudă fulgeră în ochii lui Scovarză. Se-ntoarse spre plutaş, îl cuprinse de umăr şi-l izbi înainte-i. Rosti o singură vorbă:

— Hai!

Scurt, Petrea Țarcă trase de sub cojocel toporul, cu rînjetu-i de mulțămire. Amîndoi trecură la opust şi ridicară cu scripții, pe lanțuri, poarta apelor. Din liniştea lui verde, iazul tresări deodată furiş, năboind spre Bistrița. C-un şuiet de furtună se prăvăli cel dintăi talaz. Şi amîndoi tovarăşii, coborîți grabnic pe-o plută uşoară de grinzi, trecură în lungul întăriturilor de piloți şi săltară într'o învolburare de aripi de apă, în albia cea mare a rîului. Pe coama nahlapilor iuți porniră la vale. Înaintea lor parcă fugeau cai încordați, lunecînd pe deasupra undelor Bistriței...

— Ține-te bine, domnule Mateieş. Avem să-l ajungem! strigă plutaşul de la cîrma de dinainte.

Plutiră aşa o vreme, cu mare repeziciune; şi într-adevăr, după un patrar de ceas, zăriră către vale pluta flăcăului cotind după stînci. Țarcă ridică fruntea. Pe potecile malurilor nu se zărea nimeni. Repeziți de hait, se duceau ca amețiți în foşnet de valuri. Mateieş Scovarză sta cu ochii țintă înainte, aplecat şi ținînd strîns coada toporului înfipt în plută. Avea în privire ceva bolnav şi rătăcit...

— Îl ajungem la Bulboană! îi strigă la ureche Petrea Țarcă.

Îl ajunseră cu adevărat pe flăcău cătră Bulboana lui Vălinaş. Se prăvăliră asupra lui din cotitură. Bădişor, întorcînd capul, îi văzu deodată repeziți cu pluta lor într-a lui şi, plecîndu-se ca fulgerul, îşi smunci toporul dintr'un catarg... Ei veneau, – dar nu băgaseră-n samă că şi-n urma lor fugeau săltînd pe nahlapi trupuri de brazi scăpate din închisoarea de ape: veneau îmbulzindu-se, atingîndu-se şi despărțindu-se, parcă se luaseră la întrecere. Şi cînd ei dădură lovitură de berbece în pluta lui Ilie Bădişor, brazii din urmă, pocnindu-se şi tălăzuindu-se, îi izbiră năprasnic; şi într'o clipă pluta li se desfăcu într'o mulțime de înotători fantastici, care se scufundau cu capu-n jos şi săltau iar pe luciu...

Lovit şi zvîrlit înainte de un capăt de grindă, domnul Mateieş Scovarză se prăbuşi deodată între plute şi nu mai ieşi deasupra. De aceea îi sticlise în ochi luceafăcul zorilor: pentru ca, după trudă şi grabă, s'ajungă clipa aceasta.

Ceilalți doi oameni îşi mai păstrară ca-n două bătăi de aripă cumpăna pe lemnele desfăcute. Apoi Ilie Bădişor aruncă de pe el cojocul şi, cu toporu-n mînă, se zvîrli în apă.

Se aflau chiar la intrarea Bulboanei, în albie îngustă, între lespezi oable de stîncă de var. Era acolo un vechi loc de primejdie, pe care-l cunoşteau bine plutaşii. În partea satului, catargiii cei de demult dezbătuseră în piatră, la fața undelor, o vatră îngustă pe care să se poată cățăra cei primejduiți, la vreme de cumpănă. De la vatra aceea, trepte tăiate-n părete puteau scoate pe om deasupra malului.

Într-acolo se îndreptă Ilie înot. Cîțiva butuci veneau bulziş asupra lui c-un plescăit înăduşit de val. El se dădu afund, cu capu-n jos, fără să-şi lase toporul. Numai pălăria, rămasă pe apă, începu a sălta veselă înaintea brazilor. Zvîrlind din picioare şi trăgînd apa subt el cu-n braț, flăcăul trecu nevăzut pe dedesubt şi răsări pufnind cu spaimă lîngă vatra catargiilor.

Gîfîind trudnic se prinse cu toporul de-un colț de piatră şi se aburcă încet deasupra.

Chiar atunci, aruncîndu-şi ochii îndărăt, văzu pe Ţarcă cu fruntea plină de sînge, cu ochii holbaţi şi gura căscată, zbătîndu-se în înot voinicesc spre aceeaşi scăpare. Ca şi cum ar fi fost împuns de suliţă, Bădişor se încordă, crunt, se ridică în două picioare şi înălţă ameninţător toporul.

Petrea Ţarcă începu a urla înfricoşat

— Nu da, măi Ilie! Nu da! Fie-ţi milă de mine, măi băiete!

Şi întinse cu deznădejde o mînă spre el. Bădişor era încă zguduit de înfiorarea morţii. Stătu o clipă la îndoială, parcă nu pricepea despre ce-i vorba... Pe urmă, ferindu-şi toporul cu stînga, smunci şi-şi desfăcu de pe mijloc cureaua şi zvîrli un capăt celuilalt.

Ţarcă se trase lîngă el şi rămase cu tîmpla lipită de stîncă. Parcă era înjunghiat şi-şi dădea sufletul. Întoarse ochii spre Bădişor şi vorbi ca-ntr-o oftare:

— Iartă-mă, Ilie. Eu cu tine nu mai am nimica...

Flăcăul simţi un nod în gît şi îngînă tulburat:

— Bade Petre, şi mie parcă mi s'a deşertat sufletul de toate...

Apoi începu a răcni şi a face semne la oamenii care se arătau pe maluri.

VIII

Cătră sară, apa lepădă mai la vale de Bulboană leşul domnului Mateieş. Cum se vesti asta-n Ponoare, sosi la faţa locului domnu primar Dăscălescu, şi părintele Uliţă-Fierbinte cu antereul pălălăind, şi domnu Şaga-Mîţei cu luleaua în colţul din stînga al gurii. Veni şi domnu Alecu Deşca, cu zîmbetu-i încremenit de mască. Părea totuşi înnegurat, nemulţămit şi jignit oarecum că în tainicele lui socoteli uitase vicleniile apei şi înotătorii fantastici. Leibuca Leizer, sosit şi el gîfîind şi galben, îl privea însă c'o nestăpînită admiraţie.

Ceilalți oameni din sat se uitau cu linişte la cărturarul lor căzut. Muierile întindeau capetele una pe după umerii alteia şi suspinau prelung, cu mîna la gură...

Mateieş Scovarză ațintea cu ochii sticloşi şi-ncremeniți cerul de toamnă şi din gură i se prelingeau pe năsip două ațe de sînge.

După ce părintele Costache emise o reflexie tristă asupra nimicniciei vieții aceştia, fruntaşii se întoarseră de către mort şi se sfătuiră cum să facă chiar a doua zi, la bisericuța de pe măgură, o cinstită şi frumoasă înmormîntare notarului comunei. Părintele mai ales se înfierbînta şi dovedea că altfel nu se poate. Numai Alecu Deşca, cu obrazu-ntre ei însă zîmbind dus în planurile lui, cugeta dacă-i bine ori nu să înceapă încurcate şi neistovite cercetări...

— Nu cred că-i bine, zise el dînd din cap, şi tresări privind în juru-i.

— Ba-i bine, domnule Alecu, trebuie numaidecît! strigă popa răsucindu-se spre el.

— Nu putem uita datoria către morți, zise grav şi italianul, pîcîind din pipă şi închizînd trist pleoapele.

Ovreiul îi privea cu ochii lui vii şi ascuțiți şi tăcea, la o parte.

A doua zi a fost înmormîntarea, şi s'a strîns pe măgură, la bisericuță, tot satul. Cerul deasupra era tulbure şi vîntul înălțimilor mătura nourii cenuşii, zdrențuindu-i în țancurile munților. De pe Bistrița veneau, învăluiți, buhai de neguri. În mulțimea care asculta glasul preotului, cîntările psaltului, sunetul clopotului, îşi făcuse loc şi Bădişor, pălit la față şi cu ochiul adîncit ca de-o umbră.

Peste mulțimea cu capete plecate, prin negura umedă pe care vîntul o mîna din văgăuna apelor, tremurară glasurile, cîntînd veşnica pomenire. Şi bulgării sunară pe sicriul alb. În clipa aceea cei doi ciobani chemați de la stînile de sus suflară în buciume o chemare dulce şi sfîşietoare, care tremura prelung pe văi, către depărtările nevăzute...

Femeile din mulțime începură a plînge. Ilie Bădişor întoarse ochii trudiți spre dînsele şi văzu între casînci şi catrințe pe Mădălina lui suspinînd c'o mînă la tîmplă. N-o văzuse de două zile; şi o privea ca şi cum n'o văzuse de ani. Era albă şi frumoasă. Era dragostea nopților lui, în vremea cînd încă nu intrase în el ca un şarpe fiorul morții. O privea prin negură şi i se părea că tot se depărtează de el, pe cînd buciumele sunau cîntece de mort, ca-n vremuri străvechi, cînd nu erau în munți nici surtucari, nici fierăstraie.

(Din volumul „Cocostîrcul albastru" 1921)

ORBUL

Pentru curățenia tîrguşorului nostru, aşa de murdar, săracul, şi pentru alinarea celor însetați, se aflau la noi numai două izvoare de iapă, dar amîndouă erau vrednice de luare-aminte.

Unul curgea bogat în jgheaburi lungi şi adînci de lemn, pe gura căscată a unui leu de aramă. Aci era cişmeaua cea mare, boierească, de sub dealul tîrgului. Sacagiii aici îşi umpleau să- călile ş'apoi porneau la deal, pe drumul pieptiş, urlînd şi biciuind caii. Deasupra casei de piatră unde se aduna apa, un meşter neamț aşezase un soldat albastru cu chivără şi cu cîte-o sabie în fiecare mînă. De cîte ori bătea vîntul, soldatul începea să învîrtă c'o vrednicie grozavă paloşele lui. Făcea a război; şi noi, „ghiavolii", îi răspundeam cu cele mai ascuțite pietre adunate de pe şosea. Aşa soldatul cişmelei, în bătălii memorabile, şi-a pierdut o mînă şi a rămas ca Burcel al lui Ştefan-Vodă. Cu brațul celălalt tot ne-a mai amenințat o vreme, pînă ce-a rămas cu desăvîrşire calic, şi ne privea neclintit şi cu tristeță de pe înălțimea lui.

La cişmeaua aceasta, pe gura căreia fremăta apă bogată cît dintr'un pîrău, era totdeauna mişcare de sacale, de căruțe, de cîrduri de vite, şi haidăi asudați răcneau întruna şi suduiau îndesîndu-se, dîndu-şi pe ceafă căciulile şi ridicînd în sus bîtele pîrlite.

Izvorul celălalt de apă se afla drept în mijlocul tîrgului, şi era la o adîncime de treisprezece stînjeni. Era o fîntînă largă adăpostită subt o şandrama mare cu opt stîlpi. Într'o găleată uriaşă ieşea din fundul pămîntului apă limpede şi rece ca o gheață fluidă. Ş'aici, la acest izvor, sub streşina încăpătoare, era totdeauna „sobor mare", căci aproape toți tîrgoveții trimeteau la fîntînă după apă de băut.

În zilele calde de vară cînd noi, copiii, ne duceam la

scăldat la Siretul cel mare, împresurat de zăvoaie, făceam popas la cişmea. Apa năvălea spumegînd şi bulbucind pe gura leului în jgheaburi, şi cînd ne aşezam capetele, mînile ori picioarele în razele argintii care țîşneau pe-alocuri, parcă ne frigea. Sara, după alergări prin şanțuri şi prin umbra şandramalelor, ne trăgeam cătră fîntînă cea adîncă; şi rezemați de parmaclîc, ascultam sfaturile şi poveştile care se iscau ca într'o şezătoare în jurul ghizdelelor de stejar.

Aici, la fîntîna cea adîncă de treisprezece stînjeni, şi-a trăit multă vreme viața cel mai bun prietin al copiilor. L-am cunoscut de cum am început a pricepe ş'a vorbi şi de cum am îndrăznit a trece şanțul, peste podețul nostru. Era un ovrei orb cu de- săvîrşire şi-l chema Iosub. — Iosub Chiorul; Iosub Orbul.

Cum se arăta soarele şi pornea mişcarea tîrguşorului, Iosub Orbul se arăta cu hîrdaiele lui cele mari atîrnate de cumpenele jugului pe care-l purta pe grumaz. Cu ciomagu-i noduros ținut de pumn cu lați de piele, îşi pipăia uşor şi repede drumul, şi el intra întăi sub şandramaua fîntînii şi prindea să scoată apă. Dădea drumul roții lustruite, cerca apoi funia să vadă dacă s'a umplut ciutura, după aceea învîrtea domol roata, c'o mişcare de automat, cu ochii albi neclintiți îndreptați undeva, în sus. Cu o cană de tinichea îşi umplea hîrdaiele; le prindea în cîrlige şi pornea cu apă la un muşteriu ştiut. Toată ziua căra apă fără întrerupere. Ajunsese să *simtă* unde sînt locuințele tuturor tîrgoveților, îi ştia pe toți pe nume, cunoştea pe toată lumea după glas; era un om harnic şi folositor între toți.

Într'o zi am rămas foarte uimit, cînd am aflat că orbul e însurat, după legea Iui Moisi. Am şi văzut la fîntînă lîngă el doi țînci bălani, cu părul în cîrlionți. Erau copii ca toți copiii şi priveau limpede lumea prin ochii lor mari. Iosub îi mîngîia pe frunte, le pipăia cuşmele şi hainele destul de curate. Îi întrebă ceva în limba lui, apoi se scociorî într'un buzunar, scoase şi le puse în mînă cîte-un pitac de aramă. Îi duse de spate pînă la uşa şandramalei şi-i îndemnă spre casă.

— Da' ce, Iosub, ai copii? îl întreb eu.

El opri roata şi răsuci puțin capul într'o parte. Obrazul lui ruinat cumplit de vărsat negru se lumină de un zîmbet.

— Cine vorbeşte cu mine? grăi el, atent. Apoi îmi rosti numele. — Îs însurat! adăogi îndată. Am fost la rabinul nostru şi l-am întrebat: ce să fac? Eu, rabi, sînt orb şi prost, n'am învățat nimica; dar am auzit că şi eu sînt dator să înmulțesc lumea... Ş'aici orbul începu să rîdă, cu fața lui neclintită întinsă şi veşnic parcă în ascultare. Şi rabinul, urmă el, mi-a spus aşa: Omule, tu poți să te însori, căci nu te-ai născut beteag... Tu ți-ai prăpădit ochii la trei ani...

— Cum, Iosub? Tu la trei ani ai orbit?

— Da. Eu am văzut lumina soarelui. Şi mi-a rămas în minte ceva frumos... nu pot să spun ce mi-a rămas în minte... căci de-atunci e mult... de-atunci sînt patruzeci de ani. Mi-au rămas în minte lumini, soare şi fețe omeneşti... Dar nu le mai pot desluşi bine...

Vorbea foarte curat romîneşte; de mic, cu băieți din neamul lui, crescuse la un loc cu copiii romînilor.

— Şi cum ți-a spus rabinul?

— Rabinul nostru mi-a spus aşa: Omule, tu poți să te însori. Şi m'am însurat. De ce să nu mă însor? Fete sărace sînt destule. Am copii frumoşi şi curați, şi cîştig ca să-i pot creşte... Eu, oameni buni, sînt mai de treabă bărbat decît oricare. Eu la casă străină nu pot nemeri, eu la crîşmă nu mă duc, cărți nu joc, cum fac boierii noştri din tîrg. Eu tot ce cîştig, duc nevestei...

Scuipă în palme şi începu să învîrtă da schițele roții.

Unul din nenumărații slujitori care-şi aşteptau rîndul la scos apă, îi zvîrli o vorbă glumeață.

— Ştim noi, Iosub, că tu eşti vrednic şi cu credință, dar nu ştiu dacă şi „balabusta" poate spune una ca asta...

— Cum ai zis? strigă orbul întorcînd puțin urechea; şi obrazul îi rămase neclintit şi serios. Apoi nu ştii tu, Costăchel, că cu chiorul e mai greu decît cu cel ce vede şi ajunge să ştie abia după ce vorbeşte şi ştie tot satul?... Chiorul mai degrabă

simte.

Ş'apoi *noi* mai avem ş'un ciomag noduros care merge groaznic, căci nici acela n'are ochi... şi balabusta se teme de el ca de foc!...

În glasul orbului era ceva aprig şi ascuțit.

De altminteri aparul avea simțurile foarte agere şi necontenit ne punea în uimire. Cunoştea cînd se 'ntunecă, cînd e nour, cînd se face lumină. După glas recunoştea pe toți locuitorii tîrgului. Parcă avea ochi în vîrfurile degetelor. Deosebea monedele de argint de cele de aramă şi nimeni nu-l putea înşela c'un ban cu pajură străină. Pe lîngă asta era vesel şi sfătos şi lua o parte vioae la cislele de sub şandramaua fîntînii.

Într'o sară — îmi aduc aminte — avea chef de vorbă şi, aşteptîndu-şi rîndul, asculta glumele şi vorbele din juru-i. Deodată, înălțînd capul, zise răspicat:

— Răsare luna!...

— De unde ştii, orbule? îl întrebă cineva.

— Ştiu, ce? Vă pare de mirare? Parcă numai cei cu ochi văd luna? Aici, sub şandrama, sînt fete şi flăcăi; şi, după cum şoptesc ei, am înțeles că se petrece ceva. Asta o ştiu eu de mult; e treabă veche!

— Apoi eu credeam că tot rabinul te-a învățat şi asta! strigă rîzînd Şarampei cel burduhos.

— Ba nu, măi Şarampei; rabinul nu ştie de aceste, macar că-i dobă de carte... Rabinul nu ştie multe, şi eu le ştiu, batîr că-s un om prost, un „mişighiner", cum zice el... El ştie să se roage cu *ştramel*, şi cu *țițis*, şi cu amîndouă *tfilin*, — eu nu ştiu nimica... eu am rămas un întunecat; el ştie ce se petrece la *Pariz*, eu nu ştiu nimica, căci eu n'am văzut niciodată o carte... Pe dînsul îl duc de subsuori doi *gabes*, eu car apă la tot tîrgul şi-s un biet om năcăjit; da' iaca eu, la o primejdie, mai degrabă decît el am găsit cheia lucrurilor!

— Ce cheie? care cheie, măi chiorule? strigă Şarampei țiganul, cu glasu-i gros.

— Vă spun îndată, numai roata fîntînii să nu steie...

răspunse ovreiul. Ascultați. Acu eu, muncind din greu precum mă ştiți, de dimineață pînă'n sară, în toate zilele anului şi de cînd sînt pe lume, am ajuns odată să strîng trei sute de lei buni cu zimți... Nu vă holbați aşa la mine! adăogi orbul cu alt glas, ridicînd o mînă; apoi zîmbi. Aşa-i că v'ați spăriat? — Ei şi dac'am strîns eu paralele aceste, m'am gîndit ce să fac cu ele... Eu îs un prost; n'am ştiut atunci de casa de economie. Ca să nu-mi fure cineva francii, m'am gîndit să-i îngrop undeva. Unde să-i îngrop eu? Am ieşit sara în ogrăgioară, am scurmat la o rădăcină de răchită şi i-am ascuns acolo... Acu mă duc după două zile, iarăşi sara, şi caut paralele. Paralele, oameni buni, nicăieri şi mie parcă a început să-mi coase cineva inima c'un ac cu ață... ce fac eu? ce fac eu? — Hai la rabin! Hai la învățătorul nostru! Mă duc eu la el, îi spun afacerea, îi pun doi franci în palmă; rabinul caută într'o carte, dar cartea nu-i spune nimic.

Începe rabinul să suspine, să mă mîngîie, să-mi spuie de Dumnezeu, dar eu, orbul şi nenorocitul, mă gîndeam la părăluțele mele strînse pe vînturi, pe ploi, pe geruri şi furtuni.

În şandramaua fîntînii adînci toți tăcuseră; roata stătuse; în întunericul streşinii, de deasupra parcului boieresc, luna plină de iunie începu să reverse o lumină misterioasă. Orbul sta cu fața întoarsă către lună şi ochii lui luceau ca bucăți de albuş copt.

— Şi ce-ai făcut? întrebă încet un băiat.

— Ce să fac? oftă Iosub. Am ieşit de la *țadicul* nostru cel învățat. Şi m'am dus eu acasă şi am început a mă gîndi şi m'am gîndit pînă ce a prins a mă durea capul... Şi cum mă gîndeam, mi-a venit nu ştiu cum în minte Şulem casapul care-i vecin cu mine, bea rachiu de săcărică, nu-i om cinstit şi joacă cărți în cafenea... Atunci am înțeles la ce i-au slujit ochii lui Şulem. Bine, am zis eu; mă duc să cer un sfat vecinului meu. Poate el s'a pricepe mai bine decît rabinul. Şi m'am dus eu la megieşul meu, care şade într'un părete cu mine şi care are ogradă alături cu mine, şi l-am cuprins de mînă şi i-am cerut aşa un sfat. — Dragă Şulem, zic eu, tu eşti

vecin bun al meu. Eu cer la tine un sfat. Am îngropat trei sute de lei, undeva: nu-ți spun unde. Mai am trei sute. O babă zice să-i speculez, să-i dau cu *proțent*; eu mă gîndesc că în mîna oamenilor banii se pot prăpădi; n'ar fi mai bine să-i îngrop lîngă ceilalți?... Atunci a tremurat mîna lui Şulem şi cu glas de bun prietin a dat şi el un sfatcă poate ar fi mai bine să-i țin ascunşi unde ştiu eu... Sara m'am dus ş'am căutat la rădăcina răchiții: am găsit banii... Şulem voise să-i găsească cu dobîndă, sută la sută. Am luat paralele. Şi dimineața, cînd am ieşit la apă, am strigat pe *cațap* şi i-am spus aşa*:* Şulem dragă, m'am răzgîndit. Am scos şi pe ceilalți de unde i-am pus. Eu socot că tot mai bine să-i dau cu proțent...

Fața neclintită a orbului începu deodată să rîdă la lumina lunei.

— Asta n'a ştiut-o rabinul! zise el, rînjind către lună.

Cineva vorbi:

— Istoria asta am mai auzit-o eu, Iosube! mi se pare că tu ne spui poveşti!

— Ai mai auzit-o? se poate! mi s'a întîmplat cam demult. Ori poate s'a întîmplat şi altui om care a fost mai deştept decît rabinul; dar vă spun că mi s'a întîmplat şi mie...

După o tăcere, cel care învîrtea roata întrebă:

— Ia spune, Iosube, ce ai tu cu rabinul de tot nu-i dai pace?

— Eu? se apără orbul ridicînd la umăr palmele întoarse în afară; eu ce să am cu el? N'am nimica. Numai mă gîndesc că el şade pe perne de puf şi de matasă şi eu muncesc amar şi trăiesc ca un cîne!...

Nu ştiu de ce, în sara aceea frumoasă de iunie, vorbele acestea ale aparului mi s'au părut nespus de triste. Poate el singur le rostise cu obidă, c'o lacrimă nevăzută pe globii albi ai ochilor lui morți...

Apa din ciutură ciuruia pe pietre pînă în adîncurile cele răcoroase; luna se înălța; orbul trecu la roată şi începu a scoate apă fluierînd uşurel un cîntec.

Am ieşit de sub şandrama, m'am lăsat la vale pe o uliță

largă, pe sub parcul boieresc, ş'am ajuns la izvorul celălalt, unde apa gîlgîia pe gura leului de aramă, murmura strecurîndu-se din uluce, şi plesnea uşor în bulbuci argintii. Povestea veselă şi cu- vîntul trist al omului fără ochi îmi deschiseră deodată una din înțelegerile lucrurilor. Ani de zile îl auzisem cîntînd, ani de zile îl văzusem trecînd cu hîrdaiele lui mişcat ca pe-o ață pe aceleaşi lungimi de drum, ani de zile stătuse în sfat pe parmaclîcul şandramalei, şi-mi păruse un om fără griji. Dar omul acela avea ceva chinuit şi dureros în el şi'n ochii lui fioroşi văzusem deodată o lacrimă.

Viața orbului a urmat aşa neschimbată zile nenumărate în tîrguşorul nostru. Din vreme în vreme, după ani de lipsă, cînd mă
întorceam între ai mei, îl întîlneam şi pe el lîngă izvoarele vechi. Era mai bătrîn. Îi spuneam o vorbă. Mă recunoştea îndată după sunetul glasului. Acuma mi se pare c'a murit. Izvoarele cele vechi însă, în toamna aceasta, mi-au adus aminte din nou de lacrima lui.

(Din volumul „Ți-aduci aminte" 1923)

ISAC ZODARU

În nişte note vechi, pe file îngălbenite, găsesc schiţată în fugă înfăţişarea lui Iţic Zodaru.

Era atunci pentru mine o figură şi tristă şi comică acest mărunt negustor de petrol, cu barba ca de ţap şi cu nişte mustăţi lungi atîrnînd subt un nas mare. Mustăţi aduse *a oală*, — cum se zicea prin partea locului. Caierele lui fumurii însă nu se muiau niciodată în vin. Pentru punga lui Iţic şi apa era prea scumpă: dădea în fiecare zi cinci bani pe cele trei cofe de la Şulem sacagiul. „Apa, ca şi lumina, e de la Dumnezeu, zicea el, ş'am ajuns la zile grele dacă trebuie să le cumpărăm..."

Iţic Zodaru trăgea în toate după-amiezile un cărucior pe ulicele tîrguşorului nostru. Cu amîndouă mînile aduse la spate, încovoiat adînc din şale, cu mustăţile în piept, părea că trage o povară uriaşă. Dar în căruciorul scund n'avea decît două tinichele murdare din care turna ici-colo, oprindu-se pe la case, *gaz* albăstriu. Cînd pornea, spatele i se încovoia mai tare şi glasul lui ciudat, subţire şi răguşit, îngîna prelung: „Hai gaz! hai gaz!" Pălăria-i roşcată din pricina vechimii îi cădea pleoştită ca un clopot pe ceafă şi pe ochi. Un laibăr soios, rău mirositor, pătat în întregime de petrol, i se scobora pînă la cizmele prea largi pe care le tîrîia prin pulberea drumului. „Ce să fac? grăia el uitîndu-se la corăbiile în care-şi vîrîse pioioarele mici şi slabe; asta-i marfă de *chilipir*... Nu m'am uitat că-s mari, — m'am uitat că-s ieftine. Oi trage şi eu mai din greu la ele!"

Înhămat la căruciorul lui, îşi tîrîia aşa cizmele şi scheuna prelung şi trist pe uliţi pînă ce se lăsa întunericul serii. Atunci se mistuia undeva, într'o şandrama pe jumătate dărîmată, între cocioabele dese, strîmbe şi murdare ale ovreimii.

Cîteodată îl zăream şi dimineaţa, mai, ales în zilele ploioase, cînd uliţele tîrguşorului nostru se prefăceau în adevărate rîuri de noroi. În aşa dimineţi Iţic Zodaru avea altă meserie: ducea în spate, la şcoala ovreiască, copii mărunţi. Îi culegea de prin cotloane, de prin cerdacuri plouate, de pe sub guri negre de uşi, îi lua cu meşteşug în cîrcă, şi începea să trîntească prin glodul adînc ciubotele-i uriaşe. Cei patru-cinci prunci, cu straie şi batiste colorate, stăteau aninaţi ca lipitorile de el, pe grumaz, în spate, pe umeri şi pe braţe. Ajuns la heider, îi descărca în braţele lui Her-Berl, un malamed lung şi deşirat. După cîteva căraturi de acestea, chichineaţa învăţătorului se umplea; Iţic vîra capul pe uşă şi privea minunat cum odraslele lui Israel învăţau litera legii. C'o vargă groasă Her-Berl bătea tactul, şi copiii cîntau în cor lecţiile, necontenit, ceasuri întregi, cu voci subţiri şi monotone.

— Învăţătura-i lucru mare! zicea Iţic clătinînd din cap; şi pornea la afacerile şi nevoile lui.

În zilele de tîrg, sărbătorile şi duminica, Iţic Zodaru mai avea un meşteşug. Ieşea lîngă cumpăna rohatcei şi aştepta pe ţăranii din satele de-aproape care veneau cu paseri, lăptării şi ouă de vînzare. L-am văzut într'un rînd, rezemat de un stîlp, privind cu luare-aminte la figurile năcăjite şi arse de soare ale bărbaţilor, la buzele strînse şi ochii timizi ai femeilor. Iţic Zodaru ştia pe cine să oprească, zîmbind şi ridicînd un braţ la înălţimea mustăţilor. În duminica aceea opri întăi pe o femeie slabă şi umilită.

— Ce ai de vînzare? întrebă el cu blîndeţă.

— Am o puicuţă, ş'o teacă de unt... răspunse gospodina, oprindu-se.

— Să văd... zise cu nepăsare Iţic Zodaru.

Cercetă amănunţit găina, — cîntări în mînă untul, îl gustă, şi dădu din cap cu îndoială şi cu neplăcere.

— Şi cît cei dumneata pe găină?

— Un franc, jupîne!

— Un franc? Hm! Da' pe unt?

— Apoi unt am mai o jumătate de ocă. Mi-i da tot un franc.

— Cum? Vra să zică doi franci pe unt şi pe găină! strigă cu grozavă uimire Iţic, clipind repede din ochi şi lăsînd brusc marfa înapoi în braţele femeii, — ca şi cum s'ar fi fript de ea.

Mişcată puţin, ţăranca privi la marfa ei disprețuită, apoi în juru-i. La intrarea tîrgului bărbaţi şi femei se hărţuiau cu ovreice grase cu şaluri tîrîite; era o zarvă, o clănţăială, o ceartă ş'o dezbatere de preţuri, încît o adevărată groază i se zugrăvi în ochi.

— Atunci cît dai dumneata, jupîne? întrebă cu bunătate femeia.

— Eu ce pot să dau? zise cu dispreţ negustorul. Eu pot să dau *o bucată* de franc pe găină şi tot atîta pe unt...

Făcînd doi paşi, apucă din nou marfa, cercetînd-o cu luare- aminte, pe cînd femeia privea într'o parte la barba-i rară, la lai- băru-i soios şi pătat de petrol şi la toată înfăţişarea lui minunată.

— Pot să-ţi mai dau un gologan la toată marfa! strigă deodată cu generozitate Iţic Zodaru şi, păşind spre harmalaia din apropiere, ducea într'o mînă untul şi găina atîrnată de picioare, şi cu cealaltă cotrobăia într'un buzunar adînc nişte gologani pe care nu-i mai găsea. C'un glas năvalnic grăia către femeie, arătîndu-i cît de scump e banul în ziua de azi, cum untul curge gîrlă de pretutindeni şi găinile intră în oraş în toate căruţele, pe toate beţele, în toate trăistele.

— Aşa marfă n'are preţ! îi zicea el cu prietinie. Ascultă ce-ţi spune un om de treabă. Atîţia bani n'are să-ţi deie nimeni. Dumneata eşti cuminte şi înţelegi mai bine decît mine... Iaca, ai paralele, strînge-le bine şi nu spune la nimeni...

Femeia îşi numără pitacii în palma stîngă o clipă; apoi, ca lovită de cineva, întinse dreapta c'un ţipăt, după negustor:

— Stăi, jupîne, stăi! mi-ai dat numai nouăzeci de bani!

— Cum se poate? răspunse Iţic întorcîndu-se în loc şi zîmbind uscat.

Femeia îl apucă de laibăr şi întinse o mînă spre găină şi

spre strachina cu unt.

— Stai! îi zise liniştit Iţic, ferind-o la o parte. Mai poftim şi ceilalţi zece bani!...

— Care zece bani! era vorba de un franc şi zece! Dar nici cu atîta nu-ţi dau. Să-mi dai macar un franc şi cincizeci.

— Un franc şi zece! poftim un franc şi zece!... strigă cu mărinimie Zodaru.

Dar femeia se lupta să-şi dobîndească marfa înapoi. Negustorul nu se lăsa, se ferea, ridica în sus deasupra capului găina şi untul, şi se strecura printre ceilalţi negustori care ţipau, se zbăteau, se jurau şi se războiau din preţuri cu romînii. Femeia umbla după el smuncindu-l de pulpana laibărului; apoi c'o mînă întindea gologanii şi cu cealaltă, ca cu o ghiară, voia să-şi dobîndească îndărăt avutul...

Asta mai era una din îndeletnicirile lui Iţic Zodaru. Paserile, lăptăriile şi ouăle, cu greu cucerite în aşa chip, le vindea şi el la rîndul lui, ca să cîştige cîţiva gologani... Negustoria aceasta a lui era o adevărată luptă, care-l istovea; uneori îl scuipau femeile şi-l apucau de barbă ţăranii mai dîrji. El îşi ştergea fruntea asudată c'o basma mare şi ofta.

— Aşa, în sudoarea frunţii, se cîştigă un gologan pentru copii!

Dar Iţic îşi mai cerca norocul şi cu altele în viaţa lui. În vremea căldurilor, cînd nopţile sînt scurte, şi nu se arde gaz, plimba cu căruciorul lui un ciubăr cu gheaţă în care se răceau sticle de apă gazoasă. Dintr'un vas de tablă scump şi cu îngrijire păzit turna o picătură de sirop într'un pahar ş'apoi revărsa apă gazoasă dintr'un siffon. Băutura aceasta răcoritoare în vremea verii o slujea băieţilor de la şcolile romîneşti, slujitorilor din curţile boierilor şi chiar gospodinelor tinere din mahalaua moldovenească, care ieşeau o clipă în grădiniţa lor cu flori şi-l chemau cu glasuri subţiri. — Cu aceeaşi greutate se încovoia tîrîndu-şi marfa de cîţiva gologani şi striga prelung:

— Zodă electrică şi dulce! cinci bani paharul!

De la negustoria aceasta a lui îi rămăsese porecla de

Zodaru.

În drumurile-i necontenite, aceleaşi şi aceleaşi, pe uliţi şi ulicioare, pe dinaintea aceloraşi case, lătrat de aceiaşi dulăi cu hămăituri groase şi de aceiaşi cotei cu chelălăit ascuţit, Iţic Zodaru se gîndea la sărăcia lui, la copii şi la nevastă.

Se gîndea şi visa, căci Iţic era un visător.

Ar fi vrut întăi să poată cumpăra o pălărie cu adevărat nouă lui Avramicu, băieţelul lui cel mai mărişor, şi nişte ciuboţele de glanţ fetei, care a ajuns în vîrstă de zece ani şi n'a avut încă o bucurie ca asta! Ar mai fi vrut să poată împlini o dorinţă a Rebecăi, care, oftînd şi gemînd deseori, îi vorbea de o căsuţă a lor... — Dacă ar avea o căsuţă a lor, se gîndea Zodaru, apoi Rebeca ar avea unde să-şi învîrtă trupu-i gras, şi poate n'ar mai ofta şi n'ar mai gîfîi atîta... Acuma într'un colţ de odaie, la un loc cu alt mănunchi de oameni săraci, nici n'ai unde te învîrti, nici nu poţi avea o clipă de hodină. „Isac! — se tînguia Rebeca. De-am ajunge să avem o odaie a noastră!" — Atunci într'adevăr ar fi amândoi fericiţi ca Isac şi Rebeca din vremuri vechi, de care vorbesc cărţile cele de demult...

Aşa cred că se gîndea într'un rînd, trudit de umblet şi de arşiţa zilei. Se oprise la umbra unui zid, la adăpost de soarele fierbinte; îşi numărase pitacii şi oftase cu oarecare mulţămire.

În sfîrşit a dat Dumnezeu secetă şi zile calde şi *zoda* lui are căutare. Vorba lui iute şi prietinoasă şi zîmbetu-i şiret au ademenit în duminicile trecute mulţi mojici, şi de la marfa lor a cîştigat bune parale. Chiar de aici i-a venit totdeauna cîştigul cel mai bun: de la oamenii de altă lege.

Mult le-a zîmbit şi multe vorbe a măcinat cu gura. Le-a zîmbit cu prietinie, i-a înşelat, le-a rupt din preţ; a îndurat şi cîte-un val; — dar ce are a face! În sfîrşit, poate va ajunge vremea să se ridice şi el printre ceilalţi oameni din lume; ş'apoi atunci priceperea şi zîmbetele lui au să preţuiască aur...

În visul lui de-o clipă, Isac Zodaru vedea pe Rebeca stînd mulţămită într'un scaun larg şi într'o odaie numai a lor; pe Avramicu îl vedea cu nişte straie care i-au plăcut lui odată şi

le-a rîvnit şi el în copilărie: nişte straie cenuşii, de vînător, cu gulerul şi manşetele verzi şi cu nasturi de corn; ş'o pălărioară cu pană. Iar Roizală, copila, i se arată într'o rochiță subțire, împodobită cu cordele... Şi are nişte ghete nouă nouțe, de şase lei părechea!

Dar un zgomot scurt îl deşteaptă. O piatră aruncată a bătut în fundul căruciorului. Tresare, într'o larmă de glasuri ascuțite. Şi ridicînd capul, priveşte cu ură la o ceată de copii care sar ca nişte draci în preajma lui...

Dommu Trandafir ne dăduse drumul de ta şcoală şi ca'n multe rînduri, spăriam pe Iţic Zodaru şi-i cîntam un cîntec de mult învățat. Sărind într'un picior, băteam cu riglele şi cu pumnii în ghiozdane şi cîntam în cadență:

Măi jidane, barba ta
Face dracul badana!

Hărțuit de glasuri şi rîsete, cu cărucioara bătută de pietre, Iţic Zodaru porni pe drumu-i lung, cu capu'ntre umeri, cu ochii plini de amărăciune şi obidă. Glasu-i ciudat răsună pe alte uliți, tremurător şi stîns...

Dorurile şi asprele stăruinți l-au dus pe Isac, cu anii, la un liman. Ieşisem din şcoală de la domnu Trandafir, uitasem de zoda electrică, de gaz, de precupeții de la rohatcă şi de țîncii duşi în cîrcă. — Mă întorsesem acasă într'un început de iarnă; şi la marginea tîrgului mă întîlnii cu Iţic Zodaru.

Stătui puțin cu el de vorbă:

— A, acum am casă, îmi zise el oftînd. Mai de demult trăiam la un loc cu alții, grămădiți, vai de capul nostru, nu-mi puteam trage sufletul, dormeam claie peste grămadă pe jos şi pe paturi, dar acum am început a-mi înjgheba şi eu o casă *a noastră!*

Eu începui ia rîde:

— Rebeca dumnitale trebuie să fie foarte bucuroasă...

— Da, îmi răspunse fără căldură Iţic Zodaru. Eu m'am lăsat de negustoriile mele; acum am cotiugă şi cal... Aşa pot

cîştiga mai bune parale... Băiatul e ucenic la un tinichigiu; fata lucrează la o croitorie cu trei franci pe săptămînă... E greu, mai ales iarna, — dar ce să facem?

— Dar cu precupeția cum mai merge, Iţic?

— Cum să meargă? greu, cucoane! Eu am mai îmbătrânit şi ţăranii s'au făcut răi şi obraznici!...

Ovreiul oftă şi privirea lui neagră era înecată de tristeță.

După două zile, în amurg, pe un vînt iute de dechemvrie, ajunsei pînă la casa lui cea nouă. Am găsit patru păreți lipiți cu vălătuci, nefețuiți, udați de ploi şi zăpezi, patru păreți de noroi parcă. Acoperişul era alcătuit din bucăți de tablă veche aşezate cum a dat Dumnezeu, la întîmplare, zăngănind şi sunînd felurit la izbirile vîntului. Cele două ferestre erau astupate cu rogojini şi țoluri. Uşa, din bucăți de scînduri negeluite, era şi ea căptuşită şi înfundată cu zdrențe.

Dinaintea uşii zăcea cotiuga. Iar în aşezarea aceasta ciudată, în casa aceasta care fusese visul lui Isac, auzii urlete şi plîngeri sălbatice. Un fum subțire ieşea prin pod şi prin tablele acoperişului. — Chemai pe vardistul de aproape, care se adăpostise subt un zaplaz de vîntul tăios. Îl îndemnai să răzbată prin cîrpele murdare, să deschidă uşa, să vadă ce-i. Credeam că s'a aprins înlăuntru...

Cînd a deschis uşa şi lumina puțină de amurgit a răzbătut în cocioabă, am văzut un foc de vreascuri şi de ciulini la o vatră, în fund; şi'n cele două luciri tremurătoare şi amestecate, aproape de uşă, mi s'au arătat Iţic Zodaru şi Rebeca, nevasta lui, zbătîndu-se şi urlînd c'o durere sălbatică lîngă un cal, numai pielea şi ciolanele, întins cît era de lung sub şandramaua aceea goală a nenorocirii.

Vardistul nu ştia ce să facă. Începu şi el să strige, somîndu-i în numele legii, să tacă; apoi prinse a şuiera din țignal. Ovreiul, zdrențăros şi zbîrlit, mă zări şi începu să se bată cu pumnii în cap. Îmi arăta calul mort, îmi arăta pe Rebeca; îmi spunea de năcazuri, de îngrijiri date tovarăşului de nevoi; că stătea la un loc cu ei, în casa lor, şi totuşi a murit, poate de bătrîneță, ori de slăbăciune şi de foame; — „şi

de acuma, cucoane, am rămas fără nimic, putem să murim şi noi!…” isprăvi Isac întinzînd mînile spre mine, c’un gest tragic.

Era sfîrşitul unor amare străduinți. Niciodată n’am văzut plîngere şi durere mai cumplită, niciodată n’am văzut ochi privind mai cu disperare, mai cu ură!

(Din volumul „Ți-aduci aminte” 1923)

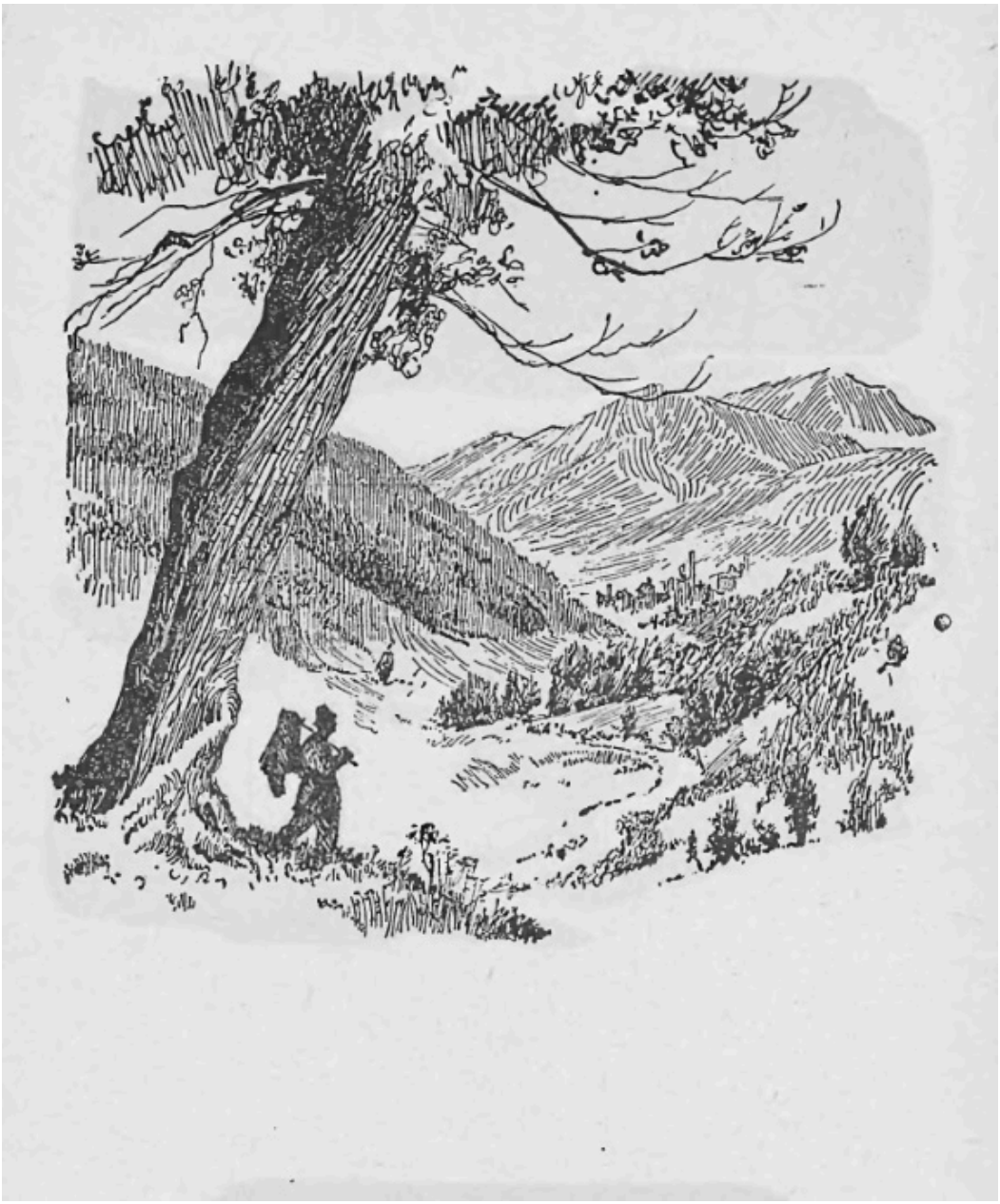

BROZ

Broz era urmaş al unui pribeag carintian, poposit între aceste păduri şi rămas în valea asta. Pe bătrînul cel vechi se zice că l-ar fi chemat Loiz. După o viață destul de lungă şi de grea, cînd i-a venit vremea să închidă ochii, a poftit să cinstească o cupă de vin şi a închinat-o către apa Frumoasei. „Aicea mi-a fost drag să mor", a cuvîntat el – şi s'a uitat întunecos la toate cîte se prevedeau, dulci şi blînde, într'o zi strălucită de vară. Avea nişte ochi fioroşi, streşiniți de sprîncene groase, acel Loiz bătrînul, cît lelei Victoria, munteancă de baştină şi soția lui dreaptă, îi fusese frică toată viața de acei ochi. Feciorul carintianului şi al Victoriei şugăgeanca s'a nimerit să fie un bărbat balan şi luminat la înfățişare ca maică-sa; toată viața lui, părea c-a rîs şi s'a bucurat cu apele şi cu pădurile. Dar cel mai mare fecior al lui Ilie – cu numele Ambrozie – adică Broz – a prins a se uita la toate ca dintr'o adîncime şi dintr'un întuneric, întocmai ca şi uncheşul lui carintianul.

Părea că într-una îi ninge şi-i plouă. Parcă nu-i erau boii acasă, deşi nu era plugar. Ori neguțător, închipuindu-ne că ar fi fiind, parcă i s'ar fi înecat corăbiile în Marea Neagră – adică la capătul lumii, unde el nu fusese niciodată. Amară îi era apa de la izvorul din stîncă, şi smeura din tăietură acră. Ursul pe care-l descoperise întăia oară, ca paznic, spre muntele Pătru, fusese cea mai bătrînă şi mai crîncenă dintre fiare. Avea năravacest Broz să pîndeaseă şi să identifice numai un cerb cu optsprezece crengi, al cărui glas pare tunet în nopțile de sfîrşit de septemvrie, cînd boncăluiesc taurii muntelui. Ştia să prindă şi păstrăvi. Care erau mai mari şi mai negri păstrăvi pe aceia îi prindea. Altfel era bărbat frumos, nalt şi trufaş, cu două mustăți negre, tufoase şi

rotunzite şi cu sprîncenele dese. Din mustăți rar îi sticleau dinții puternici; de sub tufele sprîncenelor se deşteptau numai cînd şi cînd ochii castanii.

Îşi durase casă lîngă Prigoana, şi-n casă avea de toate, căci, fiind bun meşter de căpcăni şi teascuri şi priceput la aşezarea stîrvurilor otrăvite, scotea în fiecare primăvară destule piei de vulpe, jder şi lup, pe care le neguța cu pricepere în tîrg la Sebeş.

Numai un lucru nu-l nimerise bun între podoabele casei lui – nevastă după vrednicia pe care o avea el.

Şugag e locul unde oamenii noştri găsesc muieri după plac. Nici nu se află pe lume alt loc unde să se găsească atîtea femei frumoase ca la Şugag. Care de care mai frumoase. Cum iese fata la lume şi rîde, vin muntenii din cotloanele cele de sus ca să se uite la dînsa. Aşa că alesese şi Broz una. Dar Nastasia lui se nimerise a fi ca o floare trecătoare. Înflorise într'o dimineață şi se ofilise prea curînd. Într-al doilea an al căsniciei lor, Nastasia s'a îmbolnăvit de piept şi a mers tot în scădere. Aşa încît ochii casei de lîngă Prigoana s'au întunecat ca şi ai lui Broz.

După ce Nastasia s'a dus unde ne ducem cu toți, cu păstrăvii, căprioarele şi bisacănul din curături, Broz a lăsat căsuța pustie şi şi-a alcătuit o colibă în cea mai depărtată rîpă, ca să-l uite toți şi să nu se mai ştie nimica de dînsul.

Stăpînii lui l-au căutat ca pe o sălbătăciune şi, găsindu-l, i-au spus mai multe vorbe de mîngîiere, pe care paznicul părea că nu le aude. Lîngă acele vorbe de mîngîiere, prietenii mei au adaos un cățelandru vînător, castaniu şi fumuriu la blăniță, liniştit şi înțelept. Cum l-a văzut Broz, i-a zîmbit puțin, numai din partea dreaptă a obrazului. Şi luînd sub mîna sa, în singurătate, pe acel cățel vînător, l-a deprins felurite lucruri de mirare, aşa fel că, ieşind cu el după o vreme la lume, stăteau stăpînii şi se uitau cu plăcere atît la Broz care se întorsese la viața oamenilor, cît şi la Aiax, care devenise cel mai prima urmăritor al cerbilor şi țapilor răniți.

Chiar în aceeaşi zi a ieşirii la lume, suind prietinul meu Ieronim pînă la un pătul în coasta Prigoanei, avînd cu sine pe Broz şi pe Aiax, a tras cu carabina într-un țap tare şi, cercetînd locul, a aflat urmă de sînge.

— Ce facem, Broz? a întrebat prietinul Ieronim.

Broz a clătinat din cap.

— Facem bine.

A fluierat uşurel şi Aiax a venit la piciorul lui.

— Pune nasul... i-a poruncit Broz lui Aiax.

Aiax a pus nasul. A ridicat apoi capul şi a tras vînt în nări. A atins după aceea iarăşi de două ori, scurt, urma țapului.

— Este? l-a întrebat Broz.

— Este, mă rog, a răspuns Aiax. „Este, mă rog", era un răspuns pe care cățelandrul obişnuia să-l deie cu coada. Iar Broz a trecut stăpînului său răspunsul, cu glas:

— Este, mă rog.

S'au dus pe urma țapului. Aiax înainte şi Broz după Aiax. Iar după Broz şi Aiax venea prietinul Ieronim. Au suit la deal un timp; pe urmă au coborît într-un pîrău. Urmă de sînge nu mai era; dar cățelandrul se ducea liniştit şi întins după semnele lui, care sînt o taină necunoscută nouă. A coborît în pîrău şi a trecut dincolo; a făcut un ocol şi a revenit la pîrău. A intrat în apă străbătînd o desime. După ce a ieşit din desimea de rugi ghimpoşi, s'a oprit, aşteptînd pe oameni. Vremea era înăbuşitoare şi zările pădurii se întunecau de nouri. Au scăpărat fulgere şi a detunat tunet. A trecut o ploaie repede cu vifor răsucind tufişurile şi aplecînd adînc brazii tineri. Prietinul Ieronim, Broz şi cînele au stat sub cetini, aşteptînd să curgă la vale puhoiul neaşteptat, amestecat cu bolovani.

A trecut puhoiul. S'a făcut linişte. A lucit iar lumină sub poala pădurii.

— Acum să ne întoarcem, a zis prietinul Ieronim.

— Ba, a răspuns Broz.

Prietinul Ieronim a priceput că mai aveau de mers „o țîră”.

Aiax a trecut peste risipiturile pîrăului şi iar a prins a umbla în lungul costişei. S’a dus aşa vreme îndelungată; parcă umbla fără rost. Însă el era tras de o ață nevăzută; pînă ce a răzbit într’o poieniță. Acolo s’a oprit s’a dat glas o singură dată: Ham!

Țapul cel tare era acolo; nu mai avea putere. Se întinsese pe o lespede, cu capul spre deal. Gîrla ploii îl spălase de sînge.

De atunci Aiax a început a se bucura de mare cinste la vînătorii din Branişte, iar Broz şi-a venit în fire, deschizînd iarăşi ochii spre lumină.

Lumina aceea era mai ales în jos, în partea unde merge lărgindu-se Valea Frumoasei. Însuşi Aiax trăgea într-acolo, înțelegînd ce pofteşte stăpînul său.

Într-o sfîntă zi cu soare, Broz a pus pe el straie nouă şi şi-a încălțat bocancii cei mari cu clonțuri de oțel. L-a întrebat pe Aiax dacă cunoaşte drumul.

— Îl cunosc, i-a răspuns cățelandrul.

— Însă tu n’ai fost niciodată acolo.

Aiax n’a catadicsit să răspundă la atît de multe cuvinte; Broz nu obişnuia decît prea rar să lege la un loc şapte vorbe. Afară de asta, un cîne vînător ca el n’are nevoie, ca oamenii, să se ducă să cunoască locul şi fiara anume; el cunoaşte toate ale lumii în alt chip cu mult mai sigur.

A pornit el, deci, înainte. Cînd a ajuns la gura Prigoanei, n’a ocolit la deal, ci a tras către vale. Broz a mormăit cu mulțămire. Dincolo de arcul de spumă al Prigoanei, la o bătaie de puşcă pe vale, se afla o colibă de lucrători. Dinaintea colibei ardea foc de brad; mirosea toată împrejmuirea a răşină. Lucrătorii erau la lucrul lor, la mînatul buştenilor pe unda rîului; numai caimanul se afla acasă şi pregătea prînzul.

Cînele s’a oprit lîngă foc. Caimanul a ieşit din colibă.

— Doamne-ajută! a zis Broz.

— Mulțam, a răspuns caimanul.

— Găteşti mîncare soților? a întrebat paznicul.

— Gătesc, a răspuns caimanul. Asta e rînduiala caimanului. Doarme un somn. Bea o gură de răchie. Aprinde focul şi se gîndeşte la cîte în lume. Eu, de cînd am venit de la Marmoroş în valea asta, o duc ca în rai. Am doi feciori; n'am să-i fac nici deputați, nici miniştri; eu zic să-i fac tot caimani, că altă breaslă mai bună nu-i. Oricîte-ar spune unii şi alții, nu se află breaslă mai bună decît breasla lenei.

— Ie! a răspuns Broz, pe gînduri.

Caimanul a rîs.

— Dar ce-am spus eu ai ascultat?

— Ț!

— Vra să zică, te duci la vale?

— M-îhî!

— Ai treabă la Bistra?

— Nu.

— Atunci te cobori numai la Şugag.

— Aşa-i.

Caimanul şi-a pregătit pipa şi a scuipat în foc.

— Ai tu dreptate. Am uitat eu, pentru că au crescut dealurile. Breasla tinereții e mai bună decît a unui caiman bătrîn. Du-te şi petrece cît ți-i vremea. Numai vezi să n'aibă semnul Diavolului.

— Cine?

— Fata aceea.

— Care fată?

— Fata aceea pe care ai s-o găseşti devale, la Şugag.

Broz a zîmbit din partea dreaptă a obrazului şi a cinstit cu o țigară pe maramureşan.

— Rămîi cu bine, Costea-baci.

A coborît la vale. Cînele s'a dus întins într-acel sălaş de oameni, unde sînt case una lîngă alta, unde se adună cinci şi chiar şase oameni la un loc, şi unde, stînd cît ai fuma o țigară

la podul de peste Frumoasa, te socoteşti ca un stăpîn şi ca un vameş, vămuind din ochi fetele.

Sînt vreo două-trei, urîte; acelea păşesc repede şi le place să meargă la un loc, vorbind. O țarcă le răspunde dintr'o salcie căprească. Cea frumoasă vine singură. Umblă cam alene şi se mlădie din mijloc. Care să fie semnul Diavolului? ca să-l ştie el ceti. Cum îl ceteşte, cum înțelege că trebuie să se ferească. Frumusețea însă nu poate fi semn blăstămat. Nici ochii care, ageri şi neliniştiți, s'au pus asupra lui.

Broz îşi simte inima zvîcnind. Inima aceea o socotea îmbătrînită şi pustie. Cum îşi simte inima întinerind, află că soare ca în acea zi de vară n'a mai fost nici odinioară pe lume, aşa de auriu şi aşa de dulce. Deodată a cîntat un cuc în dreapta lui şi fata a rîs.

Văzîndu-l că tace, a grăit ea:

— Mi-a cîntat în stînga.

Broz a urmat să tacă, cercetînd-o stăruitor cu ochii lui umbriți. Aiax s'a dus la dînsa. Ea a arătat îndată cățelului unde se duce şi i-a spus şi cum o chiamă şi a mai adăugat că se sfieşte de oamenii care privesc într-asemenea chip neprietinos. Paznicul a îndrăznit să păşească înainte; ea s'a alintat:

— Poate nu-ți place numele meu?

— Îmi place, a răspuns Broz. Şi a rostit numele ei întîia oară: Turia, umplîndu-se în toată ființa de un fior de dulceață. Ea a scos din straiță un măr şi i l-a întins.

Cu mult mai tîrziu s'a gîndit Broz că acel măr, rumăn pe o parte ca şi obrazul ei, ar fi putut să fie semnul de care pomenise Costea-baci, după pilda strămoşului nostru Adam, care a pătimit de la soția sa Eva dintr'o pricină asemănătoare.

Bun şi dulce măr.

Cînd s'a întors a doua oară la Şugag şi s'a abătut într'o margine ferită de dumbravă, i-a auzit şi glasul cîntînd. A stat cu gura căscată ascultînd, ca să intre acel cîntec în toate simțurile lui. S'a rezemat de un brad, socotind că nu mai are

putere să treacă înainte. Totuşi a trecut. A păşit un pîrău, pe o punte îngustă. Dincolo, în poiană, erau unsprezece oi plăvăi. Şi Turia se ascunsese, aşa ca s-o vadă el şi s-o găsească.

Toate acestea au fost şi s'au petrecut într'o vară. Cum cînta fata aceea de la Şugag?

Bădişor de la Bihor,
Te-am iubit, eram să mor.

Foarte frumos cîntec a fost ş'acesta. Ş'au fost frumoase vorbele care s'au spus. Le-a spus mai mult ea. Căci el nici acuma nu era prea vorbăreț. În ziua de Sîntilie, Broz s'a înfățişat şi la părinții ei, ca să-l cunoască. A găsit un gospodar cam slăbănog, cu numele Irimie. Însă Ana, mama Turiei, era o muiere cum sînt puține pe lumea asta: vrednică şi aprigă. Avea o aruncătură de ochi întocmai ca a Turiei.

După Sîntilie au prins a tot veni domni la Branişte şi Broz a avut treabă cu cățelandrul său Aiax. În septemvrie au fost ploi rele; apoi, cînd s'a luminat iar vremea, a început în munte boncăluitul cerbilor şi domnii s'au suit la pătuluri şi la colibe.

Pădurea de brad era mai frumoasă decît oricînd în toamna aceea. În casa cea singură a lui Broz se afla o măsuță cioplită şi încheiată de mîna lui. Pe măsuță, aruncată o horbotă. Deasupra, într-un pahar de sticlă verzie, o floare roşie, care înfloreşte pînă tîrziu în tăieturi. Floarea aceea se duce s-o caute Broz în fiecare dimineață, în plantațiile noi de brad. O aducea şi o aşeza în pahar schimbînd pe cea veche. Ieşind apoi la datoria lui, sta cu mintea ațintită la vremea cînd – după legămîntul jurat – avea să urce sus la el fata de la Şugag. Avea să urce cu zestrea şi cu cununia, să-i îmblînzească singurătatea.

Cîteodată se trezea rîzînd şi-l întreba şi pe Aiax ce părere are. Aiax avea o părere foarte bună.

Mai fusese vorba ca să se repeadă Turia pînă sus, în vremea asta cît Broz era învăluit de treburile lui de paznic. Fusese vorba să vie măcar de două ori. El ar fi fost tare mulțămit s-o vadă venind măcar o dată; pentru asta stăteau florile aşezate în pahar de mîna lui în fiecare dimineață.

Ea însă întîrzia. Broz îi trimesese vorbă stăruitoare. Costea-baci, caimanul, om înțelept, tălmăcise cît se poate de bine chemarea lui Broz: coborîndu-se într'o zi de sărbătoare la Şugag, găsise pe fată şi îi spusese că numaidecît să alerge la deal, ca să vadă ea singură cu ochii ei cum ard codrii de brad.

— Şi ea ce-a spus?

— N-a spus nimic, fărădecît a rîs. Am văzut şi semnul.

— Care semn?

— Semnul de care te-am vestit eu.

Broz a oftat cu mare năduf.

Semnul acela s'a dovedit a fi; iar rîsul a dat şi mai mare dovadă că treburile nu merg bine. Cînd s'a pregătit cu mare fierbințeală Broz, ca să coboare cu Aiax la locul de fericire unde îi cîntase cucul în dreapta, a venit la ei caimanul.

— Te duci la vale, Broz?

— Mă duc.

— La Şugag?

— La.

— Apoi nu te mai duce.

Lui Broz i-au scăpărat ochii, s'a uitat în jur, să vadă dacă n'a crăpat pămîntul, ca să-l repeadă cu un picior pe caiman în acea prăpastie, către focul tartorului. Prăpastia nu s'a deschis: caimanul duhănea cu înțelepciune din pipă.

— S'a întîmplat ceva?

— Tîmplat.

Broz s'a făcut negru ca pămîntul. A început să gîfîie.

— A murit?

— Da' n'a mai murit, a rînjit caimanul.

— Cum?

— Tune dracu-n coşul ei: n'a murit; s'a dus.

Broz a rămas fără glas. S'a lepădat pe scaun, netrebnic şi ticălos. Apoi a răsărit din uimire.

— Nu se poate!

— Ba se poate! s'a îndîrjit Costea-baci.

— Îți spun eu că nu se poate, răcnea Broz. A făcut jurămînt.

Caimanul a scuipat către uşă:

— Aista-i jurămîntul lor!

Întăi bătrînul a crezut că n'are să mai scape cu viață din casa lui Broz. Aşa rîdea Broz şi aşa nebunise, dărîmînd scaunele, dărîmînd patul, dărîmînd masa, izbind paharul cu floarea roşie într-un părete. N-a nebunit însă, şi maramureşanului i-a venit răsufletul la loc. Broz a cules floarea de jos s'a ținut-o în mîna stîngă, fără s-o vadă. S'a lepădat iar pe scaun, pînă ce i-a contenit gîfîitul. Pe urmă, încet-încet, s'a alinat. Pe uşa deschisă a intrat înserarea posomorîtă de toamnă.

— Dă glaja de pe poliță, a cerut într-un tîrziu Broz; şi toarnă rachiu.

După ce au băut al treilea rînd, paznicul a îndemnat pe caiman să spuie cum s'a întîmplat acel cutremur şi acel sfîrşit de lume.

Nu fusese nici cutremur, nici sfîrşit de lume. La Şugag oamenii se veselesc şi fac nunți.

A venit de la noi, de către Maramureş, un văduvoi, decît care nu este altul mai bogat pe lumea asta. Are oi o mie şi vaci douăzeci, şi cai patru, şi slugi opt, şi bani la bancă nouăzeci şi cinci de mii. Muierea i-a murit acu trei ani. Şi acel văduvoi fiind acuma cărunt şi vrînd să se bucure de drojdia care a mai rămas în el, a venit să caute la Şugag o nevastă nu după vîrsta, cît după starea lui. A căutat, a răscolit Şugagul şi a găsit. Îl chiamă Neculai Pîntea.

— Neculai Pîntea?

— Da.

— Ş-a găsit-o pe Turia?

— Întocmai.

— Şi pe urmă?

— Pe urmă a nuntit tot satul.

Broz a rîs amar.

— Fără să le pese de mine?

— Fără să le pese de tine. Şi după ce au nuntit, au suit pe mireasă în căruța mirelui şi Neculai Pîntea, mirele, a dus-o la Țara Ciucului. Din ce avea ea zestre, nu i-au trebuit lui Neculai Pîntea decît straiele ei şi cele unsprezece oi plăvăi.

— Ş'a dus-o?

— A dus-o. Gata.

— La Ciuc?

— Da: la muma dracului, la Țara Ciucului.

— În ce loc?

— În casa lui.

— În ce sat?

— Numele satului nu-l ştiu; dar îl putem afla. Zice că ar fi într-un munte.

— Departe e acel ținut?

— Departe. Umbli pînă acolo o săptămînă. Te duci o vreme cu țugu. Pe urmă umbli pe jos. Se duce acolo cine are treabă. Dacă n'are treabă, n'are ce căuta, că doar nu-i nebun.

Broz l-a lăsat pe Costea-baci să grăiască singur şi el a prins a se gîndi. Aşa i se părea lui, că se gîndeşte, dar numai gînduri nu erau toate cîte se încîlceau în el; erau mai degrabă şerpi veninoşi. Din cînd în cînd gemea şi-şi mai turna o cupă de băutură. Maramureşanul împingea şi el paharul, ca să-şi primească dreptul, apoi, bînd, îl observa într'o parte pe Broz.

„Dacă nu nebuneşte acest om, mare minune", îşi făcea socoteală Costea-baci.

Ca un caiman ce se afla, ar fi trebuit să fie, cel puțin el, mai înțelept. Căci caimanul şade degeaba la colibă şi n'are alta de făcut decît să se uite încolo şi încoace; să cîntărească vorbele şi faptele altora, să socotească şi iar să socotească. Iată, n'a ştiut să cîntărească şi să socotească nimic, dovedind

că au dreptate şvabii să-l poreclească precum l-au poreclit – „Keinmann”. I s’a năzărit cu îndărătnicie caimanului că Broz vra numaidecît să pornească la Ciuc, şi a început să-i numere pe degete de ce nu trebuie să se ducă Broz la Ciuc.

Mai întăi, pentru semnul care se ştie. Al doilea pentru că n’au ce căuta oamenii mîhniți la cei veseli. Al treilea, pentru că aşa a fost voia Celui-de-sus; al patrulea, pentru că nu se mai poate face nimica.

— Cum?

— Nu se mai poate face nimica, a întărit caimanul.

Broz s’a răsucit pe scaun ş-a făcut numai: Ha-ha!

— Al cincilea, pentru că au să se supere domnii.

— Cum?

— Au să se supere domnii că pleci aşa în lume.

— Ha-ha!

— Al şaselea, a urmat caimanul, se poate tîmpla o poznă.

Pe cînd Costea-baci arăta al şaptelea şi al optulea temei, Broz s’a ridicat de pe scaun şi a început a umbla prin chilie, zvîrlind cu vîrful cizmei încolo şi încoace cînd un ciob de pahar, cînd o haină. Într-un tîrziu şi-a ales cîteva lucruri, şi-a strîns cureaua pe el şi a poftit pe caiman să se ducă la colibă. Poate să ia cu el şi glaja, cu ce a mai rămas în ea.

Atunci a văzut Costea-baci că vorbirea oamenilor e o faptă vicleană şi că mai bine ar fi fost să tacă.

Foarte îngrijat de urmările nenorocirilor lui Broz, moroşanul s’a dus la coliba lui şi a isprăvit sticla, după care s’a culcat pe urechea dreaptă, dormind trei ceasuri. Trezindu-se după trei ceasuri, s’a întors pe cealaltă parte şi a mai dormit patru.

În vremea asta, Broz cobora cătră tîrgul Sebeşului, cu Aiax după el. Ajungînd la tîrgul Sebeşului, s’a înfățişat, cu rînduială şi cuminte, la unul din stăpînii lui, arătînd că are nevoie numaidecît de opt zile de concediu, ca să-şi puie în rînduială nişte treburi încurcate şi nişte procese. Pentru acele treburi încurcate şi procese cată să ajungă pînă la Sibiu – şi

poate şi mai departe. Poate chiar şi la Braşeu. Întîmplarea poate să-l mîie şi mai departe decît Braşeu.

Dacă domnii vor să afle care-s încurcăturile lui pentru o moştenire, poate să le spuie. Este o moştenire de la bunicul Loiz.

Însă domnii nu aveau vreme să asculte istorisiri vechi. I-au dat lui Broz ce-i trebuia şi l-au lăsat să se ducă. Deci Broz, lăsînd cățelul vînător în mîni bune la Sebeş, s'a pornit şi s'a dus cum a priceput el pînă la Blaj. Acolo a întrebat şi a aflat că este un tren pînă la Praid, unde încep munții pe care vrea el să-i vadă.

— Te duci să vezi munții? l-a întrebat un om de-ai noştri.

— Aşa.

— Vrei să-i măsori? Eşti inginer?

— Numaidecît.

A rîs şi Broz şi s'a suit în tren.

Depărtată cale pînă la Praid. Şi la tren înhămate nişte iepe nebune, care fug cîte o toană şi se tot opresc pe la stații. Şi căruțele acestea acoperite şi cu ferestre atîta se zbat pe şine, încît zvîrl pe om cînd în colțul acesta, cînd în celălalt. Eu cred că nu mai este pe lumea asta, cît îi ea de mare, alt tren mai învrăjbit decît trenul acesta din țara secuilor. În alte părți, vagonu-i vagon, bunăoară la Blaj, care-i țară românească; dar aici vagonu nu-i vagon, ci hudubaia hurducăturilor. Pe lîngă toate, nu sînt nici oameni în aceste hudubăi, ca să ai cu cine schimba o vorbă. Şi umbli şi opt ceasuri. Cînd să ațipeşti, te păleşti cu tîmpla de o scîndură.

Dac-ajunge la Praid, se duce pe jos, ca să se tămăduiască, de tren secuiesc. O ia pe sub poală de codru şi pînă ce or sta anii, a nimeri el în acel munte Țara Ciucului şi la cea aşezare unde s'a oprit muierea aceea, care acuma cîntă altora. Acea aşezare se chiamă Macavei, după porecla văduvoiului.

Cînd a căzut din trenul secuiesc la Praid, a dat laudă Domnului Dumnezeu. Uitîndu-se el supărat încolo şi încoace, a aflat pe nişte gospodari cu care a intrat în vorbă. Pe unul îl

chema Fekete şi pe altul Kis. Tare detreabă oameni, şi creştini şi ei ca mine şi ca dumneata. Uitîndu-se ei la străin, l-au cunoscut numaidecît că are o mîhnire şi l-au întrebat dacă nu-i bolnav.

— Nu-s bolnav, a răspuns Broz.

— Dacă nu eşti bolnav, vei fi avînd vreo supărare.

— N-am nici o supărare, a adaos Broz. Mai bucuros decît mine nu poate fi nimeni.

Gospodarii l-au bătut pe umăr, înțelegîndu-l, şi l-au luat între ei. Iaca şi noi ne ducem la Faierag, a lămurit Fekete; unde avem un nepot. Mare năcaz s'a întîmplat acelui nepot. Ieri, suindu-se în munte, l-a muşcat de pulpa piciorului o viperă.

— Şi eu am pățit, asta, a suspinat Broz.

— Şi ce-ai făcut?

— N-am făcut nimica.

— Atunci n'a fost viperă; va fi fost altă dihanie, de care am cunoscut şi noi în tinerețele noastre. Aşa că noi ne ducem ca să doftorim pe acel nepot al nostru Ferenț.

— Este leac? a întrebat Broz.

— Este, cum să nu fie? i-a întors cuvîntul Fekete-baci.

Vorbind, au ajuns în sat. Fiind vreme de sară, Broz a tras în gazdă la casa cu năcaz, unde zăcea Ferenț feciorul, cel muşcat de viperă. Doftorii cei bătrîni ai secuilor îl împresuraseră. Îi făcuseră subt un şopron groapă şi-l îngropaseră în acea groapă, în picioare, astupîndu-l pînă la gît, ca să sugă puterea pămîntului veninul din el. Şi îi dădeau să bea pălincă. Tot să bea pălincă, să se înfierbînte trupul şi să asude. Iar feciorul se ruga să nu-i dea atîta spirt, că ard în el măruntaiele; însă doftorii ştiau mai bine decît el ce-i de făcut.

A stat Broz şi a privit acea adunare. A băut şi el cu frații lui creştini şi a spus într-un tîrziu:

— Aşa sînt eu, cum e acest fecior.

A stat el la acea casă secuiască, cinstind şi închinînd pahare pînă ce a aflat de la localnici pe unde e drumul pe care trebuie să-l umble şi unde-i satul pe care-l caută. După ce a aflat toate cîte îi trebuiau, şi-a luat straița şi bățul şi s'a închinat către cinstita adunare. S'a închinat şi către Ferenț feciorul, fiindu-i milă de el.

S'a dus.

A umblat tot pe sub pădure şi-i plăcea să audă cum îi scrîşnesc bocancii pe poteca muntelui. Cerul era senin şi aerul înghețat. Stelele păleau înaintea zorilor.

A umblat ziua aceea, fără popas. A ajuns la Macavei. Cum a ajuns la Macavei, a văzut o casă mare şi a cunoscut că-i casa pe care o caută.

Un fecioraş, slugă la viței, umbla prin preajma porții înturnîndu-şi ciurda la culcuş, căci era vreme de înserat. Luminile, însă, încă nu se aprinseseră în casă.

Broz a oprit pe fecioraş:

— Aici şade stăpînul tău Neculai Pîntea?

— Aici, bade, a răspuns copilul, dar acuma nu e acasă. S'a dus după oi în țară.

— Aha! nu-i acasă?

— Nu. Dar dacă ai vreo pricină, este doamna. Căci stăpînul nostru şi-a adus soție.

— Aşa?

— Aşa, a răspuns cu trufie copilul.

Broz s'a bucurat şi a intrat în ogradă. Din ogradă, a urcat trei trepte. A văzut chilia de dindos, unde ardea foc în vatră, şi a nimerit îndată acolo. Dumnezeu a vrut aşa. Turia era singură. Broz s'a simțit liniştit dintr'o dată.

A deschis uşa.

— Bună vremea.

Femeia a întors fruntea. A vrut să țipe şi n'a avut putere. A rămas cu gura căscată şi cu ochii înfricoşați. A venit Broz al ei s-o omoare!

Ochii aceia i-a privit Broz. Şi gura care cîntase pentru el a privit-o.

— Ascultă, Turia, a zis el, îm venit să-ți spun trei vorbe şi pe urmă mă duc la ale mele. Să te bată Dumnezeu…

I-a mai adăogat o vorbă pe care ne sfiim s-o scriem. Să te bată Dumnezeu, muiere!… Să te bată Dumnezeu, dihanie. Nu. Nici aşa. Vorba pe care i-a spus-o cuprinde în ea sunete aspre – dar mai ales pe c, pe r, şi pe v, Broz le-a scrîşnit, rostogolindu-le ca dintr'un tunet lăuntric.

După care s'a alinat. Şi-a îndesat pălăria pe ochi, s'a răsucit fără să se mai uite înapoi şi a luat drumul îndărăt spre apa Frumoasei, trecînd întăi pe la secui, unde a găsit pe Ferenț feciorul ieşit din groapă şi tămăduit de muşcătura de viperă.

(Din volumul „Valea Frumoasei" 1938)

MITREA COCOR

I

Nu departe de marginea unui bărăgan, lîngă apa Lisei, clădiseră rumînii sat, demult, ori fi fiind de-atunci o sută de ani. I-au zis Malu-Surpat, căci Lisa îşi săpase albie prăpăstioasă, iar la viituri mari puhoiul rupea şi surpa ogoarele din coasta satului.

Bărăganul, tot rumînii îl porecliseră „Dropiile".

Ziceau ei:

— Acolo se coace ăl mai bun grîu al ciocoiului.

Dinspre acea parte pluteau uneori pe vîntul înălțimii cîrdu- rile de sălbătăciuni de la care luase nume pustia.

— Nu e pustie, ar putea să se aşeze în ea sate; dar Mavromati bătrînul a lăsat cu blestem feciorilor lui să nu îngăduie nimănui aşezare acolo. La Dropii e aur, boierii adună bogății; noi trăim în strîmtoare şi putrezim în sărăcie.

Ieşeau oamenii vara la cîmp, trecînd prăpastia Lisei pe un pod şubred. Cînd ajungeau La Puțul-Boilor, simțeau adiind dinspre Dropii mireazmă de grîu copt.

— Mi-e poftă de pîine albă… zicea careva.

Ceilalți rîdeau. A răspuns odată unul:

— Aşteaptă pînă la ziua de apoi, cînd vom brăzda noi bărăganul.

Vorba aceasta, încă neînțeleasă pentru el, a auzit-o atunci Mitrea Cocor, fiind în vîrstă numai de unsprezece ani. A rîs şi dînsul.

— De ce rîzi, mă? l-a întrebat maică-sa, care îşi făcuse cuibar de paie lîngă el în căruță.

— Rîd şi eu, aşa.

— Cînd nu pricepe, omul să nu se strîmbe.

— Ba pricep.

Tatăl mîna în față cei doi murgi. A întors fruntea şi a

rînjit:

— Mitrea ăsta are minte de firoscos; trebuie dat la învățătură.

— Ba mai bine îi dau eu una peste bot, ca să nu se amestece în vorba ălor mari.

I-a dat cu dosul palmei peste gură. Mitrea şi-a înghițit lacrimile, şi a tăcut.

— Nu mai spui nimic?

Mitrea şi-a plecat fruntea îndărătnic. A întors într'o latură un ochi negru şi fioros.

Femeia l-a lovit iar.

— De ce-l lovişi, Agapie? s'a răsucit din nou omul.

— Uite-aşa, căci se uită la mine ca hoțul.

— Agapie, lasă băiatul în pace.

— Nu-l las; tu, Iordane, să nu te-amesteci, căci eu îi sînt stăpînă. Numai odată să-l prind că se mai uită ca acum şi-i spîn- zur pielea'n cui. Aşa te uitai şi tu cîndva, dar te-am domolit. O să-l domolesc şi pe Mitrea ăsta.

Gospodarii de la Malu-Surpat, care puneau nume noi la toate, porecliseră pe Agapia lui Lungu, „Scurta", căci i-ajungea numai pînă la subsuori lui Iordan. Scurtă, groasă şi colțată. Iar Iordan, din neamul Lungu, îi spuneau Cocor, căci avea nas lung şi coroiat şi sta puțin adus din şale. Era un om blînd şi domol. Îl cicălea şi-l împungea muierea în toate zilele anului, şi în cele lucrătoare şi în sărbători. Se suia pe un scaun ca să se poată holba la dînsul mai de aproape. El se supusese; însă Mitrea, care semăna leit cu taică-su, moştenise spinii ei. Fusese înscris la primărie cu porecla tatălui său. Nu-i zicea Mitrea Lungu, ci Mitrea Cocor. Mai moştenise de la Iordan tăcerea hursuză şi aruncătura de ochi într'o parte. Îi eră drag lui Iordan. Însă Agapia îl prigonea. Zicea dînsa:

— Mai bine îl fătam mînz şi-l mînca un lup.

Agapia înseamnă în limba elină „iubire". De iubirea maicii sale, lui Mitrea îi venea uneori să se ducă în lume şi să nu se mai întoarcă.

Agapiei îi era drag feciorul cel mare. Îi semăna ei în toate. Era scurt şi gros; nici nu-l luaseră la oaste. Se pricepea la învîrteli şi afaceri. Făcuse tovărăşie cu un neguțător, apoi se lepădase de tovarăş şi deschisese singur moară cu benzină, la marginea dinspre pustia satului, cît mai departe de apa Lisei. Acelui morar scurt, gros şi puhav îi zicea Ghiță Lungu. Oamenii nu-i mai scorniseră altă poreclă. Numele pe care îl avea morarul îi era cea mai potrivită nepotrivire.

Agapia Scurta, de la vîrsta de cincisprezece ani de cînd se măritase, avusese destui, prunci. Tot la doi ani unul. Dar nu-i rămăseseră în viață decît ăştia doi. Pe Ghiță, cel dintăi, îl alăptase ea singură trei luni. Avusese mare iubire pentru el; totuşi de la trei luni îl lepădase, şi, de n'ar fi avut soacră-sa Constandia milă să-l aplece la o capră, s'ar fi dus şi Ghiță pe drum neîntors. Isprava asta n'o săvîrşise din răutate ci pentru că era copilă neîmplinită. O tînguiau moaşele din sat, că o măritase tatăl ei unchiul Manole încă nevîrstnică. Dar unchiului Manole cîrciumarul îi pierise năprasnic muierea, strivită de o bute şi, după destui ani, cum spunea dînsul, i se cuvenea şi lui altă nevastă. Aşa că luase o văduvă de la Adîncata, iar pe Agapia n'o mai suferise lîngă el. Iordan Lungu era şi el pui, dar părinții lui se lăcomiseră la pogoanele de zestre. Afacerea se încheiase în grabă şi Iordan se trezise stăpîn la casa fetei, înainte de a face armata. De nu l-ar fi răscumpărat de la comisie cîrciumarul, ar fi fost albastru. Însă nici aşa n'a fost tocmai bine, deoarece de ardeiul Agapiei i s'a pîrjolit curînd gîtița.

Alți şase prunci, pe care i-a dăruit lumii fata lui Manole, unii s'au prăpădit de pojar, alții de bube, alții de plînsori, alții de fiertură de măciulii de mac. Fiecare „cum i-a fost scris". Agapia nu-i mai primise la sînul, ei. Moaşele au sfătuit-o să nu-şi facă inimă rea.

Al optulea a fost Mitrea. Ăsta a trăit. A biruit şi sugăricea de covrig mestecat în gură, şi macul, şi pojarul, şi vărsatul. Nu s'a opărit cînd a vărsat căldarea cu apă clocotită. Nu l-au sfîşiat porcii cînd l-au găsit în albie în dosul casei dînd din

picioruşe şi mînuțe ca un gîndac şi gîngurind spre ei. N'a pierit nici din fiertură de poame crude, nici din balega de cal stoarsă de babele satului în gura lui, cînd a avut tusă măgărească. S'a îndărătnicit să rămînă pe lumea asta păcătoasă.

Era croit să crească înalt ca taică-su. Nasul pornit ca un clonț de erete. Ochii i se măreau şi i se lungeau ca doi lostuni. Taică-su îl iubea cunoscîndu-se în acel fecioraş. Deci Agapia nu-l putea suferi. Îi găsea pricină cînd îl vedea în apropierea ei şi era mereu gata să-l ardă c'o joardă. Mitrea a învățat curînd să se ferească. Avea picioare lungi şi sprintene şi-o zbughea înturnînd spre ea cap zbîrlit şi rîs drăcesc. Maică-sa îl pîndea mai cu samă cînd se furişa în grădina din dosul casei la vremea cireşelor şi a prunelor.

— Sări tu, sări gardurile, bărzoiule, îi striga ea. Pînă ce ți-o intra un par.

El se scufunda prin mărăcinişuri, ieşea prin spărturi; ea sărea gardul după el, prigonindu-l pînă în uliță. Mitrea se oprea tocmai la gîrlă şi se mira că nu se proțăpise mumă-sa în amenințarea pe care i-o arunca lui.

— O să-i intre cîndva, rînjea el singur, şi-atunci scap!

Cînd flămînzea şi se întorcea la înserat, Agapia îi scutura praful cu bățul şi după aceea îi punea sub nas blidul cu mîncare. Zădarnic se tînguia lui Iordan copilul. Omului trudit, abia sosit de la țarină, din vipia verii, îi trebuia linişte. Tăcea, iar copilul se gîndea să fure cumva cîțiva bani, pentru o cutie de chibrituri, să dea foc casei cînd o fi mumă-sa la război singură.

Mai greu decît oricînd era iarna. Fluierau în coş vînturi turbate. El scîncea în întuneric, pe un capăt de rogojină. Uneori, într'un tîrziu, îl acoperea cineva prin întuneric c'un țol mai gros. Mitrea simțea.

„O fi fiind taica, se gîndea el. Însă nu e taica, deoarece dînsul calcă greu."

Poate *sînt* paşii „îngerului", a zis el odată către ai săi.

Maică-sa l-a rîs:

— Ce înger să vie la un diavol ca tine?

Într'o zi s'a rugat către Iordan:

— Taică, acuşi, în vremea iernii, eu mai mult lenevesc. Vara, am ba gîşţele, ba cei doi purcei, ba caprele. Ba fugi la cîrciumă, ba la popa. Du-te şi adă vaca de la cîrd. Iarna, am mai puține. M'aş cere, taică, la şcoală. Mă îndemnară domnul învățător; zice că sînt fir de grîu în mărăciniş. Dacă învăț, e ca şi cum m'ar săpa şi m'ar plivi. La sfinții Apostoli împlinesc treisprezece ani.

— Auzi ce spune prîslea? s'a mirat Iordan.

Agapia, care ascultase de după uşă, venea asupra lor cu priviri aprige.

— Auzii. Dar tu, Iordane, învățaşi carte? Dar eu? Ce-mi trebuia pacostea asta? Nici pe Ghiță nu-l dădui la pierde-vară. Avem ce lucra altele, şi, har Domnului, nu ne lipseşte nimic la casă. Să-şi adune prîslea al tău minții că, de nu, îi dau una la tidvă de i-o cufund pînă în burtă. Dacă i se pare că leneveşte iarna, îi găsesc eu de lucru. Îți arăt eu, chelule, care îmi umbli după tichie de mărgăritar!

Prîslea n'a îndrăsnit să rostească vorbele care clocoteau în el. Ar fi voit să strige: „ciumă, nu mumă!" — dar s'a lovit cu palma peste gură. Ea l-a privit lung şi a zîmbit răutăcios; părea a-l înțelege.

A trecut asta. A trecut iarna, apoi şuvoiul de primăvară al Lisei. Au ieşit Mălurenii la arat. Mitrea a pus mîna pe cormană şi a umblat aplecat pe brazdă în urma plugului. A mîngîiat pe ochi caii trudiți şi a vorbit cu ei. Pe urmă a ieşit la sapă, cu taică-su şi cu mumă-sa. Acasă rămăsese o babă năimită, să vază de toate. Bătea un vîntuleț cald, strălucea soarele. Mumă-sa nu l-a mai săgetat cu nici o vorbă. Părea că nu-l bagă în samă. A trecut şi asta. La sărbătoarea sfinților Apostoli Petru şi Pavel, Iordan şi Agapia s'au dus singuri la oraş cu căruța. Să mai cumpere unele şi altele.

I-a poruncit lui Mitrea mumă-sa:

— Tu să nu te deslipeşti de-casă. Să priveghezi toate. Să asculți ce spun, ca să nu te blestem. Cînd muma te blestemă,

praf se alege de tine.

Plouase în ajun şi Lisa aducea valuri turburi. Plouase şi'n vremea nopții. Dimineața, se înseninase cîteva ceasuri, cît umbla- seră gospodarii pînă la oraş. Apoi se învîrtejiseră iarăşi nori şi cursese toată ziua apă din văzduh. Mitrea sta singur privind cenuşiul zării către miazăzi. Oameni treceau pe drum, cu saci în cap, şi povesteau ei în de ei cum că vine gîrla mare. „Numai să nu rupă podul, zicea unul, că ne desparte de semănături".

Îndată după chindie, s'a petrecut întîmplarea cea năprasnică. Treceau cîteva căruțe pe pod grăbind, dintre cele ce se înapoiau de la oraş. În caprele podului băteau talazuri amestecate cu buşteni furați de şuvoi. Podul şubred, — părea că-i zvîcnesc încheieturile. Oamenii din trei căruțe au dat bici cailor ca să ajungă mai curînd la țărmul satului. Au trecut, au rămas numai Iordan şi Agapia.

— Îndeamnă, a țipat năprasnic femeia.

Iordan a şfichiuit murgii. Cînd s'au împieptoşat ei, s'au desfăcut toate lemnele clădirii ca o jucărie. S'au amestecat grinzile cu oameni, căruță şi cai. Au slobozit urlet de groază sătenii din căruțele trecute. Au sărit peste draghini şi s'au întors, la rîpă. Au sărit ca în furtună şi alți gospodari; unul purta o cange cu care tot împungea cerul.

I-au scos. Iordan era cu capul sîngerat şi strivit. L-au întins sus pe mal şi au adus lîngă el şi pe femeie. Agapia era cu picioarele frînte, abia sufla.

A deschis ochii şi l-a văzut deodată pe Mitrea lîngă ea. Băiatul era spaima holbată şi tremura clănțănind.

Agapia a părut a-i şopti ceva. El s'a aplecat asupra ei şi i-au zbucnit lacrimile.

Mumă-sa si-a strecurat brațul stîng în sîn şi a scos o turtă dulce în chip de inimă. Fusese scrisă cu zahar roş. Inima aceea de grîu şi miere se muiase şi părea sîngerată. A fost numai o clipă. A murit atunci şi a rămas cu obrazul împietrit de spasm ca de un rînjet. Alături, Iordan se uita cu ochi de gheață neagră spre cerul nemilostiv.

II

Nenea Ghiță morarul nu avea mulți ani peste treizeci, dar părea mult mai vîrstnic. „De griji şi necazuri”, se tînguia el.

Scund şi înecat în osînză. Spîn, cu pleoapele cercuite roşu. I se rumenise prea devreme nasul, din pricina țuicii. Îi plăcea băutura asta; o bea cu măsură: o litră în fitece dimineață. „În pulberea morii — zicea — nu pot fără nițică benzină. Tuşesc şi eu ca şi motorul”.

Stanca, nevastă-sa, era mai răsăritră decît el, spelbă şi pistruie. Spunea el o vorbă, ea îl biruia cu zece. Chiar la înmor- mîntarea părinților, privea piezişş cătră cumnatu-său Mitrea; apoi se întorcea spre nenea Ghiță: îl tot ciocănea în ureche cu pliscul. Avea ochi de piftie, ca peştele. Văzînd-o duşmănoasă dintru început, Mitrea înjura în gînd.

În casa bătrînească s’a întins praznic. Gospodarii vecini au mîncat şi au băut, Mitrea n’a găsit loc decît la urmă, cînd a pus mîna din fugă pe ceva şi s’a ferit la o parte, ca să roadă pe furiş. Stanca l-a găsit numaidecît cu ochii ei alburii şi a strîmbat din nas.

„Cu asta o să-mi fie şi mai greu traiul”, cugeta băiatul.

Preotul a rostit o rugăciune, apoi a vorbit norodului despre iad şi despre rai. Care-i bun pe lumea noastră se duce în sînul lui Avram. Care-i rău pe lume e osîndit la iad, să-l muncească diavolii în veci şi pururea. Numai cu daruri şi cîntări. Poate fi înduplecată milosîrdia lui Dumnezeu. Cel păcătos să se pocăiască, cel răzvrătit să se aline.

„Cu bani se cumpără şi locuri în rai”, rînjea în sine Mitrea.

— Văzuşi cum îşi bătea joc păgînul ăsta? a vorbit Stanca amenintînd cu fruntea pe morar. Popa spunea de ale sfinte şi demonul rodea osul, muşca din colac şi rînjea. O să te duci, bă cumnate Mitrea, la Scaraoschi.

— Ba mi-oi cumpăra bilet de drum la rai.

— Cu ce?

— Aşa e. Numai ăi bogați s’or duce acolo cu avionul. De nu e chip, mă duc şi unde spui tu. Acolo, aflai că sînt lăutari şi

praznice în toate săptămînile.

Cumnata şi-a plesnit palmele.

— Îl auzişi, Ghiță, ce spune?

— Îl auzii. Ce ştie el de unele ca astea?

S'a zborşit fără veste şi a bătut din picior:

— Ştii, mă, ori nu ştii?

— Nu ştiu, nene, că n'am fost acolo. Voi aţi fost şi ştiţi.

— Ba n'am fost nici noi, mă deşteptule!

— Atuncea de unde ştiţi de rai?

— Cu ăsta nu e chip de vorbit, Ghiță, a strigat Stanca. Pui tu două, el pune nouă. Tu îi arăţi alb, el zice că e negru.

— Eu zic că e rasă, tu zici că e tunsă, a mormăit Mitrea.

— Aşa-mi răspunzi tu mie, mă copile?

— Sînt mîhnit, că rămăsei singur pe lume.

— Aşa-mi răspunzi tu mie, mă copile, şi vrai să te spăl, să te 'mbrac şi să te hrănesc? Am eu destul pe-ai mei, nu-mi mai trebuieşti şi tu. Am fete de vîrsta ta; nu te pot primi lingă ele. Am pe soru-mea mai mică. Sîntem destui şi masa ne e strîmtă.

Mitrea a oftat.

— Uite ce e, ia grăit morarul, frecîndu-şi nasul. Mi-e milă de tine, căci îmi eşti frate drept. Tu, femeie, să taci şi s'asculţi hotă- rîrea mea.

— Dacă hotărîrea ta e bună, o ascult, Ghiță. Dacă nu e bună, n'o ascult.

— Ba s'asculţi!

Morarul a bătut din picior.

— Bine, Ghiță. Ştii că eu nu ies din hotărîrea ta; numai să faci aşa cum îmi place mie.

— O să fac cum e bine.

— Crez.

— O să fac cum e drept şi tu să taci.

— Tac. Cînd vorbeşte soţul, femeia va să se teamă de el. Află, Ghiță, că nu ţi-am spus toate cîte mai sînt la astă treabă pe care o punem la cale. Noi ne îmbulzim în căsuţa de la moară şi ne trebuie ceva mai multă lărgime. Nu mai putem

trăi acolo; o să ne mutăm la casa bătrînească. Acilea avem şi coşare bune pentru vite. E grădină de pomi. Se tînguia biata soacră-mea Agapia că haimanaua de copil îi fură toate cireşele şi prunele.

— O să taci ori n'o să taci? s'a îndîrjit din pricina ţuicii morarul: La chestia asta, mă 'nţelegi, m'am gîndit eu fără să-ţi cer sfatul. Care va să zică o să ne mutăm aci, asta e hotărîrea. La moară nu-l putem primi, căci sîntem prea mulţi. Aci nu-l putem lăsa, căci o să ne mutăm noi. Să vedem, mă 'nţelegi, cum e de făcut.

Mitrea i-a săgetat cu privirile negre. A zis hotărît:

— Am şi partea mea din pogoanele părinţilor.

— He-he! a rîs morarul; partea ta e bună, dar ce faci cu ea? N'ai nici de unele ca s'o lucrezi, nici nu eşti vîrstnic. Partea ta ţi-o dau după ce vei face oastea. Pînă atuncea, care va să zică, le lucrez eu.

— Pogoanele ce mi se cuvin mie dau roadă; am şi eu parte.

— Văz că ştii, să socoteşti.

— Nu ştiu. Din ce mi se cuvine m'aş duce la învăţătură.

Stanca a sărit arsă.

— Băiatul ăsta vrea să ne vîre în cheltuieli.

— Stai, stai; taci, femeie, şi lasă-mă să vorbesc eu.

S'a întors spre copil:

— Mă, nepriceputule! Nici taica nu fu cărturar, nu mă dădu la şcoală nici pe mine, şi fu şi el om de ispravă, sînt şi eu, mă 'nţelegi. De unde mîncare, băutură, haine şi cărţi şi alte multe cîte trebuiesc la şcoală?

— Atunci cum rămîn? Cerşetor pe drumuri?

— Mă prîsleo, tu să nu arăţi ochi de duşman, cum spunea biata maică-mea că ai obicei. Tu să te supui mie, căci îţi sînt frate mai mare şi stăpîn. O să mă gîndesc ş'o să văz.

Prîslea a tăcut. Au prins a-i curge lacrimi. Îi curgeau în două şiraguri şi-i sunau pic-pic pe haină.

Dar dintrodată s'a răsucit spre părete; şi-a sorbit în nas şi'n gîtiţă plînsul. S'a întors, cu fruntea plecată.

— Mi-e milă de tine, sărăcuţule! a suspinat femeia.

El a scrîşnit cu răutate:

— Din pricina lui frate-meu o să mă fac tîlhar de drumul mare!

— Aoleo! Aoleo! s'a prăvălit spre el morarul. Stai să-ți arăt eu. O să-ți fac pielea tobă.

Îşi smulgea părul de la tîmple, cu ochii holbați şi crînceni.

Băiatul săltase sprinten peste prag şi izbise uşa în clanță. Nea Ghiță a dat cu fruntea în ea ca un berbece.

— Dumnezeii tăi de păcătos! Te fărîm într'o sută ş'o mie! O să te-adun cu grebla.

A smuls uşa trîntind-o îndărăt de părete. S'a dus aplecat cu fruntea înainte. Fugea greoi şi cu palma stîngă se freca la cucuiul ce i se iscase de lovitură. Cu dreapta apucase un băț din colțul tindei. Nu mai era nimeni în preajmă să-l oprească, lumea se împrăştiase.

Afară, Mitrea sta lîngă şopru, în preajma cailor. C'o furcă lungă cu colți de fier le punea dinainte iarbă proaspăt cosită. Cînd s'a arătat zăpăcit nenea Ghiță, el a stat din treabă cu furca înălțată şi l-a privit țintă cu mirare prefăcută.

Morarul s'a oprit forăind ca un harmasar strunit. L-a măsurat din cap la picioare, apoi de la picioare la cap şi la luciul furcii. Fără îndoială, băiatul era mai voinic decît el. Pieptos şi lat în umeri.

— Să lăsăm, prîsleo, glumele şi prostiile… a gîngăvit el cu glas schimbat. Apoi a rînjit arătîndu-şi dinții negri.

Se prăvălise afară după el şi Stanca. S'a repezit cu părul spulberat şi i-a apucat bățul.

— Ghiță, Ghiță, se tînguia dînsa; lasă băiatul în pace; înduplecă-te!

— Îl las… bîlbîi morarul; dar să nu mă mai supere. Sînt bolnav de inimă şi de ficat şi, dacă mă turbură cineva, mi se înveninează sîngele.

— Pînă o să faci rînduială, îl ruga femeia, Mitrea o să stea aci să îngrijească de vite şi orătănii. Îi trimit de la noi de la moară mîncare şi o să fie mulțumit. Nu-i aşa, Mitre?

Mitrea tăcea privindu-i neclintit. Atunci a avut şi ea înțe-

legerea primejdiei. A şoptit:

— Ce faci, Ghiță?

— O să văz, a îngăimat morarul. Îi dau cizme şi haine. Mă duc şi vorbesc cu domnul Cristea să-l primească în servici la conac.

Băiatul a încuviințat din cap. Nea Ghiță a rîs răguşit:

— Aşa e bine, mă?

— Bine.

După ce au plecat şi au fost singuri pe drum, morarul a zis către nevastă:

— Scăpăm de el. Acolo la conac dă peste diavolul ăl bătrîn. Boier Cristea dă cu puşca în el.

— Mi-a fost frică, s'a tînguit Stanca.

— Ce frică? Acuşi văzui cum trebuie luat. E prostănac ca taica, dar aprig ca muica. Acum ştiu cum să-l aduc unde vreau. Îl iau cu momeli. Îl îmbrac. Facem contract pe cinci ani cu ciocoiul. După ce gîfîie acilea cinci ani, mă 'nțelegi, or să-l ia în pleasnă la oaste. Pe urmă, punct.

Stanca a mormăit făcîndu-şi semnul crucii:

— Dă, Doamne, să scăpăm de el. Izbăveşte-ne, Maică Precistă, de viclean.

III

Conacul Hagiu, la patru kilometri depărtare de Malu-Surpat, era aşezat între salcîmi rari, bătrîni, pe un gorgan revărsat, la marginea pustiei de la Dropii. Pustie, — căci nu se lipise acolo nici un om pămîntean. Numai jivinile rătăceau pe întinderea dreaptă amestecîndu-şi scîncetele şi schiaunele cu glasurile vîntului. Şi în văzduh se roteau vulturii hoitari, căutînd cină putredă în preajma cirezilor de vite albe şi a stînilor de oi. Nu se aflau în acel loc decît trei puțuri adînci cu cumpănă, la mare depărtare unul de altul, şi un izvor, ce era mai mult mlaştină într'o adîncătură. După cincisprezece dechemvrie, iarna îşi plimba în voie harmasarii viscolului.

Primăvara se arăta cu înfiorări timpurii şi i se ofileau grabnic florile. În dricul verii apăsa arşiță nemilostivă sub cer alburiu. Între lanurile de grîu cînd şi eînd se arăta calare, răsărit ca, din taina pămîntului, un logofăt boieresc. La locuri mai ferite umblau cu sfială dropii. Spre miazăzi nălucea apa-morților.

Din foişorul conacului, Mavromati cel bătrîn avuse obicei de privea cu luneta acel temei al bogăției lui. Mai ales la vremea arăturilor şi la seceriş. Nu-i plăcea cîteodată ce vedea, şi atunci tresărea parcă l-ar fi înțepat o viespe; lepăda ochianul şi zbiera:

— Mă duc la ei! Le arăt eu calicilor cum se munceşte pămîntul boieresc. Le-am dat bani să secere şi să lucreze la arman, nu să caute țipari în Adîncata. Mă duc să trag în ei cu puşca.

Nu se ducea, că era neputincios; abia se tîra de ici-colo.

Tot aşa se supăra pe feciori, că-i cheltuiesc aurul în străinătăți. Îi amenința şi pe ei cu arma, după ce primea scrisori pentru bani şi iar bani, fără istov. A împuşcat de cîteva ori în lună, fără să-i nimerească; iar ei, de unde se aflau, nu s'au mai întors.

Cristea, proprietarul de acum, a cumpărat moşia de la moştenitorii bătrînului. Nici nu-i văzuse. A făcut actul de vînzare- cumpărare cu un procurist al lor şi le-a trimes banii la Paris — adică în lună — printr'o bancă. De acei coconi moştenitori nu s'a mai auzit. Au trăit pînă ce-au isprăvit osînza pămîntului de la Dropii, amestecată cu lacrimile şi sîngele trudnicilor.

De tot ce se afla la Hagiu s'a folosit Cristea. Şi de foişor, şi de ochian. Dar el nu glumea cînd amenința că trage cu puşca. E adevărat că o încărca cu ploaie de vrăbii, ori cu grunzuraşi mărunței de sare.

Era aprig şi neadormit. Umbla pe moşie încălecat pe o bihuncă de curse; îl ducea în trap întins un harmasar negru; avea cu el arma. Răcnea de departe cu un glas cumplit şi amenința, re- pezindu-şi în sus brațul ca un piston. Era urît şi bătrîn, spîn şi puhav. Din pricină că avea în mijlocul feței

un cartof de formă ciudată, oamenii de la Malu-Surpat îl porecliseră Cristea-Trei- Nasuri. Altfel nu-i spuneau; îi uitaseră numele de familie. Noroc că se mişca anevoie şi gîfîia îndată; astfel că oamenii puteau scăpa de multe ori cu fuga de mînia lui. El îi privea cum se duc; îi înjura şi-i lăsa, ştiind că este meşteşug să-i aducă la el ori să ajungă la dînşii. Îi ajungea cu primarele şi jandarmul. Veneau singuri la el din pricina sărăciei şi nevoilor.

La Cristea-Trei-Nasuri l-a dus nenea Ghiță morarul pe fratele său mai mic.

L-au găsit în foişor cu ferestrele deschise, priveghindu-şi cu ochianul averile.

— Mai aşteptați nițel, le-a poruncit dînsul. Văz ceva ce nu-mi place. Vizitul ăl nou lovi în harmasar. O să-i scot mațele pe gură.

Au stat şi l-au ascultat cum mormăie. Mitrea îl spiona cu ochi ager.

Se mira. Trei-Nasuri semăna cu morarul. Parcă ar fi fost frați. Numai că proprietarul era înalt şi gros, iar morarul îi ajungea abia la umăr. Trei-Nasuri părea fratele mai mare; nenea Ghiță era fratele mic.

— Ce vrei, Lungule? a întrebat deodată stăpînul moşiei.

— Adusei pe prîslea, boierule, după cum v'am înştiințat.

— Da; îmi vorbi de asta administratorul. Au pierit bătrînii. Tu nu-l poți întrebuința?

— Nu, boierule, căci am destui alții pe capul meu. Mă gîndii să-l aduc aci la învățătură, să iasă din el plugar priceput, mai bun decît mine. Binevoiți a-l primi cinci ani, pînă ce-i vine vremea de oaste. Pe urmă vom vedea. S'o aşeza poate la casa lui.

Trei-Nasuri a clătit din cap cu îndoială şi a privit lung la copilandru.

— Băiatul are înfățişare bună, a zis el apoi. Dacă e şi cuminte, s'ar putea scoate ceva din el. Insă eu am slujitori destui.

— Nu cerem mult, boierule.

— Ştiu. De asta nici nu vorbim. Simbria după vrednicie. S'ar vedea mai apoi cît merită. În primul an i-ar fi deajuns îmbrăcămintea şi hrana. Pentru copii aşa e la mine rînduiala. Dar, cum îți spusei, n'am nevoie. Am slugi mai multe decît îmi trebuie.

Morarul s'a scărpinat la ceafă năcăjit. Mitrea se bucura în sine. Proprietarul şi-a luat iar luneta îndreptînd-o spre grajduri. A lepădat-o numaidecît şi a poruncit lui Ghiță:

— Cînd te cobori, dă poruncă jos să mi-l trimită aci pe Ciornea. Vizitiul Ciornea.

— Am înțeles, boierule, a răspuns cu grabă umilită morarul.

A oftat şi iar şi-a dus mîna la ceafă:

— Boierule, te-am ruga să nu ne laşi.

— Ce să zic, Lungule? a răspuns Trei-Nasuri. Îți spusei că nevoie n'am. Dar să-ți fac ție hatîr, căci te ştiu om de ispravă.

S'a luminat fața morarului. Mitrea se uita pe sus.

— O să vă fim recunoscători… s'a ploconit nenea Ghiță. Vă sărutăm dreapta şi eu şi prîslea.

— Bine! bine!

Boierul a zîmbit.

„Să ştii că s'au înțeles…" se îndoia în sine băiatul. „Fie şi aşa; n'o să mor".

Mitrea a rămas chiar din acea zi la Hagiu; nenea Ghiță s'a întors la Malu-Surpat.

E bine să fii slugă la ciocoi, îşi făcea socoteală nu mult după aceea Mitrea. Înveți să stai cu spinarea plecată, munceşti în rînd cu vitele. Mă scoală alții înainte de zori. Dacă nu mă grăbesc cît trebuie, mă ajunge logofătul cu sfîrcul gîrbaciului. Dimineața nu prea e vreme să roadem un codru uscat de pîine. Dar în schimb, la prînz, ciorba de fasole are puține boabe, castravetele e moale şi mămăliga din făină încinsă. Am mărturisit că-i amară.

— Nu-ți place? mă întrebară şi rîdeau.

— Ba-mi place. E mai bună decît jimbla boierului.

— Să nu te-audă ciocoiul, răspund ei, că, dacă te-aude, îți

scoate o curea de piele din spinare, ca să aibă cu ce se încinge.

Mă întrebă altul:

— Tu, cîrlane, ai pofti şi vin?

— Ba nu, zic, am apa din gîrlă şi uneori o ceapă; mi-e de-ajuns.

— Mă, tu eşti dat dracului.

— Întradevăr, ăluia fui dat.

Rîdeau de vorbele mele toți slujitorii.

— Mă Mitreo, să nu te-audă logofătul Niță, că te spune ciocoiului.

— Aoleo, dacă mă spune, îmi pierd serviciul.

Ei iarăşi rîdeau.

— Nu mi-i atît de serviciu, cît de bătaie.

Cu adevărat, cugeta Mitrea, ținînd samă de cîte văzuse, — şfichiul de dimineață al gîrbaciului e ca o adiere şi ca o mîngîiere pe lîngă sfînta de bătaie a lui Trei-Nasuri. Fusese de față la execuția lui Ciornea. Acesta era un țigănete firav şi ofticos. Trei-Nasuri i-a dat o palmă de l-a prăvălit în stînga; îndată l-a proțăpit din dreapta cu palma cealaltă. Şi cînd l-a berbecit în frunte cu pumnul, l-a dărîmat pe spate. L-a călcat în picioare pînă ce-a simțit că lunecă în sînge. Atunci s'a îngrețoşat şi l-a lăsat să se ducă.

Mai ales de asta îi e frică lui Mitrea. De aceea se poartă ca o sfîrlează. E cu luare-aminte la toate; oriunde ar fi, la arat, la semănat, la batoză, el e în frunte. Trei-Nasuri îl observă de departe. Mai întîi l-a văzut cu ochianul. Mai tîrziu coboară şi se opreşte în preajma lui. Mitrea n'are vreme de vorbit. Se depărtează; se văd pe sus nori de toamnă mînați de vînt. Are treabă la grajd — să înfunde o spărtură pe unde se strecoară frigul. La iarnă, o să fie mai rece. Îi e milă de vite, să nu sufere. Mai ales îi e milă de el, căci doarme adolo, cu boii, pe un pătul de paie. N'are cu ce se înveli. Dacă ar avea haine şi dulamă... O să le aibă, căci aci se trăieşte ca la împărăție. Dar pînă atunci poartă pe el numai nişte zdrențe.

S'a întîlnit cu doamna proprietăreasă. E o coconiță tînără.

E a treia femeie a lui Trei-Nasuri. Vede ea un fecior cu ochii cît lostunii. Nalt, bine făcut. De ce s'o fi ferind la o parte? E ruşinat; se acopere.

— Cum te cheamă?

— Mitrea.

— Ce-ascunzi?

Lui i s'a răcit inima. A răspuns din drojdia urii, pricepînd însă că putea îndrăzni. Îl îndemna zîmbetul ei.

— Mi-ascund sculele. Atîta am.

Ea a tresărit uimită. Apoi a rîs şi nu s'a supărat. Aşa că Mitrea a primit a doua-zi haine noi şi ea a venit iarăşi să-l vadă.

— Ce zici, Mitreo, e mai bine aşa?

— Mai.

— Numai atîta ai de spus?

— Ce să spun?

— Spune „sărut-mîna".

Mitrea a întors ochii într'o parte cu mult mai ruşinat decît în ajun:

— Săru'mîna.

— Aşa. Învață-te să nu fii urîcios. Şi, cînd vorbeşti, uită-te la mine.

S'a dus. Bălaie, cu pălărie mare de pai, împodobită cu panglică albastră.

Se spunea una şi alta între oamenii conacului despre doamna Didina.

— O fi, îşi zicea Mitrea, cu tulburare fierbinte.

Pe urmă i-a trecut; nu s'a mai gîndit la întîmplarea asta.

IV

Într'o zi ploioasă, după multe alte zile ploioase, Mitrea Cocor s'a cerut vătavului pînă la nen'su morarul.

La cîmp nu se putea lucra, vitele nu puteau fi scoase în păşuni, argățimea bîzîia în preajma stăpînului ca un roi leneş.

Vătavul cel bătrîn, Triglea, l-a îndemnat:

— Poți să te duci, Mitreo, pe vreo două-trei ceasuri. Numai vezi de nu întîrzia, că poate îi vine gust ciocoiului să ne strîngă pe toți şi să facă apelul. I se năzare cîteodată.. Cine-i lipsă nu mai vede pită pînă ce n'o da soarele, să se zvînte cîmpul. Ăsta are eres: că din pricina ălui lipsă curge atîta apă din nori.

Mitrea a dat din cap, zîmbind răutăcios:

— Se supără pe ploi?

— Cum să nu se supere, cînd sînt, ca acuma, sărăcie?

— Te pomeneşti, a rîs Mitrea, că trage cu puşca în sfinții de sus.

— S'ar putea, că nu e dus de multe ori la biserică. Dar tu nu vorbi aşa, băiatule, să nu te-audă.

— Chiar de m'aude, taică Trigleo, n'are de ce se supăra. Ăla, cine-o fi, de ne dă ploi putrede, grindine şi vifore, — să nu tragi în el? Şi foamete, boli, nedreptate... Lasă pe ăi burtoşi să înfrunte pe firavi...

— Mă diavole, s'a burzuluit vătavul; nu mai sta şi nu mai spune cîte îți trec prin tidvă, că te altoiesc cu sfîrcul gîrbaciului. Ar crede cineva că eşti cărturar.

— Ba avui noroc de nu mă dete nenea la învățătură. Nu mă înjura, taică Trigleo. Mă duc şi mă întorc dît ai zbate din amnar.

— Ia-ți, un sac glugă, l-a povățuit vătavul, strălucindu-şi nasul rumen în barba albă. Încalecă pe-o mîrțoagă. Să-i dai acolo, la moară o mînă de tărîțe.

— Doar să fur, că nenea nu ştie mila nici de om nici de dobitoc. S'a umflat de veninul zgîrceniei de nu-şi mai încape în piele. Ce-i folosesc atîția poli de aur? Dacă trăieşte ca sărăcilă, e mai sărman decît noi.

— Du-te, mă, s'a răstit la el bătrînul. Acuşi le spui ca din evanghelie, parcă ai fi popa.

Cu gluga de sac, încălecat pe deşelate pe un roibuleț scund, prîslea a ajuns numaidecît la moara lui Ghiță Lungu. Vreo şapte-opt căruțe sub şopru. Vreo zece oameni trecînd

prin ploaie de ici-colo, cu căciulile întoarse pe dos.

Mitrea îşi leagă căluțul la adăpost. Îl trage de urechi, îi dă una peste gît cu palma din prietinie şi grăbeşte să-şi facă loc la uşa morii. Motorul bătea şi scuipa dintr'o țeavă spre nori. Cînd să intre, iată în prag burta lui nea Ghiță. Morarul s'a holbat cu pleoapele-i sîngenate:

— Venişi şi tu? Nu-mi văz capul de necaz. Uite cîți aşteaptă să le fac mălai.

Mitrea s'a oprit îndîrjindu-se şi privindu-l pe nea Ghiță de sus.

— Atunci mă duc. Vin la anul.

— Ho! Stai, ce este?

— Mă nene, dacă nu mă socoți frate, mă înapoiez. Avurăm nițel răgaz de ploile astea şi venii. Cît macină moara doi saci, măcinăm şi noi două vorbe.

— Bine, intră.

— Cumnata Stanca o fi acasă?

Morarul tresare:

— De ce? Ți-o fi fiind foame?

— Ba. Vreau s'o văz ca pe-o soră.

Nea Ghiță a dat din cap, ferindoi-se ca de un bărzăun.

— Rîzi de ea. Atîtea trebi are, e ceva de speriat. Uite, să intrăm în odaia asta. Am o ferestruică, de văz tot ce se petrece. Oameni răi, băiatule. Cum nu eşti cu ochii pe ei, fură de zvîntă.

Băiatul s'a mirat:

— Ei spun, nene, că dumneata ai fi cu furtişagul. Nu le iese socoteala după uiumul ce dau şi nu înțeleg cum se face.

— Cine spune asta? a rîs morarul. Pe ăi proşti, tu să nu-i crezi.

— Ştiu eu? Uite ce, nene Ghiță, din prisosul ăla te-aş ruga să-mi dai un pumn de uruială pentru cal.

— Cum, mă, tu venişi călare? N'am; nu dau. Să-l hrănească stăpînu-tău, că are de unde.

— Nu fi zgîrcit, mă nene, i s'a îmblînzit lui prîslea glasul; că şi roibulețul e făptură vie, care munceşte în rînd cu mine.

Nu-i al meu, dar mi-e milă.

— Ți-o fi, însă uruiala costă.

Morarul se duse la ochiul de sticlă şi pîndi prin el. Se întoarse:

— Stai colea pe laviță. Ce mai ala-bala pe la Hagiu? Plouă, mă de ne stinge. Duşmănie, nu ploaie.

— Ce să-i ffacem, mă nene? Nu ne putem bate cu ea.

Morarul a rîs:

— Mă, ce-o fi zicînd boierul că şi-a năimit firoscos în loc de slugă?

— Pe firoscos nu-l cunoaşte, a răspuns băiatul. Ăluia poate nu i-ar lepăda cîte o înjurătură, cum îmi leapădă mie. I-ar spune o vorbă legată.

— Însă eu aflai că e mulțumit de tine.

— O fi mulțumit el, dar eu nu sînt, nici de simbrie, nici de hrană.

— Mă Mitre, s'a holbat morarul, să nu superi pe Dumnezeu. Ai stăpîn bun, ține-te lîngă el.

Băiatul a întors o privire aspră. Nenea Ghită şi-a ferit într'o parte ochii; a îngînat:

— Păi te văz destul de îmbrăcat.

— Mda; mi-a dăruit nişte trențe.

— Cine?

Mitrea n'a răspuns.

— Auzii ceva, a mormăit morarul. Numai de-ai fi tu înțelept.

— Nu sînt.

— Cu prostia, băiatule, nu te poți înveli, nici îmbrăca, nici sătura.

— Se poate.

— De la femei, băiatule, poți avea o milă.

— Ba, mă nene, oricît de amară ar fi mămăliga ce mi se dă, nu vreau s'o arunc în noroi. N'am unde dormi, mi-e frig iarna. Mănînc din mare sărăcie şi nu mi-e deajuns după cît lucrez şi după puterea mea. Bag de seamă că la Hagiu nu se face nimic cu dreptate. M'aş duce aiurea.

Morarul s'a speriat; a sărit în sus:

— Nu se poate; ai contract. Mai sînt trei ani de serviciu. Mă trage la răspundere. Îmi pusei pentru tine obrazul. Îmi poate cere despăgubire.

— M'aş duce aiurea... a urmat Mitrea ca şi cum n'ar fi auzit tînguirea lui nea Ghiță. Voi să te întreb, nene, dacă aşa e rîn- duiala pretutindeni, la toate moşiile. Aci rumînii iau puțintei bani toamna, pentru multă muncă în vara viitoare. Nu se mai pot plăti. Moara ciocoiului macină oameni, de s'alege din ea pulberea. Iar cei ce lucrează în parte dau trei şi iau două din cinci, şi, pînă ajung la împărțeală, le iese părul prin căciulă. Vai de munca lor! Dacă se strică ştiuleții în grămezi, îi ia ciocoiul pe nimic, pentru povarnă.

Morarul asculta frecîndu-şi nasul cu mare nelinişte.

— De unde aflaşi, bă, asemenea lucruri?

— Le văzui.

— Dacă le văzuşi, uită.

— Nu pot şi nici nu voi.

— Ba să le uiți. Un sărîntoc nu se cuvine să judece pe ăi mari. Sărîntocul să-şi păzească pâinea cea de toate zilele. O fi puțină, o fi amară, — e pîine! Altfel te prăpădeşti, prîsleo; te striveşte subt unghie ca pe păduche. Aşa îndrăzniră a murmura oamenii în anul 1907. Le închiseră gura gloanțele. Obuzele le amestecară casele cu pămîntul. Vai de ei! Taci, — ca să nu fie vai de tine. Abia mă înfiripai eu. Să nu se abată şi asupra mea necazul ce ai avea tu.

Nenea Ghiță s'a mai chiorît prin ciobul de sticlă, apoi s'a întors cu o privire pe care nu i-o mai văzuse Mitrea.

— Să nu te duci acuşica. Mai stai nițel, să-ți dea Stanca o gustare.

A ieşit grăbit, fără a mai aştepta răspuns. Băiatul a rămas singur. Moara şi-a contenit deodată uruitul. S'a auzit certînd glasul morarului; au răspuns oamenii cu supărare. Poate se încontrează cu mecanicul, gîndea Mitrea. S'a făcut tăcere. După un timp a străpuns din fund, unde era locuința, un țipăt de răzvrătire, acoperit îndată de mormăitul adînc al

morarului.

Mitrea cugeta în sine, cu inima împietrită: „Asta e pentru codrul de pîine. Nu-mi trebuie. Îl dau roibuleţului”.

S’a deschis uşa scundă. A intrat nenea Ghiţă. După el, o fetică mlădioasă ca o steblă, cu ochi castanii. Fustă albastră de stambă şi bete roşe. Aducea un taler cu nuci şi pîne.

— Pune ici, Nastasie, o îndemnă Ghiţă Lungu.

Nastasia era soră cu Stanca. A aşezat talerul pe masă, pe cînd ochii sporiţi de uimire i se aţinteau asupra lui Mitrea. Mai să nu-l cunoască, aşa crescuse şi se desvelise, ca un măr rotat care înfloreşte întăia oară într’o primăvară. I s’au înroşit fetei urechile ca două foi de rujă. Şi-a amintit de zvonurile suratelor, care prepuneau acelui fecioraş noroace de dragoste la conac. Avea în ea totuşi mîngîierea vorbelor morarului către Stanca: „Mitrea ăsta s’ar putea încăpui; dar e nătîng şi-i scapă norocul”.

Băietanul a zâmbit Nastasiei. A scos la o parte felia de pîne. Nucile din taler şi le-a turnat în sîn. Din pîne a muşcat de două ori. Ce rămînea era pentru roibuleţ.

— Rămîneţi cu bine, a zis el.

Morarul s’a prefăcut mirat:

— Pleci?

Mitrea a, dat numai din cap. S’a dus.. Nastasia s’a întors la Stanca, zâmbind singură. A intrat după ea şi morarul mormăind. Înjura pe frate-său. Muierea n’a întors fruntea. Se bucura de înjurături şi şoptea pînzei ce ţesea: „Ce spusei eu? că din coadă de cîine nu se poate face sită de mătase”.

V

După cîteva zile, la începutul lui septemvrie au stat ploile şi vremea s’a răcorit.

Unii dintre slujitorii conacului — printre care şi Mitrea — au început, a lucra tocmai în fundul cîmpiei, la Puţul-Boilor. Semănau grîiu şi grăbeau, căci ploile îndelungi întîrziaseră muncile de toamnă.

Acuma nopțile erau senine, cu boltă de ametist, pe care străluceau puzderie de stele mărunte şi luceferi ca nişte flori de flacără.

Oamenii dormeau pe lîngă focuri de găteje şi gunoaie ce fumegau domol. Unii dintre cei mai bătrîni povesteau întîmplări de demult, cînd era la Giurgiu raia şi năvăleau delii în pradă, de dincolo de Dunăre, asupra bieților creştini.

Mitrea asculta rezemat într'un cot, învelit c'o dulamă veche. Cînd şi cînd scăpăta fruntea spre muşuroiul ce şi-l făcuse căpătăi.

„Toate relele asupra nevoiaşului, cugeta el. Cînd turcii, mai răi decît ciuma; cînd ciocoii, mai răi decît turcii. După aceştia, acuma, au ieşit şi morarii: n'au părinți, n'au frați, au numai lăcomia de bani".

I se prefirau pîlpîirile luceferilor printre gene şi cădea în somnie; apoi adormea.

Se trezea cu mult înaintea zorilor. Asculta un timp cum rumegă boii la cară; apoi îi pătrundeau în auz alte zgomote ale pustiei. Zburau paseri negre pe sus şi pornea o adiere de vînt dinspre depărtarea Dunării; atunci se scria pe marginea orizontului o linie de purpură. Muncitorii tovarăşi se trezeau cu oasele îngreuiate de trudă şi se adunau la fîntînă. Îşi potoleau foamea înghițind apă cu gust de nomol.

În acest răstimp al lipsei lui Mitrea de la conac, s'a înfățişat morarul la domnul Cristea. A bocănit cu cizmele pe trepte şi a urcat în foişor. Boierul l-a aşteptat să-şi scoată cuşma şi să se ploconească. Îl privea țintă cercetîndu-i înfățişarea şi întrebîndu-se cu ce tertipuri va fi venit la el Ghiță Lungu.

— Ce e?

— Boierule, grăieşte morarul, am pregetat cîteva zile, dar astăzi m'am hotărît să raportez. Mă îndeamnă şi nevastă-mea Stanca: Du-te, zice, şi spune.

— Ei, de ce te oprişi?

— Mă, oprii nițel căci e vorba de frate-meu Mitrea. Mi-e milă de el.

— Văz.

— Cată să-l cumințim, boierule. Să nu fie, după aia, tîrziu.

Trei-Nasuri s'a încruntat, făcîndu-şi bot buzele groase.

— De ce anume e vorba?

— Boierule, s'a însufleţit morarul, prîslea al meu umblă cu laude, că s'ar uita la el cu jind unele neveste.

— Asta nu mă interesează, s'a scîrbit ciocoiul.

— Crez. Nici nu-i lucru principial, boierule, s'a grăbit nea Ghiță să încuviințeze. Ce ne-ar păsa nouă de asta? Dar de ce pune pîră pe administrația conacului?

— Ce pîră? Dacă ai de vorbit, vorbeşte, nu umbla înconjurînd. Nu eşti lup şi nu sînt stînă. Vorbeşte lămurit.

— Vorbesc, dacă-i porunca. Cine i-o fi împuiat urechile nu ştiu. Că se măsură cu meşteşug pogoanele... că se împarte tîrziu porumbul muncit în parte... că sînt asupra muncitorilor angarale cîte şi cîte... Parcă el ştie cîte greutăți are un stăpîn cu atîta golănime?

Boierul a stat puțintel pe gînduri. Nu părea neliniştit.

— Cînd ți-a spus asta?

— În vremea ploilor. Veni la mine la moară. Chiar veni călare pe-un roibuleț, căruia îi dădui nițele boabe.

— N'aş crede asta, mă Ghiță, a rîs Trei-Nasuri.

— Zău, boierule; pe onoarea mea!

— Lasă asta. Spune în ce chip îl ispitişi.

— Spui numaideeît. Prîsleo, îi zic, te văz bine îmbrăcat. Cine ți-a făcut dar?

— Lasă şi asta. Îi fu milă Didinei şi i se dădură copilului acele țoale. Sînt mulțumit de dînsul. E muncitor şi deştept.

— Numai să-şi vază de treabă, boierule, şi să nu umble cu prostii.

— Pînă acuşi n'am înțeles că s'ar ocupa cu de astea, a zis Cristea.

— Are limbă lungă, boierule.

Trei-Nasuri l-a privit țintă pe morar:

— Atunci, mă Ghiță, să i-o scurtăm.

— Şi e prea dîrz, boierule.

— Dacă e prea dîrz, să-l frîngem.

Domnul Cristea a clătit dîn cap cu îndoială.

— Mi-ar părea rău de el, să-l pierd. Totuşi nici aşa nu pot să-l las. Pui să se facă cercetări. Te pomeneşti că iese la iveală altul pe care nici nu-l bănuim. Vreun instigator. Zici că se mîndrea cu hainele?

— Se mîndrea şi rîdea…

Morarul a plecat cugetînd în sine cu mulțămire că totuşi viclenia lui fusese bună.

— Nu-l bat eu, că nu pot, mormăi nea Ghiță. Să-l bată alții!

Morarul se înfățişase la conac miercuri. Joi, la prînz, plotonierul jandarm Gîrneață, cu docăraşul lui cel galben, cu doi căluți negri, s'a oprit la Puțul-Boilor şi a chemat la el pe Mitrea. I-a poruncit să se suie lingă el.

— De ce? a întrebat Mitrea privind ager pe omul stăpînirii.

— O să vezi.

— Îmi veni răvaş de undeva?

— Ghicişi pe jumătate. O să afli jumătatea aialaltă cînd ajungem la post.

Ochii lui Mitrea s'au umbrit. Simțea că pe un sărman ca el nu-l putea aştepta nici un bine.

— Domnule plotonier Gîrneață, încercă Mitrea, lasă-mă să apuc ceva cu gura, că mi-e foame. Cum spunea moldoveanul de la semănătoarea întîia: mi-au mas şoarecii în burtă.

— O să mănînci la Malu-Surpat.

— Însă acilea avem friptură de curcan şi piftie, a rîs Mitrea.

Jandarmul s'a înduioşat şi l-a bătut pe umăr.

— Hai, suie în docar, că am şi alte trebi.

Pe drum, băiatul a cercat iîn cîteva rînduri să împungă pe tovarăşul lui, doar l-o face să răsufle ceva. Dar plotonierul tăcea, cu mustățile pleoştite. I-a vorbit de dropii: Gîrneață nu era vînător; totuşi s'a interesat cu ce fel de puşcă se vînează acele paseri. Mitrea a lăudat pe boierul de la Hagiu; plotonierul a zîmbit puțin, dar limba i-a rămas încleiată.

După ce-au ajuns la Malu-Surpat şi au intrat la jandarmerie, plotonierul a strigat la un camarad soldat să deschidă „camera de oaspeți”. Fără să se răstească şi fără să facă urît, domnul plotonier a poftit pe Mitrea ca pe un domn musafir. Băiatul îşi strîngea fălcile de-şi simțeia în creier crîşcarea măselelor, dar se stăpînea.

A intrat în camera de oaspeți. Cîteva bănci goale. Pe părete întins un calendar şi, atîrnat în cadru de rame subțiri negre, chipul lui Vlad-vodă Țepeş.

— Acuma nu mai merge ca pe vremea ăstuia, a glumit plotonierul. Acum avem alte metode. Tu stai la uşă aci înăuntru, a poruncit el apoi soldatului. Nimeni nu intră. Şi mai cu seamă nimeni nu iese.

— Ce e cu mine? a întrebat Mitrea ursuz. Unde e scrisoarea?

— Nu e nici o scrisoare, băiatule. Chestia e că trebuie să faci o mărturisire.

— Nu fac. N’am ce.

— Ascultă, Mitre, fii cuminte. Nu răspunde aşa, că nu e bine. Ți se pot împuțina măselele şi dinții din gură. Dacă arăți cele de cuviință, scapi uşor. Îți dau sfat frățesc.

Mitrea Cocor a gemut fulgerîndu-l cu ochii:

— Ce să spun?

— Nu aşa, nu aşa, băiatule, vorbeşte frumos cu mine.

— Ce să spun? a zvîcnit Mitrea.

— Să-mi spui, mă copile, unde e puşca.

Mitrea a tresărit. Jandarmul a luat aminte că omul lui a holbat ochii şi a rînjit, apoi i s’a ofilit obrazul ca într’o mîhnire neagră.

Ce-ar putea răspunde? se zbuciuma Mitrea. Dacă mărturiseşte că ar fi luat o armă, cată să arate unde a ascuns-o. Dacă zice că nu ştie nimic şi nu a luat nimic — tot la acelaşi sfîrşit ajunge; îl zvîntă cu palmele, cu pumnii şi cu bățul, ori cu trăgătorile, ori cu frînghia udă.

A strigat cu mînie:

— Nu ştiu nimic de nici o puşcă. Nu-mi trebuie, nu voi să

omor pe nimeni. Lasă-mă!

— Dacă mărturiseşti, scapi cu mai puțină pedeapsă.

Mitrea Cocor s'a zvîrcolit înverşunat:

— A cui puşcă?

— A lui boier Cristea. Se pot vîna cu ea dropii.

— O fi cea cu care aliceşte copiii cînd fură prune?

— Mă, păcătosule, mă pui să-ți răspund eu ție? Dumnezeii şi parastasele! Spune unde-i arma, că, de nu, trec la alte metode.

— Nu ştiu. Să mă lăsați în pace! a răcnit cu îndărătnicie flăcăiaşul.

Plotonierul a poruncit cu linişte:

— Leagă-l, Aroane. Pruncul ăsta mă scoate din fire.

L-au legat.

— Spui, mă?

— N'am ce spune.

L-au lovit cu palmele şi cu pumnii pînă ce-au ostenit. Mitrea se ghemuise cu bărbia în piept şi tremuria c'un scîncet neauzit în fundul ființii.

— Uite că nu vrea să mărturisească, s'a mirat plotonierul Gîrneață. Desbracă-l şi adă frînghia udă.

Jandarmul i-a desfăcut legăturile şi i-a scos cămaşa. Flăcăiaşul se lăsa moale şi prăpădit. Jandarmul a scos din dulap frînghiile. A deschis uşa, să se ducă la fîntînă să le ude. Atunci Mitrea a zvîcnit şi i-a dat pe neaşteptate, fulgerător, o lovitură de berbece. A sărit peste el şi s'a dus.

Plotonierul Gîrneață s'a prăpăstuit după el, poticnind la prag.

Cînd să sară Mitrea Cocor şanțul ca să iasă la şosea, se opreşte drept deasupră-i docarul cel nalt de la conac, cu taica Triglea pe capră. Dindărăt se ridicase în picioare domnul Cristea, ca să cunoască pe cel ce sărise şanțul, cu părul vîlvoi şi ochii crunți de sînge. Pe trupul gol pînă la brîu, semne vinete.

Proprietarul a zbierat:

— Stați! Lasă-l în pace, Gîrneață. Destul!

— L-am cercetat, boierule, gîfîia Gîrneață. Nu vrea să mărturisească.

— Ce să mărturisească? Arma nu e furată; o luase la curățit mecanicul. Dați-i cămaşa şi haina. Să suie lîngă Tiriglea.

Mitrea se ruşina de goliciunea lui. În docar se afla şi doamna Didina. Ea făcuse nițel haz de acea punere la cale şi căuta acum să cetească oarecare bucurie în ochii acelui fecioraş sprinten; bucuria că a scăpat.

I s'a zbîrlit pielea pe şira spinării văzînd mînia înfricoşată din acei ochi frumos-încondeiați.

Totuşi Mitrea a mormăit o mulțămire ferindu-şi de cătră ea privirea. După aceea a scuipat sînge în pulbere, şi-a pus haina şi s'a cățărat lângă Triglea.

VI

Boierul l-a chemat în foişor.

— Du-te, l-a îndemnat Triglea, să vezi ce-ți spune. Fii cuminte.

Mitrea a gemut pînă în fundul rărunchilor şi s'a dus.

Stăpânul sta în scaunul lui moale. Ochianul pe măsuță. Puşca la o parte, rezemată de prichiciul ferestrei. L-a privit pe băietan îndelung. Nu-i găsea privirea.

— Mă Mitreo, uită-te la mine. N'auzi?

— Ba aud.

— Uită-te la mine!

— Mă uit.

— Spune, cum fu cu pățania ta?

— De, ştiu eu?

— Te duru?

— Nu mă duru. Mă bucurai şi mă veselii.

Trei-Nasuri s'a încruntat.

— Mă, cum vorbeşti tu cu mine? Nu te uita în colț. Ridică ochii.

— Mă bucurai şi mă veselii că nu fu mai rău.

— Aşa da, s'a luminat boier Cristea. Eşti deştept şi dat dracului.

— Sînt şi eu un băiat sărman, boierule.

Stăpânul şi-a schimbat tonul vocii:

— Uite ce, mă Mitreo; şi eu mă bucurai că îți ieşi dreptatea. Mi-ar fi părut rău de un slujitor bun ca tine. Puse cuvînt cocoana.

Mitrea a tăcut, cu privirea plecată.

— Poți să te duci, i-a poruncit stăpânul. Stai nițel. Aflai că nu-ți stăpâneşti limba. Spui unele şi altele.

— Ce-aş putea spune, boierule? Nu spun nimic nimănui, îmi caut de treabă şi de necaz.

— Bine, băiatule. Ştii tu că este o vorbă scrisă în sfînta evanghelie.

— Nu ştiu, a mormăit flăcăul.

— Tu să taci cînd vorbeşte stăpînul. Este o vorbă în sfînta evanghelie: „cine are urechi de auzit să auză". Ai înțeles?

Mitrea Cocor a dat din cap cu îndoială.

— Vorba asta, să ți-o vîri iîn cap, auzişi?

— Auzii.

— Atunci e bine. O să-ți sporesc simbria.

Mitrea nu răspunse.

— Şi uite un pol. Să-ți iai tutun şi țuică. Să ai şi tu o plăcere.

Mitrea a coborît din foişor scrîşnind, cu polul de hîrtie boțit în pumnul stîng.

Cînd a ajuns în grajd, la taica Triglea, a aruncat polul, a scuipat asupna lui, şi; l-a rîşnit cu cizma. A înjurat spurcat.

— Ce e, mă? s'a mirat bătrânul.

Mitrea a gemut cu obidă.

— Ține-ți firea, băiatule, l-a potolit Triglea. Ce te-a întrebat? Ce ți-a spus?

— Mama şi Dumnezeii lui, a bolborosit cu fălcile strînse Cocor.

Triglea s'a uitat împrejur. Nu era nimeni în apropiere.

— Îți văzu spinarea?

Mitrea a făcut semn că nu.

— Nu mă mir, a suspinat Triglea. Lor nu le pasă de ce pătimim noi. În zilele mele amărîte, petrecui şi eu destule cu aceşti ciocoi. Nu strica polul, mă băiatule. O să ne prindă bine. Îl iau şi mă duc. Mă întorc numaidecît şi o să stăm niţeluş *ăe* vorbă. O să vie unii şi alţii să te întrebe ce şi cum: tu să fii mut.

Mitrea a rămas singur gîndindu-se. Îl durea toată carnea de pe trup ca după o trudă cumplită; şi îl împungeau în spinare ace de foc. Avea în el venin. Se opintea să-l verse. A stat aşa singur, cu ochii îngheţaţi, cugetînd, la o răzbunare cruntă, însă încă nedesluşită.

Grajdul era gol. Vitele şi slujitorii se aflau la Dropii, în pustie. Dintr'acolo adia un vîntişor fierbinte. Venea amurgul ca o fumegare a liniştii. În acea noapte trebuia să se întoarcă la muncă, între amărîţii ceilalţi. Era rob între robi. N'avea părinţi; fratele nu-i era frate. Se simţea fără nici o dragoste şi fără nici o milă pe lumea asta. Şi-a înghiţit un spasm amar cu lacrimi.

— Am întîrziat, a zis taica Triglea intrînd. Pînă la cîrciumă e departe. Uite, am adus ceva ţuică şi pîine să-ţi doftoresc rănile. Bei şi tu niţel, beau şi eu să-ţi ţin tovărăşie. Pînă mîine ţi se mai alină arsurile.

Să-ţi spun ce nu ştii tu, Mitreo, a urmat bătrînul oblojindu-i şerpii de sînge de pe spinare. Amară e viaţa noastră pînă ajungem la bătrîneţe, şi după aia e amară pînă ce pierim. Eu am apucat vremea de pomină cînd s'au sculat satele, de-au ars conacele. Stăpînirea trimise pe moldoveni să împuşte şi să detune pe-ai noştri. Iar pe mine mă concentrară şi mă trimiseră cu regimentul în părţile Moldovei, ca să proţăpim pe alţii, tot plugari de-ai noştri.

Aveam un frate mai mic, un copil. Rămăsese la gospodărie ca să grijească de vite. Se bătuse cu toba poruncă să stea rumînii pitiţi în case. Să nu iasă, că trage guvernul în ei eu puşca. Într'o dimineaţă iese prîslea al meu în curte. Trecea o patrulă pe drum c'un ofiţer tînăr. Îl vede acel ofiţer pe frate-

meu. — Ce e cu tine, mă? — Ieşii, zice prîslea, să dau la vite. — Vino ’ncoa! Se duce copilul, la poartă. Ofițerul trage revolverul de la coburi şi face pac! Căzu băiatul ca un spic de grîu; n’a zis miau. Tot în acea dimineață au dat cu sabia în Marina lui Niță Ciortea. Era borțoasă şi ieşi din ea copilul în praful drumului. Vîrîră atîta spaimă în rumîni, să ne fie pe-un veac de om. Ne băgară minţile’n cap şi răbdăm. Tot mai săraci. Nu ştiu ce-o să mai fie… Te doare?

— Nu, taică Trigleo, dar zvîcni în mine inima… Mă întreb: pînă cînd?

— Pînă şi-o întoarce Domnul Dumnezeu ochii asupra noastră.

Mitrea a oftat şi a gemut. Apoi a ascultat în tăcere alte istorisiri de demult ale lui taica Triglea. Era puțintel amețit de țuică, începea să moțăie.

Taica Triglea s’a oprit. A întrebat:

— Dormi?

— Încă nu, a răspuns Mitrea.

— Voiam să-ți spui că alaltăieri, înainte de pățania ta, veni aci la conac frate-tău Ghiță. Zicea că are treabă cu boierul. I-o fi cerut să-ți sporească simbria.

Mitrea sări din culcuş. Țipă ars de usturime:

— Nea Ghiță?

— Păi cine altul?

— Morarul?

— El, mă băiatule. Frate-tău morarul.

Mitrea îşi simți creierul fulgerat. Fulgera, de la vorbele spuse de el la moară despre treburile moşiei, la vorbele din urmă ale lui Trei-Nasuri, în foişor.

— Să ştii, taică Trigleo, că frate-meu mă vîndu ciocoiului. Nu-i fu de ajuns că mă dădu rob, vrea să mă răpuie.

— Ehe! a suspinat bătrînul, este o vorbă…

— N’o fi cumva din sfînta evanghelie? a rînjit Mitrea.

— Ba-i din sfînta durere, mă băiatule. “ — Cine-ți scoase ochiul? — Frate-meu. — Apoi de aia ți-l scobi atît de adînc”.

— Adînc mi-l scobi, mă unchiule.

— S'ar putea, stătu la îndoială bătrînul Triglea; s'ar putea după unele fapte ce i le cunoaştem lui Ghiță. Totuşi, mă, sînteți dintr'o mumă şi-l ştiu că se duce la biserică şi se spovedeşte şi se împărtăşeşte. L-ar bate precista, se duce în iad la Sarsailă.

— Taică Trigleo, lui nu-i pasă de năluciri de pe altă lume. Lui să-i fie bine acilea, taică Trigleo. Să adune uium; să are pogoanele mele... Aoleo, aoleo! Cum nu i-am înfipt atunci furca...

— Cînd?

— Atunci cînd vru să mă curețe de pe fața pămîntului, după ce îngroparăm pe taica şi pe maica.

Triglea îşi făcu cruce:

— Apără-l, sfîntă Precistă, de uneltirea necuratului! Lasă asemenea gînd, Mitreo, să nu-ți putrezească oasele în ocnă.

— Lasă, taică Trigleo; mai bine, cînd o veni vremea, îl trag în judecată.

— Ba eu n'aş face nici asta, Mitreo. O să vă înțelegeți.

Mitrea se simțea îngrețoşat de venin. Triglea se uimi, văzîndu-l că rîde singur şi că se opinteşte, îndată după aceea, să verse otrava din el. Îi mai dădu să bea din țuică, pînă ce băiatului îi căzu fruntea pe maldărul de paie şi i se înegurară ochii. A doua zi, în zori, taica Triglea l-a dus pe Mitrea c'o căruță pînă la Dropii şi l-a lepădat acolo în mijlocul forfotei de muncitori.

Deocamdată nimeni nu l-a băgat în samă pe flăcău. Abia către prînzişor, cînd au prins a se aduna în preajma puțului şi Triglea le-a adus de la odaie borşul de buruieni şi pînea de orz, au început a-l împunge cu vorbe, unii dintr'o parte, alții din alta. Îl vedeau moale, parcă fusese opărit într'o baie; îi erau globii ochilor scrijelați de fire roşe. Altădată s'ar fi sfiit să-l şfichiuie, ştiindu-l aprig şi, dîrz. Însă acuma dintre cei mai tineri îndrăzneau:

— L-o fi dus plotonierul Gîrneață la vreo nuntă.

— Şi-o fi mărturisit la popa Nae păcatele şi-i dete canon.

— Poate-l chemă boier-Cristea să-i dăruiască altă pereche

de cizme.

— Ba i le potcovi pe ale vechi, că le tocise umblînd după mîndre.

Mitrea tăcea, doborît de trudă, pe un maldăr de coceni vechi. Vedea tulbure; n'auzea. Trigloaia meşterise bine borşul şi-l iuțise cu ardei, iar pînea nu era prea veche şi, cu măselele lui tinere, ar fi putut-o birui, dar n'avea gust pentru nimic. Îi era silă de viață şi ar fi vrut să intre sub pămînt, la o pace, între morți.

Se făcuse ciucure în jurul lui Triglea. Bătrînul se socotea ajuns la un fel de domnie. Fuma o țigară groasă din foaie de porumb şi spunea "cum a fost cu năpasta asupra bietului Mitrea".

— Cum nu ştiți voi, aşa nu ştia el de puşcă.

— Ce să ştie, mă, că puşca nici nu era furată.

— Parcă întîia oară pune la cale ciocoiul asemenea politică?

Au tăcut. Mitrea se zvîrcolise cu nelinişte. Pe urmă s'a destins şi s'a lăsat; pe-o coastă, parcă i-ar fi fost somn. A adus Triglea pe baba Chița Trigloaia, care-l moşise cu aproape douăzeci de ani în urmă pe Mitrea. Ea a clătit din cap şi şi-a supt buzele în gura fără dinți, apoi s'a aplecat din şale suflînd în patru vînturi. Era greoaie şi a gemut cînd şi-a îndreptat trupul. Mitrea i-a răspuns din coceni: a gemut şi el. Ea a luat aminte ridicînd un deget şi i s'a luminat obrazul brăzdat şi pămîntiu.

— L-au bătut, maică, s'a tînguit ea.

A mustrat-o Triglea:

— Asta se vede, Chițo.

— Dar mai e una: că l-a deochiat cinevaşi.

— Mai curînd, Chițo, l-o fi lovit peste rinichi.

— Se poate şi, asta, dar am eu înştiințare că e deochiat. Să-l iau în şopru la mine, să-i descînt şi să-l învelesc. N'ar mai ajunge năsoşii ziua de mîine, şi morarii ăi îngrăşați ca de Ignat, şi muierile care-şi scurg ochii după bărbăție!... Să-i sece vîntul, să-i ardă lingoarea, că răpuseră pe băiat.

— Taci, babă, a mormăit Triglea, să nu te-audă unii şi alţii.

— Ba să tacă ăia care ştiu eu, să nu mai deschidă clonţul în veci!

După ce l-au purtat şi l-au aşezat la umbra şoprului pe Mitrea, baba Trigloaia l-a învelit cu treanţă de cojoc. Triglea se ducea şi se întorcea învîrtindu-se mai mult fără rost printre oale şi unelte; căuta un cărbune în cenuşa vetrei de brazde, întindea gîtu-i vînos şi lung ca să-l mai vadă pe Mitrea şi abia într'un tîrziu a îngînat către Trigloaiia:

— Zice Radu logofătu, că să faci ce e de făcut, să-l scapi pe băietan. O zi, două mai merge să stea aşa; dar pe urmă îl află Trei-Nasuri şi se face foc. La Trei-Nasuri nu merge cu ăi bolnavi. N'are ce face cu ei şi îi leapădă.

Baba se întoarse cu răutate ca o cucumea zbîrlită.

— Strînge-l-ar de beregată pe el Demonul, că nu se mai satură de cîştiguri, şi nu-i mai ajunge cît se îngraşă. Doar îl bătură pe băiat din porunca lui şi acuma tot băiatului îi pune vină? Ştiu de rînduialia asta, oftă ea: ştiu şi prea ştiu, că mi s'a întîmplat şi mie. Zăcusem zece zile şi la socoteală îmi scăzu treizeci. Dreptul meu mi l-a mîncat şi mai adaose şi dobîndă, otrăvi-l-ar fiere putredă! Să te repezi, Ioane, în noaptea asta, pînă la bordeiul nostru la conac şi să cauţi după icoană o sticluţă cu ulei de sunătoare, să-i ung băiatului rănile. Am mai uns multe răni ale altora şi-i vindecai de arsura gîrbaciuliui. O să-l vindec şi pe ăst fecior şi-o să-l pun pe picioare. Mult nu mai are de stat acilea. În primăvara asta l-au scris la oaste şi în luna lui Răpciune s'o duce la reghimentul lui. Poate mai curînd o găsi milă acolo în străinătăţi.

— Ce milă poate găsi?

— O să găsească mai multă decît la frate-su, umflat cu trestia; mai multă decît la ciocoi şi ciocoaice. Unuia îi place că munceşte cît trei; alteia îi place pentru alte alea. Să vie să vază ce-au făcut dintr'o mîndrie de fecior. Mă duc duminică la biserică să dau sărindar şi să-i pîrăsc la Maica Precista. O

Doamne bune, şi Maică Precistă bună, umflă-i — şi pe urmă fă-i să plesnească, să detune ca din puşcă! Ce-i, băiatul maichii? De ce gemi? Te doare spatele? Te dor şalele?

Cu ochii închişi în culcuşul lui, Mitrea a făcut semn din cap că nu-l dor şalele nici spatele.

— Ştiu, ştiu, dragul maichii, că buba ta e la inimă, de mînie şi obidă.

Mitrea n'a răspuns. Taica Triglea a ieşit. Baba a rămas singură, urmînd a sfătui cu sine şi, cu năluciri moarte.

Triglea a adus uleiul de sunătoare. Odată cu uleiul a adus şi poruncă de la boier Cristea că să i se dea numaidecît răspuns dacă Mitrea Cocor e la datoria lui. Dacă nu e la datoria lui, o veni morarul să cunoască socotelile lui frate-su: căci datoreşte pe haine şi încălțări. Şi pentru altele cîte sînt scrise în catastifuri. Lipsuri de la grajd şi de la magazie, pentru care nu pot fi făcuți răspunzători decît ăi care au năravde fură puştile boiereşti.

— Să-l trăsneşti, Doamne, pe nemilositiv, s'a închinat baba Chița către pînzele de painjen atârnate de acoperişul de paie al şoprului.

S'a milostivit Domnul Dumnezeu după rugăciunea babei Chița. N'a detunat şi n'a trăsnit, dar s'a slobozit asupra pustiei de la Dropii un vânt mare de către soare-apune. Cînd şi cînd acel vînt purta şuvoaie de ploi. Cînd stătea valul de ploaie, rămânea vîntul sunînd şi fluierînd.

Ardea în vatra de brazde foc înăbuşit de paie putrede. Fumegarea se ducea sul prin spărtura acoperişului. Baba Chița stătea pe rogojină cu picioarele încrucişate subt ea, priveghindu-l pe Mitrea. Luceau cînd şi cînd doi ochi de jar din spuză. Baba scuipa către acea arătare a fantasmei.

Mitrea privea țintă la cele două lumini din spuză. Totuşi nu era treaz. Baba îl pipăia şi-l cunoştea că e copleşit de arşiță. Cînd şi cînd se scufunda într'o somnie tulbure, din care tresărea şi atunci îi lucea jarul ca doi licurici în ochii pe jumătate închişi. Ofta; şoptea cîteva cuvinte ca pe o taină.

Chița Trigloaia îl asculta cu luare-aminte. Se crucea;

uneori rîdea întinzîndu-şi buzele peste gura-i ştirbă.

— Rănile i s'au vindecat, şopti ea lui Triglea, grămădindu-se lîngă el în paie. Era într'o noapte tîrzie şi vîntul se domolea. Rănile i s'au vindecat; dar îl mai ține buba de la inimă. Cînd strigară cocoşii miezul nopții, arşița îi stete şi acuşi doarme. Dar mi-i teamă că diseară aiurează iar. Poate nu aiurează. Pare că iese din el sufletul şi se duce undeva, în preajma conacului, ori în preajma morii. Ochii văd de aci cum sufletul lui fără trup se duce ca o nălucă. Pîndeşte pe cineva. Pe ăi care aruncară asupra lui năpasta şi-l zdrobiră. Îi apucă şi-i judecă.

— Băiatul e încă bolnav, Chițo. Dar mă gîndesc că s'ar putea să fie cum spui tu. Numai cît nu într'o nălucire bolnavă. Ci să vină cu adevărat o vreme să-şi săreze şi robii inimile pentru toate răutățile ce stau asupra lor.

Aşa Mitrea Cocor a mai stat în pustie, ridicîndu-se din suferința lui, pînă ce au început a trece pe sub norii de toamnă gîştele sălbatice spre miazăzi.

VII

Viața la regiment a lui Mitrea Cocor un timp s'a petrecut ca într'o negură. Era ca o tălmăcire a unui vis pe care-l avea din cînd în cînd în nopți de arşiță. Era acelaşi vis.

Se făcea că stă şi aşteaptă să se deschidă, o poartă mare de fier către o privelişte necunoscută încă de el. Aştepta în întuneric şi tină, ca după o ploaie. Ştia că sînt şi alți mulți care aşteaptă în unghere de umbră. Îi simțea fără să-i vadă şi să-i cunoască. Stătea cu ochii ațintiți spre poarta înaltă şi grea. Trebuia să treacă pe alt tărîm. Avea simțirea că s'a desfăcut de o parte din viața lui pe care o trăise la Malu-Surpat şi-şi amintea de toate dintrodată — ca şi cum nimic nu s'ar fi perindat în cursul anilor; toate stăteau ca încremenite în urma lui şi el le părăsea. După o aşteptare înțelegea că poarta va să se deschidă. Iată însă că, dintrodată, băga de samă că e în zdrențe, desculț, cu capul gol, abia

ridicat din suferință. Baba Trigloaia rînjea la el cu gingii roase şi clătina din cap împotrivindu-se: “Nu se poate, maică, să treci aşa la Precista…”

După ce se trezea din acel vis de febră îi bătea inima. O parte a vieții lui se isprăvise. Se găsea tot aşa de singur între străini, cum singur şi orfan fusese în toată copilăria. Numai Triglea şi baba lui avuseseră milă de el. Acum se desfăcuse şi de ei.

Venise c’o spaimă la regiment, aşteptînd să găsească aici chinuri cumplite. Era mulțămit că nu i se întîmplase nimic din toate cele nedesluşite cîte îşi închipuise.

Intrase sub mîna plotonierului major Cataramă, hotărît să îndeplinească toate ca într’o robie din care nu putea ieşi decît supunîndu-se cu desăvîrşire. Spaima de bătaie pîndea ca o fiară înlăuntrul său. Se temea de răzvrătirea-i proprie ca de un arc întins al unei curse. Aşa că plotonierul major Cataramă găsise în el un fecior mlădios şi deştept. Îi plăcea şi-l luase subt a sa ocrotire. Dar asta îi aduse lui Mitrea prea puțină uşurare amărăciunii ce-l împovăra.

La două luni după încorporarea lui Mitrea, plotonierul major îşi dăduse, cum spunea dînsul, sentința:

— Mă, Cocor Dumitru, păcat de tine. Eşti băiat supus şi deştept, dar nu ştii carte. Dacă ai fi avut ceva şcoală, scoteam din tine om. Pe cît am înțeles, multă speranță n’ai în averea de- acasă. Aşa c’ai fi ajuns poate în locul meu; căci în 1942 îmi isprăvesc reangajarea a treia. Cum te afli, ai putea ajunge fruntaş şi încolo cariera militară ți-e închisă.

Altădată:

— Mă, Cocor Dumitru, ai putea să-mi spui că să înveți carte la regiment. O să-ți răspund: Mă, Cocor Dumitru, artileria e armă grea. Te înglodezi în teorie ca în nomol, de nu mai poți ieşi. N’ai cînd te ocupa de carte.

Într’un rînd, sara tîrziu, în cancelarie, în ajunul inspecției recruților, plotonierul major Cataramă a catadixit să primească cinste două kilograme de vin de la Florea Costea, fierarul. Mitrea îi da ajutor lui Florea în ceasurile libere, ca

unul ce se pricepea să îngrijească şi să stăpînească remonții.

— Mă, Cocor Dumitru, stai şi tu acilea pe scaun şi bea un pahar. Te cere deşca ăsta. Zice că-i eşti bun camarad şi înveți uşor meşteşugul potcovitului. Dacă prinzi de la el buchile, te faci la anul caporal. El se liberează sergent şi rămîi în locul lui. Aş puteai apune că în voi mi-i nădejdea. Florea e mîna mea dreaptă. Cocor mîna mea stîngă. Cred că o să ieşim bine la inspecție mîine. Toată grija şi răspunderea la noi. Ce ştiu ăştia?...

De domnii ofițeri, plotonierul major Cataramă vorbea cu prea puțin respect.

— ... ce ştiu ăştia? Să facă curte cocoanelor, să umble iarna la baluri, să joace cărți. Cataramă n'a făcut multă şcoală ca ei. Cataramă n'are decît patru clase gimnaziale; dar a învățat meseria şi e tare în miliție. Ehe! dacă n'ar fi plotonierul major Cataramă...

Şi-a mîngîiat mustățile lungi cărunte şi a rîs:

— Dacă n'ar fi Cataramă, greu ar fi de dumnealor. Ce zici, deşcă?

— Aşa e cum spuneți dumneavoastră, domnule plotonier major, a încredințat Floarea, împungînd c'un deget, pe sub masă, genunchiul lui Mitrea.

— Să fi făcut eu şcolile lor, ehei, aş fi ajuns departe! Ce zici, deşcă? Mai toarnă un pahar şi spune. Aş fi ajuns... ori poate aş fi rămas ca ei. Aş fi trăit bine şi nu mi-ar fi păsat de nimic. Aş fi avut plotonier major pe unul cum sînt eu acum. Plotonier major, fă asta; plotonier major, fă aia; plotonier major, fă toate, că de aia te plăteşte statul şi de aia eşti plotonier major. Ce mă plăteşte statul? Vai de zilele mele. Abia mă pot descurca. Tot mai bine ar fi fost să fiu eu colonel şi domnul colonel în locul meu. Ba nici aşa, că ăştia nu se pricep.

— Ba dacă ați fi fost dumneavoastră colonel, v'ați fi priceput.

— Cred şi eu, s'a mîndrit plotonierul major. În alt chip aş pune eu frîul şi aş strînge pintenii. Dar aşa, am rămas ce sînt

şi în 42 ies la pensie. Poate mă împroprietăreşte statul. Deschid o moară…

Mitrea Cocor a rînjit:

— Ca nenea Ghiță.

— Ce, frate-tău e morar, bă Cocor? Ala de ți-a luat pămîntul?

— Ăla; dar mi-l scot eu înapoi, pămîntul, după ce ies din oaste.

— Poate vrei să-l dai în judecată? s'a veselit plotonerul major. Pînă ți-o ieşi dreptatea îți iese şi sufletul şi prăpădeşti şi ce bruma mai ai. Gîndeşte-te mai bine că războiul e acilea şi n'o s'avem nevoie decît de trei coți.

Clipa de mîhnire a celor din urmă cuvinte, plotonierul major şi-o alină deşertînd cu grabă paharul de vin.

Florea Costea s'a întunecat la față:

— Ne ducem toți ca frunzele pe apă, a zis el. Piere tineretul lumii şi rămîn nevolnicii.

— Ce vorbeşti, mă deşcă? s'a înflăcărat plotonierul major. Sîntem ori nu oşteni? Avem ori n'avem datoria să luptăm pentru patrie?

Deşca a tăcut dînd din cap şi privind spre Cocor. Acesta a rînjit iar:

— Ne luptăm pentru domnul Cristea Trei-Nasuri şi pentru alții ca dînsul care ne frig şi ne mănîncă pe noi sărmanii.

— Care Trei-Nasuri?

— Unul de la noi… a oftat Mitrea.

S'a amestecat Florea:

— Îmi povesti cîte a îndurat, vai de steaua lui! Se răceşte vinul, domnule plotonier major.

— Cu ăştia aş face dreptate în doi timpi şi trei mişcări, s'a îndîrjit Cataramă. Era amețit şi i se umeziseră ochii.

— Însă eu nu pot face rînduială decît acilea, mă Cocor. Acolo unde spui tu, să facă rînduială ăi care guvernează. Dacă nu fac, îi dăm dracului şi ne vedem de datoria noastră. Dacă ieşim bine la inspecție mîine, — gata. Asta-i principalul. Pe ăia, ți-i descînt eu cum ştiu.

Plotonierul major Cataramă avea oarecare faimă pentru descîntecele lui. Ca bărbat cuviincios se ferea să înjure de dumnezei, sfinți şi preciste; invoca numai părți din trupul, hainele şi podoabele lor. Barba lui Savaot, cununa precistei, papucii sfintei-Iuliana, desaga lui sfîntul-Petrea, rînza arhanghelului Ga- vril, tetravanghelul Hristosului mumii voastre…

— Tetravanghelul Hristosului mumii voastre de mîrlani! răcnea el crăcănat şi holbîndu-se la corul bateriei a patra. Aşa se cîntă? Sloboade, mă, glas să se audă pînă'n cer! Doar eşti oştean, rînza arhanghelului soru-ta!

Ca să-şi poată desvolta originalitatea-i poetică, plotonierul major avea nevoie sau de un însemnat număr de pahare de vin, sau de entuziasmul mîniei. La acel ceas tîrziu a cîntat o vreme descîntece superiorilor săi şi judecătorilor; pe urmă a început a căsca trudit.

Orologiul regimentului bătea jumătate înainte de douăsprezece cînd caporalul Costea şi Mitrea s'au dus la culcuşurile lor în fierăria bateriei a patra. Se aşezase peste toate o zăpadă moale şi nouă care lumina uşor în noaptea fără lună. Nu li se auzise paşii. Departe, la colțurile zidurilor din afară, sentinelele îşi îngînau cu glasuri somnoroase formulele. Anunțau că la numerele unde se aflau e bine.

— Momentul schimbului e fericirea pe pămîmt… mormăi caporalul.

Mitrea oftă:

— N'o să-mi întoarcă nimeni anii pe care nu i-am dormit…

Au pătruns în fierărie prin întuneric. Au trecut în chilioara din dosul cuptorului. Era călduț încă; strîmt, c'o singură ferestruică oblonită. Deşca a aprins o lumînare de seu pe un scăunel cu trei picioare. Culcuşurile de paie erau jos, aşternute cu cergi de lînă.

Şi-au aprins țigări şi au rămas un timp în capul oaselor.

— L-ai auzit? a întrebat Florea Costea. Cum îți place?

Mitrea a rîs:

— Îmi place cum înjură.

— Bateria e moşioara lui, a vorbit serios Florea Costea Ciupeşte de la porția de pîiine la dramul de carne, de la ovăsul cailor la zahărul soldatului.

— Nu-l descopere nimeni?

— Cine să-l descopere? Ai mai mari îşi au şi ei ale lor. Sistem capitalist.

— Cum spuseşi?

— Am spus bine, dar tu nu ştii ce-i asta... a zîmbit fierarul.

Mitrea şi-a plecat fruntea.

— La voi la Malu-Surpat cine făcea dreptate celor năpăstuiți şi prădați?

— Acolo, şopti Mitrea, dreptatea sărmanilor față de ăi mari e de mult moartă şi îngropată.

— Şi acolo la voi, Mitreo, e tot sistem de ăsta de care ți-am spus.

— Adică sistemul lupilor cu oile, domnule caporal.

— Văd că pricepi, ca unul care ai pătimit, Mitreo, după cîte mi-ai spus.

— Da, domnule caporal, pătimii, dar alții pătimiră mai mult şi tac şi rabdă. Dar mie uneori îmi vine să mor, ca pițigoiul.

— Da, da. Ție îți trebuie învățătură. Ți s'ar deschide mai bine priceperea.

— Poate mi s'ar deschide poarta...

Fierarul l-a privit nedumerit. Nu-i cunoştea visul.

— ... aşa că m'am gîndit, mă Mitreo, să-ți cumpăr carte şi tăbliță. Este la bateria a cincea unul de-ai noştri cărturar. Să te ia în primire.

— S'ar putea? a tresărit Cocor.

— S'ar putea, însă tu să nu spui la nimeni nimic. Stă într'o zi cu tine un ceas, într'altă zi alt ceas, mai vorbeşte cu tine una şi alta...

Cocor oftă.

— Se află pe lume, prietene Mitreo, oameni care luptă pentru dreptatea sărmanilor şi luminarea celor neştiutori... a

urmat fierarul cu glas moale de poveste.

Mitrea îl asculta simțind în sine plăcere; însă tot se îndărătnicea:

— Greu s'ar putea crede una ca asta.

Fierarul a zîmbit cu milă:

— Auzişi tu, Mitreo prietene, de revoluția Ruşilor?

Mitrea dădu din cap mirat. Da, auzise.

— Auzişi, dar n'ai ştiut ce-a fost. Acolo s'au sculat asupriții, au răsturnat împărăția, au măturat stăpînirea capitaliştilor şi au întemeiat stăpînirea clasei muncitoare. O să afli tu toate de la profesor. Acum ne culcăm; trecu schimbul al treilea.

Mitrea s'a culcat în paie şi s'a învelit cu pătura. Caporalul a stîns lumînarea de seu. Într'o vreme, Florea Costea a întrebat:

— De ce nu dormi, mă Cocor, şi tot oftezi?

— O să-ți spun altădată, domnule caporal. Sînt bucuros, domnule caporal.

— Spune-mi pe nume, Mitreo. Acum sîntem prieteni.

— Da.

— Spune-mi pe nume.

— Da, Floreo.

— Aşa.

Lui Mitrea i s'au umplut gura şi auzul de dulceață.

Fierarul a adormit. Cocor a mai rămas treaz şi aţîţat. Îi năluca înainte poarta. Îi năluceau din urmă privelişti şi vorbe din ceasul despărțirii lui de sat.

S'a înfățişat la proprietar, ca să mulțămească, după datină, pentru "pîine şi sare".

— Mergi sănătos, a zis ursuz domnul Cristea Trei-Nasuri.

— Aş vrea să cunosc socoteala simbriei, mele, boierule.

— Păi ce socoteală? Asta o să se vadă cînd vine nen'tu aicea şi stăm de vorbă. Am scris toate cîte ți s'au dat. După cît ştiu, îmi rămîi dator.

— Pînă la sfîrşitul vieții? s'a îndîrjit Mitrea.

— Ba nu, s'a holbat la el boier-Cristea. Şi îmblînzeşte-ți,

mă, clonțul unde te duci, că altfel dai de dracu. Aci avuşi noroc de filotimia mea.

Mitrea a fulgerat într'o parte cu privirea.

Boier-Cristea a clătit din cap cu milă:

— Pre cît văd, ai să pați multe în viața ta, mă băiatule! Numi mai mulțumi. Du-te!

Cocor s'a întors şi s'a dus. Ieşind pe poartă, a scuturat din umeri; apoi a zvîrlit din picioare în dreapta şi'n stînga, scuturînd de pe el praful anilor de robie.

De la Hagiu, Mitrea s'a dus la moară.

A găsit pe nenea Gliiță singur. Nevasta şi copilele erau duse la horă.

— Ți-a dat cevaşilea boier-Cristea? l-a întrebat morarul.

— Îmi dădu, că-mi spori datoria.

— Lasă, mă Mitreo, o să văz eu şi-o să te descurc.

— Ce să descurci, că treaba e descurcată. Eu muncesc şi eu plătesc.

— Nu aşa, mă prîsleo; nu aşa, mă prîsleo, se tînguia morarul scărpinîndu-se la ceafă. Nu ai tu încredere în fratetău ăl mai mare? Socoți că nu cuget la soarta ta?

Mitrea a strigat cu mînie:

— O să mi se întoarcă aci la Malu numai numele şi pielea tăbăcită; asta e soarta mea…

— S'ar putea dacă nu te îmblînzeşti.

— Să faci cumnatei cipici din acea piele, mă nene.

— Prîsleo, nu fi duşman. Cumnată-ta ți-a lăsat mîncare; îți dăruieşte două ştergare şi două cămăşi.

Mitrea a tăcut.

Pe la chindie s'a dus la horă. Acolo se adunaseră toți feciorii care urmau a se duce la regimentele lor. A cinstit cu ei un pahar-două de vin şi s'a amețit. A cîntat şi-a hăulit cu ei. Pînă în sară trebuiau să se afle cu toții la tren.

Mitrea s'a dus la moară să-şi ia legătura de rufe. Cumnata nu era acolo. Legătura de rufe se găsea la casa veche părintească.

— Aş merge cu tine pînă la stație la Aluniş, a zis nenea

Ghiță, dar nu pot lăsa moara singură. Bate colea palma şi să ne despărțim ca frați buni.

Mitrea a bătut palma dar nu se simțea frate bun.

Ducîndu-se către sat, mormăia şi-şi tot scotea căciula din cap, suflînd fierbinte pe nări. Îi era milă de el însuşi, că au să-l blească şi au să-i argăsească pielea.

Cumnată-sa nu era la casa părintească. Plecase cu copilele pe alt drum. Mitrea a găsit acolo numai pe cumnata cea mică, Nastasia. Crescuse naltă, mai să n'o cunoască. Cu cozi groase şi împletite atîrnîndu-i pe sîni. Îi rămăseseră tot frumoşi ochii mari castanii.

— Te aşteptam, nene Mitreo, să-ți dau rufele.

— Da.

— Şi, dacă mai ai timp, stai puțintel, ca să te întreb ceva şi să te rog de-un sfat.

— Bine; stau.

— Uite ce e, nene Mitre. Soru-mea şi cumnatu-meu vor să mă trimeață la călugărie, la mînăstirea Țigăneşti, unde trăieşte o mătuşă a noastră, monahie bătrînă.

— De ce să te trimită? s'a mirat Mitrea. N'ai şi tu drept să-ți trăieşti viața?

— Ba am, nene Mitre. Dar soru-mea şi cumnatu-meu nu vor să se înstrăineze partea mea de pămînt. Gîndul lor e numai la avere. Aşa că, dacă mă trimit la Țigăneşti, le rămîn lor pogoanele.

— Păi de ce-mi spui tu astea mie? Eu nu sînt popă, fetico.

Fata s'a îmbujorat deodată:

— Ştiu, nene Mitre, că nu ți-s dragă şi că este în Aluniş Veta Vameşului căreia îi eşti dumneata drag. Aşa că soarta mea e să mă duc la Țigăneşti.

Fata începu a plînge cu mîna stîngă la tîmplă.

El i-a apucat dreapta şi a aşezat-o alături.

— Cine îți spuse de Veta?

— Aşa auzii, nene.

— Află, Nastasie, a vorbit încet Mitrea, că astea sînt vorbe scornite.

Ea s'a liniştit şi l-a privit zîmbind prin mărgelele lacrimilor.

— Atuncea nu mă duc la mînăstire…

— Să nu te duci.

— Să te-aştept pînă te 'ntorci?

— N'am spus asta, Nastasie. Fă cum te îndeamnă inima.

Ea a oftat:.

— O să te-aştept.

S'a ridicat pripit, a intrat în casă şi-a ieşit cu cîteva pere rumene, roadă dintr'un păr în care se suia uneori Mitrea cînd era copil, şi, cînd se cobora, îl apuca în ghiare maica lui cea care se prăpădise. Mitrea şi-ia adus aminte de înfăţişarea uitată a Agapiei şi i s'a muiat inima. Fata i-a cetit milă în ochi şi s'a bucurat pentru sine.

Mitrea nu ştia ce mai poate spune. Şi-a scuturat fruntea şi a rîs.

— Nastasie, vrei s'asculţi ghicitoarea morii şi-a lui nenea Ghiţă?

— Vreau nene, a răspuns; spune.

S'a aşezat iar lîngă el.

Mitrea s'a sculat şi a tras-o în sus, ţinînd-o de amîndouă mînile.

— Ascultă, Nastasie…

Ce mi-e slabă
Ca o scoabă,
Şi înghite pîn' sughiţă,
Dar se'ngraşă nenea Ghiţă?

Nastasia s'a umflat de rîs, ascunzîndu-şi nasul în palme.

— Să n'o spui la şezători.

— Au s'o spună alţii, l-a încredinţat fata.

Şi-au contenit rîsul.

— Acum mă duc, a hotărît Mitiea.

Ea s'a întristat. El a lăsat-o să se întristeze şi a pornit. Rîdea o coţofană într'o salcie veche şi vremea de toamnă era

lină. Fata l-a ajuns din urmă şi a umblat şi ea un timp lîngă el pe ulița satului, pînă ce s'au arătat oameni.

VIII

Profesorul a intrat grăbit în fierărie. Era un bărbat spătos, smead, cu nas răzvrătit. Mitrea şi-a simțit inima bătînd cînd l-a pătruns privirea acelor ochi verzi şi adînci.

Florea Costea îi dăduse din vreme înştiințare: "Dacă îți zîmbeşte, înseamnă că te primeşte ucenic". Profesorul l-a cercetat şi l-a cîntărit. I-a întins abecedarul şi o tăbliță de ardezie. Cînd a cunoscut bucuria lui Cocor, a zîmbit. I-a strîns mîna şi l-a bătut pe umăr.

— Ai cumva o copilă căreia vrei să-i scrii?

— Am, a răspuns Mitrea serios.

Îi plăcea glasul cu înmlădiere moale.

— Atuncea să ştii că într'o lună, mult două, îți cumpăr carte poştală şi plaivaz şi-i scrii.

Lui Mitrea i s'a aburit dintrodată negreață ochilor.

— Am să-i scriu. Am eu cu ea o chestie.

— Înțeleg.

Mitrea a răspuns stînjenit.

— Nu-i ce socoți dumneata. Nu-i de dragoste.

— Atunci e scrisoare de afaceri.

— E o chestie c'un morar; el zice că mi-i frate.

— Bine, Cocor; dacă crezi şi ți-a fi voia, îmi vei spune şi mie. Nu acuma, că n'am vreme.

— Atunci cînd începem? îndrăzni Mitrea cu aţîțare.

— Ai răbdare. Acum la ora unsprezece trebuie să mă înfățişez colonelului. Am primit ordinul cînd veneam încoace.

Caporalul Florea îl asculta cu luare-aminte şi-l privi întrebător.

Acea privire, brusc îngrijorată, se întoarse spre Mitrea. Profesorul plecase.

— Poate n'o fi nimica rău, fu de părere Mitrea.

Florea dădu din cap cu ochii feriți spre gîndurile şi

îngrijorările lui. Mitrea stărui:

— S'ar putea să fie ceva?

— S'ar putea.

— Ce fac eu atunci cu tăbliţa şi abecedarul? întrebă cu naivitate Mitrea.

Caporalul Florea a rîs cu amărăciune.

— Unul ca ăsta, a şoptit el, e hăituit şi prigonit. Nu te uita aşa la mine. Vino mai aproape şi stai colea. Poate fi cazul să ne cheme şi pe noi, să ne cerceteze, să dăm vreo mărturie.

— Doar nu e făcător de rele?

— Ba e, după socotinţa stăpînirii de azi. E făcător de rele, căci e din partid.

Florea tăcu; ochii lui Mitrea urmau să-l întrebe.

— Partidul muncitorimii, urmă Florea, care partid vrea să facă dreptate celor nedreptăţiţi. Iar te uiţi aşa la mine?

— Mă uit, ca un neştiutor şi prost.

— O să-ţi lămuresc eu toate; numai, dacă te întreabă, tu nu ştii nimic. Ai înţeles?

— Înţeleg.

Mitrea simţea că i se prefac în piatră limba şi buzele.

— N'am curaj acuma să-ţi spun toate. E neagră inima în mine ca smoala. Cîţi s'au prăpădit aşa din cei care lucrează pentru prefacerea lumii.

Fierarul era otrăvit şi cu ochii încrucişaţi de scîrbă. Mitrea n'a îndrăznit să mai întrebe nimic. S'a hotărît s'aştepte şi nădăjduia că spaima caporalului va fi deşartă. Iar profesorul cu ochii verzi se va întoarce.

— Lasă-mă, Mitreo.

Cocor şi-a luat abecedarul şi tăbliţa şi s'a dus. Le priveia moarte în mînile lui; parcă se ducea să le îngroape.

Era o zi umedă şi prin curţi pustii treceau soldaţi rebegiţi, alunecînd prin noroi. Se duceau aşa fără ţel şi fără scop. Ciori se învîrtejau peste cazărmi cerşind răguşit viscol. Gornistul de serviciu suna din cînd în cînd chemări. Sergenţii de zi tropăiau zornic, scuipînd înjurături înăbuşite.

— Trăsura domnului colonel! strigă undeva un glas.

Cocor a rămas aşteptînd în frigul umezelii, în locul unde se găsea la chemarea glasului. A stat multă vreme după ce-a trecut colonelul; i-a zărit numai picioarele împintenate, unul peste altul, sub poclit. Au ieşit după aceea pe jos cîțiva ofițeri. Se grăbeau strîngîndu-şi centurile la impermeabil. S'a sunat adunarea la masă. Mitrea îşi schimba greutatea supărării lui cînd pe-un picior cînd pe altul.

— Ce-aştepți tu aicea, mă băiatule?

Era fierarul: tot supărat, pămîntiu şi încrucişat.

— Aştept să văd dacă nu iese.

— Aştepți de-a-surda; l-au luat în primire doi agenți de la Siguranța generală şi l-au şi dus. Acuşi încep a mă linişti. Adică ce linişte? Vai de linişstea mea!

Fără să ştie ce face, Cocor îi întinse caporalului Florea abecedarul şi tăblița. Apoi le strînse iar subsuoară.

Din acea zi Mitrea Cocor a rămas cu o tulburare ce-i aducea visuri rele. Soarta lui i se părea tot aşa de amară ca a celui dus.

Numai o clipă i se oprise în preajmă; nu-i cunoştea nici numele. În acei ochi verzi se afla — i se părea — viitorul său. O clipă, şi dispăruse ca şi visurile ce i se perindau în nopțile năcăjite. Acuma Ochi-Verzi stă la închisoare. Îl judeca şi-l osîndea stăpînirea boierilor. Pentru ce îl judeca şi-l osîndea, Mitrea înțelesese uşor. Pricepuse unele de la fierarul Florea; altele le avea scrise cu venin în inima lui. Ochi-Verzi era un răzvrătit, un comunist, dintre cei care luptau pentru ridicarea norodului muncitor. Ochi-Verzi era un revoluționar ca cei care lucraseră la dărîmarea împărăției ruseşti. Era prin urmare înțeles de ce conducătorii țării urmăreau pe Ochi-Verzi şi pe alții ca el, prigonindu-i cu cazne înfricoşate prin închisori.

I se strîngea inima. De ce această jertfă? De ce atîtea jertfe?

Deodată a înțeles de ce, — cînd i-a nălucit în amintire săraca şi trista lui tinerețe.

Şi în el bîntuia o răzvrătire; ca şi el era tot poporul robilor

vieții, de care lumea e plină. “Sfărâmați rânduiala nedreaptă!” striga toată ființa lui. “Rob cu rob să ne unim”, îi sunau stihurile îngînate de fierar.

“Iată că Ochi-Verzi, întruparea suferinței şi a nădejdei mele şi a sute de mii ca mine, — se gîndea Mitrea Cocor — zace în peştera căpcăunilor”. Dar Florea fierarul, eliberat din întristarea lui dintăi, îi dă acum încredințare că oastea revoluției, fără număr, cît prundurile şi nisipurile, va spulbera întocmirea tiranilor, iar cei osîndiți ca luptători ai norodului vor ieşi din osînda neagră la soarele libertății.

— Mă simt nefericit, mărturisea într’o sară Mitrea Cocor fierarului, lîngă cuptorul cald, căci am rămas fără învățător, cu tăblița şi abecedarul ca nişte frați muți, de la care nu pot afla nimic. Mă tem să nu rămîn neluminat, cît voi mai trăi.

Aşa era la noi, la Malu-Surpat, unul Grigore Mîndrea. Deşi sărac, era muncitor bun şi cu nădejde. Găsindu-şi soție de potriva lui, s’a însurat într’o primăvară şi a durat în pripă un bordei. Îndată apoi, împrumutînd bani pe muncă, şi-a urzit casă în care să-şi petreacă o viață tihnită. Avea curaj. Dar cine se afla scris în condici la Hagiu, era scris pe viață la robie. Casa i-a rămas urzită numai din lemne şi n’a mai biruit s’o isprăvească. A rămas robul boierului celui bătrîn şi după aceea al lui Cristea Trei-Nasuri. Rob şi el, roabă şi muierea lui. I-am cunoscut pe amîndoi bătrâni, cînd nu mai aveau nici o nădejde.

Mai era la Hagiu unul Lae, poreclit Săracu, pe care nu l-am văzut niciodată altfel îmbrăcat decît cu opinci sparte şi c’o zeghe de-i curgeau petecile. Vara, iarna, aşa umbla. Acum cinsprezece ani şi acum un an, aşa umbla. Altădată era cu părul negru şi cu ochii vii. Acum a cărunțit şi i s’au turburat vederile. N’a mai ieşit din starea lui şi, dacă ar fi să dureze în veac, nu va mai ieşi niciodată — şi va rămîne aşa cum îl ştiu.

Aşa şi cu mine. Nădăjduiam să mă luminez. Neştiutor şi tîmp o să rămîn.

Fierarul a rămas pe gînduri, oftînd cu obidă.

— Mă frate, a grăit el într’un timp, eu fac cu tine un

legămînt, ca să nu te mai văz aşa de amărît. Puțină carte cunosc. Cu puținul meu mă voi sili să te ajut pe tine. Adă abecedarul şi tăblița.

Aşa a intrat Cocor la învățătură.

La început i-a fost greu. Îi era mîna țeapănă, îi erau ochii împăinjeniți.

A ajuns a cunoaşte semnele cu ochii, a le zugrăvi tremurat pe tăbliță; totuşi nu putea răzbi la legătura dintre semn şi sunet. Năduşea ca după suişuri grele, şi, unde poposea, nu vedea încă nimic. Fierarul nu-i putea da deplin lămuririle. Dar într'o sară, lîngă mucul de lumînare, Mitrea a simțit că-l fulgeră înțelegerea.

— Am clocit semnele, a zis el cu bucurie fierarului, şi-au ieşit vorbele ca nişte pui vii, de mă mir eu singur.

Cătră Paştele anului 1942 Mitrea a scris cu plaivaz pe o carte poştală, în stilul regimentului, următoarele rînduri cam strîmbe şi cu slove prea mari:

„Dragă cumnată Nastasie, doresc ca mica mea epistolie să te găsească fericită şi să ştii că eu sînt sănătos şi noi recruții isprăvind instrucția ne pregătim şi nu ştiu dacă ne vom mai vedea în astă viață, dar poate dă Dumnezeu şi scap şi să mă aştepți. Te îmbrățişez de mii de ori eu soldatul fruntaş Cocor Dumitru”.

IX

Se observă din această înştiințare a unui cărturar începător, care a asudat un ceas ca să înşire slovele lui „talpa gîştei”, că stăpînirea prigonea prin cenzură vorba „campanie”, şi el ştia asta. Nu trebuia să se afle de cătră „spioni” cînd şi cum pleacă un contingent nou spre Răsărit. Mitrea zice: „noi recruții, isprăvind instrucția, ne pregătim”. Între două țigări, cenzorul plictisit alunecă peste asemenea însemnări nevinovate. Cumnata Nastasia de la Malu-Surpat era mult mai atentă decît el.

Şi gazetele erau cu desăvîrşire mute în privința mişcărilor de trupe în țară. Tot asemenea vestirile la radio şi publicațiile oficiale placardate la primării şi prefecturi. După părerea guvernului de atunci, poporul nu trebuia sa afle nimic de aceste secrete rezervate numai celor mari.

Cu toate acestea, poporul ştia. Ştiau întăi şi mai ales recruții că le vine rîndul să se ducă la măcel. Pe cîmp, executînd formațiile de luptă şi tragerile, ori în cazarmă la teorie, ofițerii pomeneau numai de inamic, şi încă de un inamic ce se desfăşura în stepe nemărginite, între păduri şi mlaştini. De la o vreme se pomenea şi de munți prăpăstioşi cum ar fi de-o pildă Caucazul. Numele propriu Odesa, necunoscut mai nainte rîndurilor de muncitori țărani adormiți în cimitire, acum apărea în vorbirea obişnuită nu numai odată pe zi.

Comunicatele războiului german desmințeau de altminteri de două ori zilnic muțenia vicleană a conducătorilor Romîniei de atunci. Războiul era din ce în ce mai crîncen şi cerea spor de trupe, adică spor de jertfe. Ovreii şi țiganii surghiuniți în Trans- nistria erau prilej de comentarii politice pentru oameni care fuseseră sistematic ținuți departe de aşa îndeletnicire. Prăzile de război ale nemților, care treceau în convoiuri nesfîrşite de trenuri, chiar prăzile comandamentelor romîne, alcătuite din ce le trecea printre degete nemților, arătau că se petrec acolo, în Răsăritul depărtat, evenimente necunoscute în trecutele războaie ale lumii. Buletinul neoficial, însă adevărat, al războiului de acolo, îl dădeau răniții de la unitățile intrate în foc şi curierii de felurite feluri, unii ai diviziilor, alții personali ai ofițerilor. Hoția comandată din oficiu, stropşirea în masă a satelor paşnice şi a populației nevinovate, risipirea şi incendiul sutelor de oraşe, arătau că a ieşit în lume urgie mai cumplită decît au fost Atila şi Ghinghis-han cu hoardele lor în vremi străvechi.

Comandamentele oştilor germane se lăudau cu război „ştiințific", pentru că puseseră în slujba morții şi a distrugerii toate născocirile ştiinței. Acum o sută de ani era o lege a

războiului, s'ar putea spune umană, care oprea sub pedeapsă de moarte pe oştean să prade şi să ucidă populația nearmată de pe teritoriul duşmian. Acuma oprelişte a asta fusese înlăturată de germani şi comandanții porunceau oştilor război fără pic de omenie, război cu asupra de măsură mai crud decît al hoardelor, întrucît pămîntenii au ajuns azi, orice-am spune, a prețui blîndeța şi mila.

Atila se socotise, acum o mie cinci sute de ani, „biciul lui Dumnezeu", iar Ghinghis-han, în al treisprezecelea secol, prigonitor pînă la stîngere al neamului omenesc. S'au petrecut amîndoi cu pulberile sub blestemul veacurilor, şi ei şi hoardele lor.

Acum Hitler se socotea „compresorul", strivind tot ce era alt neam, ca să rămîie numai nația germană pe lume. Sfîrşitul lui se afla de mai nainte scris în însăşi această nebunie a deşertăciunii. Atila şi Ghinghis-han fuseseră barbari zbîrliți şi crunți, nu ştiau să scrie decît cu sabia şi se amețeau sorbind vin din tidvele învinşilor; trăiau în vremi de neştiință şi întuneric, pe cînd „compresorul" izbucnise ca dintr'un mormînt al trecutului în mijlocul lumii de azi care se socoate civilizată.

Soldatul fruntaş Cocor Dumitru avea înştiințări de toate acestea fără să le pătrundă desăvîrşit, dar le cumpănea cu amărăciune în mintea lui. Înțelegea mai ales, după toate, că-i vine rîndul să se ducă la pieire. El n'avea nimic de împărțit cu frații lui oameni din acel Răsărit unde bîntuiau furtunile distrugerii. Nu dorea moartea nimănui, îşi dorea el însuşi sănătate. Creştea în el o mînie că, după ce-a fost rob, acum i se ia şi viața, fără pricină şi fără vină.

Începea a pricepe că războiul acesta e, dintr'o parte, al nesățioşilor: că pentru veşnic-nesățioşii pier veşnic-flămînzii. Că moşierii şi capitaliştii fac război pe pielea norodului, rîvnind să distrugă revoluția rusă ca să spargă amenințarea ce venea şi asupra lor. Însă începutul acesta de înțelegere îi venea şi din sfaturile cu Florea fierarul şi din broşurile pe care acesta i le împrumutase şi pe care el le cetea pînă tîrziu,

de-i asfințeau ochii, lîngă feştila de seu.

Cartea poştală, deşi alcătuită de o mînă neîndemînatică, era aşa făcută încît să poată străbate opreliştile pînă la Malu-Surpat. Nastasia avea a înțelege că trebuie să vie la el „ca să se mai vază odată iîn astă viață". Dacă nu va putea veni, să-l aştepte totuşi; poate va scăpa din prăpăd şi se va întoarce.

Era o scrisoare de dragoste şi de mare tristeță.

Acea scrisoare a ajuns la Malu-Surpat şi a dus-o poştaşul la moară punînd-o în mînile Nastasiei. Fata a cetit-o cu nespusă uimire şi s'a aprins la față. S'a uitat în juru-i să cunoască dacă nu-i pîndeşte cineva comoara, şi a strecurat în sîn cartea poştală lîngă crenguța de busuioc ce se aflia acolo în amintirea cuiva întru care nu mai nădăjduia. Dar iată, acuma îi da semn.

Cum, nu se ştie, prin surate şi naşe, prin vere şi cuscre, s'a aflat la Malu-Surpat că contingentul 1942 pleacă în curînd la război. Cît de degrabă neveste, frați, părinți, să purceadă nu- maidecît, ca să mai vadă odată pe cei iubiți.

— Musai să ne ducem şi noi! a hotărât către cumnat şi soru-sa, privindu-i ager şi pipăindu-şi cu degete tremurate cosițele legate în cunună.

— Şi-a pus muşcată la ureche, a strigat morărița oțărîtă; să ştii c'a primit şi ea răvaş!

— A primit, mîrîi morarul. Îmi spuse mai nainte la cîrciumă poştaşul. De la Mitrea.

— Aoleo! Primeşti scrisori de amor de la militari, scrise de furierii de la regiment, ca să afle o lume şi să te faci de rîs. Bine spune Ghiță că locul tău nu-i în lume ci la mînăstire.

— Ba locul meu e în lume, şi-a subțiat Nastasia buzele; şi scrisoarea e scrisă de mîna lui.

— Nu cumva a învățat carte acolo la militărie? s'a crucit nenea Ghiță.

— A învățat! s'a sumuțat cu îndrăzneală Nastasia.

— Păi bine, mă fraților şi surorilor, a răcnit morarul; asta-i trebuia lui? Ce să facă militarul cu cartea, ai? Militarul are în seamă altele. Militarul să se ducă la război, să lupte cu

inamicul; asta e treaba lui! Se duce cu tunu şi trage în ăia; trag şi ăia în el. Asta vorbeam la cîrciumă; pier unii, zic, pier alții…

— Dumneata, cumnate Ghiță, poceşti pieirea unui frate?

— N'o pocesc; dar războiul e război.

— Şi-ți rămîne averea lui?

— Ce avere? nu-i nici o avere. Îmi rămîne o sărăcie de pămînt. Ăla trebuie lucrat.

— Dar dacă se întoarce Mitrea?

— Întoarcă-se!

Nastasia a simțit în ea dorința să-şi zgîrie cu unghiile cumnatul. I-au crescut în cap ochii şi a rînjit cu dinții ei ca foi de muşețel.

— O să se 'ntoarcă!

Cîntase aceste cuvinte, ca într'o biruință.

— De unde ştii, fă?

— Ştiu.

— E în scrisoare?

— E.

— Adu să văz şi eu.

— Ce să vezi, că nu cunoşti.

— Adu, să-mi citească popa.

— Popa să-ți citească deslegări, nu dau eu scrisoarea mea.

— Dă, fă, scrisoarea, că te lovesc.

— Loveşte pe cine ai mai lovit, nu pe mine, urîtule!

Nenea Ghiță s'a repezit; morărița a țipat frîngîndu-şi mînile. Nastasia a ieşit sprintenă pe uşă şi s'a dus ca în zbor la naşă-sa, Uța Aninească.

Către amiază a venit morărița s'o cheme la mîncare.

— Hai, soro; Ghiță s'a potolit.

— Nu mă duc la duşman.

Naşa Uța era văduvă, încă în putere. Le-a privit cu mustrare. Avea ochi negri cu sprîncene îmbinate.

— Fetelor, a zis ea, o să intrați în gura satului. Mare ruşine!

— Ştiu, tuşă Uțo, se tîngui morărița. Îndeamn'o şi

dumneata pe Nastasia să se întoarcă. Să nu se teamă. Nici Ghiță nu vrea scandal. Un om ca dînsul are nevoie de considerație; ce să-şi pună mintea c'un copil nebun?

— Nebuni or fi fiind alții, a răsărit ca o viperă copila. Eu îmi apăr viața.

— Fie cum spui, s'a umilit muierea lui nea Ghiță; numai vino. Au şi început a cleveti oamenii care s'au strîns la moară, întreabă dacă te-am trimis la mînăstire; dacă eşti logodnica fruntaşului… cîte şi cîte..

— Dacă-mi mai spune o vorbă, a țipat copila, ies în uliță şi strig satul.

— Una ca asta, ferească Dumnezeu să se întâmple. Amar de noi; ce-o să ne facem?

— Du-te, fină Nastasie, că sînt şi eu aci, s'a amestecat Uța Aninească, amenințând cu degetul pe morăriță. Să faceți cum vrea copila; să vă duceți la oraş; să vă despărțiți cu pace de Mitrea. Să-i dați, săracul, bani de lung şi greu drum. Să-i spuneți vorbe bune ca unui frate.

— Da, tuşă Uțo, da, tuşă Uțo, suspina sora mai mare. Iar Nastasia îngîna subțirel un cîntec şi-şi potrivea muşcata de la ureche într'o oglingioară cît palma.

Tuşa Uța o scuipă, ca s'o apere de deochi.

— Aşa eram şi eu în tinerețea mea, a oftat ea cu ochii umezi.

Într'a doua duminică după asta s'au strîns în piața oraşului sumedenie de săteni din județ şi de mai departe, unii veniți cu trenul, alții cu căruțele. Nu aveau a vinde producte ori vite, aduceau desagi cu merinde şi schimburi. Vestirea contingentului, în felurite forme, ajunsese pretutindeni. Un camarad de la Malu- Surpat îl vesti la cazarmă pe fruntaş că i-au venit cei de-acasă.

— A venit frate-meu morarul? s'a mirat Mitrea, rîzînd.

— Ba cineva mai înflorit, i-a răspuns Gîrlea Tudor, făcîndu-i cu ochiul.

Bateria avea învoire. Pentru domnul plotonier major Cataramă ziua aceea de sărbătoare era zi de vamă, cum au

popii la prohoduri.

— Duceți-vă, mă, tetravanghelul soacrei voastre, că vă veniră daruri de la moşii!

Mitrea Cocor gîfiia cînd a ajuns în piață. Darul lui înflorit poate venise cu morărița. Unde pot fi? Nu se văd nicăieri.

Cineva îl trase uşor de mînică. Se învîrteji în loc. În privirile aprinse i se oglindi Nastasia. Cosițele ei erau împodobite cu flori tari de la neguțător. Îi rîdea cu toți dințişorii. Era subțirică şi mlădioasă.

— Desagii pentru dumneata, nene Mitre, îi lăsai la căruța naşei.

— Venişi cu Uța Aninească? Unde e?

— Are treabă cu un neguțător cu care face ea afaceri. Dacă n'o avea vreme să te vază, îți urează sănătate. Mă trimise pe mine.

Mitrea a cuprins-o de mînă pe copilă:

— Să-i spui că-i mulțumesc frumos. Nu pentru desagi, dar pentru că te-a trimis.

— Venii eu singură, nene, a rîs copila. Vai cît ne certarăm acasă! Nea Ghiță a vrut să mă omoare, dar pe urmă s'a desum- flat; îți spui eu toate. Era vorba întîi să vină şi ei, dar aseară o apucă pe soru-mea o durere de şale, şi lui nea Ghiță urma să-i cadă o inspecție la moară, zicea dînsul, aşa că mă acățai de căruța naşei. Nu se putea să nu vină cineva.

— Îmi veni bucuria.

Ea îl privi țintă, tăcînd deodată. Buzele subțiri i se mişcară într'un freamăt uşor; ochii castanii i se umplură de lacrimi. În jurul lor se țesea lumea bîlciului. Unii se opreau şi-i priveau zîm- bind o clipă. Mitrea simți că locul nu e potrivit pentru vorbele ce aveau să-şi spună.

O cuprinse de mîna în care Nastasia îşi ținea năframa. Năframa aia era a lui şi ştia că o s'o poarte în locuri depărtate, cu lacrimile şi dorul celei care o cususe. Copila îl urmă. I se umbrise deodată obrazul rumăn, ars de soare.

S'au dus tăcînd către marginea oraşului, pe străzi cu grădi- niți înflorite în primăvară. Au apucat pe un drumeag

străjuit de salcîmi rotați, încărcați de struguraşi trandafirii. Deasupra portalului sub care intraseră, era scris cu litere mari, aurite: *Aleea Eternității.* Au cetit amîndoi odată cu glasuri încete acest nume fără noimă. Au străbătut drumeagul şi au intrat în cimitir. Copila începu să povestească întîmplarea de-acasă. El o asculta; îi plăcea cîntecul subțire al glasului ei. Cînd şi cînd se opreau la un grilaj în care erau îmbulzite flori vii şi coroane uscate; în tufişurile din colțul sărac al cimitirului încerca în răstimpuri să fluiere un mierloi june. Îi împresura soare mult şi singurătatea.

— Pleci? îl întrebă ea deodată, cu acelaşi freamăt al buzelor, privindu-l drept. Nu-i dădu răgaz să răspundă. Se tînguiau ai noştri din sat, adunați în jurul naşei la căruță. Se îmbulziseră şi din alte sate. Ne rămîn toate pustii. Îi duce pe-ai noştri prin străinătăți, ziceau unii; noi sîntem nişte muncitori sărmani, ziceau, nu ne trebuie război; n'avem de împărțit cu nimeni nimic.

— Aşa e; dar n'avem încotro.

— Dar cine are noroc, se întoarce, zise Nastasia, zîmbind cu tristeță.

Mitrea se opri:

— Am şi eu un noroc şi am să mă întorc la el.

Copila se veseli şi i se prelingeau lacrimile pe obraji. L-a cuprins de brațul stîng şi şi-a plecat fruntea pe umărul lui, deasupra inimii. Acea inimă ciocănea cu putere. Ea aştepta s'o cuprindă brațul. Aştepta cea dintâi îmbrățişare din cele o mie făgăduite în cartea poştală pe care o avea în sîn cu crenguța de busuioc.

S'a petrecut într-adevăr acea clipă fericită şi unică, pe cînd un cuc îşi îngîna numele printre morminte, trecînd pe deasupra lor către aleea cu nume ciudat.

X

Caporalul Florea Costea era şeful vagonului în care

călătorea Mitrea. Se aflau cu dînşii destui alți camarazi.

— Fiecare să-şi îngrijească de canapeaua lui, zise Mitrea.

În vagonul de animale pe care guvernul îl punea la îndemîna „militarilor" săi, vorba lui Mitrea stîrnise haz şi trecuse şi la alte vagoane.

„Nu vă lăbărțați canapelele", adică: nu vă întindeți prea mult în înghesuială; „zvîrliți afară canapelele", — adică: aruncați afară paiele pe care dormiți, — „ca să nu înceapă a umbla singure", adăogea Mitrea, rîzînd cu răutate...

Ajunsese pînă la ofițeri hazul cu canapelele umblătoare şi zburătoare din vagonul caporalului.

— Ba şi din vagoanele voastre! îi înfrunta Mitrea pe camarazi. Ale voastre vă dau ele pe voi afară!

Plotonierii majori porunciseră să se scrie cu cretă pe cele cincizeci de vagoane, destinația lor. Era o destinație necunoscută, fără îndoială. Dar plotonierii majori aflaseră de la domnii ofițeri că destinația era Moscova şi Stalingrad. Deci ştiutorii de carte scriseseră cît mai mare pe cenuşiul scîndurilor:

Moscova; alții, *Bucureşti-Stalingrad.* S'a aflat unul mai îndrăzneț decît toți; a scris şi mai mare: *vagon destinație Siberia.* De data asta indicația abatorului era prea depărtată.

Mitrea Cocor a mai adaos ceva: Bucureşti-Moscova, *dus şi întors.* Îndată acest adaos a fost acceptat pretutindeni. Într'o sară, caporalul Florea a făcut să dispară *dus şi întors* de pe vagonul lui.

— Tu vrei să rămîi acolo? l-a întrebat glumind Mitrea.

Caporalul a privit în juru-i să vadă dacă nu-i cineva pe-aproape şi a zîmbit fără să răspundă.

Colonelul Paladi, bărbat cărunt şi serios, aflînd de jocul acesta al etichetelor, s'a cam supărat.

— Să înceteze prostiile, i-a sfătuit el pe ofițerii tineri. Credeți dumneavoastră că ăştia vor să se ducă la Moscova şi la Stalin- grad? Atîta să mă doară pe mine capul cît vor ei. E porunca aşa şi-i ducem noi. Ăsta e adevărul, ce mai calea-valea! Îi cunosc eu pe țăranii ăştia vicleni. La urma urmelor,

au dreptate. Nişte sărmani care n'au cu politica nici în clin nici în mînecă. Încaltea ăi cu Siberia o făcură fiartă. Dați ordin să se curețe vagoanele.

S'a dat ordin.

— Să se curețe de proşti şi de păduchi, a fost de părere, în şoaptă, Mitrea.

Şi vorba asta a prins.

Prin gările mai mari, convoiul trecea cîntînd versuri patriotice şi războinice. Apoi vagoanele tăceau rînd pe rînd. Contingentul, cum îşi spuneau oamenii, rămînea cu ochii duşi asupra cîmpurilor verzi.

— Ăsta e războiul nostru, ogorul... a zis într'un rînd tot Mitrea.

Vagonul caporalului a rîs.

— Rîdeți ca găgăuții, s'a supărat fruntaşul.

Camarazii l-au privit nedumeriți. Ei îl cunoşteau pe Cocor drept băiat cu haz.

Săptămîni au umblat aşa. Făceau popasuri lungi prin gări singuratice. Uneori ploua şi-i acoperea pîcla umedă: se întindea ca o mîhnire neagră asupra osîndiților. Mitrea dormita în colțul său lîngă Florea Costea. Nu privea decît înlăuntrul lui cu îndărătnicie, pînă ce îi năluceau ochii castanii. Atunci ofta şi gemea. Îl durea toată ființa.

Îi era puțintel ruşine de caporal.

— Ce-i, Mitreo, cu tine? îl întrebă odată Costea.

Mitrea răspunse, minținд pe jumătate.

— Mă, frate, mă gîndesc unde-o fi şi ce-o fi făcînd profesorul, ăl care îmi puse în mînă abecedarul şi placa. Odată l-am văzut şi nu-l mai uit.

— Profesorul aşteaptă, răspunse fierarul.

— Trăieşte?

— Da, pe cît am aflat. Şi la ce te mai gîndeai?

— Mă, frate, mă gîndeam ca nebunul: că bunicii noştri călătoreau ici-colo de-o zvîrlitură de bîtă. Iar noi pornirăm spre capătul lumii ca să aflăm unde-i osia pămîntului.

Unii camarazi băgau de samă la vorbele lui Mitrea.

Aşteptau hazul.

— Umblăm, a urmat Mitrea, fără interes. Bunicii se duceau să cîştige o pită, noi ne ducem la pagubă.

Caporalul s'a încruntat la el:

— Îți plăteşte statul un leu pe zi; îți mai dă tren gratis, mîncare şi haine.

— Nu vorbi de costum, că se supără contingentul.

Camarazii se uitau cu jale la echipamentul cu care-i înzestrase stăpînirea.

— Te superi, contingentule? a întrebat Florea.

— Ne veselim.

Dafinescu Ilie, prietin al fruntaşului, a adaos:

— Numai Mitrea oftează şi se întristează.

Contingentul a întors nasurile spre fruntaş.

— Eu cuget, a suspinat Mitrea, la sărmanul din poveste care s'a dus c'o desagă pînă la Dumnezeu să-l întrebe de necazul lui. Eu cu două desage mă duc la tartor.

Contingentul s'a întristat.

— Mitrea ăsta e cam sărit, îşi ziceau ei; grăieşte ca neoamenii.

Într-adevăr, Cocor nu-şi împodobea vorbirea cu proverbe, zicale şi anecdote, cum făceau mulți cu limbă spornică dintre cei de față; fruntaşul scotea cuvinte numai din veninul vieții lui.

A mers aşa trenul contingentului lungă vreme, străbătînd multă țară, pînă ce au prins a se arăta sate pustii. Era tot dărîmat şi ars. Vîntul aducea putoare de tăciune şi hoit. Cîni dădeau tîrcoale ruinelor, întorşi la starea de lupi; cu cozile subpuse, împungeau spre văzduh cu boturile şi urlau a moarte.

Într'o zi, grămădindu-şi capetele la deschiderea vagonului, tovarăşii lui Mitrea s'au holbat asupra unei privelişti alcătuită din ziduri şi metereze. Fusese cîndva acolo un oraş. Era la înserat şi nu se aprinseseră lumini. În molozurile gării, o coşmagă strîmbă de scînduri şi corturi de trupe care țineau circulația drumului de fier, legînd lumea cu pustia şi cu

frontul. Între acele molozuri şi corturi şi pe coşmagă, s'au aprins becuri electrice. Ceea ce fusese oraş a rămas zugrăvit departe, pe un cer de furtună, ca într'un veac afund, de care nu-şi mai aduce aminte nimeni.

În cîte o gară mică, unde rămăseseră garajuri de popas, trenul se oprea cîte o zi şi-o noapte, ca oamenii să mai lepede din ei oboseala trepidației. Ca o amețeală le stătea asupra creierului, începeau să furnice în jur, căutînd apă proaspătă. La o fîntînă, la un pîrău, unii se spălau cu disperare desbrăcați pînă ta brîu, de-şi întindeau pe ei ca o unsoare toată funinginea locomotivei. Mai aruncau afară din vagoane canapelele şi aprindeau cu ele focuri. „Ceteau gazetele", adică îşi scoteau cămăşile şi le cercetau cu luare-aminte în preajma focurilor.

Mitrea şi fierarul răzbiră într'o după amiază pînă la un cătun, ferit într'o văgăună apropiată, unde se tupilau cîteva case locuite, între multe altele ce se risipiseră. Două vaci pe toloacă, cîțiva purcei costelivi, o duzină de găini care cîrcîiră cu spaimă la apropierea lor, zburătăcindu-se. O femeie se tupila prin dosul unei case, furişîndu-se către o cînepişte înaltă.

Caporalul Florea Costea strigă cîteva vorbe ruseşti. Femeia se întoarse spre militarii străini. Nu erau germani; încerca să le zîmbească. Se strîmba, cu dinții de sub buza de sus lipsă.

— Au fost pe-aci germani, babuşca?

— Fost... se tîngui ea, arătîndu-şi cu arătătorul întors ştirbătura fioroasă a gurii. Voi ce sînteti?

— Nu sîntem nemți, babuşca.

— Aşa, aşa... sînteti oameni... încotro?

— Ne ducem spre front. Ostaşi romîni, babuşca.

— Vai şi-amar! țipă femeia cu mînile ta tîmple.

Mitrea se simți străpuns pînă în fundul sufletului de acel strigăt. Caporalului i se umeziră ochii. Se mai arătaseră în preajmă cîteva muieri. Doi bătrîni cu cojoace, cîțiva copii în durligi.

De la aceştia Cocor prinse cîteva săgeți de priviri duşmănoase. Se aflau în brațe încordate cîteva furci. Fruntaşul trase o pîne neagră din geantă, descheindu-şi c'un deget tocul revolverului. Frînse pînea şi o întinse copiilor. Întăi voiau să fugă, apoi se apropiată şi întinseră mînuțe slabe cu degete cîrligate. Unul din moşnegi făcu un pas înainte şi întrebă c'un glas subțiratic, în limba străinilor:

— Voi români?

— Da.

Bătrînul întoarse furca cu coarnele în pămînt.

— Aha! Noi fost acolo… fost *na văină.*A*tu*nci, altfel *văină.* Acum neamț *volc.* Neamț *gusenița.* Neamț *saranceà.*

— Ce zice? se interesă Mitrea.

— Zice că neamțu-i lup, omidă şi lăcustă, dar nu-i om.

— Însă feciorii noştri, urmă bătrînul în limba lui şi caporalul explica lui Mitrea; feciorii noştri îi mînă înapoi! *Nazat! Nazat!* Ai! cum îi bat! Ai! cum îi dărîmă!

— Neamț kaput! strigă deodată celălalt moşneag şi începu a-şi frămînta cu bucurie trupul slăbănog în cojoc. Voi nu mai mergeți înainte. Duceți-vă acasă.

— Vai, oameni săraci, oameni buni… se tîngui babuşca, umblînd după ei un răstimp.

— Îşi bat joc de noi, mormăi Mitrea.

Caporalul nu răspunse. S'au îotors în gara singuratică. Din cînd în cînd îşi întorceau privirile unul către altul, înțelegîndu-se fără cuvinte.

— Nu spui nimic băieților, hotărî Costea Florea.

XI

— Dați-vă mai aproape, domnilor, zise, după cină, colonelul Paladi ofițerilor săi. Şi se grăbea să întindă harta, pe cînd ordonanțele curățau masa; mai aproape, vă rog, ca să puteți observa cu toții ansamblul operațiunilor.

Conferința aceasta avea loc aproape zilnic. În acea sară, colonelul părea mai agitat. Lumina lumînărilor era mai

proastă. De la răsărit amenințau nori de furtună.

— Pentru întîia oară, reluă deodată comandantul, ridicîndu-şi ochii de pe hartă, am avut o discuție „cam tare” cu un ofițer german. E vorba de comandantul gării ăştia păcătoase, îndată ce-am ajuns aci. Dumnealui, mă rog, voia să mă convingă că magazia de provizii i s’a golit şi nu ne mai poate pune la dispoziție rația reglementară. Că „o să stăm pe loc cîteva zile”, că „asta îl strîmtorează”, că „are de alimentat convoiurile care vin dinlăuntru”. „Eu nu țin de loc să stau. Dă-ne drumul mai cu- rînd”. „Nu pot, vin de pe front trenurile unul după altul, vezi domnia ta singur că se masează, foarte probabil, divizii în alt punct”. Poftim răspuns. De la cealaltă păcătoşenie de stație, unde am făcut transbordare pe liniile largi, nu m’am supărat ca acuma. Să-mi fie iertat a spune, dar camarazii noştri germani ne tratează pe noi puțintel ca auxiliari.

— Puțintel? se miră cu glas scăzut locotenentul bondoc.

Colonelul îl privi lung, pipăind cu mîna dreaptă pe masă locul unde ştia că trebuie să se afle sticla de coniac.

— Poate că ai dreptate, Micşuneà, dădu el din cap. Dă-mi, te rog, o țigară, din cele bune pe care le mai ai de-acasă.

— Cu plăcere, domnule colonel.

Ofițerul întinse o tabachere de argint şi prezentă superiorului său şi bricheta.

— Mulțumesc, Micşuneà. Am chibrituri. Mă ierți pentru observația ce-am făcut şi pe care camaradul nostru a subliniat-o. Am şi eu cîteodată momente rele. Cînd ne întîlnim în asemenea singurătăți dezolate, aş dori să văd un zîmbet, să aud o vorbă afabilă. Nu sînt de o stricteță de automat, de o rigiditate absurdă.

— Or să se umanizeze, domnule colonel, îndrăzni iar Micşuneà clipind dintr’un ochi.

— Înțeleg ce spui şi nu-mi place.

Micşuneà plecă fruntea.

— Totuşi este ceva dreptate în spusele dumitale, Micşuneà. De un timp facem pe hartă sublinieri care ne

uimesc. Probabil că nu înțelegem bine jocul forțelor. După înaintările fulgerătoare, retrageri strategice.

Ofițerii tăceau atenți.

— Fără îndoială, urmă colonelul Paladi, că n'a fost niciodată pe lume o armată mai bine instruită şi mai bine organizată ca asta. Şi totuşi... suspină el; mă enervează eînd mă gîndesc că totuşi...

Zvîrli țigara stînsă şi luă alta din tabachera locotenentului.

— E o încleştare...

Aprinse.

— E o încleştare pe mii de kilometri, de la Baltica la Marea Neagră... Trupe de milioane... Utilaj cum n'a mai fost... Aviație, comandament... ce să spun? Nu se poate să nu observăm că se petrece un fenomen insolit. Sîntem de meserie, ce dracu! Şi ne dăm seama. Comunicatele, oricît de camuflate ar fi sub figuri de stil, mărturisesc o şovăire îndărăt.

— Numai atît? tresări iar locotenentul. Dar la Leningrad, la Moscova, şi undeva pe Volga...

— Da. Înspre partea unde mergem şi nu mai ajungem. În trei puncte de importantă hotărîtoare. Nu luați şi voi, băieți? adaose el arătînd cu țigareta sticla de coniac. Cum spune plotonierul major Cataramă, „treaba s'a corăslitără..."

Colonelul avu un rîs urît, cu dinții negri.

— Dar mai este ceva. Ruşii au pornit contraatacuri dure care nu slăbesc. Trebuie să recunoaştem că înaintarea lor e continuă. Pe de altă parte trupele suplimentare ale camarazilor, care trec în front, îmi par inferioare celor de-acum doi ani: tineret crud, insuficient instruit. Ce-ați zice să vîrîm şi noi, dintrodată, trenul ăsta de țărani în vijelie? Frumos, nu? Îi spulberă ca pe un fulg de colilie. Aşa şi cu copiii ăia. Vin cu entuziasm; țipă grozav cîntece; după aia plîng şi cheamă pe *Mutti.* Iar din fundul Răsăritului vin noroadele astea, domnilor, perfect echipate, perfect instruite. Parcă nu sînt alea care s'au retras. Sînt şi alea, dar apar

altele şi mai multe, mii şi milioane… Aviație, tancuri, artilerie motorizată, catiuşe şi mai ştiu eu ce. Ce n'au, domnilor? Eu, drept să vă spun, ca vechi militar care am făcut campania cu ruşii în tinerețe, îi admir. Pe mine mă nelinişteşte că tot vin, că tot vin zdrobind. L-au bătut pe Napoleon. Se dovedeşte că şi Germania pierde partida.

Colonelul îşi mai aprinse o țigară şi sorbi încă un păhărel de coniac după multe altele. I se amplificau gesturile, îi sporea vocea răguşită.

În acea sară fruntaşul Cocor Dumitru era schimbul întăi în garda trenului, la vagonul ofițerilor, împreună cu Dafinescu Ilie. Mitrea de partea asta, Dafinescu de partea cealaltă. Geamurile vagonului acoperite cu perdele, „ca să nu vadă răcanii ce fac ăi mari", după cum se exprima însuşi contingentul. Colonelul se afla aşezat între lumini şi perdelele pe care le observa Mitrea; aşa încît Mitrea vedea umbra colonelului, neagră şi puțintel mărită pe perdeaua unui geam. În liniştea şi singurătatea locului, Mitrea îşi oprea plimbarea şi asculta; cînd şi cînd auzea o frîntură de frază. Şi observa mişcările umbrei colonelului. Cu mîna stîngă scotea din gură țigara cu țigaret lung, iar cu dreapta închina din cînd în cînd un pahar.

— Îi place tare băutura care se cheamă coniac, îşi spunea Mitrea; toarnă coniac puțintel într'un pahar mare. Toarnă des. De nouă ori a ridicat pînă acum brațul drept.

Mitrea rîdea singur prin întuneric. Îşi aducea aminte ce spusese şi Cataramă despre ruşi: Păi nu ne fu vorba aşa, mă muscalilor! Ba că porniți contrarevoluție, ba că n'aveți armament… Aveți de toate, — lacătul lui sfîntu Petre de la poarta Raiului. L-au ferchezuitără pe Napoleon, or să-l ferchezuiască şi pe Hitler.

Era o noapte fără lună. În fundul răsăritului se proptiseră nori negri, ca munți încremeniți.

După ce ascultă sfârşitul de discurs al colonelului, care răzbea din vagon, în tăcerea de-afară, lui Cocor îi veni schimbul. Caporalul de gardă îi aduse alt camarad în loc.

Fruntaşul îi dădu consemnul şi se retrase. Putea să doarmă pînă la ziuă.

Vagonul lui „de animale” era al şaselea din coadă. Găsi în preajmă, aşteptîndu-l, pe caporalul Florea. Depărtîndu-se puțin spre coada convoiului, Mitrea îi povesti cu vocea pe jumătate cele văzute şi auzite. Adăogi căscînd:

— Pe cît văz, se ocupă şi domnii ofițeri de război ca şi plotonierul major al nostru.

Fierarul nu făcu nici o observație. Îl întrebă:

— Ți-e somn, Mitreo?

— Îmi e şi nu prea. De ce?

— Dacă ți-e somn, nu intra în vagon. E cam zăpuşală şi te trăzneşte duhoarea. Ieşii nițel şi după aia nu mai putui intra îndărăt. Mă brînci afară. De aia te-am aşteptat. Am găsit eu aci, la cincizeci de paşi, o căpiță de fîn. Ne aşezăm cu spatele în ea şi stăm bine. Noaptea trece în clipă. Mai avem trei ceasuri pînă la ziuă.

S’au mişcat pînă la căpița de fân şi s’au cuibărit prin întuneric. După ce-a trecut un timp, fierarul a întrebat:

— De politica din țară nu vorbeau?

— De cine? De Antonescu?

— Da.

— De ăla nu vorbeau.

— Păi da, reflectă fierarul, îşi tem pielea.

După tăcerea ce a urmat acestui schimb de vorbe leneşe, în norul cel negru din răsărit s’a aprins deodată un ochi mare trandafiriu. S’a aprins şi s’a stins, ca şi cum ar fi clipit. Lui Mitrea i s’a părut că ar fi amenințat asupra bieților oameni rătăciți în acele locuri ştima pustiei.

— Văzuşi?

— Văzui, răspunse încet fierarul. Acolo a pornit furtună. Departe tare.

În jurul lor stepa fără hotar încremenise ca în moarte. Suna totuşi ceva subțire şi mărunt în acea neclintire a tăcerii. Miliardele de gîze îşi scîrțîiau elitrele, căutîndu-se şi nuntind în ierburi. „Aşa de mulți sînt cei care vin asupra noastră”,

cugeta Mitrea.

Ochiul ştimei mai luci odată. Norul negru din capul nopții începu a se mişca domol, luînd felurite forme nedesluşite, pînă ce se prefăcu într'un fel de harmasar aripat, avîntat în salt năprasnic. Se lungi şi pieri în scurt spre miazăzi.

Răsăritul rămase limpede; susurul stepei contenise. Se auzi ca un şuiet într'o depărtare nemăsurată. Nu mult după asta, asupra singurătății în care vegheau uimiți cei doi camarazi, năvăli o suflare rece, aripă depărtată a furtunii. A durat zece minute şi a trecut. S'a întins iarăşi liniştea.

Cocor îşi ațintea urechea, cum făcea în nopțile de strajă de la Dropii. Susurul cîmpiei nu s'a mai trezit.

— Tăcere absolută, a mormăit Costea fierarul.

Mitrea îngînă:

— Ce-or fi făcînd ai noştri acasă?

— Atenție! îl înştiință cu aceeaşi voce scăzută caporalul.

Mitrea voia să puie o întrebare, dar îl opri uimirea de scăpărări ce se alungeau în aceeaşi depărtare de unde pornise harmăsarul vijeliei. Nu se auzea nimic. Numai scăpărări după scăpărări se vedeau.

Cei doi camarazi tăceau, cu inimile bătînd. Acolo era frontul, către care se îndruma contingentul.

XII

Între invențiile viclene, trenul ăsta militar 404 se părea că urmăreşte recordul special de a nu ajunge niciodată la destinație. Fluiera, fumega, ciocănea, gîfîia, se oprea, iar pornea şi se oprea. Poate întruchipa dorința multor dintre cei pe care îi ducea; ori a mecanicilor negri, care, îndată ce ajungeau într'o stație părăginită, începeau, cum zicea Cocor, să latre, unul la altul. Se adăogea şi alt fapt minunat: părea că şi zarea se cufundă şi se lungeşte în Răsăritul fără hotar. Şi încă ceva: cînd şi cînd se îndîrjeau asupra acelui tren militar 404, furtuni şi vîrtejuri. Nu ca pe la noi. La noi, arăta

Cocor, furtunile sînt nişte copile nebunatice; aici e cuibarul bunicelor şi cloanțelor furtunilor. Într'o clipă fac pe om mototol, îl dărîmă la pămînt; vor să dărîrne trenul de pe linie.

— Duceți-vă, mă! Duceți-vă, mă oamenilor, înapoi de unde ați pornit. Ce căutați aci?

— Aman, babă Cloanță, căutăm şi noi pe dracu, se umilea Cocor. Eu vin cu plocon, ăşti doi desagi ai mei.

— Acuma sînt goi, bă Mitreo, rîdea contingentul.

— Păi, ați ros şi voi din ei, noaptea, cînd sforăiam. Dar s'au umplut după aia cu ce căutam noi ca nişte nătărăi pe aste meleaguri. Aşa că duc plocon lui Scaraoschi doi desagi de prostie omenească.

Iată că, într'o după-amiază posomorîtă, la oprirea trenului, se înfățişează un delegat de la divizia romînă a sectorului. Cei din contingent care erau mai aproape de vagonul comandantului au auzit bine că e un ofițer delegat, dar n'au înțeles ce divizie şi ce sector.

Ofițerul delegat era un țigănuş bărbos, cu manta prea lungă. Cu cască, cu centură, fără semne de grad. Părea nițel fudul cînd vorbea colonelului Paladi şi celorlalți ofițeri, ca unul ce „trecuse prin foc".

— Rare cam pîrlit... băgă de samă Mitrea. Mîine o să fim tot aşa de viteji ca şi dînsul, vai de steaua noastră.

S'a aflat că regimentul e în refacere; şi-a schimbat de trei ori locul de odihnă în cinci săptămîni — adică de cînd a pornit din țară contingentul. Nu şi-au schimbat locul înainte; şi-au schimbat locul tot îndărăt. „Parcă şi-iar fi căutat coada".

— Retragere strategică, lămurea cu încrederea semeață ofițerul delegat, ca şi cum ar fi scornit chiar atunci el însuşi această formulă.

— Locotenent Popescu, fii serios, îi dădu răspuns colonelul Paladi, privindu-l țintă.

Micşuneà îi puse mîna pe umăr.

— Mă Nuțule, noi sîntem camarazi de promoție şi te ştiu băiat deştept.

Locotenentul Nuță Popescu se mai semeți o clipă în

mantaua lui lungă, apoi se lăsă biruit şi zîmbi.

— Aţi adus ceva coniac?

— Adus, îl încredintă Micşuneà. Şi cărţi de joc.

— Cu alea n'avem ce face! bătu cu palma prin aer Nuţu; n'avem răgaz. Tot cu mutatul. Acuma urmează ca, îndată, cu furgoanele dumneavoastră şi camioanele noastre, să transportăm tot ce aveţi, la tabără. Nu sîntem instalaţi departe. Colea în margine de sat, la încrucişare de drumuri. E o forfotă de maşini... Se proţăpeşte frontul. Sovieticii au atacat ieri la patruzeci de kilometri depărtare. O să vedeţi pe hartă cum stau lucrurile. Au fost respinşi.

Colonelul îl opri:

— Atunci debarcăm cu toate ale noastre imediat?

— Da, domnule colonel. Îndată ce am primit înştiinţare, ieri, că sosiţi, s'a preparat totul. A fost o ocupaţie plăcută şi ne-am bucurat.

— Atunci putem începe?

— Da, domnule colonel.

—Micşuneà, dă ordine.

Micşuneà a dat ordin numai din ochi, căci plotonierii majori se aflau de faţă. Îmbulzeala contingentului s'a risipit fără prea mare grabă.

— Camarazii... ce fac? s'a întors Micşuneà către locotenentul Nutu.

— Am rămas opt în totul lui tot, mă frate Micşuneà.

Ochii lui Nuţu se umbriră de jale adevărată. Fruntea i se coborî din semetia în care o ţinuse.

— Ce fac Ciobanu şi Paraschivescu? întrebă ofiţeraşul firav poreclit Dămuţă.

— Mă Dămuţă, suspină Nuţu; Ciobanu şi Paraschivescu ne-au lăsat sănătate.

Pleoapele lui Dămuţă se zbătură peste frumoşii lui ochi femeieşti.

— Nu-i de crezut. Îmi erau veri, eram ca fraţi.

— Ba-i de crezut, Dămuţă. S'au prăpădit şi alţii: Porumbescu, Laxativ, Croitonu... Ăsta era inamicul meu neîmpăcat,

căci îl curățăm regulat la écarté. Îmi pare rău de el, era un fel de moşioară a mea. Şi Corbiță... şi Iovan, ăl care ne declama balada lui Iovan Iorgovan, susținînd că el s'ar trage din acel erou popular. Cînd şi-a dat sufletul, a spus o vorbă de-a lui: Mă copii, mă duc la strămoşi.

— Dar Panacoadă?

— Panacoadă e prezent.

Sublocotenentul Dămuță se veseli dar numai o clipă.

Soarele se scufunda la orizont în nori subțiri de purpură cînd contingentul, cu tot calabalîcul, se îndrumă cătră „localitatea Somotreț". Nu mai era un sat; nu mai rămăseseră niciunul dintre localnicii care lucraseră ogoare, îngrijiseră pomi şi crescuseră vite; parcă s'ar fi suit în lună, ori s'ar fi scufundat în pămînt. Somotreț era acum un simplu punct unde fusese trimes în refacere regimentul spîrcuit. Jumătate din armamentul acestui regiment se topise; caii se duseseră în vifore; ofițeri cîțiva; contingentul, oricît era de contingent, nu putea înlocui trupa pierdută. Mai cu samă „țoapele", explica zîmbind Nuțu, se prăpădiseră ori dispăruseră.

Fostul sat părea curat şi bine organizat. Deşi în neorînduială de repaos, regimentul în refacere aştepta cu destulă însuflețire mai ales veşti din țară.

Cataramă se răsti:

— Care veşti din țară? Nu e nici o veste. Încolo toate bune, piedica de la căruța lui Sîntilie şi comanacul lui Savaot! Bine vă găsii sănătoşi. Auzii că sînteți numai două sute treizeci.

— Cu mine două sute treizeci şi unu, domnule plotonier major, se tîngui croitorul bateriei lui Cataramă, unul Dănilă.

— Şi tu eşti acilea, mă Dănilă Roşu?

— Sînt, domnule plotonier major; mă țin cu dinții de viață. Cam tare ne împuținarăm, domnule plotonier major.

— Ei, lasă, că am venit să ne împuținăm şi noi. Aveți de toate?

— Avem.

— Adusei şi eu nițel mălai.

Camarazii cunoscuți se bucurau trăgîndu-şi palme în

spate.

Cocor băgă de samă la întîlnirea comandanților. Colonelul Ceauşu era uscat şi ars de soare, dar bine dispus ca totdeauna. Ras, cu ochii alburii-albaştri ca de sticlă. Mai vechi în grad decît Paladi. După ce se îmbrățişară, Ceauşu îl atinse pe Paladi uşor, cu dosul palmei, peste partea mai proeminentă a corpului.

— O să mai scadă…

Cocor îşi făcea socoteală: „Noi ne batem pe spate, că spatele duce greul. Ai mari se bat pe burtă”.

— În sfîrşit, dragă Paladi, mîine îți dau în primire regimentul. După un an şi jumătate, am şi eu învoire de-o lună. M’am învîrtit; plec cu văru-meu generalul. Altfel o s’o duci bine; eşti în repaos şi te tot retragi.

— Înaintarăm ca să ne retragem… şopti Cocor către ai săi din preajmă.

Înserarea se întinse asupra cantonamentului într’o furnicare a trupei care îşi alcătuia bîrloguri. Nu s’au aprins lumini şi focuri. Contingentul, ca şi soldații vechi, şi-au rontăit mîncarea rece în culcuşuri.

— Nu-i prea departe frontul, îi lămureau lui Cocor cei vechi. Cum s’arată vreo lumină în întinderea asta, sosesc deasupra pajuri, oare leapădă ouă. Grozav se sparg, şi put. Nu ne trebuie.

„Bătrînii” păreau a se lăuda cu asemenea năcaz. Şi cu operațiile artileriei şi tancurilor sovietice. Contingentul îi asculta cu respect şi sfială.

— Auzirăm că ne prind şi ne taie beregatele.

— Cine, mă bobocilor? Muscalii? Vorbe. Oameni ca şi noi. Temeți-vă mai cu seamă de prietenii voştri germani. Cum te-au văzut c’ai slăbit, ori te dai la un dos pentru o nevoie — de! ca omu — te proțăpesc cu baioneta, ori pun asupra ta mitraliera. Oşteni tari.

— Ei nu dau îndărăt?

— Ba cum nu? E cîte un caz că nimeni nu se poate pune contra. Cîteodată naşte asupra noastră balaurul cumplirii…

Cocor asculta şi nu-i era somn. De la o vreme s'au ridicat, el şi fierarul, şi au umblat căutînd un loc de tihnă, unde le-ar fi plăcut să asculte tăcerea şi să-şi mai spuie domol de ale lor. Au umblat fără să găsească, pînă ce-au dat în pîlnia unei gropi de obuz. Lîngă dudău des, noaptea li se părea mai caldă. S'au lăsat cu spatele în țărînă, cu fața în sus şi s'au acoperit cu măntăile. Au schimbat cîteva cuvinte. Au ațipit.

La un ceas destul de tîrziu s'au deşteptat, s'au întors nas către nas şi-au stat amîndoi cu urechea ațintită. Se auzeau tunuri bătînd. Se auzea ca o darabană afundă într'o depărtare nu mare. Un răstimp au contenit. Cei doi prietini simțeau în nări mireazma de plante putrede şi aşteptau iar aromeala somnului în noaptea rece, cînd zăriră cu cozile ochilor rachete verzi în văzduhul răsăritului. Şi canonada porni iar c'o huruire neîntreruptă al cărei cutremur îl simțiră subt ei în țărîna gropii.

Un sfert de oră — un ceas; părea că vine asupra lor din afunzime un urlet tremurat; părea, sub nepăsarea naltă a stelelor, că zvîcneşte de boală inima pămîntului.

S'au ridicat în pripă, au intrat în cantonament. Toată trupa era trează, afară; parcă se zbîrlise vecinătatea. Se dezbătea cu înfrigurare evenimentul. Aflaseră unii cum că colonelul Ceauşu ar fi rîs:

— Îi țin germanii pe loc; n'aveți grijă.

Totuşi se plimba prin întuneric; se oprea, privea depărtarea; asculta.

— Ce ascultă domnia sa auzim şi noi, a mormăit unul din bărboşii vechi.

După întăia pauză, artileria bolşevicilor s'a apropiat.

Trei ceasuri răbdarea oamenilor a stat întinsă ca nervii unui dinte bolnav. Cutremurul şi mormăitul depărtării nu mai conteneau. Ba, fără îndoială „spaima lumii" — cum le năluca recruților — sporea şi se întindea spre sectoare învecinate. Mi- trea Cocor băgă de samă într'o vreme că-i tremură picioarele; le privea ca pe nişte mădulare străine şi rînjea la ele, hîrîind o înjurătură. Se lăsă la pămînt. Atunci

cunoscu în preajmă obra- zuri de soldați vechi şi-i fu ruşine de slăbăciunea ce arăta. Unde o fi fiind caporalul Florea?

— Aci eşti?

— Acilea.

Îşi clănțăneau amîndoi cuvintele. Bărboşii din jurul lor îi priveau în tăcere, serioşi; ei aşteptau ca într'un timp mort care nu mai înainta. Oftau din cînd în cînd; urechea lor era deprinsă cu ce se petrecea acolo, într'o depărtare amenințătoare, ce devenea apropiere.

Se zărea de ziuă cînd apărură pe neaşteptate în răscrucea drumurilor cele dintâi camioane de oameni. Erau oameni goniți de viforul pieirii; groaza învălmăşită.

— Iar ne schimbăm locul, mormăi bătrînul de alături.

Mitrea îl apucă de mînă.

— Se retrag nemții?

— D'apoi înaintează? Nu-i vezi?

— Păi, noi contingentul de abia sosirăm!

Rîse el singur de cuvintele-i fără noimă. Toate cîte se petreceau, totuşi, parcă-l aşteptaseră pe dînsul.

Contingentul se şi mişcase şi furnica, fără să aştepte ordine. Se ascuțiră după aceea şi poruncile ofițerilor. Nu le asculta nimeni. Sub cutremurul neînduplecat şi larma camioanelor şi a automobilelor ce se îmbulzeau în trei şiraguri compacte, îşi aduna şi regimentul gospodăria şi se gătea în pripă. Ca la spaimele nesăbuite, unul se prezenta în grupa lui c'o mătură în mînă, altul c'un codru de pîne. Altul încălecat pe un cal pe deşelate şi fără frîu.

— Uite-l, mă, şi pe Alisandru Machedon!

Mitrea se năpusti deodată între ei, luîndu-i în coarne.

Nu nebunise încă, deşi i se schimonosise obrazul.

— Mă, contingentule! țipă el, săriți şi dați toți cîte-o piele!

Rîsul lui bolnav apăru pe toate fețele.

El urma a mormăi cu ură, ca pentru sine:

— Ca să ne plătim, mă de toate…

În fața hazului bărboşilor se opri uimit colonelul Paladi, urmat la doi paşi de Ceauşu.

— Unde e şoferul meu? întrebă cu mînie cel de-al doilea. De ce rîdeți, dobitocilor?

Oamenii se împrăştiară unii la dreapta, alții la stînga, alții îndărăt.

— Tu ştii să conduci? țipă Ceauşu la Mitrea.

— Numai car cu boi, domnule colonel.

— Atunci de ce stai şi te uiți la mine, tîmpitule? Pas alergător! Adă-mi imediat aci pe Vizirescu şoferul.

Cocor porni îndată ca să caute pe cineva. Uitase în aceeaşi clipă numele. Cu toate acestea se desmeticise şi-şi dădea samă că lumea se îmbulzea în fugă, cu ce apucase pripit, spre răscrucea drumurilor. Furgonul cu cai înhămați şi cele două camioane regimentare şi turismele comandanților aşteptau loc de încolonare. Unii oameni lepădaseră tot ce purtau şi se acățaseră ciorchine. Dar şoseaua nu mai putea cuprinde şiragurile întesate. Ca o omidă uriaşă cu inele de fier, abia se tîra, ondulînd.

Văzduhul se umplu de zvonul de vijelie al avioanelor.

Cocor văzu de-aproape pe nemți. Nu s'ar fi putut spune că nu sînt şi ei oameni. Erau dezarticulați şi ieşiți din minți. Avioanele veniră în picaj asupra convoiului de fugari. Mitralierele țăcăniră. „Udă grădinarii răzoarele…" Treceau şi se îmlădiau spre înălțime, apoi soseau iarăşi stropind. Din camioane începură a se prăvăli pachete de oameni, salvîndu-se la întîmplare pe cîmp.

Avioanele trecură. În vehiculele deşertate dădură iureş bărboşii şi contingentul lui Mitrea. Dar cei fugiți se'ntorceau. În- tr'o clipă Mitrea Cocor fu martor bătăliei.. Fugarii de pe cîmp se izbiră. Întrebuințară imediat pistoalele. Totuşi recruții, mai sprinteni, urmau să se cațere. Mitrea văzu pe ai săi la zece paşi şi, între ai săi, pe plotonierul major Cataramă, progresînd cu puterea unui urlet răguşit. Se prinse c'o mînă de rama camionului pe care năzuia să-l cucerească. Se săltase. Unul din cei dinlăuntru lovi cu securea şi-i desprinse brațul de camion. „Camionul măti!" urlă plotonierul major, agitînd montul sîngerat. Cu dreapta sănătoasă îşi trase

automatul de la şold. Dar adversarii îl ciuruiră imediat.

— Îl curățară, țipă Cocor.

Plotonierul major se prăvălise în latura drumului, ghemuindu-se pe-o coastă. Peste convulsiile lui sărea contingentul la asalt. Cu securile, cu pistoalele, cu puştile mitraliere, cei din camioane se desfăcură de ei.

Trei avioane mari apărură din direcția în care năzuia convoiul. Iarăşi un spasm, o oprire, iarăşi locuste care săreau spre cîmp cu volte smintite. De la două sute de metri înălțime, zburătorii sovietici lansară bombe. La cel dintăi răget suprapămîntesc al exploziei, Mitrea se prăbuşi cu fața în jos. La al doilea, se lipi mai tare de „maica noastră a tuturor", cum mormăia el închinîndu-se; şi-şi simți chiar atunci obrazul în sînge. Îi puțea şi-l înăbuşea.

— Mă, frate-meu!

Chemase fierarul, de sub brațul său.

Mitrea ridică fruntea şi-l privi pe Florea cum se zbătea. Îi năboise sîngele deasupra carîmbului cizmei. Mitrea puse mîna; de sub genunchi, piciorul lovit al camaradului său se strîmbă, ca şi cum ar fi avut drept la mişcare proprie.

Huruire şi tunet; huruire şi tunet... Mitrea nu se mai apăra. Îi venise ceasul din urmă, asta era vădit; ajunsese la tartor, cu cei doi desagi ai săi burduşiți de prostie goală. Micşuneà rîdea la el căzut pe burtă, dar cu fața întoarsă. Se prăpădise, vasăzică, şi domnul locotenent Micşuneà! Țupăia, ținîndu-se cu amîndouă mînile de burtă, Dafinescu Ilie; apoi s'a încîrligat pînă la pămînt ca un vierme şi a tăcut.

„O să mor şi eu... suspină Mitrea; e mai bine aşa".

Domnul colonel Paladi sta rezemat, palid, de un camion desfundat şi rupt. Îşi sprijinea cotul de o scîndură şi-şi aplecase fruntea în palmă.

— „Ăla e camionul nostru. Domnul colonel Paladi parcă-i la fotograf".

Mitrea a început să-i numere pe cei morți. N'a mai ajuns să-i numere. Camioanele care se eliberaseră cu topoare şi gloanțe de năvala recruților zăceau sfîrtecate în bucăți mari şi

mici de fier, lemn şi om. Erau piftie şi ăi care-l tăiaseră ş'apoi îl detunaseră pe domnul plotonier major Cataramă.

— Floreo, începu el o glumă de mîngîiere către camaradul său, e mai bine că s'a întîmplat aşa, de scăpaşi; n'o să mai ai reumatism la picior.

Dar fierarul îşi pierduse cunoştința.

Cînd ridică ochii în clipa următoare, Mitrea Cocor văzu venind peste cîmp nişte namile cenuşii. Tancuri. Îndată, ce se mai afla valid în şiragul spart al camioanelor şi'n risipirile din cîmpie, se buluci spre fanionul roşu al automobilului sovietic de comandă.

— Nemții cunosc rînduiala… se mira Mitrea.

Aruncă şi el centura cu pistolul cum observa că fac toți cei din bulucurile adunate. Se aliniaseră şi ridicaseră brațele în sus. Le-a ridicat şi el, dar nimeni nu băga de samă la dînsul.

Şi acelaşi tunet neîntrerupt departe. Aceeaşi huruire şi vijelia aeronavelor aci. În stepă năluciră alte tancuri ce adunau la strunga zării alte turme.

„Multă lume pieritâ. Totuşi multă rămasă… Poate or să ne puie şi nouă un glonte în tîmplă, ca şi răniților".

Moare într'o zi cu soare. Aşa era bărăganul la Dropii, dar c'o linişte şi o pace ce n'or să mai fie, căci toate s'au isiprăvit.

Cînd au venit sanitarii să ridice pe rănitul său, l-au găsit pe Mitrea Cocor plîngînd.

— Ce ai? Eşti şi tu rănit? au întrebat ruseşte.

Mitrea a înțeles. A arătat spre fienar.

— *Ia niet* bolnav. {sta prietenul meu.

— *Haraşo, haraşo…* l-au bătut pe spate. Treci şi te încolonează cu prizonierii, i-au poruncit ei apoi.

Fierarul a deschis ochii. Mitrea s'a depărtat cu inima mai îmblînzită.

XIII

„Îmi deşertai desagii de prostie şi dobîndii un dram de înțelepciune".

Aşa ar fi vrut să-şi înceapă Cocor scrisoarea către cineva de departe, tocmai de la Malu-Surpat, lîngă bărăganul de la Dropii.

„Cîte ştiu de țara unde mă aflu şi de oamenii care trăiesc acilea, toate fură în desagi. Acuma văzui adevărul, că muncitorii ca alde noi trăiesc fără boieri. Au fost şi aci stăpîni ca Trei- Nasuri, dar revoluția poporului i-a duruit. Tu să nu te sperii de asemenea vorbă, ci asemenea faptă, nu vorbă, va fi şi la noi; şi sărmanii de la Malu-Surpat, cum am fost noi, vor intra în pămînturile oprite. La Dropii aş vrea să trag brazdă, unde m'am chinuit ca un rob mişel într'o toamnă. Să văz pe taica Triglea înseninat la bătrînețe şi pe Trigloaia odihnind un ceas".

Nu putea trimete asemenea epistolă, căci era prizonier într'un lagăr, şi i se spusese de unii camarazi că încă n'ar fi învoire pentru scrisori; unii camarazi, prizonieri mai vechi, care ştiu mai multe şi chiar grăiesc limba țării. Trebuie s'o învețe şi el cît de degrabă.

Las'că încă n'ar fi îngăduit, dar, pe lîngă asta, lucrurile în țară la noi şi la Malu-Surpat nu s'au pus în rînduială nouă, căci războiul încă nu s'a sfîrşit. Merg oştile sovietice cu putere înainte şi-i detună pe nemți; dar încă n'au scos țara noastră de sub mîna lor.

Mai este una: că toate aceste lucruri şi multe altele nu se pot înşirui pe o carte poştală cît palma.

„Întîi şi întîi, Nastasie, să cunoşti că, de cînd sînt aci, aflai că îmi eşti dragă".

Păi, ea ştie de pe cînd era el acolo şi le cînta cucul primăvara, într'un salcîm înflorit.

Cîte şi cîte!

„A fost unul, Nastasie; mi-a poruncit să las pe Florea, care zăcea pe brațul meu cu piciorul rupt, şi să mă încolonez cu ceilalți prizonieri.

Unul cărunt, cu sprîncene alburii şi cu ochii ca mărgele albastre. M'a bătut pe spate şi mi-a zîmbit, dîndu-mi acea poruncă.

Cînd plecai, îi spusei că sînt romîn.

— Da. *Haraşo!*

Ştia.

M'am dus şi m'am adunat cu ai noştri. Germanii de o parte, ai noştri de o parte. Abia atunci îmi venii în fire şi mă gîndii să aflu pe acel oştean cărunt, carele ocrotise pe Florea, prietenul meu. Nu mă mai puteam întoarce îndărăt; dintre ai mei nimeni nu-l băgase de seamă. Cine era, cum îl chema... Sovieticii nu pricepeau de ce mă frămînt. Rîseră de mine cînd le explică tălmaciul ce vreau.

— Să n'ai grijă; prietenul tău e dus la spital; o să se facă sănătos.

— Însă doresc să ştiu cine-i sanitarul cărunt, care l-a ridicat.

— Nu-i nevoie să ştii, poate nici n'o să-l mai vezi! E un tovarăş de-al nostru."

În cele dintăi şase luni de lagăr, Mitrea Cocor s'a împrietinit cu doi soldați sovietici, unul Vasili Pistruga de la Moghilău şi al doilea Mitea Karaganov de la Kostromà.

Cu Pistruga, flăcău mărunt, negricios şi isteț, Mitrea a deprins destul de lesne a vorbi ruseşte. În acelaşi timp a început a-i fi profesor agronom Mitea Karaganov. Acesta era un bărbat mare, liniştit şi grav, deşi număra tot atîția ani cît şi Cocor. Îi tot explica lui Mitrea cum trăiesc țăranii agricultori în gospodăria colectivă de la el de-acasă. Grăia potolit şi, cu ochii lui mici struniți către tîmple, se uita țintă la învățăcelul său.

Cît ținuse vremea bună, pînă toamna tîrziu, prizonierii dăduseră ajutor la repararea unui dig de pămînt cu parcane de stejar, ce oprea apele unui rîuleț. Rîulețul era acuma lac; se strecura domol şi suna la opustul bine întocmit cu lanțuri şi zăvoare. Valea suia cline unduioase plantate cu pomi roditori. În capul văii, în fund, un sat cu case de bîrne şi acoperişuri de şovar. Ferestrele mari, împodobite cu obloane verzi. Mitrea le privea de departe şi-i plăceau.

Mitea Karaganov de ta Kostromà îl informa că în acel sat

oamenii au de unsprezece ani gospodărie colectivă şi se îndeletniceau cu pomii roditori şi legumele. Apa ce trebuia la grădinile lor o pompau din coada lacului. Iar dincoace, la dig, apele repezite pe lăptoc purtau o turbină. Moara umbla fără hodină şi măcina spornic. Dădea şi putere electrică pentru lumină şi pentru o fabrică mică de unelte de gospodărie sătească. Pe lîngă unelte de gospodărie sătească, meşteri tîmplari produceau în serie tocuri de ferestre, mese şi scaune de tei.

Greblele şi furcile, îi lămurea Karaganov, se trimet la munte, în locuri unde oamenii se îndeletnicesc numai cu producția finului. Au gospodărie de vaci; fabrică unt şi brînzeturi felurite. Iar tocurile de ferestre şi ramele de geamuri, mesele şi scaunele se duc tocmai în pustia Cazahilor, dincolo de Caspică, spre lacul Aral, unde au prins a se clădi case şi sate. Nomazii de acolo mii de ani au vieţuit numai în corturi, purtîndu-şi turmele în păşuni, mai mult flămînzind şi însetînd decît trăind. Deseori şi-au căutat îndestularea în pradă. Hanii lor trăiau în două ori trei aşezări păcătoase de ciamur şi primeau tribut de la nomazi. „Sărac stăpîn, sărac păstor", ăsta era proverbul lor. După mii de ani, iată că i-au învățat bolşevicii şi i-au pus să aducă apă prin irigație din pustie şi păstorii rătăcitori au trecut la viața agricolă. Capitala republicii lor acum e o grădină înflorită. De o parte şi de alta a străzilor curg pîrăiaşe, hrănind şiraguri de portocali şi smochini. Satele nouă au şcoli; au medici şi povățuitori. În Cazahstan s'a schimbat crugul lumii.

Asemenea poveşti asculta Mitrea Cocor în serile lungi care se tot lungeau cu cît vremea înainta spre solstițiul de iarnă.

Într'un rînd, Pistruga îl întrebă rîzînd pe Mitrea:

— Crezi tu, omule, ce-ți apune Karaganov?

— Cred, răspunse Cocor. Crezut-am eu minciunile ce făceau atîta vîlvă la noi, că în țara ruşilor ar fi aşa şi pe dincolo, că omenirea moare de foame; şi n'o să cred ce văz cu ochii?

— Ce vezi cu ochii? se veseli Pistruga; ai fost în stepa

Cazahilor? Ai fost la muntenii cu vacile?

— N'am fost, dar văd ce e aci.

— Îți plac casele cu obloane verzi?

— Ascultă, Vasili, nu mă cerca. Eu vin din venin şi din durere. Ce-o fi fost, în sărăciile de la Aral, am văzut şi pătimit la noi la Hagiu, unde e han unul Cristea poreclit Trei-Nasuri. Întreb acuma eu: de cînd s'a aşezat iezătura asta şi s'a întemeiat lacul?

— Nu de mult; treisprezece, paisprezece ani.

— Asta se vede. Şi se mai vede că livezile de meri sînt tinere, cam de-o vîrstă cu lacul. Şi aşezarea satului o fi veche, dar casele, noi şi aşezate la linie. Moara, fabrica, lumina electrică sînt, zic eu aşa, copilele lacului. Înainte de a se aşeza digul, nu cumva era aci raiul pe pămînt?

Pistruga rîse zgomotos, cum îi era feleşagul la asemenea taclale.

— Drept vorbind, nu era tocmai rai.

— Eu înțeleg că era o pustie a sărăciilor, tovarăşe Pistruga; ca la noi la Dropii.

Mitea Karaganov zîmbi potolit şi grăi ceremonios ucrainianului:

— Vasili Ivanovici, Cocor a fost ucenicul tău şi nu l-ai cunoscut bine. Eu l-am priceput, de aceea îi spun poveştile mele.

— Mă rog, Dmitri Matveevici, întoarse cuvînt Pistruga; pe cît înțeleg, dumneata doreşti să faci din acest țăran de la Dunăre un bărbat politic.

— Doresc, într'adevăr.

— Dar pe dînsul l-ai întrebat dacă vrea?

Cătră veselia ucrainianului se răsuci Cocor, cu zîmbetu-i ascuțit:

— Vasili Ivanovici, zise şi el cu ton potrivit clipei şi împrejurării, eu am mai înțeles şi alt lucru de cînd sînt aci. Stăpînii noştri de pînă acuma ne-au ținut într'o anume îngrădire în ce priveşte politica. Ne-au îndemnat să ne ocupăm de viața viitoare şi de bunurile sufleteşti pe altă lume,

în vecii vecilor amin. Stăpînii şi-au făcut însă politica lor pe lumea asta.

Karaganov mormăi:

Tigrului i-a fost ceafa groasă
Căci îşi căta singur de masă...

— Întocmai, urmă Cocor. Aşa că acum numaidecât să ne facem şi noi, sărmanii, politica noastră pe lumea asta şi în această viață.. Ştiu că nu place stăpînilor, căci e primejdioasă pentru ei. N'am ce le face. Cînd va sosi timpul, o să mă întorc cu primejdia asta la Malu-Surpat.

— O să te bage la închisoare şi o să plîngă Tasia.

— Se poate. Dar dacă-i biruința de partea noastră, nu mă mai bagă.

— De partea cui biruința? Nu înțeleg.

— Ştii dumneata, Vasili Ivanovici, ce vreau să spun. Ce s'a întâmplat în aceste țări ale Rusiei se va întîmpla şi în țara mea. Se vor ridica robii şi vor cădea stăpînii. Mă învață un prieten al meu cîte ceva. Pe lîngă asta, am ochi şi urechi. De cînd sînt aci, văd, aud şi pricep.

Amîndoi muscalii i-au strîns mîna.

— Ascultă, Vasili Ivanovici, a hotărît Karaganov, acest țăran de la Dunăre e bărbat politic şi asta îmi face mare plăcere.

„Zilele se adaogă zilelor, ofta cînd se afla singur Mitrea Cocor, şi săptămînile se adaogă săptămînilor. Aş dori o veste şi nu ştiu de la cine".

Pistruga şi Karaganov plecaseră de la tabără.

În ceasurile de odihnă, Cocor şedea uneori tăcut şi se strîn- gea în sine; zvonul odăii în care îşi aveau culcuşul se stîngea treptat, şi în ochiul pe jumătate închis apărea imaginea celei de care îi era dor. „Cînd o văd aşa zîmbindu-mi, pe copila asta, îşi spunea el, ar trebui să mi se îmblînzească inima. Dar nu mi se îmblînzeşte. Ci mi se străpunge de ghimpele urii. Nu mă pot alina şi n'o să fiu

fericit cu dînsa, decît după ce-o să plătesc acelora care m'au ars cu duşmănia şi desnădejdea".

Iarna era bogată în zăpadă şi troiene. În nopțile cu lună plină ieşea cu unul sau doi camarazi, ca să vadă la produfurile lacului vidre strecurîndu-se şerpuitor de la o copcă la alta. Văzduhul înstelat era ca un cristal în care vibrau curat şoaptele, paşii, țipătul unei paseri de noapte. Gerul tăia ca un brici, intra în nări ca sîrme de foc. Iarna de la Dropii îi sta în amintire ca un joc de săniuşuri. Iarna de aici se lega cu spațiile imense ale polului şi cu viscolele care amenințau cu pieirea totală viața, de la gînganie la fiară şi om. Fiara aştepta, în culcuş sub nămeți, alinarea. Dar omul o înfrunta, cu îndărătnicie şi gravitate: asta impresionase mai ales pe Mitrea Cocor.

Într'o duminică, pe la ceasurile trei, de la cantina lagărului ieşeau prizonierii şi se împrăştiau pe la odăile lor. Înainte de a intra unde îi era locul, Mitrea se opri o clipă ca să privească o sanie cu cai înhămați în troică. Trecu un vifor de zăpadă pe drumeagul de-aproape şi Mitrea îşi apără fața de roiul rece cu gulerul înalt al cojocului.

Îşi scutura de zăpadă pîslarii şi cojocul în tinda casei a şaptea, cea din urmă dintre odăile clădite la şir, cînd intră Şerpe Gheorghe bucovineanul şi-l înştiință că-l cheamă cineva la cancelaria căpitanului.

Mitrea tresări. Îi zbucnise inima în piept cu bucurie.

— Ori fi ordine de mutare... fu de părere Şerpe.

— A chemat şi pe alții?

— N'am auzit.

— O fi ăl care sosi cu sania, matahală cît soba.

— Nu l-am văzut.

— Cine ştie... îngînă Mitrea, c'o îngrijorare născută pripit din nimic.

Îşi puse cuşma de berbece, îşi strînse cojocul şi ieşi iar. Zăpada sclipea viorie în soarele coborît. Cînd ajunse la cancelarie, Mitrea băgă de samă că gîfîie. Se opri un timp în „calidor", cum i se spunea balconului cu geamuri de la

cancelarie. Sunau glasuri. Mitrea cunoscu baritonul căpitanului Baranta, siberian invalid. Avea un picior de lemn cu care se lăuda. Cu el bătea întâi în uşile odăilor pe care le inspecta. Purta mustăți mari pe care şi le răsucea cu mîndrie: din pricina lor, prizonierii romîni îl porecliseră „Budionîi".

Ordonanța hrănea cu lemne soba mare ce răspundea în camera cealaltă. Cînd închise portița de schijă şi se ridică, păru că se miră de neclintirea şi muțenia celui intrat.

— M'a chemat căpitanul, lămuri Cocor.

— Aha! Da.

Cel intrat urma să stea în loc.

— Intră, tovarăşe... Dacă deschizi singur uşa, mă îndatorezi.

Şi acesta era „sibiriac" bărbos şi venise tocmai de la Ienisei cu căpitanul Baranta. Lui Sibiriac îi lipsea o mînă şi avea în locul ei o proteză cu cîrlig. Cu acel cîrlig închisese portița sobei, apoi cîrligul dispăruse în mînica lungă a mantalei. Îndemnă a doua oară pe Cocor, cu mîna validă, zîmbindu-i politicos:

— *Păjaluista!*

Mitrea intră.

Desigur, nu era nimic rău; nu se ştia vinovat şi nici nu sosise timpul eliberării. Budionîi vorbea aţîţat cu glasul lui plăcut, întrebînd poate de prietini pe care cel care sta cu spatele spre uşă părea a-i cunoaşte. Budionîi sta în picioare, celălalt pe un scaun de lemn fără spătar, cu căciula şi şuba dărîmate lîngă el.

Baranta bătu cu proteza în duşumea şi îi făcu semn din ochi. Celălalt se răsuci brusc.

Mitrea îl recunoscu numaideoît. Era omul lui cu sprîncene alburii, cel care îl ridicase pe Florea şi lui îi poruncise să se încoloneze; cel cane-l bătuse pe spate şi-i zîmlbise blînd în viforul de fum şi sînge al primei lui zile de război. N'avea uniformă cu semnele gradului. Nu ştia cum să-l salute. Strânse mîna ce i se întindea.

— Cocor Dumitru? întrebă Sprâncene-alburii cu zîmbetul

„de-atunci”

— Eu sînt.

— Îți aduc veste de la prietenul tău Costea Florea.

Pronunța într’un cuvînt: „Castaflora”.

Pentru Mitrea acel glas era ca o muzică. Şi acel zîmbet îi alina amărăciunea lăuntrică, amărăciunea lui veche şi neistovită.

— E sănătos, e bine?

— Sănătos. Bine.

Mitrea clipi din ochi, mişcat.

— De-atunci doresc să aflu numele dumitale; ne despărțirăm cam repede…

— Se poate… a zîmbit Sprîncene-alburii; nu-mi mai aduc aminte.

Căpitanul Baranta se bucurase şi el fără să înțeleagă bine despre ce e vorba.

— Ăsta e doctorul nostru, îl recomandă el, tovarăşul Ostap Beriozov.

— Sînt numai felcer, nu doctor, observă rîzînd tovarăşul Ostap.

— Ba eşti vraci vestit, care mi-ai operat şi mie piciorul, ca la atîția alții, nici nu li se ştie numărul… Piciorul ăsta cu care bat poruncile mele.

Bătu de trei ori cu acel picior în pămînt şi-i privi răsucindu-şi mustățile.

Tovarăşul felcer Beriozov îl făcu atent pe Mitrea.

— Vezi tu, Cocor, piciorul ăsta al lui Baranta? E bine încălțat ca să nu strice înfățişarea unui siberian mîndru. Şi slujeşte frumos. Să ştii, Cocor, că tot asemenea picior de lemn, cu resorturi de oțel, are şi tovarăşul Castaflora. De mult mă roagă tovarăşul Castaflora să mă interesez unde te afli, să te caut şi să-i aduc veste. Cînd l-am ridicat, spune el că-l țineai în brațe. Observ că şi ochii tăi se bucură cum se bucurau ai lui cînd vorbea despre tine. Am descoperit îndată şi am cunoscut în Castaflora un tovarăş al nostru comunist. M’am interesat unde te afli. Trebuia să găsesc numai vreme

potrivită ca să mă abat o zi prin părțile astea. Abia acum am avut prilej. M'am abătut două zile din drum la venit; o să pun două zile ca să mă întorc în drumul meu. Pot sta aici astăzi ca să-ți spun de la el şi să aflu de la tine. O să-i confirm c'am vorbit cu tine fără tălmaci şi are să se bucure.

Căpitanul Baranta bătu de trei ori în podea cu piciorul de lemn.

— Dați-mi voie să pun şi eu un cuvînt. Comand un samovar şi cele de cuviință. Deşertați-vă sacul cu veşti şi poveşti pînă ce mă'ntorc eu. După aceea ascultăm la radio comunicatul de război. Îi place lui Cocor s'asculte veşti bune. A auzit odată şi glasul lui Iosif Vissadonovici. Să vezi dumneata, Ostap Ostapîci, cum îi place lui Cocor ce spune Iosif Vissarionovici al nostru.

— *Haraşo*! încuviință tovarăşul felcer Ostap Beriozov. Iată ce doreşte Castaflora, prietene Cocor, urmă Sprîncene-alburii după ce rămaseră singuri. Că eşti sănătos la trup, văd. Dar inima ți-i bolnavă: cunosc. După ochi.

Mitrea oftă şi-şi plecă fruntea. Avea în el strigoiul amintirii.

— Fii cuminte, Cocor, şi aşteaptă; aşa-ți porunceşte Castaflora. Zice că să te muți de-aici, să te duci unde-i el, ca să-ți desăvîrşeşti învățătura. Baranta e mulțumit de tine. Despre asta vorbeam noi cînd ai intrat. Interesul tău e să te duci acolo unde te cheamă. Stai aici pînă la primăvară, şi la primăvară îți vine porunca. O să te ajutăm să vezi şi să cunoşti toate cîte sînt bune în lumea noastră socialistă.

Cocor încuviință din cap cu inima încălzită de nădejde.

Piciorul de lemn al căpitanului bătu de trei ori în uşă. Sibiriacul cel din „calidor" purta samovarul. După acesta urma alt om al lumii răsăritene care purta tablaua cu stacane.

Mitrea zîmbi către Sprîncene-alburii:

— Trei stacane pot bea; la al patrulea nu mai pot: crăp. Vreau să trăiesc pînă la primăvară, Beriozov-vraci!

XIV

La sfîrşitul lunii mai, Mitrea Cocor s'a întîlnit cu prietinul său Florea la un centru de prizonieri nu departe de Moscova, cîteva ceasuri cu trenul. Acolo se aflau foarte putini romîni; mai mult italieni şi slovaci. Locul era mai curînd o şcoală decît un lagăr. Locuințele prizonierilor erau amenajate într'un parc vechi în afara orăşelului.

Pornea înflorirea de primăvară. Se desvăleau liliecii şi în tufişuri de mesteceni îşi începeau viersul încă sfios nişte păsărele cîntărețe care acolo se cheamă solovei. Toate erau după tipicul primăverilor de la noi, numai întîrziate. Soarele avea o strălucire de puzderie de aur şi localnicii se salutau vesel trecînd pe ulița depărtată la munca zilei.

— Munca războiului, observă fierarul. Mult n'o să mai ție.

— Soloveiul ăsta e rudă cu privighetoarea de la noi, îngînă Mitrea cu ochii umbriți de mîhnirile-i vechi.

Florea făcu haz:

— Tu nici nu auzi ce-ți spun! Ce ai? Îi cuprinse mîna dreaptă şi-l privi atent. Pari bolnav; ai mai slăbit. Să ne aşezăm pe banca asta la soare să stăm nițel de vorbă. Avem răgaz două ceasuri.

Mitrea se lăsă moale pe bancă. Atunci văzu proteza lui Florea şi tresări.

Florea băgă de samă şi zîmbi cu stînjenire, bătînd cu piciorul de lemn în pămînt.

— Budionîi al nostru bătea de trei ori... încercă şi Mitrea să pară vesel. Aşa-i spuneam noi lui Baranta, căpitanul lagărului, din pricina mustăților.

— Noroc de Beriozov... murmură Florea.

După despărțirea lungă, întîlnirea lor se lega greu.

Rămaseră tăcuți un răstimp. Mitrea se uită în juru-i la o căsuță acoperită cu olane roşe şi la grupele de stînjenei şi narcise din preajmă. Stînjeneii înfloriseră violet şi narcisele alb.

— Eşti de mult aci?

— Nu; de cum înverzi primăvara. Sînt la odihnă. Ți-i dor de primăvara de-acasă?

Mitrea clăti din cap.

— Mi-i dor, dar nu-i asta. Înțeleg că vremea nu poate trece mai repede decît i-i dat ei să treacă.

— Atunci? Otrava ta veche?

Mitrea încuviință cu fruntea.

— O să-ți povestesc o întîmplare şi o să înțelegi mai bine. Întîi, cum fu rînduiaia, mă înfățişai doctorului Beriozov la un loc, — îl am scris în carnet — de unde ne suirăm într'un parahod şi coborîrăm pe canalul Moscovei.

— Bun; ai avut ce vedea.

— Întradevăr, văzui multe şi-mi plăcură toate. Zic: aci înainte vreme nu era nimic, şi ce se vede minunat e iscusința omului. De asemeni văzui întinderile de grîu de dincolo de hotarul de pînă acum al grîului vechi, spre miazănoapte: grîu nou, care se coace în scurt, după verile pripite de acolo. Văzui apoi sate după sate chiar acum clădite în lungul unor mlaştini unde e disciplinată apa în canaluri. Şi din loc în loc heleştaie şi pădurici de strajă împotriva viforelor. Unde era pustie umedă, acum cresc holde. Şi heleştaiele pline de peşte. Zic iar: Frumoase or fi unele privelişti ale lumii, care dintru început fură frumoase, — munte, lacuri, mări şi codri. Dar ceea ce a ridicat omul cu priceperea şi munca lui din pustie, din mlaştină şi din nimic, îmi pare mai presus. Se lărgeşte lumea, se împuținează necazul sărmanilor; se adaogă ăstui pămînt, astăzi, ceva ce n'a fost ieri. E adevărat că se născociră multe altele ce nu fură ieri, dar alea sînt pentru suferința şi pieirea lumii.

— Asta ți le-a explicat Beriozov, Mitreo?

— Mi le-a explicat, dar mai ales le înțelesei eu din mîhnirile mele.

— De ce vei fi fiind tu aşa de mîhnit eu nu pricep. Toate astea sînt pricină de bucurie.

— Uite, eu mă întristez, căci zic iar: La noi la Dropii s'ar putea vîrî oamenii la nițică lărgime. Dar pustia rămîne pustie.

Şi cum îți spui, mă duce Beriozov — acuma era agronom…

— De treabă om Beriozov, mă Mitre…

— De treabă şi vrednic. Cînd ne întîlnim mă bate pe umăr şi-mi place. Mă duce Beriozov, mă frate Costeo, la o grădinărie colhoz, două-trei poşte depărtare de Moscova. Îi zice acelui colhoz *Ilicia Pamiati.* Mai văzusem şi alte asemenea gospodării colective; am văzut-o şi pe aia. Răsaduri de roşii, ardei şi castraveți sub geamuri, pe mari întinderi. Zic iar: Bun şi asta. Văd club unde se adună tovarăşii grădinari şi grădinărese, citesc gazete, ascultă radio, discută politică. Zic: Asta-i şi mai bun; aşa mi-ar plăcea să iasă şi la noi în țară pămîntenii de sub ceață. Iată că ajung într'o grădină cu două-trei case pline de prunci. Cîțiva sugaci; mai mulți de doi şi trei ani; ceilalți mai răsăriți. Jucării grămezi într'o cămară; paturi cu cearşafuri în camere unde îi culcă pe mărunțeii ăia. Tocmai prînziseră şi acuma îi duceau cele trei patru doici ale satului la somn. Se jucaseră cît se jucaseră, mîncaseră apoi să le fie de saț; şi acuşica se duceau dolofanii la somn. Mumele lor, — fără grijă, la muncă. Iarăşi zic: Vai de noi, la Malu-Surpat. Ce jucării, ce mîncare, ce somn? Că pe unul din frățiorii mei, căruia s'ar fi cuvenit să-i spun acuma: „mă nene", îl rupseră porcii cînd era de un an şi se afla singur într'o albie, la umbră, iar maică-mea dusă cu treburile nu departe. Pe acel prunc de un an îl chema tot Mitrea, şi întru pomenirea lui mi-au zis şi mie Mitrea. Puteam fi eu ăl din albie. Şi atunci, omule şi frate, cînd văzui eu acea casă a pruncilor satului, m'am umilit şi m'am dat mai la o parte ca să-mi zvînt lacrimile. Sînt rînduite vaci, capre şi paseri într'o gospodărioară anume, pentru hrana acelor prunci, precum şi a nevolnicilor satului — babe şi moşi. Toate bune; îmi plăcură toate cîte mai văzui; dar pe acei copii nu-i pot uita, şi mi se năzări acel Mitrea frate-meu, care putea fi mai ceva decît mine — şi nu mai este: ca un strop, ca o gîză…

Fierarul a ascultat în tăcere toată povestea. A zis:

— Asta te-a mîhnit pe tine?

— Asta şi altele.

— Mă Mitre, prietene; tu cloceşti în tine o boală.

— Se poate. Spunea Beriozov că aş avea unele semne de gălbinare.

— Mă, tu eşti nițel sărit, de cînd vezi toate astea p'aci. Află, prietene Mitre, că nu-i departe vremea cînd şi la noi va face rînduială Partidul. Curînd războiul poposeşte. Îi detună sovieticii pe nemți, şi poate m'oi duce şi eu să bat ca sibiriacul tău, de trei ori cu piciorul meu de lemn în caldarîmul Berlinului. Dăm jos pe stăpâni, împărțim plugărimii pămîntul; înlăturăm pe exploatatorii industriilor, statul ia în stăpînire fabricile şi vă pregătim vouă plugarilor maşinile şi uneltele. Urmînd învățăturile şi născocirile ştiinței, ca acilea, alcătuim şi la noi o țară nouă.

Mitrea a suspinat:

— Cînd?

— Mă, prietene Mitreo, mi se pare că boala ta se cheamă boala nerăbdării.

— Aşa e, Floreo, stau ca pe cărbuni. Mă tem să nu mor înainte.

Fierarul îl bătu pe umăr:

— Ba o să trăim şi-o să le-apucăm pe toate. La Moscova ai văzut Piața Roşie?

— O văzui.

— Ei, atunci, să ştii că acolo are să fie parada cea mare după biruință. Dar mauzoleul lui Vladimir Ilici?

— Îl văzui; Vladimir Ilici pare că doarme şi veghează. Şi văzui şi Kremlinul pe care stau aprinse stelele roşii.

— Acolo subt acele stele, dădu replica fierarul, nu doarme zi şi noapte povățuitorul nostru. Mitreo, să ai răbdare cum avu el pînă la Stalingrad. Deprinde-te şi tu a fi domol ca întinderile astea de nu le mai vezi sfîrşitul; şi învață ce nu ştii încă, pentru vremea pe care o aştepți.

— Ai dreptate, oftă Mitrea. Am să învăț.

— Uite ce e, Mitreo, urmă fierarul, după o clipă de gîndire. Eu socoteam să mai amîn propunerea ce voiam să-ți fac. Văd însă că a venit timpul.

— Ce propunere?

— Mitreo, se apropie şi pentru necăjită ţara noastră eliberarea. Şi atunci democraţia va lua cîrma. Cîte se vor face şi preface toate trebuiesc apărate; aşa că este nevoie şi de o armată nouă a poporului.

— Auzii de divizia Tudor Vladlmirescu, tresări Mitrea. Mă nene, nu mă lăsa, vîră-mă acolo.

— Ai răbdare, Mitreo; ai răbdare, băiatule... îi porunci fierarul.

XV

La Malu-Surpat, la moara Lui Ghită Lungu, pietrele măcinau boabe şi rumînii vorbe. Veneau oameni fel de fel, nu numai din Malu. Unii cu saci în căruţe, alţii cu tăgîrţe în spinare. Ăştia din urmă, săraci şi văduve, măcinînd mai puţine boabe, îndrăzneau să vîre în sfat mai puţine vorbe. Cei cu sacii în căruţe luau uneori în şfichi pe morar. Aşa, ca să treacă vremea şi să se afle ce veşti mai sosiră de la ai noştri, pe unde or fi. Şi ca să tragă niţel de limbă pe Ghiţă Lungu, care se ducea cînd şi cînd la conac la Hagiu. Domnul Cristea avea radio şi la radio bîlbîie unii şi alţii de pe la dracu'n praznic politică. De la Hagiu se afla că războiul nemţilor merge bine şi politica lor aşijderea.

Că fel de bine — fie-le lor acolo La Berlin şi ăstora ai noştri de la Bucureşti, care se luară după un stîrpit cu mustaţă cît cărăbuşul. Văz că-i proţăpesc ruşii înapoi şi-i bat de le merg fulgii. Ar spune domnul Cristea că se trag înapoi nemţii astăzi, ca s'o pornească mai abitir mîine, cu nişte maşini noi de cepuri otrăvite. S'o creadă asta domnul Cristea şi ăi de la Bucureşti. Ne sărăciră ţara şi ne duseră copiii la pieire fără folos şi fără bunăvoia noastră. Mai zice Trei-Nasuri că ar fi iscodit nemţii nişte maşini de împroaşcă razele morţii. Au iscodit ei altele mai cevaşilea, de culeg tot ce are creştinul mîncare şi băutură şi duc la ei cu trenul. Pînă şi haine, şi

mobilă, şi tabla de pe casă au încărcat în vagoane, prin părțile Moldovei şi au tranportat în Germania.

În vinerea aia, după ce sporovăiră de toate, Stoica Cerneț, poreclit Barbă-Roşie (că acuşica începu a-i cărunți barba), se dă la morar.

— Mă Ghiță Lungu, ce-o fi făcînd fnate-tău ăla, Mitrea?

— Ştiu şi eu? N'am primit de la el nici o veste.

— Auzii, mă Ghiță, că s'ar fi prăpădit prin ale pustii.

— S'ar putea; nu l-am trimis eu.

Cerneț rîse.

— Vrei să spui că se duse el de plăcere.

— Nu voi să spui nici asta. Dacă-i fu soarta să piară, o să-i facem parastasele cuvenite. Ziceau unii că să-i fi alungat muscalii pe nemți şi pe-ai noştri într'o pustie înghețată şi-i țineau acolo să piară de foame şi frig. Cum năzuiau să iasă, cum se puneau muscalii pe ei cu tunurile şi nu-i lăsau. Zic să fi pierit acolo biet frate-meu. L-au mîncat lupii, numai picioarele i-au rămas cît erau apărate de cizme.

Sfătuiau subt un şopru, în zăpuşala soarelui de amiază. Stăteau toți ciucure, ascultînd. Vitele ronțăiau la căruțe; moara huruia înăbuşit.

— Acuşi ce te faci tu, mă Ghiță Lungu? se întristă de-al dracului ce era Stoica Cerneț. Îți rămîne ție partea de moşie a lui bietu Mitrea.

— Ce moşie? O sfoară de pămînt. Nu valorează mare lucru.

— Ba valorează, împunse Cerneț cu cornul. Aşa că tu nu te duseşi la război şi prîslea se duse — şi te împroprietări pe tine.

— Mai întîi, ocoli Ghiță răspunsul, mai întîi că acel pămînt al lui Mitrea e zălogit la boier.

— Îl zălogişi tu? Cum vine asta?

— Vine aşa, că boierul ține pămîntul, ca să se despăgubească de datoriile lui Mitrea.

Cerneț rîse cu răutate:

— Bună afacere făcu biet copilu ăsta! Robi cîțiva ani fără simbrie şi haine, şi rămase dator lui Cristea cu partea lui de

moştenire părintească.

— Ba avu simbrie.

— Aş! ştim noi. Şi avu hrană? Şi asta ştim.

— Pămîntul l-am răscumpărat, se grăbi să adaoge Ghiță Lungu.

— Atunci e bine; măcar atîta să găsească băiatul cînd se întoarce.

— Cum să se întoarcă dacă-i pierit?

— Nu se ştie ca pămîntul, mă Ghiță. Aşa s'a vestit despre alții şi s'a aflat apoi că-s vii.

Stoica Cerneț ridică ochii împungători, — dar îndată i se îmblînzi înfățişarea, cînd văzu pe Nastasia în preajmă. Copila era arsă de soare şi slăbită, dar tot îşi purta floarea în cosițe.

N'avea lacrimi în privirile-i castanii. Înfruntă adunarea, răsă- rindu-şi mai mult decît se cuvenea fruntea lucie.

— Nene Cerneț, zise ea, s'a primit ştire că Mitrea nu s'a prăpădit. E viu, ca mine şi ca dumneata.

— Mai cu seamă ca tine, fetico. Să ştii că-mi pare bine.

Morarul se scărpină după ureche cu mîna stîngă şi cu dreapta căuta o rezemătoare într'un scaun.

— Mi-ar părea bine într'o privință să fie aşa, a îngăimat el cu gura altuia parcă. De unde aflaşi tu, fă? Ți-a scris el ție? Că acuşica e mare cărturar, rînji el. Îmi pare bine şi de asta.

— Se şi vede, mă Ghiță Lungu, i-a repezit Cerneț săgeata.

— Să ştii că-mi pare bine, bă, se răsti Ghiță. Vra să zică ți-a scris ție?

— Nu mi-a scris, răspunse Nastasia fără a-l privi.

Atunci ieşi înainte Uța Aninească, sprîncenată şi îmbujorată de soare.

— Du-te tu, copila maichii, în casă, îndemnă ea. Lasă-mă pe mine să le spun.

Nastasia se retrase; morarul privi un timp neguros pe urma ei, cu fălcile încleştate.

— Ei? se îndîrji el către Uța; de ce tăcuşi? Spune.

— O să spun, rîse Uța cu toți dinții, numai nu te uita aşa de frumos la mine, că mă prăpădesc cu firea. A căzut astă

noapte peste vale Dincă Ipătescu. Staţi şi nu vă tulburaţi...

Născuse un freamăt sub şopru.

— Staţi şi nu vă tulburaţi. Oamenii noştri nu se întorc încă. Dar mult n'o să mai ţie. Dincă Ipătescu avu un prilej. S'a dat mare bătălie; a ţinut două săptămîni. Muscalii rupseră frontul într'un loc ce se cheamă Uman; şi prinseră a-i fugări pe nemţi. Îi fugăriră şi nu-i prinseră: se umplu Moldova de iepuri. Se opreau ici-colo nemţii ca să-şi încarce vagoanele cu merinde şi cu de toate, şi tivai! că vă bîntuie din urmă spaimă lungă. Între aceşti fugari fură şi de-ai noştri, şi Dincă nemeri întîi şi întîi acasă. Veni şi plecă, nici nu-l simţiră stăpînirea. Bine-i păru Porumbiţei lui Dincă. Nu fuseseră împreună decît trei zile după cununie, şi-i plecase bărbat tînăr ca să umple de oase pustiile. Şi iată-l că veni. A doua zi la amiază, vine Porumbiţa la mine, căci îi sînt şi ei naşă. Îmi spune ea tot. Care s'au prăpădit, care trăiesc. Trăieşte Irimia Robu, din cătun, şi Sandu Călugăru de la Poarta Satului. Şi Nicolae Grigoriţă, pîndarul din ţarină. Şi alţii, mi i-a spus pe toţi cîţi îi înşirase Dincă. Şi trăieşte, zice, Mitrea Cocor, prizonier la muscali. Chemai numaidecît pe altă fină a mea şi-i spusei vestea bună, ca să vie să vă spuie şi vouă. Mitrea n'a pierit. Ar fi fiind subofiţer.

— Cum? Atunci nu e el, bolborosi morarul. Sărăcilă şi subofiţer cine a mai auzit?

— Uite, auziţi tu, frumosu maichii. Ştie Dincă ce spune. Nu e pe lume şi în ţara rusească alt Mitrea Cocor. Care ar trebui să se bucure unii şi alţii, şi o Didină, că era fecior mîndru cum îmi plăceau mie ăi de demult, iar acuma numai el e ca ăia. Nu rîzi, Ghiţă?

— Rîd, clămpăni morarul luîndu-şi sama, şi mă bucur căci Mitrea mi-e frate bun.

Moara stătuse. Bărbaţi, femei se împrăştiară. Îşi încărcară sacii, îşi suiră pe umere tăgîrţele, îşi văzură de drum.

Morarul rămase un timp gîndindu-se, acolo sub şopru. Clătea din cap mormăind, îşi făcea socoteli pe degete şi se uita ţintă departe, cu ochii lui tiviţi roşu.

— Hm-chm! tuşi el uscat. Cine-i? Unde te duci?

Era mecanicul, neamț bărbos şi cărunt, cu nasul rumenit, îşi tîra cizmele prin bătătură şi îşi făcea vînt cu o pălărie mare de paie. Straiele de doc, pătate de uleiuri minerale, curgeau de pe el. Trăise cîndva la conacul lui Trei-Nasuri. De un timp, făcuse combinație cu moara, dar nu se înțelegea nici cu Ghiță Lungu, cum nu se înțelesese nici cu ciocoiul.

— Lepădătură şi şoacăț... mormăi Lungu. Întrebai unde te duci, bă Franțule!

— Nițel la cîrciumă... răspunse Franț, urmînd a-şi face vînt cu pălăria. Eu nu Franț; eu Herr Franț...

— Lasă, nu te mai mîndri cu heria. Auzi că-i bat ruşii pe nemți de-i stîng.

— Puțin pasă la mine asta. Eu rog la dumneata să spune la mine Herr Franț.

— Bine, bine. Ai descuiat uiumul al doilea?

— Nu. Descui cînd fost amîndoi. Pus lacăt de la mine, cu secret. Eu nu încred cînd duci la cîrcium, nu luat dumneata mai mult decît eu.

— Mă, drăcia dracului, mormăi supărat Ghiță. Nici cu ăsta nu e nimic de făcut. Unde te întorci, numai şmecheri. Pun eu capital, maşini, piese, — el cu trențele. Pe lîngă simbrie, îi dau şi din uiumul al doilea. Drese şi întocmi el acolo cum se pricepu, că e iscusit al naibii, dar tot pe a mea socoteală. El rîde cînd îi spun că tovărăşia una şi una la uiumul ăsta nu e bună. Zice că la hoție nu este altă lege decît parte dreaptă. Încailea de-ar agonisi. Nu se ține nimic de capul lui. Gîndesc să-i fac circiuma acilea la mine. De ce i-ar lua alții şi nu i-aş lua eu? Auzi tu, să pună el lacăt cu secret?

— Cum ziseşi?

Era muierea, Stanca.

— Zic de neamț, Dumnezeii mumii lui! Pune lacăt cu secret la uiumul al doilea.

— Păi aşa-ți trebuie, Ghiță, dacă faci tovărăşie cu toți veneticii. Vino, rogu-te, şi vezi alta; că de aia ieşii, să te chem. Să vezi pe neisprăvita de soru-mea cum se încontrează cu

mine. Eu îi spun că ăla e pierit, ea rîde.

Ghiță îşi răsfrînse buzele şi făcu bot. Înverzi de mînie.

— Cum să fac? serîşni el, arătîndu-şi găunoşii. Vorbii cu popa Nae. Nu se încumetă s'o sfătuiască de bine ca pe-o orfană ce este. Că să-i pun în labă cinci sutare, să facă rugăciuni, s'o închine Precistei. Cînd o face el rugăciunile ştiute, numai ce-i vine ăleia dor de mînăstire. Parcă aş fi babă, să mă prostească cu de-astea.

— Ghiță, Ghiță, se cruci muierea; îi pomeniră fetele noastre de metanie la Țigăneşti şi se zborşi la ele, le lovi peste gură cu palma.

Morarul se lovi şi el cu palma şi se holbă la Stanca.

— Dumnezeii... mă duc la ea s'o judec!

Muierea îi puse palmele în piept.

— Aoleo! Nu te duce Ghiță, n'o lovi Ghiță! Nebuna sare pe fereastră şi fuge în sat de țipă că voim s'o ornorîm, ca să-i furăm zestrea!

Se luptă cu el pînă ce-l domoli.

— Atunci ce vrei de la mine? gîfîi morarul.

— Mai bine cu binele, mai bine cu față blîndă, Ghiță.

— He-hei! se strîmbă Ghiță. Uite, aşa o să-i rînjesc: ca la cocoane.

— Stai Ghiță, fii cuminte Ghiță. Stropeşte-ți ochii cu nițică apă rece; mai stai şi vino la masă! Dar nu întîrzia, că se răceşte ciorba.

Ghiță Lungu şovăi către un cotlon al lui din chilia de lîngă moară.

— Mă liniştesc eu, nu te teme. Mă răcoresc c'o țuică. Dar să ştii tu, femeie, că prîslea ăla al meu n'a pierit. Aduse Aninească veste.

— Aoleo, aoleo! se tîngui muierea cu palmele la tîmple.

— Taci, acuşi îți poruncesc eu să te liniştești. Poate totuşi... poate n'o fi adevărată vestea... Or fi vorbe... S'o milostivi sfîntu de noi şi de liniştea noastră.

Stanca scînci în urma lui, în pragul chiliei:

— Dă-mi şi mie, Ghiță. Mă doare la lingurea, de greața

supărării…

— Fugi fă, se'ntoarse morarul îmbufnat. Nevasta unei persoane ca mine… Nu se cade. Mai bine beau eu două țoiuri. Ei, hai, vino; na şi ție unul… o mîngîie el văzînd-o în lacrimi.

— Ştii ce, Stanco? urmă morarul mai înseninat după al doilea țoi. Adă-mi acilea ciorba. Nu mă mai duc s'o văz pe aia, cu fasoanele ei. Îmi vine s'o crestez, să-i iau sînge de la beregată; nu ştiu ce-mi vine! Adă-ți şi tu. De aci putem pîndi şi pe neamț: să văz n'o fi potrivit cheia la lacătul meu? Unul ca ăsta te fură de te zvîntă. Îl îndeamnă sarsailă al băuturii… Socot că nu fu niciodată lumea rea ca astăzi. Sora te vinde, că-i veni vremea arzuiului. După ce-l crescuşi, frate-tu se'ntoarce cu pretenții. Spune-mi tu, ce fel de război e ăsta, dacă te duci şi vii ca la bîllci? Să-l întreb pe Cristea: bogatul ştie mai mult decît săracul; de aia e bogat, că e deştept. Ciocoiul ştie mai multe decît mine.

Dintre toate cîte a rostit în acel ceas turbure, nea Lungu n'a uitat asta. Nu după multe zile s'a înfățişat la Hagiu şi s'a rugat să-l vază pe „boierul meu".

Boierul său se afla, ca de obicei, în foişor, cu ochianul, cu puşca. Mai puhav şi mai posac.

Ghiță Lungu îşi potrivi cu grijă pălăria pe un scaun şi se închină smerit.

— Ce e cu tine, Ghiță? Văz că-ți cumpăraşi pălărie nouă.

— De, rîse Ghită, chelului îi trebuie scufie… Scumpă foc, boierule.

— Ți se cuvine, Ghiță, că ai de unde. Mă Ghiță, venişi să mă întrebi cum merge războiul!…

— De aia venii, boierule. Alte daraveli între noi n'avem; lichidarăm tot.

Trei-Nasuri îi privi îndelung, clătinînd capul de sus în jos.

— Rău merge, mă Ghiță. Dacă nu se îndîrjeşte neamțul şi nu născoceşte cevaşilea să rupă, să dărîme, să-i arunce pe ruşi pînă la stele, apoi să ştii că e grav.

— De ce, boierule? se tîngui morarul înfricoşat.

— Păi nu'nțeleseşi tu, Ghită, pînă astăzi, că primejdia a

mai mare a noastră sînt bolşevicii?

— De ce, boierule? Ei sînt acolo şi noi aci.

— Vai de tine dacă înțeleseşi numai atît, Ghiță! Păi, dacă trec peste nemți, mîine îi vedem acilea. Se ridică şi în țară la noi golanii şi săracii cum s'a întîmplat la ei. Eu de revoluție mă tem, Ghiță.

— Da n'o mai fi chiar aşa, boierule, mormăi Ghiță înfricoşat. Eu văz că oamenii la noi ar fi bucuroşi de pace; nu le mai trebuie răzmeriță; vai de maica lor, abia îşi tin zilele.

— Tu nu înțelegi că-i stîrnesc alții, mă Ghiță? Păi bolşevicii sînt revoluționari de meserie, mă. Dacă n'om pune mîna noi şi n'om strînge frîul, poate să iasă treaba rău.

— Să-l strîngeți… se învoi Ghită Lungu.

— Adică guvernul. Guvernul are puterea, guvernul să vegheze.

— Dar spuseşi, boierule, că vin peste noi ăia…

— Am spus; vin; cerem pace; capul plecat sabia nu-l taie.

— Aşa e, se învoi iarăşi morarul.

— Aşa e, dar cum faci? Trebuie o dibăcie; trebuie oameni cu cap care să ştie să trateze.

— S'or găsi şi de ăştia… reflectă Ghiță Lungu. Să ne lase în pace cu ale noastre.

— Asta e! se holbă Trei-Nasuri.

— Să mă lase, urmă Ghită că am destule pe cap. De asta venii: să cer sfat de la un boier luminat. Fata, sora nevestii, ne face opoziție.

Domnul Cristea rîse:

— Aia care voiai s'o călugăreşti, să vă rămîie pămîntul?

— Nu de asta, boierule… se apără morarul, puțintel ruşinat.

— Ba de asta. Şi aşa e bine, că tu ştii ce să faci cu pogoanele ei.

Morarul tăcu şi-şi înghiți prelung scuipatul. Îşi întoarse către proprietar ochii bolnavi:

— Se auzi şi de Mitrea, păcătosul ăl de frate-meu, că vine.

— Se zvonise c'a pierit.

— N'a pierit. Aşa spun unii şi alţii. A venit de acolo veste.

Morarul poposi atent, aşteptînd verdictul unuia mai înţelept decît el, „căci agonisise mai mult".

— La urma urmei, dac'o veni, ce-ţi pasă? Un ăla — să fie bucuros c'a scăpat cu pielea; bucuros că-i dăm o pită. Nu sînt eu acilea? N'avem autorităţi? N'avem jandarmi? E în mîna noastră.

— Ăştia din război vin cu îndrăzneală, boierule.

— Ştiu, de asta spuneam eu mai înainte…

Ce spusese mai înainte? Spusese ceva de tratative şi oameni dibaci. Ghiţă Lungu nu se dumirea bine; zîmbea stînjenit

— Mă tem, boierule, să nu se întoarcă milog: să stea în colţ şi noi să-l hrănim. Mai bine mort, decît aşa.

— Ascultă, Ghiţă, îl povăţui cu oarecare desgust proprietarul; aşteptaşi pînă acuşica, mai aşteaptă niţel. O să vezi ce este şi iei măsuri după împrejurare.

Ghiţă Lungu se scărpină după ureche, cu ochii aţintiţi în colţul unde privise îşi proprietarul. Ce-o fi ţinînd acolo? Banii? Banii la „bangă" la Bucureşti. Ce? e prost să-i ţie la Hagiu? Numai morarii, care-s mai puţin înţelepţi, îşi ţin pachetele de bancnote la Malu. Dar nici morarii nu sînt chiar aşa cum s'ar crede. Că unde sînt ascunse pachetele, nici dracu nu le găseşte.

— Ai înţeles?

— Am înţeles, suspină morarul. Îmi îngăduiţi să mai vin…

— Vino, îl îndemnă boier Cristea.

Acest „vino" era mai puţin nepăsător decît altădată şi nea Ghiţă băgă de samă. „La o adicătelea, are şi el nevoie de mine", îşi făcea el socoteală, coborînd din foişor şi potrivindu-şi cu grijă în cap pălăria nouă.

S'a întîmplat că chiar în acea sară domnul Cristea i-a trimes veste printr'un logofăt călare, să poftească grabnic la conac. Au fost chemaţi şi alţii: primarele şi notarul, popa şi învăţătorul, şeful de post şi alte persoane de samă, ca să afle veste bună, transmisă prin radio.

Nea Ghiță a întîrziat, pînă ce şi-a pus pe el rufele, că le scosese de zăpuşala nopții de august; a întîrziat pînă ce s'a îmbrăcat ca pentru o vizită, socotind în sine ce veste poate fi. Veste bună? O fi aflat ceva de Mitrea? Nu-i asta, că n'ar fi chemat pe atîția. Să ştii c'au întors nemții foaia: ori cu cețurile otrăvite, ori cu razele morții.

Tropăia pe ulițele liniştite şi tăcute ale satului. Cînd să iasă la Hagiu, gălăgie înaintea lui, printre porumburile înalte. Grăbeşte şi dă peste unii din cei chemați la conac.

— Ați fost? Ce este?

— Este că s'a încheiat armistițiul cu sovieticii. De-acum gata, ne vedem de-ale noastre, scăpăm de nemți.

Prin întuneric, morarul căuta să desluşească cine vorbise.

— E pretorul, îi şopti la ureche popa Nae.

— M'aş duce şi eu pînă la coniac, se îmbulzi între ei Ghiță.

— Nu face, îl sfătui şeful de post Dantiş. Domnul Cristea e obosit; a cinstit ceva cu noi; s'a culcat. Se scoală mîine dis-de- dimineață, ca să ia măsuri.

— Ce măsuri?

— Măsuri, ca la un asemenea eveniment. Facem cunoscut oamenilor, explicăm, sfătuim...

— Aşa e; o să-l văz mîine.

Popa Nae îi dădu cu cotul. Îi şopti:

— Ce să-l vezi? Vezi-ți de nevoia ta. Vin ruşii.

— Ei şi ce e dacă vin? mormăi nea Ghiță.

— Nu e nimic, dar îți spun, să ştii. Asta-i părerea mea.

S'au întors la Malu, vorbind cîte şi cîte mărunte, pe sub stelele veşnice.

Boier Cristea, cu fața serioasă şi severă, a fost în trăsurica cea joasă pe arcuri, cu hățurile bidiviilor în mînă, mai devreme decît ora şase. A trecut domol pe la toate cîte le avea da Hagiu. Toți oamenii erau pe la locurile lor. Aşa fusese porunca lui: toți la datorie! Apoi a pornit grabnic spre Dropii. Acolo s'a supărat, găsind puțină întîrziere. Abia fuseseră porniți boii înjugați spre plugurile rămase pe brazdă.

Triglea îl văzuse de departe şi-l aştepta la „odaie", în

mijlocul drumeagului din preajma gospodăriei Dropiilor. Era cu capul gol; adierea dimineții îi spulbera părul alb. Ținea în dreapta o bucată de lanț.

— Ce-i cu lanțul? întrebă Trei-Nasuri, oprind bidiviii deodată.

— Nu-i nimica, boierule; e un lanț al nostru.

Cristea îşi umflă glasul, întrebînd tare:

— Auziră̦ți vestea de pace?

— Auzirăm.

— Cînd? Cum? se miră proprietarul.

— Păi, ştiu eu? A venit unul la miezul nopții. Fusese în sat. Şi ne spuse el.

— Ei, ce ziceți? Vă pare bine?

— De, boierule. Nici rău ne pare, nici bine deocamdată. Noi săracii, urmă Triglea aruncînd lanțul, aşteptăm să vedem ce-o fi.

Cum se urni boierul, baba Chița scoase de subt un şopru capu-i de bufniță veche, privind în urma trăsurii:

— Taică Trigleo, țipă ea; ce fu asta? Mai adineaori vremea părea frumoasă. Văz că se borşi!

XVI

Într'o dimineață, copila lui Ciudosu, Mița, numai de opt ani, dar trează, ageră şi sprintenă ca o iadă, trecu în fugă pe la moară, ca să întrebe „cînd porneşte motorul, că ar veni şi taica să macine", şi se hîrjoni două clipe cu Nastasia, care torcea într'un dos însorit, la adăpost de vînt.

Ciudosu era vecinul de peste gard al Aninească. Nevastă-sa Maria fusese capra — iar Mița se dovedea a fi iada, numai ca să se împlinească un proverb din bătrîni.

— Fugi, Miţo, se apăra Nastasia; lasă-mă, că sînt mîhnită de nu te văz cu ochii...

— Ba dac'o să te duci la Uța Aninească, zicea ea c'o să te bucuri.

Iada a zbughit-o; fu ici, fu la marginea satului, a sărit în nişte grădini; s'a dus.

Nastasia a lepădat furca, s'a uitat ce face Stanca la cuptorul ce fumega, şi-şi legă din fugă broboada roşă, pe urmele Miței.

O ştia pe naşă-sa Uța bolnavă de două zile. O necăjeau reumatisme vechi; de abia se purta pe picioare de la camară la vatră, o jumătate, de ceas, ca să-şi gătească ceva de-ale gurii. Stătea mai mult în pat sub plapomă. Se mai abăteau pe la ea vecinele şi finele, s'o ajute.

Nastasia intră pripit, îmbujorată, cu sînii zbătîndu-se de o răsuflare adâncă ce o îneca.

— Vai, naşă Uţo, numai o fugă ținui. Rămase copila Ciudo- sului în urmă... Ce este?

Naşa Aninească se ridicase la marginea patului. O auzise pe copilă că vine: trîntise portița de la uluci, tropăise prin curte în goană apăsată, smuncise clanța uşii de afară.

— Veste bună, fată, răspunse ea zîmbind.

— De la Mitrea?

— De la el. Numai spune-mi tu, Nastasio dragă, cum se face că bucuria asta mă întristează?

— Nu înțeleg, naşă Uțo; mă sperii.

— Nu te speria, puica maichii. E răvaş şi ți-l dau numaidecît. L-a adus Dincă al Porumbiței. Îl trimiseră ăi mai mari ai lui la Bucureşti cu scrisori; şi el, cum dădu scrisorile ba la cocoana colonelului, ba la căpitănească, făcu numai un salt înapoi la gară şi prinse trenu să vină la nevastă, tot ca şi data trecută, măcar o noapte. E într'un regiment alături cu al lui Mitrea al tău. Acuşi un ceas îmi aduse Bița scrisorica. O citii: strigai din prag pe Mița Ciudosului, că şi ea mi-e fină. Du-te, zic, Mițo, şi-mi adă pe Nastasia noastră, în bătaie de vînt. Uite scrisoarea.

Nastasia se holba să vază o scrisoare cît evanghelia. Cînd colo naşa Uța îi întinse un bilețel numai atîtica îndoit în patru.

Fata îl desfăcu tremurînd: hîrtia îi frigea degetele.

„Scrisoarea" spunea numai atît:

Naşe Aninească,

Cad la mila dumitale şi te rog să aduci pe Nastasia acum numaidecît pînă la Sibiu.

— Nu înțeleg, se ofili Nastasia şoptit, privind țintă la Aninească.

— Mai citeşte odată.

— Mai citesc. De ce-ți zice "naşă"? Că nu l-ai botezat!

— Nu l-am botezat, dar vă cunun, împreună cu frate-meu Manole Roşioru.

Rumeneala Nastasiei se întinse pînă în sfîrcurile urechiuşe- lor. Sărută mîna Aninească şi se întoarse iar la bilețelul desfăcut, pe care îl ținea în stînga.

— De ce nu vine el acilea şi de ce să mă duc numaidecît la Sibiu?

— Aşa e, puica maichii, nu ți-am spus că Dincă al Porumbiței vine de la Sibiu, şi vine căci îl trimiseră ai lui? Iar Mitrea nu poate lipsi avînd mare răspundere la serviciu. Şi „numaidecît", căci nu stă mult şi pleacă. Pornesc oştile ca să ajungă din urmă pe nemți şi se duce şi divizia Tudor. Cum să înțelegi tu? Eu am stat, puico şi m'am gîndit: dar tu cînd să te

gîndeşti? Că eşti foc şi pară…

— Da, naşă Uțo, aşa este, se ruşină, cu ochi umezi, Nastasia. Dar de ce spuseşi că bucuria asta te mîhneşte?

— Căci sînt bolnavă, puică, şi nu mă pot mişca. Fire-ar afurisite ale reumatisme în veci să li se stingă sămînța, să nu mai necăjească omenirea. Nu mă putură apuca iarna, ori toamna ailaltă, cînd n'aveam a călători.

— Vai, năşico, amar de mine! Ce mă fac eu? De nea Ghiță nici pe departe nu poate fi vorba să mă însoțească. Nea Ghiță mă priveşte pe sub frunte ca hoțul; dac'ar putea, m'ar frînge. Şi mai bine să-şi taie o mînă decît să-l vază pe frate-su.

— Seca-i-ar! suspină Aninеasca.

— Iar soru-mea, năşico, socot eu că se gîndeşte să-mi dea ciuperci veninoase.

— Învenina-s'ar! suspină iar Uța.

— Bani am, năşico; am pus deoparte. Dar cum să mă duc eu fără dumneata?

— Te duci bine.

Aninеasca o trase spre ea şi-i şterse lacrimile cu palma.

— Să mă duc singură?

— Singurea. Să fiți voi acolo, doi. Şi pe urmă te întorci. Te duce frate-meu Roşioru — naşul vostru — pînă la tîrg. Frate-meu e văduv, aşa că n'o să afle nimeni. Te sui în tren, te duci. Unde e Nastasia? Nu e. Nu ştie nici Aninеasca. N'a văzut-o nimeni. Dacă trăieşte, s'o întoarce ea! Tu eşti departe, ai aripile dorului. Aşa. Te pregăteşti; deseară te ridică Manole şi te duce la tren; fii fără grijă. Numai de la Bucureşti încolo e lume multă. Dar între atîția aflîndu-se şi unii buni, te vor ocroti. Numai să-ți pui bine banii sub bete. Şi-ți gătesc eu un zimbil cu mîncare. Să-l săruți şi pentru mine.

— Da, nă-şico, se grăbi să dea încredințare Nastasia.

Se lăsă în genunchi şi sărută amîndouă mînile Aninеascăi, udîndu-le de lacrimi.

În ziua aceea fata a umblat bolnavă şi zăpăcită, nemaia-flîndu-şi locul. Sara, a pierit de la moară ca o umbră. S'a dus.

Abia cum e poimîne s'a aflat în sat. O noapte şi ziua

întreagă de marți, morarul şi Stanca au ținut acoperită lipsa Nastasiei. Miercuri, nea Ghiță a ieşit pînă la jandarmi. Atunci, de la cele dintăi cercetări ale plotonierului major Danțiş, a pornit zvon şi s'a umflat ca un puhoi al Lisei.

Cînd a ajuns Ghiță Lungu înapoi la moară, Stanca i-a şi pus dinainte, odată cu mîncarea de prînz, veste proaspătă că soru-sa Nastasia ar fi căzut într'un puț.

Morarul s'a scărpinat la ureche şi a clătit din cap, trudnic, privind într'un ungher de întuneric, unde clocea teama ca un fir de neghiniță. A făcut bot:

— Nu e bine, Stanco.

— De ce? Nu te ştii vinovat cu nimica.

— Eu nu mă ştiu, a mormăit el fără s'o privească. Cine ți-a spus de puț?

— Aflai de la oameni; au trecut pe aci şi au lăsat saci.

— Ştiu ei? Au văzut ei? Au scos-o din puțul nostru?

— Ce ai, Ghiță? Grăiau aşa; spuneau ce auziseră. Ce e cu puțul nostru?

— Nu e nimic. Întreb. Ştii tu ceva?

O privi deodată cu pleoapele arcuite cu sînge.

Ea dădu un țipăt, pocnindu-şi palmele:

— Aoleo! Acuşica înțeleg! Scoală, lasă mîncarea. Dă fuga şi vezi. Coboară cangea în puț. Procopsita procopsitelor! Dea Dumnezeu şi Precista, iadul să-i fie partea!

Morarul se umflă. Păreau a-i creşte ghimpi.

— Ai prăvălit-o tu, Stanco? gîfîi el, ridicînd asupra ei brațul.

— Ce spui, omule?

Rămase holbată la el. Ghiță rînji.

— Aş fi putut fi eu atît de tîmp! La mine în fîntînă?...

— Ai, Ghiță, ce spui? Nici eu nu sînt tîmpă. Aşa că, dacă e, cum pare să fie, ne-a spurcat puțul.

Umbla după morar. El căta cangea, gîfîind.

Au venit şi doi omeni. Au lepădat sacii şi au dat fuga să-şi vîre şi ei capetele zbîrlite între ghizduri, holbîndu-se către adîncime. După morar, au cotrobăit şi ei cu cangea. Nu era

nimic, îşi pierdeau vremea.

Ghiță Lungu s'a retras, lac de năduşeală. Şi-a făcut cruce, privind în sus. Abia atunci văzu cerul senin, într'un început de toamnă lungă. Avu o clipă de tihnă.

Dar neghinița din colțul de umbră trecuse în el şi creştea. Dacă nu e în puțul morii, blestemata o fi în altă parte. Îşi făcu singură samă, Dumnezeii ei de nebună, ca să cadă asupra noastră pîră. Uite ce-i trăsni în cap unei disperate!

Se sfia să se uite la oameni. I se părea că privesc la el bănuitori.

Intră în casă, îşi isprăvi prînzul. Femeia părea mai liniştită.

— Văzuşi că nu e?

— Ce văzui? Nu văzui nimic. Poate fi în alt puț. Mă gîndesc: de ce să fie numaidecît în puț?

— Spun şi eu tot aşa, Ghiță. De unde scornişi că-i în puț?

— Scornii eu?

— Dar cine? De ce în puț? Poate fi într'o bulboană a Lisei. Ori în rîpă la Bobu, unde e un nomol de s'a scufundat pînă ce nu se mai văzu iapa a murgă a lui Popa Nae.

Morarul se ridică şovăind.

— Voiam să te plesnesc; dar văz că' nu am putere, şi mi-e milă de tine. Mă duc iarăşi la jandarmi. Să caute ei, să cerceteze, să limpezească, să ridice de deasupra noastră ăst necaz.

Ea a rămas blestemînd scîncit lîngă vatră. El s'a dus în sat în lungul liniei de telefon, încărcată de rîndunele gata de ducă. Stăteau înşirate ca mărgelele una lîngă alta pînă departe. Altele dădeau ocol pe sus, roiuri, țîrîind.

— Lor nu le pasă... oftă Ghiță. Şi le trimese în gînd o înjurătură. Parcă ar sfătui şi ele de întîmplarea nebunei ăleia. Mai ştii? Poate nu-i pierită, ci a pornit în lume după ăla. Asta n'aş crede. Unde să-l găsească ea pe Mitrea? Ori poate i-a căzut prin cineva ştire că Mitrea i s'a prăpădit, şi s'a dus şi ea aşa, ieşită din minți. S'ar putea să nu fie nici una nici alta. I-o fi venit fierbințeala ş'o fi fugit cu unul într'un sat p'acilea. Ce-

aş rîde! Ori vor fi luat-o în camion niscai nemți fugari ş'or fi dus-o cu ei. Fac de astea; lor nu le pasă; cine să li se puie împotrivă? Că trag cu mitraliera... Rău ajunseră şi nemții ăştia; că acum îi hăituesc ruşii ca pe lupi. S'au sculat asupra lor şi ai noştri. Fug prin munți, fug prin pustii; pe aici nu s'au văzut însă trecînd. Atunci cum? Unde s'o fi pitind ea, ca să ne facă nouă rău? Să ne bănuiască lumea pe noi... De aia scurmau ăi doi de la puț, în gunoiul morii... Adică o zugrumarăm şi o îngroparăm acolo. Nu-mi veni în minte atunci, să-i iau repede. „Da' cu cine credeți voi, mă, că aveți de-a face? Ghiță Lungu, mă sărîntocilor, nu e capabil de aşa ceva!"

Şi ăştia care trec pe lîngă mine... îmi dau bună ziua, dar nu mă privesc. Muierile se adună cap lîngă cap, la porți, se uită numai cu coada ochiului şi îşi vîră apoi clonțurile în urechi. Dacă aş întoarce capul, le-aş vedea făcînd semn cu bărbia după mine. Gura ăstora încolțeşte şi flocăieşte mai abitir ca haita de lupi.

La jandarmerie, plotonierul Danțiş nu e. La primărie, de asemeni nu e. E dus cu unii oameni în cercetare.

Le-a luat urma şi i-a găsit. Trag ici-colo cu plasa în bulboacele Lisei. Pînă acuma, n'au aflat nimic. Danțiş dă din umeri.

— Nu e, nene Lungule; nu e şi nu e; cercetarăm pretutindeni. Veni şi Aninească. Ea a văzut-o pe fată marți dimineață. Dumneata spui că marți noaptea n'a dormit acasă. Ce deducție putem face noi decît că a dispărut? Dumneata îmi faci o cerere; eu pui o încheiere. Apoi aşteptăm. Te pomeneşti că se întoarce.

— S'ar putea şi asta... o oftat Ghiță Lungu. Drept îți spun, Danțiş, după cît năduf îmi făcu, mai bine, dacă s'a dus, dusă fie! Trimite, rogu-te, o scrisoare la mănăstirea Țigăneşti. Poate să se fi oprit acolo. Atunci m'am liniştit. Istoria asta m'a scos din fire.

— Şi pe mine, nene. Mă puseră pe foc unii şi alții că ar fi crimă.

— Să ştii că numai muierile sînt de vină, Danţiş. Uite ce răzvrătire pricinui puştanca asta ce se duse. Uite ce scorniră acilea în sat, faţă de o persoană onorabilă. Ce făcu aia care îl tunse în somn pe Samson ăl tare şi apoi îl dădu pe mîna filistenilor? Unde te întorci, unde te uiţi, numai scornituri şi gîlceavă din pricina lor…

Nea Ghiţă părea mai liniştit, avea gust de vorbă. Danţiş, totuşi, era cu luare-aminte asupra lui. Îi aruncă o privire furişă. Ghiţă Lungu simţi în el tresărind semincioara de neghiniţă.

Plotonierul îi zîmbi cu prietinie prefăcută. Nea Ghiţă înţelese că năcazurile nu i s'au isprăvit.

Vineri, sîmbătă, duminică, se mai potoli focul, fără a se stinge. Mai luceau scîntei în spuză; trebuiau foaie ca să crească iar vîlvătuia, şi foaie nu se aflau. Luni, porni o ploaie măruntă şi mocnită de septemvrie; oamenii se întoarseră uzi pe la casele lor de la tăiatul porumbului, şi muierile blestemau prin curţi. Li se încurcau pruncii în fuste; îi plesneau şi-i alungau în case. Ajutau bărbaţilor la descărcat cocenii, lunecau prin noroi, le cădeau broboadele pe ceafă, îşi scuipau obida la răsărit şi apus. Se făcuse niţel porumb şi ăla aştepta acuma în ploaie gustul lui Trei-Nasuri pînă o fi să poruncească împărţeala. Zic gospodarii că ar fi vorba să se facă altă rînduială a muncii. În loc de trei părţi boierul şi două plugarul, să se dea patru omului şi ciocoiului una — că-i ajunge. Acuma, după armistiţiul cu ruşii, cei care ţin partea poporului, arată cum că pămîntul ar fi al ălora care îl muncesc, şi că dreptul ciocoiului va să se împuţineze. Aşa că se sfătuiesc unii şi alţii să ridice odată porumbul fără hotărîrea boierului, şi să lase pe loc cît or socoti ei că e drept. Poate vor face ceva. Se cam tem de Danţiş, care e tare în serviciu.

A plouat luni noaptea; a plouat marţi. Se perindau unii după alţii norii cenuşii şi se buluceau deasupra Dropiilor, astupînd zarea amiezii. Stătea umezeală asupra lumii, şi mîhnire.

Marti la înserat, Aninеasca auzi o bătaie în uşa de afară. Tresări. Se temea de hoţi şi stătea zăvorîtă. Apoi i se păru că răzbeşte pînă la ea ca un viers de tînguire. Se ridică gemînd şi grăbi să deschidă. Să ştii că-i Nastasla! Într'adevăr, Nastasia era, cu un sac mare potrivit ca o glugă în cap şi pe umeri, cu poalele sumese, cu încălţările încărcate de noroi.

— Tu eşti?

— Eu, năşico. Bine că ajunsei. Bălţi şi potoape pe cîmp; credeam că n'o să pot răzbi.

— Umblaşi bine?

— Bine, năşico, dar nu mai pot de trudă.

— Eşti bucuroasă?

— Bucuroasă; l-am văzut pe Mitrea. Stătui puţin cu el. Fac pregătiri să se ducă.

— Unde v'aţi întîlnit?

— În cvartir la el. Era singur; avea odaie bună. E subofiţer, năşico. Numai că-i niţel cam firav. A avut gălbinare: de multe osteneli.

Intraseră, zăvorîseră; perdelele astupau geamurile. Lumină era numai de la focul din vatră. Nastasia lepăda de pe ea toate cu grabă. Uţa Aninеasca trăgea din ladă primeneli uscate. O înveli într'un cojocel. O ghemui înfofolită pe un scaun scund în apropierea flăcării.

— Uite aşa, puica maichii, te încălzeşti şi spui. Spui, şi eu îţi gătesc ceva de mîncare.

— Nu mi-e foame.

— Ba îţi trebuie putere, ca să vorbeşti.

— N'am ce vorbi, n'am ce spune, năşico. L-am văzut şi-atîta e.

— L-ai sărutat din partea mea?

— Vai, năşico, uitai.

Rîdea şi-şi potrivea părul la tîmple. Sub broboadă, la urechea stîngă, mai avea, ofilită, muşcata din acel ceas care stăruia încă în ea aprig.

— Ziseşi c'ar fi bolnav.

— Da. Spunea că i-a trecut.

— Nu-i trece lesne, puica maichii. I-a trecut cînd te văzu. Ca să se vindece cu adevărat îi trebuie ficat de juncă neagră de trei ori pe săptămînă şi fiertură de sunătoare în fiecare zi de trei ori. Poate fi şi de juncă albă, numai ficat să fie.

— Ştiu eu, năşico, dacă s'ar putea să aibă în vreme de război toate cîte îi fac trebuință? Spunea că e ceva mai bine de un timp. Îl îndeamnă medicii să-l trimită la spital. Nu vrea! Să isprăvim datoria noastră, zice. Mergem înainte. După ce isprăvim, apoi mă întorc la noi la Malu-Surpat; am eu acolo o răfuială, zice.

Aninească îşi clăti fruntea, cu ochii ațintiți în flăcări.

Şopti:

— Să-l vedem întîi aci, sănătos şi să faceți nuntă. Altceva n'ai a-mi mărturisi?

— Nu.

Năşica o privi cu coada ochiului. Nastasia închise pleoapele. Îi era frică de acele sprîncene ca lipitorile.

— Era o lume în tren... n'aveai unde arunca un ac; abia îmi trăgeam sufletul. Totuşi, mi-au făcut loc.

— Lasă asta, fetico. Te-ai dus, te-ai întors, gata. Acuşi spune-mi dacă te încălzişi. Te simți bine?

— Da, năşico.

— Dormi în noaptea asta aci. Gînditu-te-ai că mîine te duci la moară?

— Nu m'am gîndit, dar o să mă duc; n'am ce face.

— Ştii tu, fată, ce vîlvă s'a stârnit după plecarea ta? S'au făcut cercetări, te-au căutat prin puțuri, prin bălțile Lisei. Ghiță Lungu era fiert. Îl bănuia satul: pe el şi pe soru-ta.

Fata rîse răutăcios, cu dințişorii ei albi:

— Aflînd Mitrea în ce chip plecai, s'a gîndit la asta, că o să fie zaveră în sat. Mai spunea că nu e bine să se ştie de întîlnirea noastră, să nu se stîrnească de aci altele.

— Înțeleg.

— Zicea că să arăt cum că m'am oprit la Bucureşti, ca să mă interesez de el, fiindu-i logodnică; să aflu dacă a murit, dacă trăieşte şi unde e. Că am fost la comandamentul diviziei,

strada nu ştiu care: uitai cum îi spune. Că am aflat că e viu; şi după aia m'am înapoiat.

Aninească încuviință privind-o lung:

— Deocamdată e bine aşa.

Au mai stat de vorbă; au sporovăit pînă tîrziu. Uța şi-a culcat fina, a învelit-o bine, a aşteptat-o să adoarmă. După ce-au cîntat cucoşii de miezul-nopții, s'a sculat, s'a apropiat nesimțit, aplecîndu-se ca să asculte răsuflarea fetei.

A pus pe ea straie bune disdedimineață. Ploua încă. A lăsat-o pe Nastasia dormind. A încuiat-o singură în casă şi a ieşit în sat. Într'o jumătate de ceas l-a adus pe plotonierul major Dantiş.

Fata se spălase şi se pieptănase. Îşi potrivea pe ea hainele, uscate la focul vetrei.

Cînd l-a văzut pe jandarm, s'a speriat. Uța Aninească i-a făcut semn de liniştire.

Dantiş o salută de bună-dimineață, însă o privi sever.

— Unde-mi fuşi, Nastasio?

Copila întoarse puțin fruntea, cu ochii feriți. Cum îi vorbeşte? Păi ăsta e mai mic în grad decît Mitrea.

Se îmbourră semeață:

— N'auzii bine.

Aninească să-şi facă cruce, de uimire. Se bătu numai peste gură, înăbuşindu-şi rîsul. Întîlni privirea plotonierului şi-i răspunse c'un clipit de geană. Dantiş o înştiință la fel. Era un şmecher de pe Amaradia. Frații lui umblau cu cobilița la Bucureşti.

— Unde fuşi, *domnişoară* Nastasie?

— Păi, pînă la Bucureşti, să aflu unele şi altele.

Aninească se amestecă:

— I-am spus eu domnului plotonier.

Fata simțea în ea avînt. Ar fi poftit să spuie ea, cum o învățase Mitrea. Jandarmul o opri:

— Mă rog, mă rog, nu mai e nevoie. Acuşica înțeleg. Dar nu fu cuminte ce făcuşi, domnişoară. Să dispari aşa dintrodată, fără ştirea nimănui. Socotii că-i un caz de

disperare sau ceva mai rău. Te căutarăm în puțuri şi în Lisa. Scrisei la Țigăneşti.

Fata se mira, cu ochii mari şi nevinovați. Se amestecă iar Aninеasca:

— După ce se întoarce Mitrea de unde-şi face datoria, îi cunun, eu cu fratele meu Manole Roşioru.

Plotonierul major Dанțiş a părut că se bucură.

— Bine, bine; atunei s'o lăsăm încurcată. Ne ieşirăm toți din fire: ne aprinserăm. Noroc că veni ploaia şi ne stinse. Al naibii plouă. Pe cît înțeleg, nea Ghiță nu ştie încă nimic.

— Se poate… îşi pungi gura fetica.

— Nu ştie, îl domoli pe omul stăpînirii naşa Uța, cu glas blînd.

— Atunci trec să-i spun. Am eu şi altele cu el.

— E bine. Ştii dumneata cum şi ce să-i vorbeşti.

— Păi se'nțelege. Să lase fata în pace; bine că s'a întors; să uităm.

— Plotonierul major Dанțiş e oltean deştept, Nastasie, se întoarse naşa către fina ei.

Fina zîmbea nepăsătoare, potrivindu-şi la ureche muşcata veştedă.

XVII

Nastasia s'a întors la moară plină de încredere, ca şi cum ar fi crescut în ea o floare. Dar floarea bucuriei s'a stins curînd, lipsită de soarele ce-o hrănise. Ochii arcuiți cu pleoape sîngerate ai lui nea Ghiță o pîndeau; soru-sa Stanca abia îşi stăpînea ghiarele încă ascunse. Diminețile le petrecea dereticînd şi ajutînd în gospodărie, atît cît socotea dînsa că se cuvine pentru hrana şi adăpostul ce i se da. Nu se mai gîndea la dreptul ei pentru pogoanele de zestre. Acelea erau sub puterea lui Ghiță Lungu, care sta asupra lor ca ursul cînd mursecă juninca. Să le scoată din brîncile lui n'ar fi putut nimeni. După a ei socotință, numai Mitrea ar fi fost în stare: aşa se ridicase acel bărbat şi se împlinise; era destul să te uiți

la el, ca să cunoşti că „e fătat, nu ouat”, cum spune bătrîna Chița Trigloaia. Baba a cunoscut de mult în el puterea ce se desvăluise acum. De pe cînd zăcea la Dropii, într’o toamnă, ucis, şi a biruit moartea.

După-amiezile îi ticneau mai mult fetei căci se repezea, cu torsul sau cu împletitul, pînă la naşă-sa Aninească. Îşi regăsea înseninarea în aceste răstimpuri de sfaturi şi istorisiri. Erau zile line de sfîrşit de septemvrie; cerul — cristal vînăt; cocorii se tînguiau, vîslind spre miazăzi. Nastasia îşi închipuia că acei cocori vin de pe unde se bat încă oamenii şi se detună unii pe alții omorîndu-se. Se ruga în gînd, pentru Mitrea al ei. O clipă nu se îndoia că s’ar putea să nu se întoarcă acasă, la Malu, un om ca el: nu atît pentru că e vrednic, dar mai ales pentru că îi e drag. După ce-au pornit ploile de octomvrie, amiezile ei s’au întristat. Slăbise. Naşa Uța o privea lung.

— Mie ai putea, puica maichii, să-mi spui ce ai…

Ea îşi pleca fruntea încununată de cosițe şi îşi stăpînea lacrimile. Bănuia încă dar nu era încredințată, că s’ar fi zămislit în ea prunc. Amesteca clipa ei de întristare cu bucuria amintirii. Clipa de întristare şi spaima de frații ei oameni — mai ales spaima de soru-sa Stanca şi de nea Ghiță, sub mîna cărora se afla încă.

Pentru morar, de altfel, Nastasia era un ghimpe mai puțin ascuțit decît preocupările şi năcazurile noi ce i se iscaseră deodată în acel început de toamnă.

Mai întăi i se dusese Franț mecanicul.

Aşa, tam-nesam, îi abătuse neamțului să plece. Golise fără ştirea lui nea Ghiță „uiumul al doilea” şi-l îndestulase, poate, pe cîrcimmar pentru datoriile ce avea la el. Se făcuse nea Ghiță vînăt, îl apucase pe neamț de piept; se izbise cu ceafa de o grindă a podului morii, cînd neamțul îl buşise îndărăt, înjurînd în limba lui scrîşnită; n’avuse ce face: neamțul îl amenința că se duce să-l denunțe la primărie pentru furtişagul ce se născocise la moară. Cînd vărsau oamenii sacii în coş, era meşteşug de se strecura o parte

socotită din boabe într'un burlan îngust, legat cu coşul, astfel că uiumul al doilea era un spor viclean al uiumului obişnuit. Nenea Ghiță l-a dat dracului pe şoacăț, nu şi-a mai pus mintea cu el; l-a lăsat să se ducă. Franț Kranț a plecat furiş, nu s'a mai văzut prin partea locului. La cîteva zile după întîmplare a sosit, de la ministerul de interne, ordin confidențial, pe care l-a aflat îndată toată lumea, cum că „numitul Franț Kranț să fie imediat arestat", deoarece ar fi fost spion camuflat.

Să cadă jos nea Ghiță! Du-te la primărie şi dă declarație. Dă altă declarație la secția de jandarmi; caută mărturii cum că el habar n'a avut de spionaj, ca dovadă că nici şolticăria cu uiumul n'a cunoscut-o. Atunci s'a dat de gol afacerea şi a prins a bîzîi satul. „Ca prostul", Ghiță făgăduieşte oamenilor oarecare despăgubiri. Cum? După condica măcinişului... Fire-ai al dracului de Franț, fire-ar al dracului de Kranț! Cine a ştiut că el pune la cale jefuirea rumînilor care vin să macine la o moară de creştin cinstit! Cine să-şi închipuie asemenea tîlhărie? Că dacă îl prindea nea Ghiță cu şoalda la vreme potrivită, îi dedea una cu ciocanul de ferecat pietrele de-i lua maul şi scăpa țara romînească de asemenea bandit, şi, pe deasupra, şpion. Trebuie găsit Franț neapărat, ca să arate el cum făcea. Căci meşteşugul furtişagului pierise odată cu el. Ca să se poată cerceta dacă asemenea onorabilă îndeletnicire n'ar fi practicînd-o şi alți morari concurenți de prin partea locului. El, Ghiță, strîngea, din umeri, nu cunoştea, nu ştia nimic; să-l bată Dumnezeu dacă ştie şi cunoaşte! Dintre săteni rămîneau unii cu bănuiala că totul ar fi fost cu ştirea lui nea Ghiță; doar moara era a lui şi nu se poate să nu cunoască stăpînul învîrteala mecanicului. Cînd îl vor găsi şi-l vor aduce la fața locului, să vezi că neamțul o să-l dea de gol pe Lungu.

Dintr'odată s'a vestit că l-au găsit pe Franț. A sosit o femeie, Ana, văduva lui Laiu, cel pe care îl mîncaseră lupii într'o iarnă grea, în rîpile Lisei, la deal. Înainte de-a lepăda de pe umăr tăbultocul cu porumb, a strigat de afară vestea. În

casă, nea Ghiță s'a prăvălit pe-o coastă cînd a auzit una ca asta. În urma Anei lui Laiu, a sosit şi Zaharia Adam, cu căruța cu iapă albă. Stanca morărița ieşise în prag buimacă, îşi desfunda urechile, ca să vază dacă nu înțelesese greşit. Striga îşi Zaharia:

— Îl găsiră, mă cumetre, pe Franț. Căzut într'o cotitură singuratică, cum trecea puntea peste pîrău la Sprăval. Fuse pesemne beat. Într'o apă de un lat de mînă nu mai mult; s'a dus cu capul înainte şi i s'a încleştat gura în nomol. E despuiat; îl sfîrtecară cînii. Nu s'au găsit la el nici bani, nici acte.

Ghiță a ieşit din casă ceva mai înviorat, ca să pornească moara. Macar atîta învățătură îi rămăsese de la hoț. Au mai sosit cu măciniş şi alți gospodari. S'a rotunzit sfat sub şopru. Caii ronțăiu la codîrlele căruțelor şi din cînd în cînd ridicau capetele; unii strănutau, alții priveau o clipă cu nepăsare la atîta om vorbăreț şi înfierbîntat

— Ce zici, nene Lungule, de una ca asta?

— Ce să, zic, mă fraților? I-a venit de la Dumnezeu plată pentru faptă. Îmi scosese, mă frate-meu, peri albi. Nu mai dormeam nopțile. Aşa-i fu scrisa — după patima ce avea — să cadă din picioare şi să se înăbuşe într'o doniță de apă. Aflai de la cumătrul Zaharia…

Stoica Cerneț abia atunci coborîse din căruță şi ascultase vorbele ce bîlbîise morarul. Veni la sfat cu biciuşca în mînă.

— Ce-ți spuse Zaharia, mă Ghiță Lungu?

— Că găsiră pe Kranțul meu înecat şi sfîrtecat. N'auzişi?

— Ba auzii, la jandarmi. Veniră de la oraş procurorul şi doctorul. Se duseră să constate, şi acum se înapoiau. Pe neamțul tău îl împuşcară ai lui, rătăciți ce se mai găseau prin ale singurătăți, îl achitară; îi luară bani, acte; se duseră. Aflarăți de fugarii germani prinşi alaltăieri. Aia fură; ăia l-au executat pe Franț Kranț. Au mărturisit neîntrebați.

Vitele şi oamenii ascultau vestea lui Cerneț cu destulă nepăsare. Ghiță Lungu stătu gînditor un timp, cu buzele bot. Suna vîntul în păstăile celor doi salcîmi desfrunziți ai morii şi

stropea spic de zăpadă. Cerneț îşi trăsese căruța la adăpost şi deshăma, cu capul întors spre şopru şi urechea atentă la adunare.

— Ei, ce ziceți de asta? întrebă el, revenind. Mai căzu asupra lui Ghiță Lungu astă-vară o năpastă şi se dovedi alb, deşi el, bietul, e mai mult vînăt — de otrăvit ce fu. Acuşi a doua. Nu fu nici de data asta el. Îl doborîră pe Kranț nemții ăi răzleți. L-au cunoscut că-i dezertor.

— Of, of! gîfîi morarul descleştîndu-şi buzele umflate; bine îi făcu!

Cerneț se miră:

— De ce, mă Ghiță Lungu? Nu fu şi ăsta un biet om, fugit de război cu sila? Ai noştri care umplură cu leşurile lor cîmpiile Rusiei dorit-au război? Cine doreşte?

— Neamțul meu a fost un bandit. Mă sărăci.

— Uită-te la mine, Ghiță Lungu, şi mai spune odată vorba asta.

Oamenii rînjeau în jurul morarului. Ana Zevzecului izbucni într'un rîs nechezat.

— Mă sărăci, mă sărăci!... se tîngui morarul, ridicîndu-şi la urechi ghiarele degetelor.

— Se îmbogăți el?

— Nu se îmbogăți, dar mă sărăci pe mine.

— Păi, nu-l detunară pentru asta; îl detunară pentru războiul lor. Cruntă nație! Cînd veneau altădată pe aci, în sat ori la conac, păreau oameni ca noi. Ce făcură, blestemații în veac, şi la noi şi în toate părțile pe unde fuseseră! La sîrbi, în Polonia, la franțuji şi la toți pe care-i călcară... Jefuiră, pîrjoliră, puseră dinamită; făcură darabane din pieile ovreilor. Atîta pustiire şi jale nu s'a pomenit de la tătari, care întindeau mațele pămîntenilor pe garduri.

— Nație tare... se trezi deodată morarul.

— De ce, mă Ghiță Lungu?

— Să-ți apui de ce: ăl tare ia cu puterea, ca şi deşteptul care ia cu deşteptăciunea.

— Mă Ghiță Lungu, asta o fi oare legea ta? După ce

pătimiră bătrînii noştri şi pătimirăm şi noi, de ni s'au pustiit satele, de rămaseră atîtea văduve şi bătrîne fără sprijin, tu te încumeți să lauzi pe nemți?

— De, eu numai cu al meu nu mă împăcai. Pe-ai lui Hitler i-am văzut vrednici.

— Da ce, tu nu auzişi, mă Ghiță, de cîte se schimbară pe lume? A trecut vremea ăluia mai tare şi a silniciei. În Rusia, după ce-au fost dărîmate boieriile şi lăcomiile, iată ieşi dreptate pentru omul muncitor. Cine munceşte mănîncă, cine nu munceşte nu mănîncă. Mila de muncitor, mă Ghiță Lungu, care se frige în zăduf şi vifor şi-l ustură bătăturile mîinilor, asta e legea nouă, asta o făcură bolşevicii. Nemții pun puterea, ăştia dreptatea. Cu toată puterea lor, ăştia îi bat şi-i hăcuiesc pe nemți, căci s'au sculat sub cîrmuirea rusului o sută de noroade; şi se bat o sută de noroade, mă Ghiță Lungu, pentru dreptatea ce-au dobîndit. Îi alungară şi de la noi pe nemți. Ne vine şi nouă acestora vremea să ne scuturăm de urgia în care trăim.

— Ba, se îndiîrji iar nea Ghiță, drept e ca cel vrednic să agonisească şi săracul să-i tragă cizmele.

Cerneț plesni cu biciuşca în pămînt.

— Vrednic o fi stăpînul de la Hagiu? întrebă el lovind iar cu pleasna. Eu nu cunoscui avere mare cinstit adunată. Trei-Nasuri nu pune mîna şi nu dă cu sapa. Dau robii pentru el. Dînsul mănîncă şi robii iflămînzesc; căci munca noastră nu-i aşezată pe dreptate ci pe speculă. Uite-l pe Niță Mutu…

Se afla într'adevăr pitit, întru umilință, un sătean de coloarea țărînei în care sta, zbîrlit ca ariciul, cu ochii rotunzi, speriați. Îi zicea Mutu, pentru că nu slobozea vorbă cu ceasurile.

— Uite-l pe Niță Mutu, urmă Cerneț. Ăsta a stat la robie, ca să-şi poată creşte pruncii. Mă Niță, avut-ai tu clipă de bucurie de cînd te afli pe lume?

— N'avui… hîrîi Mutu, din fundul suferinții, ca din fundul pămîntului.

Cineva întrebă rîzînd:

— Nici în primăvara aia, cîndva, cînd fuşi în floare şi tu?

Arătarea cenuşie tăcu, scufundat în ocna sufletului său.

— Ăsta e unul, se însufleți Cerneț. Sîntem mulți ca el. Crescu Niță ăsta cinci copii. I-au pierit în război. Din asta i s'a scrîntit muierea. I se năzar copiii pieriți ca nişte pui cu fulgi. Îi cheamă: „veniți la maica" şi-i ocroteşte în juru-i cu brațele ca o cloşcă... Dar frate-tu, mă Ghiță Lungu, fu ori nu fu rob atîția ani la Hagiu, dormind pe pămînt, iernînd gol, mîncînd fără să se sature? Fu cît pe-aci să se însoțească cu moartea...

— Din prostia lui... mormăi supărat Ghiță Lungu. Ar fi putut să se căpătuiască... Acuşica tu aştepți pe nepricopsitu de frate-meu să se întoarcă; şi el are limbă ageră; vă uniți doi şi faceți partid.

— Ce să facem noi partid, — că este: partidul muncitorilor.

— Toate cîte ni le spui le învățaşi, mă Cerneț, de la frate-tu cazangiul, clămpăni morarul. Tu vrei să poarte trebile țării ăi cu ciocanele?

— Da, încuviință cu pornire Cerneț: ăi cu ciocanele să bată pînă în porțile cerului, şi ăi cu plugurile să are pînă la porțile raiului.

— Şi să fie miniştri ăi ce înfundară puşcăriile?

Cerneț îşi îmblînzi glasul:

— Nici pe asta n'o auzişi, mă Ghiță; că ieşiră din închisori şi luară în mînă frînele... Ne vom scutura şi noi de urgie; va să răsară soare şi pentru ăi cărora nu le-au rămas decît ochii, să plîngă...

Nea Ghiță se înăbuşea încruntat. Se desumfla apoi, oftînd prelung.

— Nu mă amestec, rînji el strîmb; eu sînt morar şi veni vremea să dau drumul pietrelor, să vă fac făină şi mălai.

Motorul începu să împuşte spre cerul sur, prin vîntul întețit, prin roirea sloatei. Moara măcina grăunțe, oamenii vorbe. Erau turburați şi le părea bine de cîte auziseră de la Cerneț. Ştiau că oştile sovietice, cu care erau înfrățite şi ale noastre, răzbesc în bîrlogul ălora care fură ca lupi flămînzi asupra omenirii. În vremea cît stătură nemții asupra noastră,

neguțătorii fură mai lacomi, proprietarii şi ăi cu fabricile mai neînduplecați. Bine e să fie doborîți neînduplecații, cum arată Cerneț, şi ăi care pătimiră prin închisori pentru dreptate şi acuşi intrară la cîrma țării — să aline suferințele robilor din fabrici şi de pe brazde.

Într'un cotlon ferit, femeile aprinseseră foc de găteje. Cei care îşi aşteptau rîndul se adunară roată, să primească mîngîierea flăcărilor macar în față, căci din spate îi spulbera încă învăluirea vîntului. În zbaterea de aripi a focului, părură a se face iarăşi oameni, ca mine şi ca dumneata, şi Ana Zevzeaca şi Niță Mutu.

Dar lui nea Ghiță îi curgea mai mult năcaz decît uium. După ce se isprăvi măcinişul şi oamenii plecară, veni asupra lui, din casă, Stanca. Țipa holbat; aşa de tare se căsca, încît țipătul ei nu mai avea sunet. Sloata îi biciui fața şi îi umplu gura. Trase pe Ghiță în chilia de lîngă moară.

— Să ştii, Ghiță, că sări la mine cu ghiarele să-mi scoață ochii!

— Cine? soru-ta?

— Soru-mea! care alta? Sece-i mîinile şi sparg-o viermi cu nouă capete!

Morărița se oprise deodată, privindu-şi soțul cu uimire. Ghiță nici sărise, nici se holbase. Îşi clătea căpățîna, cu palmele la urechi, ca într'o crîncenă trudă.

— Ce ai, Ghiță?

— Lasă, nu mai şti. Mă loviră atîtea şi atîția... Dați-mi şi voi una, să se isprăvească încailea! Spune: ce a fost?

Stanca se aprinse iar; dar nea Ghiță o privi atît de jalnic, încît avîntul ei slăbi.

— Alaltăieri, cercetîndu-i hainele pe cînd se afla la naşi-sa, — nu i-ar muri mulți înainte şi ăleia! — găsii în zăbunul ei o scrisoare.

— Şi ai citit-o? încercă a se veseli Ghiță.

— Aş fi voit s'o citesc, se oțărî Stanca, supărată de glumă. Să cunosc şi eu ce ascunzişuri are, procopsita. Că mie nu-mi

spune nimic. Ea toate le tăinueşte cu Aninеasca.

— Ce să-ți spuie? Că voi trăiți ca cîinele cu pisica.

— Trăiesc în casă cu duşmanca, Ghiță; țin în sîn şarpele.

O fi în scrisoarea asta ceva, mă gîndesc; şi mă reped la preoteasa popii Nae. „Coană preoteasă, zic, aş vrea să cunosc ce e în scrisoarea asta. Să cunosc numai eu şi să nu ştie nimeni altul. E secret". Preoteasa deschide scrisoarea, se uită în ea şi rîde. — „Ce e?" întreb. — „Nu e nimica, Stanco. Scrisoare de la cumnatu-tău Mitrea. Spune că, de cînd v'ați întîlnit la Sibiu, nu mai poate uita acea întîlnire…

— Vai, cocoană preoteasă, nu-mi scrie mie, scrie soru-mi Nastasia…

— Mă miram, zice preoteasa; aşa se potriveşte mai bine. Se vede că se duse atunci cînd o căutarăți prin rîpi şi bulboace.

— Da, cocoană preoteasă, şi ea minte că nu ajunse decît pînă la Bucureşti. Te rog, cocoană preoteasă, să nu afle nimeni ce spune în astă scrisoare, că ne facem de rîs în fața satului.

— Fii pe pace, zice preoteasa, e secret de familie, tac ca mor- mîntul".

Auzişi, Ghiță: aşa a tăcut că pînă ieri-seară ştiură toate suratele. În dimineața asta Nastasia se repezi la Aninеasca. O văzu satul că se duce şi, cînd se întoarse, o aşteptară multe la poartă pe vînt şi frig şi o înțepară cu oarecare glume, cum e obiceiul. Ea pune fruntea în piept, grăbeşte în fugă, intră ca vijelia în casă şi se repede drept la zăbunul ăl subțire. Țipă: „Unde mi-e scrisoarea?" — „Nu mă'ntreba pe mine, zic; şi nu țipa!" — „Unde mi-e scrisoarea? Dă-mi scrisoarea. Îmi furaşi scrisoarea, o arătaşi la lume!" Se zvîrle asupra mea, să-mi scoată ochii. Ia vătraiul şi mă loveşte. Dau să scap, ea după mine. Cînd o văz aşa ca o scorpie, lapăd scrisoarea. Ea se apleacă s'o ia, eu trec în cealaltă cameră şi trag zăvorul. — „Sparg uşa cu toporul!" țipă ea şi mă blestemă cum îi vine la gură. A ieşit să se ducă la Aninеasca ei. Venii să-ți spui, Ghiță: uite de ce soră avui parte…

Stanca suspina amar. Nea Ghiță o aşteptă să se aline.

— Văzuşi, Ghiță? nu spui nimic, Ghiță?

— Ce să zic? răspunse plictisit morarul: văzui că-i luaşi scrisoarea.

— Apoi, Ghiță, cîntă cu dulceață Stanca, din acea scrisoare dobîndii înțelegere şi mă luminai şi'n altă privință. O să se afle curînd ce bănuii eu nu de mult. Moțata mea o să facă ou cu ochi şi cu sprîneene.

XVIII

Trăia la Bucureşti un luptător în ilegalitate, cazangiul Voicu Cerneț, frate cu Stoica. Alungat din Malu de sărăcie, dus din val în val, ajunsese lucrător calificat şi se alipise Partidului. Era bărbat sprîncenat şi întunecos; hîtru, fără a zîmbi.

Cînd fusese arestat întăia oară, magistratul îl întrebase ironic:

— Cunoşti tu pe filosofii voştri, mă? I-ai citit?

— Da, mă, a răspuns cu grabă cazangiul; îi cunosc, îi citii.

— Cutezi a răspunde aşa? s'a zbîrlit magistratul. Mă supăr.

— Păi mă supăr şi eu. Îmi ziseşi "mă", fără să fi păşunat împreună oile.

— Hai, hai, nu fi obraznic, că 'ntoarcem foaia. Răspunde, Cerneț, ce filosof ai citit?

— Citii pe Cant.

— Cant? N'am auzit. Ce spune filosoful ăsta al dumitale, Cant?

— Spune bine; că toți robii de pe pămînt, ori de ce nație ar fi, se află frați.

— El te-a învățat să lipeşti noaptea afişe? El ți le-a dat? Ştiai ce cuprind?

— Mai întăi, Cant nu mi-a dat nimic. Al doilea, n'am lipit nici un afiş. Al treilea, noaptea nu le-aş fi putut citi, căci e întuneric.

Judecătorul a consemnat în procesul-verbal numele

filosofului. Procurorul a pomenit de Cant în rechizitoriu. Avocații apărării s'au ferit să-i discute doctrina.

În negrii lui ani de temniță, Voicu Cerneț s'a ținut cu dinții de viață, făcînd dimineața gimnastică şi fricționîndu-se cu apă rece. Şi-a sporit cunoştințele la universitatea închisorilor. Trimes în carcera Doftanei pentru revoltă, douăsprezece luni nu s'a culcat pe ciment, ca să nu i se atace plămînii. A dormit pe vine într'un unghi al zidurilor, cu brațele încrucişate pe genunchi. L-au ros păduchii de-şi făcuseră caverne subt epiderma lui. Singurătatea i-a pustiit sufletul. S'a ținut dîrz, a crezut în comunism şi s'a izbăvit.

Unii tovarăşi nu înțelegeau de ce Voicu pomenise un filosof necunoscut. Desigur nu era vorba de singuraticul de la Königs- berg.

— Desigur că nu, a răspuns Voicu fără a zîmbi; eu n'am vorbit decît de prietenul meu de la Galați, Filip Cant, care era mai bătrîn decît mine şi mi-a fost învățător. Nu l-am uitat nici astăzi şi mă duc uneori să-i văz mormîntul.

După ce şi-a isprăvit închisorile, la lumina lui August 44, şi-a ras barba şi a întinerit.

„Nenea Voicu", cum îi spunea Cerneț, plugarul de la Malu, a primit într'o zi, la Partid, o scrisoare de la un ucenic tînăr al său pe care]l socotise pierit în Rusia.

S'a bucurat. Uite, nene, Florea Costea al meu trăieşte!

Acea scrisoare pornise de undeva de pe front din Cehoslovacia. Fusese înmînată unui tovarăş, Farcaş Endre, care ajunsese cu ea la Oradea. De la Oradea o purtase alt tovarăş, Marcus Foghel, pînă la Braşov. De la Braşov o adusese Ilie Hanganu, montator, şi o depusese la adresă.

Zicea Florea Costea în scrisoare:

Nene Voicule, află că, în blestemul în care ne-au dus, am cîştigat un picior de lemn de care mă bucur, căci o să bat cu el în porțile Berlinului.

Mai spunea şi altele despre război şi nemți.

Apoi:

Am eu aci un 'ăran, care e de la Malu-Surpat. Ştiu că şi

dumneata eşti de acolo şi ai în Malu un frate ori văr, pe care tovarăşul meu zice că-l cunoaşte.

Camaradul meu Mitrea Cocor a îndurat cîte şi cîte, ştii dumneata ce îndură un biet sărman la noi la țară: chinuri, bătăi, batjocură. Se laudă că, dacă se întoarce sănătos, o să-l bleiască el pe ciocoiul lor de acolo, ca să-şi săreze inima.

Zice aşa, ca să-şi aline focul: căci mai are şi altele. Are mai ales o suferință, adică o logodnică, rămasă în grija fratelui său, morar. După ce-i luă partea de moştenire părintească, acel morar s'a lăcomit şi la zestrea fetei, orfană, soră cu nevastă-sa. Morarul şi nevastă-sa o persecută pe fată şi o alungă, vai de ea.

Mă gîndii că poate ai prilej să te duci în satul dumitale. S'o aperi pe acea copilă sărmană, logodnica lui Mitrea. N'are, bietul, linişte nici zi, nici noapte, din pricina asta, după atîtea altele cîte petrece un ostaş pe front. Mă mai gîndii că măcar să-l vesteşti pe fratele dumitale, să se intereseze el.

Cad la dumneata, nene, cu astă rugăminte, căci Cocor Mitrea e de-ai noştri; a văzut toate în Uniune ca prizonier, fiind şi eu cu dînsul. N'a mai fost nevoie să isprăvesc eu învățătura ce-i dedesem, căci s'a dumirit el singur. Zic să-l sprijinim ca pe-un tovarăş adevărat, după cum va dovedi.

Se mai aflau şi alte vorbe bune în scrisoare, pentru sprijinul lui Mitrea. Meşterul Voicu a strîns din umeri. Era ocupat pînă peste cap cu destule treburi obşteşti, mai cu samă cu chestii de organizare. Cînd să se ducă la Malu acuma, pentru necazurile unor copii?

A pus scrisoarea deoparte. Nu după mult timp a venit alta, în care ucenicul îl întreba de sănătate şi adăogea că şi el cu Mitrea sînt în viață. Adică acel Mitrea devenise şi el un fel de ucenic şi prietin al meşterului. Altceva nu mai spunea nimic scrisoarea.

— E dat dracului, Florea ăsta al meu, şi-a zis meşterul Voicu. Mă cunoaşte. Bate cu piciorul lui de lemn nu numai la porțile cetăților nemțeşti. „Bați şi la porțile inimii mele", i-a răspuns. „Bine, o să văz".

A pus şi scrisoarea a doua deoparte. Au trecut multe săptămîni pînă ce meşterul Voicu a putut să-şi facă timp şi prilej.

Într'o zi din fevruarie a anului 45, Stoica Cerneț a deschis poarta Aninească şi a împins înaintea sa, prin pîrtia curții troienite, pe un străin cu şubă şi căciulă țuguiată. De ochii streşiniți cu sprîneene tufoase ai acelui străin, şi de obrazu-i spînatic ca tăiat în piatră, femeile care priveau pe fereastră se sfiiră şi se traseră îndărăt.

Nastasia s'a tînguit înodîndu-şi în frămîntări degetele mînilor:

— Pe cine o fi aducînd Stoica? Ce să fie? Ce s'a întîmplat?

— Fino, ține-ți firea, s'a întors spre ea cu mustrare nana Uța. Dar îi bătea şi ei inima de nelinişte. — Nu poate fi nimic rău. Stoica ne e prieten.

Nastasia gemu:

— Aoleo… să nu fie vestea cea rea, năşică dragă! Cînd mă trezii în zori, mi se bătea ochiul stîng. As' noapte îl visai pe Mitrea.

— Vestea rea ți-o aduce poştaşul, jandarmul ori morarul, copilă.

— Rîdea la mine, năşico.

Străpunse îngrijorarea şi în Uța. Rîs în vis, întristare arată.

Stoica Cerneț şi tovarăşul său se scuturau de zăpadă la pragul de-afară. Cînele din lanț lătrase de două ori alene şi tăcuse.

Nana Uța se miră:

— De ce nu-i harnic asupra lor cîinele?

Nastasia şopti:

— Cum a lătrat, cum îi vorbi străinul şi Grivu tăcu…

Aninească îşi potrivise pe cap broboada, aruncîndu-şi ochii în ciobul de oglindă, îşi trase cu grabă ghetele peste ciorapii de lînă şi ieşi în tindă, să primească oaspeții. De la cele dintâi cuvinte ale străinului, se alină.

— Pace vouă, veşti bune!

Nastasia îşi ridicase palmele la ochi şi îşi rezemase tîmpla

de horn. Era slabă, ofilită, ruşinată; i se îngroşase mijlocul. Străinul o cercetase c'o privire repede, apoi se întoarse iară spre naşă:

— Mă mai cunoşti, Uțo?

— Parcă... parcă... abia îngînă nana Uța, zîmbind unor amintiri. Ah! Eşti meşterul, fratele lui Stoica. Într'o vreme purtai barbă... Acuşi parcă eşti altcineva...

— Tot Voicu sînt, rîse meşterul. Şi totuşi, ai dreptate; cel de odinioară nu mai este.

Ea îşi plecă fruntea oftînd, fără a se dumiri.

— Sprîncenato, urmă meşterul cu ton vesel, spune unde putem lepăda astea de pe noi? Pe urmă stăm nițel de vorbă.

Aninească a grămădit numaidecît pe marginea unui pat, în apropierea sobei, hainele groase. Trecînd şi înapoindu-se, ghionti uşor cu cotul pe Nastasia. Umerii fetei se zguduiră mai tare, de învălmăşala plînsului.

Meşterul rămăsese în cizme şi în straie cenuşii de catifea. Întors pe jumătate spre Nastasia, părea puțintel încurcat. Şi-a trecut dreapta prin părul cărunt tuns scurt, şi, cu stînga, a tras din buzunar o pipă. A îndopat-o cu tutun. A scos bricheta, scăpă- rînd flacăra. Fata şi-a descoperit numai un ochi, care cercetă cu interes minunea cea mică din mîna străinului. Stoica s'a apropiat de ea:

— Are veşti de la Mitrea...

Ea şi-a ridicat fruntea şi a privit la iarna luminoasă de afară. Apoi iar s'a scufundat.

— Sprîncenato, sfătuieşte pe fată să nu se ruşineze... a zis cu blîndeță meşterul Voicu.

— Auzişi, fată? se veseli nana Uța. Aşa îmi spunea mie odinioară. Acuşica facem haz la bătrînețe.

Fata urma să jelească.

Meşterul slobozi pe nări două sfori de fum şi-şi înălță streşinile groase, încă negre, ale ochilor.

Aşa e... amintirile vechi ale uneia, ruşinea proaspătă a alteia sînt chestii mai importante decît căderea împărățiilor şi războaiele lumii...

— Veşti de la băiat aţi primit? întrebă el pe Aninеasca.

— Da. În două rînduri ne-a trimis şi bani.

Fata scînci:

— Nu primii de mult scrisoare.

— De cînd?

Nastasia se scufundă iar.

— De o săptămînă, răspunse Aninеasca. Acuma pe front nu-i nici o primejdie.

Urmă răstimp de linişte.

— S'aduc ceva de gustare, se roti Aninеasca în loc.

— Mai pe urmă, mai pe urmă, Aninеasco, o domoli meşterul. Stai. Eu venii la Malu cu treburi ale mele politice. Dar mi-a scris un ucenic al meu, prieten al subofiţerului Cocor, despre unele necazuri ale băiatului. Trecînd pe aci, zic, o să văz ce e. Mă dusei întîi la frate-meu Stoica. El mi-a spus unele şi altele. Amîndoi ne-am dus la moară.

Nastasia izbucni, dărîmîndu-se pe duşumea:

— Mă alungară pe viscolul Bobotezei!

Aninеasca o cuprinse pe după umeri aşa cum sta, mîngîind-o.

— Mi se spuse că fata e aci, a urmat meşterul. Venii s'o văz. Dar mai întîi îl întrebai pe Lungu de pogoanele lui frate-su. Una-alta... că pentru acele pogoane i-a dat şi i-a răsdat lui frate-'su. Că or să se socotească cînd o veni Mitrea, dac'o veni.

— Auziţi, oameni buni, se văita nana Uţa, legănîndu-şi fruntea deasupra copilei.

— Cînd veni vorba de fată...

Nastasia se umili mai adînc, dar îşi conteni suspinul, ca s'audă.

— Cînd veni vorba de fată, urmă meşterul...

— Ştiu, ştiu, a tresărit cu oţărîre Aninеasca. Că le-a făcut casa de rîs, că e povestea satului, că o să nască copil nelegitim. Ce e aia? E copilul florilor şi al dragostei. Mai legitim, adică mai bun, nu poate fi.

— Ai dreptate, ai dreptate, o potoli cazangiul. Legea

noastră îl apără pe prunc.

— Cum să spuie el aşa vorbă? sări iar nana Uța. Strîngă-l de gît ielele şi n'ar mai ajunge! Urîtul ăl din pustie...

Nastasia se smulse şi se tîrî în genunchi spre străin. Îşi ridică brațele:

— Vai, se tîngui ea, cît mă cleveti şi mă ponegri satul pentru copilul meu.

Meşterul o apucă de mînă şi o ridică:

— Fată frumoasă, legea nouă îl răscumpără pe pruncul tău.

Fetei frumoase i se înroşiseră şi i se bulbucaseră ochii ca cepele.

— Îi spusei eu morarului, urmă sever meşterul Voicu, să nu se bucure de moartea unui frate. Este moştenitor care va să-şi ceară dreptul.

— O să fie băiat, se îndesă în şolduri Aninеasca.

— Mai bine fată, păru a se veseli meşterul, căci nu se mai duce la război şi face şi ea prunci. Cum spusei, îi vorbii morarului de cununia fetei, apoi de una alta, şi-l înfricoşai. A făgăduit Nastasiei două pogoane dintr'al ei.

— E bine şi aşa, a oftat Aninеasca.

Nastasia a țipat deodată:

— Ne punem pe brînci şi lucrăm!

Meşterul a privit-o lung cu fața-i împietrită, pînă ce ea a înțeles care îi va fi lucrul în vara ce vine şi iar s'a ruşinat, dar mai puțin.

S'a amestecat în vorbire şi Stoica Cerneț.

— Vine vara, trece timpul, nene Voicule. Cunosc cît amar are Mitrea în el. Să vie mai curînd. Eu zic că ura nu trebuie să se învechească.

— Ba la unii, zîmbi meşterul, ura e ca vinul ce se îmbunătățeşte cu timpul. Tu rîzi?

Stoica se apără:

— Nu rîd, nene; poate că ai dreptate. E bine cum spuseşi şi cum făcuşi. Numai te-aş îndemna să nu crezi făgăduiala lui Ghiță Lungu.

Cazangiul se încruntă:

— Crezi tu că mă minte?

— Crez eu că te minte. Se duce şi se înțelege cu ciocoiul şi face altfel.

Meşterul păru a-şi cumpăni în sine cuvintele:

— S'ar putea. Atunci să-l lăsăm, Stoico, să bea vinul urii de care vorbirăm.

Odaia se umbri deodată. În cei de față aceste cuvinte săgetară o înfiorare. În glasul uscat şi egal al meşterului răzbea ca un răsunet din afundul suferinților trecute.

— Nedreptatea le fu mumă; dreptatea le va fi ciumă... îngînă el scuturîndu-şi pipa în vatră şi apoi îndopînd-o din nou. Ce te uiți şi ce aştepți, zîmbi el Nastasiei, şi scoase bricheta. O puse la loc fără s'o aprindă. Copila făcu botişor. — Spusei celor de la primărie, urmă Voicu, şi celor de la secție, să fie cu băgare de seamă. S'adună strigoii, pun la cale împotrivire rînduielilor noi. Să-i alunge: Duceți-vă, duhuri necurate, căci se revarsă zorile.

— N'ascultă, nene, se împotrivi iarăşi Stoica.

Buzele meşterului se strînseră şi i se înegurară ochii.

— Fie; nu au de dat decît o piele. Să lăsăm asta. Venii, văzui şi vă lăsai pe Stoica să privegheze. Cînd o fi nevoie, el ştie unde să mă caute.

— Acuma s'aduc ceva? să răsuci iar în loc Aninească. Tăia- răm purcica. Avem şi vin.

— N'aduce, sprîncenato, că mîncăm şi bem tot.

XIX

Se stîrnise către primăvara lui 45 printre oamenii de la Malu-Surpat şi vecinătăți o îngrijorare cum nu mai fusese de mult. Nemții, încă din trecuta primăvară, secătuiseră tot pe unde trecuseră. Cel puțin de s'ar fi ales bun grîul de toamnă şi n'ar fi fost seceta de-acum.

Din lipsă de umezeală, grîul în multe locuri răsărise ca barba spînului; ici un fir, colo un fir. Se iscaseră şobolani mii,

care adunau semințe din brazde în magaziile lor subpământene. Simțeau şi acele lighioane ca o primejdie de foamete.

Pătrunseseră prin sate şi cătune şobolani şi mai primejdioşi, cu două picioare. Necunoscuți străini, pribegi fără căpătăi, unii căutînd malai de cumpărat, alții purtînd de vînzare iconițe şi cărticele, intrau prin casele oamenilor şi împrăştiau zvonuri. Că iată veniră asupra creştinilor primejdiile vieții şi anii morții, de cînd se răsculară bolşevicii şi tăiară pe împăratul lor şi bătură în piroane uşile sfintelor biserici. Sting pe boieri, fură copii şi-i duc în pustie; prigonesc pe creştini, îi lasă muritori de foame şi-i pun să pască iarbă la un loc cu vitele; schimbă întocmirile lumii vechi şi pun acolo unde ajung semnele diavolului Belzebut. Vor să prefacă şi la noi toate, şi de aia Domnul Dumnezeu îşi întoarce fața de către omenire. Citiți Visul Maicii Domnului şi Minunile Sfîntului Sisoe şi vă pocăiți.

Unii dintre gospodarii mai isteți, care nu îngenunchiau la popa Nae şi nu-l hrăneau cu sărindare, rîdeau. Astea-s braşoave, arătau ei, scornite de partidul boierilor. Au mai rămas destui în țară din această blestemată sămînță, care s'au îmbuibat ani şi ani de cînd ține minte biata prostime sărmană, şi s'au îngrăşat din sîngele nostru, şi acuma se înfricoşează că s'ar putea să vie şi asupra lor cutremurul cel mare al dreptății din veac, să-i surpe în străfund şi să se lumineze țara de urgia lor.

Stoica Cerneț dăduse pe față temeiul pe care se reazemă Partidul Comunist. „Să înceteze exploatarea omului de către om!" Acest partid îşi face tot mai mult loc la cîrma țării, şi împinge în colțuri tot mai strîmte pe îmbuibații de ieri. Vor împărți pămînt; vor alcătui legi drepte. Ies acuma, zicea el, înştiințări despre adevăratele stări de lucruri din Uniunea Sovietică. Sosesc de acolo oameni de-ai noştri care au văzut cu ochii lor aşezarea nouă răsăriteană. Acolo ciocoii şi îmbogățiții pe nedrept — s'au topit; se bucură la soare numai muncitorii care țin în mînă secerea şi ciocanul. Robii de

odinioară sînt acolo stăpîni acuma. Iconarii şi pribegii se dovedesc a fi slugi năimite, care îndeamnă lumea să rămînă în mlaştina minciunii şi somnul robiei! Apoi dacă ar fi acolo cum spun ei, nu s'ar fi ridicat cu asemenea putere popoarele Uniunii, să-i bată cum i-au bătut pe nemți şi să-i alunge cum i-au alungat, de-i năpustiră pînă în bîrlogul lor. Oştile astea ştiu pentru ce luptă; sînt oştile muncitorilor din fabrici şi ale plugarilor, oşti nebiruite, căci îşi apără bunurile lor!

Într'o duminică s'au întîlnit pe hotarul satului boier Cristea şi Ghiță Lungu. Cel dintăi era calare pe bihuncă şi opri numaidecît murgul cu coamă spulberată şi coadă lungă.

Cîmpia aburea în soarele dimineții, scînteina pînă departe. Guguştiuci se chemau în sălciile de la încrucişarea drumeagurilor de țărînă.

— Lungule, nu te văzui de la Paşti, zise proprietarul cu glas de mustrare. Avem de vorbit unele şi altele.

— Tot mă gîndeam să viu, răspunse morarul, dar sînt singur şi mă învăluiră toate pînă peste cap. Acuşica mă duc la biserică.

— Eu nici de asta n'am vreme, rîse cu amărăciune Cristea. Închinarea mea e la Puțu-Oilor. După ploaia de săptămîna trecută, văz că grîul se îndreaptă.

Morarul îşi făcu cruce:

— Poate tot şi-o întoarce Dumnezeu mila spre noi.

Duminica pînă la prînz, Ghiță Lungu avea rînduiala evlaviei.

Şi-o făcuse de curînd, de cînd sfătuise cu părintele Nae despre treburile lumii şi ale vieții.

— Avurăm şi pacostea şobolanilor, urmă el, şi Dumnezeu ne scăpă. A dat în ei o molimă la sfîrşitul iernii, de pieriră cu miile. Cîți au rămas se duseră încolo la vale pe apa Lisei. Zic unii să mai fi fost odată aşa. Vor să treacă Dunărea, şi se înece. Mă gîndeam să vin la Hagiu, boierule, să-ți raportez unele chestii ce nu-mi plac. După molima de care-ți spusei, începu a bîntui asupra mălurenilor alta.

— Politica... ştiu, încuviință Cristea. Îmi spuseră cei de la

primărie. Ţiganii, cînd flămînzesc, cîntă. Ăştia se adună şi pun ţara la cale.

— Ei socot c'o să li se dea pămînt. Aşa se tot zvoneşte de cînd a venit guvern nou. O să se ia de la ăi bogaţi, să se dea la sărăcime. Va să zică, eu muncii şi mă căsnii o viaţă pentru puţina agonisită ce am şi să vină nepricepuţii, leneşii şi proştii, s'o roadă ca la praznic. Sînt printre ei instigatori. Ştiu eu de anul trecut pe unul Stoica Cerneţ, ăl care are un frate cazangiu. Voicu ăla comunistul îi dă ăstuilalt îndrumare. Se adună la Stoica ăsta, acasă, cîţiva ce-şi zic partid. Cînd îţi voi spune cine se adună acolo, boierule, o să te minunezi. Aş rosti eu o vorbă potrivită, dar e zi de duminică, mă aflu în drum spre sfînta biserică, şi nu se cade.

— Sînt curios să aflu, s'a interesat domnu Cristea

— Apoi vine unul Grigore Mîndrea. Una Ana ce-i poreclită Zevzeaca: acuşi se cuminţi. Unul Laie Săracu.

— Laie ăsta era slugă la mine, la boi. A lepădat bîta şi s'a dus. Îl dădui în judecată. O să-l urmăresc cu jandarmii. Şi mai cine?

— Mai este unul Aurică Turbatu; se întoarse de la război cu picior de lemn. Şi alt invalid fără un braţ, unul Tudor Gîrlea!

— Mai trebuie şi un orb, rîse boierul.

— Este şi ăla, chior de ochiul drept, Irimia Vascan; a fost sergent de infanterie. Veni să macine. O jumătate de sac. Tot scînteia spre mine cu ochiul sănătos. Mă gîndii să-l îmblînzesc. „Irimie, zic, nu-ţi mai luai uiumul". — "Ba să-l iai, e dreptul morii!" zice. — „Bine, Irimie", zic. Drept îţi spui, boierule, parcă m'a înjunghiat cu ochiul ăl sănătos. N'aş vrea să mă întîlnesc cu el, noaptea, cînd mă înapoiez singur acasă. Este şi unul Niţă Mutu. Şi alţii. Se adună şi pun la cale.

— Şi lui Niţă Mutu ăsta îi făcui proces, se încruntă Cristea. }l urmăresc şi pe ăsta.

Ghiţă Lungu se scărpină după ceafă.

— De, boierule, ce să spun? Eu aş fi de părere să-i laşi deocamdată mai cu blîndeţe. Proştii tot proşti rămîn. Bate

peste ei vînt rău; o să le treacă. Atunci îi strîngi în chingi. Am şi eu chestii cu unii şi-i las. E moale şi plotonierul Danțiş. Se cam teme. Duminicile, vin ori de la oraş, ori de la Bucureşti, observatori.

— Ce-i aia?

— Vin lucrători trimişi de partidul lor, să repare ăstora pluguri şi unelte, şi mai ales să le spuie una şi alta. Ei le vîră în cap c'or să primească pămînt de la ăi care au. }ți spun drept, boierule, mă tem. De aia zisei că nu e potrivit să-i iai cu topuzul. E-he! altădată era bine. De gînduri şi necazuri, boierule, slăbii. Mă cîntării la cîntarul morii: îmi lipsesc nouă kilograme.

— Ba dau în ei cu puşca, zbieră întărîtat Trei-Nasuri.

După aceea s'a domolit.

— Unele din astea le-am aflat de la Popescu primarele. Dar el nu părea speriat, cum te văz pe tine, Lungule. Cu împroprietărirea nouă care se aude o lăsăm moale — zice el — pînă s'or ivi alte schimbări; partidele vechi se țin tare. Asta e adevărat: să ştii şi tu.

— Primarele, boierule, se întoarce şi el după cum bate vîntul. Popescu n'are ce pierde. Să vedeți dumneavoastră alta şi mai şi: că se întărîtă şi femeile. Cînd ies la balta Lisei de nălbesc pînzele, bat şi ele politică şi se ceartă. Cu femeile e şi mai greu, că nebunesc mai lesne. Ce avui de pătimit cu cumnată-mea Nastasia. Şi asta e o chestie. Îi făgăduisem două pogoane, cum s'ar spune din zestrea ei. Încă nu e măritată, dar o să fie dacă se întoarce nepricopsitul ăl de frate-meu, Mitrea.

— Încă nu s'a întors?

— Nu. E tot la război. Nastasia asta are să nască fără rînduiala căsătoriei, că ne făcu de ruşine în tot satul. Să-i dau, zic, să scap. Acuşi îmi pare rău. S'a aşezat pe pogoanele ce i-am dat. A ajutat-o Cerneț să are şi să semene. I-a reparat Cerneț o colibă. Stă cu ea şi Aninească, s'o privegheze, că e cu burta la gură. Munceşte ca o nebună, nici n'o mai cunoşti de slută ce e. Îl aşteaptă pe Mitrea al ei. Curată batjocură. Cînd

ies la cîmp, ocolesc. Şi Nastasia asta, boierule, are nădejde în partid. Să nu mori?

— Să nu mori, Lungule, a răspuns boier Cristea întunecos. O să trăim şi o să vedem.

— Mai sînt şi altele, boierule.

— Nu voi să mai auz nimic, Ghiță. Mă plictisii. Vino la mine să stăm de vorbă şi să-ți spun eu ce e de făcut. Mai întîi lui Cerneț ăsta, pun eu la cale să i se aranjeze un proces de contravenție, ca să-l domolim.

— Nu se domoleşte, boierule; se ține tare.

— N'aş crede. Cum îți spusei, sînt şi alte partide, alea cu care am trăit pînă acum. Le punem iar pe picioare. Eu am lucrat cu liberalii, care se află şi ei în guvern. Ce fac? Taie cîinilor frunză? Nu taie cîinilor frunză; au şi ei interese. Tu dă-te cu partidul național-țărănesc: şi partidul ăsta are de-ai lui la cîrmă.

— Aşa e, boierule, să nu stăm cu mîinile în sîn, că ne mănîncă nepricopsiții. O să viu la dumneavoastră după ordinul ce-mi dădurăți. Nu ştiu ce-o să fac şi eu cu alde fratemeu. Şi de la ăla vin zvonuri. Să mă ierte Dumnezeu că păcătuiesc. Mai bine mi-ar sosi despre el altfel de veste, ca să mă liniştesc.

— Te temi de el? Lasă-l pe mîna mea!

— De, boierule, ştiu eu? Atunci aşa, o să vin la dumneavoastră.

S'au despărțit. Amîndoi mormăiau, ciocoiul pornindu-şi bi- hunca uşoară spre Dropii, morarul intrînd în sat.

Într'un loc, unde drumeagul se înălța uşor pe rîpa Lisei, Ghiță Lungu se opri şi privi satul adunat în jurul bisericii. Dincolo de apă, pe colinele dinspre asfințit, se întind ogoarele mălurenilor.

E vorba să se facă un pod ca lumea. Cu şubrezeniile astea de lemne încrucişate, te pomeneşti iarăşi despărțit de oraş, la viituri mari; Doamne fereşte, pot fi şi morți de om, cum au mai fost.

Tot se vorbeşte în sat de un pod de piatră şi beton. Dar

primăria săracă, — cu ce să faci? Făgăduielile prefecților, la alegeri, au rămas făgăduielii, trecătoare ca scamele de păpădie.

Oamenii nu vor să pună mînă de la mînă. Că să pună ăi bogați! Ba bogații şi-or pune partea lor, dar întîi să vază că se strînge ceva de la ăilalți.

— Ce să se strîngă de la nişte jerpeliți? zise Ghiță Lungu în sine. La urma urmei, mai merge o vreme şi cu şubrezeniile, pînă ce-o mai pieri cineva. Uite, îşi aduse aminte că popa i-a vorbit de parastas şi pomenire pentru bătrîni. La şapte ani le făcu praznic, la nouă iarăşi; acuma zice că şi la doisprezece. Popa Nae nu-şi uită socotelile şi le are scrise în catastif. Tocmai în anul cu cheltuială pentru morți, îmi veni şi mie gîndul să lapăd ale două pogoane desmățatei ăleia, care ne făcu de rîs. Şi asta fu politică: să se mai astîmpere gura lumii.

Aş! pe dracu! ce să se astîmpere, cînd Uța asta Aninească o scoase pe fată în privelişte?

— Vezi ce făcuşi, Ghiță? îi suna în urechi mustrarea muierii.

Morarul bătu cu bățul în părnînt. Uite cum îl face Stanca să înjure, cînd se duce să ia sfînta anafură de la biserică. Pogribania ei de coțofană!

Între multele îngrijorări şi afaceri, morarul avea în vedere şi pe asta. Se gîndea cum să se descotorosească macar la toamnă de beleaua cu pogoanele.

Se duce supărat spre biserică, tîrîndu-şi nițel încălțările. Era cu straiele alea nouă de dimie albă. Femeile, care treceau podul Lisei spre bisericuța lor, îl văzură de departe şi-i meniră, ele în de ele, dropică şi năduşală, ca unui duşman.

Bisericuța lor se afla în capătul pogoanelor Nastasiei, lîngă un pîrăiaş care venea de sub dealurile din miazănoapte, la umbră de frasini vechi. Pe toate acele coline, roase astăzi de şuvoaiele ploilor, fusese în vremea de demult pădure. Din acel ostrov verde al singurătăților nu mai rămăsese decît Frăsinetul, într'un pămînt clisos, care nu se lăsase răzbit de oameni. Sub frasinii vechi, ici- colo mărăcinişuri. Bătrînii

Nastasiei duraseră în luminişul de la capătul pogoanelor, aproape de pîrăiaş, o colibă de frunzar. În fitece primăvară trebuia meremetisită, căci, toamna şi iarna, cît nu stătea nimeni acolo, se agățau de ea trecătorii puțini. Cît dăduse ajutor Stoica Cerneț la arătura de primăvară, pusese şi el mîna, împreună cu femeile, ca să înfunde cu frunzar nou şi să acopere cu stuf din vale acel adăpost şubred.

Lîngă Aninească şi Nastasia se alipiseră Ana ce-i zicea Zev- zeaca şi Veta, sora Trigloaiei. Amîndouă ținuseră frați: Ana pe Tudose Laiu, cel mîncat de lupi, zis Zevzecul, de la care rămăsese văduvei moştenire porecla; iar Veta pe Radu Laiu, care nu se mai întorsese din războiul de la 1917 şi nu se mai aflase nimic de el. Aveau şi dînsele nițel pămînt lîngă al Nastasiei, cît putuseră cîş- tiga de la neamurile bărbaților, pentru prunci. Acuma pruncii erau bărbați, — duşi şi ei îm războiul ăstălalt, ca să li se întoarcă şi lor poate numai numele şi numai amintirea că au trăit şi au suferit şi ei cîndva la Malu-Surpat.

Ana şi Veta se aciuaseră şi dînsele la colibă, după voia naşei Uța, ca să fie într'ajutor, cine ştie, la o nevoie. Căci aşa e omenirea: unii mor, alții se nasc, şi copila asta, Nastasia, îşi aştepta ceasul. Cît era de lucru la porumb şi la colțul de legume dinspre Frăsinet, fina şi naşa stăteau mai mult la colibă. Cînd era vreme rea, ori în sărbători, se duceiau în sat. Pînă la Malu nu era mai mare depărtare decît doi kilometri. Se puteau repezi acasă şi în cursul zilei. Însă lor le plăcea să stea acolo, la verdeață şi la linişte. De aceea spuneau acestui loc „bisericuța".

În pîrăiaş se oglindeau vîrfurile nalte ale frasinilor. În mă-răcinişuri lărmuiau păsărele de felurite neamuri. Erau şi cîțiva granguri şi cîteva mierle. Stătuse un cuc un timp, cu soața lui; pe urmă plecaseră, după ce îşi asiguraseră ouăle în cuiburi streine. Spuneau Veta şi Ana că, în cealaltă primăvară, veniseră două privighetori. Acuma nu era decît una. Cu toată truda muncii, o ascultau uneori, noaptea, la lumina lunii. Nastasia sta în întunericul umbrei, ca să nu i se

observe scînteierea lacrimilor. Însă i se auzeau suspinele.

Slăbise fina Nastasia şi numai ochii îi rămăseseră frumoşi.

Slăbise de muncă, de griji, de dor.

Cînd se aşezau sub frasini, la vremea prînzişorului şi aprindeau focul pentru ceaun, bătrînele vorbeau de toate cu mare spor. Nastasia sta dusă. Recita în gînd, ca pe nişte rugăciuni, scrisorile ce le primise de la Mitrea. Avea unsprezece. Aştepta pe a douăsprezecea.

Nastasie scumpo, fii cuminte, aşteaptă-mă cu răbdare. Îți pregătii cizmulițe, zăbun şi vîlnic, de aici din părțile ardeleneşti, ca să le porți la cununie.

Ceasul veni cu totul pe neaşteptate, miercuri, în săptămîna întâia a lui iunie. Candidatul nou la cetățenia lumii era atît de nerăbdător, încît doborî pe maică-sa în țărîna colibei, înjunghiind-o cu dureri înfricoşate. Nu mai era timp şi nu mai era chip să fie dusă în sat, biata copilă. Naşa Uța repezi pe Ana la Cerneț acasă, s'o aducă în pleasnă de bici pe Sofia lui Stoica, pricepută în trebi de astea.

— S'aduceți şi o cărămidă, a adaos stăruitor Aninească. Bănuii eu că s'ar putea întîmpla 'grabă şi avem aci la colibă de toate; însă de cărămidă uitai. O cărămidă mare de zidărie.

Nastasia se mai alinase într'un răstimp şi chiar rîse, întrebînd la ce clădire va fi fiind trebuitoare cărămida. Cum întrebă, cum o apucară tăieturile din nou. O lăsară şi iarăşi o încleştară, pînă ce sosi moaşa Sofia, cu căruța şi cu Cerneț mînînd de zor.

N'au găsit cărămidă. Unde să afle cărămidă la o grabă ca asta?

Aninească se tînguia cu mîinile la tîmple. Era obicei la Malu-Surpat, de cînd țineau moaşele minte, să se puie sub şale femeii bîntuite de tăieturile facerii o cărămidă. De ce, nu-şi mai bătea nimeni capul să afle. Aşa, poate ca să aibe în ce se încorda lehuza în clipa eliberării.

— Este în colibă un muşuroi pustiu de furnici şi împietrit de vechime, fu de părere Veta lui Radu Laiu; să i-l dăm sprijin

bietei Nastasii.

Nastasia țipa chinuit şi prelung, ca sub cuțit. În juru-i, patru femei ajutor. Care cu undelemn, care cu foarfece şi ibrişin, care cu doniță de apă, care ținînd-o de subsuori şi mîngîind-o pe bolnavă.

Ar mai fi trebuit să fie de față şi Mitrea. Era alt obicei, ca vinovatul să se înfățişeze în această clipă a durerilor, să-i tragă pumni cea care se căznea, să-l zgîrie şi să-l zgîlțîie de cap.

— Ăl de-i făcu beleaua e departe, mormăi Ana Zevzeaca. Altfel, dacă ar fi aci, s'ar uşura mai lesne, sărmana.

Stoica îşi priponise caii sub frasini şi aştepta posomorît lîngă foc. Lui nu-i era îngăduit să ia parte la o taină ca aceea. Altfel, vremea era lină, ca într'o sfințenie; huruiau în cuiburile de sus turturele şi fluierau batjocoritor granguri.

— Astea spun de mai nainte care o să fie numele pruncului, dădea lămurire Veta, ca cea mai vîrstnică dintre toți cei de față.

— Parcă ar fi moarte de om, şopti Stoica Cerneț, ascultînd. Şi doar ne spuse meşterul Voicu, frate-meu, să ne pregătim cu doctor şi cu toate cîte sînt astăzi pentru alinarea unor asemenea suferinți. Babele rîd; ştiu ele mai bine. „Numai Adiam şi Eva, maică, străbunii cei dintii, nu ieşiră din truda femeii". Basme!

La asfințitul soarelui înfricoşarea din colibă s'a alinat. S'a făcut linişte în Frăsinet. A bătut toaca o ciocănitoare. Se adăogase lumii de la Malu-Surpat un băiat. E cu ochii negri, seamănă cu taică-su; i-a dat maică-si brînci; a strigat la moaşă cînd îi tăiară buricul.

XX

Trăia la Malu-Surpat şi un cîntăreț bătrîn pe care îl chema Veselin Scripcarul, zis Baftă.

— O avuşi? l-a întrebat la o adunare Stoica Cerneț. Erau prietini.

— N’o avui, i-a răspuns artistul rîzînd amar.

Bafta lui fusese să tragă pe dracu de coadă.

— Aşa îmi fu scrisa, a adăogit el; nu în frunte, ci în condicile lui Cristea, la Hagiu. Îmi dădu cîndva şase poli. Se’nmulțiră anii, se’nmulțiră şi polii. Cînd şi cînd, mă pofteşte madama Didina să-i cînt, dar el tot nu mă iartă de dobînzi. Îi muncesc vara, îi cînt toamna; nu mă mai pot plăti.

— O să-ți sechestreze vioara, Veseline.

— Asta nu se poate; fără vioară pier; vioara mea face mai mult decît doi boi.

— Frate Veseline, nu e țandăra aia de brad, ci darul ce ai şi sufletul tău.

În acea vară, după ploi, grîul se îndreptase destul de bine. Cristea dăduse de ştire, la primărie să-i vie, la legat snopii şi la treier, datornicii. Oamenii se lăsau greu şi se uitau pe sub căciulă. Primarele se cam codea; Danțiş plotonieriul-major avea prea dese convocări la companie. În ziua hotărîtă legatului snopilor, la o săptămînă după sfinții Apostoli Petre şi Pavel, proprietarul a poruncit Lui „Baftă ăla” să se înfățişeze să cînte muncitorilor, ca să li se mai îmblînzească privirile.

Scripcarul zicea bine şi din gură. Între altele a cîntat un viers din vechime, ce avusese pe vremuri mare faimă şi-i plăcea şi lui Trei-Nasuri:

Cînd ies mălurencele
Să-şi nălbească pînzele,
Li se văd picioarele
Albe ca lebedele.

Nu s’au înseninat bărbații, nu s’au înseninat mai ales femeile.

Ehe! or fi fost altădată albe ca lebedele picioarele mîndrelor de la Malu-Surpat, cînd semănau ciocoii mai puțin grîu şi nu scoteau partea femeiască la muncă. Muierile se tupilau pe lîngă case în gospodărie; tot greul era pe rumîni: clacă, transport de lemne de la pădure, meremeturi, menzil şi

cîte alte angarale…

Gospodinele țeseau iarna pînza şi-o albeau vara.

Uite acuşica la ele! Arse de vipia lui iulie, cu obrazurile îmbătrînite, cu mînile şi picioarele de coloarea gătejelor, uscate şi crăpate; negre lebedele, negri sînii, negre buzele. Aveau dreptate să se ruşineze de cîntecul lui Veselin. Iar bărbații îi înjurau pe ciocoi că împuținară şi spurcară unele din bunurile vieții.

— Mai taci, mă taică Veseline, au strigat unii din muncitori într'o vreme, că murim aci de scîrbă şi de alean.

Trei-Nasuri a băgat de samă că Baftă îşi lepădase pe un snop vioara.

— Nu sta, țigane, cu brațele încrucişate, că te altoiesc! Aci nu eşti în bordeiul tău, ci la muncă boierească. Îți plătesc; învîrte arcuşul şi limba!

Lăutarul a mai behăit fără curaj cîteva tangouri aduse de la oraş. Dar cînd s'a urnit din loc Cristea şi s'a dus la conac, Veselin s'a trîntit cu fundul de pămînt şi s'a tras de cap rîşnindu-şi măselele.

Stoica Cerneț povestea întîmplarea asta într'o duminică sara, acasă la Uța Aninească. Adusese şi pe soția lui: amîndoi erau cumetri Nastasiei şi se bucurau de vrednicia pruncului care o biruia pe firava lui măicuță.

— Nu-i ajunge cît îi dau să sugă şi mă bate cu picioarele, se tînguia Nastasia. Fii cuminte, Tase, dormi!

Tase nu voia să doarmă; sta cu ochii deschişi la adunare: pa-rcă voia să-i zugrăvească pe toți: pe naşi, pe Uța, pe bătrîna Veta şi pe Ana, văduva Zevzecului.

Cum îşi porni din nou Cerneț povestea cu glas mai domol, copilul adormi dintrodată.

— După ce s'a isprăvit cu legatul snopilor, se duce, vasăzică, Veselin, să-şi primească simbria, cum fusese făgăduiala proprietarului.

— „Care simbrie? zice Cristea; nu-mi datoreşti bani?

— Atunci scade-mi din datorie patru sute de lei, boierule.

— Păi mi-ai cîntat mie? Să-ți plătească muncitorii. O să le

opresc lor, de fiecare cîte ceva, şi-ți dau ție. Să vii duminica cealaltă”.

Se înfățişează lăutarul în cealaltă duminică:

— „Păi degeaba venişi, mă Veseline; încă nu făcui socotelile oamenilor, dă-i dracului.

— Eu aş zice, boierule, să mă împac singur cu ei, că sîntem prieteni, iar dumneavoastră să-mi scădeți din datorie, căci venii la porunca dumneavoastră, nu a oamenilor.

— Păi să văd, să mă gîndesc, răspunde Cristea. Mai stai aci nițel pînă ce isprăvesc nişte chestii pe care le am cu Ghiță Lungu”.

Veselin a stat şi a aşteptat. Ca lăutar cu urechea ageră a înțeles că Trei-Nasuri a pus la cale cu partidul lui liberal de la Bucureşti să-l puie pe Ghiță Lungu ajutor de primar în Malu-Surpat. L-ar pune primar, dar Ghiță Lungu nu ştie carte. Aşa că primar rămîne tot Popescu, iar Ghiță Lungu, ca ajutor, face toate la primărie după poruncile boiereşti. Trei-Nasuri a băgat de samă că lumea cam bîzîie şi că scoate coarne. El împinge înainte pe Ghiță: să se certe, să amenințe, să se ia cu ei de piept.

Cristea se întoarce la lăutar:

— „Nu plecaşi, mă țigane? Ce mai aştepți? Îi spusei lui Ghiță, ca ajutor de primar ce este, să adune ce ți se datoreşte de la cei ce legară snopii, cărora le cîntaşi.

— Da’ cu scăderea datoriei?

— Aia e altă chestie”.

Peste altă săptămînă s’a văzut că mălurenii ieşiră încărcați în condici cu plata cîntării; iar lui Veselin i se adaoseră alte dobînzi, căci a cîntat şi n’a lucrat în acele zile.

— Detuna-l-ar sfîntul Ilie şi împunge-l-ar scorpia! blestemă Veta. Aşa e. Puserăm şi nod la muncă la Dropii şi ne puse taxie pe cîntat, mie şi Anei, parcă nouă ne ardea de asta! Abia ne trăgeam sufletul de arşiță şi pulbere. Ne puse la socoteală cîte patru lei. Încailea, dacă a cîntat Veselin, să-i dăm lui Veselin gologanii. Ba îi opri el acolo la casierie — sta-i-ar în gît! Nu m’aş mira să ne ceară acuşica şi Ghiță Lungu

cîte patru lei şi, dacă n'avem bani, să dăm cîte-un coş de porumb.

Aninească se miră:

— Ar fi oare de crezut aşa ceva?

— D'apoi de la unul ca ăsta te poți aştepta la orice. N'o să îndrăznească a cere de la bărbați în putere, dar de la sărmani şi văduve o să ia. Ăştia ca Lungu şi Trei-Nasuri sînt nişte hoți mai răi decît ăi care ies la drumul mare.

— O să mă duc la Ghiță, se supără Stoica Cerneț, şi o să-l hotărăsc să nu se arate duşman satului, c'o să-i meargă rău. Ține cu ciocoiul, întîrzie împroprietărirea poruncită de lege; face şi desface comisiile. Au uns unora ochii cu cîteva zeci de pogoane de aci din Hagiu. Calicii să mai aştepte, țipă el. S'a umflat de atîta semeție, ca de venin: o să plesnească!

Veta făcu ochi mari:

— Îmi spuse soru-mea Chița Trigloaia, şopti ea tainic, că avu un vis joi spre vineri; şi în acel vis se făcea că-l ducem la cimitir pe Ghiță Lungu, pe o vreme de ploaie, şi eu şi dînsa îl boceam pe mort şi într'acelaşi timp rîdeam.

Sofia, naşa, făcu pripit trei cruci asupra copilului.

Ana întrebă:

— Nu eram şi eu acolo? Ce-ți spuse Chița?

— Erai: boceai şi tu.

Ana Zevzeaca se veseli.

Afară începu să latre întărîtat cînele din lanț; apoi se potoli. Se auzeau paşi şi glasuri. Nastasia se ridică în picioare, purtîndu-şi cu luare-aminte pruncul, şi trecu în camera de alături. Se vestise că vin la Uța, în aceeaşi sară, fratele ei Manole Roşioru şi doi oameni din sat demobilizați de curînd. Aceştia din urmă sosiseră chiar în acea zi şi aduceau veste de la Cocor: o scrisoare cu cinci peceți. O aduceau doi; dacă se întîmplă unuia ceva, s'o ia celălalt şi s'o puie ori, în mînile Nastasiei, ori în ale Aninească. Asemenea scrisori mai sosiseră, aduse de alți demobilizați. Nastasia se tînguia că numai „al ei" nu vine. Acuma ea aştepta cu inima bătînd şi cu Tase în brațe, lîngă uşa lăsată nițel deschisă. Îi erau prinse

brațele şi nu-şi putea şterge lacrimile ce-o podidiseră.

În odaia cea mare unde erau adunați ceilalți, pătrunseră paşi şi sunară glasuri tari. Dar îndată acele glasuri se domoliră. Cu fratele Uței intraseră Alior Grigore şi Pescaru Simion.

— Adus'ați scrisoarea? întrebă nana Uța, făcînd cu ochiul înspre uşa odăiței de alături.

— Adus, răspunse Alior.

— Bune veşti?

— Bune.

După acest schimb de cuvinte, Nastasia nu mai auzi nimic şi începu să se frămînte în loc, aşteptînd din clipă în clipă darul cel scump.

— Mitrea e în spital, şoptea Aninească în acest răstimp Alior. A mai fost şi astă primăvară, dar nu v'a înştiințat, ca să nu vă speriați. Îi intraseră în şold la stînga cîteva aşchii de obuz. A stat cincisprezece zile cît îl îngrijiră dootorii. I-au poruncit să mai stea; n'a voit şi s'a cerut numaidecît pe front. Avea în el o nerăbdare ş'o pornire... Nu de mult a început a-l durea locul operat; s'a făcut puroi înlăuntru. L-au luat medicii iarăşi în primire şi i-au hotărît că nu-l lasă pînă ce nu-l vindecă deplin. I-au mai găsit două țăndări ca acele. Îl văzurăm înainte de plecare. Acum e bine. Cum scapă, face numai un pas pînă acasă. Toate le spune în scrisoarea pe care o aduserăm.

— Sînt prea bucuroasă, a răspuns cu glas ceva mai tare nana Uța, ca să se audă în camera de alături. Vă rog să îngăduiți o clipă pînă ce aduc țuică şi nițică pîine şi slănină.

Aninească a trecut în bătaie de vînt la fina, punîndu-i în mînă scrisoarea cu cinci peceți.

— Veşti bune, puica naşei.

S'a dus apoi la camară.

Nastasia a rupt cu înfrigurare pecețile. S'a făcut întăi palidă cetină; i s'au umplut iarăşi ochii de lacrimi, apoi s'a liniştit în- cet-încet.

Îi trecuseră spaimele, i se alina inima. Mitrea o încredința

că în scurt timp vine. Într'o sară, ori într'o dimineață, o să i se arate deodată în prag. Pînă atunci dorea să afle ce face copilul.

Închise ochii şi-l văzu pe Mitrea aievea în față: în brațele întinse ea îi punea copilul; era darul ei cel mai de preț.

Rămase un timp pe gînduri, luminată de acea vedenie, apoi îşi şterse pripit lacrimile şi se aşează la măsuță să-i răspundă.

În vremea aceea, la Malu-Surpat, puținii tineri ştiutori de carte se deprinseseră a întrebuința, în scrisorile lor de dragoste ori de prietinie, anumite formule alcătuite din stihuri. Le cunoşteau toți, le ştiau pe de rost.

Pun plaivazul şi-ți scriu ție — cu dor şi cu bucurie… sau:

Scriu cu dor şi cu plăcere — ca să-ți fie mîngîiere — peste ce am început eu vărs lacrimi şi sărut.

Astea şi altele înlocuiau un cunoscut clişeu mai vechi, căzut în uitare:

Mai întâi de toate doresc ca mica mea epistolie… Aşa îşi începuse şi Mitrea prima lui compoziție. Dar de atunci trecuse vreme, şi lucrurile se schimbă întruna în această lume.

Se mai aflau unii, printre care Nastasia, care luau împrumut pentru scrisorile lor versuri din cărți sau, mai ales, din poezia nescrisă a poporului.

Deci iubita celui de departe, avîndu-şi de mai nainte pregătită mustrarea de dragoste, nu stătu mult la îndoială. Pe dînsa n'o interesa nimic din cîte se tăinuiau în camera de alături: nemulțămirile sărmanilor, răutățile lui Trei-Niasuri, vicleniile lui Ghiță Lungu, răzmirițile ce fierbeau. Începu — cufundîndu-se dintrodată într'o veşnicie în care nu se aflau decît două ființi: ea şi Mitrea.

Dumneata, bade Cocor, nu-mi trimite atîta dor pe gurile tuturor, trimite-mi mai puțintel, dar vin' dumneata cu el. Fui tare supărată aflînd de suferința ce-ai avut în spital, iar acum sînt bucuroasă de vestea ce-mi dai că în curînd te întorci acasă. Să ştii că Tase e voinic şi creşte văzînd cu ochii. De dorul dumitale mă uit la stejari.

Nastasia a scris multe alte lucruri soțului său şi-şi închipuia că-l are lîngă ea şi-i şopteşte.

XXI

În săptămînile următoare s'a împrăştiat în sat la Malu-Surpat vestea că lui Mitrea Cocor, acolo unde se află, nu-i „merge bine". Caută unii şi alții, mai ales „unele şi altele", să ascundă. Dar ce să ascunzi cînd toată lumea ştie? A sosit de la dînsul scrisoare; e în spital; e bolnav; a fost operat; Dumnezeu ştie de se va mai înapoia! Ar fi avînd, cum spun doctorii, o cangrenă, adică putrezirea cărnii. Cangrenă la un picior.

Îl auziseră unii chiar pe Ghiță Lungu, vorbind despre asta la Primărie.

— Ce-i pot face eu? zicea nea Ghiță. S'ar putea să nu i se întoarcă decît numele. Nu pot spune că nu mă doare inima pentru aşa întîmplare. Nu m'a ascultat şi acuma pătimeşte.

Avram Sîrbu l-a întrebat dacă a primit scrisoare.

— Nu primii nimic, a răspuns cu amărăciune ajutorul de primar. Drept recunoştință că îl învățai de bine, cu mine nici măcar nu se răspunde. Dar îi aduse cineva răvaş nenorocitei ăleia de cumnată-mea. Mai bine se prăpădea ea decît Mitrea. Nu mai năştea prunc în sărăcie şi nu ne făcea de rîsul lumii pe mine şi pe soru-sa. Aşa că acuşi o bate şi pe ea Dumnezeu. Ce să spun? Sîntem amîndoi dintr'o mumă. Oricîtă duşmănie mi-a arătat, tot m'aş duce să-l văz odată; dar nu pot. Las' că-i în spital la Turda şi-i departe; dar mă sîcîie într'atît trebile comunei încît nu-i chip să lipsesc măcar un ceas. Îmi dădură ăi mari toată răspunderea; fără mine nu se poate face nimic. Mai e şi alta. Poate pînă ajung eu, bietul băiat se prăpădeşte. Din boala asta ce-i zice „gangrenă", nu scapă nimeni cu viață. Poate să-i citească şi episcopul de la Craiova, degeaba!

De cînd fusese boier Cristea l-a Bucureşti şi mijlocise printre cloncanii partidului liberal să-i puie acolo la comună

omul dumnisale, nea Ghiță mai crescuse de un lat de palmă. Cînd i-a venit hîrtia de numire, s'a mai înălțat de-o şchioapă şi din călcăie. Dac'ar fi avut ştiință de carte, ar fi fost primar. Însă îi spusese proprietarul că e tot aia. I-a hotărît domnia sa lui Popescu să-şi cate de treabă şi să nu iasă din cuvîmtul lui Ghiță, ca unul ce e omul său de încredere. S'o lase mai domol cu listele celor care n'au pămînt şi cu comisiile locale. Au venit vremuri cînd se cuvine să se întărească autoritatea. De un timp îşi sumuță calicii nasurile şi au o îndrăzneală de-ți vine să le dai cu ceva în cap. Îi sosiră ordine şi plotonierului major Dantiş să se pună în legătură cu proprietarul şi cu ajutorul ăl nou. Să se întărească miliția, să-şi cunoască fiecare datoriile, să se curme zvonurile. Cine socoate că or să se schimbe lucrurile, se înşală. Adevăr este că, pentru interesul țării, Regele a primit în guvern şi pe unii abia ieşiți din puşcării, cărora le zice progresişti. Încearcă ăştia fel de fel de fitiluri; sînt nişte bolşevici şi, dacă ar fi lăsați în voie, ar da cu barda. Însă, har Domnului, țara încă nu e în pradă. Cei care ținură pînă acum cîrma or s'o linişteascâ; şi atunci le-or face vînt instigatorilor, unora peste graniță, altora iarăşi de unde au fost scoşi. Să facă bine să se linişteascâ ăi de aci. Să se cumințească şi să-şi vază de nevoi. Să iasă la muncă aşa cum e datina şi legea. Altfel or s'o pață, vai de steaua lor!

Ghiță Lungu ținuse şi discurs la aşezarea sa în fruntea comunei. Arătase curaj şi putere. Dar nu-l ascultaseră decît puțini. După ce l-au ascultat, au clătinat din căciuli şi s'au dus.

Iată că într'o zi, la începutul toamnei, s'a înfățişat la primărie Stoica Cerneț, avînd în dreapta şi în stînga sa cîțiva demobilizați.

— Mă Ghiță Lungu, a îndrăznit a grăi Stoica, noi ştim că primarele şi ajutorul de primar se cuvine să fie oamenii noştri, care ne cunosc nevoile. Ce fel de primar avem aci la Malu-Surpat şi ce fel de ajutor de primar, care ne sînt duşmani? Voi nevoile noastre nu le ştiți şi stați de partea ciocoiului. Cu pămîntul, ați făcut te miri ce şi mai nimic. Păi,

cînd or fi alegerile, o să vii să ne ceri votul, iar noi o să-ți arătăm cotul.

Ghiță Lungu s'a făcut roş de mînie. S'a ridicat în picioare încreţit şi încruntat, apoi s'a răsgîndit şi s'a aşezat iar în scaun întinzînd picioarele înainte şi sprijinindu-se în spetează.

— Mai întîi eu nu sînt „mă Ghiță Lungu", a clămpănit el cu supărare. Eu sînt primar. Să-mi arătați respectul ce mi se cuvine.

Stoica Cerneț a rîs. Au rîs şi soții lui cu neruşinare: Avram Sîrbu, Grigore Alior şi Simion Pescaru.

— Scoateți-vă în fața mea căciulile! s'a scremut din scaun nea Ghiță; mă indivizilor!

Stoica şi ceilalți au părut că n'aud asemenea poruncă şi nu s'au supus. S'au jimbat la el, piezişş.

Nea Ghiță a zbierat:

— O să vă fac proces de ultraj!

Alior s'a semețit:

— Nu te rățoi la noi, mă nene. Dacă nu eşti al nostru, nu te cunoaştem. Noi sîntem oamenii partidului.

— Ce e aia?

— O să vezi!

Nea Ghiță s'a holbat crunt la ei. Funcționarii mici ai primăriei stăteau pe lîngă uşi ascultînd.

Autoritatea şi-a luat răsuflet adînc şi-a țipat:

— O să vă arăt eu, instigatorilor! O să vă frec de-o să iasă untul din voi. Plecați!

Nu s'a putut scula din speteaza scaunului. Spre uimirea lui, ei n'au plecat.

— La urma urmelor, ce pretenții aveți, mă țăranilor?

Îi răguşise glasul.

Cerneț a făcut un pas spre masă.

— Să ne spui mai întîi de toate, mă Ghiță Lungu, de unde scornişi minciuna cu Mitrea? Că e bolnav, că n'o să se mai întoarcă. Pescaru, care e aci de față, îl văzu şi stătu cu el de vorbă. E mai în putere decît tine şi o să vie să-ți ceară

socoteală.

Ghiță a tăcut, deodată răcorit, ca de un val rece. A închis ochii, apoi i-a deschis numai pe jumătate, rînjind ca de o glumă.

— Fire-ați să fiți... De unde o scornirăți şi p'asta? Habar n'am de aşa ceva. Să vină Mitrea sănătos, cum spuneți că e. Dacă e sănătos, de ce n'a venit pînă acuşi? Socotelile o să le facem între noi ca frați. Voi de ce vă vîrîți unde nu vă fierbe oala?

— O să dai seamă nu numai pentru acele socoteli, s'a îndîrjit Cerneț. N'ai numai cu dînsul; ai şi cu noi.

— Hai, hai, duceți-vă, a gîfîit spre ei Ghiță, îndepărtîndu-i cu dosul palmei. N'am vreme de pierdut. Pentru vizita ce mi-ați făcut o să dați seamă judecătorului. N'am cînd discuta, n'am cînd glumi; cu prostiile voastre îmi faceți capul călindar. Nu înțelegeți? Ce mai poftiți?

— Mai poftim să aflăm, a zis Cerneț cu hotărîre, de ce te duseşi cu căruța a mare a primăriei sîmbătă seara, la Frăsinet, şi vămuişi strînsura femeilor?

— Cum? Ce? Nu ştiu nimic. Am spus să mă lăsați în pace.

— Ba ştii. Acolo, la Frăsinet, şi-a clădit porumbul Nastasia pe pămîntul ei. Anineasca i-a dat ajutor. Şi-au adunat ştiuleții în acelaşi loc şi două femei sărace: Ana şi Veta. Vămuişi porumbul şi-l încărcară slujitorii comunei. Ai făcut asemenea faptă ori nu?

Ajutorul de primar se răsuci neliniştit în scaun.

— Păi să vedeți...

— Luaşi porumbul au ba? stăruia amenințător Cerneț.

— Uite ce e: întăi nu băgai de seamă de ce e vorba. Luai dreptul Stanchii. Dădui Nastasiei din zestrea nevesti-mi şi luai din recoltă nițel, drept arîndă.

— Jumătate înseamnă nițel?

— Nu stătui să socotesc.

— Luaşi fără a vesti. Asta e socoteală? Dar Vetei şi Anei de ce luaşi? Cu ce drept? Îți spuseră Dămian şi Sava, slujitorii, că se află acolo şi porumbul acelor văduve bătrîne.

— Păi lor le-am luat pentru Veselin scripcarul.

— De plata lăutarului răspunde ciocoiul; a oprit şi el satului plata cîntării.

Din lumea ce se adunase izbucni un blestem de femeie:

— Cînta-i-ar la somnul morții!

Domnul ajutor de primar tresări. La acel strigăt al muierii ridicase fruntea aplecată şi ochii lui se holbară cu uimire la ferestrele cu gratii. Se împuținase lumina camerei de oamenii ce se strînseseră la geamuri. În dosul celor de la geamuri stăteau alții, cap lîngă cap, pînă în uliță. Răzbătea de afară un murmur nedesluşit de glasuri; cînd şi cînd careva striga întărîtat.

Ifosul lui Ghiță se dezumflă deplin. Se adunase oare atîta lume, ca să-i ceară socoteală pentru chestia de care vorbise Stoica? Ori pentru treaba împroprietăririi, ce se tot amînă. „Cris- tea ăsta tot pe mine mă pune în buza tunului". Ori pentru alte chestii de care poate l-au denunțat bolşevicii ăştia! Căci domnul ajutor de primar îndrăznise a crede că un om al stăpînirii, cum se socotea el a fi, îşi poate îngădui să înfrunte prostimea întocmai ca boier Cristea. Domnia sa e autoritate: toți să i se supuie! Banii comunei: el hotărăşte cui dă, cît dă, cît folos îşi opreşte, în unire cu notarul şi casierul. Altfel, ce fel de autoritate, fără folos? Aşa că ar mai putea fi întrebat pentru cheltuiala acoperişului şcolii, pentru repararea dispensarului, pentru podul cel mic de peste Lisa. Ăştia sînt nişte dobitoci; habar n'au; ei socot că omul stăpînirii e un fel de terchea-berchea, îngrijitor al orfanilor, văduvelor, bătrînilor — slugă a tuturora. Să-l lase în pace; are şi treburi ale lui, ba cu moara, unde îl pradă mecanicul, ba cu partida de porci îngrăşați ce are a trimite la Bucureşti.

— Mă duc acasă; am şi treburile mele.

Cei patru părură a nu auzi asemenea tînguire.

— Atunci cum facem? întrebă Stoica punîndu-i mîna pe umăr şi aşezîndu-l la loc în scaun. Întreb de porumbul ăla al femeilor şi al Nastasiei. Pe urmă vorbim şi de altele care or să-

ți placă şi mai puțin.

— O să vedem, o să mă gîndesc; dacă-i aşa cum spuneți, să le dau dreptul lor.

— Cînd?

— Imediat. Dați-mi drumul. Văz lume adunată. Aştia ce mai vor? Ce au cu mine? Să vie Aninească şi bătrînele. Să mă înțeleg. cu ele.

— Acuşi nu se poate, îi hotărî Stoica. Nu sînt în sat. Au urcat la Frăsinet, să-şi păzească de alți hoți ceea ce le-a rămas.

Nea Ghiță se simți peste samă de trudit. Îi curgea năduşala şiroaie pe obrazul puhav. O fi răzmirița calicilor?

Simțea că cei patru îl fierb şi-l țin, pe loc într'adins. Întrebă în neştire.

— Vine cineva în inspecție?

— Încă n'a venit, îi răspunse Stoica, dar o să vie, cu chestia exproprierii…

Nea Ghită tresări; îşi plecă fruntea şi-şi umflă buzele. De ce-o fi lipsind din comună plotonierul major Danciş? Cum ar putea trimite un răspuns proprietarului de la Hagiu?

Afară, se întuneca de nori negri îmbulziți dinspre Dunăre şi începuse a bate un vînt răsunător. Veni Radu Gurău aprodul ca să aprindă lampa. Potrivindu-i fitilul, se uită piezişş la cel ce sta doborît în latura mesei.

— Voi să mă duc! se opinti nea Ghită.

Cei patru făcură cu spetele zid înainte-i.

După ce trecu o ploaie repede şi lumea de-afară se grămădi mai strîns în cerdac şi la ferestre, vîntul stătu.

În întunericul de afară se întinse deodată linişte; apoi se stîrni o larmă veselă şi întărîtată.

Intră fratele Aninească, Manole Roşioru. Era cu biciul în mînă.

— Trecu ploaia pe vînt, zise el privind ciudat la morar. Chiar acuşi îl adusei. Nu vrea să intre. E poruncă să se adune satul, să ieşim în noaptea asta la Dropii.

Ghiță lasculta uimit cu buza de jos atîrnîndu-i.

Deodată înțelesese. Venise frate-su, cel căruia îi aştepta numai numele. Cînd i se micşora inima, cînd îi creştea, înghim- pîndu-l. Gemu:

— Ce fac eu?

— Te ridici şi mergi cu noi la Dropii, îi răspunse cu voie-bună Cerneț.

— Nu pot.

— O să poți.

Cineva vorbea oamenilor, afară. Lumea tăcea, în întuneric. Morarul asculta şi el. Nu cunoştea glasul.

Aşa hotărîse Mitrea, să cadă într'o sară, pe neaşteptate, la Malu-Surpat. Îşi trimesese în ajun vestirea prin caporalul Sîrbu Avram. Să nu ştie nimeni; să nu afle Nastasia, — să fie depărtată din sat. El avea întăi şi întăi de împlinit o judecată şi o rînduială la Dropii, şi numai după aceea îşi va îmbrățişa copilul şi soția. Nu vine pentru răzbunările şi necazurile lui, nu vine pentru durerea de dragoste ce are. Vine pentru un interes al obştei pe care poate mulți nu-l vor înțelege. Dar aşa e hotărîrea lui. Aşa s'a înțeles cu tovarăşii cu care a trăit în străinătate şi cu care va să săvîrşească o faptă bună, după ce se vor fi întors cu toții acasă... Cîte unul, cîte doi, s'au adunat, s'au întrunit în timpul verii şi au ținut sfaturi la Cerneț. Şi-au păstrat taina, s'au pregătit, şi au aşteptat cuvîntul. La Bucureşti, Mitrea a întîrziat o zi, ca să stea de vorbă şi cu meşterul Voicu.

— Acuma mergem la datoria noastră, şi-a isprăvit el cuvîntul. Aci treburile au fost măsluite.

Oamenii strînşi au dat glas îmbulzindu-se în uliță şi din uliță risipindu-se pe la case în fugă, ca să înhame caii la căruțe.

La al treilea ceas al nopții, au fost în drum spre bărăganul de la Dropii. Erau vreo patruzeci de căruțe încărcate cu oameni, fie din Malu, fie din cătune. La fiecare căruță, felinar. Camarazii de campanie purtau facle. La lumina lor roşcată, rumînii îl puteau vedea pe Cocor, lat în spate, cu ochii

neguroşi. Cînd şi cînd i se desvălea şi lui nea Ghiță acea arătare înfricoşată. Nu-i aruncase nici o privire, nu-i spusese nici un cuvînt. Ghiță pîndea şi-şi ațintea urechea, nădăjduind o întîmplare fericită: sosirea lui boier Cristea cu jandarmii.

Îl făcură ei pe Danțiş să plece din sat chiar în ziua asta, dar viclenia lor nu se poate să nu se descopere. Şi chiar de vor face blăstămății la Dropii, autoritatea o să le vie de hac. E adevărat că, la Malu, legea împroprietăririi nu s'a aplicat decît în parte, şi pămîntul de la Dropii a fost pînă acuma apărat; de asta are a răspunde mai mult Cristea. Acuma să-i văd puterea. Să cheme jandarmii împotriva răzvrătiților ăstora. Mălurenii au veche învățătură şi pătimire de la tevatura din 907. Va da Dumnezeu să iasă lucrurile bine pentru el. Îi era lui nea Ghiță foame; îi era frig; vîntişorul umed al pustiei trăgea subțire.

După ce convoiul ajunse la Dropii, oamenii au aprins focuri din paie vechi şi mărăcinişuri şi s'au strîns roate-roate, zvonind din glasuri cu mare însuflețire. Ghiță auzea şi unele înjurături la adresa lui. Încailea pe Trei-Nasuri îl făceau cu ou şi cu oțet. Au ieşit de la odaie şi moş Ion Triglea şi Chița Trigloaia şi au venit să pipăie şi să sărute pe băiatul lor cel de demult, prăpădit o vreme şi acum întors iarăşi la lume. S'au adunat şi oamenii ce slujeau la conacul lui Trei-Nasuri, care începuseră să brăzdeze a doua oară lanurile, pregătind semănatul grîului.

Cînd s'au alinat în spuză focurile, înainte de zori, s'a întins tăcere şi toți au ațipit. Numai nea Ghiță nu putea lipi geană sîngerată de geană sîngerată. Se întreba întruna, fără a-şi putea răspunde, ce-o să i se întîmple. Îi era mare milă de el.

Într'un răstimp au prins a trece gîşte sălbatice stoluri după stoluri, gîgîind pe vîntul înălțimilor. Stînd treaz şi neclintit pe snopii de coceni, în mijlocul tovarăşilor, Mitrea îşi aminti, la glasul acelor călătoare aripate, de toamna cînd zăcuse ticălos sub şopru şi-l îngrijise şi-l descîntase baba Chița.

S'a făcut ziuă; s'a încununat de trandafiri răsăritul. Oaspeții de năprasnă s'au adunat, aşteptînd rînduiala ce se vestise. Obştea de săraci şi văduve şi rude ale orfanilor războiului avea a lua în stăpînire lărgimea acelei dîmpii. Urma să fie scrişi toți în condici, fiecare după nevoia lui; apoi aveau să tragă brazde, în- semnînd răzoare. Vechiul cîmp al opreliştii intra astfel în stăpî- nirea acelor care îl lucrează de ani şi zeci de ani, robind pentru folosul proprietarului. „Condica noastră se va duce la aşezămîn- tul dreptății", încredințau pe năcăjiții oameni tovarăşii lui Mitrea Cocor.

După sfaturile nopții, se stîrniseră unii cu mare mînie împotriva lui Ghiță Lungu şi se îndemnau asupra lui; apoi îl părăsiră cînd începu cetirea registrului orfanilor, şi se traseră în pajişte plugurile.

În acea clipă se auzi duruit de trăsuri şi tropot de cai dinspre miazănoapte. Oamenii se frămîntară în loc înălțîndu-şi capetele. Mitrea ieşi înainte. Îşi închipuia cine vine.

— Vine boier Cristea, vine Trei-Nasuri, dădură de ştire cîteva glasuri. Puțini dintre mălurenii vechi şovăiră; tovarăşii lui Mitrea îi împingeau dindărăt în privelişte.

Cristea venea în docarul înalt cu doi cai, avînd în stînga pe plotonierul-major Danțiş şi în dreapta puşca cea veche pe care o socotea drept cea mai bună slugă a sa. Venea cu mînie şi-şi a- răta de departe pumnul drept, amenințînd. Ciornea, de pe capră, ducea în galop caii ninşi de spumă. După docarul galben, urma, cu aceeaşi iuțeală, o căruță de țară cu trei jandarmi. Aveau arme, însă le purtau cu curelele trecute pe după umăr.

Încă nu se opriseră deplin docarul şi căruța şi răgetul de leu al lui boier Cristea detună în liniştea de la odăi:

— Vă arăt eu vouă, mişeilor şi bandiților! Vă luarăți după scîrnăvia asta care a mîncat pîine din mila mea? Lipsiți de aci! Să nu mai văd pe nimeni, într'o clipă!

Cocor ieşi liniştit înaintea docarului.

— Înapoi, măgarule, țipă zborşit Cristea, adăogind poruncii înjurături spurcate. Cum vă luarăți, mă dobitocilor,

după unul ca ăsta?

Mitrea se stăpîni. Zise răspicat:

— Poporul a venit să ia în stăpînire pămîntul său după lege.

— Pămîntul meu, al vostru? îşi umflă boierul glasul către toată adunarea. Văzuşi? Auzişi? Mama lor de păcătoşi! adaose el către Danţiş.

Cocor vorbi iar, mai apăsat:

— Partidul a făcut dreptate. Pămîntul e al celor care îl muncesc.

— Eu n'am muncit?

— Nu.

Cu răget de fiară, Cristea ridică arma, trăgînd cucoaşele.

— Îţi arăt eu ţie lege! Te vîr în pămînt!

În acea clipă, Ciornea smunci ca în spaimă hăţurile. Caii se ridicară în două picioare, bătînd aerul cu copitele şi se răsturnară peste oişte. Docarul se zgudui şi se aplecă pe o aripă. Arma trosni în gol spre norul ce sta ca o sprinceană mînioasă deasupra răsăritului. Cristea se prăvăli din docar aproape să cadă, se răsuci din şale în sus şi aplecă iarăşi puşca.

— Ce fac jandarmii, idiotule? strigă el la Danţiş.

Ca şi cum fiecare ar fi executat un rol mai dinainte pregătit, tovarăşii lui Mitrea traseră de sub zeghe automatele. O parte din norod împresură strîns căruţa jandarmilor. Plotonierul Danţiş îşi desfăşură braţele ca nişte aripi căzînd asupra lui Trei-Nasuri şi imobilizîndu-l.

O clipă de tăcere fără răsuflet în mulţimea îmbulzită. Cocor vorbi iar, palid.

— Nu venii să-ţi cer socoteală nici pentru foame, nici pentru bătăi, nici pentru batjocuri. Îţi ceri singur pedeapsa, tu cel care te lauzi c'ai muncit aci. Treci în rînd cu noi la brăzdat!

Se auzi un ţipăt de mirare din mulţime:

— Cum de îndrăzni prîslea una ca asta?

Mitrea se întoarse şi văzu pe nea Ghiţă umflat: îi mai

trebuiau țepi ca să fie arici.

— Tu la boi şi ciocoiul la cormoană, îl fulgeră el. Luați-i!

Trei-Nasuri spuma. Ghiță se umili dintrodată dînd în genunchi.

Poporul se mişcă într'o veselie fără noimă, împingînd tot mai la o parte pe jandarmi. Sub privegherea lui Alior Grigore, plugul cel dintâi porni să taie brazdele împroprietăririi. Se duse spre zare într'o mişcare domoală, ocoli un mărăciniş, se opri un timp, apoi porni din nou. Oamenii îl pierdură din vedere la o adîncătură a şesului, apoi îl văzură iar înapoindu-se către odăi. Întoarcerea a fost cu opriri mai lungi. Boier Cristea cădea; îl înțepa cu o poruncă ascuțită Alior, şi atunci se punea întâi în genunchi, apoi în brînci, apoi cu răsucită trudă în picioare. După zece paşi cădea iar. Nea Ghiță îşi purta capul ca pe o povară străină. Îngenunchia şi el arcuindu-se ca un vierme. Cînd ajunseră drept odaie, oamenii îi proțăpiră ca pe nişte sperietori. Curgea din ei apă sîngerată. Palmele lui Trei-Nasuri erau numai răni şi băşici.

— Lăsați-mă, criminalilor! O să vă bag pe toți în puşcărie! urlă el cu disperare sălbatică.

Atunci se dădu aproape de domnu Cristea Ana Zevzeaca şi-l amenință clătind din cap, cu buzele strînse pungă, de ură:

— Aoleo! Cacă, lupe, ce mîncaşi!

Vizitiul Ciornea privea cu ochi aprigi ticăloşia stăpînului său. Îşi întoarse capul de către dînsul şi scuipă.

Plugul jalnic mai porni odată. Purceseră după el şi celelalte, îşi avea brazda lui şi Mitrea; la întoarcere era cu cămaşa desfăcută la grumaz şi fruntea goală. Îl mîngîia vîntul răcoros de toamnă.

Cînd poposi, la Fîntîna Oilor, veni asupra lui, ca din arc, Nastasia. Ținând cu dreapta pruncul la sîn, îl cuprinse de după gît cu stînga şi mărturisi lumii, cu vorbe deşănțate şi alintări plînse, dragostea pentru Mitrea al ei.

Mitrea al ei era cu fruntea încrețită şi tîmplele ninse. Mitrea al ei se stăpînea în fața satului, şi ea îşi opri pornirile pătimaşe. Îi întinse pruncul şi se linişti.

Luarea în stăpînire a pustiei de la Dropii era numai un început. Mitrea Cocor avea încă în el întregi simțimintele pe care le încercase la gospodăria colectivă numită *Pamiati* în satul Tarassovca, pe cînd se afla prizonier şi ucenic în Uniune. Aici la Malu, ca pretutindeni în țară, se găsesc încă în ființă alcătuirile trecutului. Priveliştea satelor şi a cîmpiei e ca şi acum sute de ani; oamenii sînt legați de plugul străvechi, de bucățelele de pămînt mărginite cu răzoare, de practicile strămoşilor, închişi fiecare în sărăcia lui, despărțit fiecare de semenul său, dar părtaş cu toți semenii săi la robia ce-i încleştează încă.

Cîştigurile ştiinței în toate sectoarele vieții au rămas străine acestor oameni copleşiți de trecut. Lumea nouă se foloseşte de tractoare, de aeroplane, de electricitate; pămînturile pustii rodesc sub puterea irigației, priveliştile se prefac prin iscusința inginerilor; plantele folositoare înlocuiesc spinăriile, mlaştinile seacă, pădurile apar unde erau nisipuri.

Oamenii de la Malu se ofilesc în umbra trecutului.

Asupra acestora trebuie îndeplinită revoluția. Alcătuirea veche să fie în întregime răsturnată. Statul socialist nu va întîrzia să puie la îndemîna foştilor robi toate puterile ştiinței, aşa încît, unde au fost cîndva noroaie şi cocioabe, să apară şosele şi case luminate electric; unde bîntuia seceta, să vie pe canaluri bucuria apei; unde se trudea silnic, omul, maşinile să-i uşureze munca.

Desfacerea de trecut, ieşirea într'un veac nou al lumii.

Toate acestea clipeau în Cocor, ca lumini fugarnice şi învălmăşite, pe cînd îşi ținea în brațe copilul primit de la soața lui. Vîntişorul subțire al pustiei gîdilă năsucul micuțului, îl făcu să strănute şi să deschidă ochii. Acum zîmbea soarelui de octomvrie.

— Viitorul e al tău... suspină Cooor şi zîmbi şi el nenumăratelor icoane pe care le adunase din rătăcirile prin țara nouă a socialismului.

Nastasia credea că-i zîmbeşte ei şi fu fericită chiar în acea clipă.

— Pentru fapta mea de mînie, zise Mitrea, o să dau seamă înaintea celor care mă vor chema să mă judece.

— Ce facem noi? întrebă Laie Săracu, apropiindu-se.

Mitrea îl bătu pe spate prietineşte, fără a-i răspunde. Mălu- renii lui mai aveau de străbătut drumul spinos al înțelegerii.

1949

CLONȚ-DE-FIER

I

De unde a venit profesorul universitar Iova Ileni

Nu demult, m'am întîlnit iar şi am stat la taifas cu un prietin de care sînt legat de puțină vreme, dar care mi-a fost simpatic chiar de la început.

E un profesor, om de partid. Îmi place înfățişarea lui deschisă, cu ochi albaştri sub sprîncene stufoase şi cu păr bogat, cărunt, în tufe inelate în jurul tîmplelor şi a frunții. Are nişte mustăți ca din haiducie. De la început mă mirasem de numele lui: Iova Ileni.

Cînd mi-l rostise cu vocea-i de bariton, numele acesta îmi năzărise ceva de la sud, din cotloanele ostroavelor Mediteranei, unde îşi găseau odinioară adăpost corsarii.

— Iova Ileni? m'am mirat eu. Ciudat nume!

El a rîs cu voie bună.

— Ți se pare străin?

— Da, am răspuns, numele stă bine pe înfățişare: dacă nu eşti neam de corsar, atunci sînt înclinat a crede că oamenii vechi din seminția dumitale au purces din miazănoapte, dintre vechii varegi, şi au slujit în leafă la împărăția Bizanțului. Om de miazăzi, însă cu ochi albaştri.

— S'ar potrivi, a zîmbit el, însă află dumneata că adevărul asupra mea e mai puțin fantastic. Numele meu să nu te înşele: e de aici, dintr'un sat năcăjit, Valea Mare. Să nu te înşele nici înfățişarea mea: părinții mei, țărani, iobagi de veacuri, nu şi-au putut face un cap de portret, deoarece trăiau în mare ticăloşie.

— Iova Ileni însă, m'am împotrivit eu, nu e nume de pământean; pare mai degrabă nume italienesc.

— Ba-i de pământean get-beget.

...După pieirea năprasnică a tatălui meu, care s'a prăpădit într'o surpătură de mal la apa Siretului, pe cînd făcea „beilic", cum se spunea pe atunci muncii forțate, maică-mea a rămas văduvă amărîtă şi m'a născut pe mine, în primăvara cînd a fost mare secetă şi s'au răsculat țăranii, cerînd dreptate şi pîne.

— La 1888?

— Întocmai. Şi învăluindu-mă într-un cojocel vechi, m'a purtat pînă la primărie. În acea vreme, lehuzele n'aveau cînd să bolească. S'au dus cu ea doi uncheşi dintre rude, ca să declare pruncul. Primăria se afla la patru kilometri de cocioaba noastră.

Funcționarul sătesc era grăbit, poate şi băut, şi s'a încurcat în declarațiile pe care le asculta gîndindu-se la altele.

— Ce nume îi pui pruncului?

— Apoi, părintele m'a învățat să-i spun Iov, răspunde biata maică-mea, căci mai sărac decît el nu-i nimeni pe lumea asta: copil fără tată...

— Şi pentru asta trebuie să plîngi? a rîs slujbaşul primăriei. S'au mai văzut de acestea. Cum te cheamă pe tine?

— Ileana.

— Foarte frumos! Iov a Ilenii! Să-ți trăiască şi să-l vezi mare. Iaca biletul; du-te! Tot mai plîngi, frate dragă? Asta mă supără...

— Cum să nu plîng, domnule? N-am nici de unele, sînt o biată ființă orfană.

— Dacă eşti orfană, de ce ți-a trebuit prunc? Hai, gospodarilor, puneți degetele precum că ați fost martori şi duceți-vă, căci eu am trebi mai principale.

Mi-a rămas numele cum a fost scris pe buletin de un slujbaş grăbit şi aproape fără ştiință de carte: Iova Ileni. Acesta sînt eu, şi Iova Ileni am rămas; iar pe maică-mea n'am

ajuns s-o bucur cu izbînzile mele la învățătură, căci ea a murit de tînără, iar eu m'am ridicat din mila unor rude de la noi din sat, care şi-au scos apoi cheltuielile din pămîntul ce-mi rămăsese moştenire părintească. Le mulțămesc şi acuma pentru fapta lor bună, cînd mă duc, din cînd în cînd, la Valea Mare. Sînt cei doi uncheşi martori. Au nume de familie ca şi tata: Vasile şi Grigore Giudeț. Pe tata îl chema Ion Giudeț. Iar eu am rămas cu numele care-ți place dumitale, şi care te-a făcut să visezi la insulele de la miazăzi şi la isprăvi nemaipomenite.

— Cu toate acestea, tovarăşe Iova Ileni, ai săvîrşit în viața dumitale o ispravă mai mare decît toate, căci, fiind pălmaş țăran, ai răzbit la învățătură şi la şcoli. Pentru vremile de atunci a fost o faptă mai mare decît haiducia!

Profesorul mi-a strîns cu putere mîna, mişcat de vorbele mele prietineşti. Apoi a rămas neclintit în scaun, cu ochii ațintiți în trecut.

II

Sfatul lui Iova cu moaşa Maria despre un nepot din Valea Mare

Prietinul meu a şoptit într-un răstimp:

— Prin cîte dureri, prin cîte năcazuri, prin cîte umilinți am trecut, pînă ce-am ajuns la lumină...

Cînd mă duc la Valea Mare, numaidecît văd pe o bătrînă de la noi din sat, pe care o cheamă moaşa Maria.

— Amărîte-s puținele zile ale omului în această viață, îmi zice ea, clătinînd din cap.

— Moaşă Mărie, îi răspund, alte zile decît cele din această viață n'avem!

— Oare aşa să fie, dragu babei? suspină ea. Atuncea de ce ne-a mai zidit Domnul Dumnezeu numai pentru pedeapsă şi fără nici o răscumpărare pe altă lume? N-avem şi noi, țăranii, semnele omului, înțelegere şi inimă? Şi iaca, tot în scădere am mers. Ne-au bătut şi ne-au sîngerat stăpînii, ca şi cum noi am fi dobitoace, iar ei coborîți din cer cu hîrzobul. Fie tîmpi, fie schilozi, fie nemilostivi, ei se bucură pe lumea asta, iar ale noastre: frumuseță şi iscusință, parcă ar fi gunoaie. Cînd au aşezat oamenii noştri din vechime țara asta, socot că era altă rînduială. Ne bucuram şi noi de primăveri, de dumbrăvi şi cîmpii. Țara a fost bună, dragu babei, dar au stricat-o căpcăunii.

— Bună țară, rea tocmeală, moaşă Mărie! Rupem tocmeala asta, moaşă Mărie, şi doborîm căpcăunii!

Ea se uită la mine cu oarecare teamă, însă bucuroasă. Şi-a coborît fruntea, şoptindu-mi:

— Aş vrea să nu mor pînă ce nu văd omenirea asta scăpată la un liman.

A ridicat fruntea îmbrobodită strîns cu grimea cernită.

— Cunosc într-adevăr semne de schimbare, dragu babei, încuviințează ea. De cînd cu războaiele din urmă, cu pribegie şi foamete, văd că s'au întunecat ochii plugarilor noştri, şi creşte în ei o îndîrjire. S'au mai sculat cîndva asupra boierilor, dar cei care țineau în mînă buzdugan le-au fărmat măselele. Însă acuma îndîrjiții au în mînă arme, şi-i călăuzesc barbați îndrăzneți.

— Îi călăuzesc oamenii partidului, moaşă Mărie. Oameni ieşiți din suferință şi din mînia noroadelor.

— Da, dragu babei; poate fi-va cumpăna schimbărilor şi vom cunoaşte şi noi, cei care ne apropiem de sută, zilele pe care le-am dorit.

A oftat şi şi-a şters lacrimile.

— Văd, dragu babei, că şi celui mai umilit şi mai sărman dintre strănepoții mei i s'a semețit fruntea. Drag mi-a fost de acest copil, şi de multe ori am bocit pentru nacazuri cîte l-au

copleşit.

— De cine vorbeşti, moaşă Mărie?

— Vorbesc de Nică Giudeț. N-a fost în Valea Mare vecin mai sprinten şi mai săritor la nevoia altuia decît acesta. N-a fost minte mai ageră. N-a fost braț mai vrednic. Şi brațul lui nu putea agonisi, iar înțelepciunea lui sta sub capac de stîncă. Acuma, dragu babei, vremile i-s mai prielnice. Dacă l-ai vedea, nu-l mai cunoşti.

Îmi aduceam întrucîtva aminte de acel horopsit în blăstămul lumii de ieri. Moaşa Maria m'a pus, ca să zic aşa, în legătură cu naşterea lui nouă şi simțeam în informațiile ei o bucurie a mîngîierii. Altădată, fie duminică, fie zi de lucru, acest strănepot muncea ba la popă, ba la crîşmar, ba la arendaş, şi aşa fel îl economiseau aceşti stăpîni, încît rămînea tot sărăcuț şi pirpiriu. Îşi înghițea obida ca pe un venin, vorbea puțin; numai după un lucru se putea cunoaşte că nu-i om de rînd: atît de sărac fiind, cămaşa pe el era totdeauna curată şi nu îngăduia să i se sălbătăcească barba.

Are nevastă, harnică: una Zoița, copilă fără părinți şi fără zestre. Trăiesc întru bună înțelegere şi dragoste; au doi băieți: unul Mihăiță şi unul Gavriluță. Cel mai mărişor a intrat la şcoală; şi învățătoarea zice că merge tare bine.

— Merge cum ar fi mers şi tatu-său, Nică, dacă ar fi avut parte de învățătură chiar de la început: cum ai avut dumneata, dragu babei. Dar dumneata ai moştenit oleacă de pămînt cu care ți-ai plătit vama, pe cînd lui Nică i s'a închis din capul locului calea.

Acuma, după ce a umblat prin războaiele aceste flămînzind şi sîngerînd, şi fiind rănit şi în primejdia morții fără vină, iaca se întoarce în sat. De unde fusese mut, prinde limbă. Vorbea despre schimbări ale vremilor şi gospodarii îl ascultau dînd din cap. S'a alăturat de tovarăşii stației de maşini şi tractoare de la Dealu Bărbat, megieş cu Valea Mare, şi, petrecînd cu ei două ierni şi învățînd unele şi altele, a ieşit din el un cărturar care nu se mai află pe meleagurile noastre,

— După vorba dumitale, moaşă Mărie, izvorul lui a ieşit de sub stîncă. Nu numai izvorul lui, ci şi al altora. Izvoarele robilor au fost slobozite de oştile sovietice. S'a petrecut în țara robilor un fapt revoluționar, moaşă Mărie. Mînia celor care s'au sculat la 1888 şi 1907 a dobândit acum izbăvire.

— Da, da, a şoptit baba lăcrămînd fără a înțelege bine; dar observasem că se înfioară de ce-i spuneam.

Bătrîna asta e o ființă ageră din seminția noastră, şi mi-i dragă pentru simțămîntul ei de bucurie față de înflorirea vieții nepoților şi strănepoților ei. Simțămînt de tulburare, ca în fața unei descoperiri minunate.

Într-adevăr, iubite prietine, ieşirea mea la lume s'a săvîrşit pe căi cotite; calea mea a fost ca a melcului, cu totul nesigură şi primejduită în orice clipită; pe cînd Nică Giudeț, nepotul meu, a răzbit ca Făt-Frumos din basme.

Moaşa Maria se veselea, aducîndu-şi aminte de vorbele pe care le spunea săracilor de la Valea Mare nepotul nostru Nică:

— Frații noştri de un neam şi de o lege – îndrăznise el a spune – frații noştri de un neam şi de o lege ne-au orbit de amîndoi ochii şi ne-au pus să jucăm ca ursul. Ne-au ținut sub harapnic. Pămîntul, noi l-am lucrat cu aceste brațe, noi am semănat şi am treierat grîul, iar gustul pînii prea arar l-am simțit; numai noi am plătit birurile şi am făcut beilicurile, am fost mînați la oaste şi la război, unii prăpădindu-ne, iar alții întorcîndu-ne calici de mîni şi de picioare; noi am pierit de boli şi neştiință în cocioabe puturoase, iar frații care ne-au scos ochii, de un neam şi de o lege cu noi, s'au lăfăit în huzur, şi n'a fost în țara asta putere care să-i înfrîneze. De aceea eu, pe aceştia, îi socot ucigaşi de frate. Am cunoscut adevărul şi am învățat că în toată lumea oamenii s'au împărțit nu în nații, ci în asupritori şi asupriți. Mai aproape am fost în năcazul meu de un sărman de altă limbă şi credință decît de boierii, chiaburii şi slujbaşii noştri. Şi mai aproape s'au simțit boierii noştri de boierii altor neamuri, fiind cu ei din aceeaşi tagmă a asupritorilor sărăcimii. De aceea mi s'a deschis

mintea, că n'am ce împărți şi n'am de ce bate război cu fratele meu omul din altă țară, grăind altă limbă; şi că e mai cu dreptate să mă întovărăşesc cu el ca să doborîm pe asupritorii noştri.

Pe urmă, am avut şi eu prilej să-l aud pe nepotu-meu Nică Giudeț vorbind în acest chip oamenilor.

L-am văzut că-mi seamănă întrucîtva şi la înfățişare. Mai mărunt decît mine, însă cu sprâncene stufoase şi ochi albaştri. Şi c'o gură care taie ca o coasă. Doi ani s'a hărțuit cu îndărătnicii de la Valea Mare. A avut şi o întîmplare năprasnică, în care era să-i cadă capul.

— Ce întîmplare?

— Ai răbdare, prietine, ai să afli. Are să ți-o spuie singur nepotu-meu Nică Giudeț. Căci în luna aceasta a lui dechemvrie, anul 1950, Nică Giudeț vine la Bucureşti cu procesul.

— Sînt foarte curios să aflu ce fel de proces are.

— Ai să afli, a răspuns prietinul meu, profesorul. Toate cuvîntările de care îți vorbesc, ale acestui nepot al meu, au stîrnit, după cum uşor îți închipui, duşmănii şi zurbale în sat la Valea Mare. Dar s'au adunat cu el şi destui soți de suferință, care l-au urmat, pînă ce au izbîndit, cu ajutorul partidului, să alcătuiască o gospodărie colectivă. Supărarea n'a fost mare pentru asta, din partea chiaburilor. „Facă-şi gospodăria lor colectivă şi or vedea pe dracu!" rînjeau ei. Supărarea lor cea mare s'a dat pe față cînd au văzut cele dintăi roade bune ale acestei gospodării. Atuncea au pornit, cei interesați uneltiri, căci ridicarea sărăcimii însemna coborîrea chiaburilor, căci partidul şi statul îi ajutau pe gospodarii colectivi ca pe nişte oameni ai lor, luptători pentru țară, luptători pentru obşte; pe cînd chiaburii se străduiesc numai şi numai pentru folosul lor personal.

N-au înțeles toți cum că moşia pe care o lucrează acuma săracii e tot aceea pe care o lucrau înainte, însă o lucrau pentru folos boieresc. Iar cîştigul pe care îl avea boierul pe

cînd era stăpîn îl are acum obştea muncitorilor. Pe lîngă îndestularea hranei, obştea poate folosi acest cîştig, ce era mai nainte boieresc, la nevoi ale obştii, aşa încît traiul muncitorilor se îmbunătăţeşte din an în an; se aşează obştea în locul asupritorilor şi cîştigă obştea cu dreptate ceea ce cîştiga acela cu nedreptate, săvîrşind faptele pe care le cunoaştem.

Ce vorbe aduceau împotrivă chiaburii şi îndărătnicii?

Unii ziceau:

— Facă alţii rînduială la dînşii acasă; iar noi să ne vedem de ale noastre nevoi aici. Cum au trăit părinţii noştri în veac şi nu s'au prăpădit, aşa om trăi şi noi.

— Aţi trăit bine? i-a întrebat Nică Giudeţ, holbîndu-se la ei.

Au răspuns săracii:

— Ba n'au trăit bine!

Atuncea s'au sculat alţi potrivnici:

— Ba au trăit după datină şi după lege.

— Care datină şi care lege? a strigat nepotu-meu Nică Giudeţ. Legea robiei? Datina înşelăciunii şi a minciunii? Cel bogat a hălăduit în bine, cel sărman a rătăcit cu capul spart. Cel bogat a păcătuit, cel sărman a cerut iertăciune. Bogatul s'a umflat, săracul şi-a strîns cureaua. Bogaţii şi-au agonisit toate bunurile vieţii acesteia; săracilor le-au făgăduit cele nouă fericiri ale vieţii viitoare. Proletari din toate ţările, uniţi-vă, ca să sfărîmaţi datinile şi legea robiei! Sărmani din toate ţările, să ne unim, ca să aducem pe pămînt dreptatea şi buna învoire. Să ne unim, ca să trăim şi noi bine pe pămîntul pe care îl muncim, ca să ne bucurăm de zilele ce ne sînt date.

— De unde scoţi dumneata rînduiala asta? dădeau cu cornul potrivnicii.

— O scot din pilda Uniunii Sovietice, strigă nepotul meu Nică Giudeţ. De treizeci de ani Uniunea a scos pe oamenii săi muncitori la dreptate şi la bielşug. Au dărîmat pe asupritori şi pe cei ce nu muncesc. Scos'au bună lege: cel care munceşte

să mănînce îndestulat; cel care nu munceşte să nu mănînce. Să fie daţi la o parte cei care au trăit din munca altora. Vă întreb: e bună ori nu asemenea lege?

— O fi bună, dar pe ce te bizui dumneata ca s-o aşezi?

— Mă bizui pe partidul nostru, al muncitorilor!

De la asemenea vorbe şi fapte l-au duşmănit cei interesaţi pe nepotu-meu Nică Giudeţ. Şi i-au scos poreclă: Clonţ-de-fier.

Prietinul meu profesorul şi-a scos ceasul şi l-a cetit dînd din cap. Şi-a lepădat capătul de ţigară în scrumelniţă, a suflat în ţigaretu-i de chihlibar, pe care l-a aşezat într'o punguţă de piele. S'a spionat cu coada ochiului în oglindă, să se încredinţeze că-i sînt în bună stare mustăţile, s'a ridicat şi mi-a întins mîna:

— Salut. Mă duc la datorie.

— Văd; ce faci însă cu istorisirea pe care mi-o datorezi?

— Aceea e altă căciulă, a rîs el, ştiind că-mi plac vorbele lui ţărăneşti. În cîteva zile ţi-l aduc pe tovarăşul Nică Giudeţ, ca să-l cunoşti cu ochii dumitale şi să afli chiar de la el ce şi cum. Ai să te încredinţezi că, dintre doi vălimăreni care şi-au luat zborul, el e cel mai cucuiat. De Iova Ileni te-ai mirat, de Clonţ-de-fier ai să te minunezi.

III

Păţania lui Nică Giudeţ

La o săptămînă după acest sfat, l-am văzut într-adevăr pe Nică Giudeţ.

Mi l-a adus profesorul cam la vremea înserării. Suna afară vînt de miazăzi şi scînteiau la geamul odăii stropi de zloată.

Cînd au intrat, întăi nepotul şi după el prietinul meu profesorul, tocmai mă ridicasem ca să aprind lumina electrică; şi în clipa de amurg, pînă ce a tresărit scînteia becului, ochii lui Giudeț au lucit asupra mea ca două flori cu foc lăuntric. Mustățile îi erau mai puțin falnice decît ale unchiului; dar în priviri avea acea flacără ce-i lumina întreaga făptură. În ochi îi era sufletul şi i se cunoştea puterea. Mi-a plăcut şi glasul, gros şi învăluind cu blîndeță vorbele, ca într'o taină.

După ce am tras perdelele şi au fost aduse pe măsuța dintre noi cafele şi țigări, ne-am aşezat în scaune. Profesorul îşi spiona cînd şi cînd mustățile în oglinda din laturea sa; eu îl observam pe Clonț-de-fier.

— Tovarăşe profesor, mi-a zis vălimăreanul, înainte de toate trebuie să arăt că, în ziua aceea, cînd cu pricina, a fost adunare la Ulmeni în vederea alegerilor şi ne duseserăm acolo mulți de la noi din Valea Mare. În altă duminică, fusese întrunire în satul nostru.

Avînd eu hotărît, de către tovarăşii mei tractorişti, să vorbesc pentru pace, mă înființasem la stațiune des-de-dimineață şi cetisem toate broşurile şi gazetele pe care le mai cetisem şi le cunoşteam dar nu vroiam să greşesc cu nimica, aşa că mi-am însemnat toate – nu pe hîrtie în palmă, ci în căpățînă.

La Ulmeni, la sfatul provizoriu, lume multă. Am luat aminte că veniseră din Valea Mare şapte ori opt dintre acei care n'aveau obicei să se înfățişeze la adunările norodului. Erau neamuri chiabureşti: iepuri încă de două hotare...

Cum începuse tovarăşul Giudeț a vorbi, eu îi împinsesem dinainte o țigară. Fără a-şi opri glasul, el a dat-o la o parte, făcînd un semn cu mîna că nu fumează. Asupra cafelei şi-a închinat fruntea: cafeaua îi plăcea.

— Zic în sinea mea, a urmat el cu blîndeță: ce-or fi căutînd la adunarea noastră nepotul dascălului Petrache şi Ile, băietul fostului primar Atanasiu, şi Boldilă morarul, cel umflat cu țeava, şi alții vreo cîțiva? Numai de Dumitrache

Zaharia m'am bucurat oarecum. Am fost cu dînsul în război pînă în Slovacia, şi intrase din foc în spital. Rămăsese puțintel beteag la un şold. Ar fi vrut să se întovărăşească şi el la gospodăria colectivă, dar se împotrivea nevasta, pusă la cale de neamuri. I-or fi venit poate gînduri bune... îmi făceam eu socoteală.

Au cuvîntat unii, au cuvîntat alții, îmi vine rîndul şi mie...

— Am să te rog să-mi spui, tovarăşe profesor, dacă, în toate cîte arăt că le-am înşirat, n'am făcut bună legătură şi dacă am greşit împotriva dreptății şi adevărului.

Zic eu:

— Oameni buni! Cum e mocirla toamnei de-afară, aşa era omenia lumii de ieri. Noi muncitorii cu brațele n'am cunoscut hodină şi bucurie. Tatu-meu, bunicu-meu şi uncheşii mei au mucezit în nevoi. Stăpînii pămîntului le-au mîncat trupurile ca pe-o anafură şi le-au băut sîngele.

N-a fost numai la noi aşa. Fost-a pretutindeni unde s'au puiezit cloncanii. Pînă ce au fost detunate unele împărății şi au ieşit la lumina dreptății muncitorii. Întăi s'a făcut lumină pentru omul sărman şi muncitor în Rusia, după Revoluția cea mare. Lenin a aşezat puterea bolşevicilor ca pe o cetate nebiruită, către care au nădăjduit toți horopsiții lumii. Se aşează şi în țară la noi aceeaşi rînduială. Curățim grădina noastră de tot ce-a fost buruiană. Clădim casă nouă. S'a aşezat aceeaşi lege a vieții şi în alte țări megieşe cu noi, pe care le cunoaşteți. Şi de-acum dorim pace şi bună învoire pentru toată omenirea.

Dacă ar fi pretutindenea aceeaşi rînduială şi dreptate, ar fi uşor să ajungem la asemenea alinare. Cui îi trebuie război? Nouă, muncitorilor, nu ne trebuie. Război le trebuie numai celor ce-şi caută dobîndă cu sabia; celor care şi-au întocmit oşti ca să supuie în robie popoarele slabe; care îşi cresc oştile ca să-şi păstreze şi să-şi înmulțească foloasele dobîndite silnic. Stăpînirile vestite a franțujilor, a englezilor, a americanilor şi germanilor au cuprins semințiile din Africa şi Asia şi le-au stors de vlagă, prefăcînd truda şi sudoarea lor în

aur. Aceste stăpîniri au fost şi sînt ca lupii care îşi ocolesc şi-şi apără prada; nu vor să dea libertate popoarelor muncitoare din colonii. Asemenea căpuşă am avut şi noi asupra noastră. Acuma, unele noroade s'au lepădat de ele; dar altele încă nu. Şi acele stăpîniri lacome care sînt încă în putere duşmănesc noroadele libere şi ameninţă cu război, ca să-şi păstreze dobînzile. Aşa franţujii în Vietnam, englejii în India, americanii în ostroavele Oceanului.

Tovarăşe profesor, spune-mi, rogu-te, dacă am făcut vreo greşală.

— Ba, tovarăşe Nică Giudeţ, am răspuns eu, adevăr ai grăit.

— Zic iar, a urmat mulţămit Clonţ-de-fier: Pentru cîştiguri nelegiuite au stîrnit acele mari puteri războaiele altădată, iar mai apoi au început a se bate între ele; nu le mai ajung prăzile şi nu-i mai cuprinde pămîntul. Aşa s'a iscat războiul cel mare dintăi, şi pe urmă cel de al doilea, unul după altul, în curgere numai de treizeci de ani. Aşa au ieşit pe lume lupii hitlerişti, care au năzuit să-şi facă loc cu colţii, înecînd în sînge omenirea.

Arată învăţătorul muncitorilor, Lenin, care a aşezat puterea statului socialist al Uniunii Sovietice, că asemenea războaie crîncene sînt zvîrcolirile din urmă ale capitalismului, şi că se va aşeza pace numai atuncea cînd muncitorimea lumii, într'o unire, va întemeia socialismul în toate părţile.

Pînă la acea zi a izbăvirii, o samă de oameni cinstiţi din toată lumea, fie muncitori, fie cărturari, fie alţii, bărbaţi şi femei, s'au gîndit să facă o adunare a popoarelor pămîntului, ca să iasă o hotărîre împotriva războaielor. Căci războaiele de astăzi nu mai sînt ca cele de demult. Atîtea născociri ale ştiinţii slujesc prăpădului şi morţii, în aer, pe uscat, pe mări, încît oamenii pier cu milioanele şi zecile de milioane. Pier nu numai oştenii, ci e potopit şi poporul paşnic; pier copiii şi femeile; ard tîrgurile şi satele, se distrug holdele şi fabricile. Războiul a ajuns urgia sfîrşitului lumii.

Aşa că, adunîndu-se partizanii păcii în cel dintăi Congres la Paris, în primăvara anului 1949, s'au numărat şi s'au găsit că sînt soli a peste şaptezeci de popoare, de toate semințiile şi credințile, înfățişînd voința a sute de milioane de oameni.

Au ținut sfat; şi învățații s'au ridicat cu străşnicie împotriva războiului. Puterile ştiinții, pe care învățații le-au născocit şi le-au hărăzit îmbunătățirii şi uşurării vieții omului, să nu mai fie folosite pentru pieirea lumii! Nici aviația, nici electricitatea, nici aşa-zisa putere atomică n'au fost născocite ca să ni se ucidă pruncii şi soțiile; nici una din descoperirile ştiinții n'a fost menită morții muncitorilor de pe ogoare şi din fabrici. Ştiința vrea viață, nu moarte: asta să fie porunca.

S'a dovedit, în acea vreme, că puterea atomică, cu care năluceau amenințări capitaliştii americani, o cunosc şi sovieticii, însă ei înțeleg să facă din puterea asta ce-au făcut oamenii cuminți din abur şi electricitate; dar, dacă e pe-aceea, atuncea viforul se va întoarce şi asupra celor care îl stîrnesc. Cum au aflat că secretul lor nu mai este secret, capitaliştii şi-au cam subțiat glasurile. Şi s'a mai întîmplat că războiul cel lung de zeci de ani din China, pentru eliberarea poporului muncitor chinez, s'a sfîrşit cu izbînda oştilor democrației. Şi guvernul chinez reacționar, ajutat de americani, a fost răpus. Peste patru sute de milioane de chinezi s'au alcătuit în republică populară. Cînd s'a mai întîmplat şi asta, apoi zarea noastră, a republicilor populare, s'a lărgit mai mult, iar a capitaliştilor şi imperialiştilor s'a înnourat.

Grăit-am bine ori nu, unchiule şi tovarăşe profesor?

— Bine, Clonț-de-fier, a încuviințat Iova Ileni; dă-i înainte!

— Aşa că le-am vorbit eu plugarilor noştri şi despre Conferința de la Moscova, a popoarelor sovietice, din toamna aceluiaşi an 1949, în care s'a arătat că oamenii muncii din țara cea necuprinsă a socialismului vor pace şi bună învoire în lume. Iar dacă cei cu musca pe căciulă nu înțeleg de voie,

atuncea or înțelege de nevoie. Nu cunosc blîndeța, vor cunoaşte asprimea. Nu vor zaharul, or avea amarul. Dacă oştile cele semețe cum n'au mai fost altele – ale hitleriştilor – sovieticii le-au detunat şi le-au spîrcuit pînă în bîrlogul lor, atuncea să ia aminte şi alții de asemenea pătăranie! Din cioburi de oală spartă nu s-or mai putea adăpa. Va sta asupra lor ceasul din urmă!

Au mai fost adunări ale Comitetului Păcii la Roma, la Praga, la Stockholm, de unde a ieşit chemarea pentru toate popoarele să arăte care şi cîți sînt împotriva războiului; şi au venit la Partizanii Păcii aproape o mie de milioane de iscălituri, de pe tot pămîntul, împotriva războiului, precum şi cererea ca să fie socotiți ucigaşi şi să fie osîndiți spînzurătorii acei conducători care ar cuteza să întrebuințeze întăi armele atomice şi armele de mare distrugere a mulțimilor, într-un nou război.

Apoi la al doilea Congres ținut la Varşovia, al Partizanilor Păcii, în luna noiemvrie anul acesta, s'a şi făcut o judecată a faptelor generalilor americani care duc război în Coreea. Peste două mii de delegați ai Congresului au împresurat cu dragoste pe o femeie mărunțică, venită în zbor tocmai de la marginea lumii răsăritene, din Coreea, ca să pîrască faptele neomeneşti şi desmățul oştilor americane. America e o țară mare, bogată şi semeață; Republica Populară Coreeană e o țară mică; dar poporul ei luptă cu mare îndîrjire pentru libertate, şi oştile coreene alungă oştile lăudate ale americanilor. Le bat şi le alungă de nu se mai pot întoarce să-şi caute ciubotele şi echipamentele.

Am lăudat pe coreeni şi i-am socotit frați care se jertfesc pentru libertate. Aşa cred eu că muncitorii Republicii noastre ar trebui să le închine, fiecare după a sa putere, hrană şi îmbrăcăminte de iarnă.

Acolo, în Coreea, e un ger de îngheață şi laptele în cupă şi crapă ouăle hultanilor hoitari. Chiar şi gerul e de partea patrioților coreeni, aşa că, de data asta, stihiile sînt în partida oamenilor de treabă.

Muncitorii plugari din adunare au răspuns că dau cu dragă inimă din ce au, şi eu m'am bucurat ca de o izbîndă. Dar mi-a ajuns totuşi la ureche un glas din zarva adunării, fără ca cel care grăia să se arate.

— Apoi cu mericanii noi nu ne batem, iar cu coreenii aceia nu sîntem rude!

Am ridicat glasul:

— Se pune cineva împotrivă?

— Ba nu! strigau săracii. Să-i ajutorăm şi cu vorba şi cu fapta!

— Căci dacă nu ne ajutăm unii pe alţii, am strigat, şi dacă nu sîntem într'o unire toţi partizanii păcii, atuncea lupii războiului ne-or spîrcui pe rînd. Uniţi de-om fi, le-om lua pieile şi le-om usca în grindă!

— Ai vorbit cuminte! s'a veselit Iova Ileni.

— Îmi place şi mie, am zîmbit eu. Acuma, tovarăşe Giudeţ, spune-mi dacă nu cumva ai băgat de samă cine cîrîia în adunare.

— Drept să spun, tovarăşe profesor, s'a întristat Clonţ-de-fier, n'am cercetat printre oameni după aceea şi nici n'am stat de vorbă despre asta cu tovarăşii mei tractorişti. Rău am făcut şi de aceea-s supărat. Să vezi dumneata. După ce au mai vorbit şi alţii, şi ne-am sfătuit pentru alegeri, şi ne-am înţeles că rînduiala cea nouă a sfaturilor populare e cea mai bună, deoarece dă în samă poporului treburile obşteşti, am mai stat preţ de un ceas la Ulmeni.

Cînd am purces cu tovarăşii mei tractorişti spre Dealu Bărbat, asfinţea soarele, se învălmăşeau nouri de furtună şi suna vîntul. Se aşternuse pe ogoare şi-n lunci un pospai de ninsoare.

Cînd am ajuns în drept cu Staţiunea de Maşini şi Tractoare, m'am despărţit de tovarăşii mei. Am apucat-o singurel spre Valea Mare, peste un pripor cunoscut, ca să dau de-a dreptul şi să nu mai înconjur. Să vezi dumneata, tovarăşe profesor, că locul avea şi nume potrivit: Piscul Lupului. Trebuia să merg o vreme prin albia unui pîrău secat,

după aceea dam în nişte lăstari de tufă roşie. Aveam apoi de suit o culme oablă şi apoi, de sus, se deschidea valea cu luminile satului, la o depărtare nu mai mare decît doi kilometri.

Cît am umblat pe pîrăul sec, căruia îi spune Ciomîrtia, mi s'a arătat printre nouri luna. Cînd o întunecau nourii, cînd iar se arăta. Mă grăbeam, scriind în mers, cînd şi cînd, semne pe pospaiul de omăt, cu bățul. Aveam un băț îndămînatic de corn, pe care îl socoteam în mîna mea dreaptă bună armă.

Se alina din cînd în cînd vîntul pe vale, dar pe culme se învîrtejea țiuind ca o strună.

Nu ştiu de ce aveam în mine dorința să mă scutur şi să lepăd o nelinişte. Ori să strig, să se audă un răspuns de om prietin.

Am fluierat un crîmpei de doină. Pe urmă am tăcut, şi, într'o domolire a vîntului pe vale, mi s'a părut că nu sînt singur, că se mai afla cineva cu mine în acele locuri.

Am grăbit pasul. M-am oprit cînd am socotit potrivit.

Da, aşa era. Nu mă aflam singur pe Ciomîrtia.

Cît îmi dăduse înştiințare urechea, în urma mea grăbea un om: pîş, pîş.

Cînd m'am oprit eu, s'a oprit şi el.

Am pornit mai harnic, cercetînd cu luare-aminte suişul în ponor, prin Piscul Lupului. Ajungeam în lăstari. Am făcut două sărituri peste viroage; am trecut după o tufă roşie, chiar sub pragul ponorului, şi mi-am lepădat cojocul pe care-l purtam în spate, îmbrăcînd un copăcel de măcieş.

Luna a dat în nouri; dar trebuia să iasă numaidecît. M-am furişat şi am rămas neclintit în umbra malului.

Am făcut toate cu repeziciune, înțelegînd că sînt în primejdie. De aceea, vra să zică, a croncănit cineva pe cînd vorbeam în adunare. Se strecuraseră între noi duşmani. Îi cunoscusem pe unii, şi, cu toate acestea, mă făcusem vinovat de lipsă de supraveghere. Noi sîntem îngăduitori; ei însă nu ne iartă. Învățătorii noştri din partid ne mustră totdeauna pentru asemenea greşeli. Iată că mă hăituiesc lupii şi n'am în

mînă decît acest băț de corn. Cel puțin îmi ferisem spatele. Din față, sînt vrednic să mă apăr şi împotriva mai multora.

Îmi făceam socoteală: Ce prostie să laşi lupii în stînă! Am alungat pe proprietar. Am alungat pe unii din ciocoii lui. Şi ni s'a muiat inima pentru frații noştri cu care am copilărit, cu care ne-am cumetrit şi încuscrit. Partida chiaburilor nu iartă în veci pe săraci. Au să scoată coarne chiar şi la judecata cea din veac.

Mă aflam în cumpăna prepusurilor, fără să-mi slăbească auzul şi vederea.

Să fie Boldilă? Acela nu poate umbla cu uşurință prin asemenea locuri tari. Mai degrabă sînt Alecu, nepotul dascălului Petrache, şi Ile a primarului Atanasiu. M-am mai tras eu cu dînşii în degete prin adunări.

Însă aud numai pasul unuia. Să ştii că vine unul pe vale şi celălalt aşteaptă sus, în pripor.

Cînd a ieşit luna din nour, l-am văzut pe cel care suise după mine prin Ciomîrtia. Nu i-am văzut decît umbra, dar l-am cunoscut după umblet. Umbra lui şovăia din şoldul drept. E Dumitrache Zaharia, cu care am făcut războiul în Slovacia!

Una ca asta n'aş fi putut crede în ruptul capului! Degeaba trăim şi pătimim. De mii de ani mănîncă lupii oaia şi ea tot n'a învățat să se apere...

Cît ai clipi, omul meu s'a înălțat dintr'o dată şi a repezit un fulger. Cuțitul lui, cu pană lungă de oțel şi cu mîner de lemn, cu care înjunghie porcii. Meşter ca el nu-i altul...

A nimerit cojocul de pe măcieş şi l-a dat jos.

Eu i-am fost numaidecît împotrivă, cînd nu se mai putea opri din prăvăliş. L-am pălit într'o coastă şi l-am doborît. M-am lăsat greu asupra lui şi l-am apucat cu stînga de gîtiță, ca să nu sloboadă strigăt. Am tras cu dreapta cuțitul de lîngă cojoc. Am îndesat în pieptul lui genunchiul, pînă ce l-am simțit că se cutremură.

— Camarade Zaharia, zic, de-acum aici ți-i mormîntul!

Atuncea a horcăit şi am văzut, la o lucire de lună, ochii

spaimei.

Am ridicat cuțitul.

— Unde-i celalalt? Unde ți-i tovarăşul?

— Sînt singur, bădică Giudeț, m'am bizuit să săvîrşesc numai eu. Nu te îndura! Iartă-mă. Îmi rămîn copiii fără tată.

I se umpluseră găvanele ochilor de lacrimi.

Am rînjit la el:

— Da' eu n'am copii, măi mişele? Închină-te la pădure, la lună şi la nouri. Din clipă asta nu le mai vezi!

Am ridicat cuțitul şi el şi-a plecat tîmpla pe puful omătului. Cuvîntul nu l-a mai slobozit, dar i l-am simțit în cutremurul mădulărilor lui.

— Iartă-mă, bădică!

Atuncea m'am desmeticit. Căci nu-i eram eu judecător, nici gîde. Şi în această încleştare a noastră a muncitorilor cu duşmanii, eu nu sînt singur. Şi judecătorii vor trebui să afle cine l-a pus pe Zaharia Dumitrache la cale, cine l-a îndemnat a săvîrşi fapta lui cumplită. Dacă nu-i aflăm pe aceia, n'am făcut nimic. Mortul rămîne mut, şi eu, totuşi, va trebui să dau samă de pieirea unei vieți.

L-am prăvălit pe Zaharia într'o parte şi m'am sculat în picioare. Am privit zarea prin lucirea lunii. Culmea priporului era pustie. Am ascultat ațintit, prin alinările vîntului. Eram singur cu omul meu, lîngă cojocul ucis. Mi-am luat de-o mînecă haina şi-am tras-o. Cînd a deschis ochii din zdrobirea lui, Dumitrache Zaharia s'a spăimîntat ca de-o dihanie. A închis iar pleoapele, socotindu-se, poate, pe altă lume.

Îi poruncesc:

— Scoală!

S'a ridicat în capul oaselor, amețit.

— Să-mi spui pe cei care te-au pus la cale!

— Îi spun, bădică, numai iartă-mă; îi spun... Iartă-mă, şi pe urmă ridică-mi viața, căci nu mai sînt vrednic a trăi. Bădică, să-ți fie milă de copiii mei.

Îi poroncesc iarăşi:

— Spune!

— Bădică, am pus la cale fapta cu Alecu al dascălului Petrache şi cu Ile Atanasiu. Aveam o datorie mai mare la Alexa crîşmarul. Mi-au adus şase mii de lei de la tîrg, spuneau că fără dobîndă.

— De la cine?

— Nu cunosc.

— Are să se cunoască, după ce vei mărturisi judecătorului.

El s'a ferit într'o parte, ca de primejdie. A icnit c-un scîncet înăbuşit:

— Nu mă duce de-aici, bădică. Nici n'ajung în faţa judecăţii şi cei care m'au vîrît în fapta asta m-or prăvăli într'o bulboană a Siretului, îmi dau foc casei, îmi omoară muierea şi pruncii şi-apoi se pustiesc într'o singurătate.

— Aşa te-au ameninţat ei?

— Aşa m'au ameninţat, bădică şi m'au legat cu blăstăm.

Dintr-o dată a răsărit în sus, cumpănindu-se într'o parte cu piciorul beteag. Cînd a purces cu stîngul, i-am lovit piciorul drept dinafară înăuntru, aducîndu-i-l în cîrlig după cel dintăi. S'a dărîmat cu faţa în jos. Şi-acolo, jos, şi-a mai lovit de trei ori fruntea în pragul priporului.

Şi-a înălţat capul sîngerat, bîlbîind ceva neînţeles, c'o limbă veştedă ce-i atîrna printre dinţi. I-am îndesat căciula în cap. L-am pipăit şi am simţit pistol în brîu, la şale. Ca partizan al păcii, am procedat la reducerea armamentului şi am asigurat cu grijă automatul în tureatca mea dreaptă, lîngă cuţitul cel lung.

— În pistol nu m'am bizuit, a clefăit oftat, Zaharia. Mi l-au vîrît cu de-a sila.

— Bine, bine; hai cu mine.

M-a urmat cu supunere.

N-am mai suit în pisc; am apucat pe un drum cotit al văii, cunoscut mie, ca să nu mă întîlnesc iar cu zăbava.

Zaharia m'a oprit într-un timp şi mi-a întins mînile ca să i

le leg. Atuncea mi-a şoptit: „Am o curăluşă în buzunarul de la mintean”. A scos curăluşa el singur; i-am făcut plăcerea, cetluindu-i mînile la spate.

După o bucată de cale, s’a tînguit:

— Da’ să-i apuce şi pe dînşii miliția în noaptea asta...

— Lasă, n’avea tu grijă.

Nu mult după asta, a dat un scheaun:

— Da’ acolo judecătorii să nu mă puie la un loc cu aiştia...

— Văd că acuma ai pretenții, măi Zaharie... am rîs, şi îndată mi-am muşcat buzele.

Şi hăt într-un tîrziu a suspinat, parcă ar fi răspuns unei şoapte a vîntului:

— Costăchel e de patru ani şi Garofița de şase... O cheamă ca pe maică-sa...

*

Glasul de taină a lui Giudeț s’a oprit şi ochii lui albaştri au privit aprinşi ca de o arşiță. Abia atunci a apucat ceşcuța şi a sorbit cafeaua dintr’o dată.

— Cum s’a sfîrşit afacerea? l-am întrebat eu pe prietinul meu Iova Ileni.

— Venim de la proces, după ce am ocolit pe la mine pe-acasă, mi-a răspuns profesorul. Între făptaşi a fost amestecată ca sfătuitoare şi femeia. Acest Nică Giudeț i-a ciocănit cu clonțul pe toți, fără milă. Pe urmă a ciocănit şi la inima mea, de aceea am întîrziat, pînă ce-am găsit loc într-un cămin pentru copiii lui Zaharia.

1951

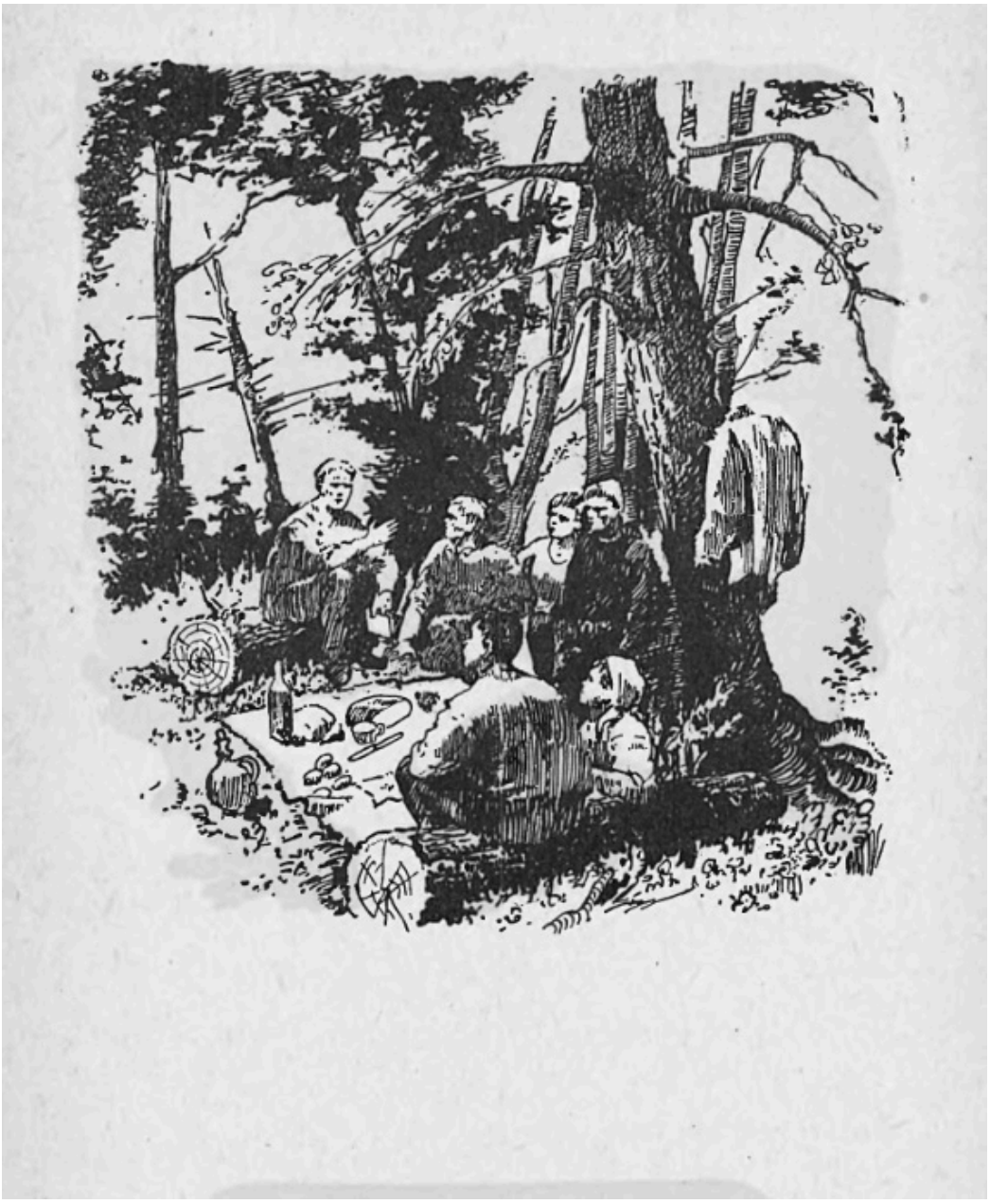

MUNCITORI ŞI PĂSTORI

Mîni cu toţii vă duceţi la Sărbătoarea Muncii? întrebă doctorul c'un zîmbet puţintel mîhnit. Duceţi-vă. Şi fiţi fericiţi; întorceţi-vă şi spuneţi-mi ce-aţi văzut. Eu nu mai pot fi acolo; picioarele nu mă mai slujesc. Şase ani am participat, cu voi şi cu prietinii voştri, admirînd flamurile şi cortegiile, cîntecele, defilările, şi încă o primăvară nouă a ţării. Toate cresc şi înfloresc împlinind aidoma un vis al meu, pe care îl aveam în zilele cele grele ale ilegalităţii. Curînd voi intra ca o umbră în propriul meu vis.

În acest ajun de 1 Mai al poporului eliberat, am prin contrast viziunea trecutului şi vreau să vă povestesc o întîmplare în legătură cu 1 Mai de altădată.

Acest mic discurs al doctorului nostru Vladimir Grozavu a produs entusiasmul de totdeauna. Cînd se afla stăpînit de emoţie, doctorul povestea minunat. Totdeauna regretam că nu se află de faţă un stenograf, deşi asemenea meşter n'ar fi putut comunica în textul consemnat nici înmlădierile de glas ale bătrînului nostru prietin, nici căldura cu care ne pătrundea inimile. Ţinînd samă că nici bătrînul nostru nu se simţea în stare să dea o versiune scrisă a întîmplărilor de care-şi aduce aminte, istorisirea lui vorbită rămînea în fiecare din noi ca juvaier unic.

Nepoata cea mai tînără, o studentă de optsprezece ani, care urma să voteze întăia oară la alegerile Marii Adunări Naţionale, se repezi la el şi-l îmbrăţişă plecîndu-şi fruntea încununată auriu de o parte şi de alta a bărbii cărunte a bunicului ei; se închină apoi sărutîndu-i dreapta, în numele celor prezenţi. Între fii şi nepoţi se aflau prietinii lor, aşa încît sindrofia avea caracterul unei adunări a poporului în miniatură. Pentru noi toţi, doctorul Vladimir Grozavu era

„tătucu”. Nu-i spunea nimeni altfel.

S’a întins tăcere.

— De atunci au trecut şaizeci de ani, a reînceput „tătucu”, şi vocea lui coborî în timbrul pe care i-l cunoşteam şi care îi vestea emoția. În 1895, lucrătorii de la Paşcani la atelierele Căilor ferate au vestit discret sărbătorirea lui 1 Mai la o pădurice din apropiere, nu departe de lunca Siretului. Ajunsese şi la dînşii ecoul sărbătoririi zilei muncii din alți ani şi de aiurea. 1 Mai 1895 era cea dintâi manifestare a socialismului în acea parte de lume. De cînd cu greva din 1888, cînd lucrătorii atelierelor din Paşcani păşiseră în luptă alături cu cei din Galați şi Bucureşti, nu mai fusese printre dînşii atîta frămîntare. Se înțeleseseră în această privință ambele Societăți, şi cea a lucrătorilor romîni şi cea a străinilor. În colonia atelierelor, compania Oppenheim adusese, odată cu materialele de construcție, muncitori şi meşteri din Austria. Copiii din satele romîneşti din preajmă pătrunseseră în ateliere ca ucenici, deveniseră lucrători calificați, şi biblioteca, întemeiată nu de mult, le fusese inițiatoare a ideilor nouă ce trebuiau să prefacă lumea.

În tineretul de la ateliere aveam prietini buni; legătura cu unii din acei prietini de odinioară, care stăruiesc încă sub soare, o mai păstrez. Cînd ne revedem, ne simțim parcă învăluiți de soarele de atunci. Mai aveam şi alți prietini în acei ani depărtați de neastîmpăr şi hoinăreli. Aveam prietin un ciobănaş de optsprezece ani cu numele Costandin, care trecea în fiecare an la începutul lui mai cu tovărăşia de păstori în care se afla, şi cu turma, dinspre „baltă”, unde iernaseră, către munte, la văratic. Acele turme ce se mişcau domol aveau nevoie de hrană şi se opreau cinci-şase zile în valea largă din preajma Paşcanilor, după ce baciul cel bătrîn Arvinte se înfățişa la palatul boieresc negoțînd trecerea turmelor şi plătind vama păşunatului. Îmi plăcea să petrec cu ciobănaşul în soarele de primăvară, şi cei doi dulăi suri pe care îi purta cu el mă îngăduiau cu blîndeță. Ochii lor şi ai lui Costandin semănau şi mă priveau la fel, cînd povesteam

despre trenuri, fabrici şi alte minuni ale lumii. Din cînd în cînd păreau că mă ascultă şi sterpele lui albe țigăi, se opreau din păscut şi întorceau toate odată capetele spre mine. Mai tîrziu am înțeles că nu eu eram pricina unei asemenea mişcări, ci strigătele de mirare ale lui Costandin păstorul la auzul ciudățeniilor pe care i le comunicam.

În acea dimineață de 1 Mai a anului 1895 pe cînd coboram coasta tîrgului spre şes, cătră petrecerea cunoscuților mei de la ateliere, s'a întîmplat să ajung din urmă pe un alt prietin al copilăriei mele: era şi el om al lui Costandin, care-i spunea „Calman Israililteanul". În primăvara anului precedent, Calman Ciubotaru, cum îi spuneam eu, rătăcea filosofînd în preajma turmelor. Cînii lui Costandin s'au repezit la străin din locul unde se aflau — şi ciobănaşul se şi sculase din locul lui, răcnind, ca să-şi domolească slujitorii suri. Calman se oprise şi vorbea dulăilor.

— Mare poznă şi lucru de mirare! îmi povestea Costandin. Dulăii i se supun şi se gudură. „Israililteanul" are putere de vrajă asupra dobitoacelor… mă încredința păstorul.

Dar Calman Ciubotaru, filosof cu nas mare şi straie împodobite cu ciuicuri de zdrențe, mi-a explicat că dulăii au cunoscut în el după miros, un om din breasla lor; singura îndeletnicire cu folos a bietului Calman era legată de două capre negre pe care el însuşi le mulgea şi le îngrijea, ținîndu-le la un loc cu el în cocioaba unde locuia.

Calman privea depărtările pline de soare.

— Doctore, îmi zise el suspinînd; aşa zi de primăvară mă îndeamnă să mai rămîn pe lume; dacă n'ar fi nici asta, apoi ar fi mai bine cu morții.

Ochii lui profunzi mă priveau cu pupila mărită cercuită c'o linioară subțire de aur. Era privirea lui de filosof mîhnit, privirea celui mai sărac om al acelor locuri. Nasu-i mare cu gheb parcă-l împovăra spre pămînt.

Îmi spunea „doctore", — pentru că scosesem pe furiş de mai multe ori, din dulapul de medicamente al tatei, prafuri de chinină şi piramidon pentru soția lui, Sura, îmbătrînită

prematur, umilită necontenit de friguri palustre, dureri de cap şi reumatisme. Era o ființă pururi încarcerată în cocioaba strîmbă şi strîmtă din marginea tîrguşorului spre rîpă. Ieşea rar în prag, să vadă caprele negre cățărîndu-se prin gropile costişei şi ciugulind spinăriile. Tot spre acea căsuță veneau trudiți din expedițiile lor şi cei doi flăcăuaşi ai cizmarului filosof Calman şi ai Surei. Acă ducea spre vînzare într'un coş de nuieluşe covrigei; Moacă strîngea într'un sac oase, pentru o fabrică de zahar. Munca lor, de la răsăritul la asfințitul soarelui, aducea un cîştig de treizeci de centime zilnic. Venitul principal îl constituiau cele două capre, din laptele cărora Calman alegea unt pe care îl vindea fericiților vieții. Zerul îl dăruia soției şi progeniturii lui. El însuşi se hrănea cu lumina soarelui, ca painjenii.

— Ce zici, Calman? am întrebat eu, oare au să aibă o zi bună de petrecere lucrătorii?

— Aşa s'ar părea, doctore, răspunse Calman privind atent, pînă în fund spre miazănoapte, luncile Siretului. Totuşi s'a întins prea devreme zăduful; s'ar putea să se adune nouri de ploaie pînă la amiază.

— Asta nu mi-ar plăcea.

— Ba eu m'aş bucura de răcoarea unei ploițe după arşiță.

— Ne strică petrecerea.

— De ce? Este vreme destulă pînă la amiază pentru ospăț şi danț.

După ce am mai coborît un timp costişa, filosoful se opri iar.

— Văd pe Costandin ciobanul, vorbi el iarăşi. Vine în lungul pîrăului Iermoliei. Nu se grăbeşte, aşa că la întoarcere poate să-l mai apucăm în şes, sub tîrg. Spre izvorul de sub Curte văd bordeiul lui Arvinte. Celelalte turme s'au dus cătră luncă şi cătră Blăgeşti. Arvinte şi bacii şi-au făcut salaş la mijloc. Stau priveghind ca nişte comandanți de oşti.

Am mai coborît un răstimp, pînă ce am observat departe pe drumeagul cîmpiei, înaintea noastră, ca un pîlc negru, un grup de oameni.

Calman mă atinse la umăr cu palma:

— Mă bucurasem că văd în văzduh deasupra gării cocostîrcii, care se întorc la cuiburile lor vechi în sate. Unii prind a coborî în smîrcurile şesului. Dar în acelaşi timp mă întristez, doctore, că observ şi corbi…

Arăta cu fruntea spre grupul de oameni negri. Văzîndu-mă nedumerit, adaose:

— Asta-i poliția tîrgului.

M'am tulburat, deoarece cunoşteam din faimă isprăvile bandei şi împărtăşeam sentimentul public al localnicilor.

— Ce facem? am întrebat.

— Mergem, mi-a răspuns filosoful; sînt curios să văd ce se întîmplă.

— Se poate întîmplă ceva bun? am rîs eu cu amărăciune.

— Omul drept, mi-a răspuns Calman, să nu se teamă de rînduielile răilor.

Eu i-am recitat nişte stihuri absurde pe oare le cunoşteam de la copiii tîrgului şi chiar le împărtăşisem colegilor mei liceeni de la Iaşi.

Bolborici şi cu Bîrliba,
Boldiță şi Bolohati,
Balaban şi Bosîncean Căpitan.

— Copiii rîd şi petrec, a rînjit prietinul meu filosof, cumpănindu-şi spre mine nasul. Îmi pare rău numai că mi-am luat pălăria asta pentru serbare; poate veni o întîmplare care s'o puie- în primejdie.

Întradevăr, pălăria rotundă şi tare a filosofului era în desăvârşită contradicție cu zdrențele cu ciucuri şi cizmele cu boturile căscate.

— Aceşti corbi negri pe care-i vezi, mi-a lămurit Calman, m'au silit să cumpăr o aşa pălărie elegantă de care n'am nevoie. Strînsesem un capital de trei lei. Mi-au luat trei lei şi mi-au pus-o în cap. Nu ştiu de unde or fi agonisit-o.

Calman filosoful s'a aşezat oftînd pe un dîmb de la baza dealului înflorit cu bănuți galbeni de păpădie şi am ascultat

rechizitorul bine alcătuit împotriva celor şase oameni negri pe care eu îi rînduisem în stihuri inofensive.

Se aflau în acea vreme în administraţia comunei Paşcani, la sectorul poliţienesc, cîţiva oameni constituiţi în „societate pe acţiuni", cum o poreclea filosoful. Rînduiala operaţiilor ce cădea în sarcina acestei asociaţii era în afară de interesele publice; banda lucra în folosul ei exclusiv.

În ziua de 1 ianuarie, de pildă, cei şase asociaţi disdedimineaţă începeau a anunţa cu trîmbiţe şi tobe negustorilor şi micilor meseriaşi ai tîrgului Anul Nou. Se instalau cîte trei minute în dreptul unui grup de case, sunînd din trîmbiţi şi bătînd din tobe „deşteptarea" şi se opreau într'o pauză ameninţătoare, aşteptînd răsplata cuvenită grijii pe care ei o arătau cetăţenilor.

Cuvîntul „cetăţean" e rău întrebuinţat, căci populaţia aceea de meşteri şi sărmani fără profesie era în afară de ordinea constituţională, n'avea drept de vot, era socotită străină. Tratamentul putea fi mai aspru; putea merge pînă la pogrom; aşa că deşteptarea de Anul Nou era o favoare blîndă ce trebuia răsplătită. Sărmanii tîrgoveţi îşi plăteau deci darea oftînd şi poliţia lua rînd pe rînd casele celor trei străzi ale tîrguşoruiui, storcînd pe cît putea mai mult şi fără a mulţămi, bineînţeles.

Acei oameni ai poliţiei erau în număr de şase. Subcomisarul „căpitan" avea o parte mai mare din cîştig, datorită poziţiei sale înalte. Se mai oprea ceva subprefectului pentru protecţia acordată unei asemenea îndeletniciri. Restul se împărţea între membrii asociaţiei.

Cătră sară, după o lucrare aşa de trudnică, treceau la o muncă mai veselă, la un banchet bine meritat.

Banda mai îndeplinea şi alte operaţii, în duminicile iarmaroacelor, cînd cerceta intempestiv vînzările de animale şi producte ale sătenilor din împrejurime. Pentru ca amestecul poliţiei să înceteze, era necesar să se mute pe furiş, de la mînă la mînă, cîţiva lei, pe care executorul îi trecea în prealabil pe subt ochii unui complice, pentru a se statornici

strict drepturile fiecărui asociat.

Din cînd în cînd, la sărbătorile naționale şi regale, se făcea apel la patriotismul negustorimii pentru darurile cuvenite administrației, fie în bani, fie în mărfuri coloniale.

Astfel se desăvârşea oficiul de ordine şi pace al comunei, cu excepția vădirii furturilor, cînd vinovații nu erau niciodată descoperiți. Dacă se întîmpla să fie cunoscuți de poliție, erau obligați să servească o dobîndă justă, pentru ca afacerea să fie acoperită de muşamaua uitării.

Căpitanului siguranței publice îi zicea domnul Emil Bosîncean: era un barbat de statură înaltă, cu privirea holbată de obicei în lacrimi, cu obrazul stricat de vărsat şi nasul de coloarea purpurei. Mîndria lui era că-şi alesese cinci subalterni din aceeaşi tagmă a nasurilor roşe, avînd nume care începeau cu aceeaşi literă de alfabet ca şi numele său patronimic: era o curiozitate a acestui barbat, menit în alte împrejurări, după a lui socoteală, unui destin mai înalt.

O parte din amănuntele destăinuirilor filosofului Calman Ciubotaru le-am ascultat pe cale, grăbind spre păduricea sărbătorii. Cînd am fost în preajma adunării muncitoreşti, prietinul meu s'a oprit ca să răsufle, dar ochii lui cu cerculeţe de aur urmăreau cu luare-aminte şi grijă desfăşurarea întîmplărilor. După părerea lui, întîmplările ce se pregăteau constituiau un „eveniment".

— Se poate, am încuviințat eu, dar deocamdată văd că nu se întîmplă nimic. Serbarea e pe punctul de a începe; tineretul se pregăteşte de cîntări şi danț; oamenii serioşi lucrează la pregătirea ospățului; toți par fără grijă. M'aş duce să caut pe prietinii mei de la ateliere.

Filosoful m'a oprit:

— Îngăduie, doctore, mi-a spus el cu blîndeță, însă hotărît. Oamenii lui Bosîncean-căpitan au stat la sfat şi şi-au plănuit atacul. Să-i aşteptăm să treacă la faptă; s'au mişcat din cotlonul de la marginea păduricii; sînt curios să văd ce-are să se întîmple.

În adunarea muncitorilor era o forfotă vie. Un grup de fete

bălăi, cu rochițe albe şi trandafirii, începu a cînta. Deodată s'a oprit, la semnul unui barbat voinic, cu barba căruntă. În tăcerea ce a urmat oamenii tineri s'au îmbulzit spre conducătorul lor. Prin umbra pădurii străpunsă de lucirile soarelui, banda trecu nu cu prea multă hotărîre, avînd în frunte pe căpitan. Am observat din locul meu că nasul purpuriu al lui Bosîncean avea o spuzitură de bubulițe vinete în jurul nărilor. Bărbatul cel voinic cu barbă căruntă nu s'a mişcat de la locul lui; cînd poliția a ajuns lîngă băncile de scînduri ce încercuiau petrecerea, s'a oprit. Bărbatul cel nalt a întors fruntea:

— Cine sînteți dumneavoastră şi ce poftiți?

Calman mi-a şoptit:

— Acesta este maistrul montator Vornicu Grigore, de loc de peste Siret, din satul Lunca.

Căpitan Bosîncean a stat ia îndoială o clipă:

— Sîntem poliția tîrgului, a răspuns el, am venit aşa, să vedem cum petreceți.

— E o petrecere a noastră, cu invitați, a răspuns maistrul Grigore. Îmi pare rău că trebuie să vă poftesc.…

— Mulțămim… l-a întrerupt polițaiul.

— … să părăsiți imediat locul, a urmat maistrul Vornicu.

— Cum se poate una ca asta? a exclamat. Bosînoean, ridicînd cu trufie fruntea şi dîndu-şi pălăria pe ceafă;. Am venit şi înțeleg să rămînem.

Şi-a încrucişat brațele pe piept, ca un Napoleon de cromo-litografie.

Şi-a făcut cu grabă loc spre discuție un inginer cunoscut al atelierelor, om scund şi chel, cu ochii bulbucați şi obrazul ras. Intervenția lui s'a făcut c'un glas stăpînit în dosul căruia se simțea mînia.

— Află, domnule polițai, a zis el cu glas uscat, că teritoriul pe care ne aflăm e astăzi al nostru, închiriat pentru petrecerea ce se vede. Ca să intrați aici fără învoirea noastră, trebuie să ne arătați un ordin anumit al superiorilor dumitale. Altfel orice discuție e de prisos şi va trebui să vă retrageți.

Căpitanul bandei a căscat gura, cu uimire nemaipomenită.

Apoi, corectîndu-şi poziția pălăriei şi trăgînd-o pe frunte, a în- gînat ceva încurcat.

— Mă rog, ați obiectat ceva? s'a holbat la el inginerul.

— Aş dori să cunosc numele dumnitale, a bolborosit Bosîncean.

— Numele meu e Hromadka, a dat răspuns inginerul chel. Dacă n'aveți justificare, cred că înțelegeți ce vă rămîne de făcut.

— Am auzit de dumneata, a îngînat Bosîncean; se spune că sînteți barbat galant. Poliția comunală nu vrea să vă tulbure, nu are nici un ordin, he-he! dar doreşte un tratament prietinos.

— Nu înțeleg.

— Sîntem şi noi oameni de petrecere: un pahar de vin, o ciosvîrtă de miel…

— Extraordinar! a izbucnit inginerul chel, şi ochii i s'au injectat de sînge.

La acest strigăt s'a produs tumult în rîndurile din fund ale tineretului. În cîteva clipe banda a fost împresurată.

Inginerul a urmat:

— Aicea sîntem între oameni onorabili; cunoaştem prea bine faptele şi îndeletnicirile poliției tîrgului. În două minute, faceți bine şi lăsați curat locul.

Zvon de glasuri indignate s'a ridicat din mulțime, încruci- şîndu-se sub bolta pădurii. S'a întunecat soarele şi s'a făcut umbră.

Filosoful Calman m'a atins cu umărul.

— Prorocia mea se adevereşte, mi-a şoptit el; să ne retragem.

M'a luat de mînă şi ne-am strecurat într'o latură a pădurii. Cînd am ieşit în cărare, bolta de frunze tinere s'a luminat iar, însă dinspre răsărit se buluceau alți nouri de'un violet posomorît.

Fugind de ploaie şi de urmările „evenimentului", ne-am tot

dus către pîrăul Iermoliei.

Turma de sterpe plăvăi a lui Costandin ajunsese în vremea asta acolo şi se mişca domol în drept cu tîrgul. Pe holmurile înalte din stînga Siretului, clipi fulgerul şi după puține clipe hurui un tunet prelung.

Am grăbit spre Costandin. Păstorul sta rezemat în bîtă. Nu departe de el, cu coada spre amenințarea vîntoasei, măgăruşul părea o momîie neclintită împovărată de tărhat. Cei doi cîni suri s'au zvîrlit cu mînie împotriva noastră. Ne-am oprit; s'au oprit brusc şi ei, apoi au prins a mişca prietineşte din cozile lor ciumpăvite.

Costandin a întors fruntea spre noi, dintr'o mişcare a trupului şi-a lepădat sarica şi ne-a întîmpinat c'un rîs copilăresc.

— Poftiți; vîntoasa trece... ne-a încredințat el.

Prietinul meu Calman filosoful s'a plecat cuprinzînd grumazurile dulăilor, dar ei s'au smuncit, dînd glas din nou spre cărarea pe care venisem noi.

Sosea din urmă şi banda. Bosîncean făcea paşi de fugă. La lătrăturile fioroase ale dulăilor, s'a oprit. Cei cinci din urmă s'au îmbulzit lîngă căpitan.

— Măi ciobane! a răcnit omul poliției, cu fața schimonosită de mînie şi cu ochii alburii scînteind; măi ciobane, cheamă-ți cînii, ori trag în ei cu revolverul.

— Stați pe loc şi nu vîşcați! a strigat către asociația neagră Costandin şi a fluierat uşurel spre cîni.

Dulăii s'au întors.

— Aici, Turmei şi Dobrița.

Turmei şi Dobrița, mîrîind, au venit la Calman filosoful şi, la mine, supunîndu-ni-se la picioare.

— Care-i acolo? s'a mirat cu glas înalt Bosîncean. Ce caută aicea jîdovul şi fecioraşul doctorului? Ați fost şi la pădure?

— Am fost! am răspuns eu înfruntîndu-l.

— Ați fost? A-ha! şi-ați văzut fapta nihiliştilor? Ia poftiți dumneavoastră cu mine la deal.

— Da' de ce?

— Ca să arătați ca martori cum a fost.

— Nu ştim, căpitane Bosîncene, a dat răspuns cu linişte filosoful. Am plecat cum am simțit că se schimbă vremea. Ce s'a întîmplat?

— Dacă n'ați fost de față, atuncea e bine. Dar acelor netrebnici care nu vor să recunoască puterea autorității, am să le arăt eu cine sînt. Acuma, alt bocluc, cu ciobanul. Nu ne lasă să trecem.

— Ba eu vă las.

— Nu aşa, nu aşa, măi mocane; tu să faci bine şi să înțelegi că voi toți, pribegii aceştia care umblați cu oile, sînteți aici sub mîna mea. Să vie baciul şi să aleagă o mioară care-i mai grasă.

— Da' de ce s'o aleagă?

— Ca s'o deie stăpînirii.. Socot că şi stăpînirea are un drept în țara asta.

— Se poate, va fi avînd. Eu nu te cunosc pe dumneata.

— Cum cutezi, măi păcătosule? Nu ştii tu că eu sînt căpitan Bosîncean?

— Nu ştiu.

— Apoi să ştii şi să faci cum poruncesc eu.

— Şi cum porunceşti dumneata?

— Să dai mioara.

— N'oi da-o fără încuviințarea baciului. Ai hîrtie de la dînsul?

— Măi țopîrlane, nu îndrăzni să te pui împotrivă.

— Ba pînă ce n'a porunci moş Arvinte, m'oi împotrivi. Nu pune dumneata mîna pe livorver, că nu ne temem.

Deodată, prietinul nostru ciobanul Costandin a crescut în sus şi şi-a vîrît în gură două degete de la mîna dreaptă, slobozind cîteva fîşcîituri înfricoşate. După aceea a bătut cu bîta în pămînt.

Dulăii s'au zbîrlit mîrîind şi arătîndu-şi colții albi. Bosîncean s'a încovrigat asupra revolverului.

— Mîrlane! a scrîşnit el; nu vrei s'asculți de poruncă?

Costandin şi-a scuturat chica, rîzînd către mine, c'o

întrebare:

— Să dau ori nu drumul cînilor?

Chiar în acea clipă au sunat tropote şi doi barbaţi vîrstnici, cu căciuli miţoase cu fundul lat şi călărind pe doi căluţi mărunţi, s'au arătat în privelişte. Erau fără cojoace, numai cu cămăşile slimoase muiate în zăr pe ei. Unul bătrîn, cu sprîncene bogate cărunte; celălalt mai tînăr.

A strigat bătrînul:

— Ce-i, măi Costandine?

— Apoi căpitanul aista vrea să-i dau numaidecît o mioară grasă.

— Da' de ce?

— Zice că-i dreptul lui.

Stăpînii oilor au întors capetele spre banda lui Bosîncean cercetînd-o şi cîntărind-o; apoi au descălecat.

— Supuneţi-vă stăpînirii, a ţipat Bosîncean ca şi cum şi-ar fi dat sufletul.

— Măi domnule, a răspuns cu tărie ciobanul cel bătrîn, noi am plătit vamă ciocoiului ca în toţi anii şi mai avem de stat aici două zile. Dacă m'oi duce şi te-oi pîrî că vrei să ne prăzi, apoi după vorba dumnisale, a fi vai şi amar de cei care cutează. Altădată nu era plata asta; oile umblau slobode pînă la păşunea lor în munte. Fă bine şi te trage îndărăpt, dacă vrei să rămîi întreg.

Cînd Bosîncean a cutezat a scoate revolverul din tăşulcă, ciobanii cei vîrstnici au întins mînile la tarniţe, trăgînd baltagele. Bătrînul Arvinte a poruncit:

— Pas Costandine, şi-l păleşte!

Prietenul nostru Costandin, a păşit înainte c'un geamăt detunat în tot trupul lui, la care dulăii suri au răspuns c'un urlet fioros.

Bosîncean a tras; Costandin a fost în clipă asupra lui pălindu-i pumnul înarmat. Ciobanii cei vechi au ridicat baltagele. Bolborici cu Bîrliba şi Boldilă, Bolohan şi Balaban s'au supus numaidecît, zvîrlindu-se cu pîntecele la pămînt.

— Să vie feciorii de la bordei să-i lege! a poruncit privind posomorît pe sub sprîncene Arvinte. Să binevoiască a se osteni pînă la curte şi martorii, ca să spuie ciocoiului cele ce au văzut, ca să lepede pe nemernici de lîngă sine. Iar dacă a trebui, oi da veste unuia care-i prefect. Pentru cinci burdufuri de brînză pe care i le închin plocon în tot anul, s'a îndupleca şi el să facă dreptate oilor noastre. La noapte purcedem către apa Moldovei.

După multă rugăminte şi metănii din partea oamenilor negri, şi intervenind şi filosoful meu Calman, abia s'a înduplecat Arvinte bătrînul să-şi ridice de deasupra lor puterea.

Aici „tătucu" şi-a contenit istorisirea rămînînd cu ochii ațintiți în trecut. După un răstimp a încheiat, ridicînd fruntea:

— A întrebat atuncea prietinul meu Calman, privind furtuna care se apropia din răsărit: Cine va tocmi țara asta?

Nepoțica cea bălaie a rostit zîmbind două vorbe:

— Octomvrie 1917.

Tătucu a încuviințat închizînd încet pleoapele ca să-şi ascundă lacrimile.

1953

GLOSAR*)

*) *Atragem luarea-aminte a cetitorilor că lămurirea cuvintelor se mărgineşte numai la înțelesul dat de autor în volumul de fată.*

A

abominaţie: faptă respingătoare, spurcată, demnă de ură şi dispreț. Expresia „dezolație şi abo- minație" *(Lacrimile unui cetățean)* se întîl- neşte în Biblie, sub forma „abominația de-zolațiunii", cînd este vorba de culmea nelegiuirii şi a profanației, a pîngăririi.

aburca (a): a ridica un obiect, sprijinindu-l; a ajuta pe cineva să se urce într'un loc mai înalt, sprijinindu-l.

afabil, adj: Cel ce se poartă cu blîndeță şi bunătate.

agestru: *agest, aluviune,* îngrămădire de lemne, pietre şi pămînt aduse de ape.

Alexandria: *Alixăndria,* povestire romanțată a faptelor lui Alexandru Machedon, scrisă în Eghipet, în sec. III, răspîndită apoi în Orient şi în Imperiul bizantin, iar de acolo, în lumea Apusului. La noi a pătruns printr'o traducere sîrbească după care a fost tradusă în sec. XVI, în romîneşte. Răspîndită în numeroase copii manuscrise, a devenit repede populară şi foarte căutată. Dintr'o tipăritură făcută pe vremea lui Brîncoveanu (pomeneşte despre ea secretarul de limbi apusene al acestuia, Anton Maria del Chiaro), nu ni s'a păstrat nici un exemplar. De la sfîrşitul secolului XVIII încoace, ia fost tipărită de nenumărate ori.

argent: formă coruptă, deformație a ouvîntului *agent.*

arman: (în sud) arie.

arzui: fierbințeală.

B

babă: bîrnă groasă, mai, ciocan mare de lenin folosit pentru împlîntarea stîlpilor, a taraşi- lor, în pămînt.

bagdadie: tavan, sufit. plafon (cuvînt de orig. turcească = „tencuială ca la Bagdag").

bariz: *testemel,* broboadă subțire de lînă (numele, de la localitatea Barèges, din Franța

başcă: subsol, închisoare (înrudit eu *baştă* = întăritură la zidul cetății, val întărit, bastion).

Beci: Viena (lb. unguresc㠹).

beilic: clacă, corvadă.

bertă: baider, broboadă, şălut (de la numele reginei Berta, mama lui Carol cel Mare).

bihuncă: trăsurică uşoară alcătuită dintr'o banchetă pusă pe patru roți şi în care te aşezi calare, şprijinindu-ti picioarele pe nişte scărițe.

bisàcăn: în Transilvania) *zburătoare,* plantă ierboasă cu flori roşe-purpurii spre vînăt (Epi- lobium hirsutum).

bizotat: tăiat în muche (lb. franceză, *biseauter).*

bîrneaţă: cingătoare.

boghet: (la găini şi puici) *moțat,* cu pene multe deasupra urechilor.

boncălui (a): a mugi, a boncăni.

botă: (în Transilvania şi Moldova) bîtă, ciomag.

botcă: (albinărit) celula mătcii (a reginei) în fagure.

buduroi: stup de albine făcut dintr'un trunchi de copac găunos.

buhai: bucium *(sirenă*: „Buhaiul nu sunase... contenirea lucrului").

C

capaucă: femela *copoiului,* cîne de vînătoare, cu părul lins, roşcat, bătînd în negru pe spate, care goneşte vînatul mînîndu-l spre vînător.

capîntortură: *vîrtecap,* pasere călătoare din neamul ciocănitoarei; de coloare cenuşie, cu aripile ruginii cu dungi castanii pe ele (Jynx torquilla).

capră: pari sau grinzi încrucişate, folosind ca suport.

caras: *caracudă,* peşte mic foarte răspîndit în bălțile şi lacurile noastre (Cyprinus carassius)

casîncă: basma, broboadă de lînă.

catiuşă: aruncătoare de mine cu reacție, folosită de armata sovietică în Marele Război pentru Apărarea Patriei.

cărăşel: dans popular din Moldova.

cetlui (a): a lega strîns, zdravăn, țeapăn.

chiag: (în înțeles figurat, făcîndu-se aluzie la zbîrciturile pielei) bătrîn, moşneag neputincios.

chihaie: șeful pădurarilor.

chilnă: despărțitură în partea din față sau din spate a carului, a căruței.

chiscui (a): *a piui*, a da glas ca puii cînd sînt la cloşcă.

chivără: coif.

ciamur: lut amestecat cu paie, folosit la construirea zidurilor lia oase, în ținuturile de şes (unde lemnul se găseşte greu).

cioatcă: ciotcă, grămadă, buluc.

ciovei-eie: obiecte casnice care nu mai folosesc.

ciritei: *ciritei, cununiță, taulă,* arbust din familia rosaceelor, cu flori albe; creşte în regiunile muntoase (Spiraea ulmifolia).

cislă: sfat, taifas.

ciumpăvit: ciopîrțit, ciocîrtit, retezat.

clean: peşte răpitor; trăieşte în cursul inferior al nurilor de munte (Squalis cephalus).

cloncan: (Mold.) corb, vultur, pasere de pradă; în înțeles figurat, om hrăpăreț („…unde s'au puiezit cloncanii", *Clonț-de-fier).*

clucer: boier de starea a doua, însărcinat cu apro vizionarea curții domneşti; ca rang, venea după medelnicer.

cobăi (sing. cobaie): paseri de ogradă.

cobîlă: (în rotărie, tâmplărie) suport, capră, dispozitiv pe care lucrează meşterul rotar.

cobur-i: toc pentru pistoale, atîrnat la şa.

colilie: *nagară, părul-zînelor* (în Banat), plantă de stepă din familia gramineelor (Stipa pennata).

contăş: (vechi) manta, haină bărbătească lungă şi blănită; o purtau boierii şi domnul.

copcă: 1) salt, săritura animalului în galop; săritura vitelor cînd sînt împiedicate sau şchiopătează.

2) („…vidre strecurîndu-se şerpuitor de la o copcă la alta") produf, ochi, spărtură în gheață pe care o fac pescarii iarna, spre a îngădui primenirea apei cu oxigen (ca să poată respira peştele).

corăsli (a se): se spune despre laptele pus la fiert, cînd se îngroaşă, se strică, se serbezeşte (în text, în înțeles figurat; „treaba s'a corăslitără" = se îngroaşă gluma, e lată rău — expresie vulgară).

cordovan: (vechi) piele de capră dubită (tăbăcită) cu meşteşug (origina cuvîntului, de la oraşul Cordoba, din Spania).

cormană: *răsturnătoare,* partea plugului care răstoarnă brazda.

corogi (a se): a se strîmba, a se încovoia, a se strînge, a se usca.

corsar: pirat, hoț de mare.

cosaş: *căluț,* insectă din neamul ortopterelor săltărețe, înrudită cu lăcusta şi cu greierul (Locusta cantans).

coşar: *pătul,* îngrăditură de nuiele, ridicată de la pămînt şi acoperită cu draniță (şindilă) sau stuh, unde se pun la uscat ştiuleții (fructul porumbului) desfăcați, adică curățați de pănuşi.

coşcovă: *cocioc,* nămol amestecat cu rădăcini de stuh şi papură putrezite, formînd insulițe pe suprafața apei.

coşmagă: baratcă, şandrama, cocioabă.

cotiugă: *teleagă,* căruță cu două roate, căruță sărăcăcioasă.

covru: culcuş, vizuină, cotlon.

crămălui (a se): a se frămînta, a se tîngui, a se văita, a se zbate.

cristei de papură: *cristei de baltă,* pasere călătoare înrudită de aproape cu lişița; întîlnit mai ales în bălțile cu păpuriş (Rallus aquaticus).

criţă: oțel.
crîşcare: scrîşnire; (fig.) lipsă, năcaz, durere.

crug: cerc, orbită, ciclu; (prin lărgirea înțelesului) mersul întîmplărilor („... În Cazahstan s'a schimbat crugul lumii").

crunt, adj.: (mai rar) însîngerat, plin de sînge.

cucumea: Cucuvea, bufniță.

cujbă: unealtă alcătuită de obicei dintr'un lemn încovoiat, împlîntat țapăn în pămînt, folosind pentru agățarea ceaunului deasupra focului ş. a.

culme: la casele țărăneşti, prăjină împlîntată în grinzile din bagdadie (tavan), folosind pentru atîrnarea hainelor şi a diferitor obiecte casnice.

curătură: loc în pădure curățit de copaci, cioturi, rădăcini.

cusur: rest (din: *lipsă, rămăşiță,* prin lărgirea înțelesului).

cvartir: *cartier,* locul unde se adăpostesc trupele în campanie; (pop., rar azi) locuință vremelnică, gazdă.

D

delìi (sing. deliu): trupe turceşti de năvălitori în pradă (în lb. turcă, *deli* = viteaz, nebun).

deşcă: în militărie, numire care se dă soldaților din contingentele mai vechi spre a-i deosebi de recruții proaspeți.

dohot: ulei din coajă de mesteacăn.

draghini (sing. draghină): loitre, părțile laterale ale căruței.

dragon: în diferite țări, soldat din cavaleria uşoară.

dresuri: rumenele, sulimanuri, farduri.

dric: (în Mold. Şi Transilv.) mijloc, centru, toi („în dricul verii" = în toiul verii).

dròpică: numirea populară a *hidropiziei* (acumulare de lichid în cavitățile trupului) şi în special a *ascitei* (acumulare de lichid în cavitatea abdominală).

droşcă: trăsură fără poclit (acoperământ).

drotat: încrețit cu *drotul* (veche unealtă de ondulat părul).

dudău: bălărie.

duhăni (a): a fuma *(duhan* = tutun).

duplu: *dublă, becațină mare,* pasere călătoare, înrudită cu sitarul; întîlnită mai ales în regiunea bălților (Capella media).

dura (a): 1) a clădi, a construi; 2) a stărui, a ține, a rezista.

durligă: piciorul gol („în durligi" = cu picioarele goale).

E

écarté: joc de cărți; se joacă. De obicei în doi (cu '32 de cărți).

edil: în trecut, consilier municipal.

elitre (sing. elitră şi elitru): (lb. Greacă, *elytron* = teacă) aripile tari, de deasupra, la insectele *coleoptere* (lb. Greacă *koleos.* = teacă; *pteron* = aripă).

erès: superstiție.

elicon: instrument muzical de alamă (făcînd parte dintre *suflătoare),* mare, de formă circulară, ca să poată fi sprijinit pe umăr; folosit mai ales în muzicile militare.

F

felcer: (pop., rar azi) ajutor de chirurg, subchi- rurg (cuvînt de origină germană, intrat şi în limba rusă).

feleşag: fire, obicei, felul de a se purta al cuiva.

filistenii: mic popor din antichitate, trăitor în Palestina de Sud, în luptă necontenită cu ebreii.

filotimie: mărinimie, generozitate.

fioros: ce dă fiori („fioroasă dulceață", *Bulboana- lui-Vălinaş).*

firoscos: („din fire scos", derivațiune ironică a cuvîntului *filosof)* înțelept, învățat, priceput (folosit adesea în zeflemea).

fîşcîitură: fluierat, şuierătură printre dinți sau din degete.

fligorn: instrument muzical de aramă, cu pistoane, înrudit cu trompeta (lb. germ.).

fura (a se): a se furişa, a intra sau a ieşi pe nesimțite.

foi (pl. la fel): foaie, aparat pentru aţîţat focul, folosit mai cu samă în fierărie.

G

gabes: (lb. ebraică, *gàbbaï)* efor, epitrop al sinagogii sau chiar al comunităţii.

gater: *joagăr,* fierăstrău mecanic.

galiţe (sing. galiţă): paseri de ogradă.

găgăuţ: tont, prostănac.

găinuşă de baltă: pasere călătoare din neamul lişiţei şi al cristeiului de papură (v. Mai sus), întîlnită mai ales în bălţile cu stufăriş (Gallinula chloropus).

găteje (sing. gătej): vreascuri, crengi uscate.

găvan: orbită, adîncătură, scobitură, cavitate.

gealău: *rindea,* unealtă folosită de stoleri (tîmplari) şi dulgheri pentru a netezi scîndurile, mobilele ş. a.

Genoveva (de Brabant): veche legendă de origină francă; tradusă în rom. de Grigore Pleşoianu („Istoria Ghenovevei de Brabant", Bucureşti, 1838), a devenit curînd foarte populară.

ghir: deformaţiune populară (în Mold.) a cuvîntului bir.

ghizduri (şi ghizdea-ele): colac, împrejmuire de lemn la gura fîntînii.

gîrbaci: cravaşă, bici scurt şi gros.

gîtiţă: gîtlej.

glajă: (în Transilv. și Mold.) garafă, şip, flacon (lb. germ., *glas).*

glanţ:piele de lac, adică piele anume pregătită cu un strat subțire de lac (lb. Germ., = lustru).

gomos: (vorbă de dispreț şi zeflemea) spilcuit, dichisit (lb. franceză).

gorgan: curgan, movilă (mormînt antic ridicat în formă de movilă înaltă; numeroase gorgane sînt răspîndite în întreaga Peninsulă Balcanică) (lb. rusă).

gotcă: un soi de rață de ogradă cu pielea roşă ca sîngele în jurul ochilor. I se mai spune şi *rață leşască* (Atras tadomia).

grunzuraş-i: grunz mărunt, fărîmiță, grăuncior.

gugi (o singură silabă): glugă.

H

haidău: bouar, văcar, păzitor la vite; (prin lărgirea înțelesului) prostalău, goblizan.

hait: iezătură.

hàitiş, adj. și adv.: cu picioarele strîmbe în laturi de la genunchi în jos.

haizàş: acoperiş.

hăcui (a): a tăia în bucățele, a toca.

hălădui (a): a petrece, a trăi în linişte, ferit de năcazuri.

hău: genune, adînc nemărginit, prăpastie fără fund („cît hăul” = niciodată).

heider: (lb. ebraică, *heder* = cameră) instituție de învățămînt religios preşcolar şi şcolar, în care se învață cetirea limbii ebraice, primele rugăciuni şi unele comentarii ale textelor religioase ebraice.

helge: *cacorn, hermelină*, animal carnivor din neamul jderului, dihorului şi al nevăstuicii; iarna are blana albă ca zăpada, afară de vîrful cozii care e negru (Mustela erminea).

hîrzob: împletitură; împletitură de cetini în care se păstrează păstrăvii afumați; coş, ascensor primitiv. „Coborît cu hîrzobul, din cer”, expresie folosită uneori admirativ, alteori în semn de dispreț şi avînd înțelesul de: om ales, „cu stea în frunte”, mîndru, îngîmfat.

hlei: noroi cleios, clisă.

hleios, adj.: din hlei, acoperit de hlei.

hoarnă: horn, coş, hogeag.

hobot: văl.

hoitar (hultan hoitar): un soi de vultur pleşuv; se hrăneşte cu hoituri, mortăciuni (Neophron perenopterus).

holercă: *horilcă,* rachiu de proastă calitate.

holm: colnic, deal

horbotă: cipcă, dantelă.

hudubaie: (subs. generic, folosit pentru a numi o ființă sau un lucru de mărime neobişnuită) *odobaie,* namilă, haraba, hardughie.

hurmuz: imitație de perle, mărgele (lb. turcă; orig. numelui de la insula Hormuz, în golful Persic).

I

icni (a): a geme înăbuşit, a geme opintindu-se.

insolit, adj.: neobişnuit, potrivnic obiceiurilor.

Iorgovan (Iovan): baladă voinicească bănățeană. În Antologia de literatură populară, vol. I. (Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1953), sînt publicate două versiuni (p. 304 şi p. 310).

Î

îmbodolit: bine învălit, bine înfăşurat, îmbrobodit, înfofolit, încotoşmănat.

împlini (a): a strînge birurile („... şi împlinea oamenii pentru datoriile preceptului”, Ion *Rusu Ungureanu).*

încăpui (a se): **a**-şi face un trai bun, a-şi asigura existența.

îngurzi (a se): a se încreți.

întinge (a): a muia mămăliga, pîneia sau altă mîncare, în sos, brînză, sare ş. a.

J

jiroba (a se): a zîmbi; a zîmbi arătîndu-şi dinții, a rînji.

jitărie: casa jitarului, adică a pîndarului sătesc însărcinat cu paza sămănăturilor. Jităria era aşezată la marginea satului (de aici, jitărie = bariera satului).

judeţ: (vechi) primar la sate.
juvăţ: laț, arcan, ştreang.

K

kaputt: (lb. germană) stricat, distrus.

L

lagăr: (în tehnică) piesă cilindrică, scobită înlăuntru, astfel ca să înlesnească mişcarea unui ax, a unei biele.

laibăr: (Mold.) halat

lamură: esență, partea cea mai fină, cea mai curată dintr'o substanță.

lădoi: ladă mare; la moară, lada unde se scurge făina măcinată.

lăptoc: jgheabul, canalul prin care curge apa la moară.

lehăi (a): a trăncăni, a flecări.

lostun: pasere din neamul rîndunicii (Cypselus apus).

lostriță: peşte răpitor din rîurile de munte (la noi, numai în Bistrița şi Vişău), înrudit cu păstrăvul (Salmo hucho).

lobdă: despicătură de lemn (dintr'un trunchi mai gros), lemn de foc, mai lung, necurmat.

M

malàmed: lb. ebraică, *melàmmed* = (profesor) dascăl la heider (vezi *heider).*

mascur: porc.

mătăciune: *roiniță, busuiocu-stupului,* plantă ierboasă aromatică din familia labiatelor (Dracocephalum moldavica).

mioară: oaie tînără de la doi pînă la trei ani. În Moldova, oile sînt numite după vîrstă: *miel, mia,* în primele luni, cît suge; *noaten-ă,* mielul înțărcat; *cîrlan-ă,* mielul de un an; *mior, mioară,* de doi (pînă la trei ani); *terțiu-ie* (sau *oaie fătată, oaie de un miel),* la trei ani.

mintean: zăbun, suman scurt, surtuc țărănesc.

miliţian: (mai vechi) soldat din miliție (armata nepermanentă).

meremet: reparație (lb. turcă).

menzil: (vechi) poştă, oficiu poştal, trăsura (sau căruța) şi caii de poştă (lb. turcă).

mendre: „a-şi face mendrele” = a-şi face trebile după plac, a se căpătui cu înşelătorie (origina expr., îndoielnică).

miroznă: mireazmă.

mişìghiner: neştiutor şi prost; țicnit, dezaxat, nebun (cuvînt de orig. ebraică).

miţe: lațe, floci de lînă, de păr ş. a.

mlajă: *lozie,* arbust din neamul răchitei, cu ramuri mlădioase, de obicei de coloare roşcată; creşte în tufe, pe malul apelor şi prin prundişuri (Salix purpurea).

moarea: „a şti cuiva moarea” = a cunoaşte firea cuiva, a-i şti obiceiurile (orig. îndoielnică; din lb. latină, *mos-moris?)*

moglan: mîrlan, modoran, bădăran, ghiorlan, mocofan, mocîrțan, țoapă, țopîrlan, mojic.

mont: ciotul de deget, de mînă, de picior tăiat.

murg, adj. şi subs.: (cal) roşcat închis, spre negru;

castaniu

murseca (a): (în Transilv.) a muşca pe apucate; a muşca, a sfîşia.

muruială: humă amestecată cu apă, folosită la stropit pereții.

muşlui (a): se spune despre animale cînd caută ceva. Adulmecînd şi scormolind cu botul.

muştru: (termen cazon) instrucție, muştruluială.

Mutti: (lb. germană, diminutiv din *Mutter)* mămucă, mămulică.

N

nagîţ: *ciovlică,* pasere călătoare din ordinul picioroangelor (Vianellus cristatus).

nahlap: talaz, val mare.

nimicnicie: deşertăciune, zădărnicie.

năimi (a): a tocmi cu leafă, a angaja.

negeluit: ce nu a fost netezit cu gealăul (vezi *gealău).*

năboi (a): a se revărsa, a năpădi, a năvăli.

O

oblu,adj.: drept în sus, abrupt.

obrazar: mască.

ogîrjit: slăbănog, rebegit, hition.

ostreţe: zăbrele, gratii de lemn.

opust: stăvilar.

orîndă: 1) circiumă; 2) arendă.

opàcină: (în regiunea Dunării) vîslă, lopată.

P

pacioc: *pac,* pachet de tutun.

parahod: (lb. rusă) vapor.

palici: păhăruț de rachiu, păhărel de vin (cel de țuică se numeşte *țoi)*

parcan: împrejmuire de lemn; (la plural) stîlpii sau ostrețele oare constituie împrejmuirea.

palincă: (în Transilv.) rachiu.

pălmaş: țăran sărac, fără vite de plug („muncitor cu palmele").

pătăranie: pățanie, întîmplare neplăcută.

pătul: 1) culcuş, aşternut („pe un pătul de paie", *Mitrea Cocor):* 2) loc de pîndă pentru vînători, construit între ramurile unui copac înalt sau pe o schele („suind prietinul meu Ieronim pînă la un pătul…", *Broz)*

Perdaf (Meşter—): *Vicleniile meşterului Perdaf,* prelucrare a editorului Nebunelli din Galați (1875), după romanul popular italian *De sottilissime astuzie di Bertoldo,* al cărui erou este un țăran cu înfățişare hidoasă, dar isteț şi plin de îndrăzneală (aşa cum a fost Esop în antichitate).

perpetuum mobile: mişcare necontenită, mişcare care, odată deslănțuită, s'ar prelungi (într'un circuit închis) la nesfîrşit, fără să mai fie trebuință de o forță din afară. Deşi s'a dovedit că un aparat cu o mişcare necontenită nu poate fi construit, totuşi s'au făcut nenumărate încercări în această direcție. Ingenioasă prin simplitatea ei este *maşina lui Capra* (Bolonia, 1678) dar… nu funcționează.

picher: supraveghetor la construcții.

pichet: joc de cărți foarte răspîndit la noi în sec. XIX (din Franța).

plaivaz: creion (lb. germ., *Bleiweiss.*

pleasnă: şfichi.

plăvai-aie (pl. **plăvăi),** adj.: cu blana de coloare alb-gălbie.

plînsori: plînsetul necontenit al copiilor suferinzi (în eresurile lor, țăranii îl socotesc ca o boală în sine, adusă de duhurile rele).

pocladă: pătură din lînă bătută la piuă.

poclit: acoperemînt la trăsură, coşul trăsurii

pogribanie: (vechi, în forma *pogrebanie,* cuvînt slavon) înmormîntare, îngropăciune; astăzi folosit ca sudalmă.

pogrom: acțiune reacționară-şovină, organizată, în țările capitaliste, împotriva unei naționalități conlocuitoare, însoțită

de jaf şi distrugere în masă.

polcuţă: diminutiv din polcă, *(ciupag,* vestă țărănească purtată de femei).

ponor: surpătură, costişă prăpăstioasă

porumb-ă, adj.: cenuşiu deschis, de coloarea porumbielului sălbatic.

pospai: strat subțire.

premelege: (în Moldova) contracțiune din *pre a mea lege.*

prepune (a): a bănui, a pune pe sama cuiva.

prevedea (a se): a se zări prin ceva (ceață, nouri, lumina zării).

prigon (din şi de la—): boii de la prigon = boii din mijloc, la plugul cu trei părechi de boi. „Bivolul din brazdă de la prigon" = Bivolul de la mijloc din dreapta (partea unde se răstoarnă brazda).

probajeni: (vechi;. din lb. slavă veche) *preobrajenie,* Schimbarea la față (6 August).

produf: copcă, ochi, deschizătură în gheață, iarna, ca să se oxigeneze apa; altfel peştele se înăbuşă şi moare.

pruji (a): a glumi, a spune snoave.

puhoier: *gaie,* pasere din neamul vulturului; cînd vin puhoaiele, zboară în josul apei căutîndu-şi prada (Milvus regalis).

puiezi (a se): a se înmulți puzderie, peste măsură.

R

raià: garnizoană turcească. Raialele (de-a lungul Dunării, la Turnu-Măgurele, Giurgiu, Brăila) deveniseră cu vremea importante centre comerciale. Au fost desființate prin tratatul de la Adrianopole (1829).

răchie: rachiu.

răpciune: luna noemvrie.

rătăcină: groapă, şanț, surpătură făcută de ploi.

răzlog: trunchi necioplit, folosit la îngrădituri şi la unele construcții.

remont: cal de remontă, termen folosit în armată pentru caii tineri care n'au fost încă încălecați. *Remontă* — procurarea de cai pentru nevoile armatei (lb. franceză).

rîmnic: heleşteu mic.

Rîureanu (Ion): născut la 1832, prof. la Lic. Matei Basarab din Bucureşti; a publicat, în *„Biblioteca tinerimei de ambele sexe*", numeroase istorisiri morale şi instructive.

rohatcă: barieră.

roiniță: vas, cutie de lemn fixată în vîrful unei prăjini, cu care se prind roiurile de albine din arbori.

roit (două silabe): strângerea albinelor în roi (cînd se înmulțesc prea tare într'un stup, parte din albine *roiesc,* părăsesc stupul în roi, pentru a întemeia o nouă colonie).

S

Samson: erou biblic, judecător al ebreilor, vestit prin forța sa (pe care o pierdea dacă i se tăia părul). Iubita lui, Dalila, l-a trădat tăindu-i părul pe cînd dormea, şi astfel a fost prins de filisteni (care se duşmăneau cu ebreii).

Savaot: Iehova, Dumnezeu în Vechiul Testament.

sărindar (a da —): a da bani preotului pentru ca să cetească o rugăciune *(sărindar* însemnează oficierea sau cetirea a patruzeci de liturghii; de asemenea rugăciune pentru odihna morților. Cuvînt de origină greacă, *saranda* = patruzeci).

scoabă: cui mare, piron, ascuțit şi îndoit în unchi drept la ambele capete.

scobai: *scobar, poduț,* peşte asemănător cleanului; trăieşte în cursul inferior al rîurilor de munte (Cyprinus nasus

scripţ: scripete.

setter: (lb. Engleză) rasă de cîni de vînătoare cu părul lung, moale şi ondulat.

sihlă: desiş, hățiş.

sipeţel: diminutiv din sipet (sunduc, cufăr).

sîngeapă: *cinzeacă,* veche măsură de capacitate (cunoscută încă în Mold.) = 50 de dramuri (dramul = 1/400 dintr'o ocă); ulcică.

slimos: unsuros, plin de slim (grăsime, unsoare).

sobol: (vechi) *samur,* animal carnivor din neamul jderului (Mustela zibellina).

sorean: plevuşcă, pleviță, albitură, adică peştele mărunt (care se „soreşte" la suprafața apei).

sorocovăţ: sfanț; în Moldova, veche monedă de argint care valora la început patruzeci, apoi douăzeci de crăițari (1 crăiț. = cca 2 centime).

spătar: boier de divan din starea a doua *(ftori),* primul din această categorie; făcea parte din alaiul domnesc.

spelb-ă: spălăcit.

speteze (sing. **spetează**): la roata morii, scîndurile late în care loveşte apa.

spîrcui (a): a sfîşia, a sfîrteca; (fig.) a nimici.

stacan (şi **stacană**): ceaşcă sau pahar mare.

steblă: fir, tulpină.

stihie: (vechi, rar azi) duh, element al naturii.

stoler: (în Moldova) tîmplar.

strat: (la puşcă) condac, patul puştii.

strămurare: prăjină cu vîrf de fier pentru îmboldit vitele.

strujan: *cocean,* cotorul porumbului.

sufit-uri: tavan.

sumuţa (a se): a se semeți, a se îndîrji.

surtucar: (în Mold.; în zeflemea ori cu dispreț) cel ce poartă surtuc, adică orăşan (boier, negustor, funcționar).

suvac: unealtă folosită pentru desfundat pipa.

Ş

şopru: şopron, şură.

şovar: plantă acvatică din neamul papurii (Sparganium ramosum).

şpangă: spadă sau orice altă armă de împuns.

ştimă: chimă, iazmă, duh, zînă.

ştramel: (idiş, *ştraimel,* din lb. poloneză, *stroi* — îmbrăcăminte de sărbătoare) pălărie de catifea, căptuşită pe margine cu o bandă lată de blană (de vulpe, dihor ş. a.). Ştramelul rabinului e căptuşit cu 13 cozi de zibelină.

ştronț: „neamț”.

T

taclale (folosit numai la pl.): taifas, palavre, vorbe de clacă.

taraş-i: stîlp care sprijină construcția podului, a opustului

ş. a.

tarniţă: şa de lemn.

tartar: tartor.

tăbultoc: sac mic.

tăgîrţă: traistă, desagă.

tăietură: partea din pădure care a fost tăiată şi unde au început să crească tufari.

tărhat: bagaj, obiectele luate în călătorie, calabalîc.

tăşulcă: geantă.

teasc: presă, maşină folosită la storsul fructelor ş. aA.

teică: recipient, cutie regulatoare din care curg grăunțele între pietrele morii.

tertip-uri: (mai des la plural) uneltiri, manopere, mijloace necinstite.

tesac-e: sabie sScurtă şi dreaptă.

tetravanghel: evangheliar, cartea celor ipatru evanghelii (lb. greacă).

tevatură: zbucium, frămîntare, zăhăială, tărăboi.

tfilin: (lb. ebraică, *tefillin* din *fefilla* = rugăciune) două cutiuțe, conținînd patru fragmente din cărțile sfinte, scrise pe

pergament; în timpul rugăciunii se prind, cu ajutorul unor cureluşe, pe frunte şi pe brațul drept.

torbă: geantă de vînătoare.

toloacă: *maidan,* teren necultivat la marginea tîr- gului ori ia satului.

topuz: (vechi) buzdugan pe care îl primea domnul de la sultan odată cu celelalte semne ale domniei: calul, sabia, sangiacul (steag verde cu semiluna pe el) şi steagul cu două tuiuri (cozi de cal albe, împletite; sultanul avea şase la steag). În timpul domniilor fanariote, bătaia la tălpi cu topuzul era una din pedepsele înfricoşate, pe care o aplica domnul boierilor. De aici a rămas vorba „cu topuzul", adică cu mijloace violente, aspre.

troică: „cai înhămați în troică" — trei cai înhămați unul lîngă altul (lb. rusă).

Ț

ţanc: pisc, vîrf de munte.

ţadic: (lb. ebraică) învățat foarte evlavios, sfînt.

ţarc: îngrăditură pentru vite.

ţug: (în Transilv. și Mold. de nord) tren (lb. germană, *Zug).*

ţipirig: *ciper, pipirig,* plantă ierboasă înrudită cu rogozul şi cu papura; creşte prin locurile umede şi în regiunile mlăştinoase (Scirpus silvaticus).

ţiţis: (lb. ebraică, *țițit* — ciucure, moț) țarțamurile, ciucurii de la cearceaful *(tallit)* folosit în timpul rugăciunii.

ţivli: a scoate țipete ascuțite.

ţarcă: *coțofană* (Pica pica pica).

U

ucide (a): a bate, a lovi crunt.

uium: *jormă, vamă, mertic,* partea de făină care rămîne la moară, în locul plății.

uncropi (a se): a se înfierbînta.

urdiniş: deschizătura stupului pe unde intră şi ies albinele.

V

Van-ă, adj.: zadarnic, deşert, gol.

varegi: trib de normanzi din Țările Scandinave, care pe la jumătatea sec. IX încep să emigreze spre sud, sub conducerea diferitor şefi. Parte din ei ajung pînă la Constantinopol, unde sînt angajați în garda împăratului. Bizantinii le spuneau varangi.

vascrisu: termen religios) înviere (se întrebuințează mai ales în înjurături).

văinà (na): (pe ruseşte) la război.

vălătuci: (metateză din tăvăluc) lut amestecat cu paie şi tăvălit, adică rostogolit, făcut sul, folosind la construcții (case, sobe).

velociped: cuvînt tehnic, format din limba latină: *velox, velocis* = rapid; *pes, pedes* = picior) vehicul, aparat de locomoție din secolul trecut, strămoş al bicicletei; pedalele erau prinse direct la roata din față, care era mult mai mare decît cea din spate.

vipie: arşiță.

viroagă: mîncătură de pămînt după şuvoaie, gîrlă vremelnică, săpată de apele în creştere; loc mlăştinos.

vîlnic: *opreg,* fota de la spate.

vîşca (a): a se clinti, a se mişca din loc.

voltă: (termen de manej) întoarcerea calului astfel ca să descrie un cerc în mers; învîrtitură, rotogol, ocol, vîrtej, volbură, învolburare.

vornic: (la sate, în trecut) primar.

vornicel-cei: (corespunde: în Muntenia, *colăcerului;* în Oltenia, *olăcaşului;* în Transilvania, *zeului,* iar la nunțile de la oraş, cavalerului de onoare) la nunțile țărăneşti, flăcău dintre călărești care poftesc oaspeții şi întîmpină pe mireasă.

z

zagară: chenar, bordură din blană de altă coloare, la căciulă (cuvînt turcesc; însemna la origină' „blană de Zagară" localitate în Macedonia?).

zăbun: mintean, suman scurt, surtuc țărănesc.

zăpăi (a): a lătra cu îndîrjire.

zăpor: puhoiul primăverii, cînd se rupe gheața.

zeghe: îmbrăcăminte țărănească de iarnă, suman cu poalele lungi.

zurbă: gîlceavă, ceartă, scandal.

Redactor de carte: N. Chivulescu
Redactor artistic: L. Naum
Tehnoredactor urmăritor: G. David
Corector: Ani Riza
Dat la cules 17.11.954. Bun de tipar 16.V.954.
Tiraj 16.000+80 cartonate şi 8000+20 în pânză.
Hârtie semi velină satinată de 65 gr. M. P.
Coli de tipar 35. Coli de editură 30,52.
Ft. 152x215. Com. Editurii 998. Edlfia l-a.
Preţul per exemplar lei 15,75 carionat; lei 17 în pânză.
Planşe 1. A. 05016.
Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare (8 R).
Tiparul executat sub comanda nr. 22 la
Combinatul Poligrafic Casa Scânteii
„I. V. STALIN", Bucureşti - R. P. R. -

Lei 15,75

{1}Zagară — fundul căciulii.

{2}Postavă — lada în care curge făina la moară.

{3}Teică – cutie în care cad grăunțele la moară.

{4} A îngurzi - a încreţi

{5} Chilnă – codîrlă (la car)

{6} Draghină – loitra carului; fiecare din părțile laterale ale unui car, avînd forma unei scări aşezate în lat.

{7} Stoler – tîmplar.

{8} Haizaş – acoperămîntul casei.

{9}Nahlap – val de apă curgătoare.

{10}Covr*u* – culcuș, cotlon.

{11}Agestru –îngrămădire de bușteni, crengi, etc. aduse de ape și așezate de ape la un cot al rîului.

{12} Casîncă – broboadă cu flori de mătase și franjuri.

{13} Bertă – șal de lînă.